

ΜΑΕ ΝΟΡΔΑΟΥ

ΤΑ ΚΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗΝ

ΨΕΥΔΗ

ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ

ΣΤ. Ι. ΖΩΓΡΑΦΙΔΟΥ

ΥΠΙΑΥΡΟΥ ΤΟΥ Β. ΝΑΥΤΙΚΟΥ (δ. λ.)

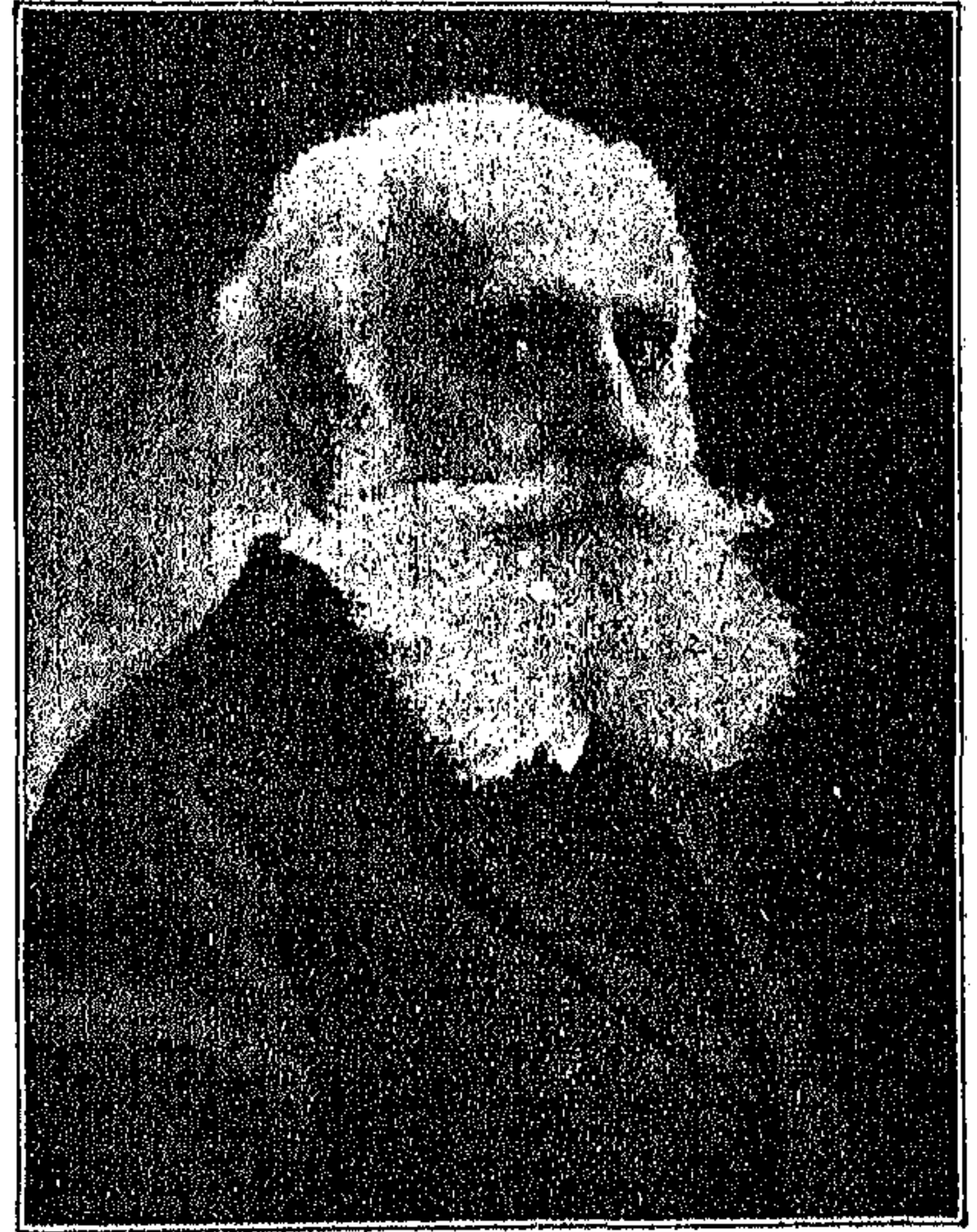
ΜΕΤ' ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ—ΑΘΗΝΑΙ

1927

S. M. Jordan

Je voudrais rester au second plan pour que cette nouvelle édition de mes "Mensonges Conventionnels" fût plutôt un monument en l'honneur de votre pauvre frère enlevé si prématurément à l'affection des siens, à la science et à sa patrie qu'il aimait comme elle doit être aimée passionnément, de toutes les fibres de son cœur généreux.

Comme preuve de la barbarie persistante de l'Europe on cite souvent la folie d'armements à outrance qui la ruine. J'en vois une autre qui me paraît plus décisive dans son indifférence scélérate pour les droits et les aspirations de l'hellénisme aussi bien sur la presqu'île balcanique qu'à l'île de Crète.

Tant que l'Europe n'aura pas le sentiment de sa dette sacrée envers l'Hellade, illustrée créatrice de sa civilisation, tant qu'elle ne comprendra pas qu'elle se déshonore elle-même en tolérant qu'on manque à l'auguste mère de toute sa culture intellectuelle, morale et esthétique, elle justifiera le jugement qu'elle est revenue tombée dans la sauvagerie originelle d'où le génie hellénique l'avait tirée.

Mais le peuple hellénique aura raison de l'incompréhension des uns, de la fonderie, de l'hostilité, du bas égoïsme des autres. Il a pour lui son génie, ses droits, sa vitalité immarcescible. Son passé incomparable est une garantie absolue d'un avenir radieux. Voilà pour moi le présent ne m'effraie jamais lorsqu'il s'agit de la Grèce.

Croyez moi, cher et éminent ami, votre
bien dévoué

S.M. Nordau

Μετάφρασις τῆς αὐτογράφου τοῦ συγγραφέως*

Θὰ ἐπεθύμουν ὅπως κατὰ τὴν νέαν ταύτην ἑλληνικὴν ἐκδοσὶν τῶν «κατὰ Σύνθηκην Ψευδῶν» τὰ ἤμην ὅλως ἀφανῆς καὶ τὰ ἐπιθέμην ἐν δευτέρῳ μοίρῳ καὶ τοῦτο ὅπως τὸ ἔργον θεωρηθῆ ὡς μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀτυχοῦς ὑμῶν ἀδελφοῦ, ὅστις τόσον προῶτως ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς στοργῆς τῶν οἰκείων του, τῆς ἐπιστήμης καὶ αὐτῆς τῆς πατρίδος του, τὴν ὁποίαν ἠγάπα, ὅπως δέον ἦ ἀγαπᾶ τις αὐτήν, περιπαθῶς, τανύων τὰς εὐγενεστέρας χορδὰς τῆς γενναίας του καρδίας.

Ὡς ἐνδειξὴν τῆς ἐπιμόνου βαρβαρότητος τῆς Ἑυρώπης ἀναφύρουσι συνήθως τὸν μέχρις ἴκρων παράφρονα ἐξοπλισμὸν ὅστις καὶ τὴν καταστρέφει. Πλὴν διαβλέπω καὶ ἕτερον τοιαύτην, ἣτις μοὶ φαίνεται ἐνδεικτικωτέρῳ τῶν ἄλλων ἐν τῇ κακούργῳ ἀδιαφορίᾳ, ὡς πρὸς τοὺς πόθους καὶ τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τόσον ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ἕσον καὶ ἐν τῇ μεγαλονήσῳ Κρήτῃ.

Ἐφ' ἕσον ἡ Ἑυρώπη δὲν ἔχει συναλοθῆσαι τῆς ἱερᾶς ὑφειλῆς της πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὄντως ἐνδοξον δημιουργὸν τοῦ πολιτισμοῦ της· ἔφ' ἕσον δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὑποτιμᾶται καὶ ἀτιμᾶται ἐαυτὴν ἀνεχομένη τὴν παντὸς σεβασμοῦ ἄλλειψιν πρὸς σεπτὴν Μητέρα ἀπάσης τῆς πνευματικῆς αὐτῆς μορφώσεως, ἠθικῆς τε καὶ αἰσθητικῆς, θέλει ἀσφαλῶς δικαιολογήσῃ τὴν τελεσίδικον τῶν ἐχερρόνων ἀπόφρασιν ὅτι αὐτὴ ὠρισμένως κατέπεσεν εἰς τὴν πρωτογενῆ βαρβαρότητα, ὑπόθεν ἀκριβῶς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα τὴν ἀπέσυρεν.

Πλὴν ἄλλ' ὅμως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θέλει ὑπερνηκῆσαι τὸ ἀγαρακτηρίστως ἀκατανόητον τῶν μὲν, τὴν δολιότητα καὶ ἐχθρότητα ὡς καὶ τὸν χαμαίξηλον ἐγωῖσμόν τῶν ἄλλων. Ἐχει ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον τὰ δίκαια καὶ τὴν ἀνδραγατον ζωτικότητα. Τὸ ἀσύγκριτον αὐτοῦ παρελθὸν εἶναι μὴ ἀπόλυτος ἐγγύησις ἐνὸς ἀκτινοβόλου μέλλοντος. Ἴδου δὲ διατὶ τὸ παρὸν ποσῶς δὲν με πτοεῖ ὁσάκις πρόκειται περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Θεωρήσατέ με, ἀγαπητέ καὶ ἔγκριτε φίλε, ὡς λίαν ἀφοσιωμένον Σας.

Δρ ΜΑΞ ΝΟΡΔΑΟΥ

* Ἀσμένως δημοσιεύομεν τὴν αὐτογράφον ἐπιστολὴν τοῦ ποφοῦ συγγραφέως διαπνεομένην, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ὑπὸ ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν καθόλου δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀγαρακτησεως κατὰ τῆς τότε ἐυρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπεστάλη πρὸς τὸν δικηγόρον ἀδελφὸν τοῦ μεταφραστοῦ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΕΙ

Ότε ήρχισα την συγγραφην του παρόντος βιβλίου ήγον ακριβώς ήλικίαν 33 ετών. Το έτος τουτο, το 1909, θα συμπληρώσω το εξηκοστόν. Δι' έμέ ή νεότης είναι του λοιπού ωραιον μεμακρυσμένον όνειρον του παρελθόντος, αλλά τα «Κατά Συνθήκην Ψεύδη» δέν συνεγήρασαν μετά του συγγραφέως των, άλλοιμονον!

Ναι, άλλοιμονον. Το λέγω μετά βαθέος στεναγμοῦ. Δέν συνέγραψα το έργον τουτο εκ συγγραφικης ματαιοδοξίας· ήθέλησα να εξυπηρετήσω την αλήθειαν, να φωτίσω τους αναγνώστας, να παιδαγωγήσω, να συνεισφέρω την ταπεινήν συμβολήν εις το ίδρυμα του γενικοῦ πολιτισμοῦ. Η μεγίστη ευχαρίστησίς μου θα ήτο να ιδω τα ψεύδη ταῦτα έξαφανιζόμενα δι' έμοῦ τόσον έντελώς, ώστε πᾶς άγών κατ' αυτών να καταστη άνωφελής και βιβλίον καταπολεμοῦν αυτά να μη έχη πλέον λόγον ύπάρξεως.

Άλλά τα ψεύδη δέν άποθνήσκουσιν εύκόλως και είνε επίσης αναγκαίος ο κατ' αυτών άγών σήμερα, ως και ότε μοι έπηλθεν ή ιδέα της συγγραφης του παρόντος βιβλίου.

Βεβαίως, ή ανθρωπότης προώδευσεν από ένός τετάρτου αιώνος. Η Εύρώπη και αυτή έτι ή Ασία παρουσιάζει σήμεραν άλλην όψιν ή τον Νοέμβριον του 1883 ότε το βιβλίον τουτο έδημοσιεύθη το πρώτον γερμανιστί. Η κυριαρχία του λαοῦ έγκαθιδρύθη και έν εκείναις έτι ταίς χώραις, έν αις ή άπολυταρχία

εφαίνετο βαθύτατα έρριζωμένη. Η παλαιά φεουδαρχική Ιαπωνία, ή άπολυταρχική Ρωσία, ή Τουρκία ή άλλως ξένη προς τας εύρωπαϊκάς ιδέας, εισήλθον όριστικώς εις την όδόν της συνταγματικότητος, ή Περσία τας ακολουθει, ή δε στάσιμος Κίνα έτοιμάζεται να μιμηθη το παράδειγμα αυτών, αι Ινδίαι ταρασσονται, ή Αίγυπτος διεκδικει και του λοιποῦ έν ταίς λευκαίς και κίτριναίς φυλαίς έν μόνον κράτος θα μείνη δεσποτικώς κυβερνώμενον, άνευ της συμμετοχής του λαοῦ και τουτο θα είνε ή ήγεμονία του Μονακό! Η Γαλλία έξηκολούθησε τας μεγάλας παραδόσεις της ένδόξου επαναστάσεως και έξετέλεσε τον πλήρη χωρισμόν της Εκκλησίας από του Κράτους, γεγονός πρωτοφανές έν τη ιστορία. Ο ρωμαϊκός καθολικισμός καταβάλλει απελπιστικούς άγώνας όπως άνακτήση την θέσιν του έν τη εύγενει χώρα, όπου έκυριάρχει άλλοτε, αλλά βλέπει έαυτόν όριστικώς έξωσθέντα εκ του σχολείου και του επισήμου βίου της Γαλλίας.

Η γυνή βαδίζει πανταχοῦ προς την νόμιμον αναγνώρισιν των δικαιωμάτων αυτης, ως πλήρους ανθρωπίνου άτομου, εκ τουτου δ' έπεται λογικώς βαθεία μεταβολή της θέσεως αυτης έν τῷ κράτει, έν τη κοινωνία, έν τη οικογενεία ως και έν ταίς μορφαίς του γάμου.

Άλλά παρά τας αναμφισβητήτους ταύτας προόδους, πόσαι επίμονοι καθ' έξιν αντιλήψεις, πόσαι παραδόσεις ισχυρογνώμονες όσον και μωραί, πόσαι βάρβαροι προλήψεις, πόσαι ύποκρισiai έξεγείρουσαι την άγανάκτησιν.

Έν τῷ νεανικῷ μου ένθουσιασμῷ είχον την πεποιθήσιν ότι ήρκει να καταδείξω πειστικώς μιαν αλήθειαν, όπως γείνη άμέσως παραδεκτή εύγνωμόνως. Γενόμενος ώριμώτερος και ανανήψας εκ του στροβιλου της ζωης κατείδον μετά θλίψεως ότι αι φωτεινόταται των αληθειών του κόσμου καταφρονουνται αν είναι αντίθετοι προς τα συμφέροντα ή απλώς προς τας έξεις. Η

φιλαυτία και πνευματική νωθρότης είνε οί σχεδόν άκαταμά-
χητοι σωματοφύλακες τών παλαιών ψευδών. Η αλήθεια άποτεί-
νεται εις τό λογικόν, άλλ' ή κατά παράδοσιν, ή κληρονομική
πλάνη όχυροδται έν τῷ συναισθήματι, έν τῇ συγκινήσει· ή δέ πε-
ριοχή αύτη τοῦ ψυχικοῦ βίου είνε δυσπρόσιτος εις τὰ λογικά
έπιχειρήματα.

Διά τούτους τούς λόγους ή πνευματική κατάσταση τῆς άν-
θρωπότητος μετεβλήθη έλαττον ή ὅσον ήλιπζον πρό ένός τε-
τάρτου αιώνος. Τό βιβλίον λοιπόν τοῦτο είνε επίσης άναγκαϊον
σήμερον ως και ὅτε συνέγραφον αυτό.

Τίθημι δέ τό ζήτημα τῆς προόδου υπέρνω τῆς μικρῆς μοι
φιλαυτίας ως συγγραφέως, ὅστε μίαν μόνην τρέφω έπιθυμίαν:
εἶθε ή αλήθεια τόσον έντελῶς νά θριαμβεύσει πανταχοῦ, ὅστε
νά έμφανισθῆ νέα γενεά μηδέ έννοοῦσα κἄν τί σημαίνουσιν αἱ
λέξεις: «τά κατά συνθήκην ψεύδη».

Παρίσιοι, Αὔγουστος 1909.

ΜΑΞ-ΝΟΡΔΑΟΥ

“Οστις έπιχειρεῖ νά γράψῃ περί τοῦ βίου και τῶν έργων
έξόχου άνδρός ὀφείλει άναγκάως ν' ασχοληθῆ και περί τῆς
περιοχῆς έν ἣ ἔζησεν. Περί τοῦ συγγραφέως ὅμως τοῦ παρόντος
βιβλίου ή πραγματεία απαιτεῖ πολλαπλήν έρευναν, διότι έμφα-
νίζει ιδιόζουσαν φυσιογνωμίαν και ἀπό τεχνογραφικῆς ἀπό-
ψεως και ὑπό έποψιν φιλοσοφικοῦ συστήματος ιδεῶν. Τάς
ιδέας ὅμως αὐτοῦ έρευνῶντες και παραβάλλοντες πρός τὰς τῶν
ὁμοφύλων τοῦ συγγραφέως άναγόμεθα εις τό εὖρον πεδίον τῆς
διανοητικῆς δράσεως τῆς φυλῆς, ἣτις εις πάντα τὰ εἶδη τοῦ
έπιστητοῦ ἀνάδειξεν έξόχους φυσιογνωμίας· πάντες οί άνδρες
οὔτοι παρουσιάζουσιν ὁμογένειαν ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς, ένεκα
τῶν αἰτίων τῆς τοιαύτης διανοητικῆς κατευθύνσεως τῆς φυλῆς
και τῶν αποτελεσμάτων τῆς επιδράσεως αὐτῆς επί τῆς συγχρό-
νου κοινωνικῆς και πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου, τῆς κί-
νήσεως τοῦ ὅποιοι τυγχάνει σπουδαῖος παράγων ή φυλή αὕτη
ή άρχαία, ἣς ή διατήρησις και ή δράσις είνε μέγα θαῦμα.

“Η μελέτη αὕτη κέκτηται ιδιόζον ένδιαφέρων δι' ἡμᾶς
τούς “Ελληνας, καθότι κοινὰς ἔσχομεν τὸς τύχας και διότι
συναντηθεῖσαι αἱ δύο φυλαί κατά τόν ῥοῦν τῶν αἰώνων υπέ-
στησαν ἀμοιβαίαν επιδρασιν, ἣτις ἀφῆκε βαθέα τὰ ἔχνη επί
τόν βίον και τόν χαρακίηρα τῆς φιλολογίας έκαστέρας. “Αλλ’
ίσως έρχεται ή έρώτησις πρός τί ή τοιαύτη πολυπραγμοσύνη

περὶ βιβλίου μὴ ἔχοντος ἀξιώσεως ἰδίου φιλοσοφικοῦ συστήματος, ἀλλὰ προορισμένου μᾶλλον νὰ τέρψη τὸν ἀναγνώστην ζωγραφίζον τὸν χαρακτῆρα τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Προσφέρου-
τες τρίτην ἔκδοσιν τῆς ἐξόχου μεταφράσεως τοῦ πολυκρότου τούτου βιβλίου ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ ὑποβόσκησις, ὅτι τὸ πρῶτον ἐξεδόθη, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ νόσος ἐξεδηλώθη ὀξυτάτη, μετὰ τὸν μέγιστον πόλεμον τοῦ 1914, θεωροῦμεν καθήκον νὰ προσειδοποιήσωμεν τὸν ἀναγνώστην περὶ τοῦ εἴδους τῆς παρε-
χομένης τροφῆς καὶ νὰ ὀχυρώσωμεν αὐτὸν ἀντιπαρατάσσοντες τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιᾶ γνώμην περὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς. Κηδόμενος τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν ὁ ἀοίδιμος μεταφραστὴς παρέλιπε κερὰ
λαϊὰ τινὰ σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν θρησκείαν, τὰ ὁποῖα ὅμως πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου ἔργου προσετέθησαν εἰς τὴν νῆαν ταύτην ἔκδοσιν ἐπιμελῶς μεταφρασθέντα. Ἐκ τοῦ λεπτοῦ παρατηρητι-
κοῦ πνεύματος τῶν τοιούτων συγγραφέων πολλὰ ἔχει γὰ ὠφελ-
ληθῆ ὁ διακριτικὸς ἀναγνώστης δεδιδασμένος νὰ τιμᾷ τὴν τέχνην ἀποστρεφόμενος τὸν ὄφιν. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀπηξίωσαν νὰ κοσμήσωσι τοὺς ἱεροκρηπεῖς λόγους αὐτῶν διὰ τῶν εἰκόνων καὶ διὰ τῆς τέχνης τῶν εἰδωλολατρῶν προγόνων ἡμῶν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν κωμικῶν. Οἱ λόγοι τούτων, λέγει ὁ Μ Βασίλειος, τόπον ἐπέχουσι φύλλων πρὸς τὸν καρπὸν τῆς θεογνωσίας

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν ὅμως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ συγγραφέως ἀναγκαῖον νὰ εἰπωμεν ὀλίγα περὶ τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως. Πρὸς τοῦτο ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν τὴν αὐτοβιογραφίαν (ἣν ἔγραψε τῷ 1909 ἐν τῇ βουδαπέστῃ του), παραλαβόντες ἐκ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκδιδομένης Ἰσραηλιτι-
κῆς ἐπιθεωρήσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέα Σιών».

«Ἐγεννήθη τῷ 1849 εἰς Βουδαπέστην ἐκ πατρὸς Ραββί-

νου καὶ μητρὸς Ρωσίδος. Ἀνήκω εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας Σα-
φαρδὴμ (καταγομένους ἐξ Ἰσπανίας) καὶ τὸ ἐπίθετον Νορδάου ἐξέλεξα ἐγὼ εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Ὁ πατήρ μου Μορὲ Μορὲ-
νου Ραββ Γαβριὲλ Μπὲν Σούδφελδ, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν καλυτέρων Ταλμουδιστῶν τῆς ἐποχῆς καὶ συγγραφεὺς πλείστων φιλολογι-
κῶν ἔργων εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ εἰς ἄλλας Ἑὐρωπαϊκὰς γλώσ-
σας Διετέλεσε δὲ ὡσαύτως διδάσκαλος τῆς οἰκογενείας τοῦ με-
γάλου Αὐστριακοῦ πολιτικοῦ Φίλσοφ Θεωρητικῶς καὶ πρακτι-
κῶς ὁ πατήρ μου προσεπάθησε νὰ μὲ ἐκπαιδεύσῃ κατὰ τὸς ἀρχάς του εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἔμαθα τὴν Βίβλον, τὴν Ἑβραϊ-
κὴν γραμματικὴν καὶ ἔσπούδασα τὴν Ἑβραϊκὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν. Ἡμὴν καὶ εἶμαι ἀληθῆς Ἑβραῖος. Κατὰ τὰς ἐσορὰς τοῦ Πάσχα τῆρῶ ὅλας τὰς θρησκευτικὰς ἐπιταγὰς. Τὸ Σουκώθ ἐκάθησα εἰς τὴν σκητὴν, ἐνήστευσα τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας καὶ ἐχάρην τὴν Πεντηκοστήν. Ἐν τούτοις βραδύτε-
τερον ἔγινενα Ἐθνικιστῆς Γερμανὸς καὶ ἐκινδύνευσα νὰ χάσω τὸν πραγματικὸν ἐθνισμὸν μου. Ὁ ἀντισημιτισμὸς ὅμως μοῦ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μὲ ἔκαμε νὰ σκεφθῶ τὸν λησμονημένον λαόν μου. Ὄταν ὁ ἀγαπητὸς φίλος μου Θεόδωρος Χέρτζλ ἐξέ-
δωκε τὸ περίφημον ἔργον του «τὸ Ἑβραϊκὸν Κράτος» καὶ ἐζη-
τήσε τὴν συνδρομήν μου, ἐτέθην ἀμέσως εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἰδέαν του μὲ ὅλας τὰς ἠθικὰς μου δυ-
νάμεις. Ὁ Μορὲ Νορδάου ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τὸν Ἰανουά-
ριον τοῦ 1923. Ἐκ τῆς αὐτῆς «Νέας Σιών» παραλαμβάνομεν τὴν περὶ τοῦ παρόντος ἔργου κρίσιν τοῦ μεγάλου Ἑβραίου συγγραφέως Ρουμπὲν Μπρόϊνεν: «Ἡ φήμη τοῦ Νορδάου ὡς συγγραφέως καὶ ὡς συγγραφέως ἀληθειῶν ἀπεκτιήθη διὰ τοῦ ἀθανάτου ἔργου αὐτοῦ «Τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη» τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἔκαμε νὰ τρέμουν οἱ κύκλοι τῶν διαγούμενων καὶ ἔφερε τὸν Νορδάου εἰς τὴν ἀθανασίαν.

Ἦτο μία φωνὴ κρυσάφουσα τοὺς πάντας εἰς ἑπανάστασιν κατὰ τῆς κοινωνίας. Εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον διέρχεται, ἐξετάζει καὶ κρι- νει μετὰ μεγάλης διορατικότητος τὰ λάθη τῆς Κοινωνίας μας καὶ φέρει εἰς φῶς χωρὶς δειλίαν τὰ μεγάλα ψεύδη, ἐπὶ τῶν ὁποίων σιηρίζετο ἡ οἰκογένεια, τὸ Κράτος, ὁ νόμος, τὸ ἄπο- μον, ὁ γάμος, τὸ κεφάλαιον. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ παροχθείσα ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἐντύπωσις καὶ τόσος ὁ προκληθεὶς θόρυ- βος περὶ αὐτό, ὥστε οἱ τότε μονάρχαι τῆς Ρασίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἀπηγόρευσαν τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ εἰς τὰ κράτη των. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἠμπόδισεν νὰ μεταφρασθῇ τὸ βιβλίον εἰς ἕλας τὰς γλώσσας, μὴδ' αὐτῆς τῆς Κινεζικῆς ἐξαιρουμένης. Εἰς τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ ὁ Νορδάου ἐν μέσῳ τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς παγκοσμίου ἀταξίας βλέπει τὸν κόσμον νὰ σφραδάζῃ μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ βλέπει νὰ πλησιάζῃ τὸ τέλος τῆς κοινο- νίας, καὶ ἀποδεικνύεται ὁ πλέον σκληροκάρδιος, μὴ συγχωρῶν κανένα, θέλων πᾶν τὸ σαθρὸν καὶ μεμολυσμένον νὰ καταρρίψῃ μέχρις οὗτου ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας ἐπικρατήσῃ. Ἄλλ' ἵνα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου του ἐμφανίζεται ἀπηλπισμένος διὰ τὴν τύχην τῆς κοινωνίας, εἰς τὸ τελυταῖον κεφάλαιον προφητεύει πολιτισμὸν ἀληθείας καὶ ἀγάπης τοῦ πλησίου καὶ εὐδαιμονίας.

Δίκαιον καὶ πρέπον εἶναι νὰ μνημονευθῇ ἰδιαιτέρως ὁ φι- λελληνισμὸς τοῦ Μόξ Νορδάου, προσενγκόντος διὰ τοῦ καλὰ- μου του ἀνεκτίμητον εἰσφορὰν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὸ καὶ τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον ἀνεκτίρη- ξεν αὐτὸν ἐπίτιμον καθηγητὴν καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐκόσμησεν ὁδὸν τῆς πόλεως διὰ τοῦ ὀνόματός του καὶ ὁ τύπος ὁ Ἑλληνικὸς καὶ πολλοὶ λόγιοι ἐξεδήλωσαν εἰς τὸν ἄνδρα τὴν ἔθνικὴν εὐγνωμοσύνην καὶ ἐκτίμησιν αὐτῶν. Ὡς ἴδωμεν καὶ εἰς τὰς αὐτοβιογραφικὰς σημειώσεις του ὁ Μόξ Νορδάου ἦτο θερμὸς πατριώτης καὶ μετὰ τὸν Χέρζλ ἐγένετο ὁ εισηγητὴς καὶ

ὁ ἐμπνευσμένος ὁδηγὸς τῆς Ἰδέας τοῦ Σιωνισμοῦ. Πᾶσαι αἱ ἀποχρώσεις τοῦ Σιωνισμοῦ συναντιῶνται εἰς τὴν πίστιν, εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἀρχαίαν κοιτίδα καὶ εὐκλείαν. Οἱ ἐκ τῶν Ἰουδαίων δεχόμενοι τὸ θεῖον κῦρος τῶν Γραφῶν, καλῶς γνώσκουσιν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν προφη- τειῶν, ὅτι τοῦτο δὲν θέλει κατορθωθῆ δι' ἀνθρώπων ἀλλὰ θαυ- μασιῶς, ὅταν ἐπιστρέψωσι ἐπὶ Θεὸν τὸν ζῶντα. Ὅπως δὴποτε εἶναι ἀξιοί τιμῆς οἱ πατριῶται Ἑβραῖοι ἀγωνιζόμενοι περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς φυλῆς των. Οἱ πολεμοῦντες αὐτοὺς πράτ- τουσι τοῦτο δι' οἰκονομικοὺς λόγους, προφάσει μισαλλοδοξίας, ὅπως αὐτοὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ἰδίαν θρησκείαν ἢ; ὁ ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν Θεὸς τῆς ἀγάπης. Ἐκ τῆς πάλης ὅμως ταύτης δημιουργεῖται ἐν τοῖς κόλποις τῶν χριστιανικῶν κοινο- νιῶν ἐχθρὰ ἐπικίνδυνος μετὰ φυλῆς ἰσχυρᾶς. Τοῦνευθεν ἐξηγεῖ- ται ἡ μοιραία ἴσως κατεσθύναις, διόπερ ἡμῖν ὁ λόγος, τοῦ Ἑβραϊοῦ πνεύματος πρὸς ἀνατροπὴν τῶν θρησκευτικῶν, πο- λιτικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων, εἴτε ὅταν διὰ τῆς μυστι- κότητος διευθύνῃ τὸν μασονισμόν, εἴτε ὅταν κινή τὰ νήματα τῆς διπλωματίας, ἢ μεταστρέφῃ τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τῶν πλουσίων καὶ διὰ τῶν ἰδεολόγων (Βήκονσφιλ, Στράους, Λεβὶν Νορδάου). Πᾶντες εἰσὶν ἐμπροτισμένοι μίσους μετοίκου καὶ σείουσι τὰ κοινωνικὰ ἔρείσματα ὡς ὁ Σαμφὼν, ἀναφωνοῦντες : «ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἄλλοφύλων». Ἐξευτελιζονται ὅμως ἀνεπιγνώτως, ἀνακηρύττοντες τὴν ἀλήθειαν ὅτι ὁ σύγ- χρονος πολιτισμὸς, στηριχθεὶς εἰς τὸν ὀρθολογισμόν καὶ καταρ- γήσας τὰ δόγματα, ἐχρεωκόπησεν. Ἐἰ κατὰ κόσμον Ἐπιστήμη θελήσασα νὰ ὑψώτῃ τὸν πύργον αὐτῆς μέχρις οὐρανοῦ, ἔπαυε τὴν Βιβυλώνιον σύγχυσιν καὶ ἐνευθεν ἡ ἀγρία πάλη τοῦ τα- πεινοῦ συμφέροντος μετὰ τῶν τάξεων καὶ λαῶν, ἀρχαί ὠδίνων τῶν ἐσχάτων καιρῶν.

Πάντα τὰ ἔκτροπα, ἀπερ ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου παρατηρεῖ, συνδυάζων τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος πρὸς τὴν βιβλικὴν ἐνδεδέχθειαν, ἀνάγονται εἰς ἓν καὶ μόνον πάθος τὴν φιλαυτίαν ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία. Οὐχὶ ἡ θεοῦσα θερησκεία, οὔτε ὁ ἱερός τοῦ γάμου θεσμός, οὔτε ἡ τάξις καὶ ὁ νόμος, αἵτινα τὸν κόσμον διοικοῦσι, εἰσι κακὰ δι' ἑαυτὰ ἀλλὰ διὰ τὰ συνεισαγόμενα κακὰ τῆς κενοδοξίας, τῆς φιληδονίας καὶ τῆς φιλαργυρίας, δι' ὧν ἀόρατος ἐξάπτεται πῶλος, διότι παλαιότερα ὁ παρῶν βίος καὶ γυμνάσιον καὶ ἀγὼν τῆς ἀρετῆς κατὰ τῆς κακίας, ἕως οὗ ἀνακαινισθῆ τὸ ἀπρόσωπον τῆς γῆς.

ΜΑΝΕ, ΘΕΚΕΛ, ΦΑΡΕΣ

Α΄.

Ἰκοινωνικὸς ἐρεθισμὸς.

Ἀνθρωπότης, ὡς ὁ Φάουστ τοῦ Γκαίτε, ἀναζητεῖ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν εὐτυχίαν· πλὴν ἴσως οὐδέποτε ἄλλοτε ἕσον σήμερον, ἀπέχει ἡ στιγμή, καθ' ἣν θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ αὐτῇ πρὸς ἐκεῖνον : « ὦ ἰ μείνε, εἶσαι τόσον ὠραῖος ! » Ἡ παιδεία καὶ ὁ πολιτισμὸς διαχέονται πανταχοῦ ἐπικρατοῦντες καὶ καταλαμβάνοντες τὰς μᾶλλον ἀγρίας χώρας. Καθ' ἐκάστην ἐμφανίζεται καὶ νέα τις θαυμασία ἀνακάλυψις, καθιστῶσα τὴν γῆν μᾶλλον κατοικήσιμον καὶ τὰς ἀνίας τῆς ζωῆς μᾶλλον ὑποφερτάς.

Μεθ' ἄλλην ὁμοίως τὴν ἀδύνησιν ἀπασῶν τῶν συνθηκῶν τῆς εὐζωΐας, ἡ Ἀνθρωπότης εἶνε ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν ἐν δυσφορίᾳ μᾶλλον ἀνήσυχος καὶ πλέον τεταραγμένη. Ὁ πεπολιτισμένος κόσμος δὲν εἶνε εἰμὴ εἰς ἀπέραντος θάλαμος ἀρρώστων πληροῦντων τὸν ἀέρα διὰ τῶν βαρυαλγῶν τῶν στεναγμῶν καὶ καταθλιβομένων ὑφ' ἄλων τῶν εἰδῶν τῶν παθήσεων. Μεταβῆτε ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ ἐρωτήσατε ἀπὸ θύρας εἰς θύραν : « Ἡ εὐχαρίστησις μήπως κατοικῆ ἐδῶ ; Εἰσθε ἡσυχοὶ καὶ εὐτυχεῖς ; » Πανταχοῦ θὰ σᾶς ἀπαντήσωσιν : « Ἐρωτήσατε ἄλλοῦ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τοιοῦτόν τι ». Στρέψατε τὴν ἀκοὴν ὑμῶν πρὸς τὰ σύνορα :

ἢ πνοή τοῦ ἀνέμου θὰ σᾶς φέρῃ πανταχόθεν τοὺς ἀκαισίλους θορύβους τῶν ἐρίδων, τῶν μαχῶν καὶ τῶν ἐπικρασιτάσεων, ἐναντίον τῶν κτηνωδῶν καταπιέσεων.

Ἐν Γερμανίᾳ, ὁ κοινωνισμὸς κατατρώγει ἀπλήστως διὰ τῶν ὀξέων αὐτοῦ ὀδόντων τοὺς κίονας τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος· καὶ οὔτε ἡ κραυγὴ τοῦ πολιτειακοῦ ἢ χριστιανικοῦ κοινωνισμοῦ, οὔτε οἱ ἐξαιρετικοὶ νόμοι, οὔτε ἡ κατάστασις πολιορκίας, οὔτε αἱ μυστικαὶ δυνάμεις τῆς ἀστυνομίας τὸν ἀναχαιτίζουσιν οὐδ' ἐπὶ στιγμήν τοῦ σιωπηλοῦ αὐτοῦ καὶ ὑποχθονίου ἔργου τῆς καταστροφῆς.

Ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τοῦ ἀντισημιτισμοῦ κρύπτεται εὐσχημῶς αἰτία διὰ τὴν ἔκκρηξιν τῶν παθῶν, ἅτινα δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐμφανισθῶσιν ὑπὸ τὸ ἀληθὲς αὐτῶν ὄνομα.

Εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀμαθεῖς εἶνε τὸ μῖσος ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες κέντηνται περιουσίας, εἰς τοὺς ἐπικαρπουμένους τῶν τιμκρῶτικῶν δικαιωμάτων, εἰς τὰς λεγομένους προνομιοῦχους τάξεις, εἶνε ὁ φόβος ἀνταγωνιστῶν κάλλιον αὐτῶν πεπρωκτισμένων καὶ δυναμένων νὰ τοῖς ἀφαιρέσωσιν ἐπιρροὴν καὶ δύναμιν, διὰ τὴν νεύσητά με τὰς συγκαχυμένας αὐτῆς ἰδανικότητος, εἶνε μία ὑπερβολικὴ καὶ ψευδὴς μορφή πατριωτισμοῦ ἢ ἀνεκτέλεστος αὐτῆς ἀξίωσις ὅχι μόνον διὰ τὴν πολιτικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Μία μυστικὴ πάθησις, ἣν ἐσημείωσαν ἑκατοντάκις χωρὶς οὐδέποτε νὰ κατορθώσωσι νὰ τὴν ἐξηγήσωσι, φυγαδεύει ἐκ τῆς πατρίδος των καθ' ἑκάστον μῆνα, πέραν τῶν θαλασσῶν· χιλιάδας ἀτόμων κύματα μεταναστῶν ὄλονέν πληθυνόμενα συνωθοῦνται εἰς λιμένας τῆς Γερμανίας ἐν εἴδει μιᾶς φοβερᾶς αἱμορραγίας τοῦ ἐθνικοῦ σώματος, μὴ ἀναχαιτιζομένης ὑπ' οὐδεμιᾶς θεραπευτικῆς προσπάθειας.

Ἐὰ πολιτικὰ κόμματα διεξάγουν ἐναντίον ἀλλήλων πόλεμον ἐξοσιώσεως· ὁ μεσαίων καὶ ἡ μοναρχικὴ κυριαρχία παλαίουσιν ἐναντίον τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας.

Ἐν τῇ Αὐστρουγγαρίᾳ, δέκα ἐθνικότητες εὐρίσκονται ἐν

ἀληθεὶ συμπλοκῇ πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐπιζητοῦσιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον νὰ βλάβῃ ἢ μία τὴν ἄλλην. Ἐν ἑκάστη ἐπαρχίᾳ, σχεδὸν ἐν ἑκάστῳ χωρίῳ, αἱ πλειοψηφαὶ συντρέβουν τὰς μειοψηφίας. Ὅταν αἱ τελευταῖαι αὗται δὲν δύνανται πλέον νὰ ἀντιστῶσι, προσπιθῶνται ὑποταγῆν, λυσοῦσαι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν καὶ εὐχόμεναι καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους, ὡς τοῦ μόνου μέσου, δι' οὗ δύνανται νὰ σωθῶσιν ἀπὸ μιᾶς ἀνυποφόρου πλέον καταστάσεως.

Ἡ δὲ Ρωσσία ἔφθασεν εἰς ἕν σημεῖον ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις αὐτὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὴν πρωτόγονον βαρβαρότητα. Ἡ διαίτησις ἀπώλεσε πᾶν αἰσθημα δημοσίας ἀλληλεγγύης, οἱ δὲ ὑπάλληλοι, μακρὰν τοῦ νὰ σκέπτονται περὶ τῶν συμφερόντων τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, δὲν φροντίζουσιν εἰμὴ διὰ τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα· ὅλα τὰ μέσα εἶνε ἄγρια· ἀρπαγὴ καὶ κλοπὴ, καταστρατήγησις καὶ ἀπεμπόλησις τῆς δικαιοσύνης.

Οἱ μεμορφωμένοι ζητοῦσιν ἐν τῷ μηδενισμῷ τὸ ὄπλον τοῦ ἀπελπισμοῦ των, διακινδυνεύοντες χιλιάκις τὴν ζωὴν των, ὅπως φέρωσι διὰ τῆς δυναμίτιδος ἢ τοῦ περιστρόφου, διὰ τοῦ ἐγχειριδίου ἢ τοῦ ἐμπρησμοῦ, τὸ αἱμάτωσον χάος, ὅπερ αἱ πυρετώδεις των ὄνειροπολήσεις ὑποδεικνύουσιν εἰς αὐτοὺς ὡς συνθήκην ἀπαράιτητον διὰ μίαν νέαν κοινωνικὴν διευθέτησιν. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, θέλοντες νὰ θεραπεύωσι τὴν τρομερὰν ταύτην νόσον προσφεύγουσιν εἰς τὰ πλέον παράδοξα φάρμακα. Ὁ εἰς διαβλέπει τὴν σωτηρίαν εἰς τὴν χειραφέτησιν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος· ἄλλος μὴ ἔχων πεποθῆσιν εἰμὴ ἐν τῷ ἀσιατικῷ δεσποτισμῷ, διακηρύττει τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως καὶ εἰσαγωγῆς καὶ τὴν στέρησιν τοῦ κληρονομικοῦ καὶ ἱεροῦ δεσποτισμοῦ τῶν Τζάρων· ἄλλος πιστεύει ἀκόμη εἰς τὸ τελευφόρον μιᾶς ἀντιπερισπαστικῆς θεραπείας καὶ ἐκθειάζει τὸν μέχρι ἐξοντώσεως πόλεμον ἐναντίον τῆς Γερμανίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ κόσμου ὅλου, εἰ δυνατόν. Ἐνῶ δὲ οἱ ἰατροὶ ἀμφισβητοῦσι καὶ συσκέπτονται, ὁ ὄχλος προστρέχει εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὸν

φόνον τῶν Ιουδαίων, κατεδαφίζει τὴν οἰκίαν των, κρημνίζει τὰς συναγωγὰς των καὶ ρίπτει συγχρόνως ζηλόφθονα βλέμματα ἀρπαγῆς ἐπὶ τῶν ἀρχοντικῶν μεγάρων.

Διὰ τὴν Ἀγγλίαν θὰ ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ μὲ τὸ πρῶτον δέμμα, εἰς τὴν στερεότητα τοῦ ἐδάφους τῆς καὶ τὴν ἀκραιότητα τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδόμηματος. Ἄλλ' ἐὰν ἀκροασθῇ προσεκτικώτερον θὰ ἀισθανθῇ τὸ ἔδαφος σειόμενον καὶ ἢ ἀκούσῃ θροντὰς τρομερὰς καὶ ἀπειλητικὰς ἢ στερεότης τῶν τοίχων, ἀκρηγνυμένων πανταχόθεν, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὅλον ἐν διακυβεύεται.

Ἡ ἐκκλησία, ἡ εὐγένεια τοῦ αἵματος καὶ ἡ εὐγένεια τοῦ πλοῦτου εἶνε ἰσχυρῶς ὀργανωμένοι, καὶ προστατεύουσι τὰ συμφέροντά των, περὶ τῶν ὁποίων ἔχουσι ἀκριβεστάτην γνῶσιν. Ὁ κατώτερος λαὸς ὑποτάσσεται εὐπειθῶς εἰς τοὺς γραπτοὺς καὶ ἀγράφους νόμους τῆς κυριαρχούσης τάξεως· προσποιεῖται εὐσέβειαν καὶ ὑποκλίνεται ἐνώπιον ἐνὸς τιτλούχου, ὀρκίζεται καὶ διαβεβαιοῖ ὅτι δὲν ὑπάρχει τι ὀρθὸν καὶ πρέπον ἐκτὸς ἐκείνου ὅπερ ἱκανοποιεῖ τὰς δέκα χιλιάδας τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ ὅτι δὲν εἶνε εἰμὴ ἀσύγνωστος χυδαίότης τὸ ν' ἀντιστῇ τις ἐναντίον τῶν προνομίων των.

Ἄλλ' ὁ ἐργάτης καὶ ὁ ἄνθρωπος τῶν ἀγρῶν, μένουσιν ἔξω τῆς συνωμοσίας ταύτης· ἀπαιτοῦσι τὸ ἀνήκον αὐτοῖς μερίδιον τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐδάφους, ἰδρῦουσι συλλόγους καὶ συναιτηρισμοὺς· ἐλευθερόφρονες καὶ δημοκρατικοί, ἀπειλοῦσι τὴν βασιλείαν καὶ ἀριστοκρατίαν, καὶ ἐκεῖνος θὰ ζητήσῃ ν' ἀναγνώσῃ τὸ μέλλον, οὐχὶ εἰς τὰ σημεῖα τῆς ὑποστάθμης τοῦ καφῆ, ὡς τὰ γνωστὰ γραῖδια, ἀλλ' εἰς τὰ βλέμματα τῶν Ἀγγλῶν πενήτων, θὰ ἴδῃ τὴν θύελλαν ἀπειλητικὴν. Δὲν ὀμιλῶ περὶ Ἰρλανδίας. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπανάστασις ἤρχισε τὴν ἀκράτητον αὐτῆς πορείαν. Τὰ ἐνστικτὰ τοῦ φόνου εἶπερ ποτε ἐπικίνδυνα. Καὶ ἐὰν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν πνίξῃ τὸν λαὸν εἰς τὸ αἶμα θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν μῆ ἔχοντα τίποτε, νὰ καταλάβῃ διὰ

τῆς βίας τὴν περιουσίαν τῶν δικαιοῦχων· τὸ παράδειγμα τοῦτο θὰ εὕρῃ, ὡς τάχιστα, μιμητὰς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἄλλαχού.

Ἐν Ἰταλίᾳ μία βρασιλεία κακῶς παγιωμένη, μόλις καὶ μετὰ κόπου συγκρατεῖται ἀπέναντι τοῦ συνωθουμένου κόματος τοῦ δημοκρατικοῦ βέματος. Οἱ δ' ἡμερομίσθιοι ἐργάται τῶν ὄρυζων τῆς Λομβαρδίας καὶ τῶν ἐλωδῶν ἐρήμων τῆς Romagne, συγκλοναύμενοι ὑπὸ τῶν πυρετῶν καὶ ἐξαντλούμενοι ὑπὸ τῆς αἱμορραγικῆς πορφύρας μεταναστεύουσιν ἄθροοι, ἢ, ἐὰν παραμείνωσιν εἰς τὸν ἀθλιὸν αὐτῶν τόπον ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλους πρὸς τὸν νόμιμον τίτλον τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων, εἰς τοὺς ὁποίους πωλοῦσι διὰ πενήτηκοντα λεπτὰ τὴν ἡμέραν τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων των.

Ἀπὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας, ἡ νεότης δὲν ἔχει πλέον ἐνώπιόν της ὠρισμένον τινα ἐκ παραδόσεων σκοπὸν καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ὑποδοῦλου Ἀλυτρώτου Irredenta ζητεῖ νὰ τῆς προσφέρῃ ἕν νέον ἰδανικόν. Αἱ κρύφια παθήσεις τοῦ λαοῦ παραδίδονται πρὸς νότον διὰ σημείων καλουμένων «Camorra» καὶ «Maffia», ἐν Τασκάνῃ δὲ διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καὶ τοῦ πρωτογόνου κοινωνιστικοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ Γαλλία εἶναι ἴσως ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἡ μόνη πρὸς σιγμὴν ἣτις δύναται νὰ συγχαρῇ ἑαυτὴν διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπίσης, ὀπόσαι νοσηραὶ διαθέσεις, ὀπόσα σπέρματα νόσων! Εἰς ὅλας τὰς διασταυρώσεις τῶν δῶν, εἰς τὰς μεγαλουπόλεις, οἱ λαῖκοι ῥήτορες διδάσκουσι καὶ κηρύττουσι νευρωδῶς τὴν διανομὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ πετρελαίου.

Ἡ τετάρτη τάξις ἐτοιμάζεται, πότε θορυβῶδῶς καὶ πότε σιωπηλῶς νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν καὶ ν' ἀποβάλλῃ ὀπαλλήλους καὶ ἀργομισθοὺς ἀπὸ τὴν Βουλὴν καὶ τοὺς δήμους, τὴν ἀστυκὴν τάξιν, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1789 κρατεῖ μόνη τὴν ἐξουσίαν. Τὰ παλαιὰ κόμματα, βλέποντα ἐπερχομένην τὴν ἀναπότρεπτον καταστροφὴν θέλουσι ν' ἀντισταθοῦν, ἀλλὰ μετὰ δειλίας, χωρὶς ἐλπίδα, χωρὶς

ένότητα, διὰ συνωμοσίας κληρικοφρόνων, μοναρχικῶν καὶ στρατιωτικῶν.

Ἄνωφαλές δὲ νὰ ἀσχοληθῶμεν ἐπὶ πολὺ περὶ τὰς μικροτέρας χώρας. Τὸ ἔθνος τῆς Ἰσπανίας εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν ιδέαν τοῦ κρατοῦτος Καρλισμοῦ καὶ Καντοναλισμοῦ. Τὸ τῆς Νορβηγίας (1) ὑπερίμνησεν ἀείποτε συγκρούσεις κυβερνήσεως καὶ ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, συγκρούσεις, αἵτινες ἐγκυμῶνουν τὴν δημοκρατίαν, ὡς αἱ ὀπῶραι ἐγκλείουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸν καρπὸν. Ἡ Δανιμαρκία καταδρέχεται ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν χωρικῶν καὶ τῶν χρονίων ὑπουργικῶν κρίσεων. Τὸ Βέλγιον ὡσαύτως καταδραμάζεται ὑπὸ τοῦ ἀκατασχέτου δολιμοῦ. Ὅλα τὰ κράτη ἰσχυρά τε καὶ ἀνίσχυρα εἶναι ἔρμαια τῶν βαθέων αὐτῶν πληγῶν, φρονοῦσι δὲ οὐκ ἐὰν δὲν σώσωσι τοῦλάχιστον θὰ τύχωσιν ἀνακουφίσεως ὑπὲρ αὐξήσεως ἀγωνίας, θυσιάζοντα κατ' ἔτος μετὰ κληρικόφρονος συστήματος, ἑκατομμύρια, διὰ τὸν στρατιωτισμόν.

Ἐπακριβῶς ἐπραττοῦν, κατὰ τὸν μεσαιῶνα οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς κληροδοτοῦντες πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου τῶν τὰς ἑαυτῶν περιουσίας οὐκὶ πρὸς ἐξάγειν καὶ ἀφῆσιν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἕξον διὰ τὴν ἀποφυγὴν καὶ ἀπόκρουσιν σοβαρῶν καὶ ἐπικινδύων ἐπερχομένων αὐτοῖς νόσων.

Β'.

Συμπτώματα ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ κ.λ.π.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν λαῶν, ὁ ἐρεθισμὸς τῶν κομμάτων πρὸς ἀλληλα, ἡ ζύμωσις εἰς τὰς διαφό-

Σημ. Ἐπιμει. Ἐν τῇ ἀγγλιῶν του ὁ πολὺς συγγραφεὺς προεῖδε τὸν μετὰ πάντε ἔτη συμβάντα, ὡς γνωστῶν, χωρισμῶν τῶν ἠνωμένων Σκανδηναυικῶν Κρατῶν, Σουηδίας καὶ Νορβηγίας.

ρους κοινωνικὰς τάξεις, δὲν ἀποτελοῦσι παρὰ μίαν μορφήν τῆς γενικῆς νόσου τῆς ἐποχῆς. Ἡ νόσος αὕτη εἶνε ἡ ἴδια εἰς ὅλας τὰς χώρας, μολοντίτι εἰς ἑκάστην ἐξ αὐτῶν φέρει ἴδιον ἔθνος. Κλειτται ἐκ περιτροπῆς μηδενισμός, φενιανισμός, σοσιαλισμός, ἀντισημιτισμός, ἢ ἱρεδεντισμός. Ἔτι βαρυτέρα ὁμοῦ μορφή τῆς νόσου ταύτης εἶναι ἡ ἐκθεῖε δυσσαρθέσκεια καὶ μελαγχολία, ἣτις, ἀνεξαρτήτως ἐθνικῶν ἢ ἄλλων σχέσεων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν, πληροὶ τὴν ψυχὴν τοῦ σημερινοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου. Εἶνε ὁ χαρακτηριστικὸς τῆς ἐποχῆς μας τόνος καθὼς ἡ ἀφελῆς χαρὰ τῆς ζωῆς εἶναι ἴδιον τῶν χρόνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἡ δὲ εὐλάβεια καὶ ἀφοσίωσις ἴδιον τῶν πρώτων αἰῶνων τοῦ μεσαιῶνος. Ἐκαστον ἀτομον αἰσθάνεται δυσφορίαν, ἐρεθισμόν, τὸν ὁποῖον ἀποδίδει, ἀν δὲν ἀναζητήσῃ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ διὰ τῆς ἀναλύσεως, εἰς χίλια συμπτωματικὰ αἷτια, πάντοτε ἐσφαλμένα. φέρεται εἰς τὸ νὰ ἐπικρίνῃ αὐστηρῶς, ὁσάκις δὲν τὰς καταδικάζῃ, ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὁ ἐρεθισμὸς αὐτός, ἡ πικρὰ ἐπίκρισις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δύνανται νὰ λεχθῇ νευρικότης, ἀπαισιοδοξία ἢ σκεπτικισμός. Τὸ κκεδὸν ὁμοῦ ὁπερ ἐμφράζουσι ἢ καλύπτουσι εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, προδιδόμενον εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, ἡ θετικὴ ἐπιστήμη, ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ, φέρουσι τὴν ὠχρὰν τοῦ κακοῦ φυσιογνωμίαν. Ἐν τῇ φιλολογίᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐξεδηλώθησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῶν διαταραχῶν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτε αἱ ὑπερεκχειλισμένα ἐξ ἀπολαύσεως ἀνώτεροι τάξεις διήγον βίον ἐν ἀδιακόποις ὀργίσις, καὶ αἱ κατώτεροι ἦσαν εὐχαριστημένοι κτηνωδῶς, ὅποτε ὁ J. J. Rousseau ἐρρηξε τὴν θυελῶδη κραυγὴν τῆς ἀπελευθερώσεως, κηρύξας τὸν πόλεμον ἐναντίον ἐνὸς παρόντος, ὁπερ εἶχεν ἀρκετὰ ὀπισθόηπτε θελγητρα, καὶ ὁμιλῶν μετ' ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς ζωῆς εἰς τὴν φυσικὴν κατάστασιν. Ἡ κραυγὴ αὕτη εὗρεν ἠχώ εἰς τὰ πνεύματα τῶν συγχρόνων του, οἵτινες φαίνετε ὅτι κατὰ βάθος εἶχον τὰς αὐτὰς μὲ τὸν Rousseau ἰδέας καὶ διαθέσεις.

δι' ὃ καὶ πάντες ὠμίλουσιν περὶ ζωῆς ἐντὸς τῶν δασῶν καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ κατὰ φύσιν ζῆν.

Αἱ διατάξεις αὗται τοῦ Rousseau ἐγέννησαν τὸν γερμανικὸν ῥωμαντισμόν, ὅστις εἶναι ἀσυνεπής, δειλὴ καὶ ἀφελὴς ἐφαρμογὴ τῶν ἰδεῶν τοῦ φιλοσόφου, διότι δὲν ἐφθασε μέχρι τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Rousseau ἀλλὰ μέχρι τοῦ μεσαιῶνος, τὸν ὁποῖον περιέγραψε μὲ ψευδῆ χρώματκ. Καὶ τοῦ Rousseau ἡ περιγραφή καὶ ἡ τοῦ γερμανικοῦ ῥωμαντισμοῦ, μίαν καὶ μόνην κατὰ βάθος ἔχουσιν οὐσίαν, ἓνα καὶ μόνον πόθον, ὅπως σωθῶσι καὶ φύγωσιν ἀφ' ἐνὸς παρόντος ἀνεπαρκοῦς καὶ πιεσυγλισμοῦ εἰς ἄλλην τινά, οἰανδήποτε κατάστασιν. Ἀκολουθεῖσιν τὴν φιλολογικὴν ἐξέλιξιν φθάνομεν εἰς τὸν γαλλικὸν ῥωμαντισμόν, τέκνον τοῦ γερμανικοῦ, εἰς τὴν θυρώνειον περιφρόνησιν τοῦ κόσμου, ἀφ' ἧς κατάγονται ἐν Γερμανίᾳ οἱ ποιηταὶ τῆς μελαγχολίας, ἐν Ρωσίᾳ ὁ Pouchkine ἐν Γαλλίᾳ ὁ Musset ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Leopardi. Ὅλοι ἔχουσιν ὡς κοινὸν χαρακτηριστικὴν τὴν τραγικὴν δυσἀρέσκειαν τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ἐκφράζοντες ταύτην, ὁ μὲν διὰ συγκινητικῶν παραπόνων, ὁ δὲ διὰ πικρᾶς εἰρωνίας ἐχυτοῦ, καὶ ὁ ἄλλος διὰ πόθων καὶ πτήσεων πρὸς ἄλλην τινά ποθεινοτέραν κατάστασιν.

Ἡ γερμανικὴ φιλολογία τῆς γενεᾶς ἡμῶν εἶναι μίαν τέτοιον πρὸς φυγὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος, τὸ δὲ κοινὸν ἀρέσκειται εἰς μυθιστορήματα γράφοντα περὶ ὅσον τὸ δυνατόν ἀπομακρυσμένων χρόνων, ἀπλήστως δὲ ἀναγινώσκει τὰς εἰκόνας τῆς ἀρχαίας ζωῆς τοῦ Gussnave Freytag καὶ τοῦ F. Dahlne, ὡς καὶ τῶν ἀδελφῶν μιμητῶν του, τὰ μεσαιωνικά ἄσματα τοῦ Schaffel, τὰς αἰγυπτιακὰς, κορινθιακὰς καὶ ῥωμαϊκὰς ἀφηγήσεις τοῦ Ebers καὶ τοῦ Eckstein. Ἐὰν κατὰ τύχην εὐνοήσῃ βιβλίον τι πραγματευόμενον σύγχρονον θέμα, πρέπει νὰ διαπνέηται ὑπὸ ψευδοῦς ἰδεῶδους καὶ νοσηρᾶς αἰσθηματικότητος καὶ νὰ παριστᾷ ὄντα ὡς τὰ παθεῖ καὶ αὐχλὶ ὡς ὑπάρχουσιν.

Πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία, παύσασα ν' ἀναπαριστᾷ

τὴν πραγματικότητα, ὅταν δὲν περιγράφη τὴν ἐγκληματικότητα, περιορίζεται εἰς τὴν περιγραφὴν ἐνὸς κόσμου, ὅπου οἱ ἀριστοκράται παρίστανται ὑπερήφανοι, ὠραῖοι, συνετοί, γενναῖοι καὶ πλούσιοι, ὅπου οἱ ἄστοι φαίνονται καὶ εἶναι θρηῆσκοι καὶ εὐπειθέστατοι πρὸς τοὺς κυανοαίμους εὐγενεῖς, ὅπου οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι δέχονται συγχαρητήρια εὐμενῆ παρὰ βαρῶνων καὶ κομητῶν καὶ ὅπου τέλος οἱ κακοὶ ἐγκλείονται εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν ἀστυνομικῶν τμημάτων, ἐνὸς κόσμου, ἐν μιᾷ λέξει, ὅστις εἶναι ἡ ἀπλοϊκὴ ἐξιδανίκευσις τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας, ἐνῶ ἡ κατάστασις αὕτη τρίζει εἰς τὰς ἀρθρώσεις αὐτῆς καὶ εἶναι ἤδη ἐσωτερικῶς σκωληκώδρωτος καὶ τεθνηκυῖα.

Ἡ γαλλικὴ φιλολογία, μολονότι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται μὴ περιλαμβανομένη εἰς τὸ γενικὸν σχέδιον, διότι ὁ ὀρίζων αὐτῆς περιέχει παρόν, πραγματικότητα ἀνευ τάσεων πρὸς τὸ παρελθόν καὶ πτήσεων πρὸς τὸ μέλλον, ἔχει ὅμως τὴν καλλιτεχνικὴν ἀρχήν, ἣν ἐκάλεσε φυσιολογισμὸν (naturalisme), ὅστις βεβαίως δὲν εἶνε ἀντίθετος τῇ ψευδοῖστορικῇ καὶ φανταστικῇ ἰδεαλισμῷ, καὶ ὅστις ἐκδηλοῖ ἀποστροφὴν πρὸς τὴν πραγματικότητα, διότι διὰ τῆς ἀποκλειστικότητος αὐτοῦ δὲν μᾶς παριστᾷ οὔτε εἰκόνας εὐτυχίας, οὔτε τὰς παιδρὰς καὶ ὠραίας ὄψεις τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀφοσιούται εἰς τὰς ἀσχημοτέρας καὶ ὀλεθριωτέρας μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ, ἰδίως τῶν μεγάλων πόλεων, προσπαθοῦσα νὰ εὕρη παντοῦ τὴν διαφορὰν, τὴν δόξην, τὴν ἀνηθικότητα, τὸν ἄνθρωπον ἐτοιμοθάνατον καὶ τὴν κοινωνίαν ἀγωνιώσαν. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου τοιοῦτου βιβλίου φαίνεται ἀκουσμένη περίλυπος φωνὴ λέγουσα στερεοτύπως: «Βλέπεις, βασανισμένε ἀναγνώστα, τὴν ζωὴν αὐτὴν μὲ ἀμελίχτον ἀκριβειαν περιγραφείσαν; ἀληθῶς δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὴν ζήσῃ τις». Ἔστι οὖν ὁ φυσιολογισμὸς καὶ ὁ ἰδεαλισμὸς ἀγούσιν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τοῦ πρώτου ἀπαγγέλλοντος τὰς κυρίας προτάσεις καὶ τοῦ δευτέρου ἐξάγοντος τὸ λογικὸν συμπέρασμα. Ὁ μὲν λέγει: «Ἡ παρούσα τῶν πραγμάτων κατάστασις εἶναι ἀνυπόφορος», ὁ δὲ ἄλλος προσθέτει: «Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὡς ἐξα-

φνισθῆ! Προσπαθήσωμεν πρὸς στιγμήν νὰ τὸν λησμονήσωμεν, ἀναπαριστώντες ὡς ἐν ὄνειρῳ τὴν ἰδεώδη καὶ παρήγορον κατάστασιν, ἣτις παρήλασεν ὡς φαντασμαγορία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀναγνώστων μου. Ὁ δὲ ἀπελθὼς κόσμος συγκεκινημένος, ἀποκαλεῖ «εὐγενῆ ποιητὴν» τὸν ψάλλοντα εἰς ἐνθουσιώδεις στίχους τὴν χαρίεσσαν ζωὴν τῶν ἀμερίμων, τὰς χαριτωμένας παρθένους μὲ ἔρωτα εἰς τὴν καρδίαν καὶ κρίνους εἰς τὰς χεῖρας, τὰς τύχας τῶν ἐπὶ τῶν κορυφῶν, ἐν μέσῳ τοῦ φωτὸς τῆς αὐγῆς, ὑφουμένων Πύργων. Λοιπὸν, ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ ἡ συμπληρωματικὴ ἀνατομία τοῦ ἄλλου συγγραφέως, τοῦ ἀνυποκαλύπτοντος διὰ τοῦ καλάμου τὸν ἑρβερρον.

Ἐμακρηγόρησα ὀλίγον ἐπὶ τῆς φιλολογίας, διότι αὕτη εἶναι ἡ πληρεσττέρα καὶ ἡ ποικιλοτέρα ἔκφρασις τῆς πνευματικῆς ζωῆς μιᾶς ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως βλέπομεν παντοῦ τὴν ἀνησυχίαν, τὴν πικρίαν, τὴν δυσαρέσκειαν, ἐκδηλουμένας δι' ὀργῆς, λύπης καὶ πόθου πρὸς ἐκ βάθρων μεταβολὴν τῆς καταστάσεως. Ἄλλοτε αἱ πλαστικαὶ τέχναι ἀνεπαρίστων τὸ καλόν, τὰς φαιδρᾶς μόνον ὄψεις τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Ὅταν ὁ Φαίδρας ἔγλυψε τὸν Δία του, ὅταν ὁ Ραφαήλ ἔγραψε τὴν Παναγίαν του, ἐθαύμαζον ἀμφότεροι μετὰ χαρᾶς καὶ ἱκανοποιήσεως τὰ ἔργα τῆς φύσεως, εἰς τὰ ὅποια, ἐὰν τὸ λεπτόν αὐτῶν αἰσθημα ἀνεύρισκεν ἀτέλειάν τινα, ἀμέσως τὴν ἐπανόρθουν διὰ τῆς ἐξειδικευοῦσης χειρὸς τῶν. Ἡ σημερινὴ τέχνη δὲν γνωρίζει τοιαύτην χαρὰν καὶ τοιοῦτον ἄθῳον θαυμασμόν, ἀλλ' ἐξετάζει τὴν φύσιν διὰ βλέμματος κα- κεντρεχοῦς καὶ δυσπίστου, ἰδιαιτέρως ἐξησκημένου νὰ ἀνευρίσκη ἐλαττώματα καὶ ἀσχημίας, ἐπιμένουσα εἰς ἕλας τὰς δυσειδεῖς μορφὰς τοῦ ἀντικειμένου, προφασίζομένη ὅτι ἀντιγράφει τὴν ἀλήθειαν. Λέγω προφασίζομένη, διότι αὕτη αὕτη ἡ Ἀλήθεια, εἶναι ἀνωτέρα τῶν δυνάμεων μας. Ὁ καλλιτέχνης πραγματικῶς ἀναπαριστᾷ τὸ ἀντικείμενον ἀναγκαίως καθὼς ἀτομικῶς τὸ βλέπει καὶ τὸ αἰσθάνεται. Ὁ δυσειδῆς λιθοθραύστης τοῦ Courbet εἶπε τοσοῦτον ὑποκειμενικὸς καὶ μεμακρυσμένος ἐν ἀντιθέτῳ

ἐννοίᾳ, τῆς ἀπολύτου ἀληθείας, ὅσον ἡ χαριτωμένη Mona Lisa τοῦ Λεονάρδου δὲ Βίντσι, δι' ἣν ὁ Vasari ἐνεθουσιώσθη, ἀκριβῶς ὡς πρὸς τὴν ἐμοιότητα αὐτῆς πρὸς τὴν φύσιν. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου ἡ νεωτέρα τέχνη ἀναγνωρίζει τὸ ὠραῖον καὶ δὲν δύναιται παρὰ νὰ τὸ ἀντιγράψῃ, ἀναμιγνύει ἰδέαν τινα βέβηλον, δίδουσα π. χ. εἰς τὸ γυμνὸν γυναικεῖον σῶμα ἔκφρασιν τινα ἠδουπαθείας καὶ ἀκολασίας, ἣτις δὲν λείπει ἀπ' οὐδενὸς συγχρόνου ἔργου, καὶ ἣτις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ θεατοῦ, ὅσον καὶ ἡ διαβολή: «ὦ ἰδὼν ὁ κόσμος τὰ ἐγνώριζεν ἕλα!» εἰς τὸ οὖς τοῦ γείτονός της ἐν τινι αἰθούσῃ μία φλύαρος γυνὴ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἠθικῆς μιᾶς γνωρίμου κυρίας...

Ἡ ἀρχαία τέχνη αἰσθάνεται χαρὰν πρὸς τὸ πραγματευόμενον θέμα, ἡ νεωτέρα τέχνη δεικνύει πικρίαν καὶ δυσαρέσκειαν ἀντίθετον τῇ φύσει. Ἐκείνη ἐξαιρεῖ τὸ θέμα, ἐνῶ αὕτη μεμψιμοιρεῖ ἐναντίον αὐτοῦ. Ἡ μία εἶνε χαρὰ καὶ ἡ ἄλλη ἀτελεύτητος καὶ συνήθως ἀδικος ἐπίκρισις. Ἡ θεμελιώδης ἰδέα, ἐξ ἧς ἐκπορεύονται ἀμφότεραι, εἶνε διὰ μὲν τὴν μίαν, ὅτι ζῶμεν ἐντὸς τοῦ ὠραιότερου τῶν κόσμων, διὰ δὲ τὴν ἄλλην ὅτι ὁ κόσμος ἡμῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ γείνη χειρότερος.

Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ ἀπαισιοδοξισμὸς εἶνε τοῦ συρμοῦ, τόσον ἐν τῇ τῶν σχολεῖων, ὅσον καὶ ἐν τῇ τῶν ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων, οἵτινες χωρὶς νὰ ἐνασχοληθῶσιν εἰδικῶς εἰς αὐτὰ, ἐνδιαφέρονται ὅμως διὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Ὁ Σοπερχάουερ εἶπε ὁ Θεὸς, ὁ δὲ Χάρτιμανν ὁ προφήτης του. Ὁ θετικισμὸς τοῦ Αὐγούστου Κόμπε δὲν προαεῖ ὡς δόγμα καὶ δὲν ἀποκτᾷ νεωτέρους ὁπαδοὺς, διότι αὐτοὶ οὗτοι αἱ ὁμοφρονοῦντες ἀνεγνώρισαν ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ Κόμπε εἶνε ἄγαν περιορισμένη καὶ ἡ τάσις αὐτοῦ ἡμισία ὑψηλή. Οἱ Ἕλληνοφιλόσοφοι δὲν μελετοῦσι πλέον εἰμὴ τὴν ψυχολογίαν, ἢ ἀκριβέστερον τὴν ψυχαφυσιογίαν. Ἡ ἀγγλικὴ φιλοσοφία μόλις ἀξίζει ἀκόμη τοῦ ὀνόματος τῆς μεταφυσικῆς, διότι παρητήθη τοῦ ὑψηλοτέρου αὐτῆς ἔργου, τῆς ἐρεῦνης μιᾶς ἱκανοποιήσεως ἀντιλήψεως τοῦ σύμπαντος δὲν ἐνασχολεῖται

πλέον εἰμὴ διὰ ζητήματα πρακτικὰ δευτεροβάθμια τάξεως· ὁ Τζὼν Στούαρτ Μίλλ περιωρίσθη οὐσιωδῶς ἐν τῇ λογικῇ τ. ἔ. ἐν τῇ μορφολογίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως· ὁ Ἕμπερτ Σπένσερ παρουσιάζει τὴν κοινωνικὴν του ἐπιστήμην, δηλ. τὰ διανοητικὰ καὶ ἠθικὰ ζητήματα, τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐντὸς τῶν τῆς κοινωνίας ζωὴν. Ὁ Μπαὶν ἐπιμελεῖται τὴν θεωρίαν τῆς ἀνατροφῆς, δηλοῦντι ἐνασχολεῖται εἰς τὰς ἐφαρμογὰς τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ Γερμανία μόνη ἔχει ἀκόμη μεταφυσικὴν τινα ζῶσαν, ἀλλὰ καὶ αὕτη εἶνε σκοτεινὴ καὶ ἀπεγνωσμένη. Ὁ καλὸς δόκτωρ Παγκλόζο ἀπέθανε καὶ δὲν ἀφῆκε κληρονόμους. Ὁ Χέγκελ ἀπέθανε εὗρισκεν ἐπαρκῆ λόγον διὰ πᾶν ὅ,τι ὑφίσταται καὶ ἦντλει ἀκόμη ἐν εἶδος ἀφελούς ἡρεμίας καὶ ἰκανοποιήσεως ἐκ τῆς πεποιθήσεως τοῦ ὅ,τι ὑπάρχει, ἔχει ἀναγκαιῶς τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του· σήμερον ἀπερρίφθη, ὡς πᾶν παλαιωθὲν σύστημα καὶ ἡ φιλοσοφία ἡ ὁποία κατακτᾷ τὸν κόσμον καὶ ὅλα τὰ ὄντα εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ ἡ αὐτὴ ἀσθένεια ἐκδηλοῦται ὑπὸ ἄλλην μορφήν, οὐχὶ ἕμως ὀλιγώτερον χαρακτηριστικὴν. Εἰς τὸν πλούσιον μάτην ἀναζητοῦμεν τὸ ἡρεμον αἰσθημα εἰς τὴν χαρὰν τῆς κτήσεως· εἰς τὸν πτωχὸν ὡσαύτως δὲν βλέπομεν τὴν ὑπομονητικὴν ἀνοχὴν τῆς δυστυχίας, διότι, κατὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρόβλεψιν, ἡ δυστυχία θὰ ὑπάρχη πάντοτε. Ὁ πλούσιος κατέχεται ὑπὸ τοῦ φόβου προσεγγίζοντος κινδύνου· διαβλέπει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰ γεγονότα ἀόριστόν τινα ἀπειλήν, λίαν ἕμως πραγματικὴν, ἡ δὲ περιουσία του φαίνεται ὡς ἄπλοον δάνειον, τὸ ὅποιον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν δύναται βίαιως νὰ τῆ ζητηθῆ. Ὁ πτωχὸς κατέχεται ὑπὸ φθόνου τῶν ἀλλοτρίων, τὰ ὅποια ἐποφθαλμιᾷ μετὰ πόθου, δὲν εὗρισκει οὔτε ἐν ἐχυτῆ οὔτε ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ κόσμου, καθὼς ἔμαθε νὰ τὸν ἀντιλαμβάνεται, ἐπαρκεῖς λόγους διὰ νὰ θφείλῃ νὰ μένῃ πτωχὸς καὶ ἐξωστραχισμένος ἐκ τοῦ συμπόσιου τῆς ζωῆς· πλήρης λυσσώδους ἀνησυχίας, ἀκούει τὰς ἐσωτερικὰς φωνὰς αἰτινας τῶν πειθουσιν

ἅτε δὲν ἔχει ὀλιγώτερα τοῦ πλουτοῦ δικαίωματα εἰς τὰγαθὰ τῆς γῆς.

Ὁ πλούσιος φοβεῖται, ὁ πτωχὸς ἐλπίζει καὶ ζητεῖ μίαν ἀλλαγὴν εἰς τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας· οὐδεὶς πιστεύει εἰς τὴν διάρκειαν τῶν συνθηκῶν τούτων, οὔτε ἐκεῖνοι ἀκόμη εἴτινες δὲν τολμοῦσι νὰ ὁμολογήσωσι τὰς ἀμφιβολίας αὐτῶν καὶ τοῦ φόβου.

Ἐὶ βλέπομεν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ὄλων τῶν πεπολιτισμένων χωρῶν, ὄλων ἀνεξαιρέτως· Αἱ ἀντιπολιτεῦσεις εἶνε μᾶλλον σφοδραὶ, αἱ διαμάχαι μᾶλλον λυσσώδεις ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, οἱ μετριοπαθεῖς ὑπερασπίζονται τῆς παρουσίας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἀποθνήσκουν, ἐντὸς ἐξ μικροῦ θέλουσιν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Μάλιστα ἤθελέ τις ἀναζητήσῃ ἡρεμὸν τινα πολιτικὸν φρονήματα, ἔτι δὲν πρέπει νὰ θεχθῶσι τὰ ὑπάρχοντα συστήματα καὶ προσπαθούντα νὰ συνθέσῃ τὰ διεστιῶτα μέρη ἐν τῇ ἰδίᾳ ταύτῃ.

Δὲν ὑπάρχουσι πλέον συντηρητικοί. Ὁ ὄρος εὔτως δέον νὰ ἐξλειφθῆ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ λεξιλογίου, ἐὰν βεβαίως θελήσωμεν νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ τῆς λέξεως σημασίαν. Συντηρητικὸς εἶνε ἐκεῖνος ὅστις θέλει νὰ διατηρήσῃ τὸ παρὲν ὅς ἔχει· οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ τοῦτο. Ἡ ἀμυντικὴ ἔπαυσε τοῦ νὰ εἶνε μέθοδος πολιτικῆς πάλης· ἡ ἐπιθετικὴ μέθοδος μόνη εἶνε ἐν τῇ πρακτικῇ χρήσει.

Δὲν βλέπει τις πλέον εἰμὴ ἀντιδράσιν καὶ μεσαρρόθμισιν, τοῦτέστιν ἐπανάστασιν πρὸς ἐπισθοδρομήσιν ἢ πρόοδον, διὰ νὰ ἐπαναφερθῆ τὸ παρελθὸν ἢ διὰ νὰ ἐπισπευθῆ ἢ προσέγγις τοῦ μέλλοντος. Ἀντιδραστικοὶ καὶ φιλελεύθεροι ἀποστρέφονται ἐξου τοῦ παρόν.

Οἱ γενικοὶ εὔρει ἐρεθισμοὶ μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ συγκλονισμοῦ ἀντηχοῦσιν ἐν τῇ ἀτομικῇ ζωῇ. Διὰ μυρίων τρόπων καὶ διὰ τρομακτικῶν ἀναλαγιῶν ἐκδηλοῦται ὁ φόβος ὅτι ἀλοθάγονται θεωροῦντες τὸν κόσμον ἐν τῇ πραγματικότητι αὐτοῦ. Εὐχαιροῦνται νὰ καθιστῶσι ψευδῆ τὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν συνείδησιν, ἀλλοιοῦσι τὸ νευρικὸν σύστημα διὰ τῶν διεγερ-

τικῶν καὶ τῶν ναρκωτικῶν, δεικνύοντες εὐτως ἐνστιγματικὴν τινὰ ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων. Δὲν θέλομεν ἐνταῦθα νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ ἀρχαῖον πρόβλημα «τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ». Εἶπε βίδοιον ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν ἀπ' εὐθείας, εἰμὴ τὰς τροποποιήσεις τοῦ ἴδιου ἡμῶν ὄργανισμοῦ, καὶ εὐχὴ ἐκείνας οἷτινες παράγονται μακρὰν ἡμῶν. Ἄλλ' αἱ ἀλλοιώσεις αἰτινὰς λαμβάνουσι χώραν ἐν ἡμῖν, προκαλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, καὶ εἶνε βέβαιον ὅτι αἱ ἀντιλήψεις ἡμῶν μᾶς δίδουσιν εἰκόνα ἐνδὲς ἀντικειμένου ἀσυγκρίτως ἀκριβεστέραν, ἐὰν εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μείον τοῦ ἀτελοῦς ἡμῶν ὄργανισμοῦ, λειτουργοῦντος ὅμως φορολογικῶς, παρὰ ὅταν εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην ἀτέλειαν ἔρχεται νὰ προσθέσῃ τὴν διαταραχὴν τῆς ἐνεργείας τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἢ ἐκουσία χρῆσις τῶν δηλητηρίων.

Ὅταν αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων προκαλοῦσιν ἐν ἡμῖν ἐνσυνειδήτως ἢ ἀσυνειδήτως δυσάρεστον ἐντύπωσιν σταθερὰν, ἀλοθαυόμεθα τὴν ὡσαύτως σταθερὰν ἀιάγκην νὰ ἀπομακρύνωμεν τὰς ἐντυπώσεις ταύτας ἢ νὰ τὰς τροποποιήσωμεν ὅπως κατοσιῶσιν εὐάρεστοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ στατιστικὴ σημεῖοι πανταχοῦ πειθοσαν αὐξήσιν τῆς κατανάλωσος τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τοῦ καπνοῦ· διὰ τοῦτο σημειεῖ ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου καὶ τῆς μορφίνης ἐξαίτλουται ἐπικινδύνως, ὅτι οἱ μεμορφωμένοι ἄνθρωποι ῥίπτονται ἀπλήστως ἐπὶ παντὸς νέου μέσου διεγέρσεως καὶ ἐρεθισμοῦ ἀνακαλυπτομένου ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ ὅτι τέλος ἀπὸ σήμερον ἤδη πλησίον τῶν ἀλκοολικῶν καὶ τῶν μορφινεμακῶν εὐρίσκομεν τοὺς καταναλωτὰς τῆς χλωράλης, τοῦ χλωροφορμίου καὶ τοῦ αἰθέρος.

Ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης ἐκτελεῖ ἐν εὐρεσίᾳ κλίμακι τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀτόμου, ἕπερ προσπαθεῖ νὰ πνίξῃ τὴν θλιψὴν τοῦ ἐν τῇ φιάλῃ, θέλει νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ ζητεῖ τὰς ψευδαισθητικὰς γοητείας, ὧν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τῆς οὐσίας οἷτινες δύνανται νὰ τῷ παράσχωσιν αὐτάς.

Ἡ διαφθορὰ αὕτη τοῦ ἐνοστικτοῦ, ἢ ἀπότομος αὕτη φυγὴ

ἐκτὸς τῆς πραγματικότητος, ἔχουσιν ῥῶς λογικὸν συμπέρασμα, τὸν πόθον ὅπως ἀπαλλαγῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἀπ' αὐτῆς, διὰ τῆς ἐγκυταλείψεως τῆς ζωῆς. Πανταχοῦ, καὶ ἰδίᾳ εἰς πεπολιτισμένους χώρας, ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκτονούντων αὐξάνει κατ' εὐθείαν ἀναλογίαν τῆς ἀναλώσεως τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τῶν ναρκωτικῶν.

Εἶς ὑπόκωφος ἐρεθισμὸς, ὅστις εἶλοτε δὲν ἐκφάνεται εἰμὴ ὑπὸ τὴν μορφήν ἀορίστου καὶ ἀνησύχου δυσαρσεκείας, κρατεῖ ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ δίδει εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ὑτάρξεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ τὰς ἀγρίας καὶ κταχθονίους μορφὰς τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν εἰς ἐποχὰς προγενεστέρας. Ὁ ἀγῶν εὖσις δὲν εἶνε πλέον συνάντησις εὐγενῶν ἀντιπάλων, οἷτινες χαιρετῶνται πρὶν ἀιελκύσωσι τὸ ξίφος, καθὼς οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν μάχην τοῦ Φοντενού, ἀλλ' εἶνε ἀποτρόπαιον μίγμυ ἀγρίων στραγγαλιτῶν μεθυμένων ἐξ αἵματος καὶ οἴνου, κτυπῶντων κτηνωδῶς καὶ μὴ ἀναμενόντων χάριν, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι δὲν παρέχουν.

Παραπονοῦνται διὰ τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξάνουσαν ἔλλειψιν τῶν χαρακτήρων. Ἄλλὰ τί εἶνε χαρακτήρ; Ἀτομικότης ἥτις ἀκολουθεῖ, ἀτφκλῶς προσανατολιζομένη, μερικὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἀελαυστάτας, τὰς ὁποίας ἀνεγνώρισεν ὁ δρθός, καὶ τὰς ὁποίας ἔχει λάθει ὡς ὀδηγὸν ὄλου αὐτῆς τοῦ σταδίου. Ὁ σκεπτικισμὸς δὲ ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χαρακτήρων, διότι ἀποκλείει τὴν πλίστιν εἰς τὰς διευθυνούσας ταύτας ἀρχὰς. Ὅταν ὁ πολιτικὸς ἀστήρ σταθῇ καὶ ὁ ἠλεκτρικὸς πόλος ἐξαφανισθῇ, ἢ πυξίς καθίσταται περιττή, διότι δὲν ὑτάρχει πλέον τὸ σταθερὸν σημεῖον, τὸ ὁποῖον νὰ ὑποδείξῃ. Ὁ σκεπτικισμὸς, μίᾳ ἐπὶ πλέον νόσος τοῦ συρμοῦ, δὲν εἶνε ἐπίσημ· παρὰ μίᾳ φάσις τῆς δυσαρσεκείας πρὸς τὸ ὑτάρχον. Ἡ ἰδέα ὅτι πᾶν εἶναι μάταιον, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἄξιον συγκινήσεώς τινος, προσπαθείας τινός, μιᾶς πάλης μετὰ τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἰδιοτροπίας, ἡ ἰδέα αὕτη δὲν ἐμφανίζεται εἰμὴ ὅταν μάθη τις νὰ περιφρονηῖ ὡς ἐλαττωματικὸν καὶ ἀνεπαρκές πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει.

Ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, ἡ φιλοσοφία, ἡ πολιτικὴ, ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη, ὅλαι αἱ μορφαι τῆς κοινωνικῆς καὶ ἀτομικῆς

υπάρξῃ, παρουσιάζουσι λοιπὸν ἐν θεμελιώδεις χαρακτηροισικὸν κοινὸν καὶ εἰσαίον: τὴν πικρὰν δυσχρέσκειν πρὸς τὴν κριτάσασιν τοῦ κόσμου.

Ἐξ ὧν τούτων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἔρχεται εἰς τὰς ἀκοάς μας μίᾳ καὶ μόνη κρυφῇ δυνάμει, ἧς δύναται νὰ μεταφρασθῇ εἰς τὴν κοινωτέραν γλῶσσαν διὰ τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης: «Ἐξέλθωμεν, ἐξέλθωμεν ἐκ τῆς παρουσίας τῶν πραγμάτων καταστάσεως».

Γ.

Ἱστορικὴ ἀποψις τοῦ ζητήματος.

Ἐνταῦθα γενῶνται τὰ ζητήματα: ἡ εἰκὼν αὕτη ἀνήκει μόνον εἰς τὸ παρὸν ἢ ἐφαρμόζεται ὡσαύτως καὶ εἰς ἕλας τὰς προγενεστέραις ἐποχάς;

Ἀπέχω τοῦ νὰ εἶμαι κατὰ τὸν Ῥωμαίων ποιητὴν «ἐκθεῖσσι τῆς κρηνημένων χρόνων». Δὲν πιστεύω εἰς ἀρχαίον τινα χρυσοῦν αἰῶνα. Οἱ ἄνθρωποι ἀναμφισβήτως πάντοτε ὑπέφερον, πάντοτε ὑπερῆξεν δυσηρησσημένοι καὶ δυστυχεῖς. Ἡ ἀκαισιόδοξία ἔχει βλάσιν φυσιολογικὴν, παθήσεις δὲ τινες γεννῶνται καὶ περιπλέκονται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὄργανισμοῦ ἡμῶν. Δὲν ἔχομεν μάλιστα συνείδησιν τοῦ ἡμετέρου «ἐγὼ» εἰμὴ διότι πάσχομεν καὶ ὡς πάσχοντες σιερούμεθα καὶ αὐτῆς τῆς συνειδήσεως τοῦ «ἐγὼ». Τοιούτοτρόπως, ἐντὸς σκοτεινοῦ δωματίου, δὲν διακρίνει κανεὶς τὴν ὑπαρξίν τῶν τοίχων, παρὰ εἴταν προσκρούσῃ εἰς αὐτοὺς.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν συνείδησιν ἐκυτοῦ διὰ τῆς δυνάμει καὶ ἡ ἀντίθεσις μετὰ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου δὲν τῷ γίνεσθαι αἰσθητῆ εἰμὴ διὰ σιχθερῶς δυσχρέστου τινὸς ἐντυπώσεως. Ἄλλ' ἐάν εἴνε ἀληθὲς εἴτι ἡ ἀνθρωπότης πάντοτε ὑπέφερον, εἴτι πάντοτε παρεπνεῖτο, εἴτι πάντοτε ἠγθάνθη τὴν ὀδυνηρὰν ἀντίθεσιν μετὰ τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τῆς πραγματικότητος, δὲν εἴνε ἐπίσης ὀλιγώτερον ἀληθὲς εἴτι ἡ δυσχρέστεια τοῦ

ἀνθρώπου οὐδέποτε ὑπῆρξε τόσον δαθρα καὶ τόσον γενική ὅσον ὑπάρχει σήμερον καὶ εἴτι οὐδέποτε ἐξεδηλώθη διὰ τοιαύτης φύσεως αἰτίων ὡς καὶ τηλικούτων ριζικῶν μορφῶν.

Εἰς οἰανδήποτε ἱστορικὴν ἐποχὴν καὶ ἐν ἀνατρέξει τις θέλει εὑρεῖ τὰς μάχας τῶν κομμάτων καὶ τὰς ἐπαναστάσεις. Ἴσως ἠθέλε τις ὑποθέσῃ εἴτι ἡ ἐγωῖστικὴ φιλοδοξία ἀρχηγῶν τινῶν ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῶν ἐπαναστάσεων καὶ εἴτι τὰ πλήθη τὰπαρτίζοντα τὴν δύναμιν παρέμενον ἐντελῶς ξένα. Ἄλλὰ νομίζω εἴτι δὲν εἴνε δυνατόν νὰ ταῦτισθῶσι τὰ κινήματα ταῦτα μὲ τὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν. Ἐὰ κόμματα σχηματίζονται μόνον περίε συθημάτων εἰς τὰ ὅποια μέρος τοῦ λαοῦ νομίζει εἴτι εὑρε τὴν ἐκφρασιν τῶν ἀορίστων του πόθων εἴταν φιλοδοξία τις ἐγωῖστικὴ ἐκμεταλλεῦνται τὰ λαϊκὰ πάθη διὰ τὰ ἴδια συμφέροντα, καθὼς εἴτι διομήχανος χρησιμοποιοῖ τὴν δύναμιν τοῦ ὕδατος, τοῦ ἀτμοῦ ἢ τοῦ ἀνέμου, ἢ φιλοδοξία αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τῆς, εἴ μὴ προσκοιουμένη εἴτι ἐπιθυμεῖ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σπουδαίων καὶ γενικῶν πόθων. Αἱ μάχαι τῶν κομμάτων δι' ἕνα λαόν, εἴνε εἴτι διὰ τὸν ἀχθοφόρον ἢ κίνησις, δι' ἧς μεταθέτει τὸ θάρος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὄμου εἰς τὸν ἄλλον, ὅπως ἐπιτύχῃ ἀνακούφισιν τινα ἐλαφρὰν καὶ κατὰ βάθος σιωπηλὴν. (1)

Αἱ ἐπαναστάσεις εἴνε καταιγίδες σκοποῦσαι τὴν πραγματοποίησιν τῶν λαϊκῶν βλέψεων. Δὲν εἴνε οὐδέποτε ἐκούσαι, εἴνε ἀποτελεσματικὸν φυσικοῦ νόμου, καθὼς ἡ ὕδρα ἀποκχιστᾷ τὴν ἰσορροπίαν τῶν διαφόρων τῆς πυκνότητος τοῦ ἀέρος, τῶν προκχλουμένων ὑπὸ τῶν διαφορῶν τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς πίεσεως, ἢ ὡς τὸ ρεῦμα τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐπαναφέρει εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ὕψους τὴν ἐπιφάνειαν τῶν δύο συγκινηνοῦντων ρευμάτων. Ὅσακις ἡ διαφορὰ τῶν λαϊκῶν πόθων καὶ τῶν πραγματικῶν γεγονό-

(1) Ἴδσον ἐναργῶς ὅσο καὶ ἀλγεινῶς ἐφαρμόζονται αἱ φαντασίαι αὗται ἀλήθειαι παρ' ἡμῶν! Νομίζει κανεὶς εἴτι εἴνε πισταὶ φωτογραφίαι τῶν πολιτικῶν ἡμῶν ἠθῶν. Ἰσθόκεται, φαίνεται, περὶ γενικῆς τινος κοινωνικῆς νόσου (σ. τ. μ.).

των γίνῃ μεγάλη, ἐκρήγνυται μοιραίως ἢ ἐπανάστασις, ἢν αἱ ὀφιστάμεναι δυνάμεις δύνανται μὲν τεχνιτῶς νὰ μὴν ἀναστελλωσιν ἐπὶ τινα χρόνον, δὲν δύνανται ὁμῶς νὰ τὴν ἀποφύγωσιν. Ἐξ ὧν λοιπὸν τῶν τεκμηρίων καὶ τῶν ἀποδείξεων τῆς ἱστορίας, αἱ ἐπαναστάσεις εἶναι αἱ μόναι αἰτινες καὶ ὡς ἐκ τῆς σφοδρότητος αὐτῶν καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀποτελεσμάτων, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ κρίνωμεν μετὰ βεβαιότητος περὶ τοῦ θαύμου καὶ τῶν ἀφορμῶν τῆς δυσαρρεσκείας τῶν ἀνθρώπων οἵτινες προέβησαν εἰς ἐπανάστασιν.

Λοιπὸν! ὅλαι αἱ ἐπαναστάσεις, ὅς ἀναφέρει ἡ ἱστορία μέχρι τῶν τελευταίων τούτων χρόνων, εἶχον ἕκτασιν σχετικῶς περιωρισμένην καὶ περιελάμβανον ἀριθμὸν περιωρισμένον ἀφορήτων γεγονότων. Τὸ βάθος τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῆς ἀρχαίας Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας εἶνε ἡ πᾶσι τῶν πληθῶν ἐναντίων τῶν Πικτηκίων. Ποιοὶ ἦσαν οἱ πόθοι τῶν προλεταριακῶν μαζῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνεσαρκοῦντο ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Κατιλίνα καὶ τῶν Γράκχων; Αἱ μᾶζαι αὗται ἤθελον νόμιμον μερίδα ἐκ τῆς γαιοκτημοσύνης, ἤθελον ἐπίσης νὰ ἐκφέρουν τὴν γνώμην των ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους. Εἰς τὴν ἀρχαίαν δημοκρατίαν ἕκαστος πολίτης εἶχεν ἰσχυρότατον αἰσθημα τῆς πολιτικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορροήτων καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Περιοριζόμενον εἰς ἑαυτὸ ἕκαστον ἄτομον ἠδιδάμετο διήτο ἀπλῶς ἐν ἀθλίῳ τεμάχιον καὶ δὲν καθίστατο ὀλίγη, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, εἰμὴ ἐὰν ἐλάμβανε τὴν πραγματικὴν του θέσιν ὡς ἀναγκαστικὸν τμήμα τῆς πολιτικῆς συναρμολογίας. Ὁ πληθῆς τῆς Ρώμης ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν του ὡς δευτεράτοκον υἱὸν πλουτοῦ εἴκου ἀδίκως περιφρονηθέντα καὶ ἀποκληρωθέντα· ἠγωνίζετο ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὴν πατρικὴν τράπεζαν καὶ τὴν συμβουλευτικὴν του ψήφον παρὰ τῇ οἰκογενείῳ. Ἀλλὰ δὲν συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῆς καθεστηκυίας πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς τάξεως. Ἦτο ὑπερήφανος δι' αὐτὴν καὶ μετὰ χαρᾶς ὑπετάσσετο. Ἐτρεφεν ἐκτίμησιν πρὸς τὸν πατρικίον διὰ τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ δὲν τὸν ἐζήλευε οὔτε διὰ τὰς κληρονομικὰς τιμὰς ἐν τῇ γαῖᾳ τῶν θεῶν οὔτε

διὰ τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς ὀψηλῆς του τάξεως. Κατεῖχε μετ' εὐχαριστήσεως τὴν βαθμίδα τῆς εὐρείας κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς κλίμακος, εἰς τὴν ὁποίαν ἢ τύχη τῆς καταγωγῆς του τὸν εἶχε τάξει, καὶ ἐὰν ὕψωνε μετὰ σεβασμοῦ τὰ βλέμματα του πρὸς τὰς οἰκογενείας τῶν ἱπποτῶν καὶ τῶν συγκλητικῶν, ἐθεώρει μὲ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀξιοπρεπείας του τὸ ἀπολύτως ἢ μετρίως δουλικὸν πλῆθος, ἦτοι τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους.

Βαθυτέρα εἶνε ἀκόμη ἡ δυσαρρεσκεία τῶν δούλων τῆς Ρώμης οἵτινες ἐν τῇ συγκεχυμένῃ ἐποχῇ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐπανεστῶντο συχνάκις, καὶ θυσιάζοντες τὴν ζωὴν των εἰς τρομερὰς κ' αἱματηροτάτας μάχας, διεμαρτύροντο ἐναντίον τοῦ ὑπάρχοντος κοινωνικοῦ καθεστώτος. Εἰς τοὺς σκοτεινοὺς ὄγκους οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ζῶν ὑπόβαθρον τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Spartacus, αἰσθανόμεθα διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἀγωνίαν τοῦ διαβιδρώσκοντος τούτου δισταγμοῦ: «πᾶν ὃ, τι ὑπάρχει, ὀφείλει πραγματικῶς νὰ εἶνε τοιοῦτον ὅποῖον εἶνε;» Ἡ ἀμφισβόλια δὲ αὕτη οὐδέποτε ἀνεφύη ἐκ τῶν πληγῶν τῶν αἰγυπτίων, τοὺς ὁποίους αἱ ἀρχαῖαι εἰκόνας τῶν τοίχων τῶν ναῶν καὶ τῶν τάφων μας δεικνύουσιν σύροντας τὰ βάρη των ἐν μακρῷ συναγερμῷ ἀλάλῳ καὶ βρυαλαγεί. Ἡ αὕτη ἐπίσης ἀμφισβόλια δὲν διήγειρεν ἀκόμη τὴν ὀδύνην εἰς τὰ διακόσια ἑκατομμύρια τῶν Ἰνδῶν οἵτινες σήμερον κάπταουσιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀγγλων ὡς ὑπέκυπτον ἄλλοτε εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Κᾶσι. Οἱ ὀκαδοὶ τοῦ Spartacus, δὲν ἦσαν οὔτε ριζοσπάσται, οὔτε ἀπαισιόδοξοι, κατὰ τὴν νεωτέραν ἐκδοχὴν τῆς ἐννοίας τῶν νεωτέρων χρόνων, δὲν ἤθελον ἀπλῶς νὰ εἶνε αὐτοὶ δούλοι καὶ διὰ τοῦτο ἐπανεστῶντο καὶ οὐχὶ διότι ἀπήρεσκον αὐτοῖς τὰ διάφορα καθεστώτα. Ἡ ἰκανοποίησις τοιοῦτων ἐπαναστάσεων θὰ ἦτο εὐκολος. Ἐὰν ἐθριάμβευον, οἱ ἀπηλιπισμένοι οὔτοι θὰ καθίσταντο ἀνθρωποὶ εὐχαριστημένοι, οἱ ἐπαναστάται ὁκ μετεβάλλοντο εἰς στηρίγματα τῆς κοινωνίας.

Τὰ μεγάλα κινήματα τοῦ μεσαιῶνος ἔχουσι ἠθικὴν σημασίαν βαθυτέραν. Αἱ ἐρημώσεις τῶν εἰκονοκλαστῶν, αἱ σταυροφορίαι,

ὁ φανατισμὸς τῶν αἰρέσεων ἀποκαλύπτουν ἡμῖν βαρύτερον ἕξε-
ρεθισμὸν τῶν ψυχῶν. Τὸ μυστηριώδες γένητρον τῆς μυθώδους χώ-
ρας τῆς κειμένης ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὴν
μαγικὴν του δύναμιν ἐπὶ πνευμάτων χονδροειδῶν, εἴμη ἔταν
ταῦτα καταληφθῶσιν ὑπὸ ἀορίστου πάθου βελτιώσεως τῶν καθη-
μερινῶν των συνθηκῶν. Αἱ ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀνθρώπων ῥι-
πτομένων ἐξ Εὐρώπης πρὸς τὴν Παλαιστίνην, ἧς οὐδεὶς νὰ
φαίνεται αὐταῖς ὡς ἄβυσσος ἄγνωστος, ὠδηγοῦντο ὀλιγώτερον
ὑπὸ τῆς σημαίας τοῦ σταυροῦ παρὰ ὑπὸ τῆς φωτεινῆς νεφέλης
ἧς προεπορεύετο καὶ ἦν πάντες ἐβλεπον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς
ψυχῆς των—ὡς περ τι ἰδαῖδες. Ὁ εὐτυχὴς ἄνθρωπος δὲν ἀφίνα
βεβαίως τὴν οἰκιακὴν του εὐμάρειαν διὰ νὰ ὁδοιπορήσῃ πρὸς
τὸν ἅγιον τάφον· ἐκεῖνος μόνον ἐνήργει οὕτως, ὁ ὀποιος ἤλπιζε
βελτιώσιν τινα τῆς τύχης του.

Καὶ οἱ ἄνθρωποι, εἴτινες διὰ τὴν πίστιν των ἐρόνευον καὶ
ἐσφάζοντο, οἵτινες διὰ τὴν μικροτέραν ἀμφιβολίαν ἀνήρχοντο
ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἢ ἐξόντωνον πληθυσμοὺς ὀλοκλήρους, βεβαίως οἱ
ἄνθρωποι οὗτοι δὲν ἦσαν αἰσιδόξοι, εὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ
παρόντος. Ἐκεῖνος τῇ ἀληθείᾳ, ὅστις αἰσθάνεται πυρετώδη
ἀγωνίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, δηλ. διὰ τὴν εὐτυ-
χίαν του ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ, ἐκεῖνος ὅστις θέλει νὰ κερδίσῃ τὴν
ὑποσχεθεῖσαν ζωὴν πέραν τοῦ τάφου διὰ τῶν θυσιῶν, προσκα-
θειῶν καὶ πόνων, οὗτος βεβαίως κρίνει ὅτι ἡ ἐδῶ κάτω ζωὴ τῆς
βλῆς, δὲν τῷ παρέσχεν ἐπαρκεῖς ἰκανοποιήσεις.

Ἡ ἀνθρωπότης ἐπομένως κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἐπίσης
ἠρεθισμένη καὶ δύσφορος. Ἐκεῖνο μολαταῦτα, ὅπερ τὴν ἡμπό-
διζεν ἀπὸ βίαιαν ἐξέγερσιν ἐναντίον τῶν καθεστώτων, ἦτο ἡ πί-
στις ἀφ' ἧς ἠντλεῖ παρηγορίαν καὶ κατευασμόν, τοῦθ' ὅπερ τῇ
καθίστα, μετὰ χαρᾶς, ὑποφερτὰ τὰ γήινα δεινά. Ἐκεῖνος, ὅστις
ἀναμένει μετὰ βεβαιότητος προσεχῆ τινα εὐτυχίαν ὑποχωρεῖ
ἐνώπιον παραδικοῦ τινος δεινοῦ καὶ τὸ αἰσθάνεται πολὺ ἐλαφρό-
τερον.

Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἠκολούθει τὸν ῥοδὸν τῆς ἀναπτύξεώς της

καὶ αἱ παρηγορίαι τῆς πίστεως ἤρχισαν νὰ ἐκλείπουν. Ἡ στιγμή
καθ' ἣν ἡ ἕρησκεια εἶχε πάσῃ νὰ θεωρητῆ ὡς ἀλάνθαστον καὶ
ἀδιάπτωτον δόγματον ἀντιτιθέμενον πρὸς τὸ ἐπαναστατικὸν
πνεῦμα τῶν δυσφορούντων, εἶχεν ἐπέλθει. Ἡ στιγμή ἦτο κρί-
σιμος· ὀλίγον ἔλειψεν ὅπως ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ μελαγχολία ἧς
εἶνε ἴδιον τῆς ἐποχῆς μας, καταλάβῃ τὰ πνεύματα τετρακόσια
ἔτη πρότερον. Οὐχ' ἦτεσαν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπέτρεψαν νὰ τοῖς
ἀφαιρεθῶσιν αἱ φίλταται των γοητεῖαι, καὶ διὰ μυθῶδων προσ-
καθειῶν ἀγωνιζόμενοι ὁ τὲρ ἐνὸς παρηγορητικοῦ ἰδιώδους ἐπετέ-
λεσαν ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καλεῖται μεταρρύθμισις
(réforme). Τὸ κίνημα τοῦτο ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παρά-
τασιν τοῦ ψευδεῦς του καὶ τῶν εὐχαριστῶν ὀνειροπολήσεων.

Ἐκτοτε οὐχ' ἦτετον, εἶχον ἐκδηλωθῆ πρόδρομά τινα σημεῖα
ἀπαισιοδοξίας, ἦν ἡ πίστις εἰς κόσμον βελτιῶνα δὲν κατώρθωσε
νὰ συγκρατήσῃ· ὁ πόλεμος τῶν Γερμανικῶν χωρῶν εἰς ἡ πράξις
τῶν ἀπηλιπισμένων εἰς τοὺς ὀποιους, ὁ παράδεισος δὲν ἐφαίνετο
ἐπαρκῆς ἀποζημιῶσις τῆς γήϊνης δυστυχίας καὶ οἵτινες ἠθέλον
νὰ λάβωσι διὰ τῆς βίας διαρκούσης τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς των, μίαν
προεξόφλησιν τῶν ἐπαγγελιομένων ἀγαθῶν τοῦ ἄλλου κόσμου.

Πρέπει νὰ προσφύγωμεν εἰς τὴν μελέτην τῆς Γαλλικῆς Ἐπα-
ναστάσεως διὰ νὰ εὐρωμεν ἓνα λαόν, εἰς τὸν ὀποιον αἱ καθεστη-
κυται ἀρχαὶ ἐφαίνοντο τῶσον ἀφύρητοι, ὥστε νὰ θελήσωσι νὰ
τάς ἐξκλείψωσι διὰ πάσης θυσίας καὶ διὰ παντὸς μέσου.

Διὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀνθρωπότητος παρι-
στάμεθα πρὸ ἀπεράντου λαϊκοῦ κινήματος, ἐξεγειρομένου οὐχὶ
ἐναντίον μονομεροῦς τινος ἀντικειμένου, ἀλλὰ κατὰ τῆς ὀλοότη-
τος τῶν συστημάτων. Τὴν φοράν ταύτην οἱ πένητες δὲν ἀποβλέ-
πουν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν δημοσίων γαιῶν, ὅπως οἱ πληθεῖοι
τῆς Ρώμης· οἱ ἀπόκληροι καὶ δοῦλοι δὲν διεκδικοῦν πλέον τὴν
ἐλευθερίαν τῆς διαθέσεως τῶν ἰδίων πραγμάτων ἢ τὴν ἀνθρω-
πίνην ἀξιοπρέπειάν των, ὡς ἔπραξαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Σπαρτάκου.
ὠρισμένοι τάξεις δὲν οἰκαιοποιοῦνται πλέον εἰδικὰ προνόμια
κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀστών, ὡς συνέβηκε κατὰ τὰς ἐξεγέρ-

σεις τῶν πόλεων τοῦ μεσαιῶνος· τέλος ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ ὄνειροπόλων ζητούντων παρηγορίας καὶ ἐπιθυμούντων νὰ διασωσούν κατὰ τῆς διανοητικῆς κταπίσεως τὴν μορφήν τοῦ ὄνειρου των, ὡς ἔπραξαν οἱ Vaudois, οἱ Albigeois, οἱ Οὐγενότοι, οἱ μαχίται τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἐνεῖχεν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν μέχρι τοῦδε ἱρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων, ἐγκλελεῖ ὅμως ἐν ἑαυτῇ καὶ τι ἄλλο ἀκόμη: εἶναι συγχρόνως ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ ἀπαρνεῖται τὴν πίστιν καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν ὑτάρχουσαν μορφήν τῆς ἀτομικῆς κτήσεως· ζητεῖ νὰ ἐπανιδρύσῃ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν ἐπὶ νέων βάσεων καὶ νέων σχεδίων. Ἴσχει τὴν σταθερὰν θέλησιν νὰ δημιουργήσῃ διὰ τὸ σῶμα καὶ διὰ τὴν ψυχὴν συνθήκας ὑπάρξεως μᾶλλον εὐαρέστους. Εἶπε μὲν ἔκρηξις παρχηθεῖσα μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως οὐ μόνον ἐπὶ τινῶν σημείων ἐλαφρᾶς ἀντιστάσεως, ἀλλ' ἐφ' ὅλης τῆς ἀνθισταμένης ἐπιφανείας· ἡ ἔκρηξις αὕτη ἀνετίναξε μετὰ κρότου ὀλόκληρον τὸ σύστημα τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ.

Βεβαίως διὰ νὰ λάβῃ χώραν ἐπίθεσις τόσον βίαία ἐναντίον ὅλων τῶν καθεστώτων, σκοποῦσα τὴν ἐντελῆ καὶ ριζικὴν αὐτῶν καταδράσειν, ἔπρεπε ταῦτα νὰ ἐφαίνοντο πολὺ παράλογα καὶ νὰ προῦξένουν βαθυτάτην ὀδύνην. Καὶ μὲν ταῦτα, βλέπομεν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπαναστάσει ἐν σημεῖον ὅπερ μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ψυχικὴ κατάστασις, ἀφ' ἧς ἐκείνη ἐξῆλθε, δὲν ἦτο τόσον τεθλιμμένη ὅσον ἡ σημερινή· τὸ σημεῖον τοῦτο εἶνε ὁ ἀνεξάντλητος αὐτῆς αἰσιοδοξισμός. Πραγματικῶς, οἱ ἄνθρωποι τῆς μεγάλῃς ἐπαναστάσεως ἦσαν τελείως ἀπηλλαγμένοι τῆς νόσου τοῦ ἀπαισιοδοξισμοῦ. Ἦσαν πλήρεις μέχρι ὑπερεκχειλισμοῦ, ἐλπίδος καὶ βεβαιότητος. Εἶχον τὴν σταθερὰν πεποίθησιν τῆς ἀποκτήσεως μέσων ἀλανθάστων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀπολύτου εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δὲ ἔχη τις τὰς πεποιθήσεις ταύτας εἶνε ἀδύνατον καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ μὴ εἶνε εὐτυχής· εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺτους ὑπάρχει ἡ χαρὰ τοῦ ἔαρος καὶ τῆς αὐγῆς, ἧτις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Uhlant τὸ φαιδρὸν τοῦ ἔσματος:

«Ὁ κόσμος γίνεται καθ' ἐκάστην ὥραιότερος ἢ τὸ πᾶν ἢ ἄλλ' ἀλάξῃ!» Ἡ νεότης αὕτη, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἡ παιδικὴ αὕτη ἀφέλεια, ἐλπίδων καὶ γοησιῶν, τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς χαρᾶς διὰ τὸ μέλλον εἶνε ἴσως ἐκ τῶν φαινομένων τὸ περιεργότατον τῆς μεγάλῃς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ σύντομος ἡμῶν ἀναδρομὴ ἀνὰ μέσον τῶν αἰώνων ἐγνώρισεν ἡμῖν ὅτι ἡ σημερινὴ ψυχικὴ κατάστασις δὲν ἔχει παρομοίαν ἐν τῷ παρελθόντι. Ἡ παγκόσμιος ἱστορία ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταυτην ἐν καὶ μόνον ἀνάλογον σημεῖον παρουσιάζει: τὴν ἐποχὴν τῆς ἀγωνίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡ ἀναλογία αὕτη πολλάκις παρετηρήθη. Αἱ κατὰ παράδοσιν βλέψεις ἐπὶ τοῦ κόσμου εἶχον παντελῶς τεθῆ σχεδὸν εἰς ἀχρηστίαν λόγῳ παλαιότητος, δὲν εἶχον δὲ ἀνεύρει νέας πρὸς ἀντικατάστασιν. Δὲν ἐπίστευον πλέον εἰς τὰ ῥήματα τῶν ἱερέων καὶ εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ σχολείου· τὰ θέμευλα ἐφ' ὧν ἐστήριζον τὴν πορείαν τῆς ζωῆς ὀλονέν κατέρρεον, ἡ ζωὴ αὕτη αὕτη δὲν εἶχε πλέον οὔτε λόγον, οὔτε σημασίαν. Οὕτω δὲ οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνοντο μίαν ὀδύνην, μίαν ἀπελπισίαν, ἧτις τοὺς ἔκαμε νὰ μισῶσι τὴν ζωὴν. Οὔτε ἐν ἑαυτοῖς, οὔτε ἐκτὸς αὐτῶν εὗρισκον τὴν παρηγορίαν καὶ τὴν ἐλπίδα δι' ἐν καλλίτερον μέλλον, διὰ μίαν φαιδροτέραν ἐπαύριον. Ἦτο μὲν ἡθικὴ κατάστασις τρομακτικὴ ἔχουσα ὡς ἀποτέλεσμα τὰς ἀθρόας αὐτοκτονίας. Τὴν ἀγωνίαν ταύτην τῶν μὲν καὶ τὴν μαύρην ἀπελπισίαν τῶν δὲ, τὴν ἀνήσυχον ἐκείνην ἀναζήτησιν καὶ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς πικροτάτης ἐπικρίσεως, τὸν σκεπτικισμὸν ἐκεῖνον τῶν ἐπιπολαίων καὶ τὸν ἀπαισιοδοξισμὸν τῶν ἐμβριθῶν ἀνδρῶν, ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τοὺτους, οἵτινες χαρακτηρίζουσι τὸν πολιτισμὸν μᾶς, δὲν τοὺς συναντῶμεν εἰμὴ εἰς τοὺς τρομεροὺς χρόνους τῆς πτώσεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ θανάτου τῆς εἰδωλολατρίας. Καὶ ὅμως καὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀναλόγων ἐποχῶν ὑφίσταται μία ὀσάτη διαφορά. Εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Ρώμην, ὁ ἀπελπισμὸς δὲν ἦτο εἰμὴ κληροδοτήματα τῶν προνομιοῦχων τοῦ πνεύματος ταυτέστιν, ἐν περιορισμένῳ ἀριθμῷ. Ἐὰν πλήθη ἔζων χωρὶς νὰ σκέπτονται, ἐὰν δὲ

ἀντήχει ὁ ἀντίκτυπος τῆς φοβερᾶς ἐκείνης στιγμῆς, ἦτο τὸ πολὺ-πολύ, ὡς ἐν ἐξωτερικὸν πλήγμα ὀφειλόμενον εἰς τὸν καιρὸν. Ἐν τῇ ἐποχῇ μας, τοῦναντίον, ἡ διάθεσις αὕτη τοῦ πνεύματος ἐξαπλοῦται, ὡς ἐν λυκόφωσ κατακτητικὸν ἐπὶ τῆς ἀπεράντου πλειονοψηφίας τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Εἶνε ἀληθές ὅτι δὲν εἶνε τοῦτο εἰμὴ διαφορὰ ποσότητος καὶ ποιότητος. Ἄλλ' ἀκριβῶς, ἐκεῖνο ὑπερ καθιστᾷ νόσον τινὰ ἐπιφοδὸν εἶνε ἡ εὐρυτάτη αὐτῆς ἐξάκλωσις.

Δ'.

Ἡ δὲ αἵτια τῆς νόσου.—Ἡ δὲ ψεύδῃ.

Πόθεν προέρχεται ἡ ἀφόρητος αὕτη ἠθικὴ κατάστασις τῆς Ἀνθρωπότητος; Πόθεν προέρχεται εἰς ἔλους τοὺς σκεκτομένους τὸ τεθλιμμένον ἐκεῖνο ἦθος καὶ ἡ πικρία, ἣτις δὲν ἐλλοιάθη μέχρι τοῦδε εἰς τοσοῦτον βῆθρον βάθους καὶ ἀναπτύξεως, ἐνῆρ ἡ ἐποχὴ μας παρέχει εὐκολώτατα καὶ εἰς τοὺς πετωχοτάτους ἀκόμη σωρεῖαν πνευματικῶν καὶ ὕλικῶν εὐχαριτησέων, τὰς ὁποίας ἄλλοτε οὔτε βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ ἔχη;

Ὅλα ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ἣτις ἐπέπνεεν εἰς τοὺς ἀνεπτυγμένους Ρωμαίους τῆς παρακμῆς τὴν ἀηθλίαν πρὸς τὸ κενὸν τῆς ζωῆς, ἀφ' οὗ ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῶσιν εἰμὴ διὰ τῆς αὐτοκτονίας· ἡ αἰτία αὕτη εἶνε ἡ «ἀντίθεσις τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου καὶ ὄλων τῶν μορφῶν τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἡμῶν ζωῆς». Ἐκάστη τῶν πράξεων ἡμῶν εἶνε ἀντιφατικὴ πρὸς τὰς πεποιθήσεις μας, εἶνε συνεχῆς διάψευσις αὐτῶν. Μία ἄδυσσος ἀδιάβατος ἀνοίγεται χάλνουςα μεταξὺ τῆς ἀντιλήψεως ἡμῶν, μεταξὺ ἐκείνου τοῦ ὁποῖον αἰσθανόμεθα καὶ νοοῦμεν ὡς ἀληθές καὶ τῶν κατὰ παράδοσιν καθεστῶτων. ἐντὸς τῶν ὁποίων εἴμεθα ἡναγασμένοι νὰ ζῶμεν καὶ νὰ δρῶμεν.

Ἡ ἡμετέρα ἀντίληψις τοῦ κόσμου εἶνε ἀντιλήψις ἐπιστημονικὴ. Νοοῦμεν τὸν κόσμον ἢ τὸ σύμπαν ὡς μίαν οὐσίαν ἔχουσαν

ὡς προσὸν ἰδιότητος τὴν κίνησιν, ἣτις, δύνამις ἐνιαία ἐν τῇ πραγματικότητι, φθάνει εἰς τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν ὑπὸ τὴν μορφὴν διαφόρων δυνάμεων. Βλέπομεν τὴν κίνησιν διεπομένην ὑπὸ νόμων ὠρισμένων, τοὺς ὁποίους ἐν μέρει ἐγνωρίσαμεν, καθωρίσαμεν καὶ ἀπεδείξαμεν πειραματικῶς, καὶ τῶν ὁποίων διαβλέπομεν τὸ ἐπίλοιπον μέρος, παραδεχόμεθα τοὺς νόμους τούτους ὡς ἀναλλοιώτους καὶ δὲν γνωρίζομεν οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν ἔσον διὰ τὸ ζήτημα τῆς πρωταρχικῆς αἰτίας καὶ τῆς γενέσεως τῶν πραγμάτων, τὸ ἐγκατελείψαμεν ὡς ἄλυτον ὡς ἐκ τῶν μέσων τοῦ ὀργανισμοῦ μας. Παραδεχόμεθα τὴν ἀρχὴν τῆς αἰωνιότητος, ἣτις συμφωνεῖ μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ δὲν μᾶς φέρει εἰς τὴν ἀνάγκην ἄλλων ὑποθέσεων ἀθανάτων καὶ θεῶν μὴ δυναμένων ν' ἀποδειχθῶσιν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη μᾶς ἀρκεῖ ἀπολίτως διὰ τὴν ἐξήγησιν ὄλων τῶν φαινομένων καὶ δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν περὶ ἐπενεργείας τῶν φυσικῶν νόμων ἰδέαν μας. Μᾶς καθιστᾷ περιττὴν τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ἐπίσης ἀναπόδεικτον, περὶ μιᾶς αἰωνίας θελήσεως ἢ διανοίας—τοῦ Θεοῦ τέλος! Ἡ δευτέρα αὕτη ὑπόθεσις θὰ εἶχε τὸ δυσάρεστον ὅτι θὰ ὠδήγει εἰς μίαν σειρὰν ἄλλων ὑποθέσεων, ἣτοι τῆς θείας Προνοίας, τῆς ψυχῆς, τῆς ἀθανασίας κλπ. ὑποθέσεων ἀκαταλήπτων, παραλόγων καὶ ἐν ἀντιφάσει πρὸς ἔλους τοὺς φυσικοὺς νόμους τοὺς ἀνεγνωρισμένους ὡς ἀκαταμάχητους.

Ἐὰν ἐκ τῆς συνόλου ἀντιλήψεως τοῦ σύμπαντος κατέλωμεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ ἐπιστημονικὴ ἡμῶν ἀντιλήψις μᾶς ἀναγκάζει νὰ βλέπωμεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὃν ζῶν, προσκακολλημένον ἄνευ διακοπῆς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ὄντων, καὶ διεπόμενον καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὑπὸ τῶν γενικῶν ἰσχυρῶν τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. Μᾶς εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ δώσωμεν τῷ ἀνθρώπῳ ἰδιαίτερα προνόμοια ἢ χαρίσματα, τὰ ὁποία νὰ μὴ δύνανται ν' ἀνήκουν εἰς ἕκαστον τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καθὼς καὶ ὄλων τῶν ζώντων ὄντων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνη ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς ἐπιλογῆς, ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐβοηθήθη ὑπὸ αὐτῆς, ὅτι ὁ ἀγὼν τῆς ὑπάρξεως,

ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἀποτελεῖ τόσον ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ἱστορίαν ὅσον καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πλείον ἀφανοῦς ἀτόμου· ὁ ἀγὼν οὗτος ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν γεγονότων.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἡμετέρα ἀντίληψις περὶ τοῦ κόσμου· ἀναφέρομεν εἰς αὐτὴν ἕλας τὰς ἀρχὰς τοῦ τρόπου καθ' ὃν ζῶμεν καὶ τῶν ἰδεῶν ἡμῶν περὶ δικαιοσύνης καὶ ἠθικῆς. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐγένετο μίᾳ τῶν βάσεων τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ· εἰσδύει ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἀέρος ὃν ἀναπνέομεν. Ἀδύνατον τοῦ λοιποῦ ν' ἀπαλλαγῶμεν αὐτῆς. Ὁ Πάπας, ὅστις τὴν κατεδίκασεν εἰς μίαν του ἐγκύκλιον ἦτο ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς. Ματαίως ζητοῦσι νὰ προσυλλάξωσι τὸν μαθητὴν τῶν Ἰησοῦτῶν διὰ σχολαστικοῦ πρακτικισμοῦ θεολογίας μεσαιῶνος, διότι ὁὐκ ἔστιν ἰσχύον νὰ τὸν ἐμποδίσωσι τοῦ νὰ εἶνε τέκνον τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του.

Ἐὰν μὲν τὴν ἀντίληψιν ταύτην τοῦ κόσμου, ἡμεῖς ἠναγκασμένοι νὰ ζῶμεν ἐντὸς τοῦ πολιτισμοῦ ὅστις παραδέχεται εὐχαρίστως ὅπως εἰς ἄνθρωπος κατέχει ἕνεκα τυχαίας γεννήσεως, τὰ πλεον ἀπέραντα δικαιώματα ἐπὶ ἑκατομμυρίων ὁμοίων του, ὁργανωμένων ἐντελῶς ὅπως αὐτός, πολλάκις μάλιστα πολὺ καλλίτερον αὐτοῦ, ὅπως εἰς ἄνθρωπος, ὅστις ἀπαγγέλλει λέξεις τινὰς κενὰς ἐννοιῶν καὶ ἐκτελεῖ χειρονομίας ἀνευ σκοποῦ, νὰ τιμᾶται ὡς ἡ δρατὴ ἐνσάρκωσις τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων· ὅπως μίᾳ νέᾳ κόρῃ κοινωνικῆς τινος τάξεως ὑπανδρεύεται οὐχὶ ὠραῖόν τινα καὶ ῥωμαλέον ἄνδρα, ἀλλ' ἐν ἄτομον ἀσχημὸν, ἀδύνατον καὶ ἐρρυτιδωμένον, διότι ἡ μὲν πρώτη εἶνε κοινωνικῆς τάξεως λεγομένης κατωτέρας, ἐντὸς ἡ δὲ δεύτερος εἶνε ἀνωτέρων κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὅπως εἰς ἐργάτης, ἐπὶ τέλους, ὑγίης καὶ εὐρωστος, ἀποθνήσκει ἐκ πείνης, ἐπὶ εἰς ἀεργος, ἀσθενικός καὶ ἀνίκανος, πλέει ἐντὸς τῶν κόλπων ἐνὸς πλούτου ὃν δὲν δύναται μάλιστα οὔτε κἂν νὰ ἀπολαύῃ. Ἡμεῖς οἵτινες πιστεύομεν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἐξῆλθεν ἐκ κατωτέρων ζώντων εἰδῶν, καὶ οἵτινες γνωρίζομεν ὅτι ὅλα τὰ ἄτομα ἀνεξαιρέτως γεννῶνται,

ζῶσι καὶ ἀποθνήσκουσιν ὑπὸ τὸ κράτος ὁργανικῶν νόμων, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ὑπακλινώμεθα ἐνώπιον ἐνὸς βασιλέως, νὰ τιμῶμεν ἐν αὐτῷ ἐν ὄν τοῦ ἔπολου ἢ ὑπαρξίς διέπεται ὑπὸ νόμων ἰδιαιτέρων καὶ νὰ μὴ μᾶς εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ μειδιάσωμεν ὅταν ἀναγινώσκωμεν ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ εἰς τὰς κυβερνητικὰς πράξεις, ὅτι συμβαίνει πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει δι' ἐνὸς μυστηριώδους «ἐλέφ Θεοῦ!» Ἡμεῖς οἵτινες εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ὅλα τὰ γεγονότα τοῦ κόσμου τούτου καθορίζονται ὑπὸ νόμων φυσικῶν ἀναλλοιώτων μὴ ὑφισταμένων οὐδομίαν ἐξαίρεσιν, νὰ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ βλέπωμεν τὸ Κράτος νὰ πληρῶνῃ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὁποίων ὁ εὐλογημένος ρόλος εἶνε νὰ ἐκτελῶσι πανηγύρεις προωρισμένας, ὡς λέγουσι, νὰ ἀντιρροπήσωσι τοὺς φυσικούς νόμους καὶ νὰ τοὺς ὑποδουλώσουσι· νὰ παριστάμεθα εἰς ἐπισήμους ἱεροτελεστίας, καθ' ἃς ἱκετεύεται ὑπερφυσικὴ τις δύναμις ἀσύλληπτος εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὅπως παράσχη ἡμῖν προστασίαν τινὰ ἰδιαιτέραν καὶ μυστηριώδη· παρέχομεν μάλιστα εἰς τὰ ἄτομα τὰ ἐπιτελοῦντα τὰς παραδόλους ταύτας κωμῆδίας, ὑψηλὸν ἀξίωμα ἐν τῇ Πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ! Πιστεύομεν εἰς τὸ μέγα καὶ εὐεργετικὸν γεγονός τῆς διαλογῆς τῶν εἰδῶν καὶ δὲν ἀπαγορεύομεν τὸν θεσμόν καὶ τὴν σύμβασιν τοῦ γάμου, ὅστις, ὡς γίνεται, ἀποκλείει τὴν διαλογὴν. Εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ὑπάρξεως τὴν βάσιν παντὸς δικαίου καὶ πάσης ἠθικῆς καὶ μολαταῦτα καθ' ἑκάστην κατασκευάζομεν νόμους καὶ ὑποστηρίζομεν συστήματα ἐμποδίζοντα τελείως τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν καὶ ἐνέργειαν τῶν δυνάμεων.

Ὁλόκληρος λοιπὸν ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐρείδεται ἐπὶ ὑποθέσεων ἀνηκουσῶν εἰς ἄλλον τινὰ χρόνον καὶ μὴ ἀνταποκρινομένων ποσῶς εἰς τὰς σημερινὰς ἡμῶν ἰδέας· ἡ μορφή καὶ τὸ βάθος τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ζωῆς εὐρίσκονται ἐν καταφανεστάτῃ ἀντιφάσει. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκει τὴν λύσιν ὁ πολιτισμός μας φαίνεται ὅτι εἶνε εἰσαγωγή ἐνὸς κύβου ἐντὸς μιᾶς σφαίρας τῆς αὐτῆς περιεκτικότητος. Ἐκάστη λέξις ἣν προσφέρομεν, ἑκάστη πράξις ἣν ἐκτελοῦμεν, εἶνε ἢ ψεῦδος, ὡς πρὸς

έκεινο τὸ ὅποιον ἐν τῇ βάρει τῆς ψυχῆς μας ἀναγνωρίζομεν ὡς ἀληθές. Παρ' ὅσοι μὲν εὖτω πως ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ὑποκρινόμεθα μίαν ἀτελεύτητον κωμῆδαν ἐξαντλοῦσαν, παριστώσαν δι' ἡμῶν μίαν ἀδιάκοπον διάφευσιν τῶν ἰδεῶν ἡμῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων, καὶ ἦτις, καθ' ἕως στιγμᾶς ἐπανερχόμεθα εἰς ἑαυτοὺς ὀφείλει νὰ μᾶς πληρώσῃ διὰ περιφρονήσεως καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπίσημον ὕψος, σεβασμὸν τινα στάσιν, ἐνδύμεθα ἐνδυματὸ ὅποιον μᾶς προξενεῖ τὴν κωμικὴν ἐντύπωσιν, ἐνδύματος γελοίου ὑποκρινόμεθα ἐξωτερικῶς σεβασμὸν διὰ πρόσωπα καὶ καθεστῶτα τὰ ὅποια κατὰ βάθος εὐρίσκομεν παραλογώτατα καὶ διατελοῦμεν ἀνάνδρως δεσμευμένοι ὑπὸ συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐν τῇ βάρει τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τῆς συνειδήσεως ἀναγνωρίζομεν ὅτι στεροῦνται πάσης βίας.

Ἡ αἰωνία αὕτη σύγκρουσις μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων ἡμῶν ἔχει μοιραῖόν τινα ἀνέκλυτον. Παράγει ἡμῖν τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς γελωτοποιοῦ ὅστις προκαλεῖ τὸν γέλωτα εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἐν τούτοις αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀστειότητές του, προξενοῦσιν ἀηδίαν καὶ ἀφίνουσιν ἐν ταύτῃ θλίψιν. Ἡ ἀμάθεια συμβιδάζεται ἐξόχως μὲ ἐν εἶδος ζῆνους εὐχαριστήσεως καὶ δύναται εὖτω νὰ εἴνε τις εὐτυχῆς καὶ ἱκανοποιημένος εὐρίσκων ὁρθὰ καὶ ἀναγκαῖα τὰ περιστοιχίζοντα ἡμᾶς καθεστῶτα. Οἱ ἱεροεξετάσται οἷτινες ἐθεράπευον τὴν ἀμβολίαν διὰ τοῦ σχοινοῦ καὶ τῆς πυρᾶς ἤθελον εὖτω νὰ προσφέρωσιν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ τῇ ἐξασφαλίσωσι ἀτάραχον ζῆν.

Ὅταν ὅμως εἰς τὰ ὑπάρχοντα καθεστῶτα δὲν βλέπει τις εἰμῆ συστήματα τεθνεῶτα καὶ ἡμισεσηπτότα, καὶ φάσματα μάταια καὶ κενὰ ἐννοίας πρέπει νὰ ὑποστῇ τοὺς φόβους καὶ τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς καταθλίψεις καὶ τοὺς μανιακοὺς παραξυσμοὺς, τὰς ἀπεγνωσμένας φαιδρότητας αἷτινες θὰ καταλάβωσι τὸν ζῶντα ἐντὸς λάκκου τινὸς μετὰ πτωμάτων, ἢ μᾶλλον τὸν λογικὸν ἀνθρώπον ὅστις εἴνε ἠναγκασμένος νὰ ζῇ μεταξὺ παραφρόνων καὶ

νὰ συμμερίζεται ὅλας αὐτῶν τὰς παραδοξότητας διὰ νὰ μὴ τὸν κακομεταχειρισθῶσιν.

Ἡ διηνεκῆς αὕτη ἀντίφασις μεταξὺ τῶν ἰδεῶν ἡμῶν καὶ ὅλων τῶν μορφῶν τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ, ἡ ἀνάγκη αὕτη ὅπως ζῶμεν ἐν τῇ μέσῃ καθεστῶτων τὰ ὅποια μᾶς φαίνονται ψευδῆ, ἰδοὺ τί μᾶς καθιστᾷ σκεπτικοὺς καὶ ἀπαισιοδόξους! Ἐν τῇ ἀχορήτῃ ταύτῃ συγκρούσει χάνομεν πᾶσαν χαρὰν τῆς ζωῆς, πάντα πόθον πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτῆς· εἴνε ἡ πηγὴ τῆς πυρετώδους δυσφορίας, ἣτις μελαγχολεῖ πάντας τοὺς ἀνεπτυγμένους ἀνθρώπους πάσης ἀνεξαιρέτως χώρας. Ἐν τῇ συγκρούσει ταύτῃ ὑπάρχει ἡ λύσις τοῦ μυστηριώδους αἰνίγματος τῆς καταστάσεως τοῦ συγχρόνου πνεύματος.

Τὰ ἐπόμενα κεφάλαια θέλουσι καταδείξει λεπτομερῶς τὴν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῶν μεσουρανοῦντων φεῖ τὴν σήμερον κατὰ συνθήκην ψευδῶν καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου, ἣτις ἐπανίσταται κατ' αὐτῶν.

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΨΕΥΔΟΣ

Α'.

Ἡ ὀχολογία τοῦ θρησκευτικοῦ
αἰσθηματος.

Ξ ὄλων τῶν ὑπὸ τοῦ παρελθόντος κληροδοτη-
θέντων θεσμῶν ὁ ισχυρότερος καὶ μᾶλλον δια-
δεδομένος εἶνε ἡ θρησκεία. Ὑλόκληρος ἡ ἀν-
θρωπότης τάσσεται ὑπὸ τὴν σημαίαν της. Ἐ-
γώνει διὰ τοῦ αὐτοῦ θεσμοῦ τὰς μᾶλλον ἀνε-
πτυγμένας καὶ τὰς ταπεινωτέρας φυλάς καὶ θέ-
τει εἰς ἴσην μοῖραν ὡς πρὸς τὰς ἰδέας τὸν
μαῦρον τῆς Αὐστραλίας μὲ τὸν Ἄγγλον λόρ-
δον. Ἐμποτίζει ὅλας τὰς μορφάς τοῦ πολιτι-
κοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ἢ πλῆσις εἰς τὰ ὑπερ-
φυσικὰ δόγματα της συσκοτίζει ὄχι μόνον τὸ

κῶρος ἀλλὰ καὶ τὴν μοναδικὴν ἐφικτότητα ὀλοκλήρου σειρᾶς
πράξεων, αἵτινες σημειώνουν τὰς φάσεις τῆς ἐξελιξέως καὶ τὰς
κρίσεις στιγμᾶς τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως. Εἰς πολλάς πολιτι-
σμένας χώρας ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὑποχρεωμένος ν' ἀνήκη εἰς μίαν
θρησκείαν. Ἀδιάφορον ἐάν πιστεύῃ ἢ ἀί ἔχη ἰδιαιτέρας πεποι-
θήσεις· ἐξωτερικῶς ὅμως ὀφείλει νὰ εἶνε μέλος ὀρισμένης ἐκ-
κλησίας. Αἱ διάφοροι χῶραι δὲν ἐβρίσκονται βεβαίως σήμερον
εἰς ὃ σημεῖον ἐβρίσκετο ἡ Ἰσπανία κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ἡ
Ἄγγλία ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαρίας τῆς Αἰμοδιψοῦς, ἢ αἱ ὀποι-

κίαι τῆς Νέας Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς Πουριτανικῆς τυραννίας· τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὄφειλεν ἕκαστος ἐπὶ ποινῇ τρομερῶν βασάνων, νὰ μετέχη τῶν τελετῶν τῆς λατρείας. Γενικῶς ὁμως δὲν συνετέλεσθη μεγάλη πρόοδος. Ἐὰν σήμερον ἡ Πολιτεία δὲν ἐξαναγκάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ μεταβαίνουν εἰς τὰς ἱερουργίας ἢ τὴν ἐξομολόγησιν, ἐὰν δὲν καίη πλέον ὄσους, τὴν Κυριακὴν, ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπαιτεῖ ὁμως εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, νὰ ἐγγράφονται οἱ πολῖται μέλη μιᾶς θρησκευτικῆς κοινότητος διὰ νὰ συνεισφέρουν ἀνάλογον ποσὸν χρημάτων διὰ τὰ ἐξόδα τῆς λατρείας ἐξαναγκασμένοι ἐν ἀνάγκῃ πρὸς τοῦτο διὰ τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν χωροφυλάκων.

Ἡ θρησκεία παραλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον ἀπ' αὐτῆς τῆς εἰσόδου του εἰς τὸν κόσμον, τὸν παρακολουθεῖ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν μέχρι τοῦ τάφου του καὶ πέραν αὐτοῦ ἀκόμη. Ἀμα γεννηθῆ τὸ παιδίον, οἱ γονεῖς του ὀφείλουν νὰ τὸ βαπτίσουν. Ἀργότερον δὲν δύναται νὰ νυμφευθῆ εἰμὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ ἱερέως. Ὁ πολιτικὸς γάμος ἔστις εἰσῆχθη εἰς πολλὰς χώρας ἢ θεωρεῖται ἀτελής, διότι τὰ ἥθη δὲν προώδυσαν ἀκόμη, ἢ τείνει νὰ καταργηθῆ λόγῳ τῶν πολλῶν ἀντιδράσεων. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, ὁ ἱερεὺς συνοδεύει τὸ λείψανόν του καὶ ἀπαγγέλλει εὐχὰς ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὁ νεκρὸς δὲν δύναται ν' ἀναπαυθῆ παρὰ μόνον εἰς τὸ κοιμητήριον, ἐν μέσῳ συμβόλων καὶ ἐπιγραφῶν θρησκευτικῆς φύσεως. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ὁ πολίτης μόνον διὰ τοῦ ὅρκου δύναται νὰ περισώσῃ τὰ νόμιμα δικαιώματά του. Ὄταν ὡς στρατιώτης πρόκειται νὰ προσφέρῃ τὴν θυσίαν τοῦ αἵματός του, εἰς τὴν πατρίδα ὀφείλει νὰ ὁμώσῃ τὸν ὅρκον τῆς πίστεως πρὸς τὴν σημαίαν. Ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης δὲν δύναται νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ δίκαιόν του χωρὶς ὅρκον. Ἄνευ ὅρκου δὲν δύναται νὰ δικάσῃ, ὡς ἑνορχος, οὔτε ὡς βουλευτῆς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῶν ἐκλογέων του.

Ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ καταβληθεῖσα προσπάθεια πρὸς

ἀντικατάστασιν τοῦ θρησκευτικοῦ ὅρκου διὰ μιᾶς ἐπισήμου ἐπικλήσεως τῆς τιμῆς καὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου, συνήντησεν ἰσχυρὰς ἀντιδράσεις.

Αἱ μορφαί, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται ὁ πολιτισμὸς ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει εἶνε : ἡ οἰκογένεια, ἡ ἰδιοκτησία, τὸ κράτος καὶ ἡ θρησκεία. Ἀλλὰ καμμία ἐξ αὐτῶν δὲν εἶνε τόσον πολὺ διαδεδομένη, ὅσον ἡ τελευταία. Πολλοὶ ἄνθρωποι ζῶσιν ἄνευ οἰκογενείας, ὡς εἶνε τὰ ἔκθετα καὶ οἱ ἀλήται τῶν μεγαλοπόλεων ἢ ὄσοι, τοῦλάχιστον, φθάνοντες εἰς ὄριμον ἡλικίαν, δὲν καταφεύγουν εἰς τὸν γάμον ἢ οἰκονομικῶς συνοικησιν. Οἱ ἄγριοι καὶ οἱ ἐγκληματῆται, οἱ ὁποῖοι ζῶσιν ἐκ τῆς διαρπαγῆς καὶ τῶν κλοπῶν, δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδιοκτησίας. Παρὰ τὸ σύστημα τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ, μὲ τὰς ποικίλας διατάξεις του, τὸν διοικητικόν του μηχανισμόν, τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους του, ὑπάρχουν ὁμάδες ἀνθρώπων ἀρνούμεναι νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως. Τοιοῦτοι εἶνε, μεταξὺ ἄλλων, οἱ Ἀθίγγανοι, τῶν ὁποίων αἱ γεννήσεις, οἱ γάμοι καὶ οἱ θάνατοι δὲν πρωτοκολλοῦνται καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν πληρώνουν φόρους, δὲν ὑπόκεινται εἰς στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν, δὲν ἔχουν μόνιμον κατοικίαν οὔτε πολιτικὴν ὀπηκοότητα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἦθελον δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσέλθουν εὐκόλως εἰς κανονικὴν τινὰ ἀστικὴν κοινωσίαν, διότι στεροῦνται διαφόρων χαρτοσημασμένων ἐγγράφων τὰ ὁποῖα εἶνε γεμᾶτα ἀπὸ μονογραφῆς δυσαναγνώστους καὶ σφραγίδας τῆς ἀστυνομίας, ἄνευ τῶν ὁποίων ὁ ἀπογραφεὶς καὶ ἀριθμηθεὶς υἱὸς τοῦ πολιτισμοῦ δὲν δύναται νὰ πιστοποιήσῃ ἐγκύρως οὔτε τὴν ζωὴν του οὔτε τὸν θάνατόν του.

Ἐξ ἀντιθέτου, οἱ ἀποτινάξαντες τὸν θρησκευτικὸν ζυγὸν εἶνε ἐλάχιστοι. Ἐν Γερμανίᾳ ἰδρύθη μίᾳ ἔνωσις ἐλευθέρων διανοουμένων, σκοποῦσα τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν δεσμῶν τῆς δεισιδαιμονίας, ἀλλ' ἡ ἔνωσις αὕτη μόλις χίλια μέλη ἀριθμεῖ μέχρι σήμερον. Ἐν Αὐστρίᾳ ἐπιτρέπεται διὰ νόμου ἡ ἀπάρνησις τῶν ὀφισταμένων θρησκευμάτων ἀλλ' οὔτε πενταχόσια

ἄτομα δὲν ἐπωφελήθησαν τοῦ νόμου τούτου. Καὶ ἐξ αὐτῶν οἱ περισσότεροι προσέφυγον εἰς τὸν νόμον τοῦτον ὄχι διὰ νὰ συμβιδάσουν τὰς πράξεις των πρὸς τὰς ἰδίας των πεποιθήσεις, ἀλλὰ δι' ἄλλους σκοπούς, διότι οἱ μὲν ἤθελον νὰ ἐπιτύχουν γάμον μετὰ προσώπου ἀνήκοντος εἰς ἄλλην θρησκείαν, ὅπερ τοῖς ἦτο ἀπηγορευμένον, οἱ δὲ ἦσαν Ἰσραηλιταὶ βαυκαλιζόμενοι ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι διὰ τῆς προσφυγῆς των εἰς τὸν ἀνωτέρω νόμον, θ' ἀπηλλάσσοντο τῆς προκαταλήψεως, ἣτις καταδιώκει τὴν φυλὴν των. Ἡ τελευταία μάλιστα περίπτωσις ἦτο τόσο συχνή, ὥστε ἐν Αὐστρίᾳ «ἄνθρωπος χωρὶς θρησκείαν» καὶ «Ἰβραῖος» ἦσαν σχεδὸν συνώνυμα. Οὕτως ὁ γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ἐρωτῶν τοὺς φοιτητὰς περὶ τῆς θρησκείας των, ὅπως συνηθίζεται ἀκόμη ἐκεῖ, συνηθίζε νὰ λέγῃ μὲ εὐπροσήγορον μειδίαμα εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τῇ ἀπήντησιν ὅτι δὲν ἔχουν θρησκείαν: «Διατί δὲν λέγετε ἀμέσως, ὅτι εἰσθε «Ἰβραῖος»;

Μεταξὺ ὄλων τῶν πεικολιτισμένων χωρῶν, ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως κατέκτησε εὐρυτέραν θέσιν εἰς τοὺς νόμους, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τὰ ἦθη. Καὶ ἐκεῖ οἱ ἐλεύθεροι διανοούμενοι ἢ ἐλευθερόφρονες μένουσιν ἐντὸς τοῦ περιφράγματος τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνήκον οἱ γονεῖς των, μεταβαίνουν εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς, νυμφεύονται ἐν τῇ ναῷ, βαπτίζουν τὰ τέκνα των καὶ προσκαλοῦν τὸν ἱερέα κατὰ τὴν κήδευσιν τῶν νεκρῶν των. Πολὺ ἐλάχιστοι ἀφήνουν τὰ τέκνα των ἀβάπτιστα ἢ ζητοῦν νὰ ταφοῦν χωρὶς τὴν συμμετοχὴν τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν ἐλευθεραν Ἀγγλίαν, ὁ νόμος καὶ ἡ κοινὴ συνειδήσις ἀνέχονται ὅλας τὰς θρησκείας καὶ ὅλας τὰς αἰρέσεις, καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Βουδδισμού ἢ τῆς ἡλιολατρίας, ἀλλ' ἡ ἀθεΐα ἀπαγορεύεται. Ὁ Μπράντλεφ εἶχε τὸ θράσος νὰ διακηρύξῃ ὅτι ἦτο ἄθεος· διὰ τοῦτο ἀπεκλείσθη τῆς κοινωνίας, ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιον καὶ παρεπέμφθη εἰς δίκην. Ἡ ἐπίδρασις τῆς θρησκείας εἶνε τόσο ἐντονος, ὥστε μᾶς εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀποξενωθῶμεν τῶν θρησκευτικῶν συνηθειῶν. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄθεοι ἀκόμη, θέλοντες ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου

δι' ἐνὸς ἰδανικοῦ συμφώνου πρὸς τὴν ἀντίληψίν των περὶ τοῦ κόσμου, διατηροῦσι τὸν ὄρον «θρησκεία» διὰ νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν ἀντίληψίν των ταύτην. Εἰς τὸ Βερολίνον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς βορείου Γερμανίας, διάφοροι ἐνώσεις ἐλευθέρων διανοουμένων αὐτοκαλοῦνται «Κοινότητες ἐλευθέρως θρησκείας». Ὁ Δαβὶδ Φρειδερίκος Στράους βαπτίζει μὲ τὸ ὄνομα «θρησκεία τοῦ μέλλοντος» ἕνα ἰδεαλισμὸν, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρνήσεως μιᾶς θρησκευτικῆς ἢ ὑπερφυσικῆς πίστεως. Τοῦτο δὲν ὑπενθυμίζει κάπως τὴν γνωστοτάτην ἱστορίαν τοῦ ἀθέου ὅστις ἐκράυγαζε: «Μὴ τὸν Θεόν, ἐγὼ εἶμαι ἄθεος!»

Β'.

Εἶνε ἡ στιγμή νὰ προλάβω μίαν παρεξήγησιν. Ἀποκαλῶν τὴν θρησκείαν κατὰ συνθήκην ψεῦδος, δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθῶ, διότι δὲν ὑπονοῶ δι' αὐτῆς τὴν πίστιν εἰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, ἣτις δύναται νὰ εἶνε εἰλικρινῆς καὶ νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὰ πλέον μεμρφομένα πνεύματα τοῦ αἰῶνος μὲ ὅλην τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ κόσμου ἀντίληψίν των. (Εἶνε τόσο βαθέως διὰ τῆς κληρονομικότητος ἐρριζωμένη ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὥστε κατέχουσα τὰ μᾶλλον ἄδυστα κρησφύγετα τῆς φυγῆς, ἐνθα γεννῶνται τὰ συγκεχυμένα συναισθήματα καὶ ὄνειρα, εἶνε τόσο δύσκολον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ σκοτεινὰ καὶ μυστηριώδη ταῦτα μέρη, ὅσον εἶνε δύσκολον διὰ τὰς γλαυκὰς καὶ τὰς νυκτερίδας νὰ φύγωσιν ἐκ τῶν ὀπῶν παναρχαίου τινος πύργου.)

Ὡς μέσον προσαρμογῆς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσυνειδήτου, πρὸς ἰδέας πλέον ἢ ὑπερόχους, ἡ θρησκεία λοιπὸν εἶνε πραγματικῶς ἐξαιρετικῶς διαδεδομένον ἀκόμη λείψανον τῆς νηπιακῆς ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος. Προχωρῶ ἔτι περαιτέρω καὶ λέγω ὅτι αὕτη εἶνε μίᾳ ἀδυναμίᾳ τὴν ὅποιαν προκαλεῖ ἡ ἀτέλεια τοῦ διανοητικοῦ ἡμῶν ὄργάνου· εἶνε ἐν ἐκ τῶν σημείων τοῦ περιω

ρισμένου χαρακτήρος τῆς ἐποχῆς μας. Θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐπεξηγήσω τὴν βεβαίωσιν ταύτην.

Ἡ φιλολαγία, ἡ μυθολογία καὶ ἡ ἐθνογραφία μετὰ τῆς ψυχολογίας, μελετῶσι τὴν ψυχολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς θρησκευτικῆς σκέψεως. Ἡ ψυχολογία προσεπάθησεν ἐπιτυχῶς ν' ἀνακαλύψῃ τοὺς φυσικοὺς χαρακτήρας δι' ὧν θὰ προήγετο ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ θὰ προσήλκυε εἰς αὐτὴν τὸν ἀνεπτυγμένον ἄνθρωπον.

Ἐχρειάσθησαν χιλιάδες αἰώνων πολιτισμοῦ, ἡ ἀλληλοδιάδοχος παρέλευσις ἀναριθμῶν γενεῶν, ὅπως μετὰ τοὺς βαθεῖς μελετητὰς τοῦ ἀναστήματος τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, εἰς ἄνθρωπος φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον ν' ἀναγνωρίσῃ γνώσεις τινὰς ὡς μὴ οὐσιώδεις, ὡς ἀπλᾶς μορφᾶς ἢ κατηγορίας τῆς ἡμετέρας σκέψεως. Κατὰ τὰ πρῶτα λυκαυγῆ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἐποχῆς, αἱ γνώσεις αὗται ὄφειλον φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ ἐπικρατήσουν τῆς στοιχειώδους σκέψεως τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου μετὰ δυνάμειν διὰ τὴν ὁποῖαν τὸ τέκνον τοῦ πολιτισμοῦ δὲν δύναται νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν, διότι εἶνε συνηθισμένον εἰς ἀφηρημένας θεωρίας. Ὁ ἄγριος προσωποποιεῖ τὸν μὲν χρόνον εἰς τέρας τρῶγον τὰ τέκνα του, τὸ διάστημα ὡς τεῖχος περιορίζον τὸν ὀρίζοντα ἢ καὶ ὡς μίαν σύζευξιν τῆς γῆς μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὸν ὁποῖον φαντάζεται ὡς θόλον καὶ τὴν αἰτίαν τὸσον ἀναγκαίαν καὶ ἀχώριστον τῶν γεγονότων, ὥστε δίδει εἰς αὐτὴν μορφὴν ἀπλουστεράν ἢ μᾶλλον καταληπτήν εἰς αὐτόν. Ἐὰν δένδρον τι πίπτῃ, πιθανὸν νὰ τὸ ἔρριψεν ὀργανικόν τι ὄν· ἐὰν ἢ γῆ τρέμῃ, προφανῶς κάτι πρέπει νὰ τὴν σείῃ. Καὶ αὐτὸ τὸ «κάτι» ὁ ἄγριος τὸ προσωποποιεῖ εἰς ἄνθρωπον. Τὸ ἴδιον πράττει δι' ὅλα τὰ περὶ αὐτὸν φαινόμενα. Τυφλὸς δοῦλος τῆς ἰδέας τοῦ αἰτιατοῦ, ζητεῖ τὸ αἷτιον ἐκάστης ἀντιλήψεως καὶ ἐπειδὴ γνωρίζει ἢ νομίζει, τὸ αἷτιον τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκτελουμένων πράξεων εἶνε ἢ ἰδίᾳ αὐτοῦ θέλησις, ἀποδίδει τὴν παρατήρησιν ταύτην εἰς τὴν φύσιν καὶ θεωρεῖ τὰ φαινόμενα αὐτῆς

ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἰδιοτροπίας κάποιου ὄντος ὁμοίου μὲ τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ τότε διὰ πρώτην φοράν εἰσχωρεῖ ἐντὸς τοῦ ἐν αἷτιον διαταραχῆς καὶ φόβου. Ὅταν ἡ σύζυγός του, τῇ βοήθειᾳ πυρίτου λίθου ἀνάπτῃ τὴν πυράν, ὅταν ὁ σύντροφός του, διὰ λίθου πελέκεως, φονεύῃ ἐν ζῆφον, αἱ αἰσθήσεις τοῦ ἀντιλαμβανονται τὴν αἰτίαν τῆς φλογὸς καὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ ζῆφου. Ἀλλ' ὅταν ἡ θύελλα ἀνατρέπῃ τὴν καλύβην του, ἢ ἡ χάλαζα τὸν πληγῶνῃ, δὲν βλέπει τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον μετέρχεται κατ' αὐτοῦ τὴν βίαν. Δὲν ἀμφιδάλλει ὅτι τὸ ὄν αὐτὸ ὑπάρχει καὶ εὐρίσκειται πλησίον του, ἀφοῦ ἡ καλύβη του κρημνίζεται καὶ ρέει αἷμα ἀπὸ τὴν πληγὴν τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐπροξένησεν ἡ χάλαζα. Κάποιος βεβαίως θὰ διέπραξεν αὐτό. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄγριος δὲν ἀνακαλύπτει τὸν δράστην, τὸ πνεῦμά του παρασύρεται ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ἣν προκαλεῖ πάντοτε ἄγνωστός τις κίνδυνος, κατὰ τοῦ ὁποῖου δὲν δύναται ν' ἀμυνθῇ καὶ τὸ αἷσθημα αὐτὸ εἶνε τὸ σημεῖον, ἐξ οὗ λαμβάνει τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἡ θρησκείας.

Ὅλοι πραγματικῶς οἱ περιηγηταὶ παρατήρησαν ὅτι παρὰ τοῖς ἄγριοις τὸ θρησκευτικὸν αἷσθημα ἐκδηλοῦται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ μορφῆν προληπτικοῦ φόβου. Οὕτω πρέπει νὰ συμβάλῃ. Τὰ δυσάρεστα συναισθήματα εἶνε ὄχι μόνον πολὺ περισσότερα, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἰσχυρότερα τῶν εὐαρέστων καὶ προκαλοῦν ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς δραστηριότητα ἀσυγκρίτως μεγαλυτέραν καὶ ἰσχυροτέραν. Ἐν αἷσθημα εὐάρεστον μᾶς φαίνεται σχεδὸν ἐξησθενημένον καὶ τὸ δεχόμεθα παθητικῶς· οἱ μῦς καὶ ὁ ἐγκέφαλος δύναται ν' ἀναπαύωνται, ὅταν τοῦτο παράγεται· τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ τὸ ἴδῃ σαφῶς. Ἐξ ἀντιθέτου, ἐν αἷσθημα δυσάρεστον φθάνει, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, σαφές καὶ καθαρὸν εἰς τὴν συνείδησιν καὶ ἔπειτα ἀπαιτεῖ ὀλόκληρον σειρὰν ἐνεργειῶν τῆς σκέψεως καὶ τῆς θελήσεως, ἵνα ἀνακαλυφθῇ ἡ αἰτία του καὶ προφυλαχθῇ ἀπ' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος καθίσταται προσεκτικώτερος, ἐνωρίτερον μὲν πρὸ τῶν ἐχθρικῶν πρὸς αὐτὸν δυνάμεων τῆς φύσεως, ὀλιγώτερον δὲ καὶ βραδύτερον πρὸ τῶν εὐνοϊκῶν. Τὸ ὅτι ὁ ἥλιος τὸν θερμαίνει καὶ ὁ

καρπὸς τὸν τρέφει δὲν τὸν ἀπασχολεῖ ποσῶς, διότι δὲν σκέπτεται παρὰ μόνον ἕταν ἀναγκάζεται εἰς τοῦτο, καὶ διότι δύναται νὰ φάγη τὸν καρπὸν καὶ νὰ ἐξαπλωθῇ εἰς τὸν ἥλιον, χωρὶς καμμίαν σκέψιν. Τοῦναντίον, αἱ δυσαρέσκαιαι καὶ αἱ κίνδυνοι διεγείρουν τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματός του καὶ τὸν πληροῦν μὲ εἰκόνας διαρκεῖς. Ὅταν φθάσῃ εἰς ὑψιστον βαθμὸν πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς τὸ σημεῖον ν' ἀναπαριστᾷ σαφῶς εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὰ θέλητρα τῆς ζωῆς καὶ νὰ τὰ ἀπολαύῃ, ὅχι μόνον ὡς ἐξ ἐνστικτοῦ, ἀλλὰ ἐσυνειδήτως, νὰ διαβλέπῃ εἰς αὐτὰ τὴν πρώτην αἰτίαν, τὴν καλὴν τέρψιν ἑνὸς ὄντος ὁμοίου μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ κλισθάνεται πρὸς τὸ ὄν τοῦτο ἀγάπην, εὐγνωμοσύνην καὶ θαυμασμόν. Πρὶν φθάσῃ εἰς τὴν σχετικῶς ὀψιμον ταύτην κατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ του, ὁ ἄνθρωπος ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ αισθάνεται ἀγωνίαν καὶ φρίκην πρὸ τῆς ἀοράτου καὶ ἀγνώστου θελήσεως, ἣτις ἐξαπολύεται εἰς τὴν βροντὴν καὶ τὴν ἀστραπὴν, ἣτις τὸν καταβάλλει διὰ παντός εἶδους δεινῶν καὶ τοῦ ἐτοιμάζει πόνους καὶ ἀτυχίας.

Ἀπὸ τοῦ αισθήματος τούτου τοῦ φόβου ἀπορρέουν ὅλαι αἱ ἀρχέγονοι πράξεις τῆς θρησκευτικῆς λατρείας. Ἀποφεύγουν νὰ κάμνουν πράγματα τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξοργίσουν τὸν ἰσχυρὸν ἀόρατον ἐχθρὸν ἢ ζωντὰ καὶ νηπιώδης φαντασία, ἢ ἰδιότροπος πορεία τῶν ἰδεῶν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, τὸν κάμνουν νὰ φοβῆται μήπως, εἰς κάθε τι, τὸ ὅποσον πράττει, δυσαρεστῇ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον. Οὗτος εἶνε ἐξωργισμένος καὶ πρέπει νὰ καταπραυνθῇ δι' ὅλων τῶν μέσων. Ἰκανοποιοῦν τὴν ἀπλησίαν του προσφέροντες εἰς αὐτὸν δῶρα καὶ θυσίας. Κολακεύουν τὴν ματαιοδοξίαν του ἐγκωμιάζοντες αὐτὸν καὶ ἐξυμνοῦντες τὰς ιδιότητάς του. Ταπεινοῦνται πρὸ αὐτοῦ, ζητοῦν νὰ τὸν συγκινήσουν διὰ προσευχῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ τὸν φοβίσουν δι' ἀπειλῶν. Προσευχαί, θυσίαι, ἐξορκισμοί, εἶνε λοιπὸν ἐκδηλώσεις τοῦ αὐτοῦ αισθήματος, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Δαρβίνος εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῆς ἐκφράσεως τῶν ψυχικῶν κινήματων εἰς τοὺς ἄνθρώπους καὶ τὰ ζῷα, προκαλεῖ τοὺς τύπους τοῦ χαιρετισμοῦ.

ὁ σκύλος σπαρταρᾷ καὶ ἔρπει, ἢ γαλῆ ρογχαλίζει, ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος ὑποκλίνεται καὶ ἀφαιρεῖ τὸν πῖλόν του· πάντα ταῦτα εἶνε πράξεις ὑποταγῆς εἰς ἰσχυρότερον ἀντίπαλον.

Ἄς ἀνακαιφαλεώσωμεν τὰ λεχθέντα. Ἡ αἰτιότης, ἣτις εἶνε μορφή ἢ κατηγορία τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, κατέστη ἀντιληπτὴ ὑπὸ τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου κατὰ τρόπον χυδαίως ὄλικόν. Ἀναζητεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ φαινόμενα τὰ ὅποια τὸν ἀνησυχοῦν γειτνιαζούσας αἰτίας. Ἡ ἀνικανότης του νὰ σκεφθῇ κατὰ τρόπον ἀφηρημένον, δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν παρὰ μόνον ἰδέας συγκεκριμένας, αἱ ὅποια ἐμφανίζονται εἰς τὸ πνεῦμά του πάντοτε περιβεβλημένα μὲ εἰκόνας αἰτινες εἶνε οἰκεῖαι πρὸς αὐτόν. Φθάνει τοιουτοτρόπως εἰς τὸν ἀνθρωπομορφισμόν, δηλαδὴ φαντάζεται ὅλας τὰς δυνάμεις, πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ παραγάγῃ ἐν φαινόμενον, ὑπὸ τὴν μορφήν ἀνθρώπου προικισμένου μὲ συνειδήσιν, μὲ θέλησιν καὶ ὄργανα διὰ νὰ ἐνεργῇ: δὲν δύναται ἀκόμη νὰ ἐννοήσῃ δυνάμιν χωριστὴν ἀπὸ τὴν ὀργανικὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ὅποιαν βλέπει συνήθως τὰ γεγονότα. Ἡ αἰτιότης λοιπὸν τὸν φέρει εἰς τὸ σημεῖον νὰ παραδεχθῇ μίαν αἰτίαν ὅλων τῶν φαινομένων ἢ ἀνικανότης πρὸς χωριστικὰς ἰδέας τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἀνθρωπομορφισμόν καὶ τὸν κάμνει νὰ φαντάζεται ὅτι ἡ φύσις κατοικεῖται ἀπὸ ἕνα προσωποποιημένον θεὸν ἢ ἀπὸ πολλοῦ προσωποποιημένους θεοὺς: ὁ φόβος του πρὸς αὐτούς, οἱ ὅποιοι τοῦ φαίνονται ἐχθροί, τὸν ἀναγκάζει νὰ κάμνῃ πρὸς αὐτοὺς θυσίας καὶ προσευχάς, ἐν μιᾷ λέξει νὰ τοὺς τιμᾷ μὲ ἐξωτερικὴν λατρείαν.

Ἴδου ἡ ἀρχὴ τῆς θρησκείας εἰς τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον, ἢ ὅποια ἐν τούτοις παραμένει καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου. Ἀκόμη καὶ πνεύματα ἀρκούντως ἀνεπτυγμένα καὶ ἐξησκημένα εἰς τὸ νὰ σκέπτονται διὰ νὰ μὴ θεωρῶσι πλέον τὸν χρόνον καὶ τὸ διάστημα ὡς πράγματα ὄλικῶς ὀφειστάμενα, ἐξακολουθοῦν ν' ἀντιλαμβάνονται τὴν αἰτιότητα ὡς πραγματικότητα καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξυψωθοῦν εἰς τὸ ὕψος

τῆς διανοητικῆς ἀφαιρέσεως ἐκ τοῦ ὁποίου βλέπει τις ἐν τῇ αἰτιότητι, ὡς καὶ ἐν τῷ διαστήματι καὶ τῷ χρόνῳ, ὅχι μίαν προϋπόθεσιν τῶν φαινομένων, ἀλλὰ μίαν μορφήν τῆς ἡμετέρας σκέψεως. Ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπενεργῇ ὅχι μόνον εἰς τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον εὐχαριστεῖται εἰς τοὺς μύθους ἔπου ὁμιλοῦν ὁ ἄνεμος καὶ τὰ δένδρα καὶ ἔπου τὰ ἄστρα ὑπανδρεύονται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐνήλικα, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς τῶν ἐπιδράσεων τῶν παιδικῶν συνηθειῶν. Δὲν εἶνε τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ ὅτι ὁ φιλόσοφος τοῦ συρμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν μας ἵδρυσεν τὸ σύστημά του, διὰ μιᾶς παραδόξου ὑποτροφῆς εἰς τὰς ἰδέας τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων αἰτινὰς καρήγαγον τὰ πρῶτα στοιχεῖα μιᾶς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κόσμου εἰς τοὺς συγχρόνους τῶν ἄρκτων τῶν σιηγαίων, εἰς τοὺς μαύρους τῆς σημερινῆς Αὐστραλίας, ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως καθ' ἣν μίαν θελήσει χρησιμεύει ὡς θεμελιώδης ὅρος οὐ μόνον μιᾶς οἰασθῆποτε ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἀπλῆς ὑπάρξεως ἐκάστου ἀντικειμένου; Ἦ νὰ μελετῶμεν τὰ περιστοιχοῦντα ἡμᾶς πράγματα διὰ μεθόδου τὴν ὁποίαν ἔχομεν συνηθίσει, διότι παρατηροῦμεν αὐτὰ συχνάκις εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, τὸ νὰ ἐξηγῶμεν τὴν ὑπαρξίν των διὰ θελήσεως ὑπαρχούσης ἐν αὐτοῖς, διότι μας εἶνε ἀδύνατον ν' ἀποχωρήσωμεν τὴν ἰδέαν ἐνός ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἰδέας μιᾶς θελήσεως δρώσης ἐν αὐτῷ καὶ διεπούσης ὅλας του τὰς πράξεις — πάντα ταῦτα ἀνήκουν ἀπολύτως εἰς τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος. Βεβαίως, ὁ Schopenhauer μὲ τὰς λεπτότητας τῆς μορφῆς καὶ μὲ μίαν ἐπιστημονικὴν λεξιολογίαν, ἔδωκεν εἰς τὸ σύστημά του μίαν ἐξωτερικὴν μορφήν ἀρκετὰ ἀξιόλογον διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ τὴν παρουσιάσῃ εἰς τοὺς πεπαιδευμένους ἀνθρώπους: ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο μένει ἐν τῇ οὐσίᾳ του ἢ καταπληκτικωτέρα κληρονομικότης τῶν πραγμάτων, τὴν ὁποίαν ἔχει παραλάβει ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡ ἱστορία αὕτη δὲν εἶνε παρὰ ἢ τῶν ὑποτροπῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς ἀρχαίας ὄνειροπολήσεις καὶ μανίας,

τὰς ὁποίας νομίζουν ὅτι ὑπερένιχσαν. Εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων μελετητῶν, οἷος εἶνε ὁ Schopenhauer, ἀποδίδει εἰς τὰ ἀνόργανα πράγματα, ὅπως τὰ κατανοήσι, θέλησιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου (μολονότι ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ τινὰ ἐκ τῶν σπουδαιωτέρων γεγονότων, οἷον τὰ τῆς θρέψεως, π. χ. συντελοῦνται ἄνευ τῆς ἐπιρροῆς τῆς θελήσεως). Τὸ σύστημά του ἐγένετο εὐμενῶς δεκτὸν ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐκλεκτῶν πνευματῶν· πῶς νὰ μὴ ἐννοήσῃ κανεὶς τότε ὅτι ὁ κινήτορ τῶν μαμμοῦθ τῆς τετάρτης γεωλογικῆς περιόδου, γενικεύων τὰς πενήχρας παρατηρήσεις τὰς γενομένας ἐπὶ τοῦ «περιορισμένου» ἐγώ του, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν φύσιν αὐτῶν παρὰ ὑποθέτων ὀπισθεν τῶν φαινομένων του ἕνα δημιουργὸν πλασμένον κατὰ τὴν εἰκόνα του, ἀλλ' ἰσχυρότερον καὶ τρομερώτερον, μὲ μεγαλυτέραν λιθίνην ἀξίνην καὶ ἰσχυροτέραν ὄρεξιν καὶ ὅτι κατέληξεν οὕτω εἰς τὰ στοιχεῖα μιᾶς θρησκείας;

Ἡ ἰδέα μιᾶς θελήσεως ὡς αἰτίας τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου, καὶ συνεπῶς ἢ πίστις εἰς ἕνα Θεὸν ἢ εἰς θεοὺς προσωποιομένους δὲν εἶνε παρὰ μέρος τῆς θρησκείας· αὕτη πράγματι δὲν περιορίζει εἰς τὴν φύσιν τὰς πρὸς ἐξήγησιν προσπάθειας τῆς ἀσχεῖται τόσον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν κατέχει οὗτος ἐν τῷ κόσμῳ. Εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας ἀνήκει ἐπίσης ἡ ἰδέα μιᾶς ψυχῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῆς ἐπιδιώσεως τῆς ψυχῆς ταύτης μετὰ θάνατον. Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν εἶνε τὸ συμπλήρωμα τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀποτελεῖ μετ' αὐτῆς εὐρὸν σύστημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠδυνήθησαν νὰ στηρίξουν μίαν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν τάξιν, διότι παρέσχεον ἀκριβῆ ὄρισμόν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, μίαν διάκρισιν μεταξὺ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, μίαν μέλλουσαν ἀνταμοιβῆν καὶ τιμωρίαν, συνδεομένας μὲ τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἀτόμου καὶ μετὰ τῶν οὐσιωδῶν ιδιοτήτων του, τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ λογικοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ ἐπὶ τὴν ψυχὴν πίστις καὶ ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν αὐτῆς, δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς αἰτιότητος καὶ ἐπὶ

τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ· προέρχεται ἐξ ἄλλης πηγῆς τὴν ὅποια θὰ ἐξετάσωμεν ἐκ τοῦ σὺνεγγυς.

Οἱ ἀνθρώποι συχνὰ ἐσκέφθησαν ἂν ἡ πίστις εἰς μίαν ψυχὴν καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς προηγῆθη ἢ ἐπηκολούθησε τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἂν πάσαι αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι δὲν προῆλθον ἐκ τῆς λατρείας τῶν ψυχῶν, ἀφοῦ διήλθον ἐνδιάμεσον σταθμὸν, τὴν πίστιν εἰς τοὺς δαίμονας. Πράγματι, πολλοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ σημερινὰ φυλὰ ἀγρίων ἀπέδωσαν ἢ ἀποδίδουν μείζονα σπουδαιότητα εἰς τὴν πίστιν πρὸς μίαν ψυχὴν παρὰ εἰς τὴν πίστιν πρὸς ἓν ὑπέρτατον ὄν· πρὸς ἀπόδειξιν τοῦτου ἔχομεν τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν ἐν Αἰγύπτῳ, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἐφραστίους θεοὺς καὶ τοὺς προγόνους ἐν Ρώμῃ τοὺς ἀρχαίους Κέλτας καὶ τοὺς Γερμανοὺς οἱ ὅποιοι ἔπινον τὸ αἷμα τῶν φονευομένων ἐχθρῶν, καὶ τὴν ἀνθρωποφαγίαν πολλῶν φυλῶν τῆς ἐσωτερικῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν νήσων τῆς Μεσημβρινῆς Θαλάσσης. Ἡ ἀνθρωπολογία κυρίως δὲν ἀπορρέει θεβαίως ἐκ μιᾶς ἀκαταβλήτου σαρκικῆς ἀνάγκης, ὥπως δι᾽ ἰσχυρίσθησαν ἐπιπόλαιοι παρατηρηταί, ἀλλ' ἐκ τῆς μυστικοπαθοῦς ἐλπίδος ὅτι αἱ ἰδιότητες τοῦ φονευθέντος ἐχθροῦ θὰ μεταδοθοῦν ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὅποιος τρώγει τὴν σὰρκα του.

Ἐν ὀλίγοις, τὸ ζήτημα προτεραιότητος τῆς πίστεως εἰς τὴν ψυχὴν ἢ εἰς τὸν Θεόν εἶνε δευτερεύον. Εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ ἀνθρώπος συνέλαβεν ἐνυρίτατα τὴν ἰδέαν πράγματός τινος διαφόρου τοῦ σώματός του καὶ διέποντος τὴν ζωὴν, εἶτα δὲ ἐπιζῶντος μετὰ τὸν θάνατον καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς. Ἐκεῖνο τὸ ὅποion ἔδωκε τὴν πρώτην ἰδέαν ὑπῆρξε μίᾳ ἀνακριβῆς παρατήρησις, μίᾳ ἐλαττωματικῇ κατανόησις τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἰσθάνοντο ἐντὸς τοῦ ζῶντος ἀνθρώπου, μυστηριώδεις κινήσεις, οἷαι εἶνε ὁ παλμὸς τῆς καρδιάς, ὁ σφυγμὸς τῶν ἀρτηριῶν. Εἰς τὸν νεκρὸν ἀνθρώπον τὰ πάντα ἀκίνητοῦν. Ὁ ρόλος τὸν ὅποion καὶ σήμερον ἀκόμη παίζει ἡ καρδία, εἰς τὴν σημερινὴν γλώσσαν, ὡς ἔδρα τῶν αἰσθημάτων, μαρτυρεῖ τὴν προσοχὴν, τὴν ὅποian αἱ καταπληκτι-

προσοχὴν, τὴν ὅποian αἱ καταπληκτικαὶ αὐταὶ κινήσεις τῆς ἐξήγειραν ἐνωρίς. Ὁ ἀνθρώπος ὁ ἐλάχιστος ἐξοικειωμένος μετὰ τὴν λογικὴν, ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ συνδέῃ διὰ συνδέσμου αἰτιότητος φαινόμενα, τὰ ὅποια διαδέχονται ἀλλήλα. Ἐπειδὴ εἰς ἓνα νεκρὸν τίποτε δὲν κινεῖται πλέον, συνεπέρανεν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποion εἰς ἓνα ζῶντα σκιρτᾷ καὶ κινεῖται, θὰ εἶνε ἡ ὀριστικὴ αἰτία τῆς ζωῆς. Ὅταν ζῆ κανεῖς, αὐτὸ τὸ κάτι ὑπάρχει· ὅταν κανεῖς ἀποθνήσκῃ, αὐτὸ φεύγει, ἐγκαταλείπει τὸ σῶμα.

Ἀλλὰ τί εἶνε αὐτὸ τὸ κάτι; Ἡ φαντασία τοῦ ἀρχεγόνου ἀνθρώπου ἔδωκε διαφόρους ἀπαντήσεις εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἐν σημεῖον ἐπὶ τοῦ ὅποiou συμφωνοῦν σχεδὸν πάντες οἱ λαοὶ εἶνε ἡ ἀπόδοσις ζωϊκῆς μορφῆς εἰς τὴν ζωτικὴν ἀρχὴν, τὴν ψυχὴν. Οἱ μὲν τὴν φαντάζονται ὡς περιστεράν, οἱ δὲ ὡς πεταλούδαν. Ἄλλοι, ἱκανοὶ δι' ἰδέας πλέον ἀφηρημένας, τὴν φαντάζονται ὡς πνοὴν ἢ ὡς σκιάν. Ἐὰ ἀνησυχητικὰ καὶ ἀνεξήγητα φαινόμενα τοῦ ὕπνου καὶ τῶν ὀνείρων καθίστανται, χάρις εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτάς, ἐπιδεκτικὰ ἐξηγήσεως, ἥτις ἀρκεῖ εἰς τὸ πρωτόγονον πνεῦμα. Ἡ ψυχὴ, ἡ ὀλικὴ καὶ ὀργανικὴ αὐτὴ κάτοικος τοῦ σώματος, τὸ εἶδος τοῦτου τοῦ παρασίτου τοῦ ζωντανοῦ ὄντος, αἰσθάνεται κάποτε τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν κλωθὸν τῆς. Τότε, τὸ σῶμα περιπίπτει εἰς μίαν κατάστασιν ἐμοιάζουσαν μετὰ ἐκείνην, ἢ ὅποια τὸν ἀναμένει, ὅταν ἡ ψυχὴ τὸ ἐγκαταλείπει διὰ παντός· δὲν γνωρίζει καὶ δὲν αἰσθάνεται τίποτε, δὲν κινεῖται, κοιμάται Ἡ ψυχὴ περιφέρεται κάπου· πράττει καὶ αἰσθάνεται παντὸς εἶδους πράγματα· τῆς μένει μίᾳ ἀμυδρᾷ ἀνάμνησις, ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν συνήθη διαμονὴν τῆς· εἶνε τὰ ὄνειρα.

Ὁ Ἰάκωβος Γκριμμ διηγεῖται, κατὰ τὸν Πῶλ Ντιάκρ, τὸν ἐξῆς θρῶλον. Ὁ Βασιλεὺς τῶν Φράγκων Κοντράν ἐκοιμήθη, μίαν ἡμέραν, ἐνφῆ τὸ εἰς κυνήγιον. Ὁ ὑπηρέτης, ὁ ὅποιος τὸν συνήδευε, εἶδε μικρὸν ζῶον, ὁμοιον μετὰ ὄφιν, νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα του ἔρπον καὶ νὰ φεύγῃ μέχρι τοῦ ἐκεῖ πλησίον βυακίου· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ διαβῆ. Ὁ ὑπηρέτης ἀνέσπασε τὴν σκά-

θην του και την έτοποθέτησεν επί του ρυακίου. Τò μικρόν ζώον διήλθε δι' αὐτοῦ, ἐπανήλθεν ὀλίγας ὥρας κατόπιν και εἰσήλθε πάλιν διὰ τοῦ στόματος τοῦ βασιλέως. Τότε ἐκεῖνος ἐξύπνησε και ἀφηγήθη εἰς τὸν συνοδὸν του, ὅτι εἶδεν, εἰς τὸ ὄνειρόν του, ἕνα μέγαν ποταμόν, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ὑπῆρχε μία σιδηρὰ γέφυρα, ὅτι διέβη την γέφυραν αὐτήν κ.τ.λ. Ἄλλος ἄρσλος, τὸν ὁποῖον συναντᾷ κανεῖς εἰς τὸν Γκρίμμ, μᾶς ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς ἀποκοιμηθείσης ὑπηρετρίας, ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὁποίας ἐξήλθε μικρὸς κόκκινος ποντικός. Ἐγύρισαν τὴν ὑπηρετρίαν ἀπὸ τὸ ἄλλο πλευρόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἠμπόδισε τὸν ποντικὸν νὰ εὖρη τὸ στόμα· και ἡ ὑπηρετρία δὲν ἐξύπνησε πλέον.

Και ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος ἔνοικος τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, ὅστις ἐξηγεῖ τόσον εὐκόλως τὰ μεγάλα αἰνίγματα τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου, τοῦ ὕπνου και τοῦ ὄνειρου, ποῦ ἦτο πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ εἰκοθεσπότου του ; Ποῦ πηγαίνει μετὰ τὸν θάνατόν του ; Κατῆκει πρὶν εἰς ἄλλα σώματα και ἔπειτα θὰ κατοικήσῃ και εἰς ἄλλα ἀκόμη· αὐτὴ εἶνε ἡ πίστις εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Ἡ κάλλιον γεννᾶται ἀπλῶς μετὰ τοῦ σώματος και, ὅταν ἐκεῖνο ἀποθνήσκῃ, μένει πλησίον του· αὐτὴ εἶνε ἡ ἰδέα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων· εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐπιμελῆ συντήρησιν τῶν πτωμάτων. Τὸ ὅτι ἡ ζωτικὴ αὐτὴ ἀρχὴ ἀποθνήσκει μετὰ τοῦ σώματος, αὐτὸ δὲν τὸ παραδέχεται ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος και τοῦτο εἶνε φυσικώτατον· τὸ ἀπόλυτον κενὸν εἶνε ἰδέα ὅπως ξένη και ἀντίθετος εἰς τὴν ἀνθρώπινην σκέψιν, ἣτις ἐπίσης εἶνε ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Δὲν δύναται κανεῖς ν' ἀπαιτῆ ἀπὸ μίαν μηχανὴν νὰ παραγάγῃ δύναμιν ἀνωτέραν τῶν ἰδίων τῆς τροχῶν. Ἡ ἰδέα τοῦ κενοῦ εἶνε προῖόν ὑπερβαίνον τὴν δύναμιν τῆς μηχανῆς τῆς ἀνθρώπινης διανοίας. Ὅμιλον περὶ «ἀποστροφῆς τοῦ κενοῦ» ὑπὸ τῆς φύσεως· ἐπίσης μεγάλη εἶνε ἡ «ἀποστροφή τοῦ κενοῦ» ὑπὸ τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σκέπτεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶνε τὸ «ἐγὼ» του. Χωρὶς «ἐγὼ» δὲν ὑπάρχει σκέψις, οὔτε ἰδέα, οὔτε αἰσθησις. Ἡ ἰδέα τῆς ἀνυπαρξίας κατανοεῖται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ «ἐγὼ»· ἀλλ' ἐνῶ

τὸ «ἐγὼ» προσπαθεῖ νὰ φαντασθῇ τὴν ἀνυπαρξίαν, ἔχει συγχρόνως πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ὑπάρξεώς του και τὸ τοῦ τόχρονον τοῦτο θέτει ἀνυπέβλητον ἐμπόδιον εἰς μίαν πραγματικὴν και σαφῆ ἰδέαν τῆς ἀνυπαρξίας. Διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ σαφῆ ἰδέαν περὶ τούτου, θὰ ἔπρεπε τὸ «ἐγὼ» νὰ παύσῃ πρὸς στιγμὴν νὰ αἰσθάνεται ὅτι ὑπάρχει, δηλαδὴ θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχῃ συνείδησιν, νὰ μὴ δύναται νὰ σκέπτεται. Ἀλλ' ὅτε τὸ εἶθε ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ τὴν ἀνυπαρξίαν· εἶνε ὁ φαῦλος κύκλος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἡ φύσις δὲν δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὸν ἀνθρώπινον διὰ τῆς διανοητικῆς μηχανῆς του. Ἐφ' ὅσον σκέπτεται, τὸ «ἐγὼ» του ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς του και δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῇ σοβαρῶς τὴν ἀνυπαρξίαν· ἐὰν ὁ ἄνθρωπος τοῦναντίον δὲν ἔχει συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς του, τότε δὲν σκέπτεται, ὥστε δὲν ἔχει πλέον τὴν σκέψιν τῆς ἀνυπαρξίας.

Διὰ θαυμάτων ἀφαιρέσεως, ἡ Ἰνδικὴ φιλοσοφία ἔφθασεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς *Νιρβάνας*, τῆς ἀπολύτου ἀνυπαρξίας, τῆς ἀπολύτου ἐλλείψεως ὕλης και κινήσεως. Τὴν ἰδέαν αὐτὴν «τὸ ἀπόλυτον κενὸν», τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ κόσμου και τοῦ «ἐγὼ» τὴν ἀντιλαμβάνεται ἀκόμη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· ἀλλ' ἡ ἰδέα μιᾶς ἐξαφανίσεως τοῦ «ἐγὼ», και μιᾶς συνεχίσεως τοῦ κόσμου, τὸ ἐξεγείρει ἀκαταμάχητως. Πῶς ; Τὰ πράγματα αὐτὰ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε ἐκεῖ, παρὰ διότι ἡμεῖς τὰ ἀντιλαμβανόμεθα, τῶν ὁποίων δὲν θὰ δυνάμεθα οὔτε νὰ φαντασθῶμεν τὴν ὑπαρξιν χωρὶς νὰ τὰ διακρίνωμεν, τὰ πράγματα αὐτὰ θὰ ἐξακολουθήσουσι ὑφιστάμενα και ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μόνον δίδει εἰς αὐτὰ τὴν ὑπόστασιν, τὸ «ἐγὼ» τὸ ὁποῖον τὰ ἀντιλαμβάνεται, αὐτὸ ὀφείλει νὰ παύσῃ ; Αὐτὸ εἶνε ἀφάνταστον. Τὸ νὰ ἐξαφανισθῇ συγχρόνως μετὰ τοῦ «ἐγὼ» ὁλόκληρος ὁ κόσμος και νὰ κόμῃ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἡ *Νιρβάνας*, αὐτὸ εἶνε μίαν ἰδέαν πιθανὴν και, ὑπὸ τινὰ ἐννοίαν, φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ μᾶς εἴσῃ μίαν ἐγωιστικὴν παρηγορίαν. Ἀλλ' ὅτι τὸ «ἐγὼ» παύει ὑφιστάμενον και ὁ κόσμος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἀμετάβλητος, αὐτὸ εἶνε ἰδέα ἣτις δὲν ἐδρῖσκει ὅθεν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς σκέψεώς μας, τῆς βασιζομένης ἐπὶ τοῦ

«ἐγώ». Εἰς μάτην πνιγόμεθα ἐντὸς κύματος λόγων καὶ πειθόμεθα ἀπὸ μιαν ἀλαζονικὴν αὐταπάτην, ὅτι περιαιτολόγοι ὄρισμοὶ καὶ διατυπώσεις κακῶς μᾶς παριστῶσι κάτι σαφές καὶ νοητὸν δὲν ἔχομεν μεγαλειτέραν ἰδέαν τῆς ἀνυπαρξίας, ἢ ἔσθην ἔχομεν περὶ τοῦ ἀπείρου· τὰς ἰδέας ταύτας ἠδυνήθημεν νὰ τὰς συμπεριλάβωμεν εἰς διατυπώσεις, ἀλλ' ἔχι καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας.

Ἀποτελεῖ πλέον μέγιστον ὄρισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ γεγονός ὅτι ἐκλεχταὶ ψυχὰι ἐφθασαν εἰς ἓν εἶδος ἀμυδροῦ προαισθήματος, τὸ ὅποιον εἶνε δύσκολον νὰ ἐκφράσωμεν διὰ λέξεων, περὶ τῶν δύο τούτων ἰδεῶν τοῦ κενοῦ καὶ τοῦ ἀπείρου· τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ, ἐάν ἦτο πράγματι δυνατόν, χωρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Πῶς θὰ ἠδύνατο ὁ πρωτόγονος ἀνθρώπος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν σχεδὸν ὑπεράνθρωπον ταύτην ἐργασίαν τῆς σκέψεως; Ἐχρημάσθησαν πολλοὶ αἰῶνες κοπιώδους διανοητικῆς προπαρασκευῆς. Ἄλλ' ὅταν ἡ εὐκολία τοῦ σκέπτεσθαι ἦτο ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη, ἡ ἰδέα τῆς ἀνυπαρξίας θὰ ἦτο ἀσύλληπτος διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἐνῶ ἡ ἰδέα τῆς αἰωνιότητος τοῦ «ἐγώ» ἦτο φυσικωτάτη καὶ μάλιστα ἀναγκαία. Ὁ ἀνθρώπος ἐμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παχυλὴν ἰδέαν μιᾶς σωματικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ εἰς τὴν λεπτοτέραν ἰδέαν μιᾶς ἀθανασίας τῆς ἀσωμάτου ψυχῆς, διατηρούσης ἐν πάσῃ περιπτώσει, κατὰ τρόπον ἀρκετὰ παράδοξον, τὰς διανοητικὰς ιδιότητας τοῦ ἀτόμου: τὴν θέλησιν, τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν σκέψιν.

Ἴδου τί ἠήλων νὰ εἶπω βεβχιώσας ἀνωτέρω ὅτι ἡ ὀρησκαία εἶνε μία λειτουργικὴ ἀδυναμία ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀτέλειαν τοῦ διανοητικοῦ ὄργανου μας καὶ μία ἀπὸ τὰς μορφὰς τῆς περιορισμένης ἡμῶν φύσεως. Ἡ αἰτιότης καὶ ἡ ἀνικανότης τοῦ νὰ φαντασθῶμεν δυνάμεις ἄλλας ἢ ὑπὸ τὰς συνήθεις ὀργανικὰς μορφὰς, ὠδήγησαν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ· ἡ ἀτελής παρατήρησις τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοῦ βίου καὶ τοῦ ἀνείρου, τὸν ἤγαγον εἰς τὴν ὑπόθεσιν περὶ ψυχῆς καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ «ἐγώ» νὰ ὑποθέσῃ ἑαυτὸ μὴ ὑπάρχον.

Ἔδωσαν εἰς αὐτὸ τὴν πίστιν εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἀδιάφορον ὑπὸ ποίαν μορφήν. Ἡ ὑπόθεσις περὶ τῆς ζωῆς μετὰ θάνατον εὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἐκδήλωσις τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς προσωπικῆς συντηρήσεως, καθὼς τὸ ἐνστικτὸν τῆς προσωπικῆς συντηρήσεως οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ συνειδήσις τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, ἣτις ἐδρεύει εἰς ἕκαστον κύτταρον τοῦ ὀργανισμοῦ μας. Ἡ δύναμις τοῦ ζῆν εἶνε ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν θέλησιν τοῦ ζῆν. Ὅστις εἶδε πολλοὺς ἀνθρώπους ἀποθνήσκοντας γνωρίζει μετὰ ποίᾳς εὐπειθείας τὸ ἄτομον ὑποτάσσεται εἰς τὴν σκέψιν τοῦ θανάτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ζωτικὴν του δυνάμιν πράγματι ἐξηντημένην ἐκ τῆς ἡλικίας ἢ ἐκ τῆς νόσου· ἐνῶ μετὰ φοβερᾶς δυσκολίας παραδέχεται τὴν ἀνάγκην τοῦ τέλους του, ὅταν ἀπρόοπτον πλήγμα ἐπέρχεται εἰς αὐτὸν ἐν πλήρει νεότητι, ἐνῶ κατέστρωσε τοὺς ὑπολογισμοὺς του διὰ τὸ μέλλον.

Ἡ αὐτοκτονία μόνον κατ' ἐπίφασιν ἀντίκειται εἰς ὅσα εἶπον πρὸ ὀλίγου. Ἀναμφιδόλως προϋποθέτει θέλησιν δραστηριωτάτην, ἣτις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶνε παρὰ ἀπόδειξις ζωτικότητος ἐξ ἑαυτοῦ δραστηρίας· καὶ οὕτω θὰ ἐφαίνετο ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἡ δύναμις τοῦ ζῆν εἶνε ἀντίθετος τῆς θέλησεως τοῦ ζῆν. Ἄλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ αὐτοκτονία, ὅταν δὲν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα στιγμιαίας ἐπισκοπίσεως τῆς συνειδήσεως, εἶνε παράλογος πρᾶξις ἀμόνης τῆς ζωῆς ἐναντίον κινδύνων εἴτινες τὴν ἀπειλοῦσι. Αὐτοκτονοῦν ὅταν φοβοῦνται φυσικὸν ἢ ἠθικὸν κακόν, ὅταν συνεπῶς φοβοῦνται δυσχερείας εἰς τὴν ζωὴν· ἐν ὅθι διέπραττον τὴν ἐσχάτην ταύτην πρᾶξιν, ἂν δὲν ἐνέμεσαν ἀσυνειδήτως εἰς τὴν ζωὴν, διότι οὐδεμίαν ἀφορμὴν θὰ εἶχον τότε νὰ φοβηθοῦν δυσχερείας, οἴτινες, καθιστώσαι χεῖρονα τὰ πράγματα, δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ νὰ καταστρέψουν τὴν ζωὴν. Πᾶσα αὐτοκτονία ἐνέχει κάτι τὸ συνήθως παρατηρηθὲν: εἶνε ἡ ἀνέργεια τοῦ στρατιώτου ὅστις αὐτοκτονεῖ πρὸ τῆς μάχης, διότι κατέχεται ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν κινδύνων· δὲν αὐτοκτονεῖ λοιπὸν λέγων ἀηδίας πρὸς τὴν ζωὴν ἢ ἀδιαφορίας διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ τοῦναντίον σιμπείᾳ ἐπιθυμίας πρὸς τὸ ζῆν ἐξικνουμένης μέχρις

ἀπωλείας πάσης κρίσεως. Ἡ βεβαίωσις ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ζῆν εἰς ταυτόσημος τῆς θελήσεως τοῦ ζῆν, δὲν ὑπόκειται λοιπὸν εἰς ἐξάντησιν καὶ ἡ θέλησις αὐτῆ τοῦ ζῆν δὲν σταματᾷ οὔτε πρὸ τοῦ γεγονότος τοῦ θανάτου. Ὁ ὁργανισμὸς, ὅστις αἰσθάνεται εἰς διατάκτα κύτταρά του τὴν δὲν τῶν ζωτικῶν φαινομένων εἶνε ἀνεπίδεκτος τῆς ιδέας μιᾶς πλήρους καταπαύσεως τῆς γαμμου ταύτης καὶ εὐχαριστοῦ κινήσεως. Τὸ ἄτομον ἐκλαμβάνει τὴν ἰδέαν τοῦ ἕναρξεν ὦ; αἰώνιον, τὸ ἴδιον τέλος τοῦ ὦ; ἀκείρως μεμακρυσμένον, μολονότι — παράξενον πρᾶγμα — δύναται πολλὸ καλὰ νὰ νοήτῃ τὸν θάνατον ἄλλου ἀτόμου. Μόνον μιᾶ ἀωτάτη μόρφωσις μᾶς ἐπιτρέπει, διὰ τῆς ἀρχιρέσεως, τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς ψηλαφήσεως, νὰ φθάσωμεν εἰς μίαν ἰδέαν ἣ τις κχιτιστῆ πιθνήν εἰς τὸ πνεῦμά μας ἢ μᾶλλον εἰς τὴν αἰσθησὶν μας, τὴν ἐννοίαν τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ἀτομικῆς μας ὑπάρξεως διὰ τῆς ιδέας μιᾶς στενῆς ἀλληλεγγύης τοῦ ἀτόμου μετὰ τοῦ εἶδους. θεωροῦσι τότε τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ὦ; ἀμέσους συνεχείας καὶ ἀλληλοδιαδόχους βχθμοὺς ἀναπτύξεως τῶν γενεῶν αἰετίνες προηγήθησαν, καὶ ἀντιλοβὸν ἐκ τῆς διαρκείας τῆς ἀνθρωπότητος παρηγορίαν καὶ ἀποζημίωσιν διὰ τὴν παρακμὴν τοῦ ἀτόμου.

Τὰ αἶτια τὰ ὅποια εἰς τὸν πρῶτον ἀνθρωπον ἐγέννησαν τὰς ὑπερφυσικάς ιδέας, συνεχίζουσι καὶ σήμερον τὴν ἐνέργειάν των ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τὴν πρωταρχικὴν των μορφὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀσυνειδήτου. Ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς δὲν παύει νὰ ὠνῆ τὸ πνεῦμα τὸ ὅπολον δὲν ἐπιδίδκει αὐστηρότατα τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ιδεῶν του ἢ εὐχέρεια μετὰ τὴν ὁποίαν περιενδύομεν ἀφηρημένας ἐννοίας δι' εἰκόνων σικαίων εἶνε ἀφορμὴ τοῦ δι' ἕκαστος ἐξ ἡμῶν φαντάζεσθαι τὸ ἄβυλον ὑπὸ τὴν ἀδρῶς ὀλικὴν μορφὴν τῶν ὀργανικῶν μεθόδων τῶν παρατηρηθεισῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ζῶνι ἢ τοῦ φυτοῦ.

Ἡ ἀνικανότης μας νὰ φαντασθῶμεν τὴν παύσιν τοῦ αἰγῶν κατὰ τρόπον σαφῆ, δὲν εἶνε σήμερον μικροτέρα ἢ ἄσον ἢ οὐ εἰς εἰσνδήποτε ἄλλην ἐποχὴν. Εἰς τὴν σφαίραν τοῦ ἀσυνειδήτου ἡ πρῶτόγονος δεισιδαιμονία ἐξακολουθεῖ τὴν δρᾶσιν τῆς χάρις εἰς

τὸν νόμον τῆς κληρονομικότητος. Ὁ Ribot λέγει ὅτι ἡ κληρονομικότης εἶνε διὰ τὸ γένος ὅτι ἡ μνήμη διὰ τὸ ἄτομον, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, εἶνε ἡ μνήμη τοῦ γένους, ἣτοι εἰς ἕκαστον πλάσμα ἰδιαιτέρως ἐξακολουθοῦσι νὰ ζῶσιν αἱ ιδέαι τῶν προγόνων ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀναμνήσεων συνήθως ἀσυνειδήτων, συγκεχυμένων, πάντοτε ὁμως παρουσῶν, μὴ ἔχουσαι ἀνάγκην εἰμὴ ἐξωτερικῆς τινοῦ παρορμήσεως διὰ νὰ ἐξεγερθῶσιν ἐν πλήρει διαυγείᾳ καὶ πλημμυρήσῃσι διὰ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ψυχὴν ὀλόκληρον (1). Δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν τῆς κληρονομικότητος, καθὼς δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν μορφὴν τοῦ προσώπου μας ἢ τὴν ἐσωτερικὴν φυσιογνωμίαν τῶν σκίψεων ἡμῶν. Τοῦτο ἐξηγεῖ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δεισιδαιμονίας τὰ ἀνεξέκρητα τῆς θελήσεως τὰ ὅποια ἀνακαλύπτομεν συνήθως μετὰ θλιβεράν ἐκπληξιν καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ διορατικώτερα πνεύματα, καὶ τὰς ἐνδείξεις τῆς θρησκευτικῆς αἰσθηματικότητος εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται ἰδιαιτέρως αἱ ποιητικαὶ ψυχαί, διότι παρ' αὐταῖς ἡ κληρονομικότης παίζει πρωτεύοντα ρόλον. Ἡ πηγὴ αὐτῆ ὑπερευαισθητῶν ιδεῶν θὰ φθάσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸ σημεῖον νὰ στειρεύσῃ διὰ τῆς συσσωρευομένης ἐργασίας πολυαριθμῶν γενεῶν. Πρέπει νὰ παρέλθουν χιλιάδες γενεῶν καὶ αἰώνων διὰ νὰ δυνηθῆ ὁ ἀνθρωπος ὑπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως αὐτοῦ νὰ θεωρῆ τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς κατὰ τρόπον ἐπιστημονικὸν καὶ σύμφωνον πρὸς τὴν λογικὴν. Τότε ἕκαστος γενεαὶ θὰ ἔχουν προηγηθῆ αὐτοῦ ἐν τῇ ὀδῷ ταύτῃ. Ἐχομεν ἐκ γενετῆς τὴν κλίσιν νὰ ἐξετάζωμεν τὰ φαινόμενα κατὰ τρόπον δεισιδαιμονικὸν καὶ παράλογον, διότι ὀχι μόνον ἕκαστος γενεαὶ ἀλλ' ἕως ἕκαστος χιλιάδες γενεῶν εἶχον πρὸ ἡμῶν μίαν σφαλερὰν συγῆθειαν τοῦ σκέπτεσθαι.

(1) Διὰ τῆς ψυχολογικῆς κληρονομικότητος ἐξηγοῦνται αἱ ἐμφυτοὶ ιδέαι τοῦ Πλάτωνος, καθὼς καὶ τὰ ποικίλα ἡμῶν ψυχολογικὰ ἐνστικτὰ (σ. τ. μ.).

Εἰς τὰ κύρια αἰτία, τὰ ὅποια ἀπηριθμήσαμεν, προστίθενται καὶ ἄλλα τὰ ὅποια ἴσως θὰ ἦσαν ἀνίσχυρα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ νὰ διεγείρουν ἰδέας περὶ Θεοῦ καὶ περὶ ψυχῆς ἀθανάτου, ἀλλὰ τὰ ὅποια ἐν τούτοις συμβάλλουν ἰσχυρῶς εἰς τὸ νὰ διατηροῦν τὰς ἰδέας ταύτας. Ἐν ἓκ τῶν δευτερευόντων αἰτίων τῆς ἐπιμονῆς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, παρὰ τὴν νεωτέραν χειραφέτησιν, εἶνε ἡ φυσικὴ δειλία τοῦ ἀνθρώπου. Οὗτος πράγματι δὲν παραιτεῖται εὐχαρίστως ἰσχυρῶν συμμάχων καὶ δὲν συναινεῖ εὐκλῶς νὰ ἴδῃ ἑαυτὸν μόνον ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὀφείλοντα νὰ προσφύγῃ ἀπακλειστικῶς εἰς τὴν ἰδίαν του δύναμιν χωρὶς νὰ δύναται νὰ βασίζεται εἰς οὐδένα ἀόρατον βοηθὸν ἢ ὑποστηρικτὴν. Σπανίως ἢ ἀνθρωπότης πράγει ἐν ἄτομον τὸ ὅπολον, ἐν τῇ συναισθήσει τῆς δυνάμεώς του καὶ ἐν τῇ ὑψηλῇ συνειδήσει περὶ ἑαυτοῦ, εἶνε ἕτοιμον ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ζωὴν ὡς μάχην ἐν ἣ ὀφείλει νευρωδῶς καὶ ἐπιδειξίως νὰ χειρισθῇ τὸ ξίφος καὶ τὴν ἀσπίδα διὰ νὰ ἐξέλθῃ νικητὴς ἢ τουλάχιστον σῶος καὶ ἀδλαβῆς. Οἱ ἐξαιρετικοὶ οὗτοι ἀνθρώποι οἱ παριστῶντες τὸν τελειότερον καὶ μάλλον ὑπερήφανον τύπον τοῦ ἡμετέρου γένους, γίνονται ἀρχηγοὶ κομμάτων, κατακτεταί, ἀρχηγοὶ τῶν λαῶν περιφρονοῦν τὰς πεπατημένας ὁδοὺς καὶ χαράσσουσι νέας, δὲν δέχονται ἐν ὑπομονῇ τὸ κειρωμένον, τὸ ὅπολον αἱ περιστάσεις παρουσιάζουσι εἰς αὐτοὺς· ἐπιζητοῦν νὰ χαλκεύσουσι ἰδιαιτέραν εἰμαρμένην ἑστω καὶ ἐὰν καταστραφῶσιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ των.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχει οὔτε αὐτὴν τὴν ἀνεξάρτησιν, οὔτε αὐτὴν τὴν τόλμην. Τὰ συνήθη ἄτομα θέλουσι νὰ ὑποστηρίξουσι τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα ὅχι ὡς μοναδικὴν μάχην ἀλλ' ὡς ἀγῶνα ὁμαδικὸν κατὰ πικρὰς φάλαγγας· θέλουσι νὰ αἰσθάνωνται τοὺς συναγωνιστάς των παρὰ τὸ πλευρὸν των, ὀπισθὲν των καὶ, μάλιστα ἀν εἶναι δυνατόν, ἔμπροσθεν των. Θέλουσι ν' ἀκούσουσι κραυγὰς παραγγελμάτων καὶ νὰ δρῶσιν ὑπὸ εὐθύνας ὑψηλῆς. Οἱ ἀνθρώποι αὐτοῦ τοῦ εἴδους δράττονται τῆς πίστεως ὡς ὄπλου καὶ παρηγορίας. Πόσον ἀνακουφιστικὸν εἶνε νὰ φαντάζεται κανεὶς ὅτι εὐρίσκεται ἐν μέσῳ

τῶν κινδυνωδεσιτέρων καταγίδων τῆς ζωῆς, ἢ ὅτι διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν ἐνὸς Θεοῦ ἢ ἐνὸς φύλακος ἀγγέλου. Οὕτω λοιπὸν ὁ ράπτης ἢ ὁ ἡμερομίσθιος ἐργάτης ἔχει τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι μετέχει τοῦ προνομίου τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὅποιον ἐπροστάτευσεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ἡ ἀόρατος ἀσπίς τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς. Καὶ ποῖον αἰσθημα δυνάμειος ἀντλεῖ κανεὶς ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς εἶνε ἐφωδιασμένος μὲ ἰσχυρὸν ὄπλον· τὴν προσευχὴν! Δυσκάλως ἀπελπίζεται, εἰάν ἔχη τὴν βεβαιότητα ὅτι δύναται ν' ἀποτρέψῃ πᾶν κακὸν διὰ μιᾶς λέξεως, διὰ μιᾶς ἐπικλήσεως.

Λαμβάνω ἕσχατον παράδειγμα: Εἰς ἀεροναύτης πλῖπται ἐκ τοῦ ἀκατιοῦ τοῦ ἀεροστάτου του, ἀπὸ ὕψους ἑκατοντάδων τινῶν μέτρων. Ἐὰν εἶνε ἐλεύθερος διανοουόμενος γνωρίζει ὅτι ἀμετακλήτως ἀπωλέσθη καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει δύναμις ἱκανὴ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ σῶμά του νὰ κεῖται κατὰ γῆς μετὰ δέκα δευτερόλεπτα, συντετριμμένον καὶ αἰμόφυρτον. Ἐὰν ὁμως πιστεύῃ, διατηρεῖ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πτώσεώς του, ἐφόσον δὲν ἔχασε τὰς αἰσθήσεις του, τὴν ἐλπίδα ὅτι μία ὑπερφυσικὴ δύναμις, τῆς ὅποιας εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπέμβασιν, διὰ προσευχῆς, θὰ ἀναστειλῇ πρὸς χάριν του, πρὸς στιγμήν, τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ θὰ τὸν ἀποθέσῃ ἐλαφρὰ σῶον καὶ ἀδλαβῆ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὅσον διαρκεῖ ἡ συνειδήσις, κυριαρχεῖται ὑπὸ τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἐμμένει μετὰ πείσματος εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ὅπως ἐκκαλέσῃ μίαν ἀμετάκλητον θανατικὴν καταδίκην εἰς μίαν μυθικὴν πιθανότητα σωτηρίας. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ δὲν ἔχει προσφιλέστερον ἀγαθὸν ἀπὸ τὴν αὐταπάτην καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλη μεγαλειωδέστερα καὶ πλέον παρήγορος ἀπὸ τὴν αὐταπάτην καὶ τὴν προσευχὴν. Ἐπίσης οἱ κοῖνοι ἀνθρώποι, εἰς τὰς ὑπερβολικὰς θλίψεις, δὲν θὰ παύσουσι νὰ περιπίπτουσι καὶ πάλιν εἰς τὴν παιδαριώδη δεισιδαιμονίαν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ εἶνε ἀρκετὰ πεφωτισμένοι ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου, διὰ ν' ἀντιμετωπίζουσι τὸν θάνατον ἐνὸς ἀτόμου, ἑστω καὶ τὸν ἰδικόν

των θάνατων ως γεγονός ελάχιστης σπουδαιότητος διὰ τὸ εἶδος καὶ διὰ τὸ σόμπαν, ἐφ' ὅσον ἢ ἀλληλεγγύη τῆς ἀνθρωπότητος δὲν θὰ εἶνε ἀρκετὰ γενικευμένη καὶ ἀρκετὰ σταθερῶς ὀργανωμένη ὥστε, εἰς τὰς ἐπειγούσας ἀνάγκας του, ἕκαστον ἄτομον νὰ δύναται νὰ ἐπικαλεσθῆ μετ' ἀπολύτου ἰμπιστοσύνης καὶ κατὰ τὸν τρόπον αὐτόματον τοῦ ὁμοίου του, καὶ ὄχι ἀκαταλήπτους ὑπερφυσικὰς δυνάμεις.

Ἐτίρα δευτερεύουσα αἰτία τῆς ἐπιμονῆς τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων εἶνε ἡ ἀνάγκη ἰδεῶδους τινος ὅπερ διεικτελεῖ ἀνεξίτηλον ἐν τῇ ψυχῇ ἕκάστου ἀνθρώπου καὶ τοῦ μᾶλλον ἔστω ἀπολιτίστου. Τί εἶνε ἰδεῶδες; Εἶνε ἀπομεμακρυσμένος τύπος, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁποίου καὶ ὁμοίωσιν, ἡ Ἀνθρωπότης ἀναπτύσσεται καὶ τελειοποιεῖται ἐν τῇ σωματικῇ τῆς μορφῇ καὶ τῇ ψυχικῇ τῆς φυσιογνωμίᾳ, ἐν τῇ σκέψει καὶ τῇ κοινωνικῇ αὐτῆς ὀργανώσει. Ἡ τάσις πρὸς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ προσήλωσις εἰσὶν ἔμφυτοι (ἐγγενεῖς) εἰς πάντα ἀνθρώπον κανονικοῦ ὀργανισμοῦ, ἠθικῶς καὶ φυσικῶς. Εἶνε ὀργανικὸν γεγονός οὐκ ἄναγκαίως στερούμεθα τῆς γνώσεως καὶ ὅπερ καὶ παρ' αὐτῷ εἶτι τῷ διορατικωτέρῳ καὶ βαθυνουστέρῳ θυμοσόφῳ παριστά ἀποψιν ἀκατανοητέραν. Ἡ τάσις πρὸς τὸ ἰδεῶδες εἶνε ἰσχυρά, ἔμφυτος καὶ ἀσυνειδήτως.

Εἶνε γνωστὸν πῶς ὑφύεται μία ἐπιχωμάτωσις σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἐμπηγνύουν κατ' ἀρχὰς ξυλίνους πασσάλους οἱ ὅποιοι χαράσσουν τὴν κατατομὴν τῆς ἐπιχωματώσεως· κατόπιν αἱ ἐργάται συσσωρεύουν χῶμα μέχρις ὅτου ὁ σωρὸς φθάσῃ τὸ ὕψος καὶ τὸ σχῆμα, τὰ ὅποια ὀρίζονται ὑπὸ πασσάλων. Ἐκαστον ζῶν ὃν ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἕνα νόμον σχηματισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως, ὅστις ἔχει ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν, τὴν ὅποیان ἔχουν διὰ τὸ ἀνυψούμενον ἐπίχωμα οἱ ἐντὸς τῆς γῆς ἔμπεπηγμένοι πασσαλοὶ. Γεννᾶται μὲ ἀόρατον πλαίσιον, ἀλλ' ἀπολύτως πραγματικόν, εἰς τὸ ὄρατον πιστεύει καὶ τὸ ὅπολον ζητεῖ νὰ πληρώσῃ. Ὅταν εἰς ὀργανισμὸς φθάσῃ εἰς τὴν μορφήν, ἣτις ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀπώτατον ὄριον τῆς πρὸς ἀνάπτυξιν ἱκανότητός του, ἐπέτυχε τὴν τελειότητα καὶ ἐξιδανικεῖται μό-

νος του. Συνήθως, τὸ ἄτομον καθυστερεῖ τοῦ ἰδεῶδους τύπου του, ἀλλ' ὁ πόθος πρὸς τὸν τύπον αὐτὸν εἶνε ἡ μυστηριώδης ἀρχὴ τῆς προσωπικῆς του συντηρήσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεώς του, δηλαδή ὅλων τῶν ὀργανικῶν γεγονότων, τὰ ὅποια συντελοῦνται ἐντὸς του. Ἐκαστον εἶδος ἔχει ἐντὸς του, ὅπως τὸ ἄτομον, τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεώς του καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖται διὰ νὰ τὸν φθάσῃ. Γεννᾶται, ὀργανοῦται, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς μέγεθος καὶ ἰσχύον ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισμένα καὶ διὰ νὰ ζῆσῃ χρόνον ἀπροσδιόριστον. αὐξάνει, μέχρις ὕψους τινός, δύνει κατόπιν καὶ τέλος ἐξαφνίζεται, ὀποχωροῦν εἰς ἄλλην μορφήν, θὰ ἔλεγον, δοκικῆς ἢ σκιαγραφῆσεως, τελειότεραν, τῆς ὁποίας ἐχρησίμευσεν ὡς πρῶτος βαθμὸς. Ἡ παλαιοντολογία μᾶς διδάσκει σειρὰν ὀλόκληρον ζωικῶν εἰδῶν, τὰ ὅποια ἐξησαν ἐπιὸρισμένην γεωλογικὴν ἐποχὴν καὶ κατόπιν ἐξηφανίσθησαν. Πάντα ταῦτα δύνανται ἐπίσης νὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἣτις εἶνε ἐν τῷ συνόλῳ τῆς μίας ζωολογικῆς μονάδας κυβερνωμένη ὑπὸ ἐνιαίου ζωικοῦ νόμου· ἐγεννήθη εἰς μίαν ὀρισμένην γεωλογικὴν ἐποχὴν. Ἐὰν ἡ ἐποχὴ αὕτη συμπίπτῃ μετὰ τὰς ἀρχὰς τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου ἢ πρέπει νὰ τὴν τάξωμεν εἰς τὰ μέσα ἢ εἰς τὸ τέλος τῆς τριτογενοῦς περιόδου, αὐτὸ ὀλίγον ἐνδιαφέρει τὴν ἐπιχειρηματολογίαν μας. Αὕτη θὰ σταματήσῃ, καθ' ὅλας τὰς ἀναλογίας, εἰς μίαν ὀρισμένην γεωλογικὴν ἐποχὴν. Τὰς μορφὰς, αἱ ὅποιαι προηγήθησαν αὐτῆς δὲν δύναμεθα παρὰ μόνον νὰ τὰς ὑποπτευθῶμεν. Ἐκτείναι αἱ ὅποιαι θὰ τὴν διαδεχθοῦν, διαφεύγουσιν ἀπολύτως τὰς προβλέψεις μας. Ἀλλ' ἐφόσον ἡ ἀνθρωπότης ζῆ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ δὲν ἔφθασεν ἀκόμη τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀναπτύξεώς της, προσπαθεῖ ἀδιαλείπτως νὰ πληρώσῃ τὸ ἀόρατον καὶ ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισθὲν σχέδιον τῆς μορφῆς της. Καὶ τὴν προσπάθειαν αὕτην πρὸς τὴν προσωποποίησιν τοῦ συμπληρωθέντος τύπου, τὴν μεγέθυνσιν αὐτοῦ μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ ἰδεῶδους μέτρου, ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐκτὸς τῶν ἡλιθίων, τὴν αἰσθάνονται ὡς ἀνάγκην, μολοντότι οἱ πλεῖστοι ἀσθενῶς καὶ ἀμυδρῶς.

Εἰς τοὺς ἐπιλεκτοὺς τὸ αἰσθημα τοῦτο εἶνε συνειδητόν· εἰς τοὺς ἄλλους ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὴν μορφήν ἀκαθορίστου πάθου· πλήρους προαισθημάτων, τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ ὀνομάσουν ὅπως θέλουν· φλογερὰν ἐπιθυμίαν ἀνωτέρας ἐξυψώσεως ἢ ἀνάγκην ἰδεώδους· καὶ ὑπὸ τὸ ἓν καὶ ὑπὸ τὸ ἄλλο ὄνομα, ἐηλοῦται ὁ ἰσχυρὸς πόθος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ καὶ αἰσθανθῇ σαφῶς τὴν μετὰ τῶν ὁμοίων του ἀλληλεγγύην. Ὁ δεσμός, ὅστις ἐνώνει ὅλα τὰ άτομα εἰς ἓν εἶδος, παράγει ἐπίσης, ἐκ τοῦ ἰδίου εἶδους, μίαν ζωολογικὴν μονάδα, ἓν ἄτομον ἀνωτέρας τάξεως· ὁ δεσμός αὗτός περιελάσσεται περὶ τὴν καρδίαν ἐκάστου ἀνθρώπου, ὅστις τὸν αἰσθάνεται σαφῶς ὡς δεσμόν ἀλληλεγγύης. Ἄλλ' ἢ ἀλληλεγγύη αὕτη θέλει νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν ἔχει στιγμάς, κατὰ τὰς ὁποίας αἰσθάνεται τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ μάθῃ, ὅτι ἀποτελεῖ μέρος εἰδὸς μεγάλου συνόλου, νὰ πειθῇ, ὅτι ἐν τῇ ἀτομικῇ του ὑπάρξει δρῶσιν ἢ ὑπαρξίς τοῦ εἶδους καὶ ἡ ζωτικωτάτη δύναμις του, ὅτι ἡ ἰδία αὐτοῦ ἀνάπτυξις εἶνε ἡ μικροσκοπικὴ εἰκὼν τῆς συνολικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν ὀλίγοις εἶνε ἡ συνείδησις ὅτι συνταυτίζεται μὲ ἓνα ὄργανισμὸν ἀνώτερον, ὑπέροχον, εὐδαίμονα, τοῦ ὁποίου δὲν προβλέπομεν τὸ τέλος, δίδει εἰς τὸν ἀνθρώπον βχθυτάτην παρηγορίαν διὰ τὴν στενότητα, τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν βραχύτητα τῆς ἰδέας του ὑπάρξεως.

Ὁ ἐπιλεκτός ἀνθρώπος ἔχει ἄπειρα μέσα νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν ἀνάγκην αὐτήν, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ τοῦ γραφείου του, ἢ τοῦλάχιστον τῆς αἰθούσης του. Ἡ ἐξέτασις τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἡ μελέτη τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν καὶ διηρημένων ποιητῶν ὄλων τῶν ἐποχῶν, ἡ ἀντίληψις τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου, οἷον τὸν παριστά· ἢ ἐπιστήμη, καὶ, ἐὰν τὰ μονομερῆ ταῦτα μέσα δὲν ἄρκουν, αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις του μετ' ἄλλων ἐκλεκτῶν πνευμάτων, εἶνε ὑπερῶς διὰ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ εἰς πᾶσαν στιγμὴν τῆς ἀτομικῆς μονώσεώς του καὶ νὰ συμμετάσχη τῆς γενικῆς ὑποστάσεως τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλὰ ποῖα εἶνε ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ; Πότε

λαμβάνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ αἰσθανθῇ ὅτι εἶνε καὶ αὐτὸς ἀνθρώπος ἐν μέσῳ ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων; Πότε τοῦ ἀπέδειξαν ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ὑψωθῇ ὑπερᾶνω τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖον τρώγει, ἀναπαράγει καὶ θνήσκει; Πότε εὐρίσκει εἰς τὸν ἀγῶνά του διὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ εἰς τὴν ἰκανοποίησιν τῶν χυδαιοτέρων του ἀναγκῶν, τὴν κατάλληλον στιγμὴν νὰ ἐμβαθύνῃ ἐντὸς του, νὰ παρατηρήσῃ ὑπερᾶνω του, νὰ προσαιτολιωθῇ ἐντὸς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς φύσεως; Μέχρι τοῦδε, ὁ κοινὸς ἀνθρώπος ἐν κατώρθωσεν εἰμὴ διὰ τῆς θρησκείας νὰ ἐξυψωθῇ εἰς ὑψηλοτέραν ζωὴν· τὸ ἰδανικὸν δὲν εἶνε προσιτὸν εἰς αὐτόν, παρὰ μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς πίστεως. Ἡ Κυριακὴ ἐστήμαινε, δι' αὐτόν, ὄχι μόνον σωματικὴν ἀνάγκυσιν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐξάντησιν ὄλων τῶν ἀνθέων τοῦ πνεύματος· ἡ ἐκκλησία ἦτο ἡ ἑορταστικὴ αἰθευσά του, ἱερεὺς ἦτο ὁ μεσάζων, ἔνα ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων. Ἐν τῷ ναῷ, ἔδλεπεν ἑαυτὸν ἐντὸς μεγαλοπρεποῦς μνημείου, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς οὐτὸν τόσον, ἴσον καὶ ἡ ἀθλία του καλύθη· ἐν τῇ ἱερῇ λειτουργίᾳ, εὐρίσκετο συμμέτοχος μιᾶς πράξεως, ἣτις δὲν ἔχει ὡς ἄμισον ἀντικείμενον τὴν τροφήν του, τὴν ἐνδυμασίαν του ἢ οἷονδηποτε χυδαῖον σωματικὸν σκοπόν. Ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων πιστῶν, ἠσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του μέλος μιᾶς μεγάλης κοινότητος, μὲ ἴσα δικαιώματα καὶ αἱ σχέσεις, αἵτινες τὸν συνέδεον μὲ ὄλους τοὺς πλησίον του, σαφῶς ἐμαρτυροῦντο διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς λατρείας, τῶν γονυκλισιῶν, τῶν σταυροκοπημάτων, τὰ ὁποῖα ἐξετέλει μετ' αὐτῶν καὶ συγχρόνως μετ' αὐτῶν. Τὸ θεῖον κήρυγμα ἦτο ὁ μόνος ὑψηλὸς ἀνθρώπινος λόγος, ὅστις κατέπληττε τὰ ὠτιά του καὶ τὸν ἀφύπνιζε κάπως ἀπὸ τὴν συνήθη νάρκην τῆς στοιχειώδους σκέψεώς του. Ἦτο τοῦτο ἰσχυρὸς λόγος τῆς ἀφοσιώσεώς του εἰς τὴν πίστιν· καὶ τὰ παραμεινῆ ἰσχυρὸς, θὰ διατηρήσῃ τὴν δύναμίν του, ἐφ' ὅσον ὁ νέος πολιτισμὸς δὲν θὰ παρέχῃ εἰς τὸν κοινὸν ἀνθρώπον ἀνιἀλλαγμὰ διὰ τὰς συγκινήσεις καὶ τὰς μετρίας ἰκατοποιήσεις, τὰς ὁποίας δοκιμάζει ὅταν αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀνθρώπον καὶ τὰς ὁποίας εὐρίσκει εἰς τὴν θρησκείαν.

Τὸ ἀντάλλαγμα τοῦτο θὰ παραχρῆσθῃ εἰς αὐτόν· τῇ παρεσχέθῃ ἤδη ἐν μέρει. Ὁ λόγος τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου θὰ καταστήσῃ περιττὸν τὸ κήρυγμα τοῦ ἱεροκήρυκος· αἱ αἰθουαὶ τῶν θεάτρων, τῶν συναυλιῶν καὶ τῶν διαλέξεων θ' ἀντικαταστήσωσι τοὺς θόλους τῶν ἐκκλησιῶν. Τὰ σπέρματα τῶν μελλουσῶν μεταμορφώσεων εἶνε ἤδη ὁρατὰ πανταχοῦ. Εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι κατέχουν τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, τὸ ἴμαθές καὶ ἄθλιον πλῆθος ζητεῖ εἰς τὰς δημοσίας συναθροίσεις, ὅπου τοῦ ὁμιλοῦν περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τοῦ τόπου ἢ τῆς χώρας τὴν ἀφαίρεσιν τῆς Κυριακῆς καὶ τὴν ἔξαρσιν πρὸς τὸ ἰδανικόν. Ἐκεῖ ὅπου ἰσχύει ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ τὴν ἡμέραν τῆς ψηφοφορίας αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀληθῶς ἀνθρώπου μὲ μίαν ὑπερηφάνειαν, ὅπως διάφορον ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἠθιόταντο εἰς τὰς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων τελετὰς τῆς λατρείας, οἷον τὴν θείαν Κοινωνίαν κλπ. Εἰς ἑταιρείας, αἰτινες ὀργανώνουν διαλέξεις ἢ ποιητικὰς ἀπαγγελίας, τὸ πλῆθος ἀκούει λόγον ἀνθρωπινώτερον καὶ καταληπτότερον ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ ἱεροκήρυκος. Εἶνε μόνον λυπηρόν, ὅτι αἱ ἑταιρείαι αὗται δὲν ἐξασκοῦν ἀκόμη τὴν δρᾶσίν των καὶ εἰς τὰ ταπεινότερα στρώματα τοῦ λαοῦ τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγαλυτέραν ἀνάγκην αὐτῆς.

Τὰ σπέρματα ταῦτα θ' ἀναπτυχθοῦν. Προσεχὲς μέλλον θὰ ἴδῃ, ἴσως, πολιτισμόν, ὅπου οἱ ἄνθρωποι θὰ ἰκανοποιῶν τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς, ἐξυψώσεως, ὁμαδικῆς συγκινήσεως καὶ ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης, ὅχι πλέον διὰ θρησκευτικῶν ὀνειροπολήσεων, ἀλλὰ κατὰ τρόπον λογικόν. Τὸ θέατρον θὰ καταστῇ καὶ πάλιν, ὅπως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν του ἐν Ἑλλάδι πρὸ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἐτῶν, τόπος λατρείας διὰ τοὺς ἀνθρώπους· δὲν θὰ βλέπῃ κανεὶς πλέον ἐκεῖ νὰ βασιλεύῃ ἡ αἰσχροῦτης, τὰ χυδαία ἄσματα, ὁ ἡλίθιος γέλως, ἡ γυμνότης, ἀλλὰ θὰ βλέπῃ, εἰς ὥρας προσωποποιήσεως, συμπλεκόμενα τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ τὴν θίλῃσιν, τὸν ἐγωϊσμόν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν· πάντες οἱ λόγοι θὰ ἔχουν ὡς βάσιν τὴν ἀλληλεγγύου ὑπαρξίν τῆς ἀνθρωπότητος. Πράξεις ἀγαθοεργίας θὰ συνοδεύουν τὴν ἐξάσκησιν τῆς λατρείας.

Ὁ τοιαύτας νέας συγκινήσεις θὰ δοκιμάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς μελλοντικὰς ταύτας ἑορτὰς! Τὸ σαφὲς καὶ καθαρὸν κάλλος τοῦ ποιητικοῦ λόγου θὰ τὸν ἀποσπάσῃ χωρὶς δυσκολίαν ἀπὸ τὸν μυστικισμόν τοῦ ἱεροκήρυκος. Τὰ ἀνθρώπινα πάθη ἐνὸς εὐγενοῦς δράματος αἰχμαλωτίζουσιν τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ ὅποιον ὁ συμβολισμὸς μιᾶς ἱερᾶς λειτουργίας στερεῖται ἐννοίας. Αἱ ἐξηγήσεις ἐνὸς σοφοῦ, ὅστις ἐκθέτει τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἢ ἀγόρευσις ἐνὸς πολιτικοῦ ἀνδρός, ἐξετάζοντος τὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας, προκαλοῦν εἰς τὸν ἀκρατὴν ἐνδιαφέρον ἀσυγκρίτως ζωηρότερον καὶ ἀμεσώτερον, παρὰ ἡ πομπώδης φλυαρία ἱεροκήρυκος ὅστις ἀφηγεῖται μύθους ἢ μακρηγορεῖ ἐπὶ τῶν δογμάτων. Ἡ υἱοθέτησις ὀρφανῶν ὑπὸ τῆς κοινότητος, ἢ διανομὴ ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων δώρων εἰς πτωχὰ παιδία, αἱ δημόσιαι ἐκδηλώσεις ἐκτιμῆσεως γινόμεναι εἰς ἀξίους ταύτης συμπολίτας, παρουσία τοῦ λαοῦ, τῆ συνοδείᾳ ἄσματος καὶ μουσικῆς, εἰς τελετὰς ἀξιοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικὰς, πάντα ταῦτα παρέχουσιν περισσότερον τῶν θρησκευτικῶν ἀκκισμῶν, εἰς τὸν συμμετέχοντα αὐτῶν τὸ πραγματικὸν αἰσθημα τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἀνθρώπων μετὰξὺ των καὶ τῆς ἐνώσεως αὐτῶν δι' ἐνὸς δεσμοῦ ἀλληλεγγύης.

Ὅτω φαντάζομαι τὸν μέλλοντα πολιτισμόν· ὅτω, μίαν ἡμέραν, κατὰ τὴν πεποιθήσιν μου, καὶ ὁ ἔσχατος ἄνθρωπος θὰ ἴδῃ, τὴν ἰδίαν του ζωὴν συνδεδεμένην μὲ τὴν κοινὴν ζωὴν. Εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς ποιήσεως, τῆς τέχνης, τῆς σκέψεως, τῆς ἀνθρωπότητος θὰ εὐρύνη τὸν στενὸν ἀτομικόν του ὀρίζοντα μέχρι τοῦ εὐρέος ὀρίζοντος τῆς ὑπάρξεως τοῦ εἶδους· θὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἰδίαν ὑψηλοτέρας ἀναπτύξεως καὶ θὰ διεισδύσῃ εἰς τὸ ἰδεώδες τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως τῆς μελλοντικῆς αὐτῆς εἰκόνας, τὸ πλῆθος θὰ ζητῇ τὴν ἰδανικὴν ἐξύψωσιν τὴν ὁποῖαν δὲν εὐρίσκει ἀλλαχοῦ, εἰς τὴν θρησκείαν ἢ μᾶλλον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις τῆς, ὑπὸ τοὺς εὐρεῖς θόλους τῆς ἐκκλησίας, τὰ ἐπίσημα ἄμφια τοῦ ἱερέως, τοὺς ἤχους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἁρμονίου καὶ τοὺς ψαλμοὺς, τὰς μυστικοπαθεῖς ἱεροπραξίας.

Γ'.

Τὰ ψεῦδη

Ὅσα ἀνεπιύχθησαν ἀνωτέρω, δὲν ἀφήνουν καμμίαν παρεξήγησιν. Ἡ ἀνάγκη, τὴν ὅποιαν ἔχουν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ὑψηλάς πνευματικὰς ἐξάρσεις, πρὸς τὸ ἰδεῶδες, πρὸς μίαν κατηγορίαν πάντοτε ἐτοίμην καὶ μίαν χιμαιρικὴν προστασίαν, τὸσον ἰσχυρὰν ὅσον καὶ μυστηριώδη εἰς ἄλλας τὰς περιστάσεις ἢ ἀνάγκη αὕτη δὲν εἶνε οὔτε προσπαιητή, οὔτε ψευδής, ἀλλὰ πραγματικὴ καὶ ἀνεξίλητος. Εἶδομεν πῶς, διὰ λόγους ἱστορικούς, φυσιολογικούς καὶ ψυχολογικούς, ὁ ἄνθρωπος, ὅπως φυσικῶς, ὀφείλει νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς εἰς τὴν πατροπαράδοτον πίστιν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἀθανάσιαν. Ἡ προσήλωσις εἰς τὰς ἰδέας ταύτας δὲν εἶνε εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους οὔτε ψεῦδος, οὔτε ἐκουσία ἢ ἀκουσία αὐταπάτη· εἶνε μίᾳ εἰλικρινῆς ἀδυναμία, μίᾳ ἀνακτηρῆα καλῆς πίστεως, μίᾳ συνηθείᾳ τὴν ὅποιαν δὲν δύνανται ν' ἀπεκδυθοῦν, μίᾳ ποιητικῆ εὐαισθησίᾳ, τὴν ὅποιαν ὑποκλέπτουν εὐλαβῶς ἀπὸ τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν. Μὲ τὸ Ὀρησκευτικὸν ψεῦδος ἐγνοῶ τὸν σεβασμὸν, τὸν ὅποιον ἄνθρωποι εὐρισκόμενοι εἰς τὸ ὕψος τοῦ πολιτισμοῦ ἀπονέμουν πρὸς τὰς θετικὰς θρησκείας, ὡς τὰ ἄρθρα τῆς πλοτεώσεως, εἰς τοὺς θεσμούς των, εἰς τὰς τελετὰς των, τὰ σύμβολά των καὶ τοὺς ἱερεῖς των.

Ὁ σεβασμὸς εὔτος, ἐπαναλαμβάνω, εἶνε ψεῦδος καὶ ὑποκρισία, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος δὲν καλύπτει τὰ πρόσωπα διὰ παντοτεινῆς αἰδοῦς διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι πράττουν τὰ πλείστα τῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὴν σημασίαν των. Ἐκ καθαρᾶς συνηθείας μεταβαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, χαιρετοῦν τὸν ἱερέα, χρησιμοποιοῦν μετὰ σεβασμοῦ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, μηχανικῶς λαμβάνουν ὄψιν συντετριμμένην καὶ εὐλαβῶς μετέχουσι τῶν ἱεροτελεστιῶν, καὶ προσέχουν πολὺ νὰ μὴ λή-

γουν καθαρὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν των ὅποιαν ἀναξιοπρεπῆ προδοσίαν διαπράττουν διὰ τῶν πράξεών των τούτων ἐναντίον ὅλων τῶν πεποιθήσεών των, ἐναντίον παντὸς ὅ,τι ἔμαθον καὶ παντὸς ὅ,τι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀλήθειαν.

Ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη μᾶς ἐδίδαξε πῶς ἐσχηματίσθη ἡ Ἁγία Γραφή· γνωρίζομεν ὅτι εὐτὼ ὀνομάζουσι μίαν συλλογὴν γραφῶν τὸσον διαφόρων κατὰ τὴν προέλευσιν, τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ περιεχόμενον, ὅσον τραγελαφικὸν ἢ ἦτο ἐν βιβλίον περιλαμβάνον π. χ. τὸ ποίημα τῶν Νιμπελοσγκεν, ἓνα κώδικα πολιτικῆς δικονομίας, λόγους τοῦ Μιραμπώ, ποιήματα τοῦ Ἑρρίκου Ἀίνε καὶ μίαν ζωολογίαν, πάντα δὲ ταῦτα τυπωμένα φύρδην μίγδην, εἰς τὴν τύχην καὶ ἠνωμένα εἰς ἓνα τόμον. Διχκρίνομεν εἰς αὐτὸ τὸ χάος δεισιδαιμονίας τῆς ἀρχαίας Παλαιστίνης, σκοτεινὰς ἀναμνήσεις Ἰνδικῶν καὶ Περσιῶν μύθων, ἀπομιμήσεις κακῶς ἐννοηθείσας Αἰγυπτιακῶν δογμάτων καὶ συνηθειῶν, χρονικὰ τὸσον ἔξηρά ὅσον καὶ ἱστορικῶς ὑποκείμενα εἰς ἐπιφυλάξεις, ἀνθρωπίνως ποιήσεις, ἐρωτικὰς ἢ πατριωτικὰς, εἰς τὰς ὁποίας παρατηροῦνται σπανίως ὠραιότητες πρώτης τάξεως, συχνότατα ὁμως παραγεμισματα καὶ χυδαιότητες, ἀκαλαισθησίαι καὶ μίᾳ ἡδυπάθειᾳ ἐντελῶς ἀνατολίτικῃ. Ὡς λογοτεχνικὸν μνημεῖον, ἡ Γραφή εἶνε πολὺ νεωτέρα τῶν Βεδῶν καὶ μέρους τῶν Κίγκων· ὡς ποιητικὴ ἀξία, ὑπολείπεται παντὸς ὅ,τι ποιητικὴ δευτέρας ἀκόμῃ τάξεως ἔγραψαν κατὰ τὰ τελευταία δυσχίλια ἔτη. Μόνον φανατικὸν πνεῦμα, παραιτηθὲν τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ του δύναται νὰ συλλάβῃ τὴν σκέψιν νὰ συγκρίνῃ αὐτὴν μετὰ τὰ ὑπέροχα διανοητικὰ προϊόντα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Δάντη, τοῦ Σαίξπηρ ἢ τοῦ Γκαίτε. Αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει ἡ Ἁγ. Γραφή περὶ τοῦ κόσμου, εἶνε παιδαριώδεις καὶ ἡ ἠθικὴ τῆς εἶνε ἀφόρητος, ὅπως ἐκφράζεται, εἰς μὲν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, διὰ τὴν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Θεοῦ, εἰς δὲ τὴν Καινὴν μετὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἐργάτου τῆς τελευταίας ὥρας, μετὰ τὰ ἐπεισόδια τῆς Μαγδαληνῆς καὶ τῆς μοιχαλίδος γυναικὸς καὶ μετὰ τὰς σχέσεις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς μητρὸς του. Καὶ ἐν τούτοις, ἀνθρω-

ποι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένοι καὶ προικισμένοι μὲ πολλήν κρίσιν, διὰ ν' ἀναγνωρίσουν πάντα ταῦτα, ὑποκρίνονται ἀπεριόριστον σεβασμὸν πρὸς τὰ παλαιὰ ταῦτα βιβλία· προσβάλλονται δὲταν ὁμιλῆ κανεὶς ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ τῶν ἄλλων προΐόντων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· σχηματίζουν ἰσχυρὰς ἐνώσεις, διαθετούσας τεράστια ποσά, πρὸς διάδοσιν τοῦ βιβλίου τούτου, εἰς ἑκατομμύρια ἀντιτύπων, εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον· ἰσχυρίζονται δὲ καὶ οἱ ἴδιοι ἀκόμη εὐρίσκουν εἰς αὐτὰ πηγὴν ἐναρέτου μορφώσεως καὶ ἠθικῆς ἐξυψώσεως.

Αἱ λειτουργίαι ὄλων τῶν θετικῶν θρησκειῶν βασιζονται ἐπὶ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν συνηθειῶν, αἵτινες ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην βαρβαρότητα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ λατρεία τοῦ ἡλίου τῶν Ἀρυάδ, ὁ μουσικισμὸς τοῦ Βουδδισμού, ἡ λατρεία τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, ἐπρομήθευσαν τὸ ὕλικόν των εἰς τὰς ἱεροπραξίας καὶ τὰς προσευχάς, εἰς τὰς ἐορτάς καὶ τὰς θυσίας τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν. Καὶ εἰ ἄνθρωποι τοῦ 19ου αἰῶνος διατηροῦν μίαν σοβαρὰν ὄψιν, ἐπιβλητικὴν μάλιστα ἐπαναλαμβάνοντες γο- νυκλισίας, χειρονομίας, τελετὰς καὶ ἀρχὰς τὰς ὁποίας ἐφαντάσθησαν πρὸ χιλιᾶδων ἐτῶν, κατὰ τὴν λιθίνην ἢ τὴν χαλκίνην ἐποχὴν, εἰς τὸν Νείλον ἢ εἰς τὸν Γάγγην, ἄνθρωποι ἀμαθεῖς καὶ ἀμόρφωτοι, διὰ νὰ δόξουν αἰσθητὴν μορφήν εἰς τὰς ἰδέας τῆς χονδροειδεστερας εἰδωλολατρειας περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς δυνάμεως, ἥτις τὸν διευθύνει.

Ὅσον περισσότερον ἐμβαθύνομεν εἰς τὴν παταπὴν ταύτην κωμῶδιαν, καὶ ὅσον περισσότερον ἀντιλαμβάνομεθα τὴν παράδοξον αὐτὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας καὶ τῶν θετικῶν θρησκειῶν, τόσοσν δυσκολώτερον καθίσταται εἰς ἡμᾶς νὰ ὁμιλήσωμεν μὲ τὴν ψυχραιμίαν μας. Ἡ ἀντίφασις εἶνε τόσοσν τερατιώδης ὥστε τὰ καλλίτερα ἐπιχειρήματα τῆς κριτικῆς εἶνε τόσοσν ἀνίσχυρα, ὅσον θὰ ἦτο τὸ καλλίτερον σάρωθρον κατὰ τῶν ὁρέων τῆς ἄμμου τῆς Σαχάρας· μόνον ὁ γέλωσ τοῦ Ράμπελαί, ἢ

τὸ μελανοδοχεῖον τὸ ριπτόμενον μὲ ὀργὴν ὑπὸ νέου Λουθήρου, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταλήξουν εἰς ἀποτέλεσμα.

Πῶς ν' ἀποδείξωμεν ἐκάστην λεπτομέρειαν τοῦ θρησκευτικοῦ ψεύδους; Πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς παραδείγματα τυχαία. Οἱ διπλωμάται μετχειρίζονται μέσῃ διαφθορᾷ, καὶ ἀπειλὰς διὰ νὰ πείσουν τοὺς καρδιναλίους νὰ διορίσουν τὸν Πάπαν τῆς ἐκλογῆς των· καὶ ἔταν ἐπίμονοι μηχανορραφίαι ἐπέφερον ἀποτέλεσμα, οἱ ἴδιοι διπλωμάται οἱ ὁποῖοι ἐνήργησαν ἐκ τῶν παρασκηνίων, ἀναγνωρίζουν εἰς τὸν Πάπαν κῆρος, τὸ ὁποῖον προὑποθέτει δτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸν ἐξέλεξε διάδοχον τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἡ ἐκλογὴ Πάπα θεωρεῖται ὡς γεγονόςσ σπουδαῖον ὑπὸ χιλιᾶδων ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι καγχάζουν ἀναγινώσκοντες τὴν περιγραφὴν τῆς ἐγκαταστάσεως ἐνὸς νέου Δαυιδάμα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προιατόχου του· ἐν τούτοις, τὰ δύο γεγονότα ἔχουν μεταξὺ των μεγίστην ὁμοιότητα. Αἱ κυβερνήσεις διατηροῦν ἀντιπροσώπους πλησίον ἀνθρώπου τοῦ ὁποῖου ἢ σπουδαιότης συνίσταται εἰς τὸ νὰ δύναιται νὰ παρέχη εἰς τὴν Θεὸν νέους ἀγίους, νὰ ἐξασφαλίζη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀνταμοιβὴν εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ νὰ λυτρώνη τοῦσ ἀμκρωτοῦσ ἀπὸ τὰς δασάνους τῆς κολάσεως. Συνάπτουσαι συνθήκας μετὰ τοῦ Πάπα αἱ κυβερνήσεις ἀναγνωρίζουν ἐτισημῶς, δτι οὗτος ἔχει πράγματι ἰδιαιτέραν ἐπιρροὴν παρὰ τῆ Θεῶ, δτι εἶνε ὠπλισμένος παρ' αὐτοῦ δι' ἐνὸς μέρους τῆς δυνάμεώς του ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ δτι ὁρῆλεται πρὸς ἓν πρόσωπον τόσοσν ἐπίφοβον σεβασμὸς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος ἀνθρώπος ἔχει δικαίωμα νὰ ἀξιῶση. Αἱ ἴδιαι Κυβερνήσεις, χωρὶς κανένα φόβον, στέλλουν ἀποστολὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς Ἀφρικῆς καὶ χλευάζουν εἰς αὐτὸν μαγικόν, ὅστις θὰ ἐπεχείρει νὰ ἐμποδίση εἰς τοὺς ἱεραποστόλους των, νὰ εἰσδύσων εἰς τὸ ἔδαφος του, ἀπειλῶν αὐτοὺς μὲ τὴν ὀργὴν τοῦ Εἰδώλου τῆς λατρειας (Φατίχ), τοῦ ὁποῖου αὐτὸς εἶνε ὁ πανίσχυρος ἐνοσούμενος καὶ σύμβουλος. Ποῖος θὰ μοῦ εἴκη, τί διαφορὰ ὑπάρχει με- ταξὺ τοῦ πτωχοῦ αὐτοῦ μαύρου διαδόλου, καὶ τοῦ Πάπα τῆς Ρώ- μης, ἀφοῦ ἀμφότεροι ἰσχυρίζονται δτι εἶνε πρωθυπουργοὶ τοῦ

Θεός, ότι δύνανται να κατευθύνουν τὸν κεραιὸν του καὶ ὅτι εἰνε εἰς θέσιν γὰ τοῦ συστήτου ἀνθρώπου πρὸς ἀνταμοιβὴν ἢ γὰ τοῦ ὑποδείξουν ἄλλους διὰ τιμωρίαν; Ποῦ εἰνε λοιπὸν ἡ λογικὴ τῶν μορφωμένων Εὐρωπαίων, εἰταν μεταχειρίζονται τὸν ἕνα ὡς ἀστερον καὶ τὸν ἄλλον ὡς ἰσχυρὸν ἀξίαν τοῦ μεγίστου σεβασμοῦ;

Ἐκάστη ἰδικιτέρα θρησκευτικὴ πράξις καθίσταται ἐνοχος κωμῶδία καὶ ἀναξία σάτυρα, εἰταν ἐξασκεῖται ὑπὸ ἀνθρώπου μορφωμένου τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς ραίνεται μὲ ἀγλασμά καὶ ἀναγνωρίζει, οὕτως, ὅτι ὀλίγα λίξεις ἀπαγγελθεῖσαι ἐπὶ τοῦ ὕδατος τούτου ὑπὸ ἱερέως, συναδευόμεναι καὶ ἀπὸ μερικῆς χειρονομίας τὸ μετίβηλον κατ' οὐσίαν καὶ τῆ μετέδωσαν μυστηριώδεις ἀρετῆς, ἐνῆ καὶ αὐτὴ ἡ ἀπλουστάτη χημικὴ ἀνάλυσις δύνανται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι μεταξὺ τοῦ ὕδατος τούτου καὶ οἰουδήποτε ἄλλου δὲν ὑπάρχει βεβαίως παρὰ ἡ ἐξῆς διχοφορὰ ἢ καθαριότης. Λέγουν προσευχῆς, κάμνουν γονυκλισίας, λαμβάνουν μέρος εἰς ἱεράς λειτουργίας καὶ ἄλλας ἱεροτελεσίας καὶ παραδέχονται τοιοῦτοτρόπως, ὅτι ὑπάρχει Θεός, τὸν ὁποῖον ἐπικλήσεις, χειρονομίαι, τὰ ἀρώματα τοῦ λιθινωτοῦ καὶ εἰ ἦχοι τοῦ ἁρμονίου συγκινοῦν εὐαρέστως, ἀλλὰ μόνοι εἰσι αἱ ἐπικλήσεις γίνονται μὲ ὠρισμένους λόγους καὶ ὠρισμένας χειρονομίας καὶ εἰάν τὸ τυπικὸν γίνετχι ἀπὸ πρόσωπα ἐνδεδυμένα καθ' ὠρισμένον καὶ παράδοξον τρόπον, μὲ μικροῦς μινδύας καὶ φελόνια τοιούτου σχεδίου καὶ κυκλῶνος χρωμάτων, ὥστε οὐδεὶς λογικὸς ἀνθρώπος θὰ ἤθελε νὰ φορέσῃ τοιαῦτα. Τὸ ἀπίστον γεγονός, ὅτι ἡ λειτουργία εἰσῆχθη καὶ λειτουργεῖται ἐτηρήθη, δὲν εὐαίται, κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐχόντων τὸν κοινὸν νοῦν, νὰ μεταφρασθῇ παρὰ ὡς ἐξῆς: Οἱ ἱερεῖς ἔμαθον ἐξ ἀσφαλοῦς πηγῆς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μόνον τὴν μετριοδοξίαν ν' ἀκούῃ φιλοφρονήσεις, ἐπαίνους, κολακείας παντὸς εἶδους, νὰ θέλῃ νὰ ἐξαίρεται τὸ μεγαλειόν του, ἡ σοφία του, ἡ ἀγαθότης του, εἰλαι αἱ ἄλλαι ιδιότητές του, ἀλλ' ὅτι μετὰ τῆς ματαιοδοξίας ταύτης συνδυάζει τὴν ἰδιοτροπίαν νὰ μὴ δέχεται εἰλους τοὺς ὕμνους καὶ εἰλας τὰς φι-

λαφρονήσεις, εἰμὴ ὅτι ὠρισμένον τρόπον καὶ οὐχὶ ἄλλον τινά. Καὶ τὰ τέκνα τοῦ αἰῶνος τῆς Ἐπιστήμης προσποιοῦνται σεβασμὸν πρὸς τὰς λειτουργίας καὶ δὲν ἀνέχονται τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀστελισμῶν τούτων, ἥτις ἀρμέζει εἰς αὐτάς.

Πλέον ἀφῆρητον καὶ ἀποκρουστικὸν τοῦ θρησκευτικοῦ ψεύδους τοῦ ἀνέμου, εἰνε τὸ θρησκευτικὸν ψεῦδος τοῦ δήμου. Συχνάκις εἰς πολίτης, εἰῆ ἀνήκει ἐξωτερικῶς εἰς μίαν θετικὴν θρησκείαν καὶ ἀσκει ταύτην δὲν ἀποκρύπτει ὅτι κατὰ βάθος εἰνε ἀμέτοχος τῆς δεισιδαιμονίας καὶ δὲν κείθεται ὅτι δύνανται ἀπαγγέλων λόγους τιγὰς νὰ μεταβάλῃ τὸν ροῦν τῶν φυσικῶν νόμων τοῦ κόσμου, ἢ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Σατανᾶν παιδίον ραντίζον αὐτὸ δι' ὕδατος ἢ διὰ τῶν ψαλμωδιῶν καὶ τῶν λέξεων ἐγὸς ἀνθρώπου μὲ μαῦρον μινδύαν, νὰ διευκολύνῃ ἢ ν' ἀνοίξῃ εἰς ἕνα θανόντα συγγενῆ τὴν θύραν τοῦ Παραδείσου. Ἀλλὰ, ὡς μέλος τῆς Κοιότητος καὶ τοῦ Κράτους, ὁ ἴδιος οὐδέποτε πολίτης δὲν διατάζει νὰ διακηρύξῃ ἀναγκαίους εἰλους τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς θετικῆς θρησκείας καὶ προβαίνει πρὸς χάριν των εἰς εἰλας τὰς εἰλικίας καὶ ἠθικῆς θυσίας, τὰς ὁποίας ἀξιοῦν εἰ μισθοδοτούμενοι φύλακες τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀνεγνωρισμένης καὶ ὑποστηριζομένης δεισιδαιμονίας. Αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος τὸ ὁποῖον ἔρρει Πανεπιστήμια, σχολὰς, βιβλιοθήκας, ἀνεγείρει καὶ ἐκκλησίας· αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον διορίζει καθηγητάς, μισθοδοτεῖ καὶ ἱερεῖς· ὁ αὐτὸς κώδιξ ὅστις θεσπίζει τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδίων, τιμωρεῖ τὴν βλασφημίαν καὶ τὸν χλευασμὸν ἢ τὴν προσβολὴν ἐναντίον τῶν ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν.

Ἄς σκεφθῶμεν καλῶς. Λέγετε, ὅτι ἡ γῆ εἰνε ἀκίνητος καὶ ὅτι ὁ ἥλιος στρέφεται περὶ αὐτήν, μολονότι σὰς ἀποδεικνύουν, κατὰ τρόπον ἀνομφισβήτητον, τὸ ἀντίθετον δι' εἰλων τῶν μέσων τῆς ἐπιστήμης· ἢ μᾶλλον, βεβαιώνετε ὅτι ἡ γῆ ἔχει ἠλικίαν πέντε χιλιάδων καὶ τινῶν ἐτῶν, ἐνῆ δύνανται νὰ σὰς δείξουν ἀναμνηστικῶς λίθους τῆς Αἰγύπτου καὶ πολλῶν ἄλλων τόπων, ἠλικίας μεγαλυτέρας χιλιάδων τινῶν ἐτῶν· καὶ παρὰ τὰς ἀνοη-

σίας ταύτας, κανείς δὲν δύναται νὰ σᾶς κάμῃ τίποτε, δὲν σᾶς κλείει εἰς φρενοκομεῖον, δὲν σᾶς κηρύττει ἀνικάνους νὰ καταλάβετε θέσεις καὶ ἀξιώματα· καὶ ὅμως σεις ἐξώσατε τὴν καταπληκτικωτέρα ἀπόδειξιν, ὅτι στειροῦτε ἀπολύτως κρίσεως καὶ ὅτι ἐν ἔχετε τὰς ἀπαιτούμενας διανοητικὰς ιδιότητες εἰς τὰ διευθύνετε τὰ ἴδια συμφέροντά σας, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὰ δημόσια. Τούναντιον, βεβαιώνετε ὅτι δὲν πιστεύετε εἰς τὴν ὑπαρξίν Θεοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν θετικῶν ἱρησκειῶν εἶνε προῖδον παιδικῶν ἢ χυδαίων ἢ βλακωδῶς περιορισμένων πνευμάτων, πάραυτα ἐκτίθεσθε εἰς ποινικὴν δίωξιν καὶ θὰ κηρυχθῆτε ἀνάξιοι νὰ κατέχετε ὑπηρεσίας καὶ ἀξιώματα. Καὶ ὅμως, ἐν ἐδόθη ἀκόμη καμμία σεβαστῶς ἐπιστημονικῇ ἢ λογικῇ ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ· αἱ δὴθεν ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας καὶ ὁ πισσιώτερος θεολόγος δύναται νὰ προσαγάγῃ, ἀπέχουν πολὺ τῆς σαφηνείας καὶ πειστικότητος τῶν ἀποδείξεων, δι' ὧν ὁ ἀρχαιολόγος καὶ ὁ γεωλόγος ἀποδεικνύουν τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ καὶ τῆς γῆς, ἢ ἐκείνων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀστρονόμος καταδεικνύει τὴν κίνησιν τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον. Ἀκόμη καὶ ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως, εἰνὰ τις ἀπειρῶς συγγνωστότερος ἐὰν ἀμφισβᾷ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ παρὰ ἐὰν ἀμφισβᾷ περὶ τῶν ἀπιῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Ἄς συνεχίσωμεν. Τὸ Κράτος διορίζει καθηγητὰς, τοὺς πληρώνει διὰ τοῦ χρήματος τῶν φορολογουμένων, ἀπονέμει εἰς αὐτοὺς τίτλους· καὶ ἀξιώματα. ἐν ὀλίγοις μεταβιβάζει εἰς αὐτοὺς μέρος τοῦ κύρους του· καὶ αἱ καθηγηταὶ εὖται ἔχουν ἀποστολὴν νὰ διδάξουν καὶ ν' ἀποδείξουν ὅτι τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου διέπονται ὑπὸ φυσικῶν νόμων, ὅτι ἡ φυσιολογία ἐν γνωρίζει καμμίαν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν ὄλων τῶν ζώων καὶ ὅτι δύο ἐπὶ δύο κάνουν τέσσαρα. Ἀλλὰ παρὰ τὸ πλεονεξία τῶν καθηγητῶν τούτων τῶν ἐξηκριθωμένων ἐπιστημῶν, τὸ Κράτος διορίζει ἐπίσης καθηγητὰς τῆς Θεολογίας, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπίσης ὡς ἔργον νὰ διδάξουν—ὄχι ν' ἀποδείξουν, ἀλλὰ νὰ

βεβαιώσουν ὅτι οἱ νεογέννητοι ἄνθρωποι βρύνονται ὑπὸ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπηγόρευσε, μίαν ἡμέραν, ἐν βιβλίον εἰς ἓνα ἄνθρωπον, ὅτι εἰς πολλὰς περιστάσεις ἡ λειτουργία τῶν φυσικῶν νόμων ἀνεστάλη, ὅτι μίαν ζύμη ἀπὸ ἄλευρον δύναται, δι' ὀλίγων λέξεων ψιθυριζομένων ἐπ' αὐτῆς, νὰ μεταβληθῆ εἰς σάρκα, καὶ μάλιστα—πρέπει νὰ τὸ προσθέσωμεν—εἰς σάρκα ὠρισμένου ἀνθρώπου, ἀποθανόντος πρὸ δισχιλίων περὶ τοῦ ἐτῶν, ὡς λέγουν οἱ ἴδιοι, καὶ ὅτι τρία ἴσον ἓνα καὶ ἓνα ἴσον τρία. Ἐὰν εἷς πολίτης ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς νόμους ἀκροασθῆ διαδοχικῶς μάθημα ἑνὸς καθηγητοῦ τῶν Φυσικῶν, Ἐπιστημῶν, διωρισμένου ὑπὸ τοῦ Κράτους, καὶ μάθημα ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας περιβεβλημένου τὸ ἴδιον κύρος, θὰ εὐρεθῆ εἰς παράδοξον ἀμηχανίαν. Ὁ πρῶτος τοῦ εἶπεν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ὁ ὀργανισμὸς διαλύεται εἰς τὰ στοιχειώδη αὐτοῦ μέρη, ὁ δεῦτερος τῷ ἐδήλωσεν ὅτι πρόσωπά τινι μετὰ τὸν θάνατόν των, ὄχι μόνον ἔμειναν ἄθικτα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπανήλθον εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ αἱ δύο διδασκαλαὶ γίνονται ὑπὸ τὴν ἐγγύτησιν τοῦ Κράτους. Εἷς ποῖον καθηγητὴν ὀφείλει νὰ δόσῃ πίστιν ὁ ἀτυχῆς πολίτης; Εἰς τὸν θεολόγον; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὁ φυσιολόγος ψεύδεται· τὸ Κράτος πληρώνει ἓνα ψεύστην καὶ δίδει εἰς αὐτὸν ἐν πλήρει συνειδήσει τοῦ πράγματος, τὴν ἀποστολὴν νὰ διαδίδῃ ψεύδη εἰς τὴν νεολαίαν. Ὄφειλε νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν φυσιολόγον; Τότε ὁ θεολόγος εἶνε ψεύστης καὶ τὸ Κράτος καθίσταται ἔνοχον, μισθοδοτοῦν τὸν θεολόγον ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς αὐτοῦργος τῆς αὐτῆς παραδόσεως, τοῦ ἔκουσίου δόλου. Τί τὸ ἐκπληκτικόν, ἐὰν, πρὸ τοῦ διλήμματος τούτου, ὁ πολίτης ὁ ἀφωσιωμένος εἰς τὸ Κράτος χάσῃ τὸν πρὸς αὐτὸ σεβασμὸν του; Ἀλλὰ καὶ ἄλλο ἀκόμη. Ἡ Κοινωνία εἰσάγει ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων γραίας αἱ ὁποῖαι ὑποκλέπτουν χρήματα ἀπὸ τὰς ὑπηρετρίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι θὰ φέρουν καὶ πάλιν εἰς αὐτὰς τὴν ἄστατον καρδίαν τῶν ἐραστῶν των· ἀλλ' αὐτὰς ὁ ἴδιος Δῆμος μισθοδοτεῖ καὶ τιμᾷ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὑποκλέπτουν χρήματα παρὰ τῶν ἰδίων ὑπηρετριῶν ὑπὸ τὸ ἐπίσης ἀπατηλὸν πρόσχημα

ὅτι θὰ λυτρώσουν ἀπὸ τὸ πῦρ τοῦ Καθαρητοῦ διὰ γελοίων προσποιήσεων τοὺς θανόντας συγγενεῖς των. Ἡ συνήθεια ἀπαιτεῖ νὰ φέρωνται οἱ ἄνθρωποι μὲ σεβασμὸν καὶ ὑπακοήν εἰς τοὺς ἱερωμένους, κυρίως εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματούχους τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς καρδινάλιους· εἰς τὴν συνήθειαν ταύτην ὑποβάλλονται ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι θεωροῦν αὐτοὺς τούτους τοὺς ἱερωμένους ὡς ἀκαιεῶνας καὶ ἡλιθίους, μὴ διαφέροντας πῶς τῶν θεραπευτῶν τῶν Ἐρυθροδέρμων, —διότι οἱ θεραπευταὶ οὗτοι τελοῦν ἐπίσης λειτουργίαν, ἱεροτελεστίας, ἀπαγγέλλουν προσευχὰς καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν ὑπερφυσικὴν ἐπιρροήν. Αὐτοὺς τοὺς περιγελοῦν καὶ πηγαίνουν νὰ φιλήσουν τὴν παντοφλάν τοῦ Πάπα ἢ τὴν χεῖρα εἰς ἀρχιεπισκόπου!

Τὰ ἐπίσημα καὶ ἡμιεπίσημα φύλλα διηγοῦνται εὐθύμως κάποτε ὅτι ἐν Κίνας ἡ κυβερνησις ἠπέλιψε τὸν Θεὸν διὰ πάσσεως ἐὰν δὲν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει τοῦ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, ἐὰν δὲν ἔδραχε, δὲν παρῆχε τὴν νίκην εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα κτλ. Αἱ αὐταὶ ὅμως ἐφημερίδες εἰς τὴν πρώτην στήλην δημοσιεύουν κυβερνητικὴν διαταγὴν, — καθὼς συνέβη ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τὴν νίκην τοῦ Τελ. ἐλ. Κεμπὶρ — ὅπως εὐχαριστήσῃ εἰς ὠρισμένην ἡμέραν, μὲ ἐπιτήμως ὀρισθείσας φράσεις τὸν Θεὸν ὅστις εἰς ὠρισμένην περίστασιν ἠνόνησε τὸν ἀγγλικὸν λαὸν εἰς τὴν μάχην ἐκείνην. Ποῦ ὑπάρχει ἡ διαφορὰ μετὰ τοῦ διατάγματος τῆς κυβερνήσεως τῆς Κίνας, διὰ τῆς ὁποίας καταργεῖται μέρος τῶν ἀφιερωμάτων εἰς ἓνα ἔθνικὸν Θεόν, διότι ἐπιτρέπει τὰς καταστροφὰς μιᾶς ἐπιδημίας, καὶ τοῦ διατάγματος τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, δι' οὗ ἐκφράζεται πρὸς τὸν Θεὸν δημοσίᾳ εὐγνωμοσύνη, διότι ὑπεστήριξε τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ συμπεριφέρθη ὡς φίλος τῶν Ἀγγλων καὶ ἐχθρὸς τῶν Ἀράβων; Ἀμφότερα τὰ διατάγματα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως στηρίζονται. Μόνον οἱ Κινέζοι ἐφάνησαν ὀλίγον ζωηρότεροι καὶ λογικώτεροι τῶν Ἀγγλων οἵτινες, ἐὰν ἐνικῶντο, δὲν θὰ

ἐτόλμων βεβαίως ν' ἀπευθύνωσι μομφὴν πρὸς τὸν Θεὸν διότι τοὺς ἐγκατέλιπεν, καθὼς τῷ ἐξέφρασαν εὐχαριστίας διότι τοὺς ὑπεστήριξεν.

Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι θὰ ἦτο μακρηγορία τὰ καταδείξω τὸ θρησκευτικὸν ψεῦδος ἐν ὅλαις αὐτοῦ ταῖς λεπτομερείαις. Πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς παραδείγματα, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ περιπέσωμεν εἰς μυρίας ἐπαναλήψεις. Τὸ ψεῦδος τοῦτο διαπερᾷ καὶ διαφθείρει πᾶσαν τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἡμῶν ὑπαρξιν. Τὸ Κράτος ψεύδεται, ὅταν διατάσῃ προσευχὰς, ὅταν διορίσῃ ἱερεῖς, ὅταν καλῇ εἰς τὴν γερουσίαν τοῦ τοὺς ἄρχοντας τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Δῆμος ψεύδεται, ὅταν ἀνεγείρῃ ἐκκλησίαν. Ὁ δικαστὴς ψεύδεται, ὅταν ἀπαγγέλλῃ καταδικαστικὰς ἀποφάσεις ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ ἢ ἐπὶ προσβολῇ τῶν θρησκευτικῶν ἐνώσεων. Ὁ ἱερεὺς, τέκνον τῶν νεωτέρων χρόνων, ψεύδεται, ὅταν δέχεται νὰ πληρῶνεται διὰ πράξεις καὶ λόγους, τοὺς ὁποίους γνωρίζει ὅτι εἶνε ἡλίθια φληναφήματα. Ὁ χειραφετημένος πολίτης ψεύδεται, ὅταν προσποιεῖται σεβασμὸν πρὸς τὸν ἱερέα, ὅταν μεταλαμβάνῃ ἢ βαπτίσῃ τὸ τέκνον τοῦ. Εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πολιτισμοῦ μας ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν παλαιοὶ τύποι τῆς λατρείας, οἱ ὅποιοι ἐν μέρει, ἀνάγονται εἰς τὸν πρωτόγονον κόσμον. Εἶνε τοῦτο τερατώδες, καὶ ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν λαμβάνει μετὰ τῶν ἡμῶν ὁ ἱερεὺς, ὁ Εὐρωπαῖος συνάδελφος τοῦ ψευδοθεραπευτοῦ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ φυλάρχου τῆς Ἀφρικῆς εἶνε ἀλαζονικὸς θρίαμβος τῆς δειλίας, τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς πνευματικῆς νωθρότητος κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σταθερότητος τῶν ἀρχῶν· ὁ θρίαμβος αὗτος μόνος ἀρκεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν μας ὡς ἀπολύτως ψευδῆ, καθὼς καὶ τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς μορφὰς ὡς ἀπολύτως ἐτοιμορρόπους.

ΤΟ ΜΟΝΑΡΧΙΚΟΝ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΨΕΥΔΟΣ

Α'.

Ἡ βία τῆς μοναρχίας

ἂν ἠδύνατό τις νὰ ἐξετάσῃ τὰ ὑπάρχοντα καθε-
σιῶτα καλλιτεχνικῶς καὶ αἰσθηματικῶς μόνον,
ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ ἐξετάσῃ καὶ κρίνῃ μὲ
τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ πρίγκηπος Οὐσδέκ, τῶν
«Περσικῶν ἐπιστολῶν» τοῦ Μοντεσκιέ, ὅστις εἰς
κόσμον ξένον δὲν ζητεῖ παρὰ ἐντυπώσεις, καὶ
ὅστις μετὰ τὴν περιήγησιν ἀδιαφόρως ξεσκο-
νίζει τὰ ὑποδήματά του, βεβαίως δὲν θὰ ἐδί-
σταζε ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ὁ σημερινὸς ὀργανι-
σμός τοῦ κόσμου ἔχει ἐπιτηδείως κανονισθῆ,
εἶνε λογικὸς καὶ τέλειος. Ὅλα τὰ μέρη συνε-

νοῦνται καὶ συνδέονται δι' ἐνιαίας τινὸς λογικῆς γραμμῆς συγ-
κρατοῦσης τὰ πάντα. Ὅταν τὸ γοτθικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Κρά-
τους καὶ τῆς Κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑψοῦτο ἀκέραιον
ἀκόμη, θὰ ἦτο ἐπιβλητικὸν καὶ θὰ ἐφαίνετο εἰς τοὺς ὅπ' αὐτοῦ
στεγαζομένους ὡς τόπος συγχρόνως ἀσφαλῆς, ἀνετος καὶ ὑπέρο-
χος. Σήμερον μόνον ἡ πρόσοψις ἔμεινε, ἐνῶ πᾶν τὸ χρησιμοποιοῦ-
σιμον μέρος τοῦ ἰδρύματος ἔπεσεν εἰς ἐρείπια ἢ ἐντελῶς ἐξη-
φανίσθη μὴ παρέχον πλέον εἰς τὸν ζητοῦντα ἄσυλον οὔτε ἐν

μόνον ἑωμάτιον, τοῦ ὀπισθοῦ ἢ ὀροφῆ νὰ εἶνε ἀήικτος, οὔτε ταί-
χον ἱκανὸν νὰ τὸν προστατεύσῃ κατὰ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ἀνέ-
μου. Ἄλλ' ἡ πρόσοψις διετήρησε τὸς ἀρχιτεκτονικὰς ἀναλογίας
τοῦ ἀρχαίου μεγάρου καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διεγείρῃ εἰς τὸ πνεῦμα
τοῦ θεατοῦ τὴν ἰδέαν οἰκοδομήματος κταλληλοτάτου. Ὅ,τι ἄλλοτε
ἦτο στερεὸν οἰκοδόμημα, κατέστη σήμερον διάκοσμος καθαρῶς
ἐξωτερικὸς καὶ χωρὶς βάθους· ἀλλ' ὁ θεατρικὸς οὗτος διάκοσμος
εἶνε ἔργον τέχνης, ἐν τῷ ὀποίῳ ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι συνδέονται
στενῶς. Ἀναμφιβόλως δὲν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὸ μνημεῖον ὑπὸ
τὴν ἐσωτερικὴν του ὄψιν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων· ἀλλ' ἐὰν
κάνεις παρατηρήσῃ ἐξωθεν, εἰς ἀπόστασιν τὴν ὀποίαν ἀπαιτῆ ἢ
προοπτικῆ, δὲν θὰ δυνήτῃ νὰ μὴ ἀναφωνήσῃ: «Ὁ ὑπέροχος
ἀρχιτέκτων ἐξετέλεσε πολὺ καλῶς τὸ ἔργον του».

Ἡ βρασιλεία εἶνε ἀδιασπάρτως συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρη-
σκείας καὶ συνεπάγεται τὴν δευτέραν ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν της
μορφῆν. Τὸ ἀντίστροφον δὲν εἶνε ἀληθές. Ἡ θρησκεία δύναται
νὰ εἶνε κρατικὸς θεσμός, χωρὶς νὰ συνεπάγεται τὴν μοναρχίαν.
Θεωρητικῶς τοῦτο δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀποδείξεων· εἰς τὴν πραγ-
ματικότητά, ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς δημοκρατίας τῶν
Ἰνδῶν καὶ τῶν μιγάδων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, κυβερνωμένας
ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἠνωμένων Πολι-
τειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς θεμελιωθεῖσαν ἐπὶ θρησκευτικῆς
βίσεως κ.λ.π. Ἀντ' ἑτέρως, εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῆ τις τὴν
μοναρχίαν ἀνευ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν. Δύναται τις νὰ φαν-
τασθῆ ἄνδρα ἰσχυρὸν καὶ βίαιον καταλαμβάνοντα ἀρπακτικῶς
τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐν τινὶ χώρᾳ καὶ διατηροῦντα αὐτὴν διὰ
τῆς ἐπιτηδειότητος ἢ διὰ τῆς βίας, ὑποτάσσει τὸ ἔθνος διὰ πρα-
ξικοπήματος, στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς κόμματος ἐγωιστῶν ὀπαδῶν,
τοὺς ὀποίους δεσμεύει μὲ τὰ συμφέροντά του, δι' ὀλικῶν ὤφρ-
λημάτων, τιμῶν καὶ ἀξιοματίων, καὶ ἐπὶ ἐνὸς στρατοῦ, τὸν ὀποῖον
παρέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ Κράτει, τὸν ὀποῖον ὀδηγεῖ εἰς
τὴν νίκην, τὸν γεμίζει μὲ χρυσόν, παράσημα καὶ τίτλους· θέτει
ὁ ἴδιος συμφῶνως μὲ τὴν θέλησίν του ἐν αὐτοκρατορικῶν ἢ βα-

σιλικόν στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, ὀνομάζει ἐκυτὸν μονάρχην, προστάτην, δικτάτωρα, ἢ πρόεδρον. Ὑπέκουσιν εἰς τὴν κυριαρχίαν του, διότι ἀναγκάζονται νὰ υποβάλλωνται εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Εἶνε μάλιστα δυνατὸν ἡ μεγάλη πλειονότης τοῦ λαοῦ νὰ ὑποκύπτῃ ἐκουσίως ὄχι μόνον διότι εἶνε ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νὰ ἀφήνῃ νὰ παρασύρεται μέχρις ἐνθουσιασμοῦ, ὑπὸ τοῦ γοήτρου τῆς ἐπιτυχίας, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ κοινότης τῶν ἀνθρώπων εὐρίσκουν ἐπιωφελῆς καὶ εὐκαιρον νὰ ἐπιδοκιμάζουσι ὅ,τι ὑφίσταται καὶ διότι ὁ Καίσαρ, εἰάν εἶνε ἀνὴρ ὑπερόχως προικισμένος δι' ἀρετῶν, δύναται ἄριστα νὰ κυβερνήσῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία νὰ ἀκμάζουσι, ἡ δικαιοσύνη ν' ἀπονέμεται ταχέως καὶ ἀσφαλῶς, καὶ πλεῖθος πολιτῶν, ἀσχολούμενον ἀποκλειστικῶς μὲ τὰ ἴδια ὕλικὰ συμφέροντά του, νὰ βλέπῃ εὐγνωμόνως τὴν τράπεζάν του στρωμένην πλουσιοπαρόχως καὶ τὰ ἀποτρυμύματά του γυῖσημένα. Εἰς τοιοῦτος σφετεριστῆς θὰ ἠδύνατο νὰ εἶνε φωτισμένος ἀνθρώπος. Μόνος αὐτὸς δὲν θὰ ἔχανε τίποτε ἀποκηρύττων τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τὴν θρησκείαν· σιτηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ξίφους, δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ σταυροῦ. Δὲν θὰ εἶχε νὰ φοβηθῇ τὴν κριτικὴν τῆς λογικῆς, διότι θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ τὴν βίαν του κατὰ τῶν συνέπειῶν αὐτῆς, Ἐάν λογικὸς τις εἴλεγεν εἰς αὐτόν: «ἀφοῦ εἶσαι κοινὸς ἀνθρώπος, ὅπως καὶ ἡμεῖς ὅλοι, καὶ δὲν σέ ἐπήραμεν ἐκουσίως ὡς ἀρχηγόν μας, δὲν ἔχομεν κανένα λόγον νὰ σοῦ ἀφήσωμεν τὴν ὕψηλοτέραν θέσιν καὶ νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὰς διαταγὰς σου», ὁ τύραννος θὰ ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ: «Τὸ ἐπιχείρημά σου εἶνε ἀκαταμάχητον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄπλον μου εἶνε τοιοῦτον. Θὰ μὲ ὑπακούῃς, ὄχι διότι τοῦτο εἶνε λογικὸν καὶ φρόνιμον, ἀλλὰ διότι δύναμαι νὰ σέ ἐξαναγκάσω εἰς τοῦτο διὰ τῆς βίας». Ἐν τοιαύτῃ πνυριπιώσει, εἰς τοιοῦτος δεσπότης δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸν Θεόν· τοῦ εἶνε ἀρκετὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν δύναμίν του. Δύναται νῆ παραιτηθῇ τοῦ ἁγίου μύρου καὶ τῶν εὐλογιῶν τῶν ἱερέων, διότι ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν πυρίτιδα καὶ αἱ λογχαὶ του

εἶνε τοῦλάχιστον τόσον πιστικαὶ διὰ τὸ πλῆθος, ὅσον εἶνε ὁ θρησκευτικὸς μυστικισμὸς μιᾶς πομπώδους στίψεως.

Ἄλλὰ, καὶ δι' αὐτὸν ἀκόμη τὸν σφετεριστὴν, αἱ συνθήκαι μεταβάλλονται εὐθὺς ὡς ἀποκτῆσθαι υἱὸν καὶ θέλη νὰ κληροδοτήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν του. Τότε ἐκλιπαρεῖ τὴν βοήθειαν τῆς θρησκείας· τότε ἐνθυμεῖται αἰφνηδῶς, ὅτι αἱ ἐκκλησίαι κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἦσαν ἄσυλα καὶ καταφεύγει εἰς τοὺς πόδας τοῦ βωμοῦ, ὅπως ὑπεκρύβῃ τὰς καταδιώξεις τῆς λογικῆς. Ἡδῆ, ἡ λεπίς τοῦ ξίφους δὲν ἀρκεῖ πλέον· πρέπει νὰ σφυρηλατηθῇ σιχαυρὸς ὡς λαβὴ. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἰσχύος τοῦ Καίσαρος περιβάλλονται ὑπὸ ζωηροτάτης λάμπσεως· θὰ τὴν περιενδύσουν μὲ νέφος θυμιάματος. Συγχέουσι τεχνηέντως τὰς σταθερὰς γραμμὰς τῆς ἱστορίας ἐντὸς τῶν ἀδεδαίων περιστροφῶν τοῦ θρόνου καὶ ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τὴν ἐντολὴν ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ἀδιάκριτον ταύτην ἐρώτησιν: «διὰ τί ὁ ἀσθενικὸς βλαστὸς, ὅστις οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ κατακτήσῃ μόνος του τὸ στέμμα, πρέπει νὰ κληρονομήσῃ τὸ στέμμα τοῦ ἀνδρείου πατρὸς του;», τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «ὅ ὅτι ὁ Θεὸς τὸ θέλει!». Ἴδου ὁ σκόπελλος, ἐπὶ τοῦ ἔπολου προσκρούουν αἱ νέαι δυναστεῖαι. Πρὸ τῶν τέκνων τοῦ 19ου αἰῶνος, ἡ ἐκρηγῆς ἐνὸς πραξικοπήματος δὲν δύναται νὰ προσλάβῃ τὴν ὄψιν τῆς φλέγομένης βάρου τοῦ Μωυσέως καὶ δυσκόλως εἰσχωρεῖ εἰς τὴν κεφαλὴν μας ὅτι μία μάχη εἰς τὰς ὁδοὺς ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν τῆς θείας βουλήσεως. Εἶνε ἔργον δυσχερὲς νὰ περιβάλλωνται παρακαίρως διὰ φωτοστεφάνου αἱ εἰς πεζὸν λόγον τοιχοκόλλητοι ἀγγελῖαι, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν πρᾶξιν γεννήσεως μιᾶς δικτατορίας. Ὅταν ὁ κληρονόμος ἐνὸς δικτάτορος δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ τὸν θρόνον του, διὰ τῶν αὐτῶν δραστηκῶν μέσων, ἐλάχιστον τὸν ὠφελεῖ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει αὐστηρῶς τὴν ἀνακήρυξιν ἁγίου πρὸ τῆς παρελεύσεως τεσσάρων γενεῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. Πρέπει ν' ἀφεθῇ εἰς τοὺς πιστοὺς ὁ κατάλληλος καιρὸς διὰ νὰ λησμονήσουσι τὸν ταπεινὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα.

του, διότι και πορ' ἔλην τὴν ἀρίστην διάθεσιν, εἶνε δύσκολον εἰς αὐτοὺς νὰ πειθοθῶν, οὗτος ὁ Πέτρος ἢ ὁ Παῦλος, μετὰ τῶν ὁποίων ἐκάθηντο εἰς τὸ ἴδιον σχολικὸν θρανίον, ἔχει ἤδη πτέρυγας ἀγγέλου καὶ παίζει τὸ μέρος τοῦ ἐνόπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰς ἐκ τῶν πρώτων μοιφεδῶν ἐν τῇ χειρὶ τῶν μακαρίων ἀοιδῶν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἡ Ἐκκλησία ὁπῆρξε ἐπισημειωτέρα τῶν Καισάρων οἱ ὅποιοι ἠθέλησαν νὰ ἐπιτελέσουν τὴν μεταμόρφωσίν τωγ εἰς ἡμιθέους. ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν συγχρόνων τωγ, χωρὶς νὰ περιμένουν ὅπως λησμοίηθῶσι τὰ στραβοπατημένα τακοῦνια τῶν ὑποδημάτων τωγ καὶ τὰ ἀπλήρωτα χρέη τωγ. Ὑπῆρξε μέγα πολιτικὸν σφάλμα τῶν Βοναπαρτιῶν, νὰ μὴ ἀρκεσθῶσι κοσῶς εἰς τὴν πραγματικὴν διακυβέρνησιν τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ νὰ ζητήσουν νὰ λάβουν ἐν τῇ ναῦ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων διὰ τῆς στέψεως κιστοκαϊτικὸν μυστικῆς καταγωγῆς. Ἡ 18ῃ τοῦ Ὀμιχλώδους μηνὸς καὶ ἡ 2α Δεκεμβρίου καθίστων τὸ πιστοποιητικὸν τοῦτο περιττόν. Εἰς τὸν ἀετὸν τῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προσθέσουν τὴν περιστρεφάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἄλλ' ἐὰν εἰς δικτάτωρ δύναται νὰ ἀδιαφορήσῃ πρὸς τὴν θρησκείαν, εἰς νόμιμος μονάρχης ὀφείλει νὰ βρασιθεῖ ἐν αὐτῆς ἀπολύτως καὶ δικαίως, διότι εἶνε ἀναγκαῖα. Εἰς τὰς περισσότερας περιπτώσεις, οὗτος εἶνε ἀτομικῶς μᾶλλον κατώτερος ἢ ἀνώτερος τῆς μέσης ἀνθρωπίνης διανοητικότητος. Σπάνιον πρᾶγμα πρίγκηψ νὰ εἶνε ὅ,τι εἰς τὸν κοινὸν βίον ὀνομάζουσι «ἰσχυρὰν κεφαλὴν» ὅσον ἀφορᾷ μίαν ἑξακτον ἰδιοφυϊαν ἢ μεγαλοφυϊαν, δὲν βλέπει κανεὶς ἐμφανιζομένης εἰς τὰς ἱστορικὰς δυναστείας, περισσότερας τῆς μιᾶς εἰς διάστημα αἰώνων. Μεταξὺ τῶν ἐν ζωῇ ἀρχηγῶν τῶν καπολιτισμένων χωρῶν, ὑπάρχουν οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὰ στρατιωτικά, ἄλλοι εἰς τὰς ἐπιστήμας, γίνονται νομομαθεῖς, συγγραφεῖς, ζωγράφοι, μουσικοί. Συνηθέστατα καταβάλλουν μέγιστον κόπον διὰ νὰ προχωρήσουν, ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο, εἰς τὸν κλάδον, διὰ τὸν ὅποτον νομίζουσι ὅτι εἶνε ἐπιτήδειοι καὶ τὰ ἔργα τωγ εἶνε βεβαίως ἢ πλήρως ἀπόδο-

σις τῆς ἱκανότητός τω. Καὶ τί προκόπτει ἀπὸ τὰς προσπαθείας τωγ; Ἐὰν δὲν τοὺς κρίνη κανεὶς ὡς αὐλοκόλαξ, ἀλλ' ὡς ἀμερόληπιτος κριτής, θὰ φθάσῃ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἄνευ τῆς βασιλικῆς καταγωγῆς τωγ, δὲν θὰ ἐδημιούργουν ποτὲ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τωγ περιδλεπτον θέσιν. Ὁ ἡγεμῶν οὗτος, ὅστις ἀρέσκεται νὰ παριστάνῃ τὸν στρατιωτικόν, ποτὲ δὲν θὰ ἐγίνετο στρατηγός· ὁ ἄλλος, ὅστις ἐρωτοτροπεῖ μὲ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, δὲν θὰ ἐκέρδιζε πιθανῶς πολλὰς ὑποθέσεις· ὁ ἀστρόνομος δὲν θὰ ἐπετύγχανεν οὔτε τὴν μικροτέραν ἔδραν εἰς τὸ πανεπιστήμιον· ὁ δραματικὸς ποιητής δὲν θὰ ἔδλεπε ποτὲ ἔργον τοῦ παιζόμενον· ὁ ζωγράφος οὐδέποτε θὰ ἐπώλει ἔστω καὶ ἕνα πίνακά του. Ἐὰν ὀνομάζοντο Μάγερ, Δουράνδος, ἢ Σμίθ, θὰ καθυστέρουν οἰκτρῶς εἰς τὴν γενικὴν πάλην διὰ τὴν κατάληψιν τῶν πρώτων θέσεων. Δύναται τις νὰ σκεφθῇ ἐὰν εἰς καὶ μόνον ἐξ αὐτῶν θὰ ἠδύνατο νὰ κερδίσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, διὰ μιᾶς ἀστυκῆς ἐργασίας, νὰ ἰδρῦσῃ οἰκογένειαν καὶ νὰ τὴν διατηρήσῃ. Χρειάζεται καλὴ θέλησις νὰ παραδεχθῇ κανεὶς ἀπλῶς ὅτι, μὲ τὰς σημερινὰς τωγ ἱκανότητας, ἀλλὰ δι' ἄλλης ἀνατροφῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνουσι μικροβιομήχανοι, παντοπῶλαι, χωρὶς προποικὸν χαρακτήρα, συνήθειαι ὑπάλληλοι ἢ ἐξιωμητικοί τῆς ρουτίνας. Τινὲς τοῦλάχιστον ἔχουν κοινωνικὰ προτερήματα· εἶνε ὠραῖοι ἄνδρες, εἰς τὰς συναναστροφὰς γνωρίζουσι νὰ ἐμιλῶσι μὲ χάριν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύτουν ἔρωτα εἰς πλουσίας κληρονόμους καὶ νὰ συνάψουν πλουσίους γάμους, ὅπερ εἶνε καὶ αὐτὸ ἐν εἶδος ἰδιοφυϊας. Ὑπάρχουν ἄλλοι εἰς τοὺς ὅποιους πρέπει ν' ἀρνηθῶμεν καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς μὴ ἐξόχους ἀλλ' εὐχαρίστους ἰδιότητας. Εἶνε ἀσχημοί, φιλάσθενοι, ἀποροί, πτωχότατοι τῷ πνεύματι, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ κρατήσουν, οὔτε ἐπὶ δέκα λεπτά, τὴν ὀμαλωτέραν συνομιλίαν εἰς ἕνα σαλόνι, ὑπερβολικῶς χυδαῖοι, ὥστε καμμίαν γυνὴ ἀνωτέρας τάξεως νὰ μὴ εἶνε δυνατόν νὰ τοὺς ἀγαπήσῃ ὡς ἄτομα.

Μολαταῦτα! ἕκαστος τῶν πριγκήπων τούτων λαμβάνει ἐν τῇ χώρᾳ του καὶ ἀπέναντι τῶν προσώπων τῆς τάξεώς του τὴν

αὐτὴν θέσιν : Ὁ Φρειδερίκος ὁ Μέγας καθὼς καὶ ὁ Φερδινάνδος Ζ' τῆς Ἰσπανίας, ὁ Ἰωσήφ Β' ὅπως καὶ ὁ Φερδινάνδος τῆς Νεαπόλεως ὁ ἐπιλεγόμενος «Βασιλεὺς Βόμβας», ὁ Λεοπόλδος Α' τοῦ Βελγίου ὅπως καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἢ ὁ Γεώργιος Δ' τῆς Ἀγγλίας κατέχουσι τὴν αὐτὴν θέσιν. Εἶνε ὡσαύτως ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι, ὡσαύτως ἀλάνθαστοι, τὸ ὄνομά των ἀκτινοβολεῖ διὰ τῆς αὐτῆς λάμπσεως ἐπὶ τῶν ἐπισήμων πράξεων, αἱ δὲ ἀποφάσεις των ἔχουσι τὴν αὐτὴν δύναμιν. Ὁλος ὁ κόσμος ὑποκλίνεται πρὸ αὐτῶν μετὰ τοῦ αὐτοῦ σεβασμοῦ, τοὺς ἀπονέμει τὸν αὐτὸν τίτλον τῆς Μεγαλειότητος, τοὺς ὀνομάζει ἀδιαφόρως σεβαστοὺς, ἰσχυροτάτους, γαληνιστάτους. Ἐνώπιον τοῦ θεάματος τούτου ὁ κοινὸς νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἐξανίσταται. Καὶ ἐρωτᾷ : «Δειλέ, ἀνέκανε, διὰ τί ἄρχεις ἐπὶ μεγάλων στρατηγῶν καὶ ἰσχυρῶν στρατῶν ; Πτωχὴ κεφαλὴ καὶ ἀμαθὴς, ἀφοῦ ἀγνοεῖς τὴν ὀρθογραφίαν τῆς μητρικῆς σου γλώσσης, διὰ τί εἶσαι ὁ ὑπέρτατος προστάτης καὶ κηδεμὼν τῶν Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν Πανεπιστημίων ; Ἐγκληματῖα, πῶς διαθέτεις τὴν δικαιοσύνην καὶ πῶς ἀποφασίζεις ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν κατηγορουμένων ; Ἐκλυτε καὶ ἄκασμε διὰ τί εἶσαι ὁ βραβεύων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀξίαν ; Ἀδύνατε καὶ δειλέ, διὰ τί διευθύνεις τὰς τύχας ἑνὸς λαοῦ ἰσχυροὶ καὶ καθορίζεις ἐπὶ μακρὰς γενεὰς τὴν τάσιν τῆς ἀναπτύξεώς του ; Διὰ τί ; διὰ τί ;

Ἐπειδὴ αἱ ἐρωτήσεις αὗται δὲν ἐπιδέχονται λογικὴν ἀπάντησιν, δὲν μένει ἄλλη διὰ τὴν μοναρχίαν παρὰ ἡ ἐξῆς : Διὰ τί ; Διότι ὁ Θεὸς αὐτῷ προστάττει ». Ἡ στερεότυπος αὕτη ἀπάντησις προλαμβάνει πᾶσαν ἀδιάκριτον περιέργειαν καὶ πᾶσαν ἀκατάλληλον κριτικὴν χάρις εἰς αὐτὴν, τῆς μοναρχίας προηγείται πανταχοῦ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ ὡς βεῖον κήρυγμα. Ὅσάκις αὕτη θέλει νὰ ἐξασκήσῃ τὰς προνομίας τῆς, ἀρχίζει διὰ τῆς ὑπομνήσεως τῆς ἱερᾶς πηγῆς τῆς ἰσχύος τῆς : «Ἐλέω Θεοῦ» ἀναγινώσκει τις ἐπὶ τῶν νομισμάτων : «Ἐλέω Θεοῦ» λέγουσιν οἱ νόμοι, αἱ συνθήκαι καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶνε εἶδος συστατικοῦ τὸ ὅπολον παρέχει ἡ μοναρχία, ὁσάκις

ζητηθῶσι πληροφορίες περὶ τῆς πίστεώς τῆς. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶνε ἀρκετὴ ἡ βεβαίωσις αὕτη τῆς βασιλικῆς ἰσχύος, πρέπει νὰ πιστεύουν εἰς Θεὸν καὶ ἰδοῦ διὰ τί : ἡ βασιλεία δὲν ἔχει βεβαίως ἐπιτακτικώτερον καὶ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸ νὰ διατηρῆ ἐν τῷ λαῷ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν δι' ἕλων τῶν καταλλήλων ἢ βιαίων μέσων. Οἱ ἐκ πεποιθήσεως μοναρχικοὶ, οἱ ὅποιοι καταπολεμοῦν ἐμπαθῶς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ ἢ τοῦλάχιστον δὲν θέλουν νὰ συντρέχῃ τὸ Κράτος εἰς τοῦτο, ἔχουν χιλιάκις δικαιον. Εἶνε συνεπεῖς εἰς τὰς ἀρχάς των, ὅταν κηρύσσουν : «ὁ λαὸς ὀφείλει νὰ ἔχῃ πίστιν», ὅταν ἀντιτάσσονται εἰς τὴν ἴδρυσιν καθαρῶς λαϊκῶν σχολῶν, ὅταν διακηρύττουν τὸν χωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Κράτους ὡς ἰσοδυναμοῦντα μὲ τὴν κατεδάφισιν τῶν στυλοβατῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ Κράτους. Ἡ ἀξίωσις των, ὅπως τὸ Κράτος εἶνε χριστιανικόν, εἶνε ἀναγκαῖα συνέπεια τῆς ἀπόψεώς των. Βεβαίως δὲν εἶνε εἰλικρινεῖς, ὅταν προσθέτουν : «διότι ἄνευ θρησκείας ὁ λαὸς δὲν ἔχει ἠθικὴν καὶ τὸ Κράτος, τὸ ὅπολον παύει νὰ εἶνε χριστιανικόν, ἀφήνει ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς ἕλα τὰ φθοροποιὰ πάθη, εἰς ἕλα τὰ ἐλαττώματα καὶ εἰς ἕλα τὰ ἐγκλήματα». Ἡ ἀληθὴς ἐννοια τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης εἶνε ἡ ἐξῆς : «Διότι ἡ θρησκεία εἶνε ἡ μοναδικὴ βᾶσις τῆς κληρονομικῆς βασιλείας, διότι ἡ χειραφέτησις τοῦ λαοῦ ὀδηγεῖ ἀκάθεκτος εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ τοῦ ἰκανωτέρου, δηλαδὴ εἰς τὴν δικτατωρίαν ἢ τὴν δημοκρατίαν». Εἶνε μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῶν ἀπατηλῶν συνηθειῶν τῆς ἐποχῆς μας τὸ ὅτι καὶ οἱ πλέον ἀτρόμητοι μοναρχικοὶ δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ὁμολογήσουν τὴν πραγματικὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὅπολον θέλουν νὰ ἐπαναφέρουν τὸν λαὸν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας. Ὄφειλον νὰ διακηρύξουν μετὰ τόλμης : «Μᾶς χρειάζεται ἡ θρησκεία ὡς ἀσπίς διὰ τὴν μοναρχίαν !» Τοῦτο θὰ ἦτο γενναῖον ἀλλὰ νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι διατηροῦν τὴν θρησκείαν ἐν ὀνόματι τῆς τάξεως, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ λαοῦ, τοῦτο εἶνε δειλία.

Ἡ παραδοξοτέρα ἐπινόησις τοῦ αἰῶνός μας εἶνε ἡ φιλελευ-

θέρα ἢ συνταγματικὴ μοναρχία. Ἀπεπειράθησαν νὰ συγχωνεύσουν δύο πολιτικὰς μορφάς, δύο ἀντιλήψεις περὶ τοῦ κόσμου, ἀποκλειούσας ἀλλήλας. Εἶνε εὐτύχημα διότι τὰ πράγματα τοῦ κόσμου δὲν τὰ διευθύνει ἡ λογικὴ, ἀλλ' ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀδρανείας ἢ μάλλον, διὰ νὰ εἶμεθα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, εἶνε εὐτύχημα διότι ἡ λογικὴ δὲν ἐπιβάλλει τὰ δίκαιά της, ἢ κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαλείμματα, ἄλλως τε τὸ παράλογον αὐτὸ κατασκεύασμα, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν συνταγματικὴν μοναρχίαν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ οὔτε μιαν ὥραν. Πῶς ἡ μοναρχία στηρίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ, ἰδρῦθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ συμμετέχει τῆς ἱερᾶς ἰσχύος του μετὰ θνητῶν! Ὁ μονάρχης ἀφήνει νὰ περιορίζεται ἡ ἐξουσία του ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, δηλαδή ὑπὸ ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἐξουσία αὕτη εἶνε ἡ πιστὴ ἢ ἐρμηνεῖα τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ! Ὁ μονάρχης λοιπὸν παραδέχεται τὸν περιορισμὸν τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ; Εἶνε τοῦτο δυνατόν; Δὲν εἶνε ἐπανάστασις κατὰ τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶνε ἱεροσυλία; Καὶ εἰς πιστὸς μονάρχης ἀποφαίνεται διὰ νόμου ὀργανικοῦ, ὅτι ἐπιτρέπεται τοιαύτη ἱεροσυλία; Τοιαύτη εἶνε ἡ κατάστασις ἐξεταζομένη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐλέφ Θεοῦ βασιλείας. Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, ἡ συνταγματικὴ μοναρχία δὲν εἶνε ὀλιγώτερον παράλογος. Βασίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κανονίξῃ ὁ ἴδιος τὰς τύχας του. Πόθεν ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦτο; Ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς του εἶνε συνέπεια τῆς ζωτικῆς του δυνάμεως. Ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα ν' αὐτοκυβερνᾶται, διότι ἔχει τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν, ὅπως τὸ ἄτομον ἔχει τὸ δικαίωμα γὰρ ζῆν, διότι ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ἐφόσον τὴν ἔχει. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀφειτηρία αὕτη εἶνε ὀρθή, πῶς φθάνουν κατόπιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ σημεῖον ν' ἀνέχωνται κληρονομικὸν βασιλέα, τοῦ ὁποῦ μόνη ἡ θέλησις βαρύνει, ὅσον καὶ ἡ θέλησις ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, καὶ ὅστις ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀνθίσταται κατὰ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ, ὅπως ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀντιτάσσεται κατὰ τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως;

Ἐὰν ὁ λαὸς, δυνάμει τῆς κυριαρχίας του, ἤθελε νὰ καθαιρέσῃ τὸν βασιλέα, ἢ νὰ καταργήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν, ὁ βασιλεὺς θὰ ὑπετάσσεται εἰς τὴν θέλησιν ταύτην; Ἐὰν ὁ βασιλεὺς δυνάμει τῆς κυριαρχίας του, ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν βουλήν, ὁ λαὸς θὰ συγκατετίθετο; Ἐὰν ὄχι, τί γίνεται ἡ κυριαρχία τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου; Δύο κυρίαρχοι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ Κράτους εἶνε τόσον ἀδύνατον πρᾶγμα ὅσον εἶνε δύο Θεοὶ ἐν τῇ φύσει· ἐννοῶ δύο θεοὺς μὲ τὰς ἰδιότητας τὰς ἀποδιδομένας εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν αὐτῶν. Εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐλέφ Θεοῦ βασιλέως, τὸ δικαίωμα τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ εἶνε ἄρνησις τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· εἰς τὰ ὄμματα τοῦ πεφωτισμένου λαοῦ, ἡ ἐλέφ Θεοῦ βασιλεία εἶνε ἄρνησις τῆς ἐθνικῆς ἰσχύος, δυνάμεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀπόδειξις εἶνε εὐκολος.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν συνταγματικὴν βασιλείαν, πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν τῆς ἱκανότητος τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ βασιλεία αὕτη ἔχει πρὸς τὴν ἀπόλυτον βασιλείαν τοιαύτην σχέσιν ὅποιαν ἔχει ὁ ὀρθόδοξος προτεσταντισμὸς πρὸς τὸν καθολικισμὸν. Ὁ καθολικισμὸς εἶνε συνεπὴς πρὸς τὰς ἀρχάς του, ὁ προτεσταντισμὸς ἐνεργεῖ ἀθαιρέτως. Ἐκεῖνος παρέχει εἰς τὸν ὑπέρτατον ἀρχηγόν του τὸ δικαίωμα ν' ἀνακηρύττῃ τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως καὶ ἀπαγορεύει πᾶσαν ἐπίκρισιν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ὁ δεῦτερος ἐπιτρέπει τὴν ἐπίκρισιν τῆς πίστεως, τῇ βοήθειᾳ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλ' ἀπαγορεύει τὴν κριτικὴν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρου κινήσεως μέχρι τοῦ σημείου τῆς ἀποκαλύψεως· τότε ὀφείλει νὰ σταματήσῃ. Διατί; Ἀδηλον· οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὄχι ἄλλως. Εἶνε τὸ λογικὸν μὲ περιορισμένην κυκλοφορίαν, ἢ κριτικὴ μὲ τὸ ἐλατήριον τῆς ἀνακλήσεως, ἣτις δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ προχωρήσῃ παρὰ μέχρις ὀρισμένου σημείου. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀπολύτως τρόπον ἡ συνταγματικὴ μοναρχία παρέχει θετικοῦς ὅρους συλλογισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξ αὐτῶν ἐξαγωγήν πορισμάτων, ἀναγνωρίζει τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ δικαίου τοῦ ἔθνους ὅπως ἀποφασίζῃ μόνον

περί τῆς τύχης του, ἀλλὰ συγχρόνως ἀρνείται τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἀνακηρύττουσα τὸ ἴδιον αὐτῆς δικαίωμα, ὡς ἀνώτερον καὶ ἀρχέγονον. Δέχεται εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς τῆν λογικῆν, ἀλλὰ μὲ θραυσμένους ἐδόντας καὶ ἀκρωτηριασμένας κινήμας.

Ἡ ἀπόλυτος βασιλεία, περιτοιχιζομένη ὑπὸ μεσαιωνικῶν πολιτικῶν θεσμῶν, ἱκανοποιεῖ τοῦλάχιστον τὴν λογικὴν καὶ κολλακεύει τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ζητεῖ τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν. Δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ κάμῃ μίαν μόνον θυσίαν: τὴν τῆς λογικῆς, νὰ δεχθῆ ἀνεὺ κριτικῆς μίαν μόνον προϋπόθεσιν: ὅτι δηλαδὴ ὁ μονάρχης ὀφείλει τὰ προνόμιά του εἰς ἰδιαιτέραν χάριν τοῦ Θεοῦ· πάντες οἱ ἄλλοι ὅροι τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἀπορρέουν ἐξ αὐτῶν κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην. Τότε δὲν χωρεῖ πλέον ἀμφισβήτησις τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπερτάτου δικαίου, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ σφάλλῃ, ἀκόμη καὶ ἀν φονεύῃ, βιάζῃ, κλέπτῃ ἢ ἐπιορκῇ, τότε ἐννοεῖται εἰκόθεν ὅτι ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ κάμῃ τὸν λαόν του, τὴν χώραν του, ἕκαστον τῶν ὑπηκόων του, ὅ,τι τοῦ ἀρέσῃ, χωρὶς θνητὸς τις νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα ν' ἀντιταγῇ τότε εἰνε φαινόν ὡς ὁ ἥλιος ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἶνε ἱερόν, ὅτι εἶνε ἐνσάρκωσις τῆς θείας Προνοίας.

Εἰς ἄμεσος ἐντολοδόχος τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀναμφισβήτητον δικαίωμα ἐπὶ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἐπὶ τῆς ὑπερανθρώπου ταύτης δυνάμεως. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐλέω Θεοῦ μοναρχίας ἐν τῇ θεωρητικῇ τελειότητι, ἐφόσον δὲν ἀσχημίζεται ἀπὸ σαύρας καὶ δὲν παραμορφώνεται ἀπὸ δημοκρατικὰ κτίρια, εἶνε ὠραῖον ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, τοῦ ὁποῦ αἱ συμμετρικαὶ γραμμαὶ δυνατὸν ν' ἀρέσουν εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Ὁ ὑπήκοος, γεννημένος διὰ νὰ ὑποτάσσεται, ἐργάζεται ἐν εἰρήνῃ, μὲ τὴν κανονικότητα μηχανῆς. Ἐὰν εὐρίσκεται καλὰ, παχύνεται ἐν ἀιέσει· ἐὰν ὑποφέρῃ τὴν πείναν, παρηγορεῖται σκεπτόμενος ὅτι ἔβω ἔπρεπε νὰ εἶνε καὶ ὅτι αὐτὸ προσβλέπετο ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ κόσμου. Δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μεριμᾷ διὰ τίποτε, διότι ὁ βασιλεὺς σκέπτεται δι' αὐτὸν καὶ καταστρώνει τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον του ὅσον εὐνύεται καλύτερον. Ἐὰν καμμίαν ἡμέραν σκε-

φθῆ μὲ θλιβεράν ἀμφισβόλιαν τὸν κάλλιστον αὐτὸν κόσμον, ἢ ἐκκλησία εὐρίσκεται πρόθυμος νὰ τὸν καθησυχάσῃ διαβεβαιώσα αὐτόν, ὅτι καὶ αὐτὸ ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δὲν τοῦ φαίνεται ἱκανοποιητικόν, προέχεται ἀπ' εὐλείας ἐκ τῶν δικαίων βουλῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ὀφείλει νὰ μέμραται τὴν περιορισμένην διάνοιάν του, ἀ' δὲ κατορθώσῃ νὰ βλέπῃ πόσον εἶνε ἐξοχὸν πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει. Ἡ μοναρχία καὶ ἡ θρησκεία ἀλληλοὑποστηρίζονται ὡς συνωμῶται καὶ μάχονται πιστῶς διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ὁ βασιλεὺς στέλλει τὸν λαόν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὁ ἱερεὺς τὸν διδάσκει νὰ γονυπετῇ πρὸ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς ψάλλει: «εἰς Θεὸς ὑπάρχει καὶ δι' ἐκεῖνον, ὅστις δὲν πιστεύει εἰς αὐτόν, ἔχω δεσμοφύλακας καὶ δημίους». Ὁ ἱερεὺς ἀπαντᾷ δι' ἀντιστροφῆς: «Ὁ βασιλεὺς ἐτερεώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅστις ἀμφισβόλλει περὶ αὐτοῦ κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν αἰωνίαν σωτηρίαν του χωρὶς νὰ ὑτολογίσῃ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς δεινά». Ὁ βασιλεὺς διβεβαιοῖ, ὅτι ὁ ἱερεὺς δὲν ψεύδεται καὶ ὁ ἱερεὺς βεβαιοῖ, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξέσκει μόνον τὴν δικαιοσύνην. Λοιπὸν, λέγουσιν, δύο μάρτυρες ἀρκοῦσι διὰ νὰ κηρυχθῆ καὶ γνωσθῆ ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ἀπλοῦν πνεῦμα τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται τσοῦτον μᾶλλον βαθύτερον, καθ' ἕσον ὁ εἰς τῶν δύο τούτων μαρτύρων φρενὲς μανθύαν ἐκ πορφύρας καὶ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ὁ ἄλλος χρυσοποικιλτα ἐνδύματα καὶ ἀδαμαντοκόλλητον σταυρόν. Ἐνώπιον ἐνός πολιτικοῦ δικαστηρίου, ἀναμφισβόλω, ἢ μαρτυρία δύο ἐνδιαφερομένων συμμάχων δὲν θὰ εἶχε ἀξίαν· ἀλλ' ἐνώπιον τῶν λαῶν, ἔχει κύρος ἀπὸ πολλῶν χειλάδων ἑτῶν.

Β'.

Κοινωνιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐξέλιξις.

Ἐὰν ἐνήγαγον εἰς τὴν συνειδήσειν τῶν ἀναγνωστῶν μου τὴν μοναρχίαν, τοῦτο δὲν τὸ πράττω ὅπως τὴν καταδικάσω πρὸς

ὄφελος τῆς δημοκρατίας· ἀπέχω μάλιστα πολὺ τοῦ νὰ ἀποθάνωμαι διὰ τὴν δημοκρατίαν τὸν ἀνωφελεῖ ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν φιλελευθερίαν ἐκείνην τὴν τόσον διαδεδομένην. Διὰ πολλοὺς φιλελευθέρους ἡ δημοκρατία εἶνε ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς ἐπιτυχίας, δι' ἡμὲ εἶνε ὁ τελευταίος. Ἡ δημοκρατία ἐὰν ὄφειλε νὰ εἶνε μία πρόοδος καὶ μία ἀλήθεια, ἀναγκαστικῶς ἀπαιτεῖ αἰετὰν ὁλόκληρον κοινωνικῶν, οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν ὅλων διαφόρων τῶν ἐν ἰσχύϊ. Ἐνόςιν ἢ γηραιὰ Κιβρίνη θὰ διατηρῆ τὰς σημερινὰς μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, ἡ δημοκρατία θὰ εἶνε λέξις κενὴ ἐνόησις. Μία ἐπανάστασις καθαρῶς πολιτικῆ μεταμορφώσα εἰς δημοκρατίαν μίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν μοναρχικῶν ἐπιτελεῖ ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔκαμον ἐν τῇ μεσαιῶνι οἱ ἀπόστολοι τοῦ χριστιανισμοῦ, ἔταν ἀφῆσαν εἰς τοὺς εἰλωλολατρικῶς λαοὺς, τοὺς θεοὺς τῶν, τὰς ἐσρτάς τῶν καὶ τὰς συνηθείας τῶν ἀρκούμενοι μόνον νὰ δίδουν εἰς αὐτὰς ὀνόματα χριστιανικά.

Τὸ μοναδικὸν ἀποτέλεσμα παρομοίων ἐπαναστάσεων εἶνε νὰ κολλοῦν νέας ἐπιγραφὰς ἐπὶ παλαιῶν ἐμπορευμάτων καὶ νὰ τὰ παρουσιάζουν εἰς τὸν εὐπιστον λαὸν ὡς καλύτερον κρεῖττον. Ἡ δημοκρατία εἶνε ὁ τελικὸς κριτικὸς μίαις μακρῶς ἀλύσου ἡγελιξέων· εἶνε ἡ πολιτικὴ μορφή ἐν ἣ ἐνσαρκεῖται ἡ ἰδέα τῆς ἀπεριοριστοῦ δικαιώματος τοῦ ἔθνους πρὸς τὸ αὐτοδικοῦτοθαι. Ἡ μορφή αὕτη ἔταν ἔχη βᾶσιν ὀργανικὴν καὶ δὲν εἶνε ἀπλῶς ἐτικέτια ἐπιχρίσεως καθιστᾶ ἀδύνατον τὰς κληρονομικὰς προνομίας καὶ διακρίσεις, τὸ ἰσχυρὸν κράτος τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, τὴν δύναμιν τῆς γραφειοκρατείας, ἐν μιᾷ λέξει πᾶσαν κηδεμονίαν ἐξασκούμενην ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἐὰν ἐπιτραπῆ νὰ μείνη τὸ Κράτος ὅπως ἔχει καὶ περιορισθῶμεν ν' ἀντικαταστήσωμεν τὸ ὄνομα τῆς μοναρχίας διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς δημοκρατίας, αὐτὸ ὕπερ διαπράττεται ἐν τῇ πολιτικῇ εἶνε ἀκριβῶς ὅτι πράττουν οἱ βιβλιοπῶλαι εἰ ὅποιοι εἰσάγουν λαθρεμπορικῶς ἀπγορευμένα βιβλία εἰς τὰς χώρας ὅπου ἀσχετταί ἡ λογοκρισία, ἀφοῦ ἐλήφθη ἡ προφύλαξις ν' ἀφαιρεθῆ ὁ τίτλος ὁ ὑπεβληθείς

εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ν' ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ τίτλου ἀθώως ἱστορίας πρὸς χρῆσιν τῆς νεολαίας ἢ διὰ προσευχηταρίου.

Τί ἦσαν αἱ Ἰταλικαὶ δημοκρατίαι τοῦ 1848, ἡ τῆς Ἰσπανίας τοῦ 1868, τί εἶνε τέλος ἡ γαλλικὴ δημοκρατία τοῦ 1870, παρὰ μοναρχίαι τῶν ὁποίων ὁ θρόνος ἐχῆρευε καὶ αἱ ὅποιοι διήρχοντο τὸν καιρὸν τῶν με δημοκρατικὴν προσωπίδα; Ἄς ὑποθέσωμεν κατὰ τὴν ἐιοχὴν τῶν ἀπόκρευ ὅτι εἰς θμιλος εὐπατριδῶν παριστάνει γάμον χωρικῶν ἢ κατασκήνωσιν βοημῶν. Αἱ ἐνδυμασίαι τῶν, οἱ τρόποι τῶν καὶ οἱ λόγοι τῶν εἶνε ὅλα τοῦ ταπεινοῦ ὄχλου, τῶν ὁποίων μιμοῦνται τὰ ἐξωτερικά· ἀλλὰ με τοῦτο δὲν παύουν νὰ εἶνε ἡ μία «κυρία πριγκήπισσα» καὶ ὁ ἄλλος «κύριος κόμης»· ὁ πραγματικὸς λαὸς, ὅστις θὰ ἤρχετο νὰ τοὺς παρατηρῆ ἀπὸ τὰ θεωρεῖα τῆς αἰθούσης τοῦ χοροῦ, δὲν θὰ ἐδλεπε βεβαίως εἰς αὐτὴν τὴν προσωπίδα τὴν ἐξάλειψιν τῶν διαφορῶν τῶν τάξεων. Ἄλλ' ὁ ἴδιος λαὸς νομίζει, ὅτι κάτι τὸ πραγματικὸν ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ὅταν, εἰς μίαν πολιτικὴν μασκαράταν, μία μοναρχία μεταμφιέννυται εἰς δημοκρατίαν καὶ ἐκτελεῖ με εὐγενῆ χάριν τοὺς δημοκρατικοὺς χορούς.

Μία μόνη ἐπανάστασις ἐνόησεν, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐξώση τὸν βασιλέα ἐκ τοῦ οἰκοδήματος τοῦ Κράτους καὶ νὰ μεταβάλλη τὸ ὄνομα τοῦ οἰκοδμήματος τούτου διὰ νὰ τὸ μετατρέψῃ εἰς δημοκρατίαν· ἦτο ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Συγχρόνως με τὴν βασιλείαν, κατέλυσαν ὅλους τοὺς θεσμοὺς τῆς παλαιᾶς μοναρχίας. Ὅπως μετὰ τὸν θάνατον ἐνὸς χολεροβλήτου, δὲν ἠρκέσθη ν' ἀπαλλαγῆ τοῦ πτώματος μόνον, ἀλλὰ παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἐπιπλά τοῦ ἀποθανόντος. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐξερρίζωσε τὴν μοναρχίαν με ἕλας τῆς τὰς ρίζας, καὶ ἀνέσκαψε τὸ χῶμα τοῦ ἱστορικοῦ ἀγροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐκείνη μεγαλώσει. Κατήργησε τὴν εὐγένειαν, ἐξηφάνησεν, ἐφάσον ἦτο δυνατόν, τοὺς θεμελειώδεις νόμους ἐκ τῶν ὁποίων ἡ εὐγένεια ἦντλει τὰ προνόμιά τῆς. Κατεδάφισε τοὺς πύργους τῆς, ἐξέλειψε μάλιστα τὰ τελευταία

ἴχνη, τὰ ὅποια αἱ φεουδαρχίαι καὶ αἱ διαφοραὶ τάξεων εἶχον ἀφήσει εἰς τὴν γλῶσσαν, ἐξαλείψασαι τὸν ὄρον «κύριος» τὸν χρησιμοποιοῦμενον ἐν τῇ συναμιλλᾷ, καὶ ὅστις ὑπενθύμιζε συνηθείας κυριαρχίας καὶ ὑποταγῆς. Ἐκαμε κάτι περισσότερον ἐπεζήτησε ν' ἀνακαινίσῃ τὸν τρόπον τοῦ βλέπειν εἰς δόκλον τὸν λαόν. Οὕτω μίαν μόνην γραμμὴν, οὐδὲν σημεῖον τοῦ πνευματικοῦ ὀρίζοντος τοῦ λαοῦ δὲν ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀθικτον. Ἡθέλησε μάλιστα νὰ ἐμποδίσῃ τὰς πεπαλαιωμένας ἰδέας, τὰς ἐξωσθείσας· διὰ τῆς ὀπισθίας θύρας τοῦ πολιτικοῦ νόμου, νὰ ἐπαγέλθουν διὰ τῆς κρυφίας πόλης τῆς ραθύμου συνηθείας. Ἐδημιούργησε λοιπὸν νέαν θρησκείαν, ἐφευρε νέον ἡμερολόγιον, εἰς τὸ ὅποτον ὄλα—ἀρχὴ τοῦ ἔτους, χρονολογικὸν σύστημα, τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν καὶ τῶν ἡμερῶν—ἀπειμακρύνοντο τῆς παλαιᾶς διαιρέσεως· ὀργάνωσε νέας ἐορτάς, διέγραψε νέας ἐνδυμασίας—ἐν ὀλίγοις ὀκοδόμησε κόσμον νέον, ἐν τῇ ὀποίῳ δὲν ὀπῆρχεν οὕτω μία ἀπλή ἀνάμνησις τῆς προτέρας ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Καὶ ἐν τούτοις, εἰς τί ἐχρησίμευσαν πάντα ταῦτα; Ἡδύναντο ν' ἀλλάξουν τὰ ἐνδύματα καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ κατασκευάσουν ἐκ νέου τὸν ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον. Ἡ φυλὴ, ἣ γεννηθεῖσα εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἦτο ἀνίκανος ν' ἀποικῆσῃ τὴν γῆν Χαναάν. Ἡ ἐκ πολλῶν αἰώνων συνηθεία ἦτο, διὰ τοὺς Γάλλους, ἱσχυροτέρα καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου, ὅστις εἶχεν ὡς ρήτραν τὴν λαιμητόμον. Ἡ Δυβάρυ, ἀνερχομένη εἰς τὸ ἱκρίωμα, εἶπεν εἰς τὸν πολίτην Σανσόν: «Συγγνώμην, κύριε δῆμιε!» Ἀμέσως μετὰ τὴν Τρομοκρατίαν, αἱ λησταὶ ὑπερπλουτήσαντες ἀπὸ τὰ ἑκατομμύρια τὰ ἀποκτηθέντα χάρις εἰς τὰς δολίαις προμηθείας τοῦ Κράτους ἢ εἰς τὸν σφετερισμὸν τῶν περιουσιῶν τῶν μεταναστῶν, κατέλαβον τὴν πρώτην θέσιν, ἣτις, ἐν τῇ παλαιᾷ κοινωνίᾳ, ἀνήκεν εἰς τοὺς ἐκ γενετῆς εὐγενεῖς· ὁ Ναπολέων ἀργότερον δὲν ἐχρειάσθη παρὰ νὰ δώσῃ τίτλους εἰς τοὺς ὀφιλοπλοῦτους αὐτούς, διὰ νὰ σχηματίσῃ μίαν ἀριστοκρατίαν ἐντελῶς ὀμοίαν μὲ ἐκείνην τὴν ὀποίαν εἶχον καταλύσῃ. Μόλις εἶχε παύσῃ ἢ ἐπαναστατικὴ θύελλα καὶ εὐθὺς ὡς τὸ κοινωνικὸν οἴκο-

δόμημα τοῦ μεσαίωνος ὀρθώθη ἐκ νέου, τὰ ὀλικά ἦσαν ἐν μέρει διάφορα, ἀλλὰ τὸ σχέδιον καὶ οἱ ρυθμοὶ ἦσαν οἱ ἴδιοι.

Εἶνε ἀνωφελὲς νὰ καταστρέψῃ τις μέρος τῆς παλαιᾶς ὀργάνωσεως καὶ ν' ἀφήσῃ τὸ ἄλλο νὰ διατηρῆται. Ἡ κατατόμησις τοῦ ἡλιθίου Λουδοβίκου XVI ἦτο ἄσακος ἐγκληματικὴ πράξις, ἀφ' ἣς στιγμῆς ὁ Γαλλικὸς λαὸς ὀφείλε νὰ ἐμμένῃ εἰς τὰς παλαιᾶς ἀντιλήψεις του, νὰ ἐξακολουθῇ νὰ πιστεύῃ εἰς ἐν ὀπέρτατον ὄν, εἰς μίαν ὀπερφυσικὴν πρόνοιαν, νὰ σέβεται τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ν' ἀσκῇ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν κλπ. Ἐπανάστασις ἀποκλειστικῶς πολιτικὴ, ἣτις μεταβάλλει μόνον τὴν κυβερνητικὴν μορφήν καὶ δὲν ὀίγει τὰς κοινωνικὰς, οἰκονομικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ὀποθέσεις, ἐξ ὧν ἀπορρέει λογικῶς ἡ μοναρχία, δὲν ἔχει καμμίαν δικαιολογίαν. Εἶνε μίαν κτηνώδης διαταραχῆ, καθάρως ἐξωτερικῆ, ὅπως θὰ ἦσαν σχεδὸν αἱ ἀποφάσεις ἐνὸς παράφρονος τυράννου, οἷος ἦτο ὁ Ἰβάν ὁ τρομερός, ἐάν, εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἡδύνατο νὰ γίνῃ δεκτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου παρόμοιον τέρας. Ἡ λογικὴ τῶν γεγονότων διαμαρτύρεται κατὰ μιᾶς τοιαύτης διαταραχῆς καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπει παρὰ βραχεῖαν διάρκειαν. Εἰς τὸν λαϊκὸν ὀργανισμὸν ἀναπαράγεται τὸ φαινόμενον, τὸ ὀποῖον πολλάκις παρατηρεῖται εἰς τοὺς ἀναπήρους. Ὅπως ἐν ἄτομον, τοῦ ὀποῖου ἀπέκοψαν μίαν κνήμην, αἰσθάνεται πόνον εἰς τὸ ἐλλειπὸν μέλος του, τοιουτοτρόπως καὶ μίαν κοινωνία, ἐν τῇ σημερινῇ τῆς καταστάσει, ἐάν τῆς ἀποκόψουν τὴν βασιλείαν διὰ νὰ τῆς δώσουν τὰ δεκανίκια τῆς δημοκρατίας, ἐξακολουθεῖ νὰ αἰσθάνεται μοναρχικὰ σχιρτήματα καὶ κλισμούς. Ἄς εἰπῶμεν μάλιστα ὅτι ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἡ κοινωνία δὲν ὀμοιάζει καὶν μὲ ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὲ τὰ κατώτερα ἐκεῖνα ὄντα, τῶν ὀποῖων τὰ ἀποκοπέντα μέλη ἀναφύονται· διακαλεται ὀπὸ μιᾶς ἀκατανικήτου ἐπιθυμίας πρὸς ἀναπαραγωγὴν τοῦ ὀργάνου, ἀνευ τοῦ ὀποῖου δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὸν πλήρη καὶ τὸ ὀποῖον εἶνε ἀπαραίτητον διὰ τὸ κανονικὸν τῆς ὄνολον.

Δὲν συμφωνῶ λοιπὸν ποσῶς μὲ τὰς ἀφελεῖς ἢ ὀποκρητικὰς ὀρησχευτικὰς τελετὰς τῶν περιέργων ἐκείνων φιλελευθέρων, οἱ

ὅποιοι εἰς τὸ ἄκουσμα μόνης τῆς λέξεως «Δημοκρατία», κάμπτονται τὰ γόνατα καὶ ψάλλουν τὸ ὠσαννά. Ἡ ὀρησκεία αὕτη, τῆς ἐποίας Θεὸς εἶπε ἀπλῶς ἐν ὄνομα, δὲν εἶπε ἢ ἰδική μου, Διὰ τὴν εἶπε ἢ δημοκρατία ἢ ἀναγκαῖα μορφή τῶν ὀργανικῶν θεσμῶν τοῦ Κράτους, πρέπει ὁ λαὸς νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων καὶ ν' ἀπορρίψη ὅλα τὰ λείψανα τοῦ μεσαίωνος, τὰς ψευδεῖς ὀρησκευτικὰς ἰδέας, τὰς κληρονομικὰς διαφορὰς τῶν τάξεων, τὴν κατὰχρησιν τοῦ κεφαλαίου. Δημοκρατία μὲ ὀρησκείας ἀνεγνωρισμέναις ὑπὸ τοῦ Κράτους, μὲ διατυπώσεις ὀρησκευτικοῦ ὄρκου, μὲ νόμους τιμωροῦντας τὴν ἱεροσυλίαν, μὲ κληρονομικὴν εὐγένειαν καὶ προνόμια ἐκ γενετῆς, μὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιρροὴν τῆς κληρονομικῆς περιουσίας, δὲν εἶπε πρόοδος διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὐδὲν οὐσιαστικὸν πλεονέκτημα ἔχει ἀπέναντι τῆς μοναρχίας· εἶπε μάλιστα κατωτέρα αὐτῆς, καθ' ὅσον δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν λογικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν, ὅπως δύναται νὰ πράξη τὸ ἱστορικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ὅπερ εἶπε ἀκέραιον καὶ πλήρες καθ' ἑαυτό.

Ναί, ὅ,τι εἶπον πρὸ ὀλίγου, ἀποδεικνύει τοῦτο, ναί, ἐννοῶ καὶ παραδέχομαι τὸν λόγον διὰ τὸν ὅποτον εἶπε ἱστορικὴ καὶ λογικὴ ἢ μοναρχία. Ναί, εἰς λαὸς, ὅστις πιστεύει ὅτι ὁ κόσμος διέπεται ὑφ' ἑνὸς προσωπικοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή εἶπε ἢ αὐθεντικὴ ἔκφρασις τοῦ λόγου του, ὅτι οἱ ἱερεῖς εἶπε ἔγκυροι ἐρμηνευταὶ τῶν λόγων του, ὁ λαὸς οὗτος, λέγω, ἔχει δίκαιον νὰ μένη προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν. Ὁ βασιλεὺς εἶπε ὑπεράνω τῶν νόμων, κυβερνᾷ χωρὶς νὰ εἶπε ὑπεύθυνος κατὰ τῆς ἰδίας του ἀποφάσεως καὶ μετὰ δυνάμεως ἣτις δὲν ἐπιδέχεται ἀντίστασιν. Εἶπε πιστὴ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δράσεώς του εἰς τὸ Σύμπαν.

Ἡ Ἁγία Γραφή κηρύσσει τὸν βασιλέα ἐγκαθιδρυμένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἱερεῖς βεβαιοῦσι τὴν νομιμότητα τῆς ὑπερανθρώπου ἰσχύος του καὶ τῆς τυφλῆς ὀπακοῆς, τὴν ὅποیان ὀφείλουν αὐτῷ οἱ ὀπῆκοί του. Ὅταν εἰς λαὸς εὐρίσκη φυσικὸν ὅτι γεννῶνται ἄνθρωποι κάτοχοι ἑκατομμυρίων καὶ τίτλων εὐγενείας ὅτι ἀπολαμβάνουν ἀφειδῶς τιμῶν, δυνάμεως καὶ ἡδονῶν, ἀπα-

ραλλάκτως ὅπως γεννῶνται μὲ τὸ δέρμα των καὶ τὰς τρίχας των, ὁ λαὸς αὐτὸς εἶπε συνεπῆς εἰς ἑαυτὸν ἔάν εἶνε μοναρχικός. Εἶπε πράγματι ἐξ ἴσου λογικὸν νὰ παραδεχθῆ τις, ὅτι ἐν μόνον τέκνον τῶν ἀνθρώπων γεννᾶται μὲ τὸ δικαίωμα νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ ὀλοκλήρου χώρας, — οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἢ ἀνατομικὴ ἔδρα τοῦ καταπληκτικοῦ τούτου δικαιώματος, ὁ στόμαχος ἢ ἡ κεφαλή — ὅσον εἶπε λογικὸν νὰ παραχωρήσῃ τις, εἰς τινὰς ἑκατοντάδας ἀνθρώπων, πλεονεκτικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ πλούτου καὶ ἐπὶ τῆς ὀπεροχῆς μεταξὺ ἑκατομμυρίων ἄλλων ἀνθρώπων. Ὡς ἀφηρημένη ἐννοία, ἢ μοναρχία δύναται, ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως, νὰ ὀπροστηριχθῆ εὐκόλως μὲ βεβαιότητα ἐπιτυχίας. Ἡ μοναρχία καλίσταται ψεῦδος δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀντιλαμβάνονται τὸν κόσμον ἐπιστημονικῶς, ἀπεβαίνει ἐπίσης ψεῦδος, ἂν μὴ κατ' ἀρχὴν, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς καὶ τὸν πρακτικὸν τῆς μηχανισμόν, διὰ τοὺς πιστοὺς, οἵτινες εἶνε πεπεισμένοι περὶ τῆς θείας τῆς προελεύσεως.

Εἶνε μοιραία συνέπεια τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ μας τὸ ὅτι οἱ παλαιοὶ θεσμοὶ δὲν ἔχουν πλέον τὸ θάρρος νὰ παρουσιασθῶν ἀναφανδὸν ὑπὸ τὴν μόνην λογικὴν αὐτῶν μορφήν, ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν μορφήν, καὶ νὰ ἐπαναλάβουν τὴν φράσιν τῶν Ἰησοῦϊτῶν: «Νὰ εἴμεθα, ὅπως εἴμεθα, ἢ νὰ μὴ ὀπάρχωμεν». Ἐπιθυμοῦν συμβιβασμὸν ἀδύνατον μὲ τὰς πεποιθήσεις τῆς νέας ἐποχῆς, προβαίνουν εἰς παραχωρήσεις πρὸς αὐτὴν καὶ ἀφήνουν νὰ εἰσχωροῦν ἐντὸς αὐτῶν διανοητικὰ στοιχεῖα ξένα καὶ ὀλέθρια εἰς τὸν χαρακτήρα των· αἱ καινοτομίαι, εἰς ἃς προβαίνουν, εἶνε ἄμεσος ἄρνησις τῶν παλαιῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ χαρακτήρος τούτου, φθάνουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ὀμοιάζουσι πρὸς βιβλίον, τὸ ὅποτον περιέχει εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα ἕνα παλαιὸν μῦθον καὶ εἰς τὸ περιθώριον ἢ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδος τὴν κριτικὴν καὶ τὴν χλεύην κατὰ τοῦ ἰδίου τούτου μῦθου.

Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς βασιλείας ἔχει διαφόρους προελεύσεις. Εἶνε πιθανώτατον ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως των ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἤδη ὄντα κοινωνικὰ καὶ ἔζων.

καὶ ὁμάδας, ἔπως καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ πλείηται καὶ πολλὰ ἄλλα ζῶσι. Ἐκάστη ὁμάς εἶχε προφανῶς ἕνα ἀρχηγόν, ὅστις τὴν ὁδήγει καὶ τὴν ὑπερήσπιζε καὶ ὅστις ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ ἰσχυρότερος. Κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῦ αἱ ἀναλαμπαὶ φωτίζουσι τὰ ἀρχαιότερα κείμενα τῆς Βίβλου, τὰς Βέδας καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Σινῶν, ἡ οἰκογένεια εἶνε τὸ θεμέλιον τῆς κοινωνίας: ὁ πατήρ εἶνε ὁ ἀρχηγός, ὁ δικαστής καὶ ὁ φυσικὸς σύμβουλος τῆς οἰκογενείας. Οἱ ἄνθρωποι πολλαπλασιάζονται, αἱ οἰκογένειαι αὐξάνουσι σημαντικῶς καὶ συντάσσονται εἰς φυλάς. Ὁ πατήρ τῆς οἰκογενείας γίνεται ὁ ἀρχηγός τῆς φυλῆς. Τὸ κῆρυξ τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου βραχίζεαι ἀκόμη ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ πλάσματος, ὅτι ἔλα τὰ μέλη τῆς φυλῆς ἐξῆλθον ἐκ τοῦ αἵματός του—πλάσματος, τὸ ὅποτον μέχρι ἐσχάτως παρέμεινεν ἢ βάσις τῆς Σικωτικῆς φυλῆς· ἀλλὰ στηρίζεται ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς μαῖλλον νοητοὺς καὶ ἀσφαλεστέρους λόγους οἵτινες ἀποτελοῦν τὴν βᾶσιν τοῦ κῆρυξ τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς ποιμνίου εἰς τὴν ὑπερτέραν τοῦ ἰσχύος, ἣτις πιθανὸν νὰ προέρχεται ἐκ μιᾶς μεγαλυτέρας φυσικῆς ρώμης, ἐκ μιᾶς μεγαλυτέρας διανοήσεως ἢ ἐκ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ὑποζυγίων κτηνῶν, βοσκησίων γαιῶν, ἐργαλείων καὶ ὑπηρετῶν. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ κυριάρχου καὶ τοῦ ὑπηκόου του εἶνε μικρὰ ἀκόμη καὶ αἱ πηγαὶ τῆς ἰσχύος τοῦ πρώτου ἐμφανίζονται κατὰ τρόπον καταληπτόν. Ὁ υἱὸς ὑπακούει εἰς τὸν πατέρα ἐξ ἀγάπης ἢ ἐκ σεβασμοῦ, ὁ ἀσθενὴς ὑπακούει εἰς τὸν ἰσχυρὸν ἐκ φόβου, ὁ πτωχὸς ὑπακούει εἰς τὸν πλούσιον ἐκ συμφέροντος. Μόλις ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν ἀρχὴν κληρονομικὸν δικαίωμα. Τὸ γεγονός τοῦ κατέχειν τὴν ἰσχὺν ἀρκεῖ πρὸς θεωρητικὴν καὶ ἠθικὴν δικαιολογίαν τῶν ἀξιώσεων ἐπὶ τῆς δυνάμεως. Οὐδὲν ὑπερφυσικὸν στοιχεῖον περιπλέκει πλέον τὴν τόσο ἀπλήν ταύτην κατάστασιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἀρχηγὸς διατάσσει, διότι δύναται νὰ διατάσῃ καὶ ἡ φυλὴ ὑπακούει, διότι τὸ θέλει, ἢ διότι ὀφείλει νὰ τὸ πράξῃ. Ἄλλ' ἐφόσον ὁ πολιτισμὸς προοδεύει, ὁ ἀρχηγὸς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ φυσικόν

γόητρόν του, τὸν τρόπον τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Ἡ ἀνωτέρα διανοητικότης του, ὁ πλοῦτός του, ἡ φυσικὴ του ρώμη, δὲν τοῦ φαίνονται πλέον ἀρκετὰ, διὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν τὴν κατοχὴν τῆς ἐξουσίας καὶ νὰ τὸν προστατεύσουν κατὰ τῆς ζηλοτυπίας καὶ τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀντιπάλων· τότε προσλαμβάνει τοὺς θεοὺς ὡς μυστηριώδεις συμμάχους καὶ ὡς ἐκ τούτου διπλασίως τρομεροὺς. Ἀναγορεύεται μέγας ἀρχιερεὺς τῆς θρησκείας τῆς φυλῆς, θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ἀόρατα καὶ φοβερά φαντάσματα καὶ ζητεῖ εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν τὸ κυριώτερον στήριγμα τῆς ἰσχύος του.

Τοιαύτη εἶνε ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων εἰς ἔλους τοῦ λαοῦ· κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐμφανίσεώς των εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας. Ἡ βασιλικὴ φυλὴ καυχᾶται ὅτι κατάγεται κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν ἐκ τῶν θεῶν. Οἱ Φαραῶ, αἱ Ἴγκας εἶνε υἱοὶ τοῦ ἡλίου· αἱ πολεμιστὰ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας κατάγονται ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Θόρ· αἱ Μαχάραγιαδες τῶν Ἰνδιῶν εἶνε γέννημα ἐνὸς ἀβατάρου θεοῦ τοῦ Βισνοῦ. Ὁ λαὸς βλέπει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κυριάρχου ἐν ὄν ἱερὸν καὶ ἀποδίδει εἰς αὐτὸ ὑπερφυσικὴς ἰδιότητος. Ἐν Ἀνατολῇ δὲν δύνανται νὰ τὸν παρατηρήσουν κατὰ πρόσωπον, ὅν δὲν θέλουν πάραυτα νὰ τυφλωθοῦν· οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας κατέχουν τὸ δῶρον νὰ θεραπεύουν δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τὴν ἐπιληψίαν, τοὺς σπασμοὺς καὶ τὰς χοιράδας. Προσβολὴ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως σημαίνει ἐπισώρευσιν τῆς αἰωνίας ὀργῆς τῶν θεῶν κατὰ τοῦ προσβάλλοντος, τῆς οἰκογενείας του καὶ τοῦ λαοῦ του. Παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μισθοφόρων του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὡς φύλακας τοῦ θρόνου τοῦ ἔλους τοὺς θεοὺς καὶ ἔλους τοὺς ἁγίους τοῦ οὐρανοῦ «ἐξ ἑκατῶν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἑκατῶν ἐξ ἀριστερῶν», ἔπως λέγει ὁ Ἑρρτικός Ἄϊνς. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ βασιλείας καὶ λαοῦ κατέστη ἀπέραντος. Ὁ βασιλεὺς δὲν εἶνε πλέον μόνον ὁ πρῶτος μεταξὺ ἴσων, ὁ πατήρ τῆς φυλῆς του, ἀλλὰ ὁ διαφορᾶ οὐσίας τῆς τῶν ὑπηκόων του, ὁ ὑπερφυσικόν, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποῦ δὲν ἐφαρμόζονται οἱ γενικοὶ νόμοι τῆς ζωῆς. Μεταξὺ τοῦ

βασιλέως και τοῦ λαοῦ δὲν ὑπάρχει πλέον οὐδεμία ἀνθρωπίνη σχέσις· ὁ βασιλεὺς εἶνε ἀπρόσιτος· βασιλεύει μὲν μεταξὺ τῶν θνητῶν, ἀλλ' ὡς θεὸς μετημφιεσμένος και δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι τὸν περιστοιχίζουσι. Ὁ οὐρανὸς δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ μὲ τὰς ἀνεξερευνήτους βουλὰς του ὅπως ὁ βασιλεὺς χάσῃ τὸν θρόνον του· ὁ οὐρανὸς δύναται νὰ καταστήσῃ ἑκάνδον ἕνα ἀνθρώπον ταπεινῆς καταγωγῆς ν' ἀρπάσῃ τὸ στέμμα. Ἀλλὰ, καιτοι καθαιρεθεὶς τοῦ θρόνου, ὁ νόμιμος βασιλεὺς δὲν καταπίπτει εἰς τὴν συνείδησιν τῆς χυδαίας ἀνθρωπότητος και ὁ σφετεριστῆς, καιτοι φερῶν τὸ στέμμα, δὲν ἔχει τὸ θεῖον χρίσμα. Ὁ πρῶτος παραμένει ἡ θαυμασία μεγαλειότης ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνῶ ὁ δεῦτερος παραμένει πληθεὺς κατὰ σάρκα και ὅστις, ὅστις ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ συγχωνευθῇ ἐκ νέου μὲ τὸν ὄχλον, ὅπως τεμάχιον πάγου ἀναλύεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἐνῶ ὁ ἀδάμας μένει καθαρὸς ἐντὸς οἰουδήποτε ὕδατος.

Τί περιεργὸς παραδοξότης ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς! Ἡ βασιλεία, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀρχηγόνου βαρβαρότητος διατηρεῖται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἐγκατέλειψεν ὡς περιττοὺς, μεταξὺ τῶν διαφορῶν τίτλων τῆς ἐκείνου, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ κρατηθοῦν πρὸ τῆς λογικῆς και διετήρησε μόνον ἐκείνου, οἱ ὅποιοι διαλύονται χωρὶς ν' ἀφήσουν ἕχνη εἰς τὴν πρώτην ἀκτίνα τῆς λογικῆς κριτικῆς. Ἡ σημερινὴ μοναρχία δὲν ἀντλεῖ πλέον τὴν δικαιολογίαν τῆς ἐκ τῆς πραγματικῆς τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ἐκ τῆς θέας καταγωγῆς τῆς. Δὲν κυβερνᾷ πλέον ἐν ὀνόματι τοῦ στρατοῦ τῆς· ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ στρατὸς, ἕτοιμος νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως, εἶνε, και ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη, ἐπιχείρημα ἀκαταμάχητον. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἡ μοναρχία τὸ περιφρονεῖ. Τὸ νὰ βεβαιώνη τις, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τὸ δίκαιον σου, εἶνε γελοῖος μῦθος, τὸν ὅποιον ἡ μοναρχία ἀφηγεῖται μετὰ σοβαρότητος, εἰς τὴν ὅποιαν οἱ χωροφύλακες προσδίδουσι βαρύτητα.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα και τὸν μεσαίωνα, εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὅποιαν δὲν ὑπῆρχεν ἱστορικὴ ἐπιστήμη και ὁπότε ἦτο ἀγνω-

στος ἡ κριτικὴ τῶν παραδόσεων και τῶν πηγῶν, ὁ θεὸς φωτοστέφανος, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐνὸς βασιλέως, εἶχεν ἐντὸς τοῦ βασιλεύοντος διανοητικοῦ λυκόφωτος, εὐνόητον φωτεινὴν δύναμιν, τοῦλάχιστον εἰς τὰ ὄμματα τοῦ λαοῦ. Αἱ ἐθνικαὶ ἀναμνήσεις μόλις ὑπερέβαινον μίαν γενεάν. Τὰ σκότη τοῦ παρελθόντος ἦσαν ἀδιαπέραστα και κατεβρόχιζον ταχέως τὰς προελεύσεις ὄλων τῶν πραγμάτων. Ποῖος ἐνεθυμεῖτο τὰς ἀρχὰς μιᾶς δυναστείας; Οὐδεὶς ἠσθάνετο δυσκαλίαν νὰ πιστεύσῃ τοὺς ραψωδοὺς ψάλλοντας ὅτι οἱ κυρίαρχοι τῶν κατήγοντο ἀπὸ μίαν θεότητα, τὴν μᾶλλον ὑψηλοτέραν ὅσον ἐκεῖνοι ἀντήμειβον γενναιότερον τὴν ἔμμετρον γενεαλογίαν τῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν μας, τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς, τῆς στηριζομένης ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἱ χορῶδαι και οἱ μῦθοι οὐδὲν κῶρος ἔχουσι. Γνωρίζομεν ἀκριδέστατα τὰς πρώτας και τὰς μελλούσας τύχας τῶν βασιλευόντων οἴκων τῆς Εὐρώπης, οἵτινες εἶνε σήμερον οἱ ἐλέφ Θεοῦ ἀντιπρόσωποι, κλασσικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς νομιμότητος. Ὡς πρὸς τοὺς Βουρβῶνας, τὴν ἀρχαιοτέραν και ἱερωτέραν βασιλικὴν φυλὴν τῆς Εὐρώπης, εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ δεχθῶμεν, ὡς πρῶτον πρόγονον, μετὰ τῆς ἀμφιδόλου ἱστορίας, ἕνα μέγαν γαιοκτήμονα στασιαστήν, ὀνόματι Οὐγον Καπέτον, ἡ μὲ τὴν λανπιθανὴν λαϊκὴν παράδοσιν, τὸν νεαρὸν παρισινὸν κρεοπώλην Ροβέρτον τὸν Ἰσχυρόν. Οἱ Ἀψβούργοι, τῶν ὁποίων, ἄλλως τε, οὔτε μίαν σταγὼν αἵματος δὲν ῥεῖ εἰς τὰς φλέβας τῆς οἰκογενείας ἥτις κυβερνᾷ σήμερον τὴν Αὐστρίαν, εἶνε οἱ ἀπόγονοι ἐνὸς πτωχοῦ Φραγγογιανοῦ εὐπατρίδου, ὅστις ἦτο κάτι μεταξὺ μισθοφόρου ξιφομάχου και ὑπαστυνόμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν διαφορῶν φεουδαρχῶν, ἄλλοτε ἐπισκόπου τινὸς και ἄλλοτε μιᾶς πόλεως. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ρωμανῶν, τὸ καλύτερον εἶνε νὰ μὴ ὀμιλῶμεν περὶ αὐτῶν. Ὑπάρχουσι δυσανάγνωστα κείμενα τὰ ὅποια ὁ ἱστορικὸς δύναται ἐνίοτε ν' ἀναγνώσῃ· ἀλλὰ ποῖος ἦτο ὁ πατήρ ἐνὸς υἱοῦ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης II, αὐτὸ εἶνε πρόβλημα, τοῦ ὁποίου και ὁ ὀξυνοῦστερος ἱστορικὸς δὲν θὰ δύναται νὰ δώσῃ τὴν λύσιν. Οἱ Χοεντζόλλερν ἔχουσι τοῦλάχιστον μίαν πρᾶξιν γεννή-

σεως, ἢ ὅποια δύναται νὰ ἐπιδεικνύεται· κατάγονται ἐκ γονέων πτωχῶν, ἀλλ' ἐντίμων. Οἱ φρούραρχοι τῆς Νυρεμβέργης ἦσαν, ἀναμφιδόλως, ἐξαιρετοὶ μικροῦπάλληλοι τοῦ Ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ Κράτους καὶ ἡ προαγωγή των εἰς πρυτάνεις τοῦ Γευτονικοῦ τάγματος, εἰς ἐπάρχους τοῦ Βραδεμβούργου, ἐκλέκτορας, βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, ἦτο ἁμαλωτάτη: Εἶνε γνωστὴ ἡ χρονολογία ἐκάστου βήματος τὸ ὅποτον ἔκαμαν πρὸς τὰ ἐμπρός, εἶνε δὲ ἐπίσης γνωστὸν, ὅτι προώδευσαν ἀνθρωπίνως καὶ ἄνευ οἰασθῆποτε ὑπερφυσικῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ Ἀγγλικὴ δυναστεία παρουσιάζει ἐκπληκτικὸν παράδειγμα μακρῶν περιπετειωδῶν περιηγήσεων τὰς ὁποίας τὸ αἶμα, στήριγμα τῆς νομιμότητος, δύναται νὰ ἐκτελέσῃ διὰ μέσου πλειοτέρων τῶν δώδεκα διαφορῶν οἰκογενειῶν χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας δικαιώματός του.

Ἡ ἰδιότροπος ἐλικσιδῆς γραμμὴ, τὴν ὅποιαν ἀπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Νορμανδίας μέχρι τοῦ δουκὸς τοῦ Σάξ-Κοβούργ-Γκόθα, περιγράφει ὁ νόμιμος κλάδος, καὶ τῆς ὁποίας ἡ παρακολούθησις εἶνε τόσον ἐπίπονος, φαίνεται ὅτι ἀποδεικνύει τὸ πολὺ πολὺ, ὅτι μία καλὴ ἀρχή, ἀπολύτως ὅπως εἶνε εἰς ἐντίμος ἄνθρωπος, γνωρίζει πάντοτε, εἰς μίαν σκοτεινὴν ὁδόν, ν' ἀκολουθῇ τὸν εὐθὺν δρόμον, καθὼς τὸ εἶπεν ὁ Γκαίτε.

Εἰς τὴν ἱστορίαν ὅλων αὐτῶν τῶν οἰκογενειῶν, ποῦ μένει σήμερον θέσις διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς χάριτος τοῦ ὁποίου διατηροῦσι τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας δικαιώματά των; Κατὰ ποίαν στιγμήν ἐπέτυχον τὴν θέλαν αὐτὴν χάριν; Μήπως ἔταν ὁ Γουλιέλμος ὁ Κατακτητῆς ἐνίκησε παρὰ τὸ Ἄστιξ τὸν Σάξωνα βασιλέα Χάρολδ; Ἡ ἔταν ὁ Οὐγὸς Καπέτος ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ νομίμου κυρίου του τῆς Καρολιγκιανῆς φυλῆς, ὅπως ὁ Πεκτινὸς ἐπραξεν ἤδη κατὰ τοῦ Μερουιγκιανοῦ δεσπότη του; Ἡ ἔταν ὁ Ροδόλφος τοῦ Ἀψβούργου ἐνίκησε τὸν ἀνταγωνιστὴν του Ὁττοκάρ τῆς Βοημίας; Καὶ ἂν οἱ τρεῖς ἰδρυταὶ νομίμων δυναστειῶν δὲν ἐπέτύγχανον εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των; Ἢ ἂν ὁ Γουλιέλμος ἐξεδιώκετο πέραν τῆς Μάγχης, ἂν ὁ Οὐγὸς ἀπηγχονίζετο ὡς

στασιαστῆς καὶ ὁ Ροδόλφος ἐφονεύετο εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως; Ποίαν εἰκόνα θὰ παρίστανε τότε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ; Οἱ τολμηροὶ οὗτοι τυχοδιώκται, ἀντὶ νὰ εἶνε οἱ πρόγονοι τῶν ἱερῶν βασιλικῶν οἰκῶν, δὲν θὰ ἦσαν ληστρί, κοινοὶ στασιασταί;

Ἡ πάλιν μήπως ἡ ἐπίτυχία λύει τὸ ζήτημα; Ἀναγνωρίζεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀκριδῶς ἔταν ὁ ἄνθρωπος κατωρθῶναι νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν; Ἡ κυριαρχία καθίσταται νόμιμος, καθ' ἣν στιγμήν λαμβάνει κασοχὴν τῆς ὑπερτάτης δυνάμεως; Ἴσως ὁ ἀπλοῦκὸς λαὸς πιστεύει, ὅτι ἐκεῖνος ὅστις λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ μίαν ἐντολήν, λαμβάνει συγχρόνως καὶ τὴν σοφίαν. Δὲν εἶνε παράλογον ὁ Θεὸς νὰ δίδῃ ὡσαύτως τὴν νομιμότητα εἰς ἐκεῖνον εἰς τὸν ὅποιον χαρίζει ἕνα θρόνον. Ἀλλὰ τότε πᾶς ἐπαναστάτης εἶνε καὶ νόμιμος, ἔταν ἐπιτυχάνῃ· ὁ Κρόμβελ εἶνε ἀρχηγὸς Κράτους τόσον νόμιμος, ὅσον ὁ Κάρολος Α', τοῦ ὁποίου διέταξε τὴν ἀποκεφάλισιν· ὁ Μπαρράς, ὁ Βοναπάρτης, ἦσαν ἐπίσης νόμιμοι ὅπως καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΓ', εἰς δὲ συνέβη παράμιον θλιβερὸν γεγονός· ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος εἶνε ἐξ ἴσου νόμιμος, ὅσον καὶ ὁ Κάρολος Γ' καὶ ὁ Ναπολέων Γ', ὅσον εἶνε νόμιμος καὶ ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος. Οἱ μοναρχικαὶ δὲν ἔχουν πλέον τὸ δικαίωμα ν' ἀντιτάσσωνται κατὰ τοῦ κύρους ἐνὸς ἀρχηγοῦ Κράτους, ἢ νὰ τὸν διαμψισθητοῦν, ἀφ' ἧς ἐκεῖνος γίνεται πράγματι ἀρχηγός· ὀφείλου, κατὰ τὴν γνώμην των, ν' ἀναγνωρίσουν, ὅτι ὁ Ριέντς, ὁ Μαζανιέλλο, ὁ Παντζίνι, ὁ Κοζούθ, ὁ Χέκερ θὰ ἐγίνοντο ἀρχηγοὶ Κράτους ἐλέω Θεοῦ, ἂν αἱ ἐπιχειρήσεις των ἐξησφάλιζον τὴν ἐπιτυχίαν. Καὶ ἄλλο ἀκόμη· ὁ ξυλοκόπος Ἀνκόλν, ὁ ράπτῃς Τζόνσον, ὁ δικηγόρος Γκρεβὺ πρέπει νὰ εἶνε, διὰ τοῦς πρώτους, ἄνθρωποι ἐπίσης ἱεροί, ὅσον εἰς Γουλιέλμος τῆς Νορμανδίας, εἰς Οὐγὸς Καπέτος, εἰς Ροδόλφος τοῦ Ἀψβούργου, διότι καὶ αἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἔσχον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἐπιτυχίαν καὶ κατεῖχον τὴν ἰσχύον, ὅπως οἱ τελευταῖοι. Ἡ ἀποφῆς τῶν φιλομοναρχικῶν εἶνε τότε ἀπολύτως ἡ τῶν βατράχων τοῦ μύθου, αἵτινες ὀφείλου νὰ ὑπακούωσι μετὰ τῆς αὐτῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν βασιλέα, τὸν ὅποιον τοὺς ἐπιβάλλει ὁ Ζεὺς, εἴτε μικρὰ δο-

κός ἦτο ὁ βασιλεὺς οὗτος εἴτε γέροντος. Ἐὰν ἡ ἐπιτυχία πρέπη νὰ θεωρηθῆ ἀπόδειξις τοῦ ἐλέου τοῦ Θεοῦ, εἴνε ἐπίσης καὶ ἡ μόνη πηγὴ τῆς νομιμότητος καὶ οἱ μοναρχικοὶ ὀφείλουσιν λογικῶς ν' ἀναγνωρίσουν τὴν νομιμότητα εἰς πάντα ἀρχηγὸν Κράτους, ἦτοι εἰς τὸν ξένον κατακτητὴν, εἰς τὸν πρόεδρον τῆς δημοκρατίας, εἰς τὸν δράστην ἐνὸς πραξικοπήματος, τέλος εἰς πάντα ἀνθρώπον ἔχοντα ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἐπιτυχίαν.

Ἡ πάλιν, μήπως ἡ πηγὴ αὕτη τῆς νομιμότητος ἀνέδρασε μόνον εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ μήπως ἐστειρευτε σήμερον; Ἡ βία, ἡ στάσις, ἡ ἐπιτορκία ἐνὸς ὁποιοῦτος καὶ ἡ ἐκλογικὴ μηχανορραφία, ἦσαν μόνον εἰς τοὺς διαρρέυσαντας χρόνους ἡ μορφή, ὑπὸ τὴν ἥποσαν ἡ θεία χάρις κατήρχετο ἐπὶ μίας ἀνθρωπίνης κεφαλῆς, καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ αὐρανοῦ καὶ τῶν ἀνακτόρων τῶν μοναρχῶν μετεβλήθησαν κατόπιν; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, θὰ ἦτο σπουδαιότατον νὰ μάθωμεν κατὰ ποίαν στιγμὴν συνετελέσθη ἡ μεταβολὴ αὕτη. Οἱ μοναρχικοὶ μᾶς ὀφείλουσιν τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν τοῦ ἔτους, τοῦ μηνός, τὴν ὥραν ἐνὸς γεγονότος τόσοσιν σημαντικοῦ. Μόλις ἐσχάτως μάλιστα δυναστεία ἰδρύθησαν ἐν Σουηδίᾳ, Νορβηγίᾳ, Σερβίᾳ, Ρουμανίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Βουλγαρίᾳ. Καὶ αἱ δυναστείαι αὗται σιτηρίζονται ἐπὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· οἱ λαοὶ τῶν ἀναγνωρίζουν εἰς αὐτὰς κυριαρχικὰ δικαιώματα· αἱ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας παλαιαὶ δυναστείαι φέρονται πρὸς αὐτὰς ὡς πρὸς ἴσας. Δὲν στερεῖται λοιπὸν ἐνδιαφέροντος νὰ διαφωτισθῶμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου· οἱ νέοι οὔτε βασιλεῖς ἔβησαν ἐπίσης εἰς τὸ ἐλεῖν τοῦ Θεοῦ, ἢ μήπως ἐπαίρονται ἀναξίως διὰ τὴν χάριν ταύτην; Ἐὰν οἱ Βερναδότται, εἰ Κεβόργει, εἰ Ὀδρένοβιτς εἴνε βασιλεῖς ἐλείψω Θεοῦ, εἴνε ἀποδεικνύμενον ὅτι τὰ ἔλεος τοῦ Θεοῦ σήμερον καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διαρπαγῶν τοῦ μεσαίωνα, σπεύδει νὰ προσθέσῃ τὸ δίκαιον εἰς τὴν ἰσχύν· οἱ μοναρχικοὶ ὀφείλουσιν λοιπὸν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι, ἐὰν οἰσοδῆποτε σοσιαλιστῆς δημοκρατίας κατώρθωνε, δι' ἐπαναστάσεως, νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους, θὰ ἦτο ἀρχηγὸς Κράτους ἐλείψω Θεοῦ καὶ ὅτι

θὰ εἴχε τόσα δικαιώματα καὶ προσωπικῶς θὰ ἦτο τόσοσιν ἱερός. Ἐσὼν ὁ σημερινὸς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἢ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι, ἀπὸ τοῦ μεσαίωνα, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία δημιουργεῖ τοὺς μονάρχας, ἐξηντλήθη ὡς ἀγρὸς ὅστις καλλιεργήθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνεχῶς; Τότε εἰ βασιλεῖς τῶν νέων δυναστικῶν οἰκῶν δὲν εἴνε παρὰ ἀγύρται, οἱ ὁποιοὶ διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων ἐξησφάλισαν εἰς ἑαυτοὺς πλεονεκτήματα, τρόπον συμπεριφοράς περὶ τοῦ ὁποιοῦ περισσοτέρας ἐπεξηγήσεις εἶδει ἐν ἔκθρον τοῦ ποινικοῦ νόμου. Εἴνε ἀκατανόητον θράσος ἐκ μέρους τῶν νὰ ἀπειτῶσι τὴν ὁποιαγὴν τῶν λαῶν τῶν καὶ οἱ μονάρχαι τῶν παλαιῶν δυναστειῶν διαπράττουσιν ἀπερίσκεπταν δυσειξήγητον ἁσάκις παραδέχονται τὸ ἔγκυρον τοῦ τίτλου τῶν νεηλόδων τούτων καὶ ἀναγνωρίζουσιν εἰς αὐτοὺς δικαιώματα ἴσα μὲ τὰ ἰδικά των ἱερὰ δικαιώματα.

Οἱ μοναρχικοὶ πιθανὸν νὰ μᾶς προβάλλουν μίαν τελευταίαν ἀντιρρησην. Ὅχι ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ ἀνέμενεν ἀιαμφιδόλως ἐν λογικῶν πνεῦμα, ὅτι δηλαδὴ αἱ ἰεαὶ δυναστείαι ἀντλοῦν τὰ δικαιώματά των ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ, ὅστις τὰ ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέρως. Ἡ θέλησις αὕτη δὲν δύναται ποσῶς νὰ θεωρηθῆ ὡς πηγὴ δυναστικῶν δικαιωμάτων· διότι, ἐὰν δύναται ν' ἀναδείξῃ ἕνα βασιλέα, δύναται ἐπίσης νὰ τὸν ἀνατρέψῃ καὶ ἀνακηρύξῃ τὴν Δημοκρατίαν· ἰδοὺ τί δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ εἰς μοναρχικός. Ὅχι, ἡ ἀντιρρησις, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος, εἴνε ἄλλη. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποιοὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας ἔδρυσαν νέας δυναστείας, εἴνε ἀπόγονοι παλαιῶν δυναστικῶν οἰκῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ἡ διακυβέρνησις ἀπὸ αἰῶνων· ἐγεννήθησαν μὲ μίαν λαμβάνουσαν κληρονομικὴν νομιμότητα, ἣτις ἀνέμενε μίαν εὐνοϊκὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐκδηλωθῆ ὑπὸ μορφὴν ἐρατοῦ στέμματος. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος, εἴνε ἀληθές, δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῆ δίκαιως, προκειμένου περὶ τῶν Βερναδόττων ἢ τῶν Ὀδρένοβιτς. Ἄλλ' ἐφαρμόζεται ἀριστα ἐπὶ τῶν Κεβόργων τοῦ Βελγίου, τῶν Κεοντζόλλερν τῆς Ρουμανίας, τῶν Γλύκσμπουργ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἐσσε τῆς Βουλγαρίας. Δὲν θὰ πραγματευθῶ λοιπὸν τὸν

ισχυρισμόν τοῦτον τοῦ ψεύδους· μ' εὐχαριστεῖ μάλιστα ἀπειρω·. Τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἐννοεῖται καλῶ· ἢ νομιμότης εἶνε μίαν ἰδ ὁτις κληρονομικὴ ἔμφυτος· εἰς τὰς τολμηρὰς οἰκογενείας· εἰς πρίγκηψ γεννᾶται μὲ τὸ δικαίωμα νὰ βσιλεύσῃ· ὅχι μὲ τὸ δικαίωμα νὰ βσιλεύσῃ ἐπὶ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μὲ τὸ δικαίωμα νὰ βσιλεύσῃ γενικῶς, ὡς ἐπίτιμος ἀρχῶν, ἀναμίνων νὰ εὐρεθῇ μίαν πραγματικὴν θέσιν. Εἰς Κοβοῦργος, εἰς Χρηντζόλλερν φέρει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν κόσμον τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· εἰάν οἱ Βέλγιοι, οἱ Ρουμᾶιοι τὸν ἐκλέξουν ὡς βασιλέα, δίδουν εἰλωθ εἰς τὴν νομιμότητά του πρακτικὴν ἀξίαν. Τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἀπονέμεται περίπου ὡς τὸ δίπλωμα πανεπιστημίου. Μὲ τὸ δίπλωμά του εἰς τὸ θυλάκιον, εἰς νεαρὸς διδάκτωρ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ πελατεῖαν, ἀλλὰ ἢ σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου δὲν τοῦ τὴν ἐξασφαλίζει. Τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐπίσης δίδει εἰς τὸν πρίγκηπα ἑνὸς νομίμου βασιλικοῦ οἴκου τὸ δικαίωμα νὰ βσιλεύσῃ ἀδιέφορον ποῦ, ἀλλὰ δὲν τῷ ἐξασφαλίζει χώραν τινὰ ὅπου θὰ δύναται ν' ἀσκήσῃ τὸ δικαίωμά του τοῦτο.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο εἶνε ἀξιόχρηστον. Ἐξηγᾶται πολλὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἄλλως θὰ ἦσαν ἀνεξήγητα. Τῇ βοήθειᾳ του δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ πῶς εἰς νόμιμος βασιλεὺς ἐλέψ Θεοῦ ἀφαιρεῖ ἀπὸ ἄλλον βασιλέα, ἐπίσης νόμιμον ἐλέψ Θεοῦ, τὸν χρόνον του καὶ τὴν χώραν του. Ἡ προσάρτησις τοῦ Ἀννοβέρου, τῆς ἐκλογικῆς Ἑσσης, τοῦ Νασσάου ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, καὶ ἢ τῆς Τοσκάνης, τῆς Μοδένας, τῆς Πάρμας ὑπὸ τῆς Σαρδηνίας δὲν εἶνε πλέον ἀρνητικὴ τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας σιτηρίζεται ἐπίσης ὁ θρόνος τῶν Χρηντζόλλερν καὶ τοῦ οἴκου τῆς Σαβαΐκς. Ὁ κατακτητὴς δὲν ἀφαιρεῖ παρ' ἐκείνου τὸν ὅποιον ἀπογυμνώνει, τὴν νομιμότητα, θὰ ἔλεγον τὸ δίπλωμα, τοῦ κυριάρχου, ἀλλὰ μόνον τὴν χώραν του ἀφαιρεῖ. Ὁ ἐκθρονισθεὶς ἄνθρωπος μένει κατόπι, ὡς καὶ πρότερον, βασιλεὺς ἐλέψ Θεοῦ καὶ εἶνε πάντοτε ἐπιτετραμμένον εἰς αὐτὸν νὰ ζητῇ ἄλλο βασίλειον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ δύναται νὰ βσιλεύσῃ μετὰ νομιμότητος οὐδαμῶς μειωθείσης καὶ μετὰ τῆς δλω· ἰδιαιτέρως δρᾶντῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ διάκρισις

μεταξὺ τοῦ κυριάρχου δικαίωματος τῶν νομίμων δυναστειῶν καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίωματος τοῦτου εἰς μίαν χώραν ἢ εἰς ἕνα ὄρισμένον λαὸν εἶνε στοιχεῖον ἀπαραίτητον τῆς μοναρχικῆς θεωρίας. Χωρὶς τὴν διάκρισιν ταύτην, οἱ κατακτητὴ ἢ προσαρτητικοὶ βασιλεῖς θὰ ἦσαν στασιασταὶ τοῦ χειρίστου εἶδους, θ' ἀπεδείκνυσον, μὲ τὸν σαφέστερον τρόπον, τὴν ματαιότητα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ κατεδείκνυσον προφανῶς εἰς τοὺς λαοὺς, ποίαν ἀξίαν ἔχουν τὰ δικαίωματα ἑνὸς μονάρχου καὶ πῶς κατηγορεῖται εὖτος διὰ νὰ ἐκδιωχθῇ ἐκ τοῦ θρόνου. Τῇ βοήθειᾳ τῆς διακρίσεως ταύτης μεταξὺ τῆς θεωρητικῆς νομιμότητος καὶ τῆς ἐμπεράκτου κυριαρχίας, δύναται τις τέλος νὰ κατανοήσῃ, χωρὶς νὰ ἐξεγείρῃ τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου, πῶς ὁ οἶκος τοῦ Ἀννοβέρου ἠδυνήθη νομίμως νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἀγγλίαν ἐπὶ δλόκληρον αἰῶνα ἐλέψ Θεοῦ, ἐνῷ οἱ κληρονόμοι τοῦ οἴκου Σταούαρτ ἀπέθνησκον νομίμως εἰς τὸν Ἅγιον Γερμανὸν ἢ εἰς τὴν Ρώμην ἐλέψ Θεοῦ· ἐννοεῖ τις ἐπίσης διὰ μετὰ τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, ὁ βασιλεὺς Οὐμβέρτος κυβερνᾷ ἐν Ἰταλίᾳ ἐλέψ Θεοῦ, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος Β' τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ εἰκοσι πέντε περίπου ἔτων, διέρχεται εὐαρέστω· τὸν κτερὸν του ἐν Παρισίοις ἐλέψ Θεοῦ.

Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν περισσότερο ἐπὶ ἑνὸς παραλογισμοῦ ὁπὲρ τὸ δέον ἐκδήλου. Ὅθεν ἀξίζει μάλιστα τὸν κόπον ν' ἀσκήσωμεν σοφρᾶν κριτικὴν ἐπὶ τοῦ μοναδικοῦ τίτλου τῆς μοναρχίας, ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς καταγωγῆς. Ἡ κριτικὴ αὕτη εἶνε τόσον εὐκόλος, ὥστε διερωτᾶται τις ἐνίοτε μετ' ἐκπλήξεως, εἰάν δὲν θὰ ὁμοίωζε μὲ ἀγῶνας Ἡρακλέους ὅπως διαρρήξῃ μίαν ἀνοικτὴν θύραν.

Τὰ ψεύδη. — Γνωρίζομεν τὰς ἱστορικὰς ἀρχὰς δλων τῶν δυναστειῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν ἀπὸ χθὲς, ὑπὸ τὰ ὄμματα μὴ ρωμαντικῶν ρεπόρτερ· βλέπεμεν τὸ δσημέραι συχνότερον θέαμα νομίμων ἡγεμόνων, ἐκδιωκομένων ὑπὸ τῶν λαῶν, τῶν ὁποίων, ὡς ἰσχυρίζονται, τὴν φρούρησιν ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς αὐτὸς εὖτος ὁ οὐρανός· γνωρίζομεν τὴν ἐλαχίστην ἐκτίμησιν, ἣν οἱ βασιλεῖς, τῶν ὁποίων τὸ μέτωπον ἐχρίσθη διὰ τοῦ ἀγίου μύ-

ὡς π. χ. ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ, ὁ συνταγματικὸς μοναρχικὸς τύπος ψεύδεται, ὅχι ἀπέναντι τοῦ βασιλέως ἀλλ' ἀπέναντι τοῦ λαοῦ. Ἡ μοναρχία ἀπαιτεῖ, ὅπως ἀναγνωρισθῆ ὡς θεμελιωθεῖσα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ὡς ὁρατὸς ἀντιπρόσωπος τῆς θέλας βουλήσεως· συνεπῶς διεκδικεῖ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ ἀλάνθαστον, τὸ ὁποῖον εἶνε μίᾳ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ· πάντως ὅμως παρέχει κατὰ θεωρίαν εἰς τὸν λαὸν μίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς· συγκατατίθεται, λοιπὸν, ὅπως ὁ λαὸς κρίνῃ, ἐπιδοκιμάσῃ, καταδικάσῃ ἢ τροποποιῇ τὰ μέτρα μιᾶς ἐξουσίας ἐγκατασταθείσης καὶ ἐμπνευσθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ὑποβάλλει τρόπον τινά, τὸν Θεὸν ὑπὸ μίαν ἀνθρωπίνην κριτικὴν καὶ διακράττει τοιουτοτρόπως ἱεροσυλίαν τὴν ὁποῖαν εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς, θὰ ἐτιμῶρει δι' αὐστηροτάτης εἰρκιῆς. Ἄλλ' εἰκομεν δτι ταῦτα μόνον κατὰ θεωρίαν ἔχουσιν οὕτω. Ἐν τῇ πράξει, ἢ θέλησις τοῦ βασιλέως ἀποφασίζει καὶ πᾶσαι αἱ συνταγματικαὶ μέθοδοι εἶνε ἀπλᾶ ψεύδη τῆς ἀπολυταρχίας. Παύδονται πρὸς τὸν λαόν, καλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἀντιπροσώπους του· ψεύδονται πρὸς τὴν Βουλὴν, ὑποβάλλοντες εἰς αὐτὴν κυβερνητικὰ νομοσχέδια καὶ καλοῦντες αὐτὴν νὰ τὰ ψηφίσῃ, διότι ἡ λαϊκὴ ψήφος εἶνε ἀνίσχυρος νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως, τὴν ὁποῖαν τὸ συνταγματικὸν ψεῦδος ἀποδίδει εἰς τὸν λαόν, καὶ αἱ ψηφοφορίαι τῆς βουλῆς κατ' οὐδὲν δύνανται νὰ μεταβάλουν τὰς κυβερνητικὰς ἀποφάσεις.

Εἰς τὰς πράγματι συνταγματικὰς χώρας, ἢ θέσις τοῦ μονάρχου εἶνε ἐξουτελεστική· ἀλλὰ τὸ πλάσμα τῆς ἐξουσίας του φυλάσσεται τόσον ἐπιμελῶς, ἀποφεύγουν τόσον ἐπιτηδεῶς ν' ἀφήσουν νὰ φανῇ ἡ ἀπόλυτος ἀσημύτης του ἐν τῇ Κράτει, αἱ ἐξωτερικαὶ τιμαί, τὰ προσωπικὰ πλεονεκτήματα καὶ αἱ τέρψεις αἱ συνδεδεμένα μετὰ τὰ καθήκοντά του ἐξακολουθοῦν νὰ εἶνε τόσον μεγάλαι, ὥστε δὲν δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ, πῶς ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι σέβονται ἑαυτοὺς καὶ ἔχουσι μάλιστα λεπτότητα αἰσθημάτων, καταδέχονται νὰ παίξουν τὸν ρόλον ἀνδρικήλων, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα καὶ τὰ μέλη τίθενται εἰς κίνησιν διὰ γημάτων, ἀτινα

κρατοῦν οἱ ὑπουργοί. Τούναντίον εἰς τὰς χώρας τὰς ψευδῶς καλουμένας συνταγματικὰς, τὸν ρόλον τοῦ γελοίου προσώπου παίξουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, εἶνε δὲ δυσκολώτερον γὰ ἐννοήσῃ τις πῶς ἄνθρωποι ἀξιοὶ τοῦ οἴοματος αὐτοῦ ἀνέχονται τοιαύτην ἀντιπροσωπείαν· αἱ ἱκανοποιήσεις τῆς ματαιότητος ἀδύνανται ν' ἀπολαύσωσιν εἶνε ἀδύνατον γὰ τοῖς ἀποζημιώσωσι τοὺς ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐξουτελισμοὺς των.

Ἐν τῇ πολυτελεῖ αὐτοῦ ἀνακτόρῳ, ἐντὸς παγχρύσου στολῆς, ὅταν δέχεται τὴν ὀγκώδη βασιλικὴν αὐτοῦ ἐπιχορήγησιν μὴ βλέπων πέριξ του εἰμὴ βαθείας ὑποκλίσεις καὶ μὴ ἀκούων εἰμὴ τὰς εὐγενεστέρας τῶν προσαγορεύσεων: «Μεγαλειότατε, Γαληνιότατε, κυρίαρχε, εὐδοκήσατε», ὁ συνταγματικὸς βασιλεὺς δύναται νὰ ληρομονήσῃ τὸ ἀποκρηάτικον πρόσωπον τὸ ὅπολον παίζει καὶ τὸ ὅπολον ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ τρομερὰς συνεπειὰς ἐὰν ἐλαμβάνετο ὑπὸ σοβαρὰν ἐποψὴν. Ἄλλὰ καὶ τί ἐξ ἄλλου κατορθώνει ὁ κοινοβουλευτικὸς ἀνὴρ, ἐν Κράτει ψευδῶς συνταγματικῷ, γενόμενος γελοῖος διὰ τῶν ἀτελεσφόρων αὐτοῦ ἀγορεύσεων, διὰ τῶν ἀσκόπων αὐτοῦ χειρονομιῶν, καὶ τῶν ἀνευ ἀποτελέσματος ψήφων του; Δὲν εἶνε βεβαίως ἡ περιφρόνησις τῶν ὑπουργῶν, αἱ εἰρωνεῖαι καὶ αἱ ραδιουργίαι τοῦ τύπου, τοῦ μισθοδοτουμένου ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως! Δύναται τις λοιπὸν νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς φαινομενικῆς τῆς κοινοβουλευτικῆς εἰς πραγματικότητος; Ἡ ἐλπίς αὕτη δὲν δύναται καὶ δὲν ὀφείλει νὰ τρέφεται ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ὅστις παραδέχεται τὴν μυθοπλασίαν τῆς ἀρχῆς τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων.

Διὰ τὸν πολέμιον τῶν κατὰ συνθήκην ψευδῶν, δὲν ὑπάρχει ἀπολαυστικώτερον τοῦ διλήμματος τῆς σιδηρᾶς λογικῆς ἐν ᾧ ἐνέκλεισεν ὁ Βισμαρκ τοὺς αὐτολεγομένους φιλελευθέρους τοῦ γερμανικοῦ Κοινοβουλίου. Τοῖς τὸ ἐπαναλαμβάνει διὰ τῶν ἐξουσιοδοτημένων ρητόρων καὶ διὰ τῶν καλῶς κατηρτισμένων δημοσιογράφων: «Ἡ εἰσθε δημοκρατικοί, ὅποτε ψεύδεσθε ἐνάμιλλώμενοι εἰς μοναρχικὰ αἰσθήματα, ἢ ἢ πρὸς τὸν μονάρχην πιστῆς εἶνε εἰλικρινῆς, ὅποτε ὀφείλετε νὰ ὑπακούσετε εἰς τὰ βαι-

λικὰ κελεύσματα». Ἡ ἐναλλαγή αὕτη εἶνε ἡ σφύρα καὶ ὁ ἄκμων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ μοναρχικὴ φιλευθερία μεταβάλλεται εἰς κόνιν. Εἶνε ἄρρητος εὐχαρίστησις νὰ βλέπη τις πῶς τὰ δειλὰ καὶ ἀνίσχυρα κόμματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀγωνίζονται νὰ ὑπεκφύγουν ἐκ τοῦ σιδηροῦ ὄνυχος τῆς ἀμειλίκτης ταύτης λογικῆς: «Ἐἴμεθα, λέγουσιν, ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν δυναστείαν μέχρι θανάτου, ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει πιστοτέρους ἡμῶν θεράποντας, ἡ δημοκρατία εἶνε δι' ἡμᾶς βδελυγμία καὶ ἀπόγνωσις· ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ σύνταγμα ὑφίσταται ὁπωσδήποτε καὶ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς ἠυδόκησε νὰ ὀρκισθῆ εἰς αὐτό· μετὴν Ἐψηλοτάτην Αὐτοῦ ἀδειαν, θὰ λάβωμεν τὸ θάρρος, ταπεινότητα καὶ μετὰ τῆς βαθυτάτης ὑποταγῆς, νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν, αἱ ὅποιαι τόσον φιλοφρόνως παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ». Καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἰς οὐδὲν τοὺς ὠφελοῦν. Ἡ χεὶρ, ἡ ὁποία τοὺς σφίγγει, τοὺς καλλᾶ εἰς τὸν τοῖχον, κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ κρατηθῆ ἡ ἀνακισθῆ των, καὶ ὁ ἀδυσώπητος κυρίαρχος τοὺς κεραυνοβολεῖ ἀνευ ἀμφιλογιῶν: «Παραδέχεσθε, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ σᾶς κυβερνήσῃ; Ναι; Τότε, πῶς τολμᾶτε νὰ ἀντιτάσσεσθε κατ' αὐτοῦ, πῶς τολμᾶτε νὰ τὸν ἐκκαλεῖτε εἰς ἓν σύνταγμα, τὸ ὅποιον εἶνε δῶρον τῶν χειρῶν του; Ἐν ὀνόματι τῆς θείας δυνάμεώς του δύναται νὰ σᾶς τὸ ἀποσύρῃ, ὅπως δυνάμει τοῦ θείου κύρους του σᾶς τὸ παρεχώρησε. Ἡ δὲν παραδέχεσθε, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀντλεῖ τὰ δικαιώματά του παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; Ὡστε εἰσθε δημοκρατικὸς. Μέσος ὁρος δὲν ὑπάρχει!»

Ὁχι, δὲν ὑπάρχει μέσος ὁρος. Δημοκρατικοὶ ἢ ἀπολυταρχικοὶ· ὅλα τὰ ἄλλα εἶνε ψεῦδος ἢ ὑποκρισία. Μία κυβερνήσις ἧτις θέτει τὸ δόγμα ταῦτα, εἶνε ἀξία τῆς ζωηρᾶς εὐγνωμοσύνης ὄλων τῶν μορφομένων ἀνθρώπων. Δι' αὐτοῦ ἀναμφισβόλως διαπράττει ἐξαιρετικὴν τολμηρότητα, διότι κινδυνεύει μήπως τολμηρὸς καὶ ἐπιτήδειος πολιτικὸς λόγος ἀνατρέψῃ τὸ ἐπιχειρημάτου διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἐάν ἡ λογικὴ εἶνε ὄπλον, σᾶς εἰσθε οἱ

μεγαλύτεροι ὑποκριταὶ καὶ ψεῦσαι. Ἐάν, πράγματι, ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως εἶνε θέλησις τοῦ Θεοῦ, πῶς δύνασθε νὰ διαπράττετε κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως τὸ ἔγκλημα τοῦ ν' ἀφήνετε νὰ ὑφίσταται σύνταγμα βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ περιορισμοῦ τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως ὑπὸ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ; Πρώτιστον καθήκόν σας, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, θὰ ἦτο νὰ καταργήσετε τὸ σύνταγμα. Ἡ ἐκλαμβάνετε σαφῶς τὸ σύνταγμα, παραδεχόμενοι οὕτω, ὅτι ἐν τῷ Κράτει ἡ ψῆφος τοῦ λαοῦ ἀξίζει ὅσον καὶ ἡ θέλησις τοῦ ἐλέφ Θεοῦ βασιλέως καὶ τότε εἰσθε δημοκρατικοί, ἡ τὸ σύνταγμα δὲν εἶνε, διὰ σᾶς, παρὰ λέξις κενή, δὲν συγκαλεῖτε Ράιχσταγ παρὰ διὰ τὸν τύπον, εἰσθε ἐπὶ τῶν προτέρων ἀποφασισμένοι νὰ κάμετε τῆς κεφαλῆς σας, χωρὶς νὰ λάβετε ὑπ' ὄψιν τὴν Βουλὴν καὶ τότε αἱ συνταγματικαὶ σας πράξεις, ὅπως αἱ ἐκλογικαὶ συναθροίσεις, ἡ σύγκλησις τοῦ Ράιχσταγ, ἡ ὑποβολὴ νομοσχεδίων τῆς Κυβερνήσεως κλπ, πάντα ταῦτα εἶνε ψεῦδος συνειδητόν. Εἰσθε λοιπὸν ἢ ψεῦσαι ἢ δημοκρατικοί. Δὲν ὑπάρχει μέσος ὁρος.

Τὸ μέγα ψεῦδος τῆς νεωτέρας συνταγματικῆς θεωρίας συνίσταται ἀκριδῶς εἰς τὸ ὅτι ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως τῆς θείας αὐθεντίας τοῦ βασιλέως· τὸ κῆρος τοῦτο, στερούμενον οὕτω βίας καὶ αἰωρούμενον εἰς τὸ κενόν, ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις νὰ ὑφίσταται. Ἡ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ ἐγνώριζε τὴν ἰδρυσιν τῶν Κρατῶν τὴν περιορίζουσαν ἐπίσης τὴν δυνάμιν τοῦ βασιλέως, ἐγνώριζε τὰς ἐξεγέρσεις τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν λυσσώδη πάλιν τῶν προνομιούχων τάξεων κατὰ τοῦ στέμματος, πρὸς διατήρησιν τῆς ἰσχύος. Ἀλλ' οἱ περιορισμοὶ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, αἱ ἐξεγέρσεις τῶν εὐγενῶν κατ' αὐτῆς δὲν ἐγίνοντο ἐν ὀνόματι ἀρχῆς, ἀποκλειούσης τὸν πρῶτον λόγον τῆς ὑπάρξεώς της, δηλαδὴ ἐν ὀνόματι τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Οἱ ὄψηλοι βαρῶνοι, οἵτινες ἐπολιόρχουν τὸν βασιλέα ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ πύργου του, ἀνεγνώριζον βεβαίως ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἐγκατεστημένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὀπισθῆριζον ὅτι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶχε προσμειδιάσει εἰς μόνον αὐτόν, ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ εἶχον με-

τάσχει αὐτῆς. Δὲν ἦτο τοῦτο ἄρνησις, ἀλλ' ἐδρυῆς ἐπέκτασις τοῦ δόγματος περὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ κύρους τῶν κυβερνῶντων. Ὅπως ὁ μονάρχης ἦτο βασιλεὺς ἐλέω Θεοῦ, διεκήρυσσον διήσαν και αὐτοὶ βαρῶνοι ἐλέω Θεοῦ. Ἦλινε ἡ ἱστορία τοῦ παράφρωνος ἐκείνου, ὅστις εἶχε τὴν ἔμμονον ἰδέαν, ὅτι ἦτο Θεός. Ἐἰς ἄλλος ἀσθενῆς κατεχόμενος ὑπὸ τῆς αὐτῆς παραφροσύνης, ὠδηγήθη μίαν ἡμέραν εἰς τὸ αὐτὸ ἄσυλον ὅπου εἶχε κλεισθῆ ὁ πρῶτος· οὗτος ἤρχισε νὰ γελά περισσότερον ὄλων διὰ τὴν πλάτην τοῦ συναδέλφου του : « Πῶς εἶνε δυνατόν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶνε Θεός ; » ἀνέκραζεν ἀπανειλημμένως. « Διατί ὄχι ; » τὸν ἠρώτησαν ὁ φύλαξ ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ὁ πρῶτος του ἀσθενῆς εἶχε θεραπευθῆ ἤδη : « Διότι δὲν ὑπάρχουν δύο Θεοί· και, ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι Θεός, δὲν εἶμπορεῖ νὰ εἶνε και αὐτός ». Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ φρενοβλαβοῦς ἐκείνου, οἱ εὐγενεῖς τοῦ μεσαίωνα ἦσαν πεπεισμένοι περὶ τῆς ἰδίας των θεϊότητος και κατεπολέμου τὴν ἀπόλυτον βασιλείαν, ὄχι ἐν ὀνόματι τῆς λογικῆς, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς ἰδίας των παραφροσύνης. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἠδύνατό τις, κατὰ τὸν μεσαίωνα, νὰ μένη ἐν πάσῃ τιμῇ προσηλωμένος συγχρόνως εἰς τὴν μοιαρχίαν και τὰς προνομίας τῆς εὐγενείας, ἐνῶ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία και ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλικὴ κυριαρχία ἀποκλείουν ἀπολύτως ἢ μίαν τὴν ἄλλην.

Παρὰ τὸν συνταγματικόν του ρόλον, τὸ μοναρχικὸν ψεῦδος διαδραματίζει και ἕτερον ρόλον καθαρῶς ἀνθρώπινον, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἡ λογικὴ και ἡ ἐντιμότης δὲν ἐξανίστανται ὀλιγώτερον. Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐρχονται εἰς προσωπικὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ βασιλέως ταπεινοῦνται και ἐξευτελίζονται πρὸ τῆς εἰκονικότητος τοῦ μεγαλείου τοῦ ὑπερφυσικοῦ χαρακτήρος τῆς βασιλείας, ἐνῶ ἐνδομύχως χλευάζουν αὐτήν. Τὸ θέαμα τῆς βασιλείας ὀπῆρξε, πανταχοῦ και πάντοτε, κωμῳδία δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν νὰ παίξουν εἰς αὐτήν κάποιον ρόλον. Ἄλλ' ἕκαστος ἔπαιζε μὲ σοβαρὸν ὕψος και μετὰ πεποιθήσεως, ἐφόσον ἦτο ἐπὶ τῆς σκηνης· κατέβαλλε προσπαθείας νὰ παραγάγῃ και νὰ διατηρήσῃ τὴν ποιητικὴν φρεναπύτην εἰς τοὺς θεατὰς, ἀπὸ τῶν ὀποίων

ἐχωρίζετο διὰ τῆς σειρᾶς τῶν φώτων τοῦ παρασκηνίου. Μόνοι οἱ φίλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπετρέπετο ἡ εἰσοδος διὰ τῆς μικρᾶς θύρας τῶν ἠθοποιῶν, μόνοι ἐκεῖνοι ἠδύναντο νὰ ἴδουν, διὰ τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τοῦ διακόσμου δὲν ἦσαν παρὰ παντὸν χρωματισμένον και ἀφθαρμένον, διὰ ἡ ἐπίχρυσος και πορφυρᾶ ἐπίδειξις τῶν ἐπισήμων ἐνδυμάτων δὲν ἦτο παρὰ ἐπίπλαστος ἀπομίμησις και ὅτι, μεταξὺ δύο ἠρωϊκῶν πράξεων, ὁ ἠρως ἐσπευδε εἰς τὰ παρασκηνία διὰ νὰ ζητήσῃ ἕνα ποτήρι μπίρα. Ἀντιθέτως, οἱ σημερινοὶ κωμῳδοὶ τῆς βασιλείας, ἐξέρχονται διαρκῶς ἀπὸ τὸν ρόλον των, και χλευάζουν ἐπιδεικτικῶς τὸν ρόλον των, τοὺς ἐκυτῶς των, και τὸ σεβαστὸν κοινόν. Ὅμοιάζουν μὲ τοὺς ἐντίμους ἐρασιτέχνους τοῦ « Ὀνείρου θερινῆς νυκτός », εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Bottom ὁ ὑφαντῆς δίδει τὴν ἐξῆς φρόνιμον συμβουλήν : « Πρέπει νὰ εἰπῆτε τὸ ὄνομα ἐκείνου πρὸ παριστάνει τὸν λέοντα και ν' ἀφήνετε νὰ φαίνεται τὸ ἡμισυ τοῦ προσώπου του διὰ μέσου τοῦ ρύγχους τοῦ θηρίου· ὁ ἴδιος εἶμπορεῖ νὰ ὀμιλῇ ὀπισθεν αὐτοῦ και νὰ λέγῃ μὲ τὸν τόνον, ὁ ὁποῖος τοῦ πηγαίνει, κάτι σὰν αὐτό : — Χαριτωμένοι κυρταὶ ἢ ὠροῖται κυρταὶ, σὰς συμβουλεύω ἢ εἰς ἰκετεύω ἢ εἰς ἐξορκίζω νὰ μὴ φοβηθῆτε, νὰ μὴ τρέμετε· ἡ ζωὴ μου ἐγγυᾶται διὰ τὴν ἰδικὴν σας. Ἐὰν τυχὸν μὲ νομίσετε λέοντα, αὐτὸ θὰ ἦτο μεγάλη ἀδικία διὰ τὴν νειότητά μου. Ὅχι, δὲν εἶμαι τέτοιο πρᾶγμα. Εἶμαι παιδί τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τὰ ἄλλα παιδιά τῶν ἀνθρώπων. — Ἐπάνω εἰς αὐτὰ κάμετέ τον νὰ δηλώσῃ τὸ ὄνομά του και ἄς εἰπῆ εἰς ἐκείνους καθαρὰ διὰ εἰ ε ὁ Snug ὁ ξυλουργός.

Ἡ κληρονομικὴ δουλεία.— Εἰς τοὺς κλασικοὺς χρόνους τῆς μοναρχίας, τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα ἦσαν ἱερά, ὅπου ὁ κοινὸς θνητὸς εἰσῆρχετο μὲ φρικτάσις σεβασμοῦ· σήμερον τὰ ἀνάκτορα εἶνε ἀνοικτὰ εἰς ὄλους τοὺς ρεπόρτερ. Ὅλα τὰ σκάνδαλα, ὄλα τὰ ἐγκλήματα, και ὄλα τὰ γελοία τὰ ὅποια συμβαίνουν εἰς αὐτοὺς γίνονται γνωστὰ ἀμέσως ἔξω. Ὁ ἔσχατος τῶν ὀπηκῶν γιωρρίζει τὰ κρύφια ἐλαττώματα τοῦ βασιλέως, τὰς εἰδεχθεῖς αὐτοῦ ἀσθενείας, τὰ ὀνόματα

τῶν ἐρωμένων του, τοὺς ἐρωτας πριγκηπίσσης τινός, γνωρίζουν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἢ ὁ βασιλεὺς παίζει εἰς τὸ χρηματιστήριον, ὅτι εἶνε βλάβη, γνωρίζουν τὴν ἀμάθειάν του, περιέρχονται ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα αἱ ἀνορθόγραφοι ἐπιστολαὶ του· ἀναφέρουν τοὺς ἀνοήτους λόγους του καὶ μολαταῦτα ὑποκλίνονται ἐδαφιαίως πρὸ αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ κοινοῦ ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου, δὲν ὁμιλοῦν δημοσίᾳ περὶ αὐτοῦ παρὰ μὲ περισσὰς φράσεις ὑποταγῆς καὶ θεωροῦσι τίτλον τιμῆς νὰ λείχωνται πρὸ παντὸς τὸν ῥόπον τῶν σεπτῶν αὐτοῦ ποδῶν. Ὅποιον θέαμα δι' ἄνθρωπον πεφωτισμένον καὶ ἐλεύθερον! Ὅποια διαρκῆς πηγὴ ἀηδίας πρὸ τῆς κληρονομικῆς δουλείας τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων! Εἰς εὐγενῆς καλλιτέχνης δημιουργήσας εἰ ἀθάνατον ἀριστοῦργημα δὲν ποθεῖ μεγαλυτέραν ἱκανοποίησιν ἀπὸ τὴν εἰσκεψιν τοῦ βασιλέως· κατὰ τὴν ἔξοδόν του ἀπὸ τῆς ὑπέροχον διέγερσιν, ἀπὸ τὴν ἐμπνευσιν καὶ τὴν ἐργασίαν, περιπίπτει ἄνευ διαμέσου σταθμοῦ εἰς τὴν χυδαίαν καὶ παιδικὴν ματαιοδοξίαν νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα ῥίπτοντα ἐν βλέμματι ἐπὶ τοῦ ἔργου του. Εἶνε ἴσως ἓνας Μπετόδεν, ἓνας Ρέμπραντ. ἓνας Μιχαὴλ Ἄγγελος· θὰ μείνη γνωστὸς καὶ θαυμαστός, ἔταν δὲν θὰ μένη πλέον τίποτε ἀπὸ τὸν βασιλέα, τίποτε ἀπὸ μίαν σειρὰν εἰς τὸ λεξικὸν τῶν ἑκατὸν χιλιάδων ὀνομάτων ἡγεμόνων, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ περιττὸν παράρτημα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ὁ καλλιτέχνης ἔχει πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας του ἀξίας· γνωρίζει ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν μουσικὴν του ἢ ἀπὸ τὸν πίνακά του ἢ ἀπὸ τὸ ἄγκλμά του, ὅτι τὰ αὐτιά του εἶνε βουλωμένα, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ του δὲν ἀντιλαμβάνονται, ἡ ψυχὴ του εἶνε κλειστὴ εἰς ὄλας τὰς καλλονάς, ὅτι αἱ κρίσεις του εἶνε γελοῖαι, ὅτι ὡς πρὸς τὴν αἰσθητικὴν μόρφωσιν, εὐρίσκεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ κοινοτέρου ἐμπόρου· οὐχ ἦντον, ἡ καρδία τοῦ καλλιτέχνου κτυπᾷ ἰσχυρότερον ἔταν ὁ βασιλεὺς ἀφήνῃ τὸ βλέμμα του ν' ἀναπαύεται ἐπὶ τοῦ ἀριστοῦργήματός του βαρὺ καὶ ἀφηρημένον ἢ ν' ἀκούῃ ὑπναλέως τὴν μουσικὴν του.

Ὁ σοφός, ὅστις διὰ κοπιώδους διανοητικῆς ἐργασίας κατα-

κατὰ διὰ τὴν Ἀνθρωπότητα νέας ἀληθείας καὶ εὐρύνει τὸν ὄριζόντά του, φιλοδοξεῖ νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως μὲ ἐν γελοῖον ἀλλ' ἐπίσημον ἔνδυμα, καὶ νὰ τῷ εἴπῃ λίξεις τινὰς περὶ τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων αὐτοῦ, αἵτινες προκαλοῦν ἐνδιαφέρον εἰς ὀλόκληρον τὸ σύμπαν, καὶ αἵτινες εἶνε ἴσως ἡ ἐνότης τῶν δυνάμεων, ἡ ἢ ἀνάλυσις τοῦ φωτός, ἡ τὸ τηλέφωνον· γνωρίζει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶνε ἀνίκανος νὰ παρακαλουθήσῃ τὰς ἐξηγήσεις του, νὰ δεῖξῃ ἐνδιαφέρον δι' ἀντικείμενον ἀπολύτως ἀκκτάλητον δι' αὐτόν· καὶ εἶτι μᾶλλον, ὅτι ὁ βασιλεὺς εὖτος, ἀληθῆς βάρβαρος, περιφρονεῖ καὶ αὐτὸν καὶ ὀλην τὴν ἐπιστήμην καὶ προτιμᾷ ἓνα λαμπρὸν ὑπαξιωματικὸν τοῦ συντάγματος τῆς φρουρᾶς τοῦ ἀπὸ ὄλου τοῦ σοφοῦ τοῦ κόσμου· γνωρίζει ὡσαύτως ὅτι δὲν τῷ ἀνήλουν εἰμὴ ὀλίγα λεπτὰ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁπίων δύναται νὰ εἴπῃ ἐσπευσμένως καὶ τραυλίζων ὅτι θέλει νὰ εἴπῃ, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς σκέπτεται εἰς ἄπειρα ἄλλα πράγματα καὶ δεικνύει σαφῶς εἰς τὰ χαρακτηριστικά του, τὴν ἀνίαν, τὴν ὁποίαν δοκιμάζει ἐκπληρῶν τὰ καθήκοντα τῆς θέσεώς του, οὐχ ἦντον ὁ σοφὸς ὑποκλίνεται ὑπὸ τὸν ζυγὸν ὄλων τούτων τῶν ἐξευτελισμῶν, καὶ λαμβάνει εὐχαρίστως τὴν θέσιν του μεταξὺ εἰδὸς θαλαμηπόλου ὅστις ἐμφανίζεται εἰς τὴν αὐλήν καὶ ἐνὸς μικροῦ ἀνθυπολοχαγοῦ νεωσὶ παρασημοφορηθέντος. Πόσοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐπαιτοῦσι τὴν ἄδειαν νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν βασιλέα τὰ ἔργα των, μὲ τὸν ἀποκλειστικὸν σκοπὸν ὅπως τεθῶσι, χωρὶς ν' ἀναγνωσθῶσιν, εἰς τὰς τελευταίας θήκας μιᾶς βιβλιοθήκης ἐν τῇ ὁποίᾳ γενεαλογικὰ ἡμερολόγια καὶ στρατιωτικὰ χρονικά κατέχουσι τὴν τιμητικὴν θέσιν!

Ἡ κληρονομικὴ ἀριστοκρατία ἐκδηλοῖ φυσικῶς ἀπέναντι τοῦ βασιλέως, ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατόν, αἰσθήματα χαμερπέστερα καὶ δουλικώτερα ἐκείνων τὰ ὁποῖα δεικνύει ἡ πνευματικὴ ἀριστοκρατία. Περιστοιχίζει κατ' εὐθείαν καὶ διαρκῶς τὸν βασιλέα, βλέπει ὑπὸ τὸ στέμμα τὸν νυκτερινὸν σκοῦφον, καὶ ὑπὸ τὸν πορφυροῦν μανδύαν τὸν φλαγγέλιον ὑπενδύτην· ἀπ' αὐτῆς ἐκπορεύονται ὄλα αἱ γελοιογραφίαι, ὄλα τὰ σκώμματα καὶ αἱ ραδιοῦρ-

γλαι, αἵτινες ἀπευθύνονται πρὸς τὸν βασιλέα. Χλευάζει τὰς ἀδυναμίας αὐτοῦ καὶ τὰ ἐγκλήματα· μολαταῦτα ἢ κληρονομικὴ αὐτῆ ἀριστοκρατία δὲν ἔχει μεγαλυτέραν φιλοδοξίαν τοῦ ν' ἀποκτήσῃ, διὰ τῶν ἐξευτελισμῶν καὶ τῶν κολακειῶν, τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως καὶ διὰ τὸν αὐτὸς ἀκόμη καλεῖται Δουδοβίκος ΙΒ', ἢ Φίλιππος Δ'. Διαπράττει ὅλας τὰς ἀξιοπρεπείας διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἐν βασιλικὸν βλέμμα, πωλεῖ εἰς αὐτὸ τὰς γυναῖκας τῆς καὶ τὰς θυγατέρας τῆς καὶ ἐπινοεῖ τὴν ἐπαίσχυντον φράσιν «τὸ βασιλικὸν αἷμα δὲν μολύνει». Εἰς πολὺ ὑπερήφανος ἀριστοκράτης μόλις καταδεχόμενος νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἢ νὰ ὀμιλήσῃ κατ' εὐθείαν εἰς τὸν θεράποντά του, ποθεῖ διακαῶς νὰ εἴνε αὐτὸς δεῦλος πρὸς τὸν βασιλέα σπεύδων εἰς ἐπισήμους στιγμὰς νὰ τῷ πλύνῃ τὰς χεῖρας, νὰ τοῦ φέρῃ τὰ πιάτα, νὰ τοῦ πληρώσῃ τὸ ποτήριον, νὰ τοῦ ἐκτελέσῃ τὰς παραγγελίας, ἐν ὀλίγοις νὰ παίξῃ τὸν ρόλον ὑπηρέτου ξενοδοχείου, ὑπηρέτου καὶ ὑπαλλήλου.

Γνωστὸν ἀνέκδοτον, καί, διὰ τοῦτο, μὴ ἔχον ἀνάγκην νὰ εἴνε ἀληθές, ἀναφέρει ὅτι εἰς μίαν τοῦ ἐπίσκεψιν εἰς Κοπεγχάγην ὁ Μέγας Πέτρος ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας ὅλην τὴν ἀφοσίωσιν τῶν ὑπηκόων του. Διέταξε ἕνα Κοζάκον νὰ ριφθῇ ἀπὸ τοῦ ὕψους ἑνὸς πύργου· πάραυτα ὁ δυστυχὴς ἐποίησε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐρρίφθη ἀδιστακτικῶς εἰς τὸ κειόν. Χωρὶς καμμίαν ἀμφισβολίαν, σήμερον ἀκόμη αἱ πλεῖστοι τῶν αὐλικῶν θὰ ἐδέχοντο παρεμοίαν θυσίαν. Θὰ ἐγίνετο τοῦτο ἀπὸ ἠρωισμόν; Οἱ ἴδιοι ἤρωες δὲν θὰ ἐξετίθεντο εἰς κρυολόγημα, διὰ νὰ σώσουν τὸν πνιγόμενον. Θὰ ἦτο λοιπὸν ἡ ἐλπίς ἀνταμοιβῆς εἰς τὸν ἄλλον κόσμον; Ἡ ἐλπίς αὕτη πιθανὸν νὰ εἴχε διευκολύνει εἰς τὸν Κοζάκον τοῦ Μεγάλου Πέτρου τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του, ἀλλ' οἱ σύγχρονοι ἀριστοκράται μας εἰς εὐχυνάκις τέκνα τοῦ Βολταίρου καὶ ἐμμένουν ἐλάχιστα εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ παραδείσου παρὰ εἰς τὰς ἀπολαύσεις τὰς ὁποίας παρέχει εἰς αὐτοὺς ἡ ἐπίγειος αὕτη κοιλὰς τῶν ἀθλιότητων. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τὸ παράδοξον φαινόμενον τοῦ σεβασμοῦ τοῦ φθάνοντος μέχρις αὐτοκτονίας, χάριτι ἑνὸς ἀτόμου τὸ ὅποιον δὲν διακρίνεται ἴσως

δι' οὐδὲν διανοητικὸν ἠθικὸν ἢ φυσικὸν πλεονέκτημα καὶ ὅπερ δύναται κάλλιστα νὰ εἴνε ἀντιπαθητικὸν καὶ μισητόν.

Ὁ θαυμάσιος Μυγχάουζεν διηγεῖται ἐν θαυμάσιον κυνηγετικὸν συμβάν. Κατεδίωκε μίαν ἡμέραν, μὲ μίαν θηρευτικὴν κύνα ἔγκυον, μίαν λαγῶν ἐπίσης ἔγκυον· μίαν στιγμὴν ἔχασεν ἀπὸ τὴν θέαν τὰ δύο ζῶα. Ὅταν τὰ διέκρινε ἐκ νέου, εἶδε μὲ ἐκπληξίν του ἑπτὰ σκυλάκια, τὰ ὁποία ἔτρεχαν ὀπισθεν ἰσάρθμων μικρῶν λαγῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ κυνηγίου αἱ δύο μητέρες ἐγέννησαν καὶ τὰ μικρὰ ἤρχισαν ἀμέσως τὸ κυνήγι μὲ τὰς μητέρας των.

Δύναται κάτι ἀνάλογον νὰ συμβαίῃ μεταξὺ τῶν βασιλέων καὶ τῶν ὑπηκόων των. Ὁ ὑπηκόος εἶνε ἐκ γεννητῆς ἀκόλυτως ἀφωσιωμένος εἰς τὸν βασιλέα, ὅπως εἰς τὸν μύθον τοῦ Μυγχάουζεν ὁ σκύλος μόλις γεννηθῆ κυνηγᾷ τὸν λαγῶν. Ὁμιλῶ σοβαρώτατα ὑπὸ τύπον ἀστειότητος. Ὁ προγονισμὸς (atavisme) δύναται μόνος νὰ ἐξηγήσῃ μίαν πίστιν, ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, ὑπεράνω αὐτοῦ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀτομικῆς ἀξίας, ἐνίοτε μάλιστα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς πραγματικῆς αὐτοσυντηρήσεως. Προφανῶς δι' ἀναδρομῆς εἰς τὰς πρωτογόνους ἰδέας τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἑνὸς ἀμυδροῦ ἀντικτόπου ἕξεων ἀδιαλείπτως μεταδιδόμενων διὰ μέσου χιλιάδων γενεῶν, βλέπομεν ἀνθρώπους αἰσθανομένους ἢ ὑποκρινομένους πρὸς ἕν ἄτομον, τὸ ὅποιον δὲν γνωρίζουν, τὸ ὅποιον ἴσως ποτὲ δὲν εἶδον καὶ τὸ ὅποιον ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ αἰσθήματά των, τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν αἰσθάνονται βεβαίως διὰ τοὺς οἰκείους των, ἴσως δὲ καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των.

Ἀναμφιδόλως εἶνε αἰσθημα βαθέως ριζωμένον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν νὰ γονυπατῆ ταπεινῶς ἐνώπιον παντὸς προσώπου, τὸ ὅποιον τὸ πλῆθος θεωρεῖ ὡς ὑπέρτερον. Λέγω ὅτι τὸ πλῆθος θεωρεῖ ὡς ὑπέρτερον καὶ ὅχι ὅτι εἶνε πράγματι ὑπέρτερον. Ὁ ἀνθρώπος εἶνε ζῶον διαιτώμενον ἀγεληδόν καὶ ἔχει ὅλα τὰ ἐνστικτα τῆς ἀγέλης. Μεταξὺ τῶν ἐνστικτων τούτων τὰς-

σεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, ἢ ὑποταγῇ εἰς ἓνα ἀρχηγόν· ἀλλ' ἐκεῖνος μόνον εἶνε ἀρχηγός, τὸν ὅποιον ἢ ἀγέλη παραδέχεται ὡς τοιοῦτον. Μικρὸς ἀριθμὸς ἐκλεκτῶν πνευμάτων κρίνει ἓνα ἄνθρωπον κατὰ τὰ προσόντα του· τὸ πλῆθος ἐξετάζει μόνον τὴν ἐνέργειάν του ἐπὶ τῶν ἄλλων. Τὸ ἐκλεκτὸν πνεῦμα ἐξετάζει τὸ ἄτομον καθ' ἑαυτό, ἀνεξαρτήτως τῶν σχέσεών του μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· τὸ πλῆθος πληροφορεῖται μόνον περὶ τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν τὸ ἄτομον κατέχει. Οὕτως ἐξηγεῖται ὅτι πᾶς ἐνδοξὸς ἄνθρωπος ἢ ἀπλῶς γνωστός, πολλάκις μάλιστα ἔχων κακὴν φήμην, εὐρίσκει συμπάθειαν καὶ ἀφοσίωσιν, πράγματα, τὰ ὅποια ἀρνοῦνται εἰς ἄνθρωπον συνήθους ἀξίας, ὅστις ἀποφεύγει τὸν κόσμον καὶ τὴν δημοτικότητα. Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ εἶνε τις βσιλεύς, διὰ νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ αὐλικούς· ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ἀπλή φήμη. Οἱ κωμικοί, οἱ θαυματοποιοί, οἱ γελωτοποιοί ἔχουν τοὺς κόλακας των. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπιζητοῦν νὰ ἔλθουν εἰς σχέσεις μὲ γνωστὸς ἐγκληματίας καὶ ὑπερηφανεῦνται ἐπὶ τούτῳ. Τί εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὠθεῖ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν ἀνόητον ταύτην ὀχληρότητα; Τί εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προμηθεύει εἰς τὸν Μπροθμμελ καὶ τὸν Καρτοῦς μίαν αὐλὴν ἀκριβῶς ὅπως εἰς ἓνα ἐπιφανῆ καλλιτέχνην, ἢ εἰς ἓνα μέγαν σοφόν; Δέχουιν συνήθως, ὅτι αἰτίαν εἶνε ἡ μεταδοξία, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις αὐτῆ εἶνε ἐπιπολαία. Διατί λοιπὸν ἔχουν τὴν μεταδοξίαν ν' ἀποτελοῦν μέρος τῆς συνοδείας ἐπιφανῶν προσώπων; Διατί δοκιμάζουν εὐχαρίστησιν νὰ καμαρώνουν εἰς τὴν ἀκολουθίαν ἐνὸς γνωστοῦ ἀνθρώπου; Διότι ὑπήκουσιν οὕτω εἰς τὸ ἐνοτικόν, ὅπερ φέρει τὸ ζῆλον, τὸ ὅποιον ζῆ ἀγελῆδὸν νὰ ὑποτάσσεται εἰς ἓνα ἀρχηγόν. Ὁ σνομπισμὸς (snobisme) ἔχει ἀνθρωπολογικὸν θεμέλιον· ἴδου τι ἐλησμόνησεν ὁ Trachery, ὅταν τὸν ἐπολέμει μὲ ἀσπονδὸν μίτος. Ἡ ἀφοσίωσις εἰς μίαν δυναστείαν, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὑπὸ τὴν ὁποῖαν οἱ μοναρχικοὶ ἐννοοῦν τὴν λέξιν ταύτην, δὲν εἶνε παρὰ πληρεστάτη καὶ ὑψίστη ἐκφρασις τοῦ σνομπισμοῦ.

Βλέπει τις ὅτι προσπαθῶ νὰ εὐρω ἐλαφρυντικὰ περιστατικὰ

εἰς τὸν βυζαντινισμόν. Δὲν θὰ ἐζήτουν ἄλλο καλύτερον, παρὰ νὰ πεισθῶ περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὅποια πολλοὶ ἄνθρωποι ἐπιδεικνύουσι πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς βσιλεῖς. Εἶμιχι πρόθυμος ν' ἀναγνωρίσω, ὅτι ὁ Ρῶσος χωρικὸς οὐδόλως προσποιεῖται, ὅταν ἀσπάζεται τὸ κράσπεδον τοῦ ἐνδύματος τοῦ μονάρχου του καὶ ὅτι ὁ Γερμανὸς στρατιώτης δὲν ψεύδεται, ὅταν διακηρύσσει, ὅτι ἡ μεγαλυτέρα του εὐτυχία εἶνε νὰ θυσιάτῃ τὴν ζωὴν του διὰ τὸν αὐτοκράτορά του. Ἄλλ' ἀνθρωπολογία, ἀταβισμός, κληρονομικότης, ὅλαι αἱ μεγάλαι λέξεις, τὰς ὁποίας ἐτικαλοῦμαι ἵνα ἐξηγήσω τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀμαθοῦς ἄλλου πρὸς μίαν δυναστείαν, μὲ ἐγκαταλείπουν ὅταν βλέπω τὸν βυζαντινισμόν εἰς διακεκριμένους καὶ πεπαιδευμένους ἀνθρώπους. Ὁ βυζαντινισμὸς οὗτος εἶνε καὶ μένει σκόπιμον ψεῦδος, δὲν ἐκπορεύεται ἐκ τῆς καρδίας, εἶνε μίαν κωμῳδίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἕκαστον ἄτομον λαμβάνει μέρος, διὰ νὰ εὐεργετηθῇ ἐξ αὐτῆ· ὁ μὲν διὰ νὰ ἔχη θέσεις καὶ ἀξιώματα, ὁ δὲ διὰ νὰ ἔχη τιμητικὰς τίτλους καὶ διακρίσεις, ὁ τρίτος διὰ πολιτικοὺς λόγους; ἐπειδὴ ἡ βσιλεία τοῦ φθίνειται ἀκόμη ἀναγκαῖα εἴτε πρὸς τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ, εἴτε πρὸς τὰ ἴδια συμφέροντά των. Πάντες δρῶσιν ἕκαστον ἀμέσου ἢ ἐμμέτου συμφέροντος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, τὸ μοναρχικὸν ψεῦδος εἶνε ἀποκρουστικώτερον τοῦ θρησκευτικοῦ. Ὁ ἀεπτυγμένος ἄνθρωπος, ὅστις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κάμπει τὸ γόνυ καὶ ψθυρίζει προσευχάς, ἐνεργεῖ ἐκ ραστώνης πνεύματος, ἢ ἀδιαφορίας, ἢ δειλῆς συγκαταβάσεως πρὸς τὰς ἐξεις. Καὶ ὅταν ἀκόμη εἶνε ἐξ ἐκείων, οἵτινες διὰ προσποιητῆς εὐλαβείας, ἐπιζητοῦν νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοίαν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων των, δὲν ταπεινοῦνται εἰ μὴ πρὸ ἐῶς συμβόλου καὶ δὲν ἀσπάζεται ἀπ' εὐθείας τὴν χεῖρα, παρὰ τῆς ὁποίας ἀναμένει ἀνταμοιβήν.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος τῆς αὐλῆς, ὅστις ἔρπει, ὁ ἀπλοῦς πολίτης ὅστις φωταγωγεῖ τὴν αἰκίαν του, στέφει διὰ πυκνῶν ἐξ ἀνθέων στεφάνων τὴν πρόσοψιν αὐτῆς, ὁ ποιητῆς, ὅστις συνθέτει ὕμνους διὰ τοὺς γάμους τοῦ βσιλέως καὶ τὴν γένεσιν τῶν πριγ-

κῆπων δὲν ἐπιδίδουσιν εἰς ὄλας αὐτάς τὰς ἐπιδείξεις, χάριν ἀνταμοιβῆς, τὴν ὁποῖαν θέλουσιν γὰρ λάβουσι τοῖς μετρητοῖς· δὲν διακρίνονται ποσῶς ἀπὸ τὴν πόρνην ἣτις ψελλίζει λέξεις ἔρωτος κατὰ τοὺς ἐναγκαλισμοὺς καθ' ἑαυτὴν· δὲν σκέπτεται εἰμὴ τὸ ἀργυροῦν νόμισμα τὸ ὁποῖον θὰ λάβῃ μετ' ὀλίγον.

Πολλοὶ ἄνθρωποι, θεωροῦντες τὸν βασιλέα ὡς ἄνθρωπον ὅμοιον μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους, συχνάκις μάλιστα πλέον ἀσέβητον ἢ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων προικισμένον διὰ προτερημάτων, μειδιοῦσιν διὰ τὴν θέλαν δῆθεν ἀπαστολῆν τῶν δυναστειῶν καὶ, μολαταῦτα, εἴταν ἐμιλῶσι μὲ φιλέφρονας φράσεις πλήρεις σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης περὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς οἰκογενείας του προσπαθοῦσιν γὰρ δικαιολογήσουσι ἀπέναντι τῶν ἄλλων καὶ πολλάκις ἀπέγαντι ἑαυτῶν τὴν ἀνειλικρίνειάν των, μὲ τὴν ἐξῆς αἰτιολογίαν: ὅτι, ἐπὶ τέλους, τὸ μοναρχικὸν ψεῦδος εἶνε ψεῦδος ἀδελφές. Ἡ βασιλεία, λέγουσιν, εἶνε, τοῦλάχιστον εἰς τὰς καθαρῶς συνταγματικὰς χώρας, ἀπλοῦς διάκοσμος· ὁ μονάρχης ἔχει ἔχει μικροτέραν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν πρόεδρον τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ Ἀγγλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ἰταλία εἶνε πράγματι δημοκρατίαι μὲ βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς καὶ εἰ πατροπαράδοτοι τύποι ὁποιαγῆς δι' ὧν περιβάλλεται τὸ στίμμα, εὐδὲν ὅπως ἐμποδίζουσι τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τῆς λαϊκῆς θελήσεως καὶ μόνης ταύτης τῆς θελήσεως.

Τοῦτο εἶνε χονδροειδῆς πλάνη, ἣτις πλέον ἢ ἀπαξ ἀκόμη θὰ ἔχη ὀλεθρίας συνεπείας διὰ τοὺς λαοὺς. Ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων ἐξακολουθεῖ γὰρ εἶνε τεραστία, ἡ δὲ ἐπιρροή των καὶ εἰς χώρας ἀκόμη, ὡς τὸ Βέλγιον, ἡ Ρουμανία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Νορβηγία, εἶνε πανίσχυρος, καίτοι ἀσχεῖται ὄχι διὰ τοῦ συντάγματος, ἀλλὰ παραπλεύρως αὐτοῦ ἢ ἀνευ αὐτοῦ. Ἐχομεν περὶ τούτου τὰς μᾶλλον ἀναμφισβήτητους μαρτυρίας. Ὁ ἐντιμος Γλάδστων, ἑσόν ἀρμόδιος εἰς τὸ ζήτημα, ἐξεπράσθη κατὰ τρόπον χαρακτηριστικώτατον περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν βασιλέων κατὰ τὸν «δέκατον ἑνατον αἰῶνα». Μερικαὶ σύγχρονοι δημοσιεύσεις ρίπτουσι ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐπαρκῆς φῶς, ἰδίως ἡ

βιογραφία τοῦ πρίγκηπος Ἀλβέρτου ὑπὸ Μαρτέν, ἣτις περιλαμβάνει τὴν ἀλληλογραφίαν μεταξὺ τοῦ πρίγκηπος Ἀλβέρτου καὶ τοῦ πρίγκηπος Γουλιέλμου τῆς Πρωσίας, τοῦ μέλλοντος βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν σχέσεων τοῦ Ναπολέοντος Γ' μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς Αἰθῆς, τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ βαρῶνου Στόκμυρ, τὰ ἀψευδέστερα μέρη τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἀδελικοῦ συμβούλου Σινάινερ καὶ τοῦ Μέντιγκ κλπ. Βλέπομεν, πῶς εἰς τὰ γραφεῖα τῶν βασιλέων, ὑπεράνω τῶν λαῶν, τῶν κοινοβουλίων καὶ τῶν ὑπουργείων, πλέκονται τὰ νῆματα τῶν στενῶν σχέσεων, πῶς οἱ μονάρχαι συνεννοοῦνται ἀπ' εὐθείας μεταξὺ των· πῶς κρίνουσι ἕκαστον πολιτικὸν γεγονός πρὸ παντὸς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν δυναστικῶν συμφερόντων των· πῶς αἰσθάνονται τὴν ἀλληλεγγύην αὐτῶν ἀπέναντι τῶν κινήματων, εἴτινα ἄγουσι πρὸς λαοὺς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἰσχύος αὐτῶν καὶ τῶν δικαιομάτων, πῶς εἰς τὰς σεβαστοτέρας τῶν ἀποφάσεων, τῶν ἀσκουσῶν ἐπίδρασιν ἐπὶ ἑκατομμυρίων ἀτόμων, ὡθοῦνται ὑπὸ ἰδιοτροπιῶν, ὑπὸ ἀτομικῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν. Οἱ λαϊκοὶ ρήτορες ἀπαγγέλλουσι μεγάλας φράσεις ἐν τοῖς συλλλητηριοῖς, εἰ βουλευταὶ φωνασκοῦσιν ἐν τῇ βουλῇ, οἱ ὑπουργοὶ δι' ἡθους σπουδαίου ποιοῦνται ἀποκαλίψεις: ὄλοι ὄμοῦ εἶνε πεπεισμένοι ὅτι αὐτοὶ μόνοι καθορίζουσι τὰς τύχας τῆς χώρας των· ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ βασιλεὺς γελᾷ μετὰ περιφρονήσεως καὶ γράφει ἐμπιστευτικὰς ἐπιστολάς εἰς τοὺς πέραν τῶν συνόρων ἐστεμμένους φίλους του, καὶ ἀπεργάζεται μετ' αὐτῶν παντὸς εἴδους πράγματα: συμμαχίας καὶ ἀποκλεισμούς, εἰρήνην ἢ πόλεμον, κατακτήσεις καὶ παραχωρήσεις, περιορισμὸς ἢ ἐκχώρησεις, τὰς ὁποίας ἐπιτελοῦσιν εἴτιν ἔλθῃ ἢ κατάλληλος στιγμή ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς φλυαρίας τῶν κοινοβουλίων.

Οἱ βασιλεῖς μάλιστα εὕρισκον ἀφθονα ὄργανα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεώς των ὑπὸ τύπον ἀμέμπτως συνταγματικῶν· ἄλλως τε, ἐν ἀνάγκῃ, δὲν εἶνε δύσκολον γὰρ δημιουργήσουσι ρεύματα τῆς κοινῆς γνώμης καὶ κατανατᾷ ἐπὶ τέλους, οἱ βασιλεῖς,

εἰς τοὺς ὁποίους δὲς ἐπιτρέπεται νὰ παίξουν παρὰ διακοσμητικὸν ρόλον ἐν τῷ Κράτει, εἰδούσιν ἐν τούτοις τὴν ἀποφασιστικὴν λέξιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν λαῶν. Συμβαίνει σήμερον ὅτι καὶ ἐν τῷ μεσαιῶνι, σήμερον μάλιστα ἔτι πλέον, διότι ἄλλοτε ὁ σύνδεσμος τῶν βασιλέων μεταξὺ τῶν ἦτο ἀσθενέστερος, τὸ αἰσθημα τῆς ἀλληλεγγύης τῶν δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη, τὸ δὲ φυσικὸν αἰσθῶν περιβάλλον, ἡ ἀριστοκρατία καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος, ἦσαν ὀλιγώτερον εἰς αὐτοὺς ἀφωσιωμένοι ἢ σήμερον. Ἡ δειλία τῶν ἀνθρώπων οἷσιν ἀντιθέτως τῆς λογικῆς καὶ τῶν πεποιθήσεών των, ὑπεκουσιν εἰς τὸ μοναρχικὸν ψεῦδος, ζημιώνει ἢ ἐκδικεῖται αὐτοὺς ἢ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπίνην πρόοδον. Οἱ πονηροὶ ψευδοφιλελεύθεροι, εἴτινες νομίζουσιν ὅτι ἀπατῶσι τοὺς βασιλεῖς χρηγοῦντες αὐτοὺς φαινομενικᾶ κατ' αὐτοὺς προνόμια καὶ τιμὰς, ἀπατῶνται αὐτοὶ εἰς ἴδιοι τῇ ἀληθείᾳ ὑπὸ τῶν βασιλέων· οὗτοι γνωρίζουσι λίαν ἐπιδεξίως νὰ προσθέτουν εἰς τὴν φαινομενικότητα τῆς παραχωρηθείσης δυνάμεως τὴν πραγματικότητα αὐτῆς. Δὲν εἶνε μάταιος ὁ μοναρχικὸς τύπος, ὡς θέλουσι νὰ πιστεύωσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ μοναρχικὸν ψεῦδος—ματαλα εἶνε ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία.

Γ'.

Ἡ διάκρισις : βιολογικὸν φαινόμενον.

Ἡ σχέσις μετοξὺ μοναρχίας καὶ ἀριστοκρατίας εἶνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ὑφισταμένην μετοξὺ θρησκείας καὶ μοναρχίας. Ἡ θρησκεία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς μοναρχίας, ὅχι ὁμοίως καὶ ἡ μοναρχία ἄνευ τῆς θρησκείας· κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ ἀριστοκρατία δύναται νὰ ὑπάρχῃ διαρκῶς ἄνευ μοναρχίας, ἐνῶ οὕτως δὲν δύναται ἄνευ ἀριστοκρατίας νὰ ὑπάρξῃ. Ὑπάρχουν βασιλείαι, ἡ Ἑλλάς, Ρουμανία, Σερβία—τὰ ὅποια δὲν ἔχουν κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν, ἄλλα, ὡς ἡ Νορβηγία καὶ ἡ Βραζιλία τὴν ἔχουν κα-

ταργήσῃ· ταῦτα ὁμοίως εἶνε τεχνάσματα ἄνευ σοβαροῦ ἀποτελέσματος, διότι τὰ μοναρχικὰ ταῦτα κράτη ἢ θ' ἀποβάλλωσιν ἐντὸς ὀλίγου τὴν βασιλείαν ὡς ἀπέβαλον τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ θὰ μετασχηματισθοῦν εἰς δημοκρατίας ἢ θὰ ἴδωσιν εἰς τὴν προσεχῇ γενεᾷ ἢ ἀργότερον εἰς τὴν μεταπροσεχῇ ν' ἀναφάνεται κληρονομικὴ τις εὐγένεια, μὴ ἔχουσα ἴσως νομικὴν ὑπαρξιν καὶ τίτλους, τῆς ὁποίας ὁμοίως τὰ προνόμια δὲν θὰ εἶνε ὀλιγώτερον πραγματικά. Μία κληρονομικὴ μοναρχία φυσικῶς ἀπαιτεῖ κληρονομικὸν περιβάλλον ἀκολουθείας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι πολλὰ τῶν ἐντόμων ἐξωθοῦν τὴν περὶ τῶν τέκνων των φροντίδα μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀποθέτουν τὰ ὠὰ των πλησίον ἢ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, τῆς ἐν μέρει ἀποτελουμένης ἐκ ζώντων ζώων, ὅπως αἱ μικραὶ κάμπαι των κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀπώσεώς των εὐρῶσι τὴν τράπεζαν στρωμένην. Οὕτω πῶς καὶ ἕκαστος βασιλεὺς ποθεῖ ὅπως ὁ διάδοχος του εὐρίσκη ἀπὸ τοῦ λίκνου του μίαν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, τὴν ὅποیان δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἴδιος, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀναμένει τὰ αἰσθήματα ταῦτα τῆς εὐγνωμοσύνης ἐξ ὠρισμένου ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν, ὅς οἱ πρόγονοὶ του ἐπλήρωσαν τιμῶν καὶ ἀγαθῶν. Ἡ μέριμνα αὕτη συχνότατα ἀποτυγχάνει, ἡ ζῶσα ἀριστοκρατικὴ γενεὰ λησμονεῖ, μόλις ἀπειληθῇ ὑπὸ κινδύνου, τὴν παραδεδομένην ὑπὸ τῶν προγόνων ὀφειλὴν τῆς εὐγνωμοσύνης, ταῦτοχρόνως μὲ τὰς προνομίας των : ἐγκυταλείπει σκοπιμώτατα εἰς τὴν τύχην του τὸν δυστυχῆ ἡγεμόνα, ὅστις ἐδασίζετο ἐπ' αὐτῆς. Ἡ δὲ ἱστορία θρίθει τοιούτων παραδειγμάτων· ὅς ἀναφέρωμεν ἀπλῶς τὴν συμπεριφορὰν τῆς ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας πρὸς τὸν βασιλέα Γουλιέλμον τῆς Ὁράγγης καὶ Γεώργιον τὸν Α' τὴν τῆς νομιμόφρονος γαλλικῆς ἀριστοκρατίας πρὸς τοὺς Ναπολέοντας Α' καὶ Γ' καὶ Λουδοβίκον Φίλιππον καὶ ἀντιστρόφως τὴν τῆς Ναπολεοντίου ἀριστοκρατίας πρὸς τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβόνων. Οἱ βασιλεῖς ὁμοίως δὲν ἔχουσι πεποιθήσιν εἰς τὸ εὐθραύστον τοῦτο στήριγμα, βλέπουσιν ὁμοίως εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀριστοκρατίας ἀπατηλὴν τινα προστασίαν ἐκ μέρους αὐτῆς, καθὼς ὁ στρατιώτης ἐν τῷ πεδίῳ τῶν μαχῶν ἠσυχάζει

ὕπὸ ἐν πρόχωμα, τὸ ὅποιον γνωρίζει ὅτι ἀδυνατεῖ ν' ἀντιστη εἰς τὰς σφαῖρας τοῦ ἐχθροῦ

Εἶνε περίεργον θέαμα, ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ ἐκπληξιν καὶ ὀργὴν συγχρόνως, ἡ μεσαιωνικὴ αὐτὴ κωμῳδία ἐν μέσῳ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ μας! Μία τάξις ἀνθρώπων μιμεῖται ἐν τῷ κόσμῳ μίαν προνομιοῦχον φυλὴν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου ἢ τῶν Ἰνδιῶν. Ἀπονέμει εἰς ἑαυτοὺς τίτλους, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε ἐσήμαινον ἀξιώματα, οἵτινες ὁμῶς σήμερον δὲν ἔχουν πλέον καμμίαν ἔννοιαν· ζωγραφίζει, χαράσσει καὶ ἐκτυποῖ ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν τῆς, τῶν οἰκίων τῆς, τῶν σφραγίδων τῶν, ἀπεχθεῖς εἰκόνας παριστώσας ἀσπίδας, ἀπὸ αἰώνων ἀχρηστευθείσας. Τοῦτο προκαλεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν αὐτὴν περίπου ἐντύπωσιν, τὴν ὅποιαν θὰ προεκάλει ἄνθρωπος στιγματίζων τὸ πρόσωπόν του, ὡς οἱ προϊστορικοὶ Κέλται, ἢ θὰ ἔφερον ἐπάνω του κοπιτερὰν πέτραν ἀντὶ μαχαιριδίου τῆς τσέλης καὶ θὰ μετέβχινεν εἰς κυνήγιον μὲ βέλος ὀδοντωτὸν ὡς ἀκανθωτὴ ράχισ ἰχθύος.

Πῶς νὰ μὴ γελάτῃ κενεὶς δι' ἓνα ἄνθρωπον ὅστις τιτλοφορεῖται δούξ, δηλαδὴ φέρει τίτλον ἀπανεμόμενον εἰς στρατηγὸν διοικητὴν στρατοῦ, ἐνῶ ὁ δὴθεν δούξ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ κοῦφος νεανίας, ὅστις δὲν διηύθυνεν ἄλλο τι ἀπὸ ἐν κοιτιγῶν χοροῦ. Ἄλλος ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς του καὶ θεωρεῖ ἑαυτὸν ἄνθρωπον ἐκλεκτόν, ἐνῶ εἶνε κμπούρης, χοιραδικὸς καὶ ὀλιγώτερον ἔξυπνος ἀπὸ ἓνα ὀδοκαθαριστήν. Ὁ πολιτισμὸς μας δὲν διατηρεῖ παραδοξότερα ἰχνη τοῦ παρελθόντος ἀπὸ μίαν εὐγένειαν, ἣτις διακρίνεται μόνον διὰ τῶν τίτλων καὶ τῶν συμβολικῶν οἰκοσήμιων.

Δὲν θέλω ποσῶς διὰ τούτων νὰ εἶπω ὅτι ἡ ἰσότης θὰ παρεῖχε λογικώτερον ὀργανισμὸν τῆς κοινωνίας. Ἡ ἰσότης εἶνε μὴ χίμαιρα τῶν σοφῶν τοῦ γραφείου ἢ τῶν ὀνειροπόλων, οἵτινες οὐδέποτε παρετήρησαν διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνόμιζεν ὅτι περιελάμβανε τὰς ἰδέας τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν, ὅταν συνεκέντρον τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εἰς τὰς τρεῖς ταύτας λέξεις: «Ἐ-

λευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης». Ἐλευθερία; ἔχει καλῶς. Ἐὰν ἡ λέξις αὕτη ἔχῃ σημασίαν τινά, πιθανῶς αὕτη νὰ εἶνε ἡ ἐξῆς: «Ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἐμποδίων ἐκείνων δι' ὧν οἱ νόμοι οὐς ἐθέσπισεν ἡ ἀδθαιρεσία καὶ ἡ ἀμάθεια κωλύουσιν ἢ καταθλίβουσιν τὴν γόνιμον ἐκδήλωσιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν κοινωνικῶν ομάδων. Ἀδελφότης; Ἴδου μία θαυμασία λέξις παριστώσα τὸν ἰδεώδη σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν προαίθημα τῆς ὑψίστης αὐτῆς τελειοποιήσεως, ἣτις εἶνε ἀκόμη λίαν μακράν. Ἄλλ' ἡ ἰσότης; Εἶνε εἰς μ῀θος μὴ ἔχων θέσιν εἰς μίαν λογικὴν ἐξήγησιν. Οἱ πρόδρομοι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως δὲν ὠμίλησαν ἄλλως τε—πρέπει νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν τὸ δίκαιον τοῦτο—περὶ κοινωνικῆς ἰσότητος, ἀλλὰ μόνον περὶ ἰσότητος ἀπέναντι τῶν νόμων, τοῦθ' ὅπερ παρέλειψαν νὰ εἴπωσιν οἱ ῥήτορες καὶ οἱ δημοσιολόγοι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Οὗτοι ἐπρόκειτο νὰ ὀμιλήσουν εἰς λιθογραφικὸν ὕφος καὶ ἐθύσασαν τὴν σαφήνειαν εἰς τὴν συντομίαν. Οὕτω λοιπὸν ἡ λέξις «ἰσότης» εἰσῆλθεν ἀνευ ἐπεξηγηματικοῦ ἐπιθέτου εἰς τὸ τρισυπόστατον τοῦ προγράμματος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κακῶς ἤρμηγεύθη ὑπὸ τοῦ πλήθους, ὅπερ ἐπαναλαμβάνον χωρὶς νὰ σκεφθῇ τὰς λέξεις ἐξέλαβε τὴν ἰσότητα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν μὲ τὴν ὅποιαν ἔκτοτε προβάλλει εἰς τὸν κατάλογον μιᾶς δημοκρατίας ζυθοπωλείου.

Καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ νόμου ἡ ἰσότης δὲν εἶνε δυνατὴ εἰμὴ θεωρητικῶς. Ἀναμφιδόλως, ἐὰν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων ἐγένετο διὰ μηχανῆς, πᾶς τις θὰ ἦτο βέβαιος ὅτι τὸ πρᾶγμα θὰ συνέβαινε πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ συμφῶνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς μηχανικῆς. Ἄλλ' ἀφοῦ οἱ νόμοι ἐφαρμόζονται ὑπὸ ἀνθρώπων, ἡ ἀνισότης εἶνε ἀναπόφευκτος· καὶ ὁ μᾶλλον εὐσυνείδητος καὶ μᾶλλον ἀμερόληπτος δικαστὴς ἐπηρεάζεται ἐν ἀγνοίᾳ του ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον, τὴν ψῆφον, τὸ πνεῦμα, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν θέσιν τῶν κομμάτων· ὁ νόμος διευθύνεται εἰς τὰς χεῖρας του ὑπὸ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς δυσμενείας καθὼς ἡ μαγνητικὴ βελόνη διευθύνεται ὑπὸ τῶν ἠλεκτρικῶν ρευμάτων. Ἐν τῇ

ἐφαρμογή ταύτη τῶν νόμων ὑπάρχει πηγὴ σφαλμάτων, αἵτινα δύνανται νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸ ἐλάχιστον ὅριον χωρὶς ποτε ὁμως νὰ ἐκλείψωσι τελείως.

Ἐὰν ἡ ἰσότης ἐνώπιον τῶν νόμων εἴνε εὐσκόλος, ἡ κοινωνικὴ ἰσότης εἴνε καθαρῶς φαντασιώδης· εἴνε ἀντίθετος πρὸς πάντας τοὺς ζωτικὰς νόμους τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. Ἐμεῖς, οἵτινες ἰστιάμεθα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κόσμου, ἀναγνωρίζομεν ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀνισότητι τῶν ἐμψύχων ὄντων τὴν ἀρχὴν πάσης ἀναπτύξεως καὶ πάσης τελειοποιήσεως. Τί εἴνε ὁ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, ἡ πηγὴ αὕτη τῆς ὠραίας ποικιλίας καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν μορφῶν τῆς φύσεως, εἰμὴ ἡ σταθερὰ διαβεβαίωσις τῆς ἀνισότητος; Ἐν ὄν ἐφωδιασμένον διὰ τὴν ζωὴν καλύτερον τῶν ἄλλων, καθιστᾷ ἀισθητὴν εἰς τὰ ἄλλα ὄντα τοῦ εἴδους τοῦ τὴν ὑπεροχὴν του, ἐλαττώνει τὸ μερίδιον, τὸ ὅποιον ἡ φύσις τοῖς παρέχει καὶ ἐμποδίζει τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικότητός των, ὅπως ὑπερτιμηθῇ εὐρύτερον ἢ ἰδία αὐτοῦ ἀτομικότης. Οἱ καταπιεζόμενοι ἀνθίστανται, ὁ πιέζων τοὺς ἐκδιάζει. Ἐν τῇ πάλλῃ ταύτῃ, αἱ δυνάμεις τοῦ ἀσθενεστεροῦ ἀξάνονται καὶ αἱ τοῦ ἰσχυροτέρου ἀναπτύσσονται εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἔντασιν. Ἐκάστη ἐμφάνισις προνομιοῦχου ἀτόμου καθίσταται οὕτω διέγεσις δι' ὀλόκληρον τὸ εἶδος καὶ προάγει τοῦτο κατὰ ἕνα βαθμὸν. Εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν πρώτην θέσιν τὰ ἀτελέστερα ἄτομα ἐκμηδενίζονται καὶ ἐξαφανίζονται· ὁ μέσος τύπος δὲν παύει νὰ γίνεταί καλύτερος ἑαυτοῦ καὶ εὐγενέστερος. Ἡ σημερινὴ γενεὰ ὑφίσταται ἐν τῷ συνόλῳ τῆς τάσον ὑψηλά ὄσον τὰ ἐξαιρετικὰ ὄντα τῆς χθελινῆς γενεᾶς καὶ ἡ ἀδριανὴ γενεὰ ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὰς κορυφὰς τῆς σήμερον. Εἴνε ρεῦμα ἀνταγωνισμοῦ ἀτελεύτητον, πάντοτε ὁμως προχωροῦν. Τὸ πλῆθος ζητεῖ νὰ ἐξισωθῇ μὲ τοὺς προνομιοῦχους, οἱ προνομιοῦχοι ἐπιζητοῦν νὰ διατηρήσωσιν καὶ μάλιστα νὰ αὐξήσωσιν τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ πλῆθους ἀνισότητά ἣτις τοὺς διακρίνει. Εἴνε μία διηγετικὴ ἔντασις λειτουργιῶν καὶ δυνάμεων, ἀγῶνες ἀκούραστοι εἰς ἀμφοτέρους· καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἴνε ἡ

σταθερὰ ἀνοδος πρὸς τὸ ἰδεῶδες. Οἱ καλύτεροι καλοῦν φθόνον τὴν προσπάθειαν τῶν μικροτέρων, ὅπως φθάσωσιν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς γραμμὴν, οἱ κατώτεροι ὀνομάζουσι ὑπερηφάνειαν τὴν φροντίδα, τῇ ὁποίαν λαμβάνουσι οἱ καλύτεροι διὰ νὰ ἐπιτηρήσωσιν τὴν χωρίζουσαν αὐτοὺς ἀπόστασιν. Ταῦτα ὁμως δὲν εἴνε παρὰ μορφὰ τοῦ φαινομένου τῆς φυσικῆς ἀδρανείας τῆς ὕλης· ἐκάστη προσπάθεια, καὶ αὕτη ἡ ἀναγκαία καὶ εὐεργετικὴ, προσβάλλει ἐκείνην πρὸς στιγμὴν κατὰ τρόπον δυσάρεστον καὶ ἡ φαινομενικὴ δυσαρέσκεια, ἣν προῦκάλεσεν ἡ ἀντίθεσις τῆς προσπάθειας, δὲν δύναται ποτε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις κατὰ τῆς ὀφελιμότητος τῆς προσπάθειας ταύτης.

Ἡ ἀνισότης λοιπὸν εἴνε νόμος τῆς φύσεως, ἐξ αὐτῆς δὲ ἡ ἀριστοκρατία ἀντλεῖ τὴν δικαιολογίαν τῆς. Ἐὰν ἡ ἀριστοκρατία σχηματίζῃ κληρονομικὴν τάξιν εὐγενείας, τοῦτο δὲν ἔχει τίποτε τὸ προσβάλλον τὴν λογικὴν. Μία παρατήρησις, τῆς ὁποίας ἡ ὀρθότης ἀπεδείχθη, εἴνε τὸ γεγονὸς διὰ αἱ ἰδιότητες τοῦ ἀτόμου μεταδίδονται εἰς τοὺς μεταγενεστεροὺς. Ἐὰν ὁ πατὴρ ἦτο ὠραῖος, ἰσχυρὸς, θαρραλέος καὶ εὐεκτῶν, εἴνε λίαν πιθανὸν ὅτι καὶ οἱ υἱοὶ του θὰ ἀπολαύσωσι τῶν αὐτῶν πλεονεκτημάτων, ἐὰν δὲ χάρις εἰς τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα ὁ πατὴρ ἐδημιούργησε θέσιν τινα διακεκριμένην ἐν τῇ κοινωνίᾳ, αὐτεὶς λόγος ὑπάρχει ὅπως οἱ ἐξ αἵματος κληρονόμοι του μὴ διατηρήσωσι τὴν θέσιν ταύτην. Βεβαίως θὰ ἦτο προτιμώτερον δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὸ σύνολον ἐὰν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κατακτήσωσιν ἐκ νέου τὴν πρώτην γραμμὴν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων των· τοῦτο θὰ τοὺς προήσπιζεν ἀπὸ τὴν ἐκλυσιν καὶ τὴν ἐκπτώσιν. Δὲν εἴνε ὁμως ὀλιγώτερον πιθανὸν ὅτι ἐν φανερῷ ἀγῶνι, οἱ υἱοὶ τῶν καλλιτέρων θ' ἀπετέλουσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν πλειονότητα τῶν νικητῶν.

Τὰ καλὰ τῆς ἀριστοκρατίας. Μία κληρονομικὴ ἀριστοκρατία δὲν εἴνε μόνον φυσικὴ, εἴνε συγχρόνως καὶ ὀφέλιμος εἰς τὸ Κράτος. Ἐν μιᾷ δημοκρατίᾳ, ἣς τὸ ἰδεῶδες εἴνε ἡ κακῶς ἐνοουμένη ἰσότης τῆς μεγάλης Ἐπιναστώσεως, γενικῶς

μόνον οἱ γέροντες ἢ οἱ ὄριμοι τὴν ἡλικίαν ἄνδρες φθάνουσιν εἰς σημαίνουσας θέσεις, εἶνε δὲ μοναδικὴ ἐξαιρέσις ἐὰν εἰς νέος κατορθώσῃ νὰ καταβάλλῃ τοὺς συναγωνιστάς του, νὰ γείνη βουλευτής, ἀρχηγὸς κόμματος, ὑπουργός, ἀρχὼν τοῦ κράτους. Τὰ παραδείγματα τῶν στρατηγῶν τῆς πρώτης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Βοναπάρτου, τοῦ Βάσιγκτων, τοῦ Γαμβέττα δὲν ἀποδεικνύουν τι τὸ ἐναντίον τῆς ἀντιλήψεως ταύτης. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους των δι' αἰφνυδίων ἐπαναστάσεων. Ἐκείνο τὸ ὅποιον τοὺς ἔφερεν ἐκεῖ δὲν εἶνε ἡ ἰκανότης των, ἀλλ' ἡ τύχη ἢ ὅποια τοῖς προσέφερε θέσεις χηρευούσας χάρις εἰς τὴν ἀποχὴν πολυαριθμῶν συναγωνιστῶν ἐπίσης καταλλήλων, ἀπαξιούτων νὰ ἐπωφεληθῶσι μιᾶς στιγμῆς ἐπαναστατικῆς διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν ἐξουσίαν μὲ ἐν κίνημα τῆς χειρὸς.

Αἱ ἐπαναστάσεις δύνανται πράγματι νὰ φέρωσι νεαρωτάτους ἄνδρας εἰς τὰς πρώτας θέσεις, ἀλλ' αἱ ἐπαναστάσεις εἶνε πάντοτε ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις καὶ μεταβάσεις ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην μὴ ἀνανεούμεναι αἰωνίως· δὲν εἶνε ἡ φυσιολογικὴ κατάστασις τῆς δημοκρατίας. Ἐὰν αὕτη καταλήξῃ εἰς ἡρεμὸν περιόδον καὶ ζήσῃ κανονικὴν ζωὴν, δὲν θὰ παρέχῃ πλέον στάδιον σπανίας δράσεως εἰς τοὺς Βοναπάρτας, Βάσιγκτων καὶ Γαμβέτας. Ἐνδιαφέρει ὅμως τὰ μέγιστα τὴν ἀνθρωπίνην πρόδοον, ὅπως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νέοι ἄνδρες ἔχωσι ἀποτελεσματικὴν ἐπιρροὴν ἐν τῇ Κράτει. Οἱ γέροντες εἶνε ἀνεπίδεκτοι τῶν νέων ἰδεῶν καὶ δὲν ἔχουσιν οὕτε τὴν δύναμιν οὕτε τὴν ἰκανότητα νὰ ἐνεργήσουν κατὰ τὰς νέας ἀρχάς. Κατὰ φυσιολογικὸν νόμον, τὸ νευρικὸν ρεῦμα διατρέχει μετὰ μεγαλυτέρας εὐκολίας τὰς συνειθισμένας ὁδοὺς καὶ μετὰ μεγάλου κόπου διανοίγει νέους δρόμους. Ὁ νόμος οὗτος ἔχει ὀλεθρίας συνεπειὰς καθιστῶν τὸν ἡλικιωμένον ἄνθρωπον, ἐν αὐτόματον, οὕτινος ὅλαι αἱ ὀργανικαὶ λειτουργίαι ὑποτάσσονται εἰς τὴν ἕξιν καὶ τοῦ ὁποίου ἡ σκέψις καὶ ὁ νοῦς ὑφίστανται τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν. Ἐκθέσατε τὸν γεροντικὸν τοῦτον ὀργανισμόν εἰς νέας παρορμήσεις, ἐξαναγκάσατέ

τον ν' ἀφήσῃ τὰς πεπατημένας καὶ προσφόρους διὰ νὰ τιναχθῇ εἰς γῆπεδον προσφάτως ἀνασκαφέν καὶ ἰδοῦ τί θέλει συμβῆ· ἐκεῖ ἐνθὰ τὸ νέον πνεῦμα δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ συλλάβῃ σκέψιν τινὰ νέαν, τὸ ἡλικιωμένον πνεῦμα ὀφείλει πρῶτον νὰ τὴν συλλάβῃ καὶ αὐτό, ἔπειτα πρέπει ν' ἀντιστη εἰς τὴν τάσιν τὴν ὅποίαν ἔχει ὅπως διατυπώσῃ τὴν εἰρημένην σκέψιν κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον, τὸν ἑκατοντάκις ἤδη ἐφαρμοσθέντα. Ἐχει συνεπῶς ἀνάγκην νὰ καταβάλλῃ διπλὴν προσπάθειαν, καὶ ἡ δύναμις του ἀντὶ νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ νεανικοῦ πνεύματος, τοῦναντίον ὕστερεῖ τούτου κατὰ πολὺ. Εἶνε ἡ φυσιολογικὴ ἐξήγησις τῆς λεγομένης ἀποστεώσεως τῶν γερόντων. Εὐρίσκουν πολὺ κοινῶδες ν' ἀπεσπασθῶσι τῶν ἑξῶν των, τὸ νευρικὸν των σύστημα εὐρίσκεται συνήθως εἰς ἀπόλυτον ἀδυναμίαν νὰ παραγάγῃ παρορμήσεις ἐπαρκῶς ἰσχυρὰς πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν ἀντιστάσεων. Ἴδου διατὶ ἐν κράτος διοικουμένον ὑπὸ γερόντων εἶνε καταδικασμένον εἰς τὴν ρουτίναν καὶ προσωρισμένον νὰ καταστῇ μουσεῖον παραδόσεων. Ἐκεῖ τοῦναντίον ὅπου ἡ νεότης κυβεργεῖ, δημιουργεῖ τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἐφαρμοξοὺς, πᾶσαι αἱ καινοτομίαι εὐρίσκουν πρόθυμον ἀποδοχὴν, καὶ ἡ παράδοσις, ἣτις δὲν ἔχει τὴν συνήθειαν ὡς σωματοφύλακά της, ὀφείλει, ἐὰν θέλῃ νὰ διατηρηθῇ, νὰ παρέχῃ συνεχεῖς ἀποδείξεις τῆς ἀρίστης αὐτῆς καταστάσεως.

Ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς νεότητος, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀντίθετον ὄψιν τοῦ ζητήματος, δὲν δύνανται νὰ προξινήσωσι καὶ μεγάλας ζημίας. Ἐν τῇ πολυπλόκῳ μηχανισμῷ τοῦ Κράτους ὑπάρχει πράγματι μεγάλη ἀπόστασις ἀπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐμπνεύσεως μέχρι τῆς ἐκτελέσεως, καὶ αἱ πολυαριθμοὶ τροχοί, οὓς δέον νὰ θέσῃ τις εἰς κίνησιν ἐξαντλοῦσιν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν κυρίαν παρόρμησιν, ὥστε δὲν ὑπολείπεται εἰμὴ ἐλαχίστη τις δύναμις διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ὀφελίμου τελικοῦ ἀποτελέσματος. Ἡ ὑπαρξίς μιᾶς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας ἐπιτρέπει, ἐν τῇ ὁμαλῇ τῶν πραγμάτων καταστάσει, εἰς μέγαν ἀριθμὸν προνομιοῦχων προσώπων νὰ φθάσωσιν εἰς τὰς ὑψίστας

τῶν θέσεων εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας των, Ὁ ἀριστοκράτης ἐπὶ τῆς σκοτεινῆς μάξης τοῦ πλήθους ἔχει τὸ φεινδὸν πλεονέκτημα τοῦ νὰ εἴνε τοῖς πᾶσι γνωστὸς, πλεονέκτημα τὸ ὁποῖον εὕρισκει ἀπὸ τοῦ λίκνου τοῦ ἀκόμη, ἐνῶ τὸ τέκνον τοῦ λαοῦ, ὁρῶναι κατὰ γενικὸν κανόνα νὰ χρησιμοποίησιν τὰ ὠραιότερά του ἔτη διὰ τὴν κατὰκτησιν τῆς πασιγνωσίας ταύτης ἀντὶ μιᾶς ἀνικτῆς ἀπωλείας δυνάμεων καὶ ἀντὶ ἀλλοιώσεως τοῦ χαρακτῆρός του. Εἰς τὸ φυσικὸν ροῦν τῶν πραγμάτων, ἡ θέσις ἐν ἣ δύναται νὰ ἐργασθῆ διὰ τὸ κοινὸν καλὸν εἴνε διὰ τὸ πλησίον τὸ τέλος, διὰ δὲ τὸν ἀριστοκράτην ἢ ἀρχὴν τοῦ σταδίου ὁ τελευταῖος οὗτος διατηρεῖ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ του εἰς τὸ ἔθνος ὅλην τὴν δραστην δύναμιν τὴν ὁποῖαν οὗτος ἐξοδεύει ἐν τῷ κοπιῶντι αὐτοῦ ἀγωνίᾳ ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην. Ἡ ὑπαρξίς μιᾶς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας εἴνε καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη ὠφέλιμος εἰς τὸ Κράτος. Ἡ κατοχὴ ἐνδόξου ὀνόματος παρέχει ὅπως ἐξαιρετικὴν ἐγγύησιν ὅτι ὁ φέρων αὐτὸ θὰ ἔχη ἀσφαλεστέρην ἀνείληψιν τοῦ καθήκοντος καὶ ὑψηλότερον ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ ἑἰς ἄτομον τυχευτικῆς προελεύσεως. Ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι ὁ γενικὸς οὗτος κανὼν ἔχει πολλὰς ἐξαιρέσεις. Εἰς κρίκησιν ἢ δοῦξ τῆς ἀρχαιοτέρας εὐγενείας δύναται νὰ εἴνε ἀτιμὸν ὑποκείμενον καὶ ὁ υἱὸς ἐνδὸς ἡμερομισθίου ἐργάτου ἢ τὸ ἐγκαταλειφθὲν τέκνον τὸ περισυλλεγὲν ἐκ τῶν ὁδῶν μεγάλης τινὸς πόλεως δύναται νὰ εἴνε λαμπρότατον ὑπόδειγμα εὐγενείας χαρακτῆρος καὶ ἥρωϊκῆς αὐταπαρνήσεως. Ἀλλ' ὁ πρῶτος θὰ εἴνε ἐξίρσεις καὶ δὲν λαμβάνω ὅτ' ὄψιν τὸν δεῦτερον, ἂν ἐν λάθῳ ἐπαρκεῖς ἀποδείξεις.

Ἴδου μία θέσις ἣτις ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὴν θάρρος, τιμιότητα καὶ πίστιν· καλοῦμαι μετὰ τῶν συμπολιτῶν μου νὰ ἐκλέξω τὸν ἀξιὸν αὐτῆς. Ἐχὼ ἐνώπιόν μου πολλοὺς συναγωνιστάς, ἀλλὰ οὐδὲνα γνωρίζω προσωπικῶς· ὁ εἷς προέρχεται ἐκ παλαιᾶς καὶ διακεκριμένης οἰκογενείας, ὁ ἕτερος φέρει ὄνομα τὸ ὁποῖον ἀκούω διὰ πρώτην φοράν. Λοιπὸν, ἐάν ἀκολουθήσω τὰς ὑποδείξεις τῆς ἐπιπολαίου δημοκρατίας θὰ ψηφίσω ὅτι τὸν τοῦ ἀγνώστου πληθῆλου, ἀποκλειστικῶς διὰ νὰ κάμω ἐπίδειξιν ὑπὲρ

τῆς χιμαιρικῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος. Ἐάν ὅμως ἐγαπῶ τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους, ἐάν προσπαθῶ εὐσυνειδήτως ν' αὐξήσω τὴν πιθανότητα ὅτι ἡ δημοσία ὑπηρεσία θ' ἀνατεθῆ εἰς χεῖρας ἀγνῶς καὶ ἰσχυράς, ὁφείλω νὰ ψηφίσω τὸν ἀριστοκράτην. Εἴνε ἀληθὲς ὅτι δὲν γνωρίζω οὔτε αὐτὸν· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν δύο ὑποψηφίων αὐτὸς εἴνε ὁ παρέχων τὰς ἰσχυροτέρας πιθανότητος ἠθικῆς σταθερότητος. Διατί; Ὅχι, ὡς πιστεύεται κοινῶς, διότι ἔλαβε καλλιτέραν μόρφωσιν, καὶ διότι ἐνορίτατα ἐνεκεντρίσθη μετὰ τὰς ἱπποτικὰς ιδέας· τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο συνηθέστατα εἴνε ἐσφαλμένον. Ἀριστοκρατικὴ καταγωγὴ δὲν εἴνε ποσῶς ἐγγύησις καλῆς ἠθικῆς μορφώσεως καὶ ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει παραδείγματα πριγκήπων, οἱ ὁποῖοι, μεγαλώσωντες εἰς οἰκτρότατον περιβάλλον, κατήντησαν ψεῦσται, δειλοὶ, ἀκόλαστοι ἀκόμη καὶ κοινοὶ λωπαδύται ἢ εὐγενεῖς κλέπται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι εἴνε εὐγενέστερον νὰ κλέπτῃ κανεὶς διαμαντικὰ παρὰ βαμβάκερὰ μανδύλια.

Ὅχι, δὲν ὁρῶνται εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἢ ἐγγύησιν περὶ τῆς ἠθικῆς παρὰ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκογενειακὴν του ἀλαζονείαν, ἢ ἂν προτιμάτε, εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται διὰ τοὺς προγόνους του. Εἰς αὐτὸν τὸ αἰσθημα τῆς ἀλληλεγγύης μετὰ ὅλην τὴν φυλὴν του εἴνε ἐξαιρετικῶς ζωηρόν· ἡ ἀτομικότης παρ' αὐτῷ ἀποσύρεται ὀπισθεν τῆς ὑψηλῆς ἐνότητος τῆς οἰκογενείας. Ὁ πληθεῖος εἴνε αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ οὐδὲν ἄλλο, συνεπῶς μία μονάς· ὁ ἀριστοκράτης εἴνε ὁ ἀντιπρόσωπος ἐνδὸς ἀθροίσματος. Γνωρίζει ὅτι αἱ πράξεις του ἀντιδρῶσι καθ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι φέρουν τὸ ὄνομά του, ὅπως αἱ τιμαί, τὰς ὁποίας ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του ἀπέκτησαν, ὠφελοῦν καὶ αὐτόν. Συνεπῶς, εἰς ἀριστοκρατίας εἴνε μία ἀθροιστικὴ ἀτομικότης, ἀποτελουμένη ἐκ προγόνων, ἐκ συγχρόνων καὶ ἀπογόνων τῆς φυλῆς του· αἱ ἐγγυήσεις τὰς ὁποίας προσφέρει θεωρητικῶς καὶ μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου, εἴνε ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐγγυήσεις τὰς ὁποίας παρέχει ἄνθρωπος χωρὶς ὄνομα, ὅπως αἱ ἐγγυήσεις μιᾶς κοινωνίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς παρεχομένας ὑπ' ἐνδὸς μόνοῦ ἀτόμου. Καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο τις προσωπικῶς δει-

λός και χυδαίος θα ήρθάνετο, ως αντιπρόσωπος ενός ήρωϊκού ονόματος, διότι ήτο υποχρεωμένος να καταβάλλη ήρωϊκήν προσπάθειαν, διότι θα έλεγε καθ' έαυτόν: «Και αν ακόμη χαθώ προσωπικώς ή πράξις μου δεν θ' αποβή άνωφελής», θα καταλογισθῆ εἰς τὴν φυλὴν μου, εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἵματός μου, θ' αὐξήσω δι' αὐτῶν τὴν λάμπιν τοῦ ονόματός μου και συνεπῶς τὴν τύχην τῶν κληρονόμων μου».

Ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ διεγερτικὸν τοῦτο τοῦ ήρωϊσμοῦ· ἡ θυσία εἰς ἣν υποβάλλει τὸν ἑαυτόν του δὲν ὠφελεῖ ὠρισμένον ἄνθρωπον και τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀθροίσματος εἶνε μία ἰδέα, ἥτις, εἰς στιγμὰς κινδύνων ἰδίως, ἔχει κάτι τὸ ἄκρως ἀόριστον δι' ἓνα κοινὸν ἑγκέφαλον. Ἀναμφιδόλως και ἡ μάζα ἀκόμη ὑπακούει εἰς τὴν «κατηγορηματικὴν προσταγὴν του», ἡ ἱστορία τὸ ἀποδεικνύει. Εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὁ Πέτρος και ὁ Παῦλος ἐκτελοῦν τὸ καθήκον των τόσον καλῶς, ὅσον οἱ Ντάλμπεργ και οἱ Μονμραγσού· ἀλλ' εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ κατηγορηματικὴ προσταγὴ τοῦ Κάντ μου ἐμπνέει ὀλιγωτέραν ἐμπιστοσύνην ἀπὸ τὸ ψηλαφητὸν συμφέρον μιᾶς οἰκογενείας. Ἀκριβῶς εἰς αὐτὰς περιπτώσεις πρόκειται νὰ θυσιάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τοῦ Κράτους, τὸ συμφέρον τοῦτο ἐξετάζεται περισσότερον. Ἡ ζωηρὰ ἐπιθυμία τῆς ἀτομικῆς διαρκείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐξετάθην διὰ μακρῶν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, διευκολύνει εἰς τὸν κριστοκράτην, περισσότερον ἢ εἰς τὸν πληθῆλον, τὴν αὐτοθυσίαν. Ἐκεῖνος εἶνε βέβαιος περὶ τῆς ἀθανασίας· οὗτος δὲν αὐταπατάται, κατὰ γενικὸν κανόνα, ὅτι αὐδεὶς θα δώσῃ προσοχὴν εἰς τὸν θάνατόν του, εἰς τὸ ὄνομά του, εἰς τὴν ήρωϊκὴν του πράξιν. Ὁ ἄγνωστος ήρως ἔχει τὸ πολὺ· πολὺ ἐν δευτερόλεπτον προσωπικῆς εὐχαριστήσεως, κατόπιν ρίπτεται εἰς τὸν κοινὸν λάκκον· ὁ ήρως τοῦ μεγάλου κόσμου ἐνθουσιάζεται μετὴν βεβαιότητα ὅτι θα λάβῃ μιᾶν διαρκῆ ἀνταμοιβὴν και καταφανὲς μνῆμαίον θα στηθῆ εἰς τὸν ἱερόν τόπον τῆς ἱστορίας.

Ἔχω τὴν στερεὰν ἐλπίδα, ὅτι, τὸ ἐνδόμυχον αἰσθημα τῆς ἀθροπίνης ἀλληλεγγύης θα ἐνισχυθῆ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἐκ-

λεχτοὶ ἄνδρες τὸ ἐξέφρασαν ζωηρῶς εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς και ἐθυσίασαν ἀδιστακτῶς τὸ αἷμά των ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλά, γενικῶς, ἔχομεν βυθισθῆ ἀκόμη και σήμερον ἐντὸς τοῦ ἀτομισμού και τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Βραδύτατα ὁμως τὸ στενὸν αἰσθημα τοῦ ἀμέσου προσωπικοῦ συμφέροντος εὐρύνεται μέχρι τῆς κατανοήσεως τῆς ἐνότητος συμφερόντων τῆς κοινότητος, τοῦ λαοῦ, τοῦ γένους· ἡ ἀνθρωπότης θα χρειασθῆ νὰ βαδίσῃ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον πρὶν ὁ κοινὸς ἄνθρωπος ἐπιτελέσῃ ὕψηλὴν πράξιν, ἀπαιτοῦσαν αὐτοθυσίαν, ἀποκλειστικῶς διότι ἡ ὠφελιμότης, ἥτις θα προκύψῃ ἐκ ταύτης διὰ τὸ σύνολον, θα φαίνεται εἰς αὐτόν ὡς προσωπικὸν του ὄφελος· ἀντιθέτως, ὁ ἀριστοκράτης αἰσθάνεται, ὅτι ἐνεργεῖ πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος κληροδοτῶν εἰς τὴν φυλὴν του τὴν ἀνάμνησιν μιᾶς ήρωϊκῆς πράξεως. Εἶνε σπουδαῖον διὰ τὸ Κράτος νὰ ἔχῃ μιᾶν τάξιν, περὶ τῆς ὁποίας γνωρίζει τις θετικῶς ὅτι αὕτη ἔχει λόγους νὰ κατατάσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος ὑπεράνω τῆς φιλοζωίας. Δὲν ἔχει τις τὴν ἀνάγκην τότε, εἰς στιγμὰς κινδύνου, ν' ἀρχίσῃ νὰ ζητῆ τοὺς ἐθελοντάς τῆς πρώτης γραμμῆς· ἔχει πάντοτε προχειροὺς τοὺς Βίνκελφιδ, οἱ ὅποιοι με ἀνοικτοὺς ὀφθαλμοὺς θυσιάζονται προθύμως διὰ τὸ καλὸν τοῦ Ἔθνους.

Ἀναμφιδόλως, τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα μιᾶς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας ἔχουν ὡς ἀντιστάθμισμα και μειονεκτήματα· δὲν ήτο δυνατὸν νὰ συμβαίνη ἄλλως ἐν τῇ ἀνθρωπότητι. Ἐν πρώτοις μιᾶ ἀριστοκρατία ἐξασκεῖ ἐπωφελῆ ἐπίδρασιν μόνον ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος και ὄχι ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἐνὸς λαοῦ· δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν παρ' αὐτῆς νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ διανοητικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ προνομιοῦχος τάξις δυνατὸν νὰ ἔχῃ φυσικὴν ρώμην ὑπερτέραν τῆς ρώμης τοῦ πλήθους, ἐπειδὴ τρέφεται καλλίτερον, ζῆ ὑπὸ εὐνοϊκωτέροις ὑγιεινοῦς ὁροις και ἀναπτύσσει τὰ σωματικὰ πλεονεκτήματα μέχρι τῆς ἀξίας φυλετικῶν προσόντων, αἵτινα μεταβιβάζονται εἰς τοὺς ἀπογόνους. Ἀλλά δὲν θα ἐπικρατήσῃ ποτὲ ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι και αἱ διανοητικαὶ ἀξίαι δὲν μεταβιβάζονται κληρονομικῶς και

διότι, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἰδιοφυΐας, ἕκαστος ὀφείλει νὰ εἶνε κυριολεκτικῶς ὁ πρόγονος ἑαυτοῦ, ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ οἴκου του. Εἶνε περίεργον γεγονός τὸ ὅποτον δὲν ἐτόνισαν ἀκόμη ἐπαρκῶς. Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ αὐτὸ τὸ ἀσύνηθες τάλαντον διαφεύγου ἀπολύτως τὰς γενεαλογίας, δὲν ἔχουν προγόνους, εἶνε καὶ μένου ἀσύτηρως ἀτομικαὶ ἰδιότητες· ἔρχονται καὶ παρέρχονται αἰφνιδίως ἀπὸ μίαν οἰκογένειαν· δὲν γνωρίζω τὸ ἐλάχιστον παράδειγμα κατὰ τὸ ὅποτον νὰ μεταβιβάζωνται, ὅπως τὰ σωματικὰ πλεονεκτήματα, εἰς ἀπογόνους αὐξανόμεναι ἢ μὲ ἴσην ἔντασιν.

Καὶ ἄλλο ἀκόμη. Οἱ ἄνθρωποι μὲ ἰσχυρὰν ἰδιοφυΐαν γενικῶς δὲν ἔχουν ἀπογόνους ἢ, ἂν ἀποκτήσουν τέκνα, ταῦτα εἶνε ἀδύνατα, καχεκτικὰ καὶ ὀλιγώτερον βιώσιμα τοῦ μέσου ὄρου τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Αἰσθάνεται κανεὶς τὴν ἐπίδρασιν μυστηριώδους νόμου, ὅστις φαίνεται ὅτι θέλει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δημιουργίαν, ἐν μιᾷ μόνῃ φυλῇ, μεγάλων ἐπιφανειακῶν διαφορῶν ὅσον ἀφορᾷ τὰ δῶρα τοῦ πνεύματος. Φαντασθῆτε τί ἤθελε συμβῆ ἂν ἡ μεγαλοφυΐα μετεδίδοτο κληρονομικῶς, ὡς καὶ τὸ ὕψηλόν ἀνάστημα, ἡ μυϊκὴ ρώμη καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος! Θὰ ὑπῆρχεν ἐν τινι λαῷ τότε μίαν μικρὰν τάξιν Σαιξπήρων, Γκαίτε, Σίλλερ, *Αἶνε καὶ Οὐμβολδ· μεταξὺ τῆς τάξεως αὐτῆς καὶ τῆς μεγάλης μάζης τοῦ λαοῦ θὰ ὑπῆρχε τεραστία ἀπόστασις· ἡ πρώτη θὰ ἐγένετο ὀλονὲν μᾶλλον ξένη πρὸς τὴν δευτέραν· δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τοὺς γενικοὺς κανόνας τῆς ὑπάρξεως καὶ θὰ προσεπάθει ἢ νὰ δημιουργήσῃ ἰδίους νόμους πρὸς ὄφελός της σχηματίζουσα συνεπῶς κράτος ἐν κράτει ἀκατανόητον εἰς τὴν λαϊκὴν μάζαν ἢ νὰ προσαρμόσῃ πρὸς τὰς ἰδίας της ἀνάγκας τὴν γενικὴν νομοθεσίαν, τοῦθ' ὅπερ φυσικῶς θὰ εἶνε τόσον ἐπικίνδυνον διὰ τὸ πλῆθος ὅσον ἂν τὰ ἠνάγκαζε ν' ἀναπνέουν καθαρὸν ὀξυγόνον. Μία ἀνωτέρα διάνοια νικᾷ πάντοτε μίαν ἀσθενεστέραν, ἔστω καὶ ἂν ἡ δευτέρα διέθετε μεγαλυτέραν σωματικὴν ἰσχύον. *Όταν διανοητικῶς ἀνεπτυγμέναι φυλαὶ προσκρούουν εἰς φυλὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας, τὰς ἀναγκάζουσι νὰ ὑποκύψωσιν ἀνεπανορθώτως. *Ἴσως μίαν πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν μεγαλοφυῶν

ἔστω καὶ ὀλιγάριθμος θὰ ἐπέδρα ἐπὶ τοῦ ἰδίου της λαοῦ ὡς οἱ λευκοὶ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν ἐρυθροδέρμων ἢ ἐπὶ τῶν μαύρων τῆς Αὐστραλίας. Μόνον δὲν θὰ φθάσῃ κανεὶς ποτὲ νὰ σχηματίσῃ τοιαύτην ἀριστοκρατίαν. Ἡ μεγαλοφυΐα δασπανᾷ τασαύτην ὀργανικὴν δύναμιν ἵνα ἐκδηλωθῇ, ὥστε δὲν τῆς ὑπολείπεται πλέον τοιαύτη διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν. Παράδοξος κατανομὴ ἐργασίας ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φυλῇ. Οἱ κοῖνοι ἄνθρωποι ἐνασχολοῦνται εἰς τὴν ὕλην διατήρησιν τοῦ εἶδους, τὰ δὲ μεγάλα πνεύματα ἐπαγρουπνοῦσιν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως. Δὲν γεννῶνται συγχρόνως ἰδέαι καὶ τέκνα. Ἡ μεγαλοφυΐα εἶνε ῥόδον ἑκατόμφυλλον, θαυμασίον, ἀλλὰ στεῖρον· εἶνε ὁ τελειότερος τύπος τοῦ εἶδους ἀναπτυχθέντος ὑπερβολικά, ἀλλ' ἀνικάνου διὰ τὴν ἄμεσον ἀναπαραγωγὴν. Δυνατὸν νὰ δοθῶσι τίτλοι εὐγενείας εἰς τὸν Γκαίτε, Βάλτερ Σκώττ, Μακώλεϋ· οἱ ἀπόγονοί των, ἂν γεννηθῶν, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ παριστῶσιν ἐν τῇ κληρονομικῇ ἀριστοκρατίᾳ τὴν ἀνωτάτην ἐκλεκτὴν διανοητικὴν τάξιν τοῦ λαοῦ των. Καὶ ὅταν ἀκόμη κατ' ἐξαιρεσίαν, εἰς ἕκ γενετῆς ἀριστοκράτης, ὡς ὁ Βύρων, π. χ. ἔχη πνεῦμα, τοῦτο δὲν καθιστᾷ τὴν τάξιν τοῦ γόνιμου εἰς τάλαντα. Ἐὰ ὠραιότερα λοιπὸν πνεύματα δὲν θὰ εἴρη τις ἐν τῇ κληρονομικῇ ἀριστοκρατίᾳ, διότι αὕτη μόνον διὰ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων καὶ διὰ τῶν τοῦ χαρακτῆρος δύναται νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τοῦ ἐπιλοιποῦ ἔθνους. Συνεπῶς θὰ ἀχυθῇ νὰ ἐκτιμήσῃ περισσότερον τὰ προσόντα ἅτινα ἔχει, ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια δὲν ἔχει, θέλει χαράξῃ ἰδεῶδες ἀνθρώπου καὶ πολίτου, τὸ ὅποτον δὲν θέλει λάμψει διὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος, ἐκεῖ δὲ ἐνθα ἡ ἐπιρροή της εἶνε ἐπικρατεστέρα, ἢ διάνοια δὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀποκτήσῃ τὴν θέσιν ἣν δικαιούται νὰ ἔχη.

*Ἔτερον μειονέκτημα τῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας εἶνε ὅτι ὀδηγεῖ ἀναποτρέπτως εἰς ἀδικίαν κατὰ τῶν ἰδιωτῶν. Στέρεται πολλοὺς ἐκ τοῦ φυσικοῦ των μεριδίου ἐπὶ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ἡλίου καὶ ἔχει ἐπὶ τῶν πληθείων κράτος ὅπερ καθιστᾷ αὐτοῖς δυσκολωτέραν, ἂν μὴ ἀδύνατον, τὴν νίκην ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ζωῆς.

Πάντες οί νόμοι οί βεβαιούντες τήν ισότητα τών δικαιωμάτων τών πολιτῶν ἀσχέτως πρὸς τήν καταγωγὴν των εἰς οὐδέν χρησιμεύουν ἐνταῦθα: μὲ διάνοιαν ἴσην, εἰς πάντα συναγωνισμὸν δύο ἀντιπάλων, ὁ εὐγενής θὰ ἐπικρατήσῃ, μολονότι συνηθέστατα δὲν εἶνε προικισμένος ἐξ ἴσου ἢ εἶνε ὀλιγώτερον προικισμένος. Ἄλλως τε τοῦτο δὲν μεταβάλλει τίποτε.

Τὸ ψεῦδος τῆς ἰσότητος. — Ἀριστοκρατικὸν ψεῦδος Γαλλίας — Ἀμερικῆς — Τουρκίας. —
Ὁ συγγενισμός.

Ἡ ἀπόλυτος δικαιοσύνη εἶνε ἀντίληψις καθαρῶς θεωρητικῆ. Ἡ δικαιοσύνη εἰς ἣν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν καὶ ἀποκτήσωμεν εἶνε ἐν εἶδος διαγωνίου παραλληλογράμμου ἔχοντος εἰς τὰς δύο παραλλήλους αὐτοῦ πλευρὰς τήν δύναμιν καὶ τήν ἰσώδη δικαιοσύνην. Ἡ συγκρότησις τῆς κοινωνίας ἐπιβάλλει εἰς ἕκαστον ἄτομον ὀρισμένας θυσίας, ἡ δὲ πλεονεκτοῦσα θέσις τοῦ ἀριστοκράτου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διὰ τὴν ζωὴν εἶνε μίᾳ συνέπειᾳ τῶν θυσιῶν τούτων. Ὁφείλομεν νὰ τὴν ὑποσιῶμεν μετὰ τῶν ἄλλων ἕκαστος ἄλλως τε δύναται νὰ προσπαθήσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πρώτην τάξιν. Ἐὰν ἔχη ὤμους καὶ ἀγκῶνας ἰσχυροῦς, θὰ ἐπιτύχῃ· ἐὰν δὲν ἔχη τὰ φυσικὰ ταῦτα ὄπλα, δικαιόθεται νὰ παραπονήται διὰ τὰ προνόμια τῶν ἀριστοκρατῶν, σχεδὸν ὅπως ἡ ἀντιλόπη δύναται νὰ κατηγορῇ ἐπὶ ἀναιδέια τὸν καταβροχθίζοντα αὐτὴν λέοντα.

Ἐὰν λοιπὸν ἐπιστημονικῶς σκεφθῶμεν καὶ ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι οἱ γενικοὶ νόμοι τῆς ζωῆς τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου διέκουν ἐπίσης τὴν σύστασιν καὶ τὴν δρᾶσιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ εὐρωμεν φυσικὴν καὶ μάλιστα ἀπὸ τινὸς ἀπόψεως ὠφέλιμον, τὴν ὑπαρξίν κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας. Οἰανδήποτε ἀντίρρησην καὶ ἀντιπροσάλλη ἢ φιλοσοφικὴ θεωρία ἢ μὴ λαμβάνουσα ὀψὶν τὰ γεγονότα, κατὰ τῆς ὑπάρξεως προνομιοῦχου τάξεως, ἡ τάξις αὕτη θὰ σχηματισθῇ ἀφεύκτως ἐφ'

ῆς στιγμῆς: περισσότεροὶ τῶν δύο ἀνθρώπων θέλουσι συνδεθῆναι διὰ διαρκῶν συμφερόντων. Ἐχομεν ὡς ἀπόδειξιν ὅλα τὰ Κράτη, τὰ ὅποια κατὰ τὴν ἀρχὴν των, ἐβασίλευσαν ἐπὶ τῆς ἀπολύτου ἰσότητος. Ἡ μεγάλη δημοκρατία τῆς Βορείου Ἀμερικῆς εἶνε κατὰ θεωρίαν πλήρης δημοκρατία, ἀλλὰ πράγματι, εἰς τὰς Νοτίους Πολιτείας οἱ κύριοι δούλων ἀπειτέλουν κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν μὲ ὅλα τὰ ἐνστικτὰ καὶ ὅλας τὰς ιδιότητας· εἰς τὰς ἀνατολικὰς Πολιτείας οἱ ἀπόγονοι τῶν πρώτων Πουριτανῶν μεταναστῶν καὶ τῶν Ὀλλανδῶν ἀποίκων ζητοῦν νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν μάζαν τῶν νεηλῶδων καὶ νὰ ἐξασκήσουσι τοῦλάχιστον κοινωνικὰ προνόμια. Οἱ Πειραταὶ τοῦ Χρηματιστηρίου, πλουτίζοντες διὰ τῆς μάλλον ἐπαισχύντου χρήσεως τῆς πονηρίας καὶ τῆς βίας, ἰδρύουσι ἀληθεὶς δυναστείας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν εἶνε μόνον οἱ τύποι οἱ προβαλλόμενοι εἰς τὸ πλῆθος πρὸς μίμησιν, ἀλλὰ παίζουσι σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὰς τύχας τῆς κοινότητος καὶ τοῦ Κράτους.

Διατείνονται ὅτι εἰς τοὺς Γάλλους τὸ ἐνστικτὸν τῆς ἰσότητος εἶνε ἰδιαιτέρως ἰσχυρόν. Τοῦτο ὅμως δὲν τοῦς ἠμπόδισε νὰ ἐγείρουν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς των εὐγενείας νέαν εὐγενεάν, ἣτις ἀληθῶς, δὲν ἔχει οὔτε τίτλους, οὔτε οἰκόσημα, ἀλλὰ κατέχει ὅλας τὰς οὐσιώδεις ιδιότητας μιᾶς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς ὁποίας οἱ πρόγονοι, πρὸς εἰρωνεῖαν τῆς ἱστορίας, εἶνε ἀκριδῶς οἱ φανατικώτεροι ἰσοπολιταὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Δὲν θέλω νὰ ἐμιλήσω — ἄς σημειωθῇ τοῦτο καλῶς — περὶ τῶν βασιλοκτόνων τῆς Συνελεύσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ναπολέων ἐσχημάτισε, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἱστορικῆς εὐγενείας, τὴν αὐτοκρατορικὴν τοῦ ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ περὶ τῶν οἰκογενειῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶνε κληρονομικὴ ἢ πολιτικὴ ἐπιρροή καὶ ὁ πλοῦτος ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, μόνον διότι ὁ πρόγονος αὐτῶν ἐπαιξε τότε κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥτιον σημαίνον πρόσωπον. Ζητήσατε τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἵτινες ἀπὸ τεσσάρων ἤδη γενεῶν ἐκυδέρησαν τὴν Γαλλίαν, ὡς ὑπουργοί, γερουσιασταί, βουλευταὶ ἢ ἀνώτατοι διοικηταὶ καὶ θὰ ἐκπλαγῆτε εὐρίσκοντες πλεῖστα ὀνό-

ματα χρονολογούμενα από τὸ 1789. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, οἱ Καρνό, οἱ Καμπόν, οἱ Ἀντριέ, οἱ Μπρισσόν, οἱ Μπρασόν, οἱ Περριέ, οἱ Ἀραγιὼ κλπ. ἐθεμελίωσαν πολιτικὰς δυναστείας μεγίστης σπουδαιότητος· ἀλλ' οἱ γνωρίζοντες τοὺς σημερινοὺς κατόχους τῶν ὀνομάτων τούτων ἤξευρον ὅτι εἰς μόνον τὰ ὀνόματα ταῦτα ὀφείλουσαν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατέχουν εἰς τὸ Κράτος.

Ἡ Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἐπίσης ἔχει πολίτευμα αὐστηρῶς δημοκρατικὸν καὶ οὐδεμίαν κληρονομικὴν εὐγένειαν ἀναγνωρίζει ἐκτὸς τῆς δυναστείας τῶν Ὄσμαν καὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Προφήτου, εἰς τοὺς ὁποίους ἄλλως τε δὲν δίδουν τὴν ἐλαχίστην προσοχὴν. Καθ' ἑκάστην βλέπει καί τις ἀχθοφόρους ἢ κουρεῖς νὰ γίνωνται πασάδες καὶ ἡ ἰδιοτροπία τοῦ Πατισάχ, ὅστις μόνος ἀπονέμει τιμὰς καὶ ἀξιώματα, δὲν ἐνδιαφέρεται ποτέ περὶ τῆς πρᾶξεως ἐνὸς εὐνοουμένου. Καὶ ὅμως ἡ χώρα κυβερνᾶται πραγματικῶς ὑπὸ τῶν υἱῶν τῶν ὀψιπλοῦτων, τῶν ἐφέντηδων καὶ, ἂν ὁ Πασάς δὲν δύναται ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ τὸν τίτλον του, κληροδοτεῖ ἕως εἰς αὐτοὺς γενικῶς μέρος τῆς ἐπιρροῆς του. Ὁ συγγενισμὸς εἶνε εἰς μιαν προνομιοῦχον τάξιν ἢ τελευταία βίβλα, ἢ ὁποία μένει ἀκόμη ζωηρά, ὅταν ἡ δημοκρατικὴ ἐρυσίδη κατέφαγεν ὅλας τὰς ἄλλας. Εἶνε πρᾶγμα τόσον φυσικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ προάγῃ τὸν υἱὸν του καὶ τὸν υἱὸν τοῦ φίλου του, κατὰ προτίμησιν ἀπέναντι τῶν ξένων καὶ τῶν ἀγνώστων, ὅσον δὴποτε μεγάλοι καὶ ἂν εἶνε αἱ ἀρεταὶ τῶν τελευταίων τούτων! Ἰδοὺ διατὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ καθηγητοῦ θὰ ἔχῃ πάντοτε ἐπιστημονικοὺς τίτλους στερεωτέρους τῶν τίτλων τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, ὅστις ἐνυμφεύθη ἤϊστον ἐπωφελῶς· ἰδοὺ, διατὶ τὸ διπλωματικὸν στάδιον θὰ εἶνε πάντοτε εὐκολον εἰς τὸν υἱὸν ἐνὸς ὑπουργοῦ· ἰδοὺ διατὶ ἑκάστη γενεά, ἢ ὁποία κατὰ τὴν παιδικὴν τῆς ἡλικίαν ἐπαιξε μαζί εἰς τὰς αἰθούσας τῶν ἰψηλῶν θέσεων κατεχόντων πατέρων, θὰ σχηματίσῃ κλειστὴν φάλαγγα, ἀμειβαίως ὑποστηριζομένην, τὴν ὁποίαν θὰ κατορθώσῃ δυσκόλως νὰ διασχίσῃ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἀπετέλεσε μέρος αὐτῆς: ἰδοὺ τέλος πῶς

ὁ εὐρισκόμενος πλησιέστερον τοῦ φαγητοῦ, γεύεται πάντοτε πρῶτος.

Δ'.

Παραγωγή τῆς ἀριστοκρατίας. — Ἡ θεωρητικὴ φύσις αὐτῆς. — Ἡ ἀληθὴς εὐγένεια.

Ὁμολόγησα ὅτι ἡ ἀριστοκρατία εἶνε καθεστῶς φυσικὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐπομένως ἀναπόφευκτον καὶ πιθανῶς αἰώνιον καὶ δὲν ἐξηγέρθη κατὰ τῶν κληρονομικῶν τιμῶν καὶ προνομίων, τὰς ὁποίας ἀπονέμουν εἰς αὐτό, ἀλλ' ὑπὸ μόνον τὸν ὄρον, ὅπως ἡ ἀριστοκρατία ἀποτελῇ πραγματικῶς τὸ ἀριστον καὶ ἀξιόπρεπέστερον μέρος τοῦ λαοῦ. Ὅπως δὲ φυλὴ τις εὐγενῶν δυνηθῆ νὰ ὑπάρξῃ δικαιοματικῶς, πρέπει νὰ δυνηθῆ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀνθρωπολογικὴν βᾶσιν τῶν ἀξιώσεών της, δέον νὰ προέρχεται ἐξ ὁμάδος ἐκλεκτῶν καὶ διὰ τῆς ἐπιλογῆς νὰ διетήρησῃ καὶ νὰ ἠύξῃ τὰ ἰδιάζοντα προσόντα. Ἱστορικῶς ὅλαι αἱ ἀριστοκραταὶ ἐγεννήθησαν ὡς ἑξῆς: Εἰς τοὺς ὁμοιομόρφους λαοὺς οἱ ἰσχυρότεροι, ὠραιότεροι, γενναιότεροι καὶ ἐπιδεξιότεροι ἄνθρωποι, λίαν πρωῒμως ἐφθασαν εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν, οἱ δὲ ἀπόγονοὶ τῶν ἐσθῆριξαν τὸ γόητρον τῆς οἰκογενείας τῶν εἰς τὰ φυσικὰ ταῦτα χάρισματα τῶν προγόνων τῶν. Ἦσθ ἄνθησαν ὅτι ὄφειλον τὴν ὑψωσίν των οὐχὶ εἰς τὴν ἰδιότροπον εὐνοίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τὴν αἰώνιαν ἡμῶν μητέρα, τὴν Φύσιν· συμφώνως πρὸς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν πρωτογόνων ἀνθρώπων, ἐκαυχῆθησαν ὅτι κατάγονται ἐκ τῶν θεῶν τοῦ λαοῦ τῶν, δηλαδή ἐκ τῶν ἰδεωδῶν τοῦ τύπων. Ἡ εὐγένεια αὕτη θείας καταγωγῆς, ὑψίστατο παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, ὑψίσταται καὶ σήμερον ἀκόμη παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς καὶ εἰς τινὰς ἀρχηγόνους φυλάς, ὅπως οἱ Ἐρυθρόδερμοι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ὅταν,

τοῦναντίον, ἐν ἔθνος προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιμιξίας διαφόρων στοιχείων, ἢ ὅταν μία φυλὴ ἰσχυροτέρα ὑπέταξεν ἄλλην ἀσθενεστέραν, ἢ ἀριστοκρατία σχηματίζεται ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν κατακτητῶν, συνεπῶς ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας καὶ ἀνωτέρας φυλῆς τοῦλάχιστον, ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς εὐγενείας εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν λαῶν ὑπέστησαν τὴν εἰσβολὴν ξένων φυλῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γερμανικῶν. Ἡ ἀρισταρχικὴ εὐγένεια τῆς Γαλλίας εἶνε φραγκικὴ, βουργκηνιονικὴ καὶ σαξονορμανδική· ἡ Ἰσπανικὴ εἶνε βισιγοθικὴ, ἡ Ἰταλικὴ εὐγένεια εἶνε βανδαλική, γοθικὴ καὶ λομβαρδικὴ καὶ ἐν μέρει τόσον σουαδική, γαλλικὴ καὶ ἰσπανικὴ· ἡ Ρωσικὴ εὐγένεια εἶνε βαραγγικὴ, δηλαδὴ σκανδιναυϊκὴ· ἡ Ἀγγλικὴ εἶνε νορμανδική, ἡ Οὐγγρικὴ εἶνε μαγυαρικὴ, ἡ Σινικὴ εἶνε μανδσουϊκὴ. Πᾶν ὅ, τι εἶπον περὶ τοῦ λόγου τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος, ἐφαρμόζεται τελείως εἰς μίαν ἀριστοκρατίαν ἐξελλοθῶσαν ἐκ τῶν τελειότερων ἀτόμων τῆς φυλῆς ἢ ἐκ μιᾶς φυλῆς ἀνωτέρας τῶν κατακτητῶν. Μία τοιαύτη ἀριστοκρατία θὰ καταλάβῃ δικαιοματικῶς τὰς πρώτας θέσεις ἐν τῇ Πολιτείᾳ, διότι θὰ ἔχῃ τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν διὰ νὰ καταλάβῃ αὐτὰς καὶ τὰς διατηρήσῃ. Καλύτερον ὄργανωμένη καὶ ἐμπορομένη ἀπὸ ὑψηλότερα αἰσθήματα ἀπὸ τὴν μᾶζαν τῶν πληθείων θὰ ὀφείλῃ νὰ ἐξασκήσῃ καὶ ν' ἀναπτύξῃ διαρκῶς τὴν δύναμιν τῆς καὶ τὸ θάρρος τῆς, ἀνεὺ τῶν ὀπίσθεν δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν κατωτέρων τάξεων. Οὕτω διατηρεῖ πάντοτε τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἐπὶ τοῦ ὀπίσθεν λαοῦ. Ἡ ἐπενέργεια τῶν φυσικῶν νόμων δὲν ἀφήνει αὐτὴν νὰ πράξῃ εἰμὴ ἐν ἐκ τῶν δύο, ἢ νὰ διατηρῇ ἀθικτὰ τὰ πλεονεκτήματά τῆς ἢ νὰ ἐξαφανισθῇ. Ὀφείλει νὰ εἶνε ἡρωϊκὴ, διότι, ἐὰν εἰς στιγμὴν κινδύνου, ἐκτιμήσῃ περισσότερον τὴν ζωὴν τῆς ἀπὸ τὰ προνόμιά τῆς, ἄλλοι, οἱ ὅποιοι δὲν φοβοῦνται τὸν θάνατον, θὰ τοὺς τ' ἀφαιρέσουν βιαίως. Ὀφείλει νὰ ἐπιτελῇ πανταχοῦ τὸν ρόλον τῶν προμάχων καὶ τῶν σημαιοφόρων, διότι, ἐὰν

δὲν τεθῆ ὀριστικῶς εἰς τὴν πρώτην θέσιν, θὰ ὑπερνικηθῆ καὶ θὰ ἀπωθηθῆ εἰς τὰς τελευταίας σειράς. Δὲν δύναται τέλος ν' ἀποτελέσῃ περιορισμένην φυλὴν, διότι θὰ περιπέσῃ εἰς μαρασμόν, καὶ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ φθονοῦντες αὐτὴν θὰ παρατηρήσουσιν ὅτι δὲν εἶνε πλέον ἢ καλλιτέρα φυλὴ, θὰ ἐκδιωχθῆ ἐκ τοῦ βᾶθρου τῆς. Δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τοῦ νόμου τῆς φύσεως ἐξ οὗ ἀντλεῖ τὴν δικαιολογίαν τῆς. Ὅσακις ἐν τῷ λαῷ προβάλλῃ μία ἀτομικότης, ἣτις δεικνύει ἰδιαιτέραν ὑπεροχὴν καὶ βιάζει τὴν μᾶζαν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς, ἢ ἀριστοκρατία ὀφείλει νὰ σπεύσῃ νὰ τῆς ἀνοίξῃ τὰς τάξεις τῆς. Οἱ ἀναπόφευκτοι ἐκφυλισμοὶ πρέπει νὰ ἔχουν ὡς ἀντιστάθμισμα μίαν διαρκῆ βελτίωσιν τοῦ αἵματος, δὲν πρέπει δὲ ποτὲ νὰ ἐμποδίξῃ τις τὴν ἀρμητικόνητα τῶν καλύτερον προικισμένων, ὀρμητικότητά εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀριστοκρατία χρεωστέῃ τὴν καταγωγὴν τῆς.

Τοιαύτη εἶνε θεωρητικῶς μίαν ἀριστοκρατίαν τῆς ὁποίας θὰ ἔπρεπε ν' ἀναγνωρισθῆ ὁ λόγος ὑπάρξεως καὶ νὰ καταστῆ ἀνεκτὴ ἢ ὑπεροχὴ τῆς. Ἀλλ' ἐν τῇ πράξει τὰ πράγματα συμβαίνουν ἄλλως. Ἡ ἀριστοκρατία ἣτις σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης κατέχει τὴν πρώτην τάξιν εἶνε τοιαύτη, ὁποῖαν τὴν καθώρισαν ἀνωτέρω; Οὐδεὶς ἐχέφρων δύναται ν' ἀπαντήσῃ καταφατικῶς. Ἐκεῖνο τὸ ὅποσον καλεῖται εὐγένεια, τοῦτέστιν ἡ τάξις ἢ ζητούσα νὰ διακριθῆ τοῦ ἐπιλοίπου ἔθνους διὰ τίτλων κληρονομικῶν, «δὲν πληροῦ οὐδεμίαν τῶν συνθηκῶν μιᾶς φυσικῆς ἀριστοκρατίας». Εὐρομεν τὴν ἀρχικὴν ἀριστοκρατίαν, ἐθνικὴν ἢ θείαν εἰς τοὺς λαοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους οὐδεμίαν ξένη φυλὴ ἐπέβλήθη· εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς, οἵτινες ἄλλοτε ὑπεδουλώθησαν, εἰδομεν τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν κατακτητῶν· τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς εὐγενείας ἐσθέθησαν ἢ ἐξεφυλίσθησαν πανταχοῦ, ἐξ ἰδίου τῶν σφάλματος, διότι ἐπανέστησαν κατὰ τοῦ ζωϊκοῦ τῶν φυσικοῦ νόμου· περιέπεσαν εἰς τὴν ἀποκλειστικότητα καὶ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνανεωθῶσι : εἰς πόλλας οἰκογενείας ἐξηγητλήθη οὕτω ἢ γονιμότης καὶ, μίαν ὥραιαν ἡμέραν, δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ

παράγωσι κληρονόμους· εἰς ἄλλας οἰκογενείας, οἱ ἀπόγονοι μεγάλων προγόνων κατέστησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνόητοι, ἀδύνατοι, δειλοί, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερασπίσων οὔτε τὴν περιουσιῶν οὔτε τὴν θέσιν των κατὰ τῆς ἀπληστίας ἐχθρῶν ρωμαλεοτέρων καὶ περιέπεσαν εἰς τὴν πτωχείαν καὶ τὴν ἀφάνειαν. Τὸ αἷμά των ῥέει ἴσως σήμερον εἰς τὰς φλέβας ἡμερομισθίων ἢ χωρικῶν, τὴν θέσιν των, χηρεύσασαν ἐκ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ ἐκφυλισμοῦ, κατέλαβον παντὸς εἴδους ἄνθρωποι ὀφείλοντες τὸ μεγαλεῖόν των οὐχὶ εἰς ὑπέρτερον ὀργανισμόν, ὄχι εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' εἰς τὴν εὐνοίαν τῶν μοναρχικῶν ἢ ἄλλων μεγάλων προσωπικοτήτων.

Ὅλη ἡ σημερινὴ εὐγένεια, — δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει σοβαρὰ ἐξαιρέσις τοῦ κανόνος τούτου, ἐδημιουργήθη διὰ διπλωμάτων καὶ εἶνε εἰς πλείστας περιπτώσεις εὐγένεια νεωτάτη. «Διὰ πρᾶξιν, ἕως ἀτομικῆς θελήσεως καὶ οὐχὶ διὰ νόμου ἀνθρωπολογικοῦ ἐδημιουργήθησαν οἱ τίτλοι τῶν νεωτέρων οἰκῶν».

Ἀλλὰ πῶς ἀποκτᾶται, ἀπὸ τοῦ μεσαίωτος, πέραν τοῦ ὁποίου δὲν ἐκτείνεται ἐν Ἑυρώπῃ οὐδὲν γενεαλογικὸν δένδρον, ἡ εὐνοία τῶν ἡγεμόνων, ἣτις ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ ἐξευγενισμοῦ; Μήπως δι' ἐξαιρετικῶν προσόντων, δι' ἀρετῶν, αἱ τινες καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον κατάλληλον ἐν τῇ ἐκλογῇ πρὸς τελειοποίησιν τῆς φυλῆς; Ἡ ἱστορία τῶν εὐγενῶν ὄλων τῶν χωρῶν δίδει τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Μόλις ὑπάρχει παράδειγμα ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς φύσεως ἀντιπροσωπευτικῆς τὸν ἰδεώδη τύπον τῆς ἀνθρωπότητος, ἣτις ἐξυψώθη μέχρι τῆς εὐγενείας. Ἄν ποτε κατὰ τύχην ἢ πραγματικὴ ἀξία εὔρε καθ' ὁδὸν τίτλον τινὰ εὐγενείας, τοῦτο ἐγένετο διότι εἰς τὰ ἐξόχως ἐνάρετα αὐτοῦ προσόντα προσέθεσε βεβαίως καὶ ταπεινὰ τοιαῦτα καὶ ἀξιοκατάκριτα. Μόνα τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐξηγοῦσι τὴν ἡγεμονικὴν προσοχὴν, ἣς ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον. Τὰ αἴτια τῆς ἐξυψώσεως πολλῶν οἰκογενειῶν εἶνε τόσον εὐτελής, ὥστε ἐνώπιον σεμνοπρεπῶν ἀνθρώπων δὲν δύναται τις οὔτε νὰ τ' ἀναφέρῃ. Αἱ οἰκογενεῖαι αὗται ὀφείλουσι τὰς τιμὰς των εἰς τὸ ὄνειδος τῶν θηλέων των προγόνων, τὸ δὲ ὑπεροπτικόν των σύμβολον ὑπενθυμί-

ζει σαφῶς, ὅτι μεταξὺ τῶν μελῶν των ὑπῆρξαν πατέρες καὶ σύζυγοι πολὺ συγκαταβατικοί, καὶ νεαρὰ κυρταὶ ἄνευ πολλῶν προλήψεων. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις τὸ δίπλωμα τῆς εὐγενείας ὑπῆρξεν ἢ ἀνταμοιβὴ ἀχρειότητος ἢ ἐγκλήματός τινος, δι' οὗ ὁ πρόγονος τοῦ οἴκου ἐξεδήλωσε τὴν ἀφοσίωσιν του εἰς τὸν ἡγεμόνα του.

Παραδέχομαι ὅτι ἡ πορνεία καὶ ἡ δολοφονία, μολοντί ἀφρηταίαι συχνόταται λαμπρῶν τυχῶν, δὲν ἐχρησίμευσαν ὡς βᾶθρον εἰμὴ διὰ τὴν μειοψηφίαν τῆς εὐγενείας.

Ἡ πλειονότης ἀπέκτησε τὴν θέσιν της διὰ τρόπου ἥττον θορυβώδους. Ἐν σύνηθες αἴτιον ἐξευγενισμοῦ εἶνε ὁ πλοῦτος ἢ μακρὰ ὑπηρεσίαι ἐν τῇ Κυβερνήσει ἢ ἐν τῷ στρατῷ. Πῶς φθάνει τις εἰς τοιαῦτα πλοῦτη, ὥστε νὰ προσελκῆ τὰ βλέμματα τοῦ πρίγκηπος; Διὰ τῆς ἀσυνειδησίας ἢ ἐκ τῆς τύχης, συχνότερον ἐκ τῆς πρώτης ἢ ἐκ τῆς δευτέρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐληλάτουν τὴν ἐκκλησίαν, ὀλίγον βραδύτερον ὠπλιζόν σταυροφόρους, δηλαδὴ ἦσαν πειραταί· κατόπιν ἴσως ἔμποροι δούλων ἢ ἰδιοκτῆται καὶ ἐκμεταλλεῦται δούλων. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶνε τροφοδοτῆται τοῦ στρατοῦ κλέπτοντες τὸ κράτος ἢ κερδοσκόποι ἀρπάζοντες ἀπὸ ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀνθρώπων, διὰ θρασέων πρᾶξικοπημάτων τοῦ Χρηματιστηρίου, τὰ χρήματα τὰ ὅποια μὲ κόπους εἶχον οὔτοι ἐξοικονομήσει, ἢ τέλος εἰς τὴν ἐντιμότεραν περίπτωσιν εἶνε βιομήχανοι σχηματίζοντες τὰ ἑκατομμύρια των ἐξ ἑκατοντάδων τινῶν ἐργατῶν, πληρωνομένων ἀθλίως. Καὶ ποῖοι εἶνε οἱ ἄνδρες, οἵτινες δι' ὑπηρεσιῶν ἐν καιρῷ πολέμου ἢ εἰρήνης προσείλκυσαν εἰς ἑαυτοὺς τὴν προσοχὴν τῶν ἡγεμόνων των; «Ἐἶνε πάντοτε, λέγω «πάντοτε» ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου περιορισμοῦ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως—αἱ γλυῶδεις ψυχαί, ὡς ἡ σὰρξ τῶν μαλακίων, ἐπιδιώκουσαι τὰς θέσεις ὀλισθαίνουσαι καὶ ἔρπουσαι, διερχόμεναι τὴν ζωὴν των πνίγουσαι ἐντὸς των πᾶσαν τάσιν ἀνδρικής ἀνεξαρτησίας, ἐκρίζουσαι ἐν ἑαυταῖς καὶ τὸ τελευταῖον ἶχνος ὑπερηφανείας καὶ

ἀξιοπρέπειας, ὑποκλινόμεναι ἐνώπιον ὄλων τῶν εὐρισκομένων εἰς ὑψηλοτέραν θέσιν προσπαθοῦσαι νὰ φανῶσιν εἰς αὐτοὺς εὐχάριστοι, δουλικῶς μιμούμεναι αὐτοὺς, ὑποκρινόμεναι ὑπερβολικὴν ἀφοσίωσιν, καὶ τέλος ἐπαιτοῦσαι τὸν ἐξευγενισμόν ὡς δικαίον στέφανον ζωῆς διελθούσης ἐν ταπεινώσει.

Ἄνθρωποι πλασμένοι ἐκ καλῆς καὶ στερεᾶς ἀνθρωπίνης οὐσίας, ἔχοντες ἰσχυρὰν σπονδυλικὴν στήλην καὶ μὴ εὐρίσκοντες οὔτε ἡσυχίαν οὔτε εὐτυχίαν, ἐὰν δὲν ἔχουν προσωπικὸν χαρακτήρα, τοιοῦτοι ἄνθρωποι, λέγω, οὐδέποτε ὀ ἀπαρνηθῶσι τὸ διακριτικὸν τῶν γνώρισμα, νὰ ἔχουν πάντοτε τὴν αὐτὴν γνώμην μὲ τοὺς ἀνωτέρους τῶν, νὰ κολακεύουν, νὰ ραδιοῦργοῦν, νὰ ἐπαιτοῦν καὶ νὰ κερδίζουσι διὰ τῶν τοιούτων μέσων τὴν εὐνοίαν τῶν ἡγεμόνων. Ἐνθουμοῦνται τοὺς σοβαροὺς καὶ ἀνεξαρτήτους τούτους ἀνδρας, ὅταν πρόκηται νὰ καταλάβουν θέσεις ἐπικινδύνους, ὅχι ὅμως καὶ ὅταν πρόκηται νὰ σκορπίσουν εὐνοίας. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι καταλαμβάνουσι τὴν πρώτην γραμμὴν ὅταν πρέπει νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς τῶν, οὐδέποτε ὅμως διαγκωνίζονται εἰς τὰς θριαμβευτικὰς παρελάσεις ἢ εἰς τὰς αἰθούσας τῶν τελετῶν, ὅπως προσελκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς τὰ βλέμματα τοῦ μονάρχου.

Ὅτως ἡ διὰ διπλωμάτων εὐγένεια πραγματικῶς εἶνε καθεστῶς χρησιμεῦον εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως αἱ ἵπποδρομῖαι χρησιμεύουν διὰ τὰ γένη τῶν ἵππων. Οἱ νικηταί, προωρισμένοι νὰ ἀποτελέσωσι νέον γένος, κέκτῃται ἰδιότητος, τὰς ὁποίας εἰς κατῆρ δύναται κάλλιστα νὰ εὐχηθῆ εἰς τὸν υἱόν του, ὅπως σταδιοδρομήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐνῷ οὐδεὶς ποιητῆς δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ στολίσῃ δι' αὐτῶν τὸν ἥρωά του. Ἡ ποίησις διατηρεῖ τὸ ἀνθρώπινον ἰδεῶδες ἀγνότερον ἢ ὅσον τὸ διατηροῦν ὁ νόμος καὶ τὰ ἥθη ἢ αἰσθητικὴ συνείδησις ἐξανίσταται ἀκόμη ἐκεῖ ἐνθα ἡ ἠθικὴ συνείδησις δὲν ἔχει νὰ προσθέσῃ τίποτε· θλίβουσιν εὐχαρίστως τὴν χεῖρα τῶν ὑψηθέντων ἀνθρώπων, καθ' ὃν τρόπον ἀπαιτεῖ ἡ κοινωνία, ἀλλὰ δὲν ἀνέχονται ὅμως ἐν ποίημα νὰ τοὺς δοξάζῃ καὶ νὰ τοὺς παρουσιάσῃ ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὴν

ἀνθρωπότητα. Τὰ ἄτομα ἐκάστης γενεᾶς, τὰ ὅποια διακρίνονται τῆς λαϊκῆς μάζης διὰ παρασῆμων καὶ τίτλων εὐγενείας δὲν εἶνε βεβαίως οἱ περισσότερον ἀμοιροῦντες ἀπὸ διανοητικῆς ἀπάφειας κατὰ γενικὸν κανόνα, δὲν εἶνε εὐήθεις ἀλλὰ μάλλον ἐπιδέξιοι καὶ πανοῦργοι, διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῶν, τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν. Ἐκείνου ὅμως τοῦ ὁποιοῦ ἀσφαλῶς θὰ στερῶνται εἶνε «ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἀνεξαρτησία», τοῦτέστιν ἀκριδῶς αἱ ἀρεταὶ ἐκεῖναι ὡς μία φυσικὴ ἀριστοκρατία—μία ἐκ τοῦ αἵματος ἀριστοκρατία—θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη καὶ αἵτινες θὰ ἐδημιούργοῦν ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν γραπτῶν νόμων, μίαν κοινωνικὴν ἀνισότητά εὐνοϊκὴν δι' αὐτοὺς καὶ δυσμενῆ διὰ τοὺς πληθεῖους.

Ἐχάραξα τὴν εἰκόνα τοῦ ἀτόμου, τὸ ὅποτον ἀποκτᾷ τὴν εὐγένειαν διὰ τὴν οἰκογένειάν του. Οἱ ἀπόγονοί του θὰ ἔχωσι γενικῶς μείζονα αὐτοῦ ἠθικὴν ἀνατροφὴν. Διὰ νὰ διατηρήσῃ τις μίαν θέσιν δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐξευτελισθῆ τόσον ὅσον διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ· δὲν ἀπαιτεῖται ἐπίσης νὰ εἶνέ τις ἀσυνείδητος ἐγωῖστῆς, ἀχρεῖτος, κόλαξ ἢ ραδιοῦργος. «Ὁ χαρακτήρ βελτιοῦται διὰ τῆς βαθμιαίας ἐπιδράσεως τῶν ἰδεῶν», αἵτινες ἐξακολουθοῦν νὰ ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἀρχικῆς θεωρίας, ἣτις διαβλέπει εἰς τοὺς ἀριστοκράτας τοὺς ἀρίστους καὶ τοὺς εὐγενεστάτους ἀνθρώπους. Ἐὰν ἡ διὰ διπλώματος εὐγένεια οὐδὲν ἔχη τὸ κοινὸν μὲ τὴν εὐγένειαν τοῦ αἵματος, προσκολλᾶται οὐχ' ἥττον εἰς τὰ θεωρητικὰ πλάσματα, τὰ ὅποια κέκτῃται ἢ δευτέρα. Ἀλλ' ὅποια τύχη ἀναμένει τὴν νεωτέραν εὐγένειαν; Ἡ θύουσα εἰς τὰς προλήψεις τοῦ μεσαιῶνος θὰ τελῆ γάμους μόνον ἐντὸς τοῦ ἰδίου κύκλου τῆς καὶ θὰ φοβῆται τοὺς ἀναρμόστους γάμους ἢ εἰς τινὰς περιπτώσεις θὰ συνάψῃ τοιούτους. Ἡ πρώτη περίπτωσις ἄγει εἰς ταχύτητα πλήρη μαρασμοῦ τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν. Πράγματι, μὴ καταγόμεναι αὐταί, ὅπως αἱ ἐξ αἵματος εὐγενεῖς, ἀπὸ ἄτομα μὲ καλυτέρους ὁργανισμούς, δὲν ἔχουν προικισθῆ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ ὑπερβολικῆς τινος δυνάμεως καὶ οἱ γάμοι, οἱ γινόμενοι πάντοτε εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον, θὰ ἔχουν κατ' ἀνάγκη ὡς συνέ-

πειαν τὴν ταχέαν ἐξάντλησιν τῆς ζωτικῆς δυνάμεως. Ἡ δύναμις αὕτη θὰ εἶνε μεγαλυτέρα ἐν ἑαυτοῖς ἢ ὅσον εἶνε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ἐν τούτοις ὀφείλει νὰ σαπανᾷ μεγαλυτέρας ποσότητας ζωτικότητος, τὴν ὅποιαν ἀπαινεῖ μία ἐντατικωτέρα ζωὴ συνδυασμένη μετὰ ὑψηλοτέρας θέσεως· δὲν δύναται ν' ἀνανεωθῇ διὰ νέων παραποτάμων τοῦς ὅποιους θ' ἀπετέλει ἡ ἀστείρευτος πηγὴ τῆς λαϊκῆς δυνάμεως.

Ἄλλ' ὅταν εἰς ἀριστοκράτης νυμφεύεται ἔκτος τοῦ κύκλου του καὶ φέρει νέον αἷμα εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ποίου εἶδους εἶνε τὸ αἷμα τοῦτο, ποῖα εἶνε τὰ αἷτια, τὰ ὅποια ὠδήγησαν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν ἐπιλογὴν του; Ἄνθρωπος μεγάλης οἰκογενείας νυμφευόμενος ἐξ ἔρωτος κόρην τοῦ λαοῦ, διὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ τῆς χαρίσματα, εἶνε περίπτωσις ἐξαιρετικῶς σπανία· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς βελτιώσεως τοῦ αἵματος τῆς οἰκογενείας, μόνον τοιοῦτοι γάμοι θὰ ἦσαν ἐπιωφελεῖς, διότι εἰς μίαν γυναῖκα χρειάζεται διὰ νὰ θεμελιώσῃ καλὸν γένος ὄχι μόνον ἡ κανονικὴ σωματικὴ διάπλασις, τῆς ὅποιας ἔκφρασις εἶνε τὸ ἁρμονικὸν κάλλος, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἰσορροπία τῆς ψυχῆς, ιδιότητες ἐκδηλούμεναι ὑπὸ τὴν μορφήν ἠρέμου ἠθικῆς, ἔστω καὶ ὀλίγον ἀγροτικῆς.

Συνήθως οἱ ἀνάρμοστοι γάμοι συνάπτονται ἕνεκα χρηματικῶν λόγων ἢ ἐξ ἰδιοτροπίας ἐνὸς πάθους. Ἄς ἀναλύσωμεν τὰς συνθήκας τῶν δύο τούτων εἰδῶν ἀναρμόστου γάμου.

Ἄνθρωπος μεγάλης οἰκογενείας νυμφεύεται πλουσίαν ἀστὴν, διὰ νὰ ἐπαναχρυσώσῃ, καθὼς λέγουσιν, τὸ οἰκόσημόν του. Ἡ εἶνε ἔκλυτος, κατεστραμμένος ἀπὸ τὰς καταχρήσεις, ἐρχόμενος εἰς γάμον ὡς εἰς καταφύγιον, ἢ εἶνε ἀνθρώπος δειλὸς καὶ ἄνευ ζωτικῆς δυνάμεως. Ἐκεῖνος ὅστις αἰσθάνεται ἑαυτὸν σιλήρη ζωτικῆς ἐνεργείας, εἶνε ὑπερήφανος καὶ ἐπιχειρηματικὸς, ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ νυμφευθῇ γυναῖκα τῆς ἐκλογῆς του καὶ τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ φανῇ εὐπρόσωπος εἰς τὸν κόσμον καὶ ἄνευ τῆς προικῆς μιᾶς γυναικὸς, ἣν δὲν ἀγαπᾷ. Ὁ ἀνὴρ μεγάλης οἰκογενείας, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμιλήσαμεν, εἶνε

χυδαῖος καὶ στενῶν ἀντιλήψεων, διότι ὀφείλει νὰ εἶνε ἕτοιμος νὰ ὑποκρίνεται καὶ νὰ ψεύδεται, ἀφοῦ αἱ πλούσιαι κληρονόμοι ἀξιοῦν γενικῶς, τοῦλάχιστον ὅσον καιρὸν εἶνε μεμνηστευμένοι, νὰ κρύπτονται ὑπὸ τὴν φαινομενικότητα τῆς συμπαθείας αἰ χυδαῖαι βλέψεις ἐπὶ τῆς παρουσίας των. Καὶ ἡ πλουσία κληρονόμος παρουσιάζει ὡσαύτως ταπεινότερον τύπον τῆς ἀνθρωπότητος· κατάγεται ἐκ πατρὸς περιωρισμένου πνεύματος καὶ ἐστερημένου ἀξιοπρέπειας· ἄλλως δὲν θὰ ἠθέλε νὰ θυσιάσῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ τέκνου του εἰς μίαν ματαιοδοξίαν, οὔτε νὰ λάμψῃ οὔτε νὰ συνάψῃ οἰκογενειακὰς σχέσεις μετὰ μίαν κοινωνίαν, ὅπου θὰ τὸν μεταχειρίζωνται πάντοτε καθὼς καὶ τοὺς ἰδικούς του, μετὰ τὴν εἰρωνείαν καὶ τὴν περιφρόνησιν, ἧς ἐπιφυλάσσεται εἰς τοὺς παρειακτοὺς.

Οἱ ἀριστοκρατικοὶ γάμοι.— Ἡ αἰωνία δειλία.—

Ἡ ἀριστοκρατικὴ κωμῶδία.— Ἀγοραπωλησία τίτλων εὐγενείας.— Αἱ θέσεις.

Ἡ, αὕτη ἡ νεάνις μένει εὐχαριστημένη καὶ ἡ ἰδίᾳ μετὰ τὴν τύχην τῆς καὶ συναινεῖ νὰ γίνῃ σύζυγος ἀνδρός, πρὸς τὸν ὅποιον εἶνε ἀδιάφορος καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶνε ὑπαρξίς χωρὶς καρδίαν καὶ ψυχὴν, ἀνόητος καὶ ματαιόδοξος πλαγγών, ἢ ἐπιθυμεῖ ν' ἀγαπήσῃ καὶ ν' ἀγαπηθῇ, οὐχ' ἠττον δέχεται τὴν τύχην, τὴν ὅποιαν τῆς παρασκευάζει ἡ οἰκογένειά της καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶνε φύσις χωρὶς θέλησιν καὶ χωρὶς χαρακτήρα.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει εἰς τοὺς ἀναρμόστους γάμους οἱ ὅποιοι δὲν συνάπτονται χάριν τῆς προικῆς. Δὲν ἐμιλῶ περὶ τῶν περιπτώσεων, κατὰ τὰς ὅποιας ἀληθινὸς καὶ ἠθικὸς ἔρως ὀδηγεῖ εἰς γάμον. Δυνάμεθα τοσοῦτον μᾶλλον νὰ μὴ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν περίπτωσιν ταύτην, καθόσον παρουσιάζεται ἴσως μίαν φοράν εἰς ἕνα αἰῶνα καὶ δὲν δύναται λόγῳ τῆς σπανιότητός της ν' ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν ἀξίαν λόγου εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀριστοκρατικοῦ γένους. Κατὰ κανόνα εἰς ἀριστοκράτης εἰς τοὺς ἀναρμόστους γά-

μους ἐξ ἔρωτος, νυμφεύεται μίαν ἠθοποιόν, μίαν γυναῖκα τοῦ ἑπιποδρομίου ἢ ἀπλῶς μίαν ἀμφίβολον καλλονὴν τῶν λουτροπόλων καὶ τῶν διεθνῶν αἰθουσῶν τῶν μεγάλων πρωτευουσῶν. Εἰς τὸ οὖτω συγκροτηθὲν ζεῦγος τὸ θῆλυ εἶνε ὄν ἀνώμαλον, ὅπερ ἀπεκαλύφθη τύπος ἐκτὸς τοῦ συνήθους γυναικείου τοιοῦτου, καθόσον ἐξέλεξεν ἐξαιρετικὸν στάδιον, συχνάκις μάλιστα ἐκκεντρικὸν ἢ ἀξιοκατάκριτον, ἀποβλέπει εἰς ἐκτάκτους τύχας καὶ ἐξανίσταται κατὰ τῶν καθηκόντων, τὰ ὅποια ἢ σημερινὴ κοινωνία ἐπιβάλλει εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνδρα, οὗτος εἶνε ὅ,τι ἡ ψυχιατρικὴ ὀνομάζει «ἐκφυλον», δηλαδὴ ἄτομον, παρὰ τῷ ὅποιῳ ἢ θέλησις καὶ τὸ λογικὸν εἶνε μαραμμένα, ἢ ἠθικὴ συνείδησις στοιχειώδης καὶ τοῦ ὁποίου ἢ γεννητήσιος ὀρμὴ κυβερνᾷ μόνη τὴν ψυχικὴν ζωὴν, ἐνλοτε μὲ μίαν παράδοξον διαστροφήν. Τοιαῦτα ἄτομα δὲν δύνανται ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀποκτήσουν γυναῖκα, ἥτις γνωρίζει νὰ τοὺς διεγείρῃ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, διαπράττουσιν παραφροσύνας ἀναξιοπρεπείας, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἐγκλήματα. Ἄς ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἰς τὰ μυθιστορήματα, τὰ ὅποια καταλήγουν εἰς γάμον μεταξὺ πρίγκηπος καὶ ἠθοποιοῦ, θὰ εἴρωμεν σχεδὸν πάντοτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε «ἐκφυλος», ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, μίᾳ φύσει ἀσθενῆς καὶ φιλήδονος. Οἱ ἀνάρμοστοι γάμοι, ὅπως συνηθίζουσι νὰ τοὺς συνάπτουσι, μακρὰν τοῦ νὰ παρέχουν ἀνθρωπολογικὰ πλεονεκτήματα εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν φαίνονται τοῦναντίον ὅτι ἐπενοήθησαν εὐφύεστατα πρὸς συνένωσιν τοῦ χειροτέρου ἀνθρωπίνου ὀλικοῦ τῆς εὐγενείας καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως, εἰς γάμον, ἐκ τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ γεννηθῆ παρὰ μόνον ἐξαμβλώματα, τοῦλάχιστον ὑπὸ ἠθικὴν ἐποψίν.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκ περγαμηνῶν εὐγενείας καὶ τοιαύτη ἀναγκαίως εἶνε ἡ μέλλουσα τύχη τῆς. Ὁ πρόγονος εἶνε ἐγωϊστῆς, ραδιοῦργος ἢ κόλαξ πολλάκις μάλιστα ὅλα μαζί ὁ ἀπόγονος εἶνε μοιραίως καταδισκαμμένος εἰς μαρασμόν, εἴτε ἀντλεῖ τὸ αἷμα του ἐκ στενοῦ κύκλου οἰκογενειῶν παρεχουσῶν τὰ

ἴδια μὲ αὐτὸν ἐλαττώματα, εἴτε συνδέεται δι' ἀναρμόστου γάμου μὲ ἐξαιρετικοὺς τύπους γυναικῶν ἢ μὴ ἀνεπτυγμένους ἢ ἀνηθικούς. Εἶνε κοινωνιολογικὰ γεγονότα γνωστὰ εἰς ὅλους. Καὶ ὁμοίως, ἰδοὺ ἓν νέον χαρακτηριστικὸν ἀνθρωπίνης δειλίας, ἀνοησίας καὶ ὑποκρισίας ἢ εὐγένεια ἀπολαβεῖ κοινωνικῆς ἐκτιμήσεως, ἐνώπιον τῆς ὁποίας μεγίστη πλειονότης τῶν ἀνθρώπων ὑποκλίνεται προθύμως καὶ μάλιστα μετὰ τίνος ἐνθουμάχου ἱκανοποιήσεως. Ὁ σνομπισμὸς, ὅστις τέρπεται ἰδιαιτέρως ὁσάκις δύναται νὰ συναναστρέφεται μὲ ἀριστοκράτας, βασιλεύει εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ εἰς τὰς δημοκρατικωτέρας ἀκόμη. Ὁ Γάλλος, ὅστις καυχᾶται, ὅτι ἐφεῦρε τὴν ἰσότητά, εἶνε ὑπερήφανος, ὅταν γνωρίζεται μὲ ἓνα δούκα ἢ ἓνα μαρκήσιον καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰς πράξεις τῆς ἐθνικῆς τοῦ εὐγενείας, εἰς πείσμα ἑνὸς ἄγγλου κόλακος. Ὁ Ἀμερικανὸς, ὅστις δὲν τιμᾷ φαινομενικῶς ἄλλο τι ἀπὸ τὸ πανίσχυρον δολλάριον καὶ προσποιεῖται ὅτι εἰρωνεύεται τὰς διακρίσεις τῶν τάξεων τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου, εἶνε καταγοητευμένος κατὰ βάθος, ὅταν δύναται νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν αἰθουσάν του ἓνα εὐπατρίδην. Ἐκαστος δύναται νὰ μάθῃ πῶς ἀπακτᾶται σήμερον εἰς τίτλος εὐγενείας, πιθανὸν εἰς τινὰς χώρας. Εἶνε γνωστὴ ἢ ἀκριβῆς τιμὴ στέμματος ἑνὸς πρίγκηπος, κόμητος ἢ βαρώνου. Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ κόσμημα τοῦτο εἶνε ἰσοδύναμον πρὸς ὄρισμένον χρηματικὸν ποσὸν καὶ ἐν τούτοις ἀποδίδεται εἰς τὸ κόσμημα σεβασμὸς, ὅστις δὲν παρέχεται εἰς τὸ πληρωνόμενον δι' αὐτὸ ποσόν.

Ἄς ἀναφέρωμεν μικρὸν παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὰς ψευδεῖς ἐσυνήθειας τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων, καλύτερον ἐπὶ ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ μίᾳ πολύτομος ἐπιχειρηματολογία. Γάλλος βουλευτῆς (1) ὑπέβαλεν εἰς τὴν βουλὴν πρότασιν νόμου, ἡν δυνάμει τοῦ ὁποίου ἕκαστος θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα καταβάλλων ὄρισμένον ποσὸν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, νὰ ἀποκτᾷ τίτλον εὐγενείας, καὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς πράξεις:

(1) Ὁ μακαρίτης Γκατινώ.

ἀντι 60000 φράγκων θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ γίνῃ δεύξ, ἀντι 50000 φράγκων μαρκήσιος κλπ. ἀντι δὲ 15000 φράγκων ἀπλῶς «Κύριος δέ...». Ἐὰν ἡ πρότασις αὕτη ἀπέκτα ἰσχύον νόμου, δυσκόλως θὰ εὑρίσκετο ἄνθρωπος θέλων νὰ συνάψῃ τὴν ὠραίαν ταύτην σύμβασιν καὶ ν' ἀγοράσῃ ἐνώπιον ἔλου τοῦ κόσμου τὸν ἐλογον εὐγενείας, ὅπως ἀγοράζει ἐν ἔνδυμα ἢ μίαν ἄλυσον ὀρολογίου. Ἀντιθέτως, ἀναγγεῖλατε εἰς μίαν ἐφημερίδα ὅτι εἰσθε εἰς θέσιν νὰ προμηθεύσετε κρυφίως τὴν εὐγένειαν εἰς ὅσους ἔχουν περιουσίαν καὶ τότε ἕκαστον ταχυδρομεῖον θὰ σᾶς φέρῃ ἕκατοντάδας αἰτήσεων καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπόσχεσθε μόνον τίτλους εὐγενείας τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἀγίου Μαρίνου, ἢ τοῦ πριγκηπάτου Reuss Schleiz Greiz, εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν ἢ εἰς τιμὰς ὑψηλοτέρας ἀπὸ τὰς ὀρισθείσας ὑπὸ τοῦ Γάλλου βουλευτοῦ, θὰ εὑρετε πελάτας διὰ τὸ ἐμπόρευσμά σας. Καὶ ὁμῶς πρόκειται εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν περὶ ὑποθέσεως ἀμέμπτου, εἰς δὲ τὴν δευτέραν περὶ ἐπιχειρήσεως ἀδιεξίας· εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν πρόκειται περὶ τίτλου ἔχοντος ἀξίαν εἰς Κράτος ἐκ 37 ἑκατομμυρίων καταίκων, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν πρόκειται περὶ τίτλου μὴ ἔχοντος νόμιμον ἀξίαν, παρὰ μόνον εἰς τινα χωρία. Ναί, ἀλλὰ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν γνωστοποιεῖν δημοσίως ὅτι ὁ τίτλος εὐγενείας προσφέρεται πρὸς πώλησιν εἰς ὅποιον θέλει, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν διατηροῦν τὸ πλάσμα, δυνάμει τοῦ ὀποίου ἡ εὐγένεια εἶνε ἀνταμοιβὴ τῆς ἀξίας καὶ ὁ ἐξευγενισθεὶς ἄνθρωπος εἶνε ὄν ἀνωτέρας τάξεως· οὕτω προτιμοῦν ν' ἀρπάσσουν μίαν περγαμηνὴν εὐγενείας, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως ὑπόπτου μεσίτου, παρὰ νὰ τὴν ἀγοράσουν ἐντίμως εἰς ἕν γραφεῖον δημοσίων τελῶν καὶ εἰσπράξεων. Εἶνε ἀπόδειξις ὅτι θέλουν νὰ διατηρήσουν τοῦλάχιστον ἐξωτερικῶς τὸ ψεῦδος τῆς εὐγενείας.

Ἄλλως τὰ προνόμια τὰ παραχωρηθέντα εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν δὲν εἶνε μόνον κοινωνικῆς φύσεως καὶ δὲν συνίστανται ἀποκλειστικῶς εἰς τίτλους καὶ φιλοφρονήσεις. Ἡ εὐγένεια ἔχει εἰς τὰς μοναρχικὰς χώρας, ἀνευ βλάβης τῆς ἰσότητος τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων, ἣν ἐξασφαλίζει ὁ νόμος εἰς ὅλους

τοὺς πολίτας, πραγματικωτάτην καὶ μεγίστην ἐπιρροήν, ἣτις τῇ ἐξασφαλίζει κυρίως τὴν ἀπόκτησιν ἔλων τῶν δημοσίων ἀργομισθίων. Ἐκλαμβάνω ἐνταῦθα τὴν λέξιν ἀργομισθία ὑπὸ τὴν εὐρυεῖαν αὐτῆς σημασίαν. Εἰς τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς δῶρα τοῦ Κράτους, αἱ θέσεις ἐκεῖναι, αἵτινες μετὰ τῆς ἐντίμου τάξεως ἐξασφαλίζουν ὀρισμένον εἰσόδημα καὶ παρέχουν μικρὸν κόπον. Διὰ τὴν εὐγένειαν εἶνε προωρισμένοι ἔλαι αἱ θέσεις διὰ τὰς ὁποίας δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἰδιαιτέρας τινὸς ἰκανότητος, τὰς ὁποίας δύναται ὁ πρῶτος τυχὼν νὰ καταλάβῃ, ἀρκεῖ νὰ φροντίσῃ νὰ τῷ ἐμπιστευθῶσι μίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐν μιᾷ λέξει ἐπενοήθη ἡ παροιμία ὅτι ἡθεὶς δίδει συγχρόνως τὴν εὐφυΐαν εἰς ἐκεῖνον εἰς ὃν ἔδωκε μίαν θέσιν»· τοιαῦτα εἶνε αἱ θέσεις τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, αἱ τιμαὶ τῆς ἐκκλησίας, τὰ ἀξιώματα τῆς αὐλῆς. Τὸ Κράτος δωρεὶ ταῦτα εἰς μικρὸν ἀθροισμα ἀτόμων, τὰ ἅποια, δικαίως ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, δὲν ἔχουσιν τὸ ἐλάχιστον πρὸς τοῦτο δικαίωμα· στρώνει τὴν ἐράπεζαν εἰς τὰ ἄτεμα ταῦτα καὶ προσφέρει εἰς αὐτὰ ἄφθονα καὶ πλεύσια γεύματα μόνον καὶ μόνον διότι, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Μπωμαρσαί, ἔλαβον τὸν κόπον νὰ γεννηθῶσιν.

Τὸ ψεῦδος τῆς διὰ διπλωμάτων εὐγενείας, ἣτις εἰσέδυσσε δολίως, δίκην παρασίτου εἰς τοὺς ἱστορικοὺς τύπους καὶ τὰ προνόμια τῆς εὐγενείας τοῦ αἵματος, ἣτις εἶχε καὶ αὐτὴ, ὡς εἶδομεν, τὴν ἀνθρωπολογικὴν τῆς βίας, τὸ ψεῦδος τοῦτο, μολονότι ἀποκαλυπτόμενον ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λογικῆς, εἶνε ὁμῶς ἀνεκτόν καὶ μάλιστα κολακεύεται, εἶνε ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ μοναρχικοῦ κράτους. Φαινόμεθα ὅτι πιστεύομεν ὅτι εἰς ἀνόητος, καλούμενος κύριος κόμης ἢ κύριος βαρώνος, ἀποτελεῖται ἐξ οὐσίας καλυτέρας καὶ σπανιωτέρας τοῦ ἐπιλοιποῦ λαοῦ· φαίονται ὅτι παραδέχονται ὅτι κακογραφῶν ἐπὶ χάρτου ἢ ἐπὶ τεμαχίου περγαμηνῆς εἰς ἡγεμῶν δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἐκ κοινοῦ τινος ἀνθρώπου ὄν εὐγενὲς καὶ διακεκρι-

μένον. Ἐπὶ τέλους, διατί δὲν θὰ ἠδύνατο ; Ἡ θεία χάρις δὲν εἶνε εἰς τὰς διαταγὰς του ; Δύναται τις κάλλιστα ν' ἀναμένῃ ἀπ' αὐτῆς τὴν θαυμασίαν ταύτην μεταμόρφωσιν, ἥτις, ἐπὶ τέλους, δὲν εἶνε πλέον ἀκατανόητος ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Ἀγίων.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΨΕΥΔΟΣ

Α'.

Ἐἷς πολέτης.—Αἱ καθημερινὰ ἐπίσημοι ἐνοχλήσεις τῆς πολιτείας.

ς λάβωμεν, ἐν μέσῳ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ χωρὶς οἰκογενειακοὺς δεσμούς, χωρὶς σχέσεις, αἱ ὅποια τῷ παρέχουσι τὴν εὐνοίαν τῶν ἐσχυρῶν καὶ, δι' αὐτῆς, παντὸς εἶδους προνόμια, καὶ ὡς ἴδωμεν, ὅποια θὰ εἶναι ἡ θέσις του ἐν τῷ Κράτει. Πληροφορῶ τοῦ ἀναγνώστα μου, ὅτι ὁμιλῶ περὶ πολίτου εἶδος ἰδεώδους Κράτους τῆς Εὐρώπης. Μερικαὶ γραμμαὶ τῆς εἰκόνας, τὴν ὅποiam θὰ χαράξω, πιθανὸν νὰ μὴ ἐφαρμόζωνται πρὸς μίαν ὀρισμένην χώραν. Τὸ μέτρον τῆς ἐλευθερίας τῆς παρεχομένης εἰς τὸ ἄτομον διαφέρει ἀναλόγως

τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἄλλ' ἡ περιγραφή μας θ' ἀποδώσῃ πιστῶς εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμῆς τὴν θέσιν τοῦ πολίτου τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν Εὐρώπῃ.

Ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὅποιον λαμβάνω ὡς παράδειγμα, εἶνε εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν οἱ γονεῖς του ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνάγκην νὰ μορφώσουν τὸ πνεῦμά του. Τὸν στέλλουν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρὶν τὸν δεχθῆν, ζητοῦν τὸ πιστοποιητικὸν τῆς γεννησεώς του. Φαίνεται ὅτι διὰ νὰ μετάσχῃ τις τῶν ἀγαθῶν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, θὰ ἔρκει νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ ἔχῃ φθάσῃ

εἰς βῆθμον τινα φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως. Ἄλλ' ὅχι τοῦ χρειάζεσθαι ἀκόμη καὶ ἐν πιστοποιητικὸν γεννήσεως. Τὸ σεβαστὸν τοῦτο ἔγγραφον εἶνε ἡ ἀπαραίτητος κλεῖς τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς. Ἐὰν δὲν τὴν ἔχη, πρέπει δι' ἐπισήμου διαδικασίας λίαν πολυπλόκου, τῆς δόκιμης ἢ λεπτομερῆς ἀνάλυσις θὰ μᾶς ἀπεμάκρυνε πολὺ τοῦ θέματος, νὰ παράσχη τὴν ἠριθμημένην, χαρτοσημασμένην καὶ ὑπογεγραμμένην ἀπόδειξιν ὅτι ἐγεννήθη. Τὸ παιδίον λοιπὸν εἰσάγεται εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐξέρχεται ἐξ αὐτοῦ μετὰ τινα ἔτη διὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Αἰσθάνεται ἐκυτὸ ἱκανὸν νὰ βοηθήσῃ τοῦ συμπολίτου, διὰ τῶν συμβουλῶν του καὶ τῆς ἐπεμβάσεώς του εἰς νομικὰς ἐπιθέσεις, ἀλλὰ τοῦτο τῷ εἶνε ἀπηγορευμένον, ἐὰν δὲν ἔχη εἰδικὴν ἄδειαν τοῦ Κράτους ὑπὸ τύπον διπλώματος. Τούναντίον, εἶνε ἐλεύθερος, νὰ καταστῇ ὠφέλιμος κατασκευάζων ὑποδήματα, ἀν καὶ ἐν κακόπλαστον ὑπόδημα προξενεῖ ἀσφαλέστερον πόνον παρὰ μίαν ἀδεξίαν συμβουλήν εἰς νομικὴν ὑπόθεσιν. Ἴδου ὁ ἀνθρώπος μας, εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἔτων, ὅστις εἰς ἠθέλε νὰ ταξιδεύσῃ διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του· αὐτὸ δὲν τῷ εἶνε ἐπιτετραμμένον. Ὅφειλε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν στρατιωτικὴν του θητείαν, νὰ λησμονήτῃ δι' ὀλίγα ἔτη τὴν ἀτομικότητά του, πρῶτα θλιβρώτερον ἀκόμη παρὰ ἐὰν ἔχανε κανεὶς τὴν σκιάν του, ὅπως ὁ Πέτρος Σχλέμιλ' με ὀλίγας λέξεις, πρέπει ν' ἀπαρνηθῇ τὴν θλιπρὴν του καὶ νὰ καταντήσῃ αὐτόματον. Πολὺ καλὰ. Ὅφειλομεν τὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸ Κράτος, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀσφάλεια θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀπειληθῇ ἀπὸ τῆς μίας ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, ὑπὸ ἰσχυροῦ ἐχθροῦ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θητείας του, ὁ Ἰωάννης μου—τὸν ὀνομάζω Ἰωάννην ὡς καταλληλότερον ὄνομα—εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐρωτευθῇ κάποιαν Μαρίαν· ἀλλ' εἶνε τίμιος ἀνθρώπος· ἀπαξιοὶ νὰ εἶνε εὐτυχῆς ἐν τῇ μαγειρίᾳ μὴ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷ, συμφώνως πρὸς τὴν πρόσφορον μέθοδον τὴν χρησιμοποιουμένην εἰς τὰς φρευράς. Θέλει νὰ νυμφευθῇ. Ἀλλὰ δὲν δύναται. Ὅσον καιρὸν εἶνε στρατιώτης, πρέπει νὰ μένη ἀγαμος. Ἐν τούτοις, εἰς ἔγγαμος στρατιώτης εὐδὴ

δικαίωμα θὰ παρέδραπτε, οὔτε θὰ ἐμείωνε τὴν ἀμυντικὴν ἱκανότητα τοῦ Κράτους· οὐδένα ἀπολύτως θὰ ἐνδιέφερε οὔτε ἀμέσως, οὔτε ἐμμέσως· ἀδιάφορον, ὁ Ἰωάννης πρέπει νὰ περιμένῃ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ ἀφαιρέσῃ τὴν πολυποίκιλον στολήν του. Ἡ στιγμή αὕτη ἦλθεν. Ὁ Ἰωάννης θὰ δυνήσῃ νὰ νυμφευθῇ τὴν Μαρίαν; Βεβαίως, ἐὰν ἔχουν καὶ οἱ δύο τὰ ἀπαραίτητα πιστοποιητικὰ καὶ χρειάζονται ἀρκετὰ τοιαῦτα. Ἄν λείπη ἐν καταστρέφεται ὁ γάμος. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης παρέκαμψεν αὐτὸν τὸν σκοπεῖον ἐπιτυχῶς καὶ θέλει τώρα ν' ἀνοίξῃ οἶνοπωλεῖον. Δὲν δύναται ὁμως, καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν τῆς ἀστυνομίας ἐξαρτᾶται νὰ τοῦ τὸ ἐπιτρέψῃ. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ με πολλὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα, τῶν ὁποίων ὁμως ἡ ἀστυνομία δὲν θίγει οὐδενὸς τὰ δικαιώματα καὶ δὲν εἶνε οὔτε θορυβοποιὸς οὔτε ἀνήθικος, οὔτε ἐπικίνδυνος. Ὁ Ἰωάννης θέλει νὰ κτίσῃ τὴν οἰκίαν του· δὲν δύναται ὁμως οὔτε ν' ἀρχίσῃ, πρὶν λάβῃ γραπτὴν τὴν ἄδειαν τῆς ἀστυνομίας! Αὐτὸ ἐννοεῖται· ἡ ὁδὸς ἀνήκει εἰς ὄλον τὸν κόσμον, ἡ οἰκία τοῦ Ἰωάννου κεῖται πρὸς τὴν ὁδόν, ὀφείλει λοιπὸν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς γενικὰς διατάξεις.

Συνέχεια τῶν ἐπισήμων ἐνοχλήσεων τῆς πολιτείας.
— Ἀπελπισία καὶ θάνατος τοῦ δυστυχοῦς πολίτου. — Τὸ ἀστυνομικὸν ψεῦδος.

Ὁ Ἰωάννης ἔχει ἐπίσης εὐρὺν κῆπον, κείμενον μακρὰν τῶν δημοσίων ὁδῶν, εἰς μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον οὔτε ξένος ὀρθαλμὸς φθάνει, οὔτε ξένος πόδι πατεῖ, καὶ ἐκεῖ θέλει νὰ ἀνεγείρῃ μίαν οἰκοδομήν. Καὶ αὐτὸ δὲν τῷ ἐπιτρέπεται ἄνευ πιστοποιητικοῦ τῆς ἀστυνομίας, τοῦ ἀναπαφεύκτου τούτου δημοσίου ταραξίου. Ὁ Ἰωάννης ἔχει ἐν κατάστημα καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην μίας ἡμέρας ἀναπαύσεως ἐντὸς μίας ἐβδομάδος· θὰ ἠθέλε νὰ πωλήσῃ τὴν Κυριακὴν ὅπως καὶ τὰς ἄλλας ἡμέρας. Δὲν εἰμπορεῖ ὁμως, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἡ ἀστυνομία ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ νὰ τὸν κλείσῃ εἰς τὴν φυλακὴν. Ἐὰν τὸ κατάστημά του εἶνε ἐστιατόριον, ὑποφέρει ἀπὸ ἀύπνιαν καὶ δὲν θὰ παρεπόμετο ἐὰν τὸν

ἄφηναν νὰ κρατήσῃ ἀνοικτὸν τὸ κτήσθημά του ὅλην τὴν νύκτα· ἀλλὰ ἡ ἀστυνομία τοῦ ὀρίζει μίαν ὥραν κλεισίματος, ἐπὶ ποινῇ προστίμου. Ἡ Μαρία τοῦ τοῦ χαρίζει ἓνα παιδάκι· νέα βάζανα. Πρέπει νὰ τὸ ἐγγράψῃ εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία, διότι μίαν ἡμέραν ὁ μικρὸς θὰ εὐρεθῇ εἰς δύσκολον θέσιν. Πρέπει μάλιστα καὶ νὰ τὸ ἐμβολιάσῃ, μαλονότι εἶδεν ὅτι πολλοὶ μὴ ἐμβολιασθέντες διέφυγον τὴν εὐφλογίαν καὶ, ἀντιθέτως, πολλοὶ ἐμβολιασθέντες προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς νόσου καὶ ἀπέθανον.

Παραλείπω πολλὰς ὀδυνηρὰς δοκιμασίας, τὰς ὁποίας διέτρεξεν ὁ Ἰωάννης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Ἡθέλησε νὰ περάσῃ ἔν λεωφορεῖον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, καὶ δὲν κατώρθωσε τοῦτο ἄνευ ἀστυνομικῆς ἀδείας. Ἡρέσκειο εἰς ἓν θελκτικὸν μέρος τοῦ δημοσίου κήπου τοῦ συντηρουμένου δαπάναις τῆς πόλεως καὶ δὲν κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς αὐτοῦ. Ἡθέλησε μίαν ἡμέραν νὰ κάμῃ πεζὸς μίαν μακρυνὴν ἐκδρομὴν ἀνάτῃν ἐπαρχίαν του· μετὰ ὀδοιπορίαν ὀλίγων ὥρῶν συνήντησε κάποιον χωροφύλακα, ὅστις τῷ ἀπηύθυνε χιλίας ἀδιακρίτους ἐρωτήσεις περὶ τοῦ ὀνόματός του καὶ τῆς καταστάσεώς του, περὶ τῆς καταγωγῆς του καὶ τοῦ σκοποῦ του, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης ἀπέφυγε νὰ δώσῃ πληροφορίας εἰς ἄνθρωπον ἐντελῶς ἄγνωστον εἰς αὐτόν, ὅστις οὔτε παρουσιάσθη κἀν λέγων τὸ ὀνομά του καὶ χαιρετῶν αὐτόν κατὰ τὴν συνήθειαν, ἔσχεν ἐκ μέρους τοῦ χωροφύλακος πολλὰς δυσάρεστους συνεπείας, αἵτινες κατέστησαν δυσάρεστον τὴν ἐκδρομὴν του. Εἰς γείτων τῷ ἀψήρησε μίαν ἡμέραν διὰ τῆς βλαβῆς μέρος τοῦ κήπου του διὰ νὰ τὸ συμπεριλάβῃ εἰς τὸ ἰδικόν του κτήμα· ἡ περίπτωσις ἦτο ἀκλουστάτη καὶ ἡ διαπραχθεῖσα ἀδικία προφανής. Ὁ Ἰωάννης τὸν ἐνήγαγεν. Ἡ ὀπόθεσις διήρκεσεν ἐπὶ μῆνας· ὁ Ἰωάννης ἐκέρδισε τὴν δίκην, ἀλλ' ὁ ἀντιδικὸς του ἦτο ἀναξιόχρεως, ἀνέκτησε βεβαίως τὴν γωνίαν τοῦ κήπου του, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἔχασεν εἰς χρόνον καὶ εἰς χρήματα εἰκοσάκις πλείότερα τῆς ἀξίας τοῦ μικροῦ γηπέδου, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐνοχλήσεων τὰς ὁποίας δὲν ὀπελόγιζεν, διότι εἶχε συνηθίσει εἰς αὐτὰς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Εἶχεν ἰδεῖ εἰς τὸ Μουσεῖον ἓνα

ὄρατον πίνακα τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ αἱ ἐνδυμασίαι τῶν προσώπων τῷ ἤρεσαν τόσον πολὺ ὥστε ἐπρομηθεύθη παρῶμοίαν ἐνδυμασίαν μετὰ τὴν ὁποίαν ἐνεφανίσθη μίαν Κυριακὴν εἰς τὴν ὁδόν· πάραυτα ἡ ἀστυνομία τὸν ἠνάγκασε μετὰ ἀπειλὴν φυλακίσεως ν' ἀποβάλῃ τὰ ἐνδύματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποία ὀνόμασεν ἀποκρηάτικα. Ἐδρῆκε μερικὸς φίλος· ὀμοφρονούντας καὶ ἀπεφάσισε μετ' αὐτῶν νὰ ἰδρύσῃ σύλλογον εἰς τὸν ὁποῖον ἕκαστος θὰ ἐξίφραζε τὴν δυσἀρέσειάν του κατὰ τῶν ὀφισταμένων νόμων. Πάραυτα ἡ ἀστυνομία ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸν κατάλογον τῶν μελῶν καὶ δὲν ἐδράδυνε ν' ἀπαγορεύσῃ τὸν σύλλογον ἕνεκα τοῦ πολιτικοῦ του χαρακτῆρος. Πείσμων ὅς ἦτο ὁ Ἰωάννης, συγκροτεῖ δεύτερον σύλλογον ἀσχολούμενον μόνον εἰς ὀικονομικὰ ζητήματα· ἦτο συνεταιρισμὸς ταμειουηρίου καὶ καταναλώσεως. Ἡ ἀστυνομία τὸν διέλυσεν, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης παρημέλησε νὰ ζητήσῃ προκαταβολικῶς παρ' αὐτῆς τὴν ἀδειαν. Διὰ μέσου πολλῶν μεταβολῶν ὁ Ἰωάννης γηράσκει. Ὄταν ἦτο εὐδιάθετος, παρηγορεῖτο σκεπτόμενος, ὅτι οἱ Ρῶσοι ἐπὶ τέλους περνοῦν εἰς τὴν χώραν των χειρότερα παρ' ὅσον περναῖ αὐτὸς εἰς τὴν ἰδικὴν του· ὅταν τοῦναντίον ἦτο δύσθυμος, ἠρεθίζετο, σκεπτόμενος ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ἦσαν περισσότερον ἐλεύθεροι παρ' ὅσον ἦτο αὐτός· αὐτὴν τὴν ἰδέαν ἐσχημάτισε τοῦλάχιστον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐφημερίδων. Μίαν ἡμέραν, ἡ Μαρία τοῦ ἀπέθανεν. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸν θάνατον δὲν ἠθέλησε ν' ἀποχωρισθῇ αὐτῆς καὶ, λαβὼν τὴν ἀπόφασίν του, τὴν ἔθαψεν ἐντὸς τοῦ κήπου του, κάτω ἀπὸ τὸ δένδρον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνη ἠγάπα περισσότερον. Τὴν φορὰν αὐτὴν πραγματικὴ ἀστυνομικὴ θύελλα ἐξερράγη κατὰ τῆς κεφαλῆς του. Δὲν τῷ ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἐνταφιάσῃ τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ ἰδικόν του ἔδαφος. Ὁ Ἰωάννης ἐτιμωρήθη αὐστηρῶς. Ἡ Μαρία ἐξετάφη καὶ μετεφέρθη ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἄνευ πομπῆς τινος εἰς τὸ νεκροταφεῖον.

Ἰδοὺ ὁ Ἰωάννης μόνος εἰς τὸν κόσμον. Ἐγίνε μελαγχολικὸς, ἔχασε τὸ θάρρος του, παρημέλησε τὰς ἐργασίας του καὶ μετ' ὀλίγον περιέπεσεν εἰς ἐσχάτην ἐνδειαν. Ἡμέραν τινα ἀπελπισθεὶς

ἐκάθησεν εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ δρόμου ἐπαιτῶν. Ἀμέσως τὸν συνέλαβεν εἰς ἀστυφύλαξ καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅπου ἔσχε μετὰ τοῦ ἀστυνόμου διδακτικὴν συνομιλίαν.

— Γνωρίζεις ὅτι ἡ ἐπαιτεία ἀπαγορεύεται; τὸν ἠρώτησε μὲ ἀυστηρὸν ὕψος ὁ ἀστυνόμος.

— Τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ, εἶπεν ὁ Ἰωάννης ἡσύχως, ἀφοῦ δὲν ἐνοχλῶ κανένα, καὶ ἀπλῶν τὸ χέρι μου χωρὶς νὰ ὀμιλῶ.

— Χάνομεν τὸν καιρὸν μας εἰς περιττὰς φλυαρίας· ὀκτῶ ἡμέρας φυλακὴν!

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάμω, ὅταν ἐξέλθω;

— Αὐτὸ δὲν μ' ἐνδιαφέρει· εἶνε δική σου δουλειά.

— Εἶμαι γέρον καὶ δὲν δύναμαι πλέον νὰ ἐργασθῶ. Δὲν ἔχω τίποτε καὶ εἶμαι ὀλίγον ἄρρωστος.

— Ἐὰν ἦσαι ἄρρωστος, πήγαινε εἰς τὸ νοσοκομεῖον! ἀνέκραξεν ἀνυπομόδως ὁ δημόσιος ὑπάλληλος καὶ ἀμέσως προσέθεσεν: Ὅχι, δὲν ἔμπορεῖς νὰ πᾶς εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἀφοῦ εἶσαι ὀλίγον ἄρρωστος, πρέπει νὰ εἶσαι ἐντελῶς ἄρρωστος.

— Ἐννοῶ, λέγει ὁ Ἰωάννης, πρέπει νὰ ἔχη κανεὶς ἀσθενεῖαν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀποθνήσκει ὕστερα ἀπὸ λίγην ὥραν, ἐὰν δὲν τὴν θεραπεύσουν ταχέως.

— Ἀκριβῶς, ἐβεβαίωσεν ὁ ὑπάλληλος, ὅστις ἐπελήφθη ἀλλοῦς ὑποθέσεως.

Ὁ Ἰωάννης ἐξέτισε τὴν φυλάκισίν του, μεθ' ἧς εἶχε τὴν τύχην νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς ἓν φιλανθρωπικὸν ἔδρυμα· ἐτρέφετο κακῶς καὶ διητῆτα ὡς κακοποιὸς ἢ ὡς αἰχμάλωτος. Ἦτο ἠναγκασμένος νὰ φέρῃ στολήν τινα ἧτις καθ' ὁδὸν προσήλκυε περιφρονητικὰ βλέμματα. Μίαν ἡμέραν συνήντησεν ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει εἰς καλλιτέραν ἐποχὴν, τὸν ἐχαιρέτισεν ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἀνταπέδωκε τὸν χαιρετισμὸν του. Ὁ Ἰωάννης διηυθύνθη πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ εἶπε: Διατί αὐτὴ ἡ περιφρόνησις;

— Διότι δὲν ἐμιμήθης τὸ παράδειγμα τῶν ἀξιοτίμων ἀνθρώπων οἵτινες ἐπλούτισαν, ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, μὲ ὕψος ἀποστρεφῆς ἰσχυλοῦθων τὸν δρόμον του.

Ὁ Ἰωάννης ἐμελαγχόλησε. Παντοῦται σκοτεινὰ καὶ θλιβεραὶ ἰδέαι ἐπλήρουν τὸ πνεῦμά του. Πρωῖαν τινὰ περιπατῶν εἰς τὸν ἥλιον ἀνεπόλησε τὴν παρελθούσαν ζωὴν του, λέγων καθ' ἑαυτὸν κατὰ πρῶτον διὰ χαμηλῆς φωνῆς καὶ κατόπιν μὲ φωνὴν ἰσχυρὰν καὶ ὀργίλην: «Ἴδου εἶμαι ἐβδομηκοντούτης καὶ ποῖα ὀπῆρξεν ἡ τύχη μου; Δὲν ἤμουν ποτὲ ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς μου καὶ δὲν εἶχα ποτὲ τὴν ἀδείαν νὰ θέλω. Μόλις ἀπεφάριζα νὰ ἐκτελέσω κανὲν σχέδιον, ἀμέσως ἡ ἐξουσία ἔσπευδε νὰ παρεμβάλλῃ ἐμπόδια. Καὶ εἰς τὰς προσωπικὰς μου ὑποθέσεις πάντοτε ξένοι ἔθετον τὴν γραφειοκρατικὴν μύτην των, ἐμποδίζοντες τὴν ἐλευθερίαν μου. Ὄφειλον νὰ τρέφω πρὸς ὅλον τὸν κόσμον ὑπόληψιν, τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ἐζήτηε ἰδιαιτέρως καὶ κανεὶς δὲν εἶχεν ὑπόληψιν πρὸς ἐμέ. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς προστασίας τῶν ξένων δικαιωμάτων μου ἀφήρσαν τὰ ἰδικά μου, ἐὰν δὲ καλοσκεφθῆ κανεὶς, εὕρισκει ὅτι καὶ τῶν ἄλλων ἀφήρσαν τὰ δικαιώματα. Μόλις μοῦ ἦτο ἐπιτετραμμένον, οὔτε περισσώτερον οὔτε ὀλιγώτερον, νὰ συμπεριφέρωμαι ὅπως μοῦ ἤρεσκε μὲ τὸν σκύλον μου—καὶ μάλιστα οὔτε μὲ αὐτόν,—διότι ἐὰν τὸν ἐκτυποῦσα, ἡ προστατευτικὴ ἐταιρία τῶν ζῴων μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἀστυνομίας εἰσέδραλεν εἰς τὸ κατάστημά μου. Ἄς εἶνε, δὲν παρακονοῦμαι δι' ὅσα ὑπέφερα ὡς στρατιώτης διὰ νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου, μολονότι ὁ ἐχθρὸς, ἐὰν ἐκυρίευε χωρὶς ἀντίστασιν τὴν πατρίδα μου, δυσκόλως θὰ μοῦ ἐπροξένει τόσας δυστυχίας, ὅσας μοῦ παρέσχεν ἡ φιλιότης μου κυβέρνησις.

Παραδέχομαι ὡσαύτως ὅτι δικαίως κατέβαλον ἐπαχθεὶς φόρους καὶ τοῦτο διότι ὄφειλον νὰ ἀποζημιώσω τὴν ἀστυνομίαν ἧτις τόσον πατρικῶς μὲ προστατεύει, καὶ νὰ συνεισφέρω διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας, ἡ ὅποια, ἀντὶ νὰ μὲ θρέψῃ, μοῦ ἀρπάζει τὸν ἄρτον ἀπὸ τὸ στόμα. Ἀλλὰ πρὸς τί αἱ ἄλλαι καταθλίψεις; Τί ὠφελήματα μοῦ προσέκομισεν ἡ ἀστυνομία ὡς ἀντάλλαγμα ὄλων τῶν θυσιῶν τὰς ὁποίας ἐζήτησεν ἀπὸ ἐμέ; Ἐπροστάτευσεν τὴν περιουσίαν μου; Ἀναμφιδόλως καὶ χωρὶς κόπον μάλιστα, διότι δὲν εἶχα οὐδεμίαν περιουσίαν, ὅταν δὲ ἀπὸ

τὴν ὀλίγην τὴν ὁποῖαν εἶχα, μοῦ ἀφῆρσαν ἐν μέρος τοῦ κήπου μου, πάλιν εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δοκιμάσω πολλὰς στενοχωρίας καὶ νὰ ἐξοδεύσω τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μου. Ἄν δὲν ὑπῆρχεν ἀστυνομία, ἕκαστος θὰ ἔκαμε τοῦ κεφαλιοῦ του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐξυλοκόπουν ἢ θὰ ἐφόνευον τὸν γείτονά μου ἢ αὐτὸς ἐμέ καὶ ἡ διαφορὰ θὰ ἐτελείωνεν. Ἡ ἀστυνομία ἐπαγρυπνεῖ ὅπως αἱ ὁδοὶ εἶνε καλοστρωμέναι. Ὡραία! Προτιμῶ νὰ περιπατῶ μὲ μεγάλα ὑποδήματα μὲ ἓν στή λάσπη παρά νὰ τραβῶ αὐτὰ τὰ αἰώνια βάζανα. Ὁ διάβολος νὰ τοὺς πάρῃ ἔλους!

Φθάσας εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ μονολόγου τοῦ Ἰωάννης ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμόν, παρά τὴν ἀκτὴν τοῦ ὁποῦ ἐδάδιζεν ἀπὸ τινῶν στιγμῶν. Ἄλλ' ἡ ἀστυνομία παρίστατο καὶ ἐκεῖ τὸν ἀνέσυρε καὶ τὸν ὠδήγησε πρὸ τοῦ δικαστοῦ, ὅστις τὸν κατεδίκασεν εἰς μακρὰν φυλάκισιν ἐπὶ ἀποπειρὰ αὐτοκτονίας. Εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς—δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς ποῖον ἐκ τῶν δύο—ὁ Ἰωάννης ἐκρυσολόγησεν ἐντὸς τοῦ ὕδατος, προσεδλήθη ἐκ πνευμονίας καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ. Ἡ στατιστικὴ συνέταξε τὸ σχετικὸν ἔγγραφο τοῦ θανάτου ἦτο τὸ τελευταῖον.

Β'.

Ἡ ἀγρία κατάστασις τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.—
Ἡ ἐγκληματικότητα.— Ἡ πολιτεία δὲν προστατεύει τίποτε, ἐνῶ ἐξαντλεῖ, ἐνοχλεῖ καὶ πιέζει τὸν πολίτην.—**Ἀντίθεσις τοῦ πνεύματος τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς.—** Ἡ φορολογία.

Ὁ πτωχὸς μου Ἰωάννης ἔκρινε τὰ πράγματα ὡς ἄνθρωπος τραχὺς καὶ ἀμαθής. Δὲν ὠμίλησε δὲ περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐκτὸς τῆς ἀστυνομίας, διότι μόνον αὐτὴν ἔβλεπε καὶ διότι αὐτὴ ἀντεπροσώπευε δι' αὐτὸν τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς νόμους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπερέβαλεν ἀναμφισβητήτως τὰ μειονεκτήματα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ παρεγνώρισεν τὰ εὐεργετήματά του. Ἀλλὰ γενι-

κῶς εἶχε δίκαιον· οἱ καταναγκασμοί, εὖς ἐπιβάλλει τὸ κράτος εἰς τὸ ἄτομον δὲν εἶνε ποσῶς ἀνάλογοι τῶν ἀνακουφίσεων, ὡς παρέχει αὐτῷ ὡς ἀντάλλαγμα. Ὁ πολίτης βεβαίως δὲν ἀρνείται τὴν ἀνεξαρτησίαν του παρά δι' ὠρισμένον σκοπὸν καὶ διὰ τὰ ὀφέλη τὰ ὁποῖα ἀναμένει. Ὑποθέτει δτι τὸ Κράτος εἰς ὃ ἀφισροῖ μέρος τοῦ δικαιώματος τῆς κυριαρχίας του, τοῦ ὑπόσχεται εἰς ἀντάλλαγμα νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας του, σκέπτεται δτι τὸ Κράτος θὰ χρησιμοποίησιν τὰς συνηθροισμένας δυνάμεις ἔλων τῶν πολιτῶν, ὅπως παράσχη εἰς τὸν πολίτην πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα μόνος οὗτος δ' ἐν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸ νὰ πραγματοποιήσῃ. Λοιπὸν, πρέπει νὰ ἐμολογήσωμεν, δτι τὸ κράτος δὲν ἀνταποκρίνεται ἐπαρκῶς εἰς τὰς εἰκασίας ταύτας, εἰμὴ λίαν ἀτελῶς καὶ χειρότερον τῶν ἀρχηγόνων βαρβάρων ὁμάδων, αἵτινες παρέχουσιν εἰς τὰ μέλη τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, ἀσυγκρίτως μεγαλυτέραν τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν.

Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ ἐξισφαλίξῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν μας. Δὲν τὸ πράττει, διότι ἀδυνατεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς πολέμους, οἵτινες προκαλοῦν τὸν βίαιον θάνατον εἰς ἀναριθμήτους πολίτας. Οἱ μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν πόλεμοι, δὲν εἶναι διόλου σπανιώτεροι ἢ ὀλιγώτερον αἱματηροὶ ἀπὸ τοὺς μεταξὺ ἀγρίων φυλῶν, μὲ ἔλους δὲ τοὺς νόμους καὶ ἔλους τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἐλευθερίας, τὸ τέκνον τοῦ πολιτισμοῦ δὲν προστατεύεται κατὰ τοῦ φονικοῦ ὅπλου τοῦ ἐχθροῦ περισσότερο ἀπὸ τὸν βάρβαρον, ὅστις ἀγνοεῖ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀστυνομικῆς προστασίας, —τοῦλάχιστον πιστεύουν, δτι τὸ ν' ἀποθάνῃ τις ἐν στολῇ διὰ χειρὸς ἐχθροῦ, φέροντας ἐπίσης στολὴν καὶ ὑποκύπτοντος εἰς διαταγὴν, εἶνε μᾶλλον καρῆγορον ἀπὸ τὸ νὰ φονευθῇ ὑπὸ τινος πολεμιστοῦ ἐρυθροχρόου καὶ μαχομένου διὰ λιθίνου πελέκους, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ θεωρητικὰ παραγγέλματα. Πνεύματά τινά ὄνειροπολοῦσι τὴν παύσιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ διαιτητικοῦ δικαστηρίου. Ὅ,τι μέλλει νὰ γείνη θὰ γείνη. Ἐγὼ ἐμιλῶ διὰ τὸ παρὸν καὶ ὄχι διὰ τὸ ἀπώτερον μέλλον. Σήμερον ὁ περιορισμὸς ἔλων τῶν ἐλευθεριῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης

δὲν ἀπαλλάσσει τὸ ἄτομον τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπερασπίζῃ αὐτὸ τὸ ἴδιον τὴν ζωὴν του εἰς κρίσιμους στιγμὰς, καθὼς θὰ ἐπραττεν ὁ ἄγριος ὅστις πλανᾶται διὰ μέσου τῶν ἀρχηγόνων δασῶν. Ἀνεξαρτήτως μάλιστα τοῦ πολέμου, οἱ νόμοι δὲν προστατεύουν τὴν ζωὴν τοῦ ἐτέρου περισσώτερον τῆς βαρβάρου καταστάσεως. Εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἀγρίων φυλῶν ὁ φόβος δὲν εἶνε συνηθέστερος τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν. Αἱ βίαιαι πράξεις εἶνε σχεδὸν πάντοτε ἀποτέλεσμα βρασμοῦ ψυχικῆς ὀρμῆς, ὅστις διαφεύγει τελείως τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀπαγορευτικῶν μας νόμων. Τὸ πάθος εἶνε ἀναδρομὴ εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶνε τὸ αὐτὸ εἰς τὸν καλῶς ἀνατεθραμμένον ἄνθρωπον τῶν σαλονιῶν μας καὶ εἰς τὸν μαύρον τῆς Αὔστραλλας. Φονεύουν καὶ πληγώνουν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πάθους χωρὶς νὰ σέβωνται ποσῶς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τὴν περίπτωσιν δολοφονίας κατὰ τὴν ὁποίαν εἶνε πιθανὸν εἰς ζηλότυπος νὰ διέτρησε τὴν καρδίαν τοῦ ἀντεράστου του, δὲν ἔχει ἀξίαν τὸ γεγονός εἰάν ἡ ἀστυνομία συλλάβῃ τὸν ἐγκληματίαν καὶ εἰάν τὸν τιμωρήσῃ ἄλλως τε δὲν εἶνε βεβαία ἡ τιμωρία, διότι κολλάκις εἶδομεν δικαστήριον τὸ ὅποιον συγκινούμενον ἀθῶναι ἐνόχους διαπράξαντας τὸ ἐγκλημα ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς. Ὁ ἄγριος παρηγορεῖται ὅτι ὁ φόβος θὰ τιμωρηθῇ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ δράστου καὶ ἀσφαλέςτερον μάλιστα ἢ εἰς τὰ πεπολιτισμένα Κράτη, διότι ὁ ἐγκληματίας δυσκολώτερον διαφεύγει τὴν ἐκδίκησιν ἢ τὴν προγραφὴν εἰς τὴν βάρβαρον κατάστασιν, παρὰ εἰς τὰ κράτη τὰ ὅποια διατηροῦν ἀστυνομίας.

Παρὰ τὸ ἐν βρασμῷ ψυχῆς ἐγκλημα, ὑπάρχει καὶ τὸ ἐν ψυχραιμίᾳ καὶ ἐκ προμελέτης διαπραττόμενον. Τὸ δεύτερον εἶνε ἀπείρως συχνότερον ἐν τῷ πολιτισμῷ παρὰ ἐν τῇ βαρβαρότητι, διότι πρὸ παντὸς εἶνε ἔργον τάξεώς τινος ἀνθρώπων, μὴ ὑπαρχούσης, εἰμὴ διὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶνε ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ἐξ ἐπαγγέλματος ἐγκληματῆται εἶνε ὀργανισμοὶ ἔκτροποι, γεννήματα μεθύσων ἢ ἐκλύτων γονέων, καὶ κατεχομένων ὑπὸ ἐπιληψίας καὶ ἄλλων νόσων προκαλουμένων ὑπὸ τοῦ ἐκφυλι-

μοῦ τῶν νευρικῶν κέντρων. Ἡ δυστυχία ἰδίως τῶν πτωχῶν ἢ δημιουργουμένη εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, τοὺς ἐξαντλεῖ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς μέχρι τοῦ σημείου νὰ βλέπωμεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἐκδηλουμένην παθολογικὴν κατάστασιν τῆς ἐγκληματικότητος. Ὅλοι οἱ νόμοι τοῦ κόσμου εἶνε ἀνίσχυροι νὰ συγκρατήσωσι τὰ ἐγκλήματα, ἅτινα εἶνε συνέπεια τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ δὲ δολοφόνοι καὶ οἱ λησταὶ ἀναφαίνονται ἐν μέσῳ τῆς πεπολιτισμένης ἡμῶν κοινωνίας κατὰ τρόπον πολὺ ἀπειλητικώτερον παρὰ εἰς τὴν ὀρδὴν τῶν Βεδουίνων, οἵτινες δὲν ἔχουσι πολιτικὰ γραφεῖα καὶ καταστατικά, οὔτε δημόσια ταμεῖα, οὔτε κτηματολόγια.

Ἡ ἰδιοκτησία δὲν εὐρίσκεται ἐν μεγαλητέρᾳ ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς. Παρ' ὅλους τοὺς νόμους καὶ τὰς διατάξεις κλέπτουν καὶ ληστεύουν εἴτε ἀμέσως ὡς λωποδοῦται εἴτε ἐμμέσως ἐκμεταλλεόμενοι ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τὰ ἄτομα καὶ τὰ πλήθη. Ὅποια προστασία δύναται νὰ εὔρη κανεὶς ἐναντίον ἐνὸς ραδιοῦργου, ὅστις κλέπτει ἑκατομμύρια δολοκλήρα ἐκ τῶν οικονομῶν τοῦ λαοῦ ἢ ἐναντίον χρηματιστοῦ παιζοντος καὶ καταστρέφοντος περιουσίας δολοκλήρους δι' ἐνὸς πραξικοπήματος; Ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος ὁ ἔχων εἰς μετοχὰς τὴν περιουσίαν του καὶ χάνων αὐτήν, μήπως ζημιούται ὀλιγώτερον τοῦ βαρβάρου, τοῦ ὁποίου κλέπτουν τὸ ποίμνιον; Θὰ μοῦ παρατηρήσουν ἴσως ὅ,τι εὐκολώτατα ἀντιτάσσουν ἐπὶ παραμοίων ζητημάτων. Ἐκαστος δύναται νὰ τηρῇ ἐπιφύλαξιν ἀπέναντι τοῦ ἀπατεώρους καὶ τοῦ χρηματιστοῦ· δὲν τὸν βιάζει κανεὶς νὰ παραδώσῃ τὸ χρῆμά του εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα ἢ νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν του εἰς τίτλους, οἵτινες δύνανται νὰ μείνουν χωρὶς ἀξίαν, λόγῳ χρηματιστικοῦ κόλπου ἐνὸς ἄλλου. Θ' ἀπαντήσω: Ναι, βεβαίως δύναται νὰ παραφυλαχθῇ. Ἀλλὰ ὁ λογικὸς καὶ νοήμων δύναται νὰ τὸ πράξῃ, τὸ πλῆθος ὅμως ἀδυνατεῖ. Ἄλλως τε εἰάν πρόκειται νὰ προασπίζῃ τις ἑαυτὸν, εἰς τί χρησιμεύει ὁ νόμος; Πρὸς τί λοιπὸν οἱ τάσοι περιορισμοὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ οἱ φόροι; Καὶ ὁ ἄγριος ἐπίσης ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ καλοὺς σκύλους, καλὰ ὄπλα καὶ ἀρκετοὺς ὑπηρέτας· ἀρκεῖ νὰ εἶνε ἰσχυρὸς καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ, ὑπερασπίζει ἀρκετὰ καλὰ

ὅ,τι κατέχει ἄνευ οὐδεμιᾶς συνδρομῆς τῆς ἀστυνομίας. Ἄλλ' ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ κοινωνίᾳ ὁ στερούμενος ἰκανότητος καὶ ἐπιδεξιότητος καὶ μὴ ἐπαγρυπνῶν, κλέπτεται πανταχόθεν, παρ' ὅλας τὰς ἀναριθμήτους γραφίδας, αἵτινες ἐλόκληρον τὴν ἡμέραν εἰς τὰ δημόσια γραφεῖα γράφουν ἐπὶ χαρτοσήμων ὀρνιθοσκαλισματα.

Ἴδού καὶ ἄλλη παρατήρησις. Ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἀφήνεται νὰ ὑπερασπίσῃ μόνος τοῦ τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ βάρβαρος, ἀλλ' ὀφείλει ὡσαύτως, διὰ τὴν προστασίαν τὴν ὁποῖαν ἀναλαμβάνει νὰ τῷ παρέχῃ τὸ Κράτος καὶ ἥτις εἶνε θεωρητικῶς μόνον ἐπαρκῆς, νὰ ὑποβάλλεται συνεχῶς εἰς θυσίας χρήματος, πολλάκις περισσοτέρου ἐκείνου τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐξασφαλίσῃ. Ὁ πλούσιος, ἐννοεῖται, δίδει εἰς τὸ Κράτος πολὺ ὀλιγώτερα τῶν ὄσων δύναται· ἀλλ' οἱ ἑκατομμυριοῦχοι ἀποτελοῦν πανταχοῦ ἐξαιρέσιν. Ὁ κανὼν εἶνε ἡ μεγάλη κλειονότης, ἥτις εἰς ὅλας τὰς χώρας, καὶ εἰς τὰς εὐπορωτέρας ἀκόμη, ἀποτελεῖται ἀπὸ λαὸν ἄπορον ἢ ἔχοντα μόνον τὰ ἀπαραίτητα. Ἐν τούτοις ἕκαστος ἄνθρωπος, καὶ ὁ πτωχὸς ἀκόμη, πληρώνει τόσους φόρους, καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ὥστε εἰάν τοῦς εἶχεν κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ ἔτη, θὰ ἦτο εὐπορος, εἰάν εἶχε κρατήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦς καρποὺς τῆς ἐργασίας του, ἀνεὶ νὰ τοῦς δίδῃ εἰς τὸ Κράτος ὡς φόρους. Εἶνε δυνατόν ὁ ἄγριος νὰ στερηθῇ τῆς περιουσίας του, εἶνε ἐπίσης βέβαιον ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος νὰ στερηθῇ τῆς περιουσίας του ὑπὸ τοῦ Κράτους, διὰ τῆς πληρωμῆς ἀμίσων καὶ ἐμμέσων φόρων. Καὶ ἂν, μετὰ τὴν πληρωμὴν ὄλων τῶν πρὸς τὸ Κράτος ὑποχρεώσεών του, ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος κατέχη τι ἀκόμη, εἴμπορεῖ νὰ τὸ χάσῃ, διὰ κλοπῆς ἢ ἀισχροκερδείας, ὅπως καὶ ὁ βάρβαρος, ὅστις ὅμως τοῦλάχιστον δὲν πληρώνει φόρους πρὸς τοῦτο.

Ἡ θέσις, λοιπόν, τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου ὁμοιάζει μετὰ τὴν θέσιν τοῦ ταξειδεύοντος ἀπὸ Στρασβούργου εἰς Μπάλ καὶ, εἰς τὴν ἐρώτησιν πόσα στοιχίζει τὸ ταξίδιον, λαμβάνοντος παρὰ

τοῦ πλοιάρχου τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «τέσσερα φιορίνια μέσα εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ μόνον δύο, εἰάν θέλῃς νὰ καθήσῃς εἰς τὴν βάρκαν καὶ νὰ βοηθῆς καθ' ὁδὸν τὴν ρυμούλκησιν». Ἡ κατάστασις τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου εἶνε ἀκόμη χειροτέρα, διότι δὲν τοῦ ἀφήνουν τὴν ἐκλογὴν ὀφείλει ἔκων ἄκων νὰ βοηθῇ εἰς τὴν ρυμούλκησιν τοῦ πλοίου, νὰ πληρώνη δὲ ἐπὶ πλεόν τὰ δύο φιορίνια.

Μᾶς ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν τὸν τελευταῖον σκοπὸν τοῦ Κράτους, τὴν συνένωσιν τῶν δυνάμεων ὄλων τῶν πολιτῶν πρὸς ἐπίτευξιν ἔργων ὠφελούντων τὸ ἄτομον, τὰ ὅποια δὲν θὰ ἠδύνατο μόνον τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἐκπληροῦται ὑπὸ τοῦ Κράτους· οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ· ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν ἐκπληροῦ κακῶς ἢ ἀτελῶς. Ἐν τῇ σημερινῇ τῆς ὀργανώσεως ἢ εὐνομούμενης πολιτείας εἶνε μία μηχανὴ κατασπαταλοῦσα κολοσσιαίας δυνάμεις. Πρὸς κοινὸν ὄφελος δὲν ὑπολείπεται παρὰ ἐλάχιστον μέρος τῆς δυνάμεως τῆς παραγομένης διὰ μεγίστων δαπανῶν· τὸ ὑπόλοιπον τῆς δυνάμεως χρησιμοποιοῦται διὰ τὴν κατανίκησιν τῶν ἐσωτερικῶν ἐμποδίων· ἐξοδεύεται διὰ τὸν καπνὸν καὶ τὸ σφύριγμα τῆς μηχανῆς. Ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου κυβερνῶνται ὄλα τὰ Εὐρωπαϊκὰ Κράτη σημερινόν, ἐπιτρέπει νὰ διασπαθίζεται ἐκ τῶν ὑπερόγκων θυσιῶν τῶν πολιτῶν συναθροισόμενον χρήμα εἰς ἐπιχειρήσεις παράφρονας, τυχοδιωκτικὰς ἢ ἐγκληματικὰς. Ἡ ἰδιοτροπία μερικῶν ἀνθρώπων ἢ ὁ ἐγωῖσμός μικρῶν μειοψηφιῶν περιορίζουν συχνότατα, πρὸς ὄφελος ἑαυτῶν καὶ μόνον, τὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν τείνουν αἱ προσπάθειαι τοῦ συνόλου. Ὁ πολίτης ἐργάζεται καὶ ὑποφέρει, ἵνα διεξάγουν αὐτοὶ πολέμου· καταστρέφοντας τὴν ζωὴν του ἢ τὴν περιουσίαν του, διὰ νὰ κτίζουσιν φρούρια ἢ ἀνάκτορα, νὰ κατασκευάζουσιν σιδηροδρόμους, λιμένας, ἢ διώρυγας, ἐκ τῶν ὁποίων οὔτε αὐτός, οὔτε τὰ ἐγγέα δέκατα τῶν συμπολιτῶν του θὰ προσπορίζωνται ποτὲ καὶ τὸ ἐλάχιστον ὄφελος, διὰ νὰ δημιουργηθοῦν νέα κρατικὰ ὑπηρεσία, αἵτινες θὰ καταστήσουν μᾶλλον δυσκίνητον τὴν κρατικὴν μηχανήν, διὰ νὰ πληρώνωνται πλου-

σιώτερον οί ὑπάλληλοι, οἵτινες δὲν ἔχουν ἄλλον σκοπὸν παρὰ νὰ διάγουν, δι' ἐξόδων τοῦ ἐργαζομένου πολίτου, ζωὴν μεγαλοπρεπή καὶ νὰ καθιστοῦν τὸν ἰδικόν του βίον μᾶλλον ἐπίπονον. Ἐν ὀλίγοις, ὁ πολίτης ἐργάζεται καὶ ὑποφέρει «διὰ νὰ καταστήσῃ ὁ ἴδιος τὸν ζυγὸν του βαρύτερον καὶ στερεωτέρας τὰς ἀλύσεις του καὶ διὰ νὰ ἐπιτρέπη νὰ λαμβάνουν παρ' αὐτοῦ περισσότεραν ἀκόμη ἐργασίαν καὶ περισσότερον αἷμα.

Μόνα τὰ πολὺ μικρὰ Κράτη, ἢ τὰ σχόντα εὐρυτάτην ἀποκέντρωσιν καὶ αὐτονομίαν δὲν σκαταλῶσι τόσον ἐπαισχύντως τὸ προῖόν τοῦ ἰδρώτος τοῦ πολίτου ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των καὶ τῶν ὄρων τῆς ἀποκαταστάσεώς των, τὰ Κράτη ταῦτα ὁμοιάζουν μὲ συνεταιρισμοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἕκαστος συνεταιρὸς δύναται εὐκόλως νὰ ζητήσῃ λογαριασμὸν τῶν συ. εισφορῶν του, νὰ ἐμποδίσῃ τὰς περιττὰς δαπάνας, νὰ καταπολεμήσῃ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς ματαίας ἐπιχειρήσεις, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀποσυρθῇ ἐγκαίρως τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν οἱ συνεταιροὶ ἀντιλαμβάνονται ἀμέσως πᾶσαν ὠφέλειαν καὶ πᾶσαν ζημίαν. Ἀναμφιδόλως, τὰ Κράτη ταῦτα δυσκόλως ἀποβλέπουν εἰς ἰδεώδη ἢ εἰς ἀπώτερον σκοπὸν μὴ παρέχοντα ἀμεσον πλεονέκτημα εἰς ἕκαστον πολίτην· εἶνε ὅμως δυσκολώτερον νὰ ἰκανοποιήσῃ τις τὰς ἀτομικὰς φαντασιοπληξίας διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ, παρὰ νὰ προμηθευθῇ παρ' ἐκείνου τὸ ἀπαιτούμενον χρήμα διὰ τὴν ἀγορὰν ράβδου, ἣτις θὰ χρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τοῦ κακοποιοῦ.

Ἄς συγκεφαλαιώσωμεν. Ἡ σύγχρονος δαψιλεια κυβερνητικότητος, τὰ ἔγγραφα, τὰ πρωτόκολλα, ἢ ὑπάλληλια, αἱ ἀτελεύτητοι ἀπαγορεύσεις καὶ αἱ ἀδείαι, δὲν προστατεύουν ποσῶς τὴν ζωὴν, οὔτε τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀτόμου περισσότερον, παρ' ὅσον θὰ ἐπροστατεύετο αὕτη, ἐὰν ἔλειπεν ἢ περιπλοκος κρατικὴ μηχανή. Ἀπέναντι ὄλων τῶν θυσιῶν εἰς αἷμα, χρήμα καὶ ἐλευθερίαν εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει τὸ Κράτος, ὁ πολίτης δὲν λαμβάνει παρ' αὐτοῦ ἄλλο ἀντάλλαγμα πλὴν τῆς πανταχοῦ νωθροτάτης καὶ δαπανηροτάτης δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣτις δὲν εἶνε προσιτὴ εἰς ὅλους κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον. Ὁ πολί-

της διὰ ν' ἀποκτήσῃ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ πλεονεκτήματα, θὰ ἐχρειάζεται νὰ ὑποσιῇ περιορισμὸν ὅσης ἀνεξαρτησίας τοῦ ὑπολείπεται. Θὰ ἦτο ἀναξιοπρεπὴς ἀστεϊσμός νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία δὲν περιορίζεται παρὰ μόνον ὑπὸ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου· ὁ δῆθεν σεβασμὸς αὗτος δὲν παρεμποδίζει τὴν καταπίεσιν τῶν ἀτόμων καὶ στερεῖ ὅλον τὸν κόσμον τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς φυσικῆς τοῦ ἐλευθερίας· ὁ νόμος εὐθέως καὶ ἀσφαλῶς ἐξασκεῖ ἐφ' ἑκάστου ἀτόμου τὸν καταναγκασμὸν, τὸν ὁποῖον ἀνευ τοῦ νόμου θὰ ἤσκουν ἴσως μόνοι των ἐπὶ τινῶν ἄλλων εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις χαρακτηρῆς τινες βίαιοι. Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν ὁ μέσος ὄρος τῆς διάρκειας τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου εἶνε μακρότερος, ἡ ὑγεία του προστατεύεται καλλίτερον, τὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον γενικῶς εἶνε ὑψηλότερον, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ περισσότερον εἰρηνικὴ, ἢ βία σπανιωτέρα, παρὰ εἰς τὸ καθεστῶς τῆς βαρβαρότητος· μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ταῦτα δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν γραφειοκρατίαν καὶ τοὺς κανονισμοὺς, ἀλλ' εἶνε φυσικὴ συνέπεια ὑψηλοτέρας μορφώσεως καὶ μεγαλυτέρας φρονήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πολίτης ἐντὸς τῶν δεσμῶν τοὺς ὁποίους τῷ ἐπέβαλον τὰ πολιτικὰ καθεσιῶτα, ὀφείλει νὰ προστατεύῃ ἑαυτὸν ὅπως καὶ ὁ ἐλεύθερος ἄγριος· ἀλλὰ δὲν εἶνε πλέον ὅσον ἐκεῖνος ἐπιτήδειος, διότι ἀπέμαθε νὰ φροντίζῃ περὶ ἑαυτοῦ, δὲν ἔχει ἀκριθῆ ἀντιληψιν τῶν συμφερόντων του, ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐσυνείθισε νὰ ὑφίσταται τὴν πλείον καὶ τὸν καταναγκασμὸν, ἐναντίον τῶν ὀλοῶν ὁ ἄγριος ἐξανίσταται διακινδυνεύων τὴν ζωὴν του. Τὸ Κράτος τῷ ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν, ὅτι αἱ ἀρχαὶ ἔχουν προορισμὸν ν' ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις· ὁ δὲ νόμος συνέτριψε τὴν ἐλαστικότητα τοῦ χαρακτηρῆος του, ἐξεμηδένισεν, ὑπὸ τὴν ἀδιάκοπον πίεσιν του, ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεώς του καὶ τὸν περιήγαγεν εἰς θέσιν νὰ μὴ βλέπῃ ἐν τῇ πίεσει σκιάν ἀδικίας. Δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι εἶνε ἀπαραίτητοι ὅλαι αἱ ἀστυνομικαὶ διατάξεις διὰ τὴν προστασίαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας μας. Εἰς τὰς κατασκηνώσεις τῶν χρυσορύχων τῆς

Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας, τὰ άτομα λαμβάνουν μόνα πρόνοιαν ἀμύνης συνιστῶντα «ἐμάδα ἐπαγρυπνήσεως», ἀνευ εὐδενός γραφειοκρατικῆς συστήματος· καὶ ἡ πλέον παραδειγματικὴ τάξις δὲν ἐβράδυνε νὰ βασιλεύῃ. Δὲν εἶνε ἀληθές ὅτι ὀφείλομεν νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς ὅλας τὰς νεμικὰς ἱστορίας, διὰ νὰ βασιλεύσῃ μετοξὺ ἡμῶν ἡ δικαιοσύνη, διότι καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς πρωτογόνους κοινωνίας, περὶ ὧν ὠμίλησα προηγουμένως, ἐγεννήθη ἀνευ γραφείων, διατυπώσεων καὶ πρωτοκόλλων, διὰ μόνου τοῦ αἰσθήματος τῆς ἰσότητος, τὸ δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δικαίον ἐξασφαλίζον εἰς ὅλους τὴν περιουσίαν των καὶ τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας των. Οὕτως ἐξετυλίσσοντο τὰ πράγματα εἰς μίαν ἐμάδα, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὰ τραχύτερα, τὰ ἐμπαθέστερα καὶ τὰ κτηνωδέστερα ἄτομα ὅλων τῶν ἐθνῶν. Καὶ ἡ μεγάλη πλειονοψηφία ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑπάρξεις γαληνιαίας, εἰρηνικῆς καὶ φιλησύχου θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἀπαραιτήτων προορισμῶν δικῆν νηπίων. Ἐὰν σήμερον κατηργοῦντο τὰ ἐννέα ἐέκτα τῶν κειμένων νόμων καὶ τῶν κανονισμῶν, τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἐξουσιῶν τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν ἀναφορῶν, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ ὡς καὶ πρότερον ἕκαστος θὰ ἐξηκολούθει ν' ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων του ἀνευ περιορισμοῦ τιμῆς καὶ εὐδελίς θὰ ἐστερεῖτο οἰουδήποτε πραγματικοῦ πλεονεκτήματος τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκαστον ἄτομον θ' ἀπέκτα ὀβτω τὴν ἐλευθερίαν τῆς κινήσεως καὶ θὰ ἤρθάνετο ἐντὸς τοῦ ζωηρᾶν εὐχαριστήσιν, τῆς ὁποίας δὲν εἶνε ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ τις ἰδέαν ἐν τῇ σημερινῇ κληρονομικῇ καταστάσει τῆς παγκοσμίου ὑποταγῆς. Ἴσως, τὴν πρώτην στιγμήν, παρεμοίλια τις ἐλευθερία θὰ ἦτο διὰ τὸ ἀτιμὸν ἀφορμὴ ἀνησυχίας καὶ φόβου, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸ πτηνόν, ὅταν ἀφήσουν εἰς αὐτὸ τὴν θύρῃδα τοῦ κλωβίου ἀνοικτὴν καὶ φύγῃ βασημηδὸν ὅμως διὰ τῆς τελείας ἀναπύξεως τῶν πτερυγῶν του θὰ μάθῃ νὰ μὴ φοβῆται πλέον τὸ διάστημα. Ἐξ ἄλλου, εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ βάρβαρος συνηθισμένος νὰ διαθέτῃ τὰ κατ' αὐτὸν κατὰ τὴν ἰδίαν του βούλησιν, καὶ νὰ διάγῃ μόνος, δὲν θὰ ἠδύνατο, ἀνευ ζωηρᾶς καὶ

διαρκοῦς δδύνης, νὰ εἰσέλθῃ εἰς περιδῆλλον, ὅπου θὰ ἠσθάνετο διαρκῶς μίαν χεῖρα νὰ τὸν πιέζῃ ἐν βλέμμα νὰ τὸν ἐπιβλέτῃ, ὅπου θὰ ἤκουεν ἀδιακόπως τὰς διαταγὰς νὰ ἤχοῦν εἰς τὰ ὦτά του, ὅπου θὰ ἦτο ἕρμαιον πάντοτε ξένων θελήσεων. Πιθανῶς μάλιστα οἱ κανονισμοὶ καὶ τὰ χαρτόσημα νὰ τὸν ἐρόνευον ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου.

Ἡ κατάστασις αὕτη, ἡ περιέγραψή ὡς ποθητὴ, εἶνε ἡ ἀναρχία· Μόνον ἀναγνώστης ἀφηρημένος ἢ ἐπιπόλαιος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαγάγῃ τοιοῦτο συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων. Ἡ ἀναρχία, ἡ ἔλλειψις κυβερνήσεως, εἶνε ἐπινόησις πνευμάτων τεταραγμένων ἢ τυφλῶν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς δύο ἄνθρωποι ἐρχονται εἰς διαρκῆ συνάφειαν κοῖνου βίου, ἐγκαθίσταται μεταξὺ των μία κυβέρνησις, τοῦτέστιν οἱ τύποι τῶν σχέσεων, οἱ κανόνες τῆς συμπεριφορᾶς καὶ αἱ λοιπαὶ σχετικαὶ καταστάσεις τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς ὑποταγῆς, σαφῶς διαγεγραμμένοι. Ἡ φυσικὴ κατάστασις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶνε ἡ ἀμωρφοῦς μάζα, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐν εἶδος ἀποκρυσταλλώσεως, ὅπως εἶπεν, καὶ συνεπῶς ἡ κανονικὴ καὶ καθωρισμένη διεθέτησις τῶν μερῶν. Εἰς ἕκαστον κοινωνικὸν χάος, σχηματίζεται ἀμέσως ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς ὅπως ἐν μέσῳ κρυσταλλικῶν οὐσιῶν σχηματίζονται ἀμέσως οἱ κρύσταλλοι. Ὁ λογικὸς λοιπὸν ἔλεγχος δὲν συνιστᾷ τὴν ἀναρχίαν, ἣτις εἶνε ἀπόλυτον ἀποκύημα φαντασίας, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν ἀδιαρχίαν, καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν, καθεστῶς ὅπου ἕκαστος κυβερνᾷται ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ὅλοι κυβερνῶνται ἐλάχιστα ὑπὸ ἄλλων. Εἶνε μία εὐρυτάτη ἀπλοποίησις τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς, κατάρχησις ὅλων τῶν περιττῶν τροχῶν, κατάλυσις ὅλων τῶν ἀσκόπων καταναγκασμῶν καὶ ἀναγωγὴ ὅλων τῶν ἀξιώσεων τοῦ Κράτους ἀπὸ τῶν πολιτῶν εἰς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶνε σαφῶς ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λειτουργιῶν τοῦ.

Ἐν τῇ ἰδεῶδει ταύτῃ καταστάσει τὸ ἄτομον θὰ εἰργάζετο διὰ τὴν κοινότητα· τοῦτέστι θὰ ὑποχρεοῦται νὰ πληρώσῃ φόρους. ἀλλ' αἱ δημόσιαι εἰσφοραὶ δὲν θὰ ἔφερον πλέον τὸν καταθλιπτικὸν χαρακτήρα, ὅστις τὰς καθιστᾷ σήμερον μισητάς. Ἐκαστος

θ' ἀγοράζῃ ἀνευ δυσκολίας τὸν ἄρτον του, θὰ πληρώνη τὴν εἰσόδον του εἰς τὸ θέατρον, θὰ καταβάλῃ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὰ σωματεῖα καὶ τὰς λέσχας, λυπούμενος πολὺ, ἐὰν δὲν ἔχῃ τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα χρήματα. Διατί; Διότι ἐναντι τῶν χρημάτων του, θὰ λαμβάνῃ ἀμέσως τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν καὶ διότι δὲν θὰ δύναται νὰ ἔχῃ τὴν ἰδέαν ὅτι τὸν κλέπτουν. Ἐκεῖ ὅπου ἡ κυβέρνησις εἶνε τόσο ἀπλή, ὥστε ἕκαστος πολίτης δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τὸν σκοπὸν τῆς, νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ νὰ βοηθῇ τὸ ἔργον τῆς, οἱ πολῖται θεωροῦν τοὺς φόρους ὡς ἐξοδα, ἀντὶ τῶν ὁποίων λαμβάνουν ἀντάλλαγμα· γνωρίζουν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τί διατίθεται ἕκαστος ὀβολὸς τοῦ φόρου καὶ ἡ καταφανὴς εὐθύτης τῆς τοιαύτης ἀνταλλαγῆς ἀποκλείει πᾶσαν κακὴν ὑπεροψίαν. Τοῦναντίον, εἰς τὸ σημερινὸν κράτος, ὁ φόρος καθίσταται μοιραίως μισήτος, ὄχι μόνον διότι, λόγῳ τῶν ἐκ τῆς κακῆς συστάσεως τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς ὑπερόγκων δαπανῶν, αἱ φορολογικαὶ ὑποχρεώσεις εἶνε πανταχοῦ βαρεῖαι καὶ ἡ κατανομὴ τῶν μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἄδικος, ἐνεκα τῆς ἱστορικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῶν παραλόγων νόμων, ἀλλὰ διότι κυρίως καθορίζεται ὑπὸ ταμειυτικοῦ καὶ φορολογικοῦ πνεύματος καὶ δὲν ἐπιβάλλεται ὑπὸ λογικοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ. Ἡ ταμειυτικὴ φορολογία εἶνε ἡ συστηματικῶς καθιερωθεῖσα ἐκμετάλλευσις τοῦ λαοῦ, πρὸς ἐξεύρεσιν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρων ποσῶν χρήματος, μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ λογικοῦ πολιτειακοῦ σκοποῦ καὶ τῶν οἰκονομικῶν συνεπειῶν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου. Ἡ ταμειυτικὴ φορολογία δὲν ἐρωτᾷ:—Ποῖται θυσίαι εἶνε ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θετικῶν καὶ τῶν καλῶς ἐννοουμένων ὑποχρεώσεων τοῦ κράτους; Ἀλλὰ:—Τί πρέπει νὰ γίνῃ, διὰ ν' ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸν λαὸν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερα ποσά;

Δὲν ἐρωτᾷ:—Ποῖον εἶνε τὸ καλλίτερον μέσον προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ ἀτόμου, χωρὶς νὰ ζημιωθοῦν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους; Ἀλλὰ:—Διὰ ποίων μέσων ἡμεῖς οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων θ' ἀρπάσωμεν χρήματα ἀπὸ τὸν λαόν, μὲ ὀλιγώτερα ἐξοδα καὶ μὲ μικροτέραν δυσκολίαν;

Κατὰ τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις, κράτος εἶνε καθεστὼς προωρισμένον διὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου, ἐνῶ τοῦναντίον, κατὰ τὰς φεουδαλικὰς ἰδέας, ὁ πολίτης εἶνε κατάδικος, ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνη διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ Κράτους. Καὶ ἡ ταμειυτικὴ φορολογία ἐπὶ τῆς ἰδέας ταύτης στηρίζεται. Κατ' αὐτήν, τὸ Κράτος προϋπάρχει καὶ ἐπικρατεῖ ὁ πολίτης ἤλθε βραδύτερον τοῦ Κράτους καὶ, κατὰ συνέπειαν, εἶνε ὁ κυριαρχούμενος· ὁ φόρος δὲν εἶνε δαπάνη ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν πολίτην ἀφ' ἑαυτοῦ, καταβαλλομένη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ δίδουσα ἀνταλλάγματα· ἀλλ' εἶνε ὀφειλὴ πρὸς τρίτον, ὅστις τρίτος, ὁ δράκων αὐτὸς ὅστις καλεῖται Κράτος, ὑποχρεοῦται νὰ δώσῃ ἴμῳ μίαν ἐξοφλητικὴν ἀπόδειξιν. Θεωροῦμεν ἑαυτοὺς μέλη μιᾶς ἐλευθέρως ἐνώσεως πρὸς κοινὸν σκοπὸν, ἐνῶ ἡ ταμειυτικὴ φορολογία μᾶς θεωρεῖ αἰχμαλώτους τοῦ Κράτους χωρὶς νὰ ἔχωμεν οὐδὲν δικαίωμα. Ὀνομάζομεν ἑαυτοὺς πολίτας, ἐνῶ ἡ ταμειυτικὴ φορολογία μᾶς ἀποκαλεῖ ὑπηκόους. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ φόρου μοιραίως θὰ κατέληγεν εἰς τὴν ταμειυτικὴν φορολογίαν. Εἰς τὰ πρωτόγονα Κράτη δὲν ἦτο καθιερωμένη ἡ ἐν γένει φορολογία τοῦ λαοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς ἐξήρκει εἰς τὴν πολυτέλειάν του διὰ τῆς προσωπικῆς του περιουσίας· ἐν καιρῷ πολέμου, ἕκαστος ἀνὴρ, δυνάμενος νὰ φέρῃ ὄπλα, ἦτο ἀυτάρκης· μόνον εἰς τὸν ἱερέα ἐβίβητο ἐν δέκατον καὶ οὐδὲν πλέον. Τὸ Κράτος δὲν εἶχεν ἀνάγκας καὶ, συνεπῶς, δὲν ἐζήτει παρὰ τῶν πολιτῶν φόρους. Τὰ πράγματα ὁμως μετεβλήθησαν, μόνις τὸ πλάσμα περὶ θείας καταγωγῆς τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλέως παρήγαγε τὸν ἀνατολικὸν δεσποτισμὸν, ἡ μόνις μίᾳ φυλῇ ξένων κατακτητῶν ἐκυριάρχησεν ἄλλου λαοῦ ὑποταχθέντος. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, ἡ λαϊκὴ μᾶζα ἦτο ἀγέλη δούλων, προσωπικὴ ἰδιοκτησία τοῦ βασιλέως ἢ τῶν ἐπιδρομέων· ὀφείλε λοιπὸν νὰ πληρώνη φόρους, ὄχι διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ διὰ τὸ θησαυροφυλάκιον τῶν νέων κυρίων του. Ὁ φόρος τοῦ λαοῦ ἀπετέλεσε τὸ φυσικὸν εἰσόδημά των, ὡς ἐὰν ἦτο προϊόν τῶν κτημάτων των ἢ τοῦ ποιμνίου των. Οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ ἐθεώρουν τοὺς φόρους ὡς

ὄνειδος, ὡς σημεῖον δουλείας· ἐχρειάσθησαν πολλοὶ αἰῶνες σκληρᾶς καταδυναστεύσεως, διὰ τὰ δεχθεῖν αἱ Γερμανικαὶ φυλαί, παραδείγματος χάριν, τὰ πληρώνουν φόρους, ἐνῶ πρότερον ἦσαν συνηθισμένοι τὰ εἰσπράττουν, διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους, φόρους ἀπὸ τὰ ἔθνη τὰ ὅποια ἐνίκων. Τὸ πλάσμα, καθ' ὃν οἱ πολῖται ἐντε δούλοι, ὑποχρεωμένοι πρωτίστως τὰ ἐργάζονται διὰ τὸν κύριόν των, τὸν βασιλέα, κατέστη, μετὰ τὸ τέλος τοῦ μεσαίωνα, ἡ βάση τοῦ πολιτικοῦ δικαίου καὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ ὑπηκόου καὶ κυριάρχου, ὅστις εἶνε αὐτὸς μόνος τὸ κράτος. Τὸ πλάσμα τοῦτο κυριαρχεῖ ἀκόμη ὑπὸ τὸν τύπον τῆς δημοσίας φορολογίας ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἡμῶν πολιτείας, ἣτις στηρίζεται, ὡς ἰσχυρίζονται, ἐπὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, μὲ τοὺς θεσμούς της καὶ τὰς βουλὰς της.

Ἐπὶ παρομοίου πλάσματος στηρίζεται καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς γραφειοκρατείας καὶ ἡ θέσις τοῦ κρατικοῦ ὑπάλληλου ἀπέναντι τοῦ πολίτου. Κατὰ τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν περὶ κράτους ὁ ὑπάλληλος εἶνε ἐντολοδόχος τοῦ λαοῦ, εἰς ὃν ὀφείλει τοὺς μισθοὺς του, τὴν ἐξουσίαν του, τὴν ὑπόληψιν του καὶ τὴν κοινωνικὴν του θέσιν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ὁ ὑπάλληλος ὀφείλει τὰ θεωρεῖ ἑαυτὸν πάντοτε ὑπεύθυνον θεράποντα τοῦ "ἔθνους" ὀφείλει τὰ ἔχει πάντοτε ὑπ' ὄψιν του ὅτι διωρίσθη διὰ τὰ διαχειρίζεται τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν, ὅσα οἱ ἴδιοι δὲν δύναται τὰ ἐπιτεροῦν τόσον εὐκόλως καὶ ἀσφαλῶς. Δὲν ὀφείλει τὰ λησμονήσῃ ὁ ὑπάλληλος, ὅτι θεωρητικῶς τὸ ἔθνος ἔχει τόσον ὀλίγον τὴν ἀνάγκη του, ὅσον ὀλίγην ἀνάγκη ὑπηρέτου ἔχει μίαν οἰκίαν, ὅτι οἱ ὑπάλληλοι πληρώνονται μόνον διὰ τὴν κατανομήν τῆς ἐργασίας καὶ χάριν τῶν ἐξ αὐτῆς πλεονεκτημάτων. Πραγματικῶς δμως, ὁ ὑπάλληλος δὲν θεωρεῖ ἑαυτὸν ὑπηρέτην ἀλλὰ κυρίαρχον τοῦ λαοῦ. Νομίζει ὅτι ὀφείλει τὸ κέρδος του ὅχι εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κράτους, εἴτε βασιλεὺς ὀνομάζεται οὗτος, εἴτε πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Νομίζει ὅτι εἶνε θεματοφύλαξ μέρους τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας. Ἀπαιτεῖ, λοιπόν, ὅπως οἱ πολῖται δεικνύωσι πρὸς αὐτὸν τὸ εἰς

τὴν κυρίαρχον ἐξουσίαν ὀφειλόμενον σέβας καὶ ὑποταγήν. Ἡ γραφειοκρατία ἱστορικῶς ἔλκει τὴν ἀρχὴν της ἐκ τῶν χρόνων τῆς φεουδαρχίας. Ὁ γραφεὺς, ὁ ὅποιος, εἰς ἕν γραφεῖον, φέρεται ἄκαιῶς ἀπέναντι τοῦ πολίτου, εἶνε διάδοχος τοῦ τοποτηρητοῦ ἢ τοῦ ἐφόρου, τὸν ὅποτον ὁ δεσπότης, κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους, ἐγκαθίστα ἐπὶ τοῦ λαοῦ του διὰ τὰ τὸν κρατῆ εἰς ὑποταγήν, διὰ τοῦ μαστιγίου καὶ τῶν λογχῶν τῶν ἱππέων τῆς σωματοφυλακῆς του. Ὁ ὑπάλληλος, τυγχάνων ἐλάχιστος μέτοχος τῆς θείας χάριτος, ἀξιοῖ τὰ εἶνε ἀλάνθαστος. Εἶνε κατώτερος τοῦ ὑπερτάτου ἀρχοντος, ἀλλ' ἀνώτερος τῶν ἀρχομένων. Αὐτοὶ εἶνε τὸ ποιμνιον, ὁ ἀρχων εἶνε ὁ ποιμὴν καὶ ὁ ὑπάλληλος εἶνε ὁ φύλαξ κύνων τοῦ ποιμένου. Αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα τὰ γαυγίζῃ καὶ τὰ δαγκάνῃ, τὰ δὲ πρόβατα ὀφείλουν τὰ ὑποτάσσωνται. Καὶ τὰ πρόβατα ὑπομένουν ἐν σιγῇ.

Ὁ κοινὸς πολίτης—ὡς ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης—ἐννοεῖ πλήρως τὰς ἰδέας τοῦ ὑπάλληλου. Ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τὰ διατάσῃ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν τὰ ὑπακούῃ. Μεταβαίνει πρὸς τὸν ὑπάλληλον, ὅχι διὰ τὰ ζητήσῃ ὀφειλὴν τινὰ, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐκλιπαρήσῃ εὐνοίας. Θὰ ἦτο, ἄλλως τε, ἀνοησία ἐὰν ἤθελε ν' ἀντιστῇ κατὰ τῆς παραδόξου ταύτης καταστάσεως, διότι, ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ πάλῃ μετὰ τοῦ ὑπάλληλου, ὁ πολίτης θὰ ἐξήρχετο ἡττημένος καὶ ὑπὸ τὰς εὐνοϊκωτέρας διὰ τὸν πολίτην συνθήκας, ἐὰν διεξήγετο ἡ πάλη, τὰ συμφέροντά του θὰ ὑφίσταντο βαρυτάτας καὶ παντοειδεῖς ζημίας. Ἡ ταμειυτικὴ φορολογία ἔχει ἀχώριστον σύντροφον τὸν μανδαρινισμόν· ἀμφότερα τὰ συστήματα ταῦτα εἶνε φυσικὸν συμπέρασμα τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐλέω Θεοῦ κυριάρχου καὶ τῆ ὀργῆ Θεοῦ ὑποταγῆς. Σήμερον, ὅπως καὶ πρὸ αἰώνων, ἡ νομοθεσία διατελεῖ τελείως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ταμειυτικῆς φορολογίας καὶ τοῦ μανδαρινισμού. Ἐπὶ ἑκατὸν ψηφισθέντων καὶ ἐφαρμοζομένων νόμων, εἴτε τῇ ἐγκρίσει τοῦ λαοῦ, εἴτε ἄνευ αὐτῆς, οἱ ἐνεμήκοντα ἐγγεὰ δὲν σκοποῦσι τὴν ἀύξησιν τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν ἱκανοποιήσεων τῆς ζωῆς τοῦ πολίτου, ἀλλὰ τὴν διευκόλυν-

σιν τῶν τυραννίσκων καὶ τῶν ἀποσπασματάρχων εἰς τὸ ν' ἀσκῶσι τὰ κυριαρχικά δικαιώματα, τὰ ὅποια σφετερίζονται. Μᾶς ὑποβάλλουν εἰς μυρίας ἐνοχλήσεις διὰ νὰ δύναται ὁ ὑπάλληλος νὰ μᾶς διοικῇ εὐκολώτερον καὶ νὰ εἰσπράττῃ ἀκοπώτερον τοὺς φόρους. Μᾶς σημαδεύουν δι' ἀριθμῶν καὶ γραμμάτων ὡς ζῶα ποιμνίου, διὰ νὰ δύνανται εὐκολώτερον νὰ μᾶς κλείουν εἰς μάνδρας καὶ νὰ μᾶς ἐμμεταλλεύωνται. Μᾶς τιμωροῦν ὅλους ἐκ τῶν προτέρων, ὑποβάλλοντες ἡμᾶς εἰς ἐξευτελιστικούς περιορισμούς, διότι κάποιος ἐξ ἡμῶν θὰ ἠδύνατο ἐξαιρετικῶς νὰ ὑπερβῇ κάποτε τὰ ὅρια. Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀποδείξω τοῦτο διὰ παραδειγμάτων. Ὅλοι οἱ ἔμποροι π. χ. εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ κρατοῦν τὰ βιβλία των κατὰ τρόπον ὠρισμένον καὶ ὑπὸ τῶν νόμων διαγραφόμενον. Διατί; Διότι εἰς ἐξ αὐτῶν πιθανὸν νὰ καταστῇ ἐνοχος ὁλλίας χρεωκοπίας καὶ ὁ ἀρμόδιος εἰσηγητῆς δὲν θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ ἂν ὅλαι αἱ πράξεις τοῦ ἐμπορίου δὲν εἶνε ἐπιμελῶς καταχωρισμέναι κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγραφόμενον τρόπον. Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν βιβλία, ὁ δικαστῆς θὰ ἐκοπιάζε ὑπερβολικά διὰ νὰ εὕρῃ διέξοδον εἰς τὸν δαίδαλον τῶν ἐμπορικῶν πράξεων. Διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ὁ εἰσηγητῆς τοῦ κόπου, εἰς τὸν ὅποιον θὰ ὑπεβάλλετο ἐν περιπτώσει ἐμπορικῆς χρεωκοπίας, ὁ νόμος ἀρνεῖται ἐλευθερίαν δράσεως εἰς χιλιάδας ἐμπόρων, οἵτινες δὲν σκέπτονται ποσῶς νὰ ζημιώσουν τὰ συμφέροντα τῶν πιστωτῶν των. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν ἰδίως εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ὀφείλει νὰ πληροφωρῇ εὐσεβάστως τὴν ἀστυνομίαν ποῦ πηγαίνει, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ διαμένει. Διατί; Διότι εἰς ἐξ ἡμῶν πιθανὸν νὰ διαπράξῃ κακόν τι, διὰ τὸ ὅποιον θὰ τὸν ἀναζητήσῃ ἡ ἀστυνομία. Ὅτ' ἂν τὸν εὕρῃ εὐκολώτερον καὶ ἄνευ κόπου, ἂν ὅλος ὁ κόσμος τὴν πληροφωρῇ τακτικῶς περὶ τῆς διαμονῆς του. Διὰ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ κόπου τῆς ἀναζητήσεως τοῦ ἐνόχου — μολοτότι διὰ τοὺς κόπους αὐτοὺς ἀκριδῶς πληρῶνεται — ἡ ἀστυνομία μᾶς ὑποχρεοῖ διαρκῶς νὰ κάμνωμεν δηλώσεις. Θὰ ἠδυνάμην νὰ παραθέσω πλεῖστα παραδείγματα τοῦ εἴδους τούτου.

Παρά πάντα ταῦτα ὅμως, οἱ περιορισμοὶ οἱ τιθέμενοι ὑπὸ

τοῦ κράτους εἰς τοὺς πολίτας ἀποβαίνουν ἄσκοποι. Οἱ νόμοι καταπιέζουν μόνον ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν σκέπτονται νὰ τοὺς καταπατήσουν. Ἐξ ἀντιθέτου, αὐδῶλως ἐμποδίζουν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ μὴ ὑπακούουν εἰς αὐτούς. Ὁ διάγamos διαπράττει τὸ ἐγκλημά του, παρ' ὅλας τὰς διατυπώσεις αἰτινες καθιστῶσι δαπανηρὸν καὶ δύσκολον τὸν γάμον εἰς πάντα ἐντιμον ἄνθρωπον. Ὁ κακοβργος εἶνε ὀπλισμένος μὲ μάχαιραν καὶ περιστροφον, παρ' ὅλας τὰς διατάξεις αἰτινες ἀπαγορεύουν εἰς τοὺς φιλησύχους πολίτας τὴν παράνομον ὀπλοφορίαν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ πράγματα. Εἶνε τὸ σύστημα τοῦ Ἡρώδου, τοῦ φονεύσαντος ὅλα τὰ ἄρρενα βρέφη, διότι ἐν ἐξ αὐτῶν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνον διὰ τὸν θρόνον του, ἀφήσαντος δὲ νὰ διαφύγῃ τὴν σφαγὴν ἀκριδῶς ἐκεῖνο τὸ βρέφος, τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ φανῇ ἐπικίνδυνον εἰς αὐτόν.

Ἡ φιλοσοφικὴ ἀντίληψις περὶ πολιτείας μετεβλήθη σήμερον. Ἡ θέσις τοῦ πολίτου ἐν σχέσει πρὸς τὸ κράτος κατέστη θεωρητικῶς ὅποια ἢ θέσις ἐνὸς συνεταίρου πρὸς τὴν ἑταιρείαν. Ὅλα τὰ συντάγματα, ἀπὸ τοῦ 1789 καὶ ἐντεῦθεν, ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας· ἐν τῇ πράξει ὅμως ἡ κρατικὴ μηχανὴ παρέμεινεν ἢ αὐτῇ λειτουργεῖ καὶ σήμερον ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ κατὰ τὴν ζοφερωτέραν ἐποχὴν τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἂν ἢ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου πλείσις κατέστη ὀλιγώτερον βαρεῖα, τοῦτο ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν φθοράν, τὴν ὅποιαν ὀπέστη ἡ κρατικὴ μηχανὴ ἐκ τῆς μακροχρονίου χρήσεως. Ἡ ἐξυπακουομένη προϋπόθεσις ὅλων τῶν νόμων καὶ τῶν κανονισμῶν εἶνε, ὅπως καὶ πρότερον, ὅτι ὁ πολίτης εἶνε προσωπικὴ ἰδιοκτησία τοῦ ἄρχοντος τοῦ κράτους, ἢ τοῦλάχιστον τοῦ ἀπροσώπου φαντάσματος, ὅπερ καλεῖται «Πολιτεία», κληρονομήσασα ὅλα τὰ προνόμια τοῦ ἀρχαίου δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ὅποιας δρατὴ ἐνσάρκωσις εἶνε αἱ «ἀρχαί». Ὁ ὑπάλληλος δὲν εἶνε ἐντολοδόχος τῶν ὑποθέσεων τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀντιπρόσωπος τῆς ἀνωτέρας ἐξουσίας καὶ ἰσχύος τοῦ κράτους, ὅπερ τίθεται ὑπεράνω τοῦ πολίτου. Ὁ ὑπάλληλος εἶνε ὁ ἐχθρὸς, ὁ κατάσκοπος, ὁ δεσμοφύλαξ τοῦ λαοῦ. Οἱ νόμοι

ἔγιναν διὰ τὴν ἐπιτρέπουσαν εἰς τὸν ὑπάλληλον τοῦτον τὴν ὑπερασπί-
 ζην τὰ συμφέροντα τοῦ ἀφήρημένου ἢ πραγματικοῦ κυρίου τοῦ,
 τοῦ μονάρχου ἢ τοῦ Κράτους, ἐναντίον τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον
 ὑποθέτουν ἐκ τῶν προτέρων ὧ; ἐπιθυμοῦντα ν' ἀπαλ-
 λαγῇ τοῦ κυρίου του.

Ἡ ἰδέα αὕτη ἐξηγεῖ τὴν ὑπόληψιν, ἣ; ἐξακολουθεῖ καὶ ἐπὶ
 τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη, ν' ἀπολαύη ὁ μανδαρινισμός, καὶ τὴν
 μεγάλην δύναμιν, τὴν ὅποσαν ἀποκτᾷ ἐν τῷ κράτει. Ὁ ὑπάλλη-
 λος ἀφ' ἑτέρου δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰ πλήθη, οὔτε διὰ
 τῆς περιουσίας του, οὔτε διὰ τῆς πολυτελείας του· δὲν δύναται
 ν' ἀξιῶσθαι σεβασμόν, λόγῳ ἀνωτέρας μορφώσεως ἢ μεγάλης
 ἱκανότητος· οἱ ὠφελιμιστὰς δὲν δύνανται βεβαίως νὰ θεωρήσουν
 τὴν ἐργασίαν του ἐπωφελεστέραν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν κυρίως
 παραγωγικῶν τάξεων τῶν ἀγροτῶν, τῶν ἐργατῶν, τῶν καλλι-
 τεχνῶν, τῶν ἐπιστημόνων. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ ἰδιότης τοῦ ὑπάλ-
 ληλου δὲν συνεπάγεται οὔτε μεγάλα εἰσοδήματα, οὔτε διανοητι-
 κὴν μόρφωσιν ἢ εἰδικὰς ἱκανότητας, πῶς ἀπολαύει ἐκτιμήσεως,
 ἢ οὐδεμίαν ἄλλην θέσιν ὅσα τοῦ ἐχορήγει; Διατί; Διότι ὁ ὑπάλ-
 ληλος ἀποτελεῖ μέρος τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας, τὴν ὅποσαν ὁ
 λαὸς θεωρεῖ ἀσυνειδήτως, ἐκ κληρονομικῆς συνηθείας, ὡς κάτι
 μυστηριώδες, ὑπερφυσικόν, ἐμπνέον σέβας καὶ τρόμον. Ἡ θεία
 χάρις, ἣτις φωτίζει τὸν βασιλέα, ἀκτινοβολεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπάλ-
 ληλου· μία σταγὼν ἐκ τοῦ ἀγίου μύρου, ὅπερ καθαγιαζέει τὸν
 μονάρχην, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς στέψεώς του, ἔπεσε καὶ ἐπὶ τοῦ
 μετώπου τοῦ ὑπάλληλου. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπικρατῇ
 καὶ εἰς τὰ κράτη τὰ στερούμενα μονάρχου, στέμματος καὶ θείας
 χάριτος. Κατέστη ἀνακλαστικὸν φαινόμενον.

Γ'.

Ὁ Κοινοβουλευτισμός. — Θεωρία καὶ πράξεις. —
 Τὰ πλεονεκτήματα. — Αἱ ἰσχυραὶ φύσεις. —
 Διάφοροι σκηναὶ τῆς Κόσμοδίας.

Τί πράττει τὴν ὥρην ὁ κοινοβουλευτισμός; Δὲν ἀποδίδει εἰς τὸ
 ἄτομον τὴν ἐλευθερίαν τῆς κινήσεως, ἣν τοῦ ἀφῆρσαν ὁ φορο-
 λογικὸς ζήλος, ὁ μανδαρινισμὸς καὶ ἡ πρὸς τὸ συμφέρον ἀμφο-
 τέρων λειτουργεῦσα νομοθεσία; Δὲν μεταβάλλει τὸν φεουδαλικὸν
 ὑπῆκοον εἰς νεώτερον πολίτην; Δὲν παρέχει εἰς ἕκαστον ἰδιώ-
 την ἰδιαιτέρως τὸ δικαίωμα τοῦ ν' αὐτοδιοικῆται καὶ νὰ καθο-
 ρίζῃ τὴν τύχην του ἐν τῷ κράτει; Ὁ ἐκλογεὺς δὲν εἶνε, τὴν
 ἡμέραν καθ' ἣν ἐκλέγει τὸν βουλευτὴν του, ὁ πραγματικὸς κυ-
 ριάρχος, ὁ ἐξασκῶν, καίτι ἐμμέσως, τὰ ἄλλοτε βασιλικά δικαιώ-
 ματα τῆς ἀνατροπῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν ὑπουργῶν, τοῦ διο-
 ρισμοῦ καὶ τῆς παύσεως τῶν ὑπαλλήλων, τῆς ψηφίσεως τῶν
 νόμων, τῆς ἐπιβολῆς φέρων, τῆς κατευθύνσεώς του εἰς τὴν ἐξω-
 τερικὴν πολιτικὴν; Τὸ ψηφοδέλτιον, ἐν ὀλίγοις, δὲν εἶνε τὸ
 πανίσχυρον ὄπλον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ πτωχὸς μας Ἰωάννης δύνα-
 ται ν' ἀποστρέψῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν γραφειοκρατικὴν πίεσιν καὶ
 ἀλαζονείαν, τὴν ὅποσαν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη κατήγγειλεν ὁ Σαίξπηρ
 καὶ νὰ καταπολεμήσῃ ἐπιτυχῶς ὄλους τοὺς θεσμούς, οἱ ὅποιοι
 τὸν καταπιέζουν;

Βεβαίως. Ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἐπιτελεῖ πάντα ταῦτα, ἀλλ'
 ἀτυχῶς μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ. Ἐν τῇ πράξει εἶνε καὶ αὐτὸς ἐν-
 τεράστιον ψεῦδος, ὅπως καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι τύποι τῆς πολιτικῆς
 καὶ κοινωνικῆς ἡμῶν ζωῆς. Ὅφειλω ὁμῶς νὰ σημειώσω ἐνταῦθα,
 ὅτι τὰ ψεῦδη, τὰ ὁποῖα πανταχόθεν ἀναπηδῶσιν ἐμπροσθέν μας,
 εἶνε δύο διαφόρων εἰδῶν. Ἄλλα μὲν ἐμφανίζονται ὑπὸ τὸ προ-
 σωπεῖον τοῦ παρελθόντος, ἄλλα δὲ ὑπὸ τὸ τοῦ μέλλοντος. Τὰ
 μὲν εἶνε τύποι μὴ ἔχοντες πλέον λόγον ὑπάρξεως, τὰ δὲ τύποι

ἀνυπάρκτου οὐσίας. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ βρασιλεία εἶνε ψεῦδη, διότι ἀφίνομεν νὰ ὑπάρχη ἡ ἐξωτερικὴ φαυνομενικότης των, ἐνῶ εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι εἰ.ε ἀνόητος ἡ βᾶσις ἐπ' ἧς στηρίζονται. Ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἐξ ἄλλου, μολονότι προέρχεται λογικῶς ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κόσμου, εἶνε ψεῦδος, διότι μέχρι τοῦδε δὲν ὑφίσταται εἰμὴ ὡς ἐξωτερικὸς τύπος, μὴ ἐπενεγκῶν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μεταβολὴν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν τοῦ Κράτους. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν νέος οἶνος τίθεται εἰς παλαιούς ἀσχοῦς· εἰς τὴν δευτέραν, παλαιὰ ζύμη διατηρεῖται εἰς νέα δοχεῖα.

Ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἰσχυρίζεται ὅτι εἶνε ἡ ἐγγύτης τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Θεωρητικῶς ὅλος ὁ λαὸς ὀφείλει συνερχόμενος εἰς γενικὰς συνελεύσεις νὰ θέσῃ τοὺς νόμους καὶ νὰ διορίσῃ τοὺς ὑπαλλήλους του, συνεπῶς νὰ ἐκδηλώσῃ ἀπ' εὐθείας τὴν θέλησιν του, μετατρέπων αὐτὴν εἰς πράξεις, χωρὶς νὰ τὴν ἐκθέσῃ εἰς ἀπώλειαν δυναμικότητος καὶ εἰς τὰς τροποποιήσεις αἰτινες εἶνε ἀναγκαῖα συνέπεια τῶν ἀλληλοδιαδόχων μεταβολῶν τῆς θελήσεως ταύτης τοῦ λαοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τὰ ἄκρα τείνου νὰ συναθροισθῶν εἰς πολιτικὰς μάζας ὀλονὲν μεγαλυτέρας, ὅλοι δὲ οἱ ὁμιλοῦντες τὴν ἰδίαν γλῶσσαν τείνου νὰ συμπηχθῶσιν εἰς κοινότητες, ἴσως δὲ μετ' ὀλίγον οἱ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν νὰ ἐνωθῶν καὶ νὰ ἐκταθῶν ἐπ' ἀπειρον τὰ ὄρια τοῦ κράτους, ἡ ἄμεσος ἀσκησις τῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπὸ τῆς ὀλότητος τοῦ λαοῦ κατέστη ἀπὸ τοῦδε σχεδὸν διὰ τὰς πλείστας χώρας, ὕλικῶς ἀδύνατος. Ὁ λαὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ μεταδιδάσῃ τὴν κυριαρχίαν του εἰς μικρὸν ἀριθμὸν ἐκλεκτῶν καὶ ν' ἀναθέσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων του. Οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ ἐπίσης, μὴ δυνάμενοι ἀκόμη νὰ κυβερνήσων αὐτοὶ ἀπ' εὐθείας, μεταδιδάσκων καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειράν των τὴν ἰσχὺν των εἰς μικρότερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων τῆς ἐμπιστοσύνης των, εἰς τοὺς ὑπουργούς, οἷινες, τέλος, καταρτίζων καὶ ἐφαρμόζων τοὺς νόμους, ἐπιβάλλων ἢ καταργῶν τοὺς φόρους,

διορίζων τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἀποφασίζων περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης. Ἴνα κατορθωθῇ ὅπως ἐν μίσῳ ὄλων τούτων τῶν διακαγονισμῶν ὁ λαὸς ἐξακολουθῇ νὰ μὲνη κυρίαρχος καὶ, παρ' ὄλην τὴν διπλὴν ταύτην μεταβίβασιν τῆς ἐξουσίας, νὰ κανονίζῃ ἡ ἰδικὴ του θέλησις καὶ οὐδεμίαν ἄλλην τὰς τύχας του, θὰ ἐχρειάζετο νὰ μεταβληθῶν εἰς πραγματικότητα πλείστα ὑποθέσεις. Οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ θὰ ἔπρεπε ν' ἀποβάλλων τὴν ἰδίαν των προσωπικότητα· ἐπὶ τῶν ἐδῶλλων τῆς Βουλῆς δὲν ἔπρεπε νὰ κάθηνται ἀνθρώποι, ἀλλὰ ἐντολαὶ ὁμιλοῦσι καὶ ψηφίζουσαι. Ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ διερχομένη διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του νὰ μὴ ὑφίσταται οὐδεμίαν ἀπόχρωσιν, οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν, οὐδεμίαν ἀτομικὴν ἐπίδρασιν. Καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐπίσης ὀφείλου νὰ εἶνε ἀπρόσωπα καὶ μηχανικὰ δοχεῖα καὶ ἀγωγοὶ τῶν γνημῶν καὶ τῆς θελήσεως τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας. Πᾶσα παράβασις τῆς ἐντολῆς, ἣν οἱ ὑπουργοὶ ἔλαβον παρὰ τῶν βουλευτῶν καὶ οἱ βουλευτὴ παρὰ τοῦ λαοῦ, ὀφείλει νὰ ἔχη ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν πτώσιν τῶν ὑπουργῶν ἢ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Ἄλλὰ πρὸ παντὸς ἡ ἐντολὴ αὕτη δεόν νὰ εἶνε σαφῆς καὶ καθαρὰ. Οἱ ἐκλογεῖς ὀφείλου νὰ συνεννοοῦνται περὶ τῶν νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐφαίνοντο αὐτοῖς ἀναγκαῖα διὰ τὸ συμφέρον τοῦ κράτους καὶ ν' ἀπαιτοῦν παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων των τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων μὲ αὐστηρὰν ἀφασίωσιν εἰς τὰς δεδομένας ὀδηγίας. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκλέγων ὡς ἀντιπροσώπους ἐκείνους, τῶν ὁποίων οἱ ἐκλογεῖς θὰ ἐγνώριζον καλῶς τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν πνευματικὴν ἀξίαν, ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ ἐννοήσων καὶ νὰ ἐκτελέσων τὰ ὑπὸ τῶν ἐκλογέων ὀρισθῆν πρόγραμμα, οἷτινες δὲν θ' ἀπεμακρύνοντο τῆς χαραχθείσης γραμμῆς ἀλλὰ θὰ εἶχον τὴν αὐταπάρησιν νὰ θυσιάζων ὅσαδὲ τοῦ γενικοῦ καλοῦ, τὸν καιρὸν των, τὴν ἐργασίαν των καὶ κυρίως τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ὁσάντις τοῦτο ἀντιτίθεται πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἰδοὺ ὁ ἰδεώδης κοινοβουλευτισμὸς. Οὕτως ἡ νομοθεσία θὰ προήρχετο πράγματι ἐκ τοῦ λαοῦ

καὶ ἡ διοίκησις ἐκ τοῦ κοινοβουλίου· τὸ κέντρον τῆς βεβήτης τοῦ δημοσίου οἰκοδομήματος θὰ εὑρίσκετο εἰς τὰς ἐκλογικὰς συνελεύσεις καὶ ἕκαστος πολίτης θὰ συμμετεῖχε διὰ τρόπου ὁρατοῦ καὶ ἀκροῦ εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν ὑποθέσεων.

Ἄς μεταβῶμεν ἤδη ἐκ τῆς θεωρίας εἰς τὴν πράξιν. Ὅποια ἀπογοήτευσις! Ὁ κοινοβουλευτισμὸς, καθὼς λειτουργεῖ εἰς τὰς κλασικὰς χώρας τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Βελγίου, εἰς οὐδαμίαν ἐκ τῶν θεωριῶν μας ἀνταποκρίνεται. Ἡ ἐκλογή δὲν ἐκφράζει ποσῶς τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν. Οἱ βουλευταὶ ἐνεργοῦν εἰς πᾶσαν περίστασιν, συμφώνως μὲ τὴν ἀτομικὴν τῶν εὐχαριστησιν καὶ συνδέονται μεταξὺ τῶν διὰ τοῦ φόβου πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τῶν καὶ ὄχι διὰ τοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὅποιον ὀφείλουν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς. Οἱ ὑπουργοὶ δὲν κυβερνοῦν τὴν χώραν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινοβούλιον· ἀντὶ τὰ δίδεται εἰς αὐτοὺς ἡ κατεύθυνσις, καθορίζουν αὐτοὶ τὴν κατεύθυνσιν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ εἰς τὸ ἔθνος. Ἄνέρχονται εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐγκαταλείπουν αὐτήν, ὄχι διότι θέλει τὸ ἔθνος, ἀλλὰ διότι ἄγονται ὑπὸ μιᾶς ἰσχυρᾶς ἀτομικῆς θελήσεως. Παίξουν κατ' ἀρέσκειαν μὲ τὰς δυνάμεις καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ ἔθνους, σκορπίζουσιν εὐνοίας καὶ δῶρα, ἀφήνουν πολυάριθμα παράσιτα νὰ παχύνωνται δι' ἐξόδω, τοῦ λαοῦ. Οὐδέποτε ἔχουν νὰ φοβηθοῦν τίποτε, ἀρκεῖ νὰ ρίπτουν εἰς τὴν πλειονοψηφίαν τῆς βουλῆς ὀλίγα ψιχία ἐκ τῆς πλουσίας τραπέζης· τὴν ὅποιαν παραθέτει εἰς αὐτοὺς τὸ κράτος. Ἐν τῇ πραγματικότητι, καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶνε ἀνεύθουνοι ὅσον καὶ οἱ βουλευταὶ· αἱ πολυάριθμοι καταχρήσεις, αἱ ἀδικίαι καὶ αἱ αὐθαγεσίαι, τὰς ὁποίας διακράτουν καθ' ἑκάστην, μένουσιν ἀτιμώρητοι.

Ἐάν, ἀπαξ ἐν διαστήματι ἑνὸς αἰῶνος, καταδιωχθῇ εἰς ὑπουργός, εἴτε διότι ἡ διαγωγή του ὑπῆρξε πράγματι ἀτιμος, εἴτε διότι ἐξήγειρε καθ' ἑαυτοῦ ἐμπαθὲς μίσος, ἡ ὑπόθεσις τελειώνει πάντοτε εἰς μίαν θορυβώδη καὶ πομπώδη διαδικασίαν καὶ εἰς μίαν τιμωρίαν γελοιοδεστάτην. Τὸ κοινοβούλιον εἶνε σύστημα προσωρισμένον νὰ ἱκανοποιῇ τὴν κορυφήν καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῶν βουλευτῶν καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ τὰ προ-

σωπικὰ τῶν συμφέροντα. Οἱ λοιποὶ ἀπὸ αἰῶνων εἶνε συνηθισμένοι νὰ διευθύνωνται ὑπὸ κυριάρχου θελήσεως καὶ νὰ ἔχουν ὑπεράνω αὐτῶν προνομιοῦχον ἀριστοκρατίαν, εἰς τὴν ὅποιαν παρέχουν τιμὰς καὶ ἐγκαταλείπουν ὅλα τὰ πλοῦτη τοῦ κράτους. Μεγάλα τινὰ πνεύματα ἔδωσαν εἰς τὸν λαόν, ἐν τῷ κοινοβουλευτισμῷ, ἕνα κυβερνητικὸν τύπον ἐπιτρέποντα αὐτῷ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ἰδίαν του θέλησιν εἰς τὴν θέσιν τῆς κυριάρχου βασιλικῆς θελήσεως καὶ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν τὴν διάθεσιν τῆς κρατικῆς περιουσίας. Τί ἐπραξάν οἱ λαοί; Ἐσπεύσαν νὰ προσαρμώσουν τὸν κοινοβουλευτισμὸν μὲ τὰς παλαιὰς τῶν ἔξεις, αὕτως ὥστε, ὡς καὶ πρότερον, μίᾳ ἀτομικῇ θέλησιν τοὺς διευθύνει καὶ μίᾳ τάξει προνομιοῦχος τοὺς ἐκμεταλλεῖται μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ προσωπικὴ αὕτη θέλησις δὲν λέγεται πλέον βασιλεὺς, ἀλλ' ἀρχηγὸς κόμματος, καὶ ἡ προνομιοῦχος αὕτη τάξις δὲν ὀνομάζεται ἀριστοκρατία ἐξ οἴματος, ἀλλὰ κυριαρχοῦσα πλειοψηφία τῆς βουλῆς. Ἡ παλαιὰ θέσις τοῦ πολίτου ἀπέναντι τοῦ κράτους αὐδόλως μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ὁ δὲ Ἰωάννης μου, εἰς ὃν ἐπανέρχομαι πάντοτε, ἔχει προορισμὸν νὰ πληρώνη πανταχοῦ φόρους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιβάλλει αὐτὸς καὶ τῶν ὁποίων δὲν καθορίζει τὴν χρῆσιν, νὰ ὑπακούῃ εἰς νόμους, τοὺς ὁποίους δὲν συντάσσει αὐτὸς καὶ τῶν ὁποίων δὲν βλέπει τὴν χρησιμότητα, νὰ ἀποκαλύπτεται πρὸ ὑπαλλήλων τοὺς ὁποίους ἔστη θέλησις τῷ ἐπιβάλλει. Ὁ Ἰωάννης ὀνομάζεται Τζὼν Μπεϋλλ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰδάν ἐν Ρωσίᾳ.

Ὁ κοινοβουλευτισμὸς παρουσιάζει ἐν πλεονέκτημα. Ἐπιτρέπει εἰς τοὺς φιλοδόξους ν' ἀνέλθουν ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν συμπαλιτῶν τῶν. Θ' ἀποδείξω δὲ διατὶ τοῦτο εἶνε πράγματι πλεονέκτημα. Ἐκαστος λαός, καὶ ἰδίως ὁ εὐρισκόμενος ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐμφορούμενος ὑπὸ ἀνεξάντλητου ζωτικῆς δυνάμεως, παράγει, εἰς ἑκάστην γενεάν, άτομα, τὰ ὁποία μίᾳ δυνάμει προσωπικῇ, ἀναπτυχθεῖσα μὲ ἐκτακτὸν ἔντασιν, ὠθεῖ ἀκτακτικῶς πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν. Εἶνε φύσει

κυριαρχικά, μὴ ἀνεχόμενα οὐδένα ζυγόν καὶ οὐδένα καταναγκασμόν. Θέλουν νὰ ἔχουν τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ἀγκῶνας ἐλευθέρους. Δὲν δύνανται νὰ ὑποταχθοῦν εἰμὴ εἰς τὴν ἰδίαν των θέλησιν μόνον καὶ εἰς τὰς ἰδίας των βλέψεις, οὐδέποτε δὲ εἰς τὰς τῶν ἄλλων. Ὑπακούουν, διότι θέλουν καὶ ὄχι διότι ἀναγκάζονται εἰς τοῦτο. Αἱ ἀτομικότητες αὗται δὲν δύνανται ν' ἀνεχθοῦν φραγμὴν πρὸ αὐτῶν, χωρὶς νὰ τὸν ἀνατρέψουν, ἢ νὰ συντριβοῦν αἱ ἰδία ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ δι' αὐτοὺς δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐὰν δὲν τοὺς παρέχη ἱκανοποίησιν, ἣτις συνίσταται εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ἱκανοτήτων καὶ ὅλων τῶν ἐνστικτων. Τοιαῦτα ἄτομα ἔχουν ἀνάγκην ἀνακεπταμένου ὀρίζοντος. Εἰς τὴν ἀπομόνωσιν εὐρίσκουν τὴν εὐρυχωρίαν εὐκόλως καὶ χωρὶς ἀγῶνα. Ἐὰν γίνουσι ἀναχωρηταὶ τῶν Κυρηναικῶν ἐρήμων, φακίραι ἢ στυλιταί, κληρονομοὶ τοῦ Καναδά ἢ σκαπανεῖς τῶν παρθένων ὁσίων τῆς Ἀμερικῆς, δύνανται νὰ διέλθουν τὴν ζωὴν των ἄνευ συγκρούσεων. Ἀλλὰ προκειμένου νὰ μείνουν ἐν μέσῳ πεπολιτισμένων κρατῶν, τότε μία μόνη θέσις ὑπάρχει δι' αὐτοὺς : ἡ θέσις τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἡ θέσις τοῦ Ἰωάννου μου δὲν θὰ τοὺς ἱκανοποιεῖ ποσῶς. Δὲν εἶνε εὐκλαστός ἀργίλλος, ἀλλὰ κρύσιανθος σικληρὸς ὡς ἀδάμας. Δὲν δύνανται νὰ ἐξοικονομηθοῦν εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν παρέχει εἰς αὐτοὺς ἡ σύνθεσις τοῦ κράτους, καὶ ἣτις δὲν ἀντιστοιχεῖ ποσῶς εἰς τὸ ἀνάστημά των καὶ τὰς ἀξιώσεις των. Ἐξανίστανται κατὰ τοῦ νόμου, διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ὁποίου δὲν ἐζητήθη ἡ συγκατάθεσις των· ἀπωθοῦν ἀποτόμως τὸν ὑπάλληλον, ὅστις θὰ ἐπρόβαλλε νὰ τοὺς διατάξῃ ἀντὶ νὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν διαταγὰς. Εἰς τὰ ἀπολυταρχικά κράτη δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τοιαύτας φύσεις. Ὁ ἀπολυταρχικὸς πολιτικὸς τύπος εἶνε, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἰσχυρότερος τῆς ἐκδηλωτικῆς δυνάμεως τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ὑποκύπτουν ἐν τῇ προσπάθειά των, ὅπως τὸν ἀνατρέψουν. Ἀλλὰ, πρὶν πέσωσι, συγκλονοῦσι τὸ κράτος κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ὁ βασιλεὺς σείεται ἐπὶ τοῦ θρόνου του καὶ ὁ χωρικὸς πίπτει κατὰ γῆς ἐν τῇ κλύδῳ του.

Γίνονται βραχιλοκτόνοι ἢ ἀντάρται καὶ τὸ ὀλιγώτερον ληστὰι ἢ πειραταί.

Κατὰ τὴν μεσαιῶνα περιπλανῶντι ὦ; ὁ Ρόμπιν Χούδ(1) διὰ μέσου θαλάσσης, ἢ τίθενται ὡς ἀρχηγοὶ (condottieri) ἐπὶ κεφαλῆς συμμορίας μισθοφόρων καὶ καθίσταντι ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος βασιλέων καὶ λαῶν. Βραδύτερον κατακτῶσι καὶ καταστρέφουσιν ὡς ὁ Κορτιέζ(2) ἢ ὁ Πιζάρ(3) τὸν νέον κόσμον, διαστειρώνουσι τὰ ἔθνη ἐν Παβίᾳ μὲ τὴν ἰδιότητα λοχαγῶν τῆς χωροφυλακῆς (lansquenets), κάμνουν τὴν «τύχην» των ὡς μισθωτοὶ ὅλων τῶν διαμαχομένων κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, ἢ ἂν δὲν ἔχουν καλὴν τύχην, ἀποθνήσκουν εἰς τὸν τροχὸν ὅπως ὁ Σχαντερχάν καὶ ὁ Καρτούς. Σήμερον ἐνομάζονται ἐν τῇ Ρωσίᾳ μηδενισταί, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ Μεχμέτ - Ἀλή. Δοκίμῳ, ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους μὲ τὸν ἰσχυρὸν ὀργανισμόν, νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀτομικότητά των χωρὶς νὰ βλάψωσιν οὔτε ν' ἀπειλήσωσι τὴν πολιτικὴν μορφήν τοῦ κράτους. Χρειαζέται πολὺ ὀλιγώτερος κόπος νὰ γείνη κανεὶς βουλευτῆς παρὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βαλλενστάϊν· εἶνε πολὺ εὐκολώτερον νὰ γείνη κανεὶς πρωθυπουργὸς ἐν τινὶ κοινοβουλευτικῷ κράτει παρὰ νὰ ἀνατρέψῃ ἓνα παλαιὸν θρόνον. Ὁ βουλευτῆς δύναται νὰ παραμείνῃ ὀρθὸς εἰς πλείστας περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Ἰωάννης ὀφείλει νὰ κύπτῃ· καὶ ὡς πρωθυπουργὸς θὰ ἔχη τις βεβαίως νὰ παλαίσῃ, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶνε ὀποχρεωμένος νὰ ὑπακούῃ εἰς ξένην θέλησιν. Οὕτως, ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἶνε ἡ ἀσφαλιστικὴ δικλεὶς ἢ ἐμποδίζουσα τὰ ἰσχυρὰ ἄτομα τοῦ ἔθνους νὰ προκλύθῃ καταστρεπτικὰς ἐκρήξεις.

Μελετῶν κανεὶς τὴν φιλολογίαν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος πολι-

(1) Robin Hood. Τρομερὸς ἀρχηγὸς προγεγραμμένων ἐπὶ Ριχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου. Ἡ λαϊκὴ μοῦσα σχεδὸν τὸν ἀπεθέωσε.

(2) Fernand Cortez. Ἰσπανὸς ἀρχηγὸς κατακτῆσας τὸ Μεξικόν.

(3) Fr. Pizarro. Ἰσπανὸς ἐπίσης, κατακτῆσας τὴν Περούβιαν.

τικῶν, εἰς ἄλλας τὰς κοινεβουλευτικὰς χώρας, συνάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι τοὺς ἀνθρώπους τούτους ὠθεῖ εἰς τὸν δημόσιον βίον ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ αἰσθάνωνται ἰσχυρῶς τὴν προσωπικότητά των καὶ νὰ τὴν ἐκδηλώσῃ οὐκ ἄλλως τὰς ἐπέψεις. Ὀνομάζουσι τὴν ἀνάγκην αὐτὴν φιλοδοξίαν ἢ δίψαν κυριαρχίας. Δὲν ἔχω καμμίαν ἀντίρρησην διὰ τοὺς ἔρους αὐτούς· ἀρκεῖ νὰ καθορίζωσι τὸ πρᾶγμα. Τί εἶνε ἡ φιλοδοξία; Εἶνε ὁ ζῶηρὸς καὶ ἀχαλίνωτος πόθος τῶν τιμῶν, δηλαδὴ τῶν ἐξωτερικῶν ἰκανοποιήσεων τῆς ματαιοδοξίας. Ὁ πόθος αὗτος πιθανὸν νὰ ἐμπίηται εἰς νεόπλουτον παντοπόλιν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνῃ μέλος τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου ἢ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου· ἀλλὰ δὲν παίζει κανένα ρόλον εἰς τὴν σταδιοδρομίαν ἐνδὸς Δισραήλ, ἐνδὸς Κοσσοῦθ, ἐνδὸς Λαζαράλλ, ἐνδὸς Γαμβέτια. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοι δὲν ἐνδιαφέρονται νὰ χαιρετῶνται καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ἡλίθιων καὶ τῶν ὀχληρῶν, εἴτε νὰ φοροῦν πολυπολίκετον ἐνδυμασίαν, εἴτε νὰ καταδιώκονται διαρκῶς ὑπὸ συντακτικῶν ἐφημερίδων, βιογράφων καὶ φωτογράφων, εἴτε νὰ λαμβάνουν αἰτήσεις μαθητῶν καὶ γηραιῶν δεσποινίδων, διὰ τῶν ὁποίων ζητοῦνται αὐτόγραφα. Δὲν εἶνε αἱ τοῦ εἶδους τούτου εὐχαριστήσεις ἢ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκτίθενται εἰς τὰς σκληρὰς περιπετείας καὶ τὰς ἀθλιότητας τοῦ πολιτικοῦ βίου, τοῦ βίου ἐκείνου, ὅστις ἐν μέσῳ τοῦ εἰρηνικοῦ πολιτισμοῦ μας, ἐπαναφέρει ἄλλως τὰς συνθήκας ζωῆς τῶν πρωτοτόνων ἀνθρώπων, ὅπου δὲν ὑπάρχει εἴτε ἀπάυσις, εἴτε διακοπή, ὅπου ὀφείλει τις διαρκῶς νὰ μάχεται, νὰ καιροφυλακίῃ, νὰ ἐπαγρυπνῇ, νὰ κατασκοπεύῃ, νὰ ζητῇ τὰ ἔχρη τοῦ ἀλλοῦ, ἐξαλείφων τὰ ἰδικά του, νὰ κοιμᾶται ἐνοπλος μὲ ἡμικλειστούς ὀφθαλμούς, ὅπου ἕκαστος ἄνθρωπος εἶνε εἰς ἐχθρὸς, ὅπου ἔχει τις τὴν χεῖρα ὑψωμένην ἐναντὶον ἄλλων, καὶ ἄλλων αἱ χεῖρες ὑψώνονται ἐναντὶον τοῦ, ὅπου καιεὶς ἐξευτελίζεται ἀδιακόπως, ὀδύρεται, συκοφαντεῖται, προσβάλλεται, ὅπου, ἐν μίᾳ λέξει, ζῆ ὡς Ἐρυθρόδερμος, πολέμων εἰς αἰωνέειά δάση. Ἡ λεγομένη φιλοδοξία, ἥτις παρορμᾷ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικούς νὰ ἐκλέξουν ζωὴν τόσο ἀθλίαν καὶ κινδυνώδη, εἶνε ἀτλούστατα ἡ

ἀνάγκη τοῦ νὰ αἰσθάνωνται πληρεστάτην τὴν ἰδίαν τῶν πρωτοπικότητά. Τὸ ὑτέροχον τοῦτο καὶ ἀνεκπράξτου ἡδονῆς συναίσθημα δὲν εἶνε γνωστὸν εἰς τοὺς ζαρωμένους φιλισταίους καὶ δὲν ἀναπτύσσεται, ἐὰν δὲν συναιτήσῃ τις ποτὲ κώλυμα τῆς θελήσεώς του, ἢ μᾶλλον ἐὰν δὲν συναντήσῃ ἐμπόδιον καὶ δὲν τὸ ἀνατρέψῃ.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν δίψαν τῆς ἐξουσίας. Ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς κόμματος ἐκ γενετῆς τοιοῦτος δὲν ἐνδ' ἀφῆρεται τόσο ὅπως κυβερνᾷ τοὺς ἄλλους, ὅσον ἐνδιαφίρεται κυρίως νὰ μὴ ἀφίηται τὸν ἐκυτόν του νὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ ἄλλοι τινά. Ὅταν ὁ τατάση ὁ τὸ τὴν βέλησιν τοῦ τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων, πράττει τοῦτο διὰ τὴν ἀπολαύσιν τῆς ἡδονικῆς συναίσθημα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς θελήσεώς του. Διὰ τὸν ζῶντα ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστώτους καὶ μὴ θέλοντα νὰ διάγῃ βίον ἐρημίτου, δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐξέοδος, ἐκτὸς τοῦ νὰ ἀρχῇ, ἢ νὰ ἀρχεῖται. Αἱ ἰσχυραὶ φύσεις, μὴ δυνάμεναι ν' ἀνεχθοῦν τὸ δεύτερον, θὰ ἐκλέξουν τὸ πρῶτον· ὅχι διότι τὸ ἀρχεῖν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς ἰεκιτέραν εὐχαριστησιν, ἀλλὰ διότι οὕτω εἶνε, καὶ σήμερον ἀκέμη, ὁ μόνος τρόπος δι' οὗ τὸ ἄτομον δύναται νὰ αἰσθάνῃ ἐκυτό ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον. Ἐὰν ἡ δίψα τῆς ἐξουσίας ἦτο πραγματικῶς ὅ,τι σημαίνει ἐν τῇ γραμματικῇ κυριολογίᾳ ἡ λέξις, τὰ ἰσχυρὰ ἄτομα θὰ ἐπρόσχεον τοὺς ὀτιτελεῖς των καὶ ὅχι τοὺς ἐξουσιαστάς των, θὰ ἐλογάζον τὰς κεφαλὰς αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ὑπ' αὐτάς καὶ ὅχι ὅσας ὑπάρκουν. Ἀλλὰ, κατὰ γενικὸν κανόνα, συμβαίνει τὸ ἐναντίον. Ὁ Καίσαρ προτιμᾷ νὰ εἶνε πρῶτος εἰς ἓν μικρὸν χωρίον παρὰ δεύτερος ἐν Ρώμῃ· εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, θὰ ἐκυβέρνα ἐπὶ εἰς ἑκατομμυρίου ἀνθρώπων καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἢ ἓνα μόνον κύριον, ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην θὰ ἐκυβέρνα, εἰς ἓν μικρὸν χωρίον, ὀλίγας ἑκατοντάδας χωρικῶν. Ἡ ἐν Ρώμῃ κυριαρχία δὲν θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτὸν μεγαλυτέραν εὐχαριστησιν παρὰ εἰς ἓν χωρίον; Βεβαίως, ἐὰν ὁ Καίσαρ ἤθελε μόνον νὰ ἐξουσιάζῃ,

Ἄλλ' ὁ Καίσαρ θέλει νὰ αισθάνεται τὴν προσωπικότητά του καὶ ἡ προσωπικότης του προσκρούει εἰς ἕνα περιορισμόν, ἐὰν εἶνε δεύτερος ἐν Ρώμῃ, ἐνῷ ἀναπτύσσεται ἐλευθέρως εἰς τὸ χωρίον, οὗ οὐδεμία δύναμις ἰσχυροτέρα πιέζει τὴν ἰδικήν του. Εἰς τὴν φράσιν ταύτην τοῦ Καίσαρος ἐγκλείεται ὁ ἡθεωρία τῆς φιλοδοξίας τῆς ὠθείσης τοῦς πολιτικούς ἀνδρας εἰς τὸν δημόσιον βίον. Οἱ μικροὶ ἄνδρες, εἰ ὅποιοι δὲν παίζουσι ἐν τῷ κοινοβουλευτισμῷ τὸ μέρος των εἰμὴ ὡς κορίσται, ἢ ὡς βωδὰ πρόσωπα, δύνανται νὰ ἔχουσι ἄλλα ἐλατήρια, νὰ διορισθοῦν ἐνηλαδῆ ἢ νὰ διορίσων τοὺς ἰδικούς των εἰς θέσεις, νὰ ἀπαιτεῖν παράσημα ἢ νὰ ἐπιδιώκων ἀργομισθίας. Ἄλλ' αὐτοὶ εἶνε ἐπιουσιώδη μέρη τῆς κοινοβουλευτικῆς μηχανῆς, ἄνθρωποι πληρωνόμενοι διὰ τῶν ἀρχηγῶν. Οὕτως θέτουσι εἰς δευτέραν μοῖραν τὰ ἐκ τῆς θέσεώς των ὀλίκα ὄφελγη. Ἐνδιαφέρονται κυρίως διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός των, ἣτις αισθάνεται δευτηρὰ δῆγμα καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη πρόκειται νὰ περισταλῆ. Εἰς τὴν τριαύτην κατάστασιν τῶν πραγμάτων, οὐδεμία ἄλλη λέξις ἐμφανίζεται τόσον συχνὰ ὅσον ἡ λέξις ἐγὼ. Ἐγὼ καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐκίδη τοῦ ἐγὼ. Ταῦτα συμβαίνει ἀκριβῶς, διότι ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἶνε ὁ θρῆμβος καὶ ἡ ἀποθέσις τοῦ ἐγωῦ. Θεωρητικῶς, ὁ κοινοβουλευτισμὸς θέον νὰ εἶνε ὠργανωμένη ἀλληλεγγύη, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως εἶνε ἡ συστηματοποίησις τοῦ ἐγωῦ. Ἰδανικῶς ὁ βουλευτὴς ἀπεκδύεται τῆς προσωπικότητός του διὰ νὰ τὴν συγχωνεύσῃ μετὰ μίαν ἀπρόσωπον ὑπαρξιν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἐκλογεῖς ὁμιλοῦσι καὶ σκέπτονται, ἀποφασίζουσι καὶ ἐνεργοῦσι ἐν τῇ πραγματικότητι, εἰ ἐκλογεῖς, διὰ τῆς ψήφου των, ἀπεκδύονται ὅλων τῶν δικαιωμάτων των ὑπὲρ τοῦ βουλευτοῦ, ὅστις ἀποκτᾷ ὅλην τὴν δύναμιν, τὴν ὅποίαν ἐκεῖνοι χάνουσι. Εἰς τὸ πρόγραμμά του, εἰς τὰς ἀγορεύσεις του, δι' ὧν ζητεῖ τὰς ψήφους τῶν ἐκλογέων, ὁ βουλευτὴς βεβαίως εὐρίσκειται ἐν τῇ θεωρίᾳ ἔχει περὶ οὐδενὸς ἄλλου γίνεται λόγος, παρὰ περὶ τοῦ γενικοῦ κελοῦ καὶ τοῦ δημοσίου συμφέροντος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον θὰ ἐργασθῆ, θυσιάζων τὰ ἰδικά του

συμφέροντα, χάριν τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' αὐτὰ εἶνε τύποι εἰς τοῦ, ὁποίους οὕτως ὁ ἀφελέστερος καὶ ὁ εὐπιστότερος ἐκλογεῖς δίδει σημασίαν καὶ πίστιν. Τί εἶνε διὰ τὸν βουλευτὴν τὸν δημόσιον συμφέρον καὶ τὸ γενικὸν κελόν; Καθὰ κωμῶδιον. Ὁ βουλευτὴς θέλει νὰ ὑψωθῆ καὶ ὁ λαὸς του πρέπει νὰ γίνῃ ἡ κλίμαξ. Νὰ ἐργασθῆ διὰ τὸν λαόν; Ἐλα δά! Ὁ λαὸς ὀφείλει νὰ ἐργασθῆ δι' αὐτόν. Οἱ ἐκλογεῖς ἐκλήθησαν ψηφίζοντες ζῶντες εἶνε ἐξαιρετικῶς ὀρθὴ ἡ μενονομασία αὕτη. Ὁ κοινοβουλευτισμὸς δημιουργεῖ συνθήκας ἀναλόγους μετὰ τὰς συνθήκας τῆς πατριαρχικῆς ἐποχῆς. Οἱ βουλευταὶ καταλαμβάνουσι τὴν θέσιν τῶν πατριαρχῶν ἢ τὴν δύναμιν των στηρίζεται εἰς τὰ πλοῦτη των τὰ ὅποια ἀποτελοῦνται ἀπὸ μεγάλας ἀγέλας. Μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι αἱ ἀγέλαι αὐτοὶ δὲν ἀποτελοῦνται πλέον ἀπὸ πραγματικὰ κτήνη, ἀλλ' ἀπὸ μετακομισθῆ ζῶντα, τὰ ὅποια, τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς, ρίπτουσι τὸ ψηφοδέλιόν των εἰς τὴν κάλιπην. Ὁ Ραμπαγᾶς ἔπρεπε νὰ εἶνε γελοιογραφία καὶ σάτυρα· μοῦ φαίνεται μᾶλλον ὡς πραγματικὸς τύπος. Δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε τὸ ἐκπληκτικὸν ἢ τὸ γελοῖον, ἐὰν ὁ Ραμπαγᾶς, ὁ μέγας ἐπαναστάτης, ἀταξὶ ἀνεληθὼν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βοηθείας τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἐναντίον αὐτοῦ ἀπολύτως τοιαῦτα καταθλιπτικὰ κυβερνητικὰ μέτρα, τὰ ὅποια κατὰ τὰς φλογεράς προεκλογικὰς ἀγορεύσεις του παρίστανεν ὡς ἐγκλήματα τῶν προκατόχων τοῦ ὑπουργῶν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη μοῦ φαίνεται λίαν φυσικὴ καὶ λογικὴ. Ὁ πολιτικὸς δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν εἰς τὰς πράξεις του ἀπὸ τὴν ἰκανοποίησιν τοῦ ἐγωῦ του. Διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔχει ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ πλήθους. Ἡ ὑποστήριξις λοιπὸν αὕτη δὲν ἐπιτυγχάνεται ἄλλως εἰμὴ δι' ὑποσχέσεων καὶ κομπωδῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἀπαγγέλλει μηχανικῶς, καθὼς ὁ ἐπαίτης τὸ «Πάτερ ἡμῶν». Ὁ πολιτικὸς ὑπέκει ἀνευ δισταγμοῦ εἰς τὴν ἔξιν ταύτην. Ὅταν ἀναγορευθῆ βουλευτὴς ὑπὸ τῶν ἐκλογέων του, ἡ φιλοτιμία του ἰκανοποιεῖται καὶ τὸ πλῆθος ἐξαφανίζεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ δὲν θὰ ἀπασχολήτῃ πάλιν τὴν σκέψιν του, παρὰ ὅταν τὸν ἀπειλήσῃ ὅτι θὰ τοῦ ἀφαι-

ρέση τὴν δύναμιν. Ἔτσι, διὰ νὰ τὴν διατηρήσῃ, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ,τι ἔκαμε διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, θ' ἀρχίσῃ πάλιν ψευδεῖς ὑποσχέσεις, πομπώδεις φράσεις ἢ θὰ ἀπειλήσῃ διὰ τοῦ γρόνθου ὄρους ψιθυρίζουν μομφάς. Ὁ φαύλος αὐτὸς κύκλος τῶν κυρίων προτάσεων καὶ τῶν λογικῶν συμπερασμάτων εἶπε ὁ καλούμενος κοινοβουλευτισμός.

Δ'.

Τὰ ψεύδη.—Πῶς γίνονται οἱ βουλευταί.—Πῶς διαπρέπουν.—Τὰ ἀναγκαζοῦντα προσόντα.—
—Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες.

Ἄρκει νὰ παρατηρήσῃ τις ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ λεπτομερῶς τὸ σύνολον τῶν τροχῶν τῆς πολιτικῆς μηχανῆς διὰ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐν τῇ πράξει ὁ κοινοβουλευτισμὸς ψεύδεται ἀναισχύντως πρὸς τὴν θεωρίαν του.

Πῶς γίνεται κανεὶς βουλευτής; Οἱ ἐκλογεῖς εὕρισκουν ἕνα τίμιον καὶ φρόνιμον συμπολίτην των καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς ἀντιπροσωπεύσῃ εἰς τὸ Κοινοβούλιον; Αὐτὸ γίνεται μόλις μίαν φοράν ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ὑπὸ συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἀφαιροῦν ἀπολύτως ἐπὶ τὸ γεγονός τὴν φαινομενικὴν σπουδαιότητά του. Ἐν κόμμα πιθανὸν νὰ ἐμπιστευθῇ μίαν ἐντολήν εἰς ἐκλεκτὸν ἄνδρα, διότι θεωρεῖ ὡφέλιμον νὰ στολισθῇ μὲ τὸ ὄνομά του, εἴτε διότι ἄνευ αὐτοῦ, ἡ ἐκλογικὴ του περιφέρεια θὰ ἀντιπροσωπεύετο ὑπὸ τινος ἐπικινδύνου ἀντιπάλου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γίνεται διαφήμισις τοῦ ὀνόματος, χωρὶς ὁ ὑποψήφιος κατ' οὐδὲν νὰ συντελῇ εἰς τοῦτο· οἱ ἐκλογεῖς παρέχουν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας τὴν ἐμπιστοσύνην των εἰς ἄνδρα ἀξίον, ὅστις δὲν ἐζήτησε τὴν ἐμπιστοσύνην ταύτην, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ θεωρία τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, εἰς τὸν ἀριστον μεταξὺ τῶν πολιτικῶν.

Συνήθως ὁμοῦς τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἄλλως. Φιλόδοξός τις ἐμφανίζεται πρὸ τῶν συμπολιτῶν του καὶ ζητεῖ νὰ τοὺς

πεισῇ ὅτι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, αὐτὸς εἶνε ἀξίος τῆς ἐμπιστοσύνης των. Ποῖον λόγον ἔχει νὰ προβῇ εἰς τὸ διάδημα τοῦτο; Μήπως ὀρμάται εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ ζωηροῦ πόθου νὰ φανῇ χρήσιμος διὰ τὸ γενικὸν καλόν; Ποῖος θὰ τὸ πιστεύσῃ; Ὑπάρχουσι βεβαίως ἄνθρωποι ἔχοντες τόσον ζωηρὸν συναίσθημα τῆς ἀλληλεγγύης των μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ αἶσθημα τοῦτο, ἐργάζονται καὶ θυσιάζονται διὰ τὸ ὄλον. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες εἶνε σπανιώτατοι εἰς τὴν ἐποχὴν μας· ἐκτὸς δὲ τούτου, αἱ ἰδεώδεις αὐταὶ φύσεις εἶνε πολὺ εὐαίσθητοι καὶ ἀδυνατοῦν νὰ ἔλθουν εἰς χονδροειδεῖς καὶ χυδαίας συναφείας μὲ τὸν ὄχλον. Ἄνθρωποι μὲ χαρακτήρα τόσον εὐγενῆ θὰ ἤθελον ὥστε νὰ ἐκτεθῶσιν ἐκουσίως εἰς τὰς πολυειδεῖς ἐνοχλήσεις ἐνὸς ἐκλογικοῦ ἀγῶνος; Οὐδέποτε! Δύνανται νὰ ὑποφέρωσι καὶ ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδέποτε ὁμοῦς ν' ἀπευθύνωσιν χυδαίας φιλοφρονήσεις εἰς τὴν ἀνόητον συνάθροισιν τῶν ἐκλογέων. Δύνανται, χωρὶς νὰ θέλουν ἀνταμιδοῦν ἢ εὐγνωμοσύνην, νὰ πράττωσιν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θεωροῦν ὡς καθήκον των, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ πλέξωσιν ἐνώπιον μιᾶς λαϊκῆς συναθροίσεως τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐγκώμιον μὲ πομπώδεις φράσεις. Συνήθως μὲ ἐντροπήν τὴν ὁποῖαν οἱ ἀνόητοι καλοῦν πολλάκις ἀλαζονείαν, καὶ ἥτις εἶνε ἀπλούστερα ὁ φόβος μήπως ἴδωσιν ἐξευτελιζόμενα τὰ ἰδεώδη των, μένουσιν ἐντὸς τοῦ γραφείου των, ἢ ἐντὸς στενοῦ κύκλου ὁμοίων μὲ αὐτοὺς πνευμάτων. Οἱ μεταρρυθμισταὶ καὶ οἱ μάρτυρες ἀναμιγνύονται πολλάκις μὲ τὰ πλήθη ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ διορθώσουν, διὰ νὰ ὑποδείξουν εἰς αὐτὰ τὰ ἐλαττώματά των, διὰ νὰ τ' ἀποσπάσουν ἀπὸ τὰς κακὰς των ἔξεις, καὶ οὐδέποτε διὰ νὰ τὰ κολακεύσουν, ἢ νὰ τὰ διατηρήσουν ἐν τῇ πλάνῃ των διὰ λόγων γλυκέων, τοὺς ὁποῖους εἶνε συνηθισμένα ν' ἀκούουν. Οὕτω λιθοβολοῦνται μᾶλλον πρὸς στεφανοῦνται δι' ἀνθέων. Οἱ Wicief καὶ Knox, Huss, Luther, Arnaud de Brescia καὶ Savonarol ἐξήσκησαν βεβαίως βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν, ἐξεγείραντες συγχρόνως σφοδρὸν μῖσος μᾶλλον παρὰ ἀγάπην περιπαθῆ. Οὐχ ἤτετον πιστεύω

ἔτι οὔτε αὐτοὶ οὔτε εἰς Ρουσσώ, εἰς Γκαίτε, εἰς Κάντ, εἰς Κάρ-
 λαύ θὰ ἠδύναντο ποτε μόνον διὰ τῶν ἰδίων των δυνάμεων, ἀνευ-
 τῆς ἐκλογικῆς ὑποστηρίξεως κόμματος, ν' ἀναδειχθῶσι βουλευ-
 τὰ μίᾳς ἀγροτικῆς περιφερείας ἢ καὶ μεγαλουπόλεως. Οἱ ἀν-
 θρωποὶ οὗτοι δὲν κατέρχονται μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐκλιπαρή-
 σουν τοὺς ἐκλογεῖς διὰ τὰς ψήφους των οὔτε νὰ συναγωνισθοῦν
 τοῖς ἀντιπάλους των, οἵτινες δι' ὄλων τῶν μέσων ζητοῦν νὰ ἐπι-
 τόχουν τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ὁ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου εἶνε δυνα-
 τὸν ν' ἀποκτηθῇ ἡ λαϊκὴ ἐντολή, τρομάζει τὰς ἐκλεκτὰς φύσεις
 αἵτινες ὑποχωροῦν ἐνῶ οἱ ἐγωῖσται εἶνε ἀποφασισμένοι ν' ἀπο-
 κτήσουν τὴν ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν ἐπιρροὴν δι' ὄλων τῶν καιρο-
 σκοπικῶν μέσων.

Ἴδού οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι θέλουν ν' ἀκολουθήσουν τὸ πο-
 λιτικὸν στάδιον. Οὔτοι ἄγονται ὑπὸ τοῦ ἐγωῖσμοῦ των. Ἐν τού-
 τοις ἔχουν ἀνάγκην κάποιας δημοτικότητος καὶ ἡ δημοτικότης
 ἀποκτᾶται συνήθως μόνον ὅπ' ἐκείνου ὅστις ἐργάζεται διὰ τὸ
 καλὸν τῆς κοινωνίας ἢ φαίνεται ἐνδιαφερόμενος εἰς τοῦτο· οἱ
 φιλόδοξοι λοιπὸν θ' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ δημόσια συμφέροντα ἢ
 τοῦλάχιστον, θὰ προσποιηθοῦν ὅτι ἀσχολοῦνται εἰς αὐτὰ. Διὰ νὰ
 ἐπιτόχουν, πρέπει νὰ κατέχουν διαφόρους ἀρετὰς, αἱ ὅποιαι τοὺς
 καθιστῶσιν ἀντιπαθεῖς. Δὲν πρέπει νὰ εἶνε σεμνοί, διότι, μὲ τὴν
 σεμνότητά των, δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ προσδεύσουν, ὅπως πρέπει
 νὰ κάμουν, ἐὰν θέλουν νὰ γίνουν ἐπιφανεῖς. Πρέπει νὰ δύνανται
 νὰ ὑποκρίνονται καὶ νὰ ψεύδωνται, διότι εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ
 μειδιοῦν πρὸς ἀνθρώπους ἀποκρουστικοῦ; ἢ ἀδιαφόρους, ἄλλως
 θὰ δημιουργήσουν ἀναριθμήτους ἐχθρούς· ὀφείλουν νὰ δίδουν
 ὑποσχέσεις, μολονότι γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι δὲν δύναν-
 ται νὰ τὰς τηρήσουν. Ὀφείλουν νὰ κολακεύουν τὰς ἀδυναμίας
 καὶ τὰ ταπεινὰ πάθη τοῦ πλήθους, νὰ ὑποκρίνονται ὅτι συμμε-
 ρίζονται τὰς προλήψεις του, τὰς παραδεδομένας ἰδέας του, διότι
 ἀπαιτεῖται νὰ κερδίσουν τὴν πλειοψηφίαν των. Ὅλα τὰ χαρα-
 κτηριστικὰ ταῦτα ἀθροισζόμενα σχηματίζουν ἐν πρόσωπον ἀπε-
 χθές εἰς ἄνδρα γενναῖον. Εἰς ἐν μυθιστόρημα, παρόμοιον πρόσω-

πον δὲν θὰ προσέλκυε ποτὲ τὴν συμπάθειαν τοῦ ἀναγνώστου· εἰς
 τὴν ζωὴν, ὁ ἴδιος ἀναγνώστης δίδει εἰς αὐτὸ τὴν ψήφον του εἰς
 ὅλας τὰς ἐκλογάς.

Ὁ ἐκλογικὸς ἀγὼν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ πόλεμος, ἔχει τὴν
 στρατηγικὴν του καὶ τὴν τακτικὴν του. Ὁ ὑποψήφιος οὐδέποτε
 εὐρίσκειται ἀντιμέτωπος τοῦ ἐκλογέως. Μεταξὺ τῶν δύο διαρ-
 χεῖ ἐν κόμμα, τὸ ὅποιον εἰς μόνον τὸ θράσος του ὀφείλει τὴν
 ἰσχύον του. Κάποιος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ βουλευτῆς·
 συγκαλεῖ ἀπλοῦστατα τοὺς συμπολίτας του εἰς συνέλευσιν. Ἐὰν
 ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη ἀρκετὴν ἐπιρροὴν, ἵνα ἐπιτόχη
 διὰ τῶν ἰδίων των δυνάμεων, συνδυάζεται μετὰ τινῶν φίλων του,
 ἢ εὐρίσκει μερικοὺς ἠλιθίους καὶ ματαιοδόξους πλουσίους, εἰς
 τοὺς ὁποίους λέγει, ὅτι ἔχουν τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον νὰ
 τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συμπολιτῶν των, νὰ διευθύνουν τὴν
 κοινὴν γνώμην κλπ. Οἱ ματαιόδοξοι οὗτοι, κολακευόμενοι τὰ μέ-
 γιστα ἀπὸ τὴν πρόσκλησιν ταύτην, σπεύδουν νὰ θέσουν κάτω
 ἀπὸ τὰ τοιχοκολλούμενα προγράμματα· ἢ ὑπὸ μίαν δημοσίευσιν
 ἐφημερίδος τὴν ὑπογραφήν των, ἢ ὅποια ἐξασκεῖ ἐπιβουλήν εἰς
 τοὺς ἀπλοῦχοὺς, τοὺς κρίνοντας τὸν ἄνθρωπον ἀναλόγως τοῦ βυ-
 λαντίου του καὶ τῶν τίτλων του.

Ἴδού, λοιπὸν, συνεκροτήθη ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος καὶ
 συγκαλεῖται ὑπ' αὐτῆς συνέλευσις ἐκλογέων. Ἐκαστὸν κόμμα
 αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀποτελεῖται ἐκ δύο στοιχείων· ἐκ τῶν δρα-
 στηρίων καὶ ἀπροκαλύπτων φιλοδόξων καὶ ἐκ τῶν ἀνοήτων μὲ
 τὰς πολλὰς ἀξιώσεις, μὲ τὴν ἐπιβλητικὴν καὶ σοβαρὰν φυσιογ-
 νωμίαν, ἀλλὰ τελείως εὐήθη· οἱ πρῶτοι παραλαμβάνουν εἰς τὴν
 λέμβον των τοὺς δευτέρους ὡς διακοσμητικὸν ἔρμα. Δύναται τις
 νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ κόμματος, χωρὶς νὰ εἶνε ἐκ
 τῶν ἰδρυτῶν καὶ χωρὶς κανεὶς ἰδρυτῆς νὰ ζητήσῃ τὴν συνεργα-
 σίαν του. Διὰ νὰ εἰσέλθῃ χρειάζεται μόνον νὰ ὀμιλῇ συχνὰ καὶ
 μεγαλοφώνως εἰς πᾶσαν συνέλευσιν καὶ νὰ προσελκύῃ οὕτω
 ζωηρὰν τὴν προσοχὴν τοῦ πλήθους. Ἄνθρωπος μὲ βροντώδη φω-
 νὴν καὶ δυνάμενος νὰ φλυαρῇ εὐχερῶς, ἀδιάφορον περὶ τίνος ζη-

τήματος, θὰ ἐπιτόχη ἀσφαλῶς καὶ εὐκόλως κάποιαν ἐπιβλητικότητα ἐπὶ τοῦ πλήθους· ἀποβαίνει διὰ τοῦ κομματάρχου ἐπιθυμητὸς σύμμαχος, ἢ ὀχληρὸς ἀντίπαλος. Δι' αὐτὸ σπεύδουν νὰ τὸν προσλάβουν εἰς τὸν συνδυασμὸν των.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ κόμματος δύναται νὰ γίνῃ εἴτε ἐκ πρωτεβουλίας ἐκείνου, ὅστις ἐποφθαλμῶς νὰ γίνῃ βουλευτὴς ἢ καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως αὐτοῦ. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ ὑποψήφιος διευθύνει τὰ πάντα, καταρτίζει τὸ ἐπιτελεῖόν του, συγκαλεῖ τοὺς ἐκλογεῖς, ὀρίζει τοὺς ρήτορας, οἱ ὅποιοι θὰ ὁμιλοῦν πρὸς αὐτούς, καὶ συμμετέχει ὁ ἴδιος τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τοῦναντίον, ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος εἶνε σῶμα μισθοφόρων στρατολογημένων ὑπὸ τινος ἐπιχειρηματίου κομματάρχου καὶ ἐνοικιαζομένων ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ὑποψήφιον, διὰ νὰ δώσουν τὴν μάχην πρὸς ὄφελός του. Πλείστοι πολιτικοὶ ἄνδρες, πρὶν γίνεον οἱ ἴδιοι βουλευταί, εἰργάσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δι' ἄλλους, ἀντιγόρευον καὶ ἀνέτρεπον βουλευτάς, παρέδιδον ἢ μᾶλλον ἐπώλουν τὴν ἐντολήν τοῦ λαοῦ, εἴτε τοῖς μετρητοῖς πρὸς ὄφελος αὐτῶν καὶ τῶν ἐνόπλων συντρόφων των, εἴτε ἀντὶ θέσεων καὶ λοιπῶν πολυειδῶν πλεονεκτημάτων ἄλλου, εἴτε, σπανιώτατα, ἐξ ἀπλῆς ματαιοδοξίας. διὰ νὰ φαίνωνται ὅτι ἐξασκοῦν τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἐκλογικὴν των περιφέρειαν. Εἰς τὰς ἐκλογικὰς συναθροίσεις κυριαρχεῖ ἀναγκαστικῶς ἡ φρασσεολογία. Τὸ πλῆθος ἀκούει μόνον τὸν ὁμιλοῦντα μεγαλοφώνως, τὸν δίδοντα γοητευτικὰς ὑποσχέσεις καὶ ἀπαγγέλλοντα εὐκόλως ἀντιληπτὰς κοινοτυπίας. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ψηφοφορίας, μερικοὶ ἐκλογεῖς, οἱ μᾶλλον ἰσχύοντες, τοὺς ὁποίους τὰ κόμματα προσπαθοῦν νὰ κερδίσουν ἰδιαιτέρως, ψηφίζουν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ματαιοδοξίας των ἢ τοῦ συμφέροντός των· ἢ πλειονότης ὁμοῦς, ἥτις κλίνει τὴν πλάστιγγα, δίδει τὰς ψήφους εἰς τὸν ὑποψήφιον ἐκείνον, τοῦ ὁποίου τὸ κόμμα εἰργάσθη δραστηριώτερον. Ρίπτουν εἰς τὴν κάλπην τὸ σφαιρίδιον τοῦ ὀνόματος ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἤκουσαν περισσοτέρας φωνᾶς κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα. Δὲν γνωρίζουν τὸν ἄνθρωπον, δὲν εἰσεύ-

ρουν τίποτε περὶ τοῦ χαρακτήρος του, τῶν ἐξέων του καὶ τῶν κλίσεων του· τὸν ἐκλέγουν, διότι φαίνεται εἰς αὐτοὺς γνωστότερον τὸ ὄνομά του. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ τοῦ δανείσουν, δι' ὀλίγας ὥρας, παλαιὰν τινα τιάραν, θὰ ἐζήτησαν βεβαίως πολὺ περισσοτέρας πληροφορίας περὶ αὐτοῦ. Τῷ ἐμπιστεύονται ὁμοῦς τὰ ὑφιστα συμφέροντα τοῦ κράτους, κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ ἰδικά των, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τίποτε περὶ αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν συστάσεων τὰς ὁποίας ἤκουσαν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ κόμματος, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη εἶνε συχνάκις τόσον ἀγνωστα εἰς τοὺς ἐκλογεῖς, ὅσον ἀγνωστος εἶνε καὶ ὁ ὑποψήφιος. Δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε ἡ διαμαρτυρία. Πᾶς πολίτης λαμβάνων ὑπὸ σοβαρὰν ἐποψίν τὰ συνταγματικά του δικαιώματα καὶ θέλων νὰ ἐξετάσῃ ἐκ τοῦ σόνεγγυος τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ μεταδιδάσῃ ἐντελῶς τὴν σπουδαιότατην ἐξουσίαν του, ματαίως θὰ ἀντιστῇ κατὰ τῆς τυραννίας ἐνὸς κόμματος, τὸ ὁποῖον τῷ ἐπιβάλλει ἕνα ἀντιπρόσωπον ὅστις δὲν εἶνε εἰς αὐτὸν ἐπαρκῶς γνωστός. Αἱ ἐπιφυλάξεις του χάνονται εἰς τὸ κύμα τῆς ρουτίνας τοῦ πλήθους. Τί εἰμπορεῖ νὰ κάμῃ; Εἰμπορεῖ τὴν ἡμέραν τῆς ψηφοφορίας νὰ μείνῃ εἰς τὴν αἴκλιαν του, ἢ νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἐκλογῆς του. Ὅ,τι δῆποτε ἐκ τῶν δύο καὶ ἂν κάμῃ, οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον θὰ ὠφελήσῃ. Θὰ ἐκλεγῆ βουλευτὴς πάντοτε ἐκεῖνος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου θὰ ψηφίσῃ ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἀπερισκέπτων, τῶν ἀδιαφόρων ἢ φοβισμένων ἀνθρώπων καὶ ἡ μάζα αὕτη προφέρει πάντοτε τὸ ὄνομα ἐκείνου τοῦ ὁποίου τὸ κόμμα εἰργάσθη μὲ μεγαλυτέραν ζέσιν, θόρυβον καὶ ἐπιμονήν. Κατὰ θεωρίαν, βεβαίως, ἕκαστος πολίτης εἶνε ἐλεύθερος νὰ ὁραδείξῃ τὸν ὑποψήφιόν του, νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ κόμμα· ἀλλ' ἐν τῇ πράξει ὁ περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ ἐκθειάζῃ τὰς ἐξόχους ἀρετάς ἐνὸς ὑποψηφίου εὕρισκει δυσκολώτερον συμμάχους, ἀπὸ ἐκείνον ὅστις ὑπόσχεται πανταχοῦ παντός εἶδους ρουσφέτια· εὕτω δὲ ὁ πολίτης, ὅστις, ἐξασκῶν τὰ πολιτικά του δικαιώματα, ἐπιζητεῖ εὐσυνειδήτως τὸ καλὸν τοῦ κράτους, πάντοτε θὰ μειονεκιῇ πρὸ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐξ ἐπαγ-

γέλματος πολιτικῶν, οἵτινες καθιστῶσι τὸν δημόσιον βίον πεδίον συστηματικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Ἴδου ἡ φυσιολογία τῶν ἐκλογῶν δι' ὅλα τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ σώματα. Ὁ ἐκλεγείς βουλευτής, ὅστις πρέπει νὰ εἶνε ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειοψηφίας, δὲν εἶνε τοιοῦτος παρὰ μιᾶς μειοψηφίας, συχνάκις μὲν ἀσθενεστάτης, ἀλλ' ὠργανωμένης, ἐνῶ ἡ πλειονότης τῶν ἐκλογέων εἶνε σύμφυρμα ἀνθρώπων ἀνευ συνεχῆς τιμῆς· εὖτως, ἡ πρώτη δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν της εἰς τὴν δευτέραν. Ἡ λαϊκὴ ἐντολὴ ἣτις πρέπει νὰ δίδεται εἰς τὸν νηημονέστερον ἢ τὸν φρονιμώτερον μεταξὺ τῶν πολιτῶν, δίδεται εἰς τὸν ἀφοδρότερον τιθέμενον πρὸς τὰ ἐμπρός. Δι' ἓνα ὑποψήφιον ἢ ἀνατροφή, ἢ πείρα, ὁ χαρακτήρ, ἢ συνείδησις, ἢ πνευματικὴ ὑπεροχὴ εἶνε ιδιότητες ὀλίγον οὐσιώδεις, μὴ παραβλάπτουσαι μὲν ἀλλὰ χρησιμεύουσαι ἐν τῷ πολιτικῷ ἀγῶνι. Ἐκεῖνο, οὐτινος τιμωρίστως ἔχει ἀνάγκη, εἶνε ἡ καλὴ περὶ αὐτοῦ ἰδέα, θρασυτύτης, εὐχέρεια λόγου καὶ ποταπότης. Καὶ ὑπὸ τὰς ἀρίστας λοιπὸν συνθήκας, ὁ ὑποψήπιος δύναται νὰ εἶνε ἐντιμὸς καὶ ἱκανός, ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῆ ποτὲ νὰ εἶνε φύσις εὐγενῆς, σεμνῆ καὶ λεπτῆ. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται, διατί, εἰς τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ σώματα, αἱ ἰδιοφυΐαι δὲν εἶνε σπάνιαι, ἐνῶ οἱ χαρακτήρες εἶνε σπανιώτατοι.

Ἄς ἐξακολουθήσωμεν. Χάρις εἰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις, εἰς τὰς μικροπρεπείας, εἰς τὴν ἀνάισχυντον μεγαλαυχίαν, εἰς τὰς τετριμμένας προκηρύξεις καὶ τὰς ὀκνηρὰς τῶν κουμπάρων, ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικὸς ἐπέτυχεν τὸ πληρεξούσιον, τὸ δικαίον ἐπιλοδοξήσας! Πῶς θὰ τὸ ἐξασκήσῃ; Ἦ εἶνε μία ἰσχυρὰ προσωπικότης ἢ κοινὸς ἄνθρωπος. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, θὰ συμπήξῃ ἴδιον κοινοβουλευτικὸν κόμμα· εἰς τὴν δευτέραν, θὰ προσκολληθῆ εἰς ἓν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων.

Ἡ ἰδιότης, ἡ δημιουργοῦσα τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ κόμματος, εἶνε ἡ θέλησις. Εἶνε χάρισμα ἐντελῶς ἀσχετον πρὸς τὴν εὐφυΐαν, τὴν φαντασίαν, τὴν διορατικότητα, τὴν μεγα-

λοφυχίαν. Ἰσχυρὰ θέλησις δύναται νὰ συνυπάρχῃ μετὰ στενότητος πνεύματος, ταπεινότητος αἰσθημάτων, ἀπιστίας, ἐγωϊσμοῦ καὶ ψεύδους· εἶνε μία ὀργανικὴ δύναμις δυναμένη ν' ἀνήκῃ καὶ εἰς ἓνα ἄθλιον, ὅπως καὶ ὁ πλέον ἀσήμαντος, ἢ ὁ πλέον διεφθαρμένος ἄνθρωπος· εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχῃ ὑψηλὸν ἀνάστημα καὶ μεγάλην μυϊκὴν δύναμιν. Ὅποιαδῆποτε, ἄλλως τε, καὶ ἂν εἶνε τὰ προσόντα του, ὁ ἄνθρωπος ὁ κατέχων τὴν ἰσχυροτέραν θέλησιν θὰ εἶνε κατ' ἀνάγκην ὁ πρῶτος, ὁ ἀρχηγὸς καὶ κύριος ἐν τινι συνελεύσει. Θὰ συντρίψῃ τὴν ἀσθενεστέραν θέλησιν, ἣτις θ' ἀντιστῆ εἰς τὴν ἰδικὴν του, ὅπως μία μεταλλικὴ βρύτρα θραύει τὴν πηλίνην χύτραν, ὅταν συγκρουσθοῦν. Μία ὑψηλὴ διάνοια δύναται νὰ κυριαρχήσῃ μιᾶς ἰσχυρᾶς θελήσεως. Ἀλλὰ πῶς; Ὅχι διὰ φανεροῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ τιθεμένη, φαινομενικῶς, ὑπὸ τὰς διαταγὰς της καὶ ὑποβάλλουσα εἰς αὐτὴν τὰς ἰδέας της, τόσον ἐπιτηδεύως, ὥστε νὰ τὰς ἐκλαμβάνῃ ὡς ἰδίας ἐμπνεύσεις.

Ὁ ἰσχυρότερος σύμμαχος τῆς θελήσεως ἐν τῇ κοινοβουλίᾳ εἶνε ἡ εὐγλωττία. Καὶ αὕτη ἐπίσης εἶνε φυσικὴ τις ἱκανότης ἀπολύτως διακεκριμένη ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ πνεύματος. Δύναται τις νὰ εἶνε μέγας ἀνὴρ, ὡς φιλόσοφος ποιητῆς, στρατηγὸς ἢ νομοθέτης, χωρὶς τοῦτο νὰ συντελῆ πᾶσι εἰς τὸ νὰ δύναται νὰ συνθέτῃ λόγους προκαλοῦντας ἐντύπωσιν· ἐξ ἄλλου, δύναται τις νὰ ἔχῃ τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας καὶ νὰ ἔχῃ κοινωτάτην διάνοιαν. Ἡ ἱστορία τῶν κοινοβουλιῶν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἐλαχίστους μεγάλους ρήτορας εὐρύναντας τὸν πνευματικὸν ὄριζοντα τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ λαμπρότεραι ἀγορεύσεις, αἵτινες κατὰ τὰς ἱστορικὰς συζητήσεις προὐκάλεσαν σοβαρὰς ἀποφάσεις καὶ παρήσχον εἰς τοὺς ρήτορας δύναμιν καὶ δόξαν, ὅταν τὰς ἀναγινώσκῃ κανεὶς, προξενοῦν τόσον ἀσήμαντον ἐντύπωσιν, ὥστε διερωτᾶται τις, πῶς τοιαύτη ἀγόρευσις ἠδυνήθη νὰ ἐξασκήσῃ τόσον ἀκατάληπτον ἐπίδρασιν. Εἰς τὰς μεγάλας συναθροάσεις δὲν ἀκούονται εὐμενῶς αἱ φρόνιμοι λόγοι, ἀλλ' οἱ ἐπαγγελλόμενοι μετ' ἐμφάσεως. Τὸ φαινότερον καὶ ἀδρότερον ἐπιχείρημα, παριστώμενον ὑπὸ τοῦ ρήτορος ἀνευ μεγάλης

προπαρασκευής και άνευ συχνών επαναλήψεων, ένώπιον μεγάλου άριθμού άκροατών, δέν έχει πολλές έλπίδας να τους συναρπάση· τούναντίον μάλισσα συμβάλνει συχνότατα· οι άκροαται ούτω ο τείκουσι τυρλώς εις άνοήτους προκηρύξεις και υπό την επίδρασιν αούτων λαμβάνουν μετά σπουδής σχεδόν άνευθύνους αποφάσεις, τας όποιας βραδύτερον σκεπτόμενοι ψυχραιμότερον, δέν δύνανται να τας εξηγήσουν ούτε οι ίδιοι.

Έάν ο άρχηγός κόμματος συνδυάζη μετά της ισχυράς θελήσεως και τό ρητορικόν τάλαντον, διαδραματίζει τόν πρώτον ρόλον έν τή πολιτικῇ σκηνη. Έάν, τούναντίον, στερείται εύγλωττίας, μένει ώς σκηνοθέτης εις τά παρασκήνια και διευθύνει άόρατος εις τό κοινόν έλλην τήν πορείαν της κοινοβουλευτικής κωμωδίας, άσκών όμως άπόλυτον κέρρος επί των ήθοποιών. Υπάρχουν ρήτορες όμιλοῦντες άντ' αούτο, όπως, εις πολλές περιστάσεις, υπάρχουν και διάνοιαι άνεπιτυγμέναί αλλά στερούμεναι άποφασιστικότητας και δειλαί, αι όποιαι σκέπτονται άντ' αούτο.

Τό όργανον, διά του όποιου ο άρχηγός εξασκεί τήν δύναμίν του, είνε κατά φυσικόν λόγον τό «Κόμμα». Τί είνε κοινοβουλευτικόν κόμμα; Θεωρητικώς, ού έπρεπε να είνε συνένωσις ανθρώπων οτινες συγκεντροῦσι τας δυνάμεις των, όπως μετατρέψωσιν εις νόμους διέποντας τήν πολιτικὴν ζωὴν της χώρας, τας καινάς αούτων βλέψεις. Έν τή πράξει όμως δέν υπάρχει ούτε έν μέγα κόμμα, ούτε κόμμα επικρατοῦν ή ίκανόν να διοικήσῃ κόμμα συκρατούμενον διά του προγράμματός του, ώς δι' ένιαίου συνδέσμου. Ένδέχεται να υπάρχουν μικραι κοινοβουλευτικαι ομάδες, εκ δέ ται ή είκοσι τό πολύ προσώπων, και τοῦτο λόγω της κοινότητας των βλέψεων επί της πολιτικής ζωής του τόπου· αλλά τά μεγάλα κόμματα ούδέποτε σχηματίζονται άλλως, παρά υπό τήν επήρειαν της φιλοδοξίας, του έγωϊσμοῦ και της ισχυράς γοητείας μιας υπερόχου κεντρικής προσωπικότητας.

Οί άνθρωποι φυσικώς διαιροῦνται εις δύο τάξεις. Η μία είνε ώργανωμένη κατά τοιοῦτον τρόπον, ώστε να μή δύνανται να υποστῆ κυριαρχίαν τινά, δηλαδή υπό τήν σημερινήν πραγματι-

κήν κατάστασιν, ώς τήν εξέθεσα προηγουμένως, πρέπει αούτη να κυριαρχῆ. Έξ άντιθέτου, ή άλλη τάξις είνε πλασμένη διά τήν ύπακοήν, διότι αδυνατεί να λαμβάνη διαρκείς αποφάσεις, να εκτελή πράξεις της θελήσεώς της και ν' αναδέχεται τήν εούθύνην όλων των συνεπειών των πράξεων τούτων, εούθύνην, ήτις είνε τό άπαραίτητον συμπλήρωμα της έλευθερίας και της ανεξαρτησίας.

Η πρώτη τάξις μειονεκτεί κατά πολύ βεβαίως έν συγκρίσει προς τήν άλλην. Αφ' ής στιγμής λοιπόν άνθρωπος τις μή έχων άλλην άπαίτησιν από τό να ύπακούη, εύρεθῆ ένώπιον ένός εκ των ανθρώπων των πραικισμένων με θέλησιν και κέρρος, υποκλίγεται πρό αούτο και παραδίδει εύχαρίστως και μετ' άνακουφίσεως εις χειράς του τήν διεύθυνσιν των πράξεών του και τήν εξ αούτων εούθύνην. Οί ύποτακτικοί ούτοι άνθρωποι είνε πολλάκις εις θέσιν να εκτελώσι μετά μεγάλης δυνάμεως, επιδειξιότητος, επιμονής και θυσιών άκόμη τό έργον τό όποιον επιβάλλει εις αούτους ή θέλησις ένός άλλου. Αλλά πρέπει να δοθῆ εις αούτους ή παρόρμησις παρά της ξένης ταύτης θελήσεως. Έχουν όλα τά προσόντα· στεροῦνται μόνον πρωτοβουλίας· ήτις κατά βάθος είνε συνώνυμος της λέξεως· θέλησις. Οί άνθρωποι ούτοι σπεύδουν να τεθοῦν υπό τας διαταγάς ένός άρχηγού, εάν συναντήσουν τοιοῦτον. Αναγνωρίζουν ότι είνε μία δύναμις και έμπιστεύονται προθύμως τας ίκανότητάς των εις τήν διάθεσίν του, διότι είνε βέβαιον, ότι θα τούς οδηγῆσῃ εις τήν νίκην και εις τά λάφυρα.

Πάσαι αι ούσιώδεις λειτουργίαι του κοινοβουλευτισμοῦ άσκοῦνται αποκλειστικώς υπό των άρχηγών των κομμάτων. Αούτοι αποφασίζουν, αγωνίζονται και θριαμβεύουν. Αι δημόσιαι συνεδριάσεις είνε επουσιώδεις παραστάσεις έν αϊς άγορεύουσι διά να διατηρήσουν τούς φαινομενικούς τύπους του κοινοβουλευτισμοῦ. Αλλά σπανιώτατα συμβάλνει μία άγόρευσις να επιφέρῃ σοβαράς κοινοβουλευτικὰς αποφάσεις. Αι άγορεύσεις χρησιμεύουν διά να δίδουν εις τόν ρήτορα ισχύν και να τόν καθιστώσι παγκοίμως γνωστόν.

Ὁ ἐξευτελισμὸς τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀγορεύσεων. — Ἡὼς πέπτουν αἱ κυβερνήσεις. — Ἐγωϊσμοὶ καὶ βροντώδης ἀγόρευσις. — Ἀνακαταστάσεις τῶν πολιτικῶν ψευδῶν.

Ἄλλὰ κατὰ γενικὸν κανόνα, δὲν ἔχουν τὴν ἐλαχίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν πράξεων, τῶν ψήφων τῶν βουλευτῶν, διότι αἱ ψηφοφορίαι εἶνε καθωρισμένα ἐκτὸς τῆς αἰθούσης τῶν συνεδριάσεων, κανονισθεῖσαι ἤδη συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχηγοῦ, τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ματαιοδοξίας τῶν βουλευτῶν, σπανιώτατα δὲ καὶ εἰς ὄρισμένα σοβαρὰ ζητήματα ἀκριδῶς καὶ σαφῶς καθωρισμένα, συμφώνως πρὸς τὴν κρίσιν τῆς κοινῆς γνώμης. Τὰ λεγόμενα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συζητήσεων δὲν ἔχουν καμμίαν σημασίαν, θὰ ἠδύναντο νὰ καταργήσουν ἐντελῶς τὰς συζητήσεις καὶ νὰ περιορίζωνται εἰς τὸ νὰ θέτουν ὑπὸ τὴν ὀριστικήν κρίσιν μιᾶς ψηφοφορίας τὰς ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι λαμβάνονται ὑπὸ τῶν κομμάτων, συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν.

Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀνατροπὴ ἐνδὲς ἀρχηγοῦ κόμματος δὲν προέρχεται ἐκ τῶν σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ διαπράττη κατὰ τὴν ἀσκησιν τῆς ἰσχύος του καὶ τὰ ὁποῖα πάντοτε χρησιμεύουν μόνον ὡς προσχήματα τῶν ἐναντίων του ἐπιθέσεων ἢ πτώσεως του ἐπέρχεται ἢ διότι ἐνεφανίσθη ἀντίπαλος ἰσχυρότερός του ἢ διότι ἐλιποτάκτησαν οἱ μισθοφόροι του, τῶν ὁποίων τὴν ἀπλησίαν δὲν ἠθέλησεν ἢ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ, ἢ καὶ δι' ἀμφότερα τὰ αἷτια ταῦτα συγχρόνως. Μία ὑπουργικὴ μεταβολή, καὶ ὅταν ἀκόμη μεταδιβάσῃ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐνδὲς κόμματος εἰς χεῖρας ἄλλου ριζικῶς ἀντιθέτου, δὲν ἐπιφέρει ἀπολύτως οὐδεμίαν μεταβολὴν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς λειτουργίας τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Αἱ σχέσεις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ κράτος παραμένουν ἀπολύτως αἰ αὐταί, ὁ δὲ πολίτης δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀνάγκην, ἐκτὸς ἐὰν ἀναγινώσκῃ ἡμερησίως, νὰ μάθῃ ἐν

νέον ὑπουργεῖον καὶ νέον κόμμα ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν· αἱ λέξεις φιλελεύθερος καὶ συντηρητικὸς εἶνε ἀπλᾶ ὀνόματα, λέξεις καὶ προσωπεῖα τῆς φιλοδοξίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῶν πραγματικῶν δηλαδὴ αἰτίων ὄλων τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ὑπουργικῶν μεταβολῶν.

Ἴδού, ὅποια εἶνε ἡ δύναμις καὶ ἡ πολλαπλότης τοῦ πολιτικοῦ ψεύδους τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς πολλὰς χώρας ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἶνε τὸ παραβάν, ὀπισθεν τοῦ ὁποῖου δρᾷ ἡ ἀπολυταρχία καὶ ἡ ἐλίψη Θεοῦ βασιλεία. Ἐκεῖ, ὅπου ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἶνε πραγματικότης, ὅπου ἡ Βουλὴ βασιλεύει καὶ κυβερνᾷ πραγματι, κοινοβουλευτισμὸς οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ δικτατορίαν ὀλίγων προσωπικοτήτων αἷτινες, ἐξ ὑπατροπῆς, καταλαμβάνουν τὴν ἐξουσίαν. Θεωρητικῶς, ὁ κοινοβουλευτισμὸς πρέπει νὰ ἐξασφαλίζῃ εἰς τὴν πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν ἐπιρροήν· ἐν τῇ πραγματικότητι, ἡ διοίκησις τῶν κοινῶν εὐρίσκεται εἰς χεῖρας ἡμισείας δωδεκάδος πολιτικῶν ἀρχηγῶν, τῶν συμβούλων τῶν καὶ τῶν ἀκολουθῶν τῶν. Θεωρητικῶς, αἱ πεποιθήσεις δέον νὰ μορφώνωνται ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων, αἷτινα φέρουν εἰς φῶς αἱ κοινοβουλευτικαὶ συζητήσεις ἐν τῇ πραγματικότητι, αἱ πεποιθήσεις δὲν ἐκηρεάζονται ἐκ τῶν συζητήσεων ἀλλὰ διαμορφοῦνται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων. Θεωρητικῶς, οἱ βουλευταὶ δέον νὰ ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους· ἐν τῇ πραγματικότητι, δὲν σκέπτονται παρὰ τὰ ἰδικὰ τῶν συμφέροντα καὶ τὰ συμφέροντα τῶν φίλων τῶν. Θεωρητικῶς, οἱ βουλευταὶ ὀφείλουν νὰ εἶνε οἱ καλλίτεροι καὶ οἱ φρονιμώτεροι ἐν μέσῳ τῶν πολιτῶν· ἐν τῇ πραγματικότητι, δὲν εἶνε παρὰ οἱ φιλοδοξότεροι, οἱ ἐπιχειρηματικώτεροι καὶ οἱ βιαίότεροι. Θεωρητικῶς, ἡ ψήφισις ἐνδὲς ὑποψηφίου σημαίνει ὅτι ὁ ἐκλογεὺς τὸν γνωρίζει καὶ ἔχει πεποιθήσιν εἰς αὐτόν· ἐν τῇ πραγματικότητι, ὁ ἐκλογεὺς ψηφίζει ἄνθρωπον, περὶ τοῦ ὁποῖου οὐδὲν γνωρίζει συνήθως ἐκτὸς ἐκείνων, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων σμήνος θορυβοποιῶν ἐσφύριζον εἰς τὰ ὠτά του τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα. Αἱ δυνάμεις, αἷτινες θεωρητικῶς ὀφεί-

λου να διευθύνουν τὴν κυβερνητικὴν μηχανήν, εἶνε ἢ πείρα, ἢ προσοραιοκότης, ἢ ἀφιλοκέρδεια· πραγματικῶς τὴν θέτουν εἰς κίνησιν ἢ δραστηρίαν θέλησιν, ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ εὐγλωττία. Μία ὑψηλὴ διάνοια καὶ εἰς εὐγενῆς χαρακτήρ ὑποκύπτουν πρὸ τῆς ἐπιδεξιᾶς φλυαρίας καὶ τοῦ ἀδιασείστου θράσους· ἡ διεύθυνσις τῶν κοινοβουλιῶν ἀνήκει ὄχι εἰς τὴν φρόνησιν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀτομικὸν πείσμα καὶ τὴν βροντώδη ἀγόρευσιν. Ὁ ἀπλοὺς πολίτης δὲν ἔχει οὔτε ψυχρὸν ἔκ τῶν δικαιωμάτων τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, τῆς ὁποίας ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἶνε ἢ ἐνσάρκωσις. Ὁ πτωχὸς μου Ἰωάννης ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ, νὰ πληρῶνῃ φόρους, νὰ πληγῶνῃ τοὺς ἀγκῶνας τοῦ ἐπὶ μυρίων παραλόγων ἐμποδίων, ἀκριβῶς ὅπως καὶ πρότερον· ὁ κοινοβουλευτισμὸς, παρ' ὅσον τὸν θόρυβον καὶ τὰς χειρονομίας του, δὲν γίνεται εἰς αὐτὸν αἰσθητὸς ὡς ἀπτόν γεγονός, εἰμὴ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ψηφοφορίας, κατὰ τὴν ὁποίαν καταπονεῖ τοὺς πόδας του, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὸν τόπον, ὅπου εἶνε ἢ κά πη καὶ ὅταν παρατηρῇ εἰς τὴν ἐφημερίδα, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκει πλημμυρισμένην ἀπὸ κοινοβουλευτικῶν ἀπολογισμῶν, συνήθως ἀνιαρούς, ἐπὶ ζημίᾳ ἄλλης ὕλης περισσώτερον ψυχαγωγικῆς.

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΨΕΥΔΟΣ

Α'.

Τὸ πρῶτιστον ζήτημα καὶ ἡ πρωτεύουσα ἀνάγκη.—
"Ἐνδεεα καὶ πενία.

κ τῶν δεινῶν τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ βραχύτερον καὶ διαρκέστερον ἐκτεινόμενα καὶ ἐπηρεάζοντα τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων εἶνε τὰ οἰκονομικὰ δεινά. Μίγας ἀριθμὸς ἀνθρώπων δὲν ἀσχολοῦνται ποσῶς περὶ μεταφυσικῶν. Ὁ Θεὸς τοῖς εἶνε τόσον ἀδιάφορος, ὅσον καὶ ἡ ὄλη· μία δ' ἐγκύκλιος τοῦ Πάπα ἔτους ἐνδιαφέρει τόσον ὀλίγον, ὅσον ἡ γνωστὴ θεωρία [περὶ φυσικῶν ἐπιλογῶν· ἡ πίστις καὶ αἱ γνώσεις των εἶνε ὁμοίως ἐπιπόλαιαι. Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲν συγκινεῖ πολλοὺς ἀνθρώπους. Τὸ πλῆθος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐλάχιστα ἐνδιαφέρονται ἀνθὰ κυβερνηθῶν ἐν ἐνόματι ἑνὸς μονάρχου ἢ μιᾶς ἀπροσώπου δημοκρατίας εἶνε μεγαλύτερον ἢ ὅσον πιστεύει τις, δεδομένου ὅτι τὸ κράτος ἐμφανίζεται μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν ἀστυνομικοῦ ὀπαλήλου, εἰσπράκτορος φόρων καὶ δικαστοῦ. Ἐνθὰ τοῦναντίον, δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος πεπολιτισμένος μὴ εὐδρισκόμενος καθ' ἑκάστην ἀντιμέτωπος τῶν ζητημάτων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως. Τὰ φεινόμενα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς περιπέτουν εἰς τὴν ἐντύπωσιν καὶ τοῦ μάλλον ἀνοήτου παρατηρητοῦ. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχων συνείδησιν ἐκυτοῦ, αἰσθάνεται ἀνάγκας, μεμψιμοι-

ρεί ἢ ἐξανίσταται κατὰ τῶν δυσχερειῶν ἢ τῆς ἀδυναμίας τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τούτων, βλέπει μετὰ πικρίας τὴν δυσαναλογίαν μεταξὺ ἐργασίας καὶ τῶν ἀπολαύσεων, ἃς δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἐξ αὐτῆς, συγκρίνει τὸ ἰδικόν του μερίδιον ἐκ τῶν δώρων τῆς φύσεως καὶ τῶν δώρων τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας πρὸς τὸ μερίδιον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Πάντοτε μετὰ τινος ὤρας πεινᾷ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν περὶ τὸ ἐσπέρας εἶνε κουρασμένος, καὶ ὁσάκις βλέπει ἀντικείμενόν τι τὸ ὅποιον τῷ προξενεῖ ἐντύπωσιν, αἰσθάνεται τὴν ἐπιθυμίαν γὰρ τὸ ἀποκτήσῃ καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ φυσικοῦ ἐνστίκτου ὑπὸ τοῦ ὁποῦ παρακινεῖται γὰρ τιμῆσιν καὶ ὑψώσῃ τὴν προσωπικότητά του, διὰ προσθήκης στολισμάτων τὰ ὅποια προσδίδουν λαμπρότητα καὶ ἐλκύουν τὸ βλέμμα. Οὕτως αἱ σωματικαὶ συνθήκαι μᾶς ἀναγκάζουν διαρκῶς νὰ σκεπτόμεθα ἐπὶ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν γενικὴν οἰκονομικὴν κίνησιν, πρὸς τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀγαθῶν.

Οὐδὲν ἄλλο ζήτημα συγκινεῖ τόσο τὰ πλήθη. Κατὰ τὸν μεσαίωνα συνεχίζουν τὰ πλήθη ὅταν ὠμίλουν εἰς αὐτὰ περὶ θρησκείας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος, οἱ λαοὶ ἐφλέγοντο διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἐνάτου κυριαρχεῖ ἡ φωνὴ τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ἀνθρώπων ἣτις ζητεῖ ἄρτον. Ἡ κραυγὴ αὕτη, εἶνε ἡ μόνη βᾶσις τῆς πολιτικῆς, ἣτις πολλάκις προσπαθεῖ διὰ παντοειδῶν μέσων ν' ἀποτρίψῃ τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῆς σκέψεως, ἣτις τοὺς ἀπορροφᾷ τοιαῦτα μέσα εἶνε αἱ ἐξεγέρσεις τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς κοινωνικὰς τινὰς τάξεις, οἱ πόλεμοι, αἱ ἀποικίαι, αἱ ἐκθέσεις, αἱ δυναστικαὶ κωμῆδαι, αἱ κοινοβουλευτικαὶ φλυαρίαι ἢ αἱ λεγόμεναι μεταρρυθμίσεις. Πάντοτε ὁμως ἡ πολιτικὴ ἀναγκάζεται ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν μόνην ἐνασχόλησιν τοῦ κόσμου, εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πῶς νὰ κερδίσῃ τὸν ἄρτον του. Δὲν σκεπτανται πλέον σήμερον τὴν διὰ σταυροφορίας ἀπολύτρωσιν τοῦ Παυαγίου Τάφου, ἀλλὰ μόνον τὴν ἄρπαγὴν τοῦ Χρυσοῦ Δέρατος,

ἔπερ λέγεται εὐημερία, οὔτε ἐπαναστατοῦσι πλέον διὰ συνταγματικούς χάρτας ἢ δι' ἠχηρὰς δημοκρατικὰς λέξεις, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰς βαρείας ἀγγαρίας διὰ τὴν ἐπίτευξιν καλῆς διατροφῆς. Οὐδέποτε ἄλλοτε αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ πλουτοῦ καὶ τοῦ πτωχοῦ ὑπῆρξαν τόσο ἀπότομοι καὶ ἐμφανεῖς, ὅσον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ οἰκονομολόγοι, οἵτινες βεβαιοῦσι ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, ὅτι ἡ πτωχεὶα εἶνε τόσο καλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπότης, λογοπαικτοῦσιν. Ἐπάρχει ἀπόλυτος ἔνδεια καὶ σχετικὴ πτωχεὶα. Ἀπόλυτος ἔνδεια, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ ἢ λίαν ἀνεπαρκῶς δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς πραγματικὰς τοῦ ἀνάγκας, ἐκεῖνας δηλαδή αἵτινες προέρχονται ἐκ τῶν ζωτικῶν ὀργανικῶν τοῦ λειτουργικῶν, μὴ εὐρίσκων π. χ. ἐπαρκῆ τροφήν ἢ ἀποκτῶν αὐτὴν διὰ τῆς στερήσεως τῆς ἀναπαύσεως καὶ τοῦ ὕπνου, τῶν ὁποῶν ὁ ὀργανισμὸς ἔχει ἀνάγκην διὰ νὰ μὴ φθαρῇ πρόωρος. Ἐξ ἀντιθέτου σχετικὴ ἔνδεια εἶνε ἐκεῖνη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ τὰς δημιουργηθείσας τεχνητῶς, μὴ ἀποτελούσας ὄρους ἐκ τῶν ἀπαραιτητῶν τῆς ζωῆς, τῆς ὑγείας καὶ τὰς ὅποιας ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεται εἰμὴ μόνον συγκρίνων τὸν τρόπον τῆς ἰδικῆς τοῦ ζωῆς μὲ τὸν τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων.

Ἐκαστος κατ' ἴδιον τρόπον αἰσθάνεται ἑαυτὸν πτωχόν· ὁ ἐργάτης ἐὰν ἀδυνατῇ νὰ καπνίσῃ καὶ νὰ πῖνῃ οἰνόπνευμα, ὁ ἐργαστασιάρχης ἐὰν ἀδυνατῇ νὰ ἐνδυθῇ μεταξωτὰ καὶ νὰ γεμίσῃ τὴν οἰκίαν του μὲ περιττὰ ἐπιπλα, ὁ ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας ὅταν ἢ ἀπόκτησις κεφαλαίου τινος δὲν τὸν ἀπαλλάσσει τῆς φροντίδος διὰ τὰ τέκνα του ἢ διὰ τὰς ἡμέρας τοῦ γήρατός του. Ἡ πτωχεὶα αὕτη προφανῶς εἶνε σχετικὴ, οὕτως ὥστε ὁ καταστηματοῦχος προκαλεῖ τὴν ἐντύπωσιν πλουτοῦ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐργάτου καὶ εἰς καθηγητῆς θὰ ἐθεώρει θαυμάσιον τρόπον ζωῆς ἐκεῖνον ὅστις θὰ ἐφαίνετο ἀνιάρως εἰς ἕνα ἀριστοκράτην ἀνατεθραμμένον ἐν χλιδῇ καὶ εὐημερίᾳ· ἀλλ' ἡ πτωχεὶα αὕτη εἶνε καὶ ἐντελῶς ὑποκειμενικὴ, ἐφόσον ὑφίσταται μόνον εἰς τὴν φαντα-

σίαν τοῦ ἀτόμου καὶ δὲν συνεπάγεται πραγματικὴν χειροτέρευ-
σιν τῶν ἀπαραιτήτων ὄρων τῆς ὑπάρξεως καὶ συνεπῶς οὔτε φθο-
ρὰν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ γέρων Διογένης ἀπέδειξεν ἤδη πρὸ πολ-
λοῦ ὅτι δύναται τις νὰ περνᾷ πολὺ καλά, ὅταν ἱκανοποιῇ εὐκό-
λως τὰς ἀνάγκας τοῦ σώματός του.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπον τοῦ 19ου αἰῶνος, δούλου ὄλων
τῶν ἔξεων καὶ ὄλων τῶν ἀναγκῶν τῆς πεπολιτισμένης ζωῆς, ἡ
μεγάλη πλειονότης τῶν ἀνθρώπων φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε πάντοτε
σχετικῶς πτωχῆ, ὅσον καὶ ἂν ρίψη τις μακρὰν τὸ βλέμμα πρὸς
τὸ παρελθὸν καὶ τόσον πτωχοτέρα, ὅσον ἀφίσταται τοῦ παρελ-
θόντος. Τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνθρώπων ἦσαν χονδροειδέστερα καὶ
τὰ ἀνευέωναν ἀραιότερον, αἱ κατοικίαι τῶν ἦσαν ὀλιγώτερον
ἀνετοί, ἡ τροφή τῶν ἀπλουστέρα, ἡ ἐπίπλωσις σπανιωτέρα, εἶχον
ὀλιγώτερα μετρητὰ καὶ ὀλιγώτερα περιττὰ πράγματα. Ἄλλ' ἡ
σχετικὴ αὕτη πτωχεία δὲν συγκινεῖ πολὺ. Μόνη μίᾳ διεστραμ-
μένη γυνὴ θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶνε φρικῶδες τὸ γεγο-
νός, ὅτι γυνὴ τις τῶν Ἐσκιμῶων ὀφείλει νὰ προφυλαχθῇ κατὰ
τοῦ φόχου φέρουσα ἀντὶ σάκκου δέρμα φώκης, ἀντὶ νὰ προσ-
τρέξῃ εἰς τοὺς τόσον ἀκριβοὺς καὶ ἀκαλαισθήτους συνδυασμοὺς
τῆς μετάξης. Ἀμφιδάλλω ἂν ἡ ἐγκάρδιος εὐχὴ τοῦ ἀγαθοῦ βα-
σιλέως Ἐρρίκου Δ', εὐχομένου εἰς ἕκαστον χωρικὸν νὰ ἔχη
καθ' ἑκάστην Κυριακὴν μίαν ὄρνιθα εἰς τὴν χύτραν του, συνε-
κίνησε ἢ ἐνεθουσίασε ποτὲ τοὺς πραγματικοὺς χωρικοὺς, ἐνόσφ
οὔτοι ἠδύνατο νὰ χορταίνουσι ἀπὸ βραστὸν βόειον κρέας. Ἄλλ'
ἡ ἀπόλυτος πτωχεία, ἡ φυσιολογικὴ, δὲν ἐμφανίζεται ὡς στα-
θερὸν φαινόμενον, εἰμὴ συνσπείρα τοῦ ὑψηλοῦ καὶ νοσηροῦ
πολιτισμοῦ. Εἰς τὴν φυσικὴν ἢ ἐιέραν τινα κατάστασιν τοῦ
ἀνθρώπου ἢ εἰς τινα κατωτέραν βαθμίδα πολιτισμοῦ ἢ πτωχεία
αὕτη εἶνε ἀκατάληπτος. Ἡ πρώτη καὶ κυρία ζωτικὴ ἐργασία
παντὸς ὀργανικοῦ ὄντος, μονάδος ἢ ἐλέφαντος, βακτηρίας ἢ
δρυὸς εἶνε ἡ ἀναζήτησις ἐπαρκοῦς τροφῆς. Ἐὰν τὸ ὄν τοῦτο δὲν
τὴν εὐρίσκη, χάνεται· ἀλλὰ δὲν συνηθίζει προθύμως εἰς τὴν ἀνε-

πάρκειαν τῆς τροφῆς. Ὁ βιολογικὸς οὗτος νόμος διευθύνει τὸν
ἄνθρωπον καθὼς καὶ ὄλας τὰς λοιπὰς ζώσας ὑπάρξεις.

Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν ὑποκύπτει εἰς τὴν δυστυχίαν·
παλαίει κατ' αὐτῆς καὶ θριαμβεύει ἢ δὲν βραδύνει νὰ ἐξαφανι-
σθῇ. Ἐὰν εἶνε κυνηγὸς καὶ τὸ θήραμα ἐκλείψῃ ἐκ τοῦ τόπου,
μεταβαίνει καὶ αὐτὸς εἰς ἄλλον τόπον διὰ νὰ κυνηγήσῃ. Ἐὰν ὡς
καλλιεργητὴς κατέχη ἔδαφος ἀγονον, ζητεῖ γονιμοτέρας ἐκτά-
σεις. Ἐὰν ἄλλοι ἄνθρωποι παρεμβάλλωσι προσκόμματα εἰς τὴν
εὐρεσιν τροφῆς, λαμβάνει τὰ ὄπλα καὶ τοὺς φονεύει ἢ φονεύε-
ται. Ἡ ἀφθονία τότε εἶνε τὸ γέρας τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ θάρ-
ρους. Οὕτως ὁ χεῖμαρρος τῶν μεταναστεύσεων τῶν λαῶν
ἐξασπλοῦται διερχόμενος διὰ τόπων ἀχαρίστων, εἰς χώρας
εὐνοουμένας τοῦ ἡλίου· ὁ ἠρωϊσμός ἐνδὸς Γκένσεριχ καὶ ἐνδὸς
Ἀτίλλα, ἐνδὸς Σίγκισχαμ ἢ ἐνδὸς Γουλιέλμου τῆς Νορμαν-
δίας, ἔχει τὴν γένεσιν του ἐντὸς τοῦ στομάχου τῶν, ἐπὶ δὲ
τῶν πεδίων τῶν αἰματηρότερον καὶ ἐνδοξοτέρων μαχῶν τὰ
ὄπλα πάλλουσιν οἱ ποιηταὶ καὶ περὶ ὧν ὀμιλεῖ ἡ ἱστορία,
τὰ ὄπλα κρῖνον τὸ ζήτημα τοῦ δειπνοῦ.

Ἐν ὀλίγοις, ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν ὑποφέρει πραγμα-
τικὴν πτωχείαν, δηλαδὴ τὴν πείναν. Ἐξανίσταται ἀμέσως ἐναν-
τιον αὐτῆς καὶ ἀποκτᾷ τὴν ἀφθονίαν ἢ πίπτει ὑπὸ τὸν πέλεκυν
τοῦ ἐχθροῦ, πρὶν ἐξαντληθῇ βραδέως ὑπὸ τῶν στερήσεων.

Ἡ ἀπόλυτος πείνα ὡσαύτως δὲν συμβιβάζεται μὲ ἕνα πολι-
τισμὸν μὴ ὑπερβάντα ἀκόμη τὸ ὄριον τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν.
Ἐνόσφ εἰς λαὸς δὲν γνωρίζει εἰμὴ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνο-
τροφίαν καὶ τὴν οἰκιακὴν βιομηχανίαν, δύναται νὰ εἶνε πτωχὸς
εἰς πολὺτιμα μέταλλα, οὐδέποτε ὅμως μέλος αὐτοῦ θὰ στερηθῇ
τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος θραύσῃ τοὺς δε-
σμοὺς του μὲ τὴν τροφοδότειραν γῆν, ὅταν ἀποσπᾶται τῆς πι-
στῆς αὐλακος τοῦ ἀρότρου καὶ δὲν ἀκολουθῇ τὴν φύσιν, ἥτις
τοῦ παρέχει ἄρτον καὶ ὄπώρας, γάλα, ζῆα, θηράματα καὶ ἰχθῦς,
τότε κρύπτεται ὀπισθεν τῶν τειχῶν μιᾶς πόλεως, ἀρνεῖται τὸ
μερίδιόν του ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῶν δασῶν καὶ τῶν ποταμῶν· ἀδύ-

νατεῖ πλέον ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ καὶ φυτικοῦ βασιλείου νὰ πορισθῇ διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν τ' ἀναγκαῖα πρὸς βρῶσιν καὶ πόσιν ἀπὸ τοῦς σιτοβολῶνας, ἀπὸ τὸ πλούσιον ζωϊκὸν καὶ φυτικὸν βασιλεῖον· ἀναγκάζεται ν' ἀνταλλάξῃ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας διὰ τῶν φυσικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα κατέστησαν μονοπώλιον ἄλλων ἀνθρώπων· τότε μόνον ἀρχίζει διὰ μίαν μειονότητα ἢ ἱκανότητος τῆς ἐπισωρεύσεως «μεγάλου πλούτου» καὶ διὰ τὴν πλειονότητα καθίσταται δυνατὴ, ἀναπόφευκτος, ἢ «ἀπόλυτος πτωχέας» ἢ φυσιολογικὴ ἀθλιότης. Ἔθνος ἀποτελούμενον ἐξ ἐλευθέρων χωρικῶν δὲν εἶνε ποτὲ πτωχόν. Οὔτε δύναται νὰ γίνῃ τοιοῦτον εἰμὴ εἴταν ὁ χωρικὸς ὑπαχθῇ εἰς δουλείαν ἢ ἀνκυρίαρχός τις ἀφαιρέσῃ παρ' αὐτοῦ τὰ προϊόντα τῆς γῆς, εἴτε χρησιμοποίησῃ τὸ ἔθνος εἰς ἄλλους σκοποὺς μὴ ἐπιτρέπων εἰς αὐτὸ νὰ καλλιεργῆσῃ τὴν γῆν. Εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα εἶνε δυνατόν νὰ φθάσῃ ἂν αἱ μεγάλαι πόλεις πολλαπλασιαζόμεναι προσελκύουν μέγα μέρος τοῦ ἐθνικοῦ πληθυσμοῦ. Τέλος ὁ ἀνώτερος πολιτισμὸς καταδικάζει εἰς τὴν ἀπόλυτον πένιαν, τὴν ὀλονὲν ἀδξάνουσαν, πλῆθος ἀνθρώπων, εὐνοῶν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων ἐπὶ μειώσει τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μεγάλης βιομηχανίας εἰς βλάβην τῆς ζωϊκῆς καὶ φυτικῆς παραγωγῆς καὶ δημιουργῶν προλεταριάτον, (τάξιν πενήτων) ὅπερ δὲν ἔχει οὔτε σπιθαμὴν γῆς καὶ ἐξετροχιάσθη τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις εἶνε προωρισμένος ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν θὰ εὖρη κλειστὰ τὰ ἐργαστήρια, τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ σχετικὰ μηχανικὰ καταστήματα.

Ἴδου εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκονται τὰ κράτη τῆς δυτικῆς Εὐρώπης τὰ θεωρούμενα ὡς τὰ πλουσιώτερα καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένα. Οἱ λαοὶ τῶν βλέπουν μικρὰν μειονότητα νὰ ζῇ εἰς σκανδαλώδη καὶ πομπώδη πολυτέλειαν, κατεχομένην ἐν μέρει ἀπὸ πραγματικὴν φρενίτιδα ἀσωτίας· μετ' αὐτὴν βλέπουν μεγάλην πλειονότητα ἢ ὁποῖα δὲν κατορθώνει νὰ ζῇ παρά λιαν-ἐπιπότως, ἤτοι μεθ' ὄλας τῆς τᾶς προσπαθείας δὲν δύναται νὰ ἐπι-

τύχῃ ζωὴν ἀνταξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καθ' ἐκάστην ἢ μειονότης γίνεται πλουσιώτερα, ἢ ἀπόστασις τῶν δύο εἰδῶν τῆς ζωῆς καθίσταται μεγαλειτέρα καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἐπιρροή των ἐπὶ τοῦ κράτους ἰσχυρότεροι. Ὅταν γίνεται λόγος διὰ τὴν ἀφρονα ἀσωτίαν τῶν σημερινῶν ἑκατομμυριούχων καὶ δισεκατομμυριούχων, τινὲς τῶν ἱστορικῶν τοῦ πολιτισμοῦ λαμβάνουν ἕφος σοβαροφανές καὶ μὲ μειδίαμα οἴκτου εἰς τὴν τοιαύτην ἀμάθειαν ἀπαγγέλλουν λατινικοὺς τινὰς στίχους, διὰ τῶν ὁποίων προτίθενται ν' ἀποδείξουν ὅτι τὰ πράγματα πολὺ ἀπέχουν σήμερον τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὅποιον εἶχον φθάσει κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἢ καὶ εἰς τὸν μεσαίωνα. Ἡ δυσαναλογία, λέγουν μεταξὺ Κροισῶν καὶ πενήτων ἦτο τότε πολὺ μεγαλυτέρα ἢ σήμερον. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀπατηλὴ πλάνη. Περιουσίαι, ὡς αἱ σημεριναί, τῶν Ροκφέλερ, Venderbilt, βαρώνου Hirsch, Rothschild Krupp κλπ. 790 ἑκατομμυρίων φρ. καὶ ἄνω, ἦσαν ἀγνωστοί εἰς τὸν μεσαίωνα. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ εὐνοούμενος ἐνὸς δεσπότου, εἰς σατράπης, ἢ ἀνθύπατος κλπ. ληστεύοντες ὀλόκληρον ἐπαρχίαν ἢ ὀλόκληρον χώραν, πιθανὸν νὰ συνήθροισον τεραστίας περιουσίας, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος πλοῦτος δὲν διήρκει ποσῶς ὡμοίαζε μὲ τοὺς θησαυρούς, περὶ τῶν ὁποίων ἐμιλοῦν οἱ μῦθοι· σήμερον τὰς εἶχον καὶ αὖριον τὰς ἔχανον. Ὁ κάτοχός των ἔδλεπε σύντομον ὄνειρον, ἀπὸ τὸ ὅποιον τὸν ἐξήγειρε τὸ ἐγχειρίδιον ἐνὸς δολοφόνου ἢ μίαν ἀγρία κατάσχεσις, πρὸς ὄφελος τοῦ κυρίου του. Δὲν ὑπάρχει εἰς ὀλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἢ τῶν Ἀνατολικῶν Κρατῶν, οὔτε ἐν παράδειγμα περιουσίας, τόσον μεγάλης, μεταδιδομένης κληρονομικῶς εἰς διάστημα ἔστω καὶ τριῶν γενεῶν μόνον, καὶ κατόχου τοιαύτης περιουσίας, ὅστις ἀπήλαυσε τὰ πλούτη ἐν εἰρήνῃ, Ἐν πάσῃ περιπτώσει, οἱ ἑκατομμυριοῦχοι καὶ οἱ δισεκατομμυριοῦχοι ἦσαν σπανιώτεροι ἄλλοτε ἢ σήμερον· ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰδιωτῶν τῶν κατόχων περιουσίας ἀνωτέρας τῶν 25 ἑκατομμυρίων φράγκων ἐκάστου, κυμαίνεται μεταξὺ ὀκτακοσίων καὶ χιλίων· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχόντων περιουσίαν ἐνὸς ἑκατομμου-

ρίου ἀνέρχεται εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην—ἐὰν δὲν συγκαταριθμησώμεν καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου — εἰς ἑκατὸν χιλιάδας τοῦλάχιστον, πράγματι δὲ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον. Ἄφ' ἑτέρου, εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν ὑπῆρχε τόσον μέγα πλῆθος ἀνθρώπων στερουμένων τῶν πάντων, ἀπολύτως πτωχῶν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποῖαν ἔδωσα ἀνωτέρω εἰς τὴν λέξιν, ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἀγνοοῦν τὴν πρωΐαν τί θὰ γευματίσουν τὴν μεσημβρίαν καὶ ποῦ θ' ἀναπαυθοῦν τὴν ἑσπέραν. Βεβαίως, οἱ δοῦλοι τῆς ἀρχαιότητος καὶ οἱ ὑποτελεῖς τοῦ μεσαίωνα οὐδὲν ἐκέκτηντο ἀπολύτως, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι ἦσαν πράγμα (res), ἢτοι περιουσία ἐνὸς ἄλλου· ἀλλ' οἱ κύριοι τῶν ἐφρόντιζον δι' αὐτούς, τοῖς παρεῖχον τ' ἀναγκαιοῦντα διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας. Κατὰ τὸν μεσαίωνα, οἱ κακοφημισμένοι ἄνθρωποι, οἱ ἀλῆται, οἱ ἀγύρται, οἱ ἀθίγγανοι, οἱ παντός εἶδους πλανόδιοι πληθυσμοὶ ἦσαν ἐντελῶς ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας. Δὲν εἶχον καμμίαν περιουσίαν, τίποτε ἀπολύτως· σερῶμα οὐδαμῶς ὑπῆρχε δι' αὐτούς· ἤρνοοντο ἀκόμη εἰς αὐτοῦς· καὶ τὸ δικαίωμα νὰ παρατηρήσουν τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως, διότι δὲν ἦσαν πλασμένα δι' αὐτούς. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπαιτείας, τῶν κλοπῶν καὶ τῆς λεηλασίας ἐλυτροῦντο τῆς δυστυχίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ κοινωνία τοὺς κατεδίκαζε συστηματικῶς· ἡ ἀγχόνη καὶ ὁ τροχός, συχνότερον ἀπὸ τὴν γεροντικὴν ἐξάντλησιν, τοὺς ἐθανάτωνον· χορτάτοι ὅμως καὶ φαιδρῶν ἐπροχώρουν πρὸς τὸ ἰκρίωμα.

Τὸ σημερινὸν προλεταριάτον τῶν μεγαλουπόλεων δὲν ἔχει παρόμοιον εἰς τὴν ἱστορίαν· εἶνε προῖον τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ σημερινὸς προλετάριος εἶνε ἀθλιώτερος καὶ αὐτοῦ τοῦ δούλου τῆς ἀρχαιότητος, διότι δὲν τρέφεται ὑπὸ κυρίου τινός καὶ, ἐὰν ἀπέναντι τοῦ δούλου παρουσιάσῃ τὸ πλεονέκτημα τῆς ἐλευθερίας, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐλευθερία αὕτη εἶνε πρὸ πάντων ἐλευθερία θανάτου ἐκ πείνης. Ἡ θέσις του μάλιστα δὲν εἶνε τόσον καλὴ ὅσον ἡ τοῦ πλανοδίου τοῦ μεσαίωνα, διότι δὲν ἔχει τὴν φαιδρὰν ἐκείνου ἀνεξαρτησίαν καὶ δὲν ἐξανίσταται, παρὰ σπανιότατα, κατὰ τῆς κοινωνίας, δὲν δύναται δὲ

νὰ προσφύγῃ ὡς ἐκεῖνος εἰς τὴν κλοπὴν ἢ τὴν ληστείαν, διὰ νὰ προσπορισθῇ ὅ,τι ἢ ἰσχύουσα τάξις τῶν ἰδιοκτητῶν τοῦ ἀπαγορεύει. Ὁ πλούσιος λοιπὸν εἶνε πλουσιώτερος καὶ ὁ πτωχὸς πτωχότερος ἢ ὅσον ὑπέβησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς τῶν πλουσίων. Ἀδιακόπως μᾶς ζαλίζουσι μὲ τὰ λουκούλλεια γεύματα, τῶν ὁποίων τὰ ψιχία τρέφουσι ἀκόμη τοὺς ἐρασιτέχνους ἱστορικοὺς τῶν ἀνεκδότων. Εἶναι ζήτημα ἕως ἄν ἡ ἀρχαία Ρώμη εἶδε ποτὲ ἐορτὴν ἥτις ἐστοίχισε πεντακοσίας χιλιάδας φράγκων, ὅπως ὁ χορὸς τοῦ Κροίσου τῆς Νέας Ὑόρκης, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ἐσχάτως ὁ τύπος. Ἰδιώτης προσφέρων εἰς τοὺς προσκεκλημένους του πλακοῦντας ἀπὸ γλώσσας ἀηδέων ἢ εἰς μίαν Ἑλληνίδα ἑταίραν δῶρον ἀξίας [ὀλίγων ἑκατοντάδων χιλιάδων σεστερτσίων, ἐπροξένει εἰς τὴν Ρώμην τριαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε ὅλοι οἱ σατυρικοὶ καὶ οἱ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς του καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐπαναλαμβάνουν τὸ ὄνομά του. Σήμερον οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ χιλιάδων ἀνθρώπων, οἱ ἐπίκει πληρώνουν διακοσίας πενήκοντα χιλιάδας φράγκων διὰ μίαν συλλογὴν ἐπιτραπέζιων σκευῶν τῶν Σεβρῶν, ἑπτακοσίας χιλιάδας φράγκα δι' ἓνα ἵππον τοῦ ἵπποδρομίου, ἢ περὶ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀφήνουν μίαν κοκότταν νὰ σπαταλῆ ἐν ἑκατομμύριον φράγκων ἐντὸς ἐνὸς ἔτους. Ἡ λαμπρότης τῶν ὀργίων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαίωνα ἦτο ἐξαιρετικῶς σπάνιον καὶ μοναδικὸν φαινόμενον καὶ ἐνεποιεῖ ἐντύπωσιν ἀκριδῶς λόγῳ τῆς σπανιότητός του. Ἄλλως τε εἶχαν τὴν πρόνοιαν νὰ ἐπιδεικνύουν τὴν λαμπρότητα ταύτην ἐντὸς στενοῦ κύκλου, ἢ ἀπόκληρος μᾶζα δὲν ἔβλεπε τίποτε. Σήμερον αἱ ματαιοδοξίαι τῶν πλουσίων δὲν περιορίζονται ἐντὸς τῶν κλειστῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν ἐστιατορίων τῶν ἰδιωτικῶν μεγάρων, ἀλλ' ἐκτυλίσσονται ἐπιδεικτικῶς εἰς τοὺς δρόμους. Τὰ μέρη εἰς τὰ ὅποια ἐξαπλοῦται ἡ προκλητικὴ τῶν μεγαλοπρέπειαι εἶναι οἱ περίπατοι τῶν μεγαλουπόλεων, τὰ θέατρα, αἱ αἰθουσαι τῶν συναυλιῶν, τὰ ἵπποδρόμια, αἱ λουτροπόλεις. Αἱ ἀμαξαὶ τῶν διέρχονται πανταχό-

θεν ρίπτουσαι ψεκάδας πηλοῦ εἰς τοὺς γυμνόποδας, οἱ ὅποιοι ἀποθνήσκουν τῆς πείνης· οἱ ἀδάμαντες αὐτῶν φαίνονται ὅτι ἀκτινοβολοῦν ὄλην των τὴν λάμπην μόνον ἐκεῖ ὅπου δύνανται νὰ τυφλώσουν τοὺς προλεταρίους. Ἡ ἀσωτία των εὐρίσκει πρόθυμον κήρυκα τὸν τύπον καὶ ζητεῖ διὰ τῶν ἐφημερίδων νὰ ἐπιδείξη, εἰς ὄσους δὲν ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσουν ἰδίαις ὁμμασι, τὰ συχνὰ γεύματα καὶ τὴν ἀδιάπτωτον εὐτυχίαν τῶν πλουσίων. Οὕτω λοιπὸν ὁ σημερινὸς προλετάριος ἔχει ἔν ἐπιπλέον μέτρον συγκρίσεως, τὸ ὅποιον δὲν εἶχεν ὁ ἀρχαῖος προλετάριος. Αἱ ἀσωταὶ τῶν ἑκατομμυριούχων, τῶν ὁποίων γίνεται μάρτυς, καθίστανται τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς ἰδίας του ἀθλιότητος, ἥτις φανεροῦται εἰς αὐτὸν καθ' ὄλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας. Ἡ πτωχεία δὲν εἶναι κακόν, παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον τὴν αἰσθάνεται κανεὶς ὡς τοιοῦτον· οἱ ἑκατομμυριοῦχοι λοιπὸν ἐπαυξάνουν τῶν προλεταρίων τὴν αἴσθησιν τῆς ἰδίας των πτωχείας διὰ τῆς ἀστόχου καὶ προκλητικῆς ἐπιδείξεως τῶν ὀργίων των. Τὸ κοινὸν θέαμα τῆς ὀκνηρᾶς καὶ ἀπολαυστικῆς ζωῆς των ἐξεγείρει μοιραῶς τὴν δυσἀρεσκείαν καὶ τὸν φθόνον τῶν προλεταρίων καὶ τὸ ἠθικὸν τοῦτο δηλητηριὸν κατατρώγει δριμύτερον τὴν ψυχὴν των παρὰ αἱ ὀλιγαὶ στερήσεις.

Αἱ στερήσεις αὗται δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῶσι κατὰ τὴν ἀξίαν των. Ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν προλεταρίων εἰς τὰς πεπολιτισμένας χώρας διέρχεται τὴν ἀθλίαν τῆς ζωῆς ὑπὸ ὄρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους οὐδὲν ἐλεύθερον ζῶον τῆς ἐρήμου ζῆ. Ἡ κατοικία τοῦ προλεταρίου τῶν μεγαλουπόλεων εἶναι ἀσυγκρίτως βρωμερωτέρα καὶ νοσηροτέρα ἀπὸ τὴν καίτην τῶν μεγάλων θηρίων, ἀπὸ τὴν φωλεὰν μιᾶς ἀλώπεκος. Εἶναι ὀλιγώτερον ἐκείνων προφυλαγμένος ἀπὸ τοῦ ψύχους· ἡ δὲ τροφή του εἶναι ἀκριβῶς ὅση χρειάζεται διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ ἀμέσως ἐκ τῆς πείνης, μολονότι ὁ ἐκ πείνης θάνατος εἰς τὰς μεγαλουπόλεις εἶναι γεγονός· συμβαῖνον καθημερινῶς. Ἴνα καθησυχάσουν τὴν ἀνήσυχον συνείδησιν τῶν πλουσίων, οἱ οἰκονομολόγοι ἐπενόησαν τὴν κομπώδη

φράσιν: «ὁ σιδηροῦς νόμος τῶν ἡμερομισθίων». Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, τὸ ἡμερομισθίον δὲν ὑπερβαίνει οὔτε καὶ εἶνε κατώτερον τοῦ τοῦ ποσοῦ, τὸ ὅποιον ἀναλόγως τοῦ τόπου, ἀπαιτεῖται διὰ τὰ πρὸς ζῆν ἀναγκαῖα. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ὁ ἐργάτης δύναται νὰ κερδίσῃ ἂν ἔχῃ τὴν εὐπορίαν, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὅσα ἀρκοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας του. Θαυμάσιον, ἐὰν οὕτως εἶχον τὰ πράγματα· Τότε ὁ πλούσιος θὰ ἠδύνατο νὰ λέγῃ καθ' ἑαυτὸν, πρῶταν καὶ ἔσπεραν, ὅτι ὅλα εἶναι λαμπρὰ εἰς τὸν θαυμάσιον αὐτὸν κόσμον καὶ κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διαταράσῃ μὲ στεναγμοῦς ἢ βλασφημίας τὴν ἀνάπαυσιν του καὶ τὸν ὕπνον του. Ἀλλὰ, δυστυχῶς, ὁ περίφημος «σιδηροῦς νόμος τῶν ἡμερομισθίων» εἶνε ἰησουϊτισμὸς. Πρῶτον διότι οὐδόλως ἐφαρμόζεται εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐργασίαν. Καθ' ὅν χρόνον ἐργάζεται πραγματικῶς, ὁ ἐργάτης δὲν δύναται, εἰς οὐδὲν μέρος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, νὰ κερδίσῃ τόσα, ὥστε νὰ βάλῃ κατὰ μέρος κάτι διὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνεργείας του. Ἐφ' ὅσον μένει ἄνευ ἐργασίας περιπίπτει εἰς τελείαν ἔνδειαν καὶ εἰς μαρασμὸν λόγῳ τῶν στερήσεων.

Ἀλλ' ὡσαύτως ὁ «σιδηροῦς νόμος τῶν ἡμερομισθίων» δὲν ἔχει ἀξίαν οὔτε καὶ ὡς μέτρον τῆς ἀμοιβῆς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται πραγματικῶς. Ποιοῦ ποσοῦ, κατ' ἐλάχιστον ὄριον, ἔχει ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν συντήρησιν του; Προφανῶς, ἐκείνου, ὅπερ χρειάζεται, διὰ νὰ δύναται νὰ διατηρῇ ἔν καλῇ καταστάσει τὸν ὀργανισμόν του καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ φυσικὸν ὄριον τῆς ζωῆς. Ἀφ' ὅτου ἀρχίσῃ νὰ κοπιᾶζῃ περισσότερον ἢ ὅσον ἐπιτρέπει ἡ ἰδιοσυγκράσια τοῦ ὀργανισμοῦ του, ἢ νὰ στερεῖται τῆς τροφῆς, τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ὕπνου, τῶν ὁποίων τὸ σῶμά του ἔχει ἀνάγκη πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας του, τὸ ἄτομον περιπίπτει εἰς φυσιολογικὴν πτωχείαν. Ἡ ὑπερέντασις τῆς ἐργασίας, ὡς αἰτία ὀργανικοῦ μαρασμοῦ, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς τροφῆς ἥτις εἶνε συνώνυμος τῆς βραδείας ἀτροφίας τοῦ σώματος. Ἐὰν ὁ «σιδηροῦς νόμος τῶν ἡμερομισθίων» ἦτο πράγματι ὅ,τι ἰσχυρίζονται οἱ προβάλλοντες αὐτόν, ὁ ἡμερομισθίος ἐργάτης θὰ ὄφειλε διὰ τῆς ἐργασίας του τοῦλάχιστον

νά δύναται νά προάγῃ καί νά διατηρῇ τόν ὀργανισμόν του, εἰς τήν κατάστασιν τήν ὁποίαν ἐπιτρέπουν αὐτῷ αἱ φυσικαί του διαθέσεις νά φθάσῃ. Ἡ πείρα ὁμως ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἐργάτης ἐν Εὐρώπῃ δέν δύναται νά ἐπιτύχῃ τοῦτο. Ὁ αἰσιόδοξος οἰκονομολόγος προβάλλει θριαμβευτικῶς τόν «σιδηροῦν νόμον τῶν ἡμερομισθίων», ὅταν βλέπῃ ὅτι ὁ ἡμερομισθίος ἐργάτης, εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἡμερησίας ἐργασίας, δέν πίπτει νεκρὸς ἐκ πείνης, ἀλλὰ γεμίζει τόν στόμαχόν του μὲ γεώμηλα, καπνίζει τήν πίπαν του, πίνει τὸ ρακί του καί πείθει τόν ἑαυτόν του ὅτι περνᾷ καλά. Τότε ἔρχεται ἡ στατιστικὴ καί ἀποδεικνύει ὅτι ὁ μέσος ὄρος τῆς διάρκειας τῆς ζωῆς ἑνὸς ἡμερομισθίου ἐργάτου εἶνε κατὰ τὸ ἐν τρίτον, πολλάκις δὲ καί κατὰ τὸ ἥμισυ, βραχύτερος τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων τὰ ὁποῖα ἔχουν περιουσίαν καί ζῶσιν ὑπὸ τὸ ἴδιον κλίμα καί ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, ἀνήκουν δὲ εἰς τὸ ἴδιον ἔθνος. Ποῖος λοιπὸν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς προλεταρίους τὰ ἔτη τῆς ζωῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχον καί αὐτοὶ φυσικὸν δικαίωμα, ὡς τέκνα μιᾶς φυλῆς καί κάτοικοι τῆς αὐτῆς χώρας; Ποῖος ἄλλος; Ἡ πείνα, ἡ ἀθλιότης, αἱ στερήσεις ὑπονομεύουσαι βραδέως τὴν ὕγιαν των καί ἐξασθενίζουσαι τὸν ὀργανισμόν των. Τὸ ἡμερομισθίον λοιπὸν, ὡς εἶπομεν, εἶνε δυνατὸν τὸ πολὺ πολὺ, νά σώσῃ τὸν προλετᾶριον μόνον ἀπὸ τὸν ἄμεσον θάνατον ἐκ τῆς πείνης ἢ ἐκ τοῦ ψύχους, ὄχι ὁμως καί νά τὸν ὑπερασπίσῃ κατὰ τῆς πρόωρου καταπτώσεως τῶν δυνάμεων, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας καί τῆς ἀναπαύσεως. Αἱ στατιστικαὶ τῆς νοσηρότητος καί τῆς θνησιμότητος τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου στιγματίζουν τὸν «σιδηροῦν νόμον τῶν ἡμερομισθίων» ὡς ἀναλίσχοντον ψεῦδος.

Ἡ εἰκὼν τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς κοινωνίας δέν θά ἦτο πλήρης, ἐάν, παρὰ τὸν ἀλαξόνα ἐκατομμυριοῦχον καί τὸν προλετᾶριον τὸν καταδικασμένον εἰς τὰς νόσους καί τὸν πρόωρον θάνατον, δέν ἐσημείου καί ἄλλην τάξιν ἀνθρώπων ζῶσαν ἐπίσης ἐν στερήσεσιν. Ἐννοῶ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, οἵτινες, ἀνευ ἀτομικῆς των περιουσίας, πρόκειται νά κερ-

δίωσι τὸν ἄριτον των διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἡ προσφορά καί τοῦ πεδίου τούτου ὑπερβαίνει παντοῦ κατὰ πολὺ τὴν ζήτησιν. Τὰ λεγόμενα ἐλεύθερα στάδια εἶναι πανταχοῦ τόσον πλήρη ἐμποδίων, ὥστε οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὰ συντρίβονται οἰκτρῶς καί ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν λαμβάνει ἐν αὐτοῖς σκληροτάτας καί ἀηδεστάτας μορφὰς καί εἰαστάσεις. Οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι αἰτινες ἐπιζητοῦσι μίαν θέσιν δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν, μίαν ἔδραν καθηγητοῦ, μίαν ἐπιτυχίαν ὡς καλλιτέχνην εἴτε ὡς συγγραφεῖς, δικηγόροι, ἰατροί, μουσικοὶ κλπ. εἶνε, λόγῳ τῆς ὕψηλης των μορφώσεως, μάλλον εὐαίσθητοι εἰς τὴν ὀδυνηρὰν ἔντασιν τῆς συναισθήσεως τῆς δυστυχίας των· ἡ στενωτέρα δὲ συναναστροφή των μὲ ἀνθρώπους εὐποροῦντας προβάλλει συνεχῶς τὴν εἰκόνα τοῦ πλοῦτου ἀπέναντι τῆς ἰδικῆς των ἀθλιότητος. Αἱ κοινωνικαὶ προλήψεις ἐπιβάλλουν εἰς αὐτοὺς εἶδος ζωῆς, τὸ ὁποῖον μολονότι δέν εἶνε καλύτερον ἀπὸ ὕγιεινῆς ἀπόψεως, συνπάγεται θυσίας ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρας παρ' ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ζωὴ τοῦ προλεταρίου, καί ἡ εὐζωΐα ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ των εἶνε ἡ ἀνταμοιβὴ ταπεινώσεων, δυσαρρεσκειῶν καί δουλοφροσύνης, αἰτινες, διὰ τὰς εὐγενεῖς των φύσεις, εἶνε πολὺ ὀδυνηρότεραι ἢ αἱ ὕλικαι στερήσεις. Ἐπειδὴ οἱ ἀνθρώποι οὗτοι ὑποφέρουσι περισσότερον, ὑποφέρουσι μὲ ὀλιγωτέραν ὑπαμονὴν ἀπὸ τοὺς προλεταρίους τὸν ἐκδασμὸν τοῦ οἰκονομικοῦ καθεστώτος. Ὁ ἔχων περιουσίαν καλεῖ τοὺς ἀποτυγχάνοντας εἰς τὸν ἀγῶνα «ξεπεσμένους» καί προσποιεῖται ὅτι τοὺς περιφρονεῖ. Ἄλλ' οἱ «ξεπεσμένοι» οὗτοι εἶνε ἡ ἀπτόητος ἐμπροσθεφυλακὴ τοῦ σιρατοῦ, ὅστις πολιορκεῖ τὸ αὐθαδὲς οἰκονομικὸν οἰκοδόμημα καί τὸ ὁποῖον θά κατεδαφίσῃ ἄργα ἢ γρήγορα.

B'.

Αί πηγαὶ τοῦ πλούτου. — Ἡ κερδοσκοπία. — Αἱ
οἰκονομικαὶ ἀδικίαι. — Ἐργασία καὶ ἀργία.
— Ἡ ἐκπαίδευσις. — Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα.

Ἄς ἀναλύσωμεν τώρα λεπτομερῶς τὰ διάφορα μέρη τῆς εἰ-
κόνας τὴν ὁποίαν ἐχαράξομεν ἀνωτέρω. Εἶδαμεν ἐν αὐτῇ τὸν
πλούσιον ἀπολαύοντα χωρὶς νὰ ἐργάζεται, τὸν προλετάριον
καταδικασμένον εἰς φυσικὴν ἀπώλειαν καὶ τὸν σνευματικὸν
ἐργάτην συντριβόμενον ὑπὸ θανατηφόρου συναγωνισμοῦ.
Ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν πλουσίαν μειονότητα.

Ποῖαι εἶνε αἱ πηγαὶ τοῦ πλούτου τῆς μειονότητος ταύτης;
Ἡ ἐκληρονομησις ὁ πλούσιος τὴν περιουσίαν του καὶ περιορί-
ζεται εἰς τὴν διατήρησίν της, ἢ τὴν ἡδύνησιν, ἢ καὶ τὴν ἐδη-
μιούργησιν μόνος. Περὶ κληρονομίας θὰ ἐμιλήσωμεν διὰ μακρῶν
ἀργότερον. Ἐνταῦθα σημειώσωμεν μόνον ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἡ
μόνη ζῷσα ὑπαρξίς, ἣτις ὑπερβάλλει τὴν φυσικὴν φροντίδα διὰ
τοὺς ἀπογόνους τῆς. Ἡ φροντίς αὕτη εἶνε ἀναμφιδόλως μίᾳ τῶν
ἐκδηλώσεων τοῦ ἐνστίκτου τῆς συντηρήσεως τοῦ εἴδους καὶ ἀνα-
γκαῖον συμπλήρωμα τοῦ τῆς ἀναπαραγωγῆς· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος
φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ μὴ ἐργάζεται πλέον διὰ τὴν
ἰδίαν του ὑπόστασιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπερχομένην γενεάν μέχρι
τῆς πλήρους ἀνακτύξεως αὐτῆς καὶ, ὡς ἂν μὴ ἦτο τοῦτο ἀρκε-
τὸν, διὰ τὰς πλέον μακροχρόνιους γενεὰς τοῦ μέλλοντος. Ἡ
αὔξησις τῶν ἐκ κληρονομίας μεγάλων περιουσιῶν συνετελέσθη
ἄνευ τῆς ἐλαχίστης συμμετοχῆς τῶν κατόχων των καὶ πρωτί-
στως ἢ αὔξησις αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας των.
Αἱ μεγάλαι καὶ ἀρχαῖαι περιουσίαι, συνίστανται γενικῶς ἀπὸ
ἀκινήτους ἰδιοκτησίας, γαίας καὶ οἰκοδομᾶς. Ἡ ἀξία τῶν οἰκο-
πέδων καὶ τῶν οἰκοδομῶν αὐξάνονται πανταχοῦ ἀπὸ ἔτους εἰς
ἔτος καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν περιουσιῶν τούτων αὐξάνεται ἐπίσης
μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας γίνονται

εὐθηνότερα, τὰ τρόφιμα ὅμως καθίστανται ὀλιγὰ ἀκριβότερα·
αἱ κατοικίαι εἰς τὰς πόλεις, οἱ ὁποῖαι ἐπέκτεινονται ἀδιακόπως
ἀπεβαίνουν καθ' ἡμέραν περισσότερο στενόχωροι καὶ ἀκριβώ-
τεροι. Τινὲς τῶν οἰκονομολόγων ἀρνοῦνται τὴν ὑπερτίμησιν τῶν
πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ἀλλὰ μόνον διὰ σοφισμάτων δύναται
νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς λόγους των. Ἀναμφιδόλως, εἰς ὅσας ἐπο-
χὰς τὸ ἐμπόριον ἦτο δυσκολώτερον ἀπὸ σήμερον, οἱ λιμεῖ ἦσαν
συχνότεροι. Ἐν ἔτος κακῆς συγκομιδῆς ἠδύνατο εἰς τινὰ μέρη νὰ
ὑψώσῃ τὸς τιμὰς τῶν τροφίμων εἰς τιμὰς μυθωδῶς ἀπιστεύτους.

Μολονότι αἱ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι οὕτιαι μεταπτώσεις ἐπαυ-
σαν, ἢ μέση τιμὴ τοῦ σίτου καὶ τοῦ κρέατος αὐξάνει συνε-
χῶς· ἢ ἐκμετάλλευσίς ἀπεράντων παρθένων ἐκτάσεων ἐν Ἀμε-
ρικῇ καὶ Αὐστραλίᾳ, δὲν ἀναχαιτίζει τὴν ὑπερτίμησιν ταύτην·
ἀλλὰ μόνον τῆς ἀνακόπτει ὀλίγον τὴν δύναμιν. Εἰς προσεχῆς
ἡμέρας μέλλον, ὅποτε ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια θὰ ἐξαντλήσῃ καὶ
τὰς νέας ἡπείρους καὶ τὸ ἄριστον δὲν θὰ εὐρίσκῃ πλέον παρθέ-
νον γῆν, ἢ τιμὴ τῶν τροφίμων θ' αὐξηθῇ ὑπερμέτρως, ἐνῶ ἐξ
ἄλλου, λόγῳ τῶν συνεχῶν τελειοποιήσεων τῶν μηχανῶν καὶ τῆς
ὁσημέραι μεγαλυτέρας χρησιμοποιήσεως φυσικῶν δυνάμεων, δὲν
πρέπει ν' ἀναμένεται ἡ παύσις τῆς ὑποτιμήσεως τῶν βιομηχανι-
κῶν προϊόντων. Τὸ διπλοῦν τοῦτο ρεῦμα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς,
ἐκ τῆς τάσεως πρὸς ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων καὶ ἢ τὰς τῶν
βιομηχανικῶν προϊόντων πρὸς ὑποτίμησιν καθιστᾷ τὸν πτωχὸν
βιομηχανικὸν ἐργάτην ὀλιγὰ πτωχότερον, καὶ τὸν πλούσιον
γαιοκτῆμονα ὀλιγὰ πλουσιώτερον. Ὁ πρῶτος ὀφείλει πάντοτε
νὰ ἐργάζεται περισσότερο ἵνα παραγάγῃ ὀλιγὰ μεγαλυτέραν
πασότητα ἐμπορευμάτων, διὰ νὰ προμηθεύεται τὰ ἀπορρίματα
πρὸς συντήρησιν τοῦ φυσικὰ προϊόντα· ὁ δεῦτερος δύναται ὀλι-
γὰ ν' ἀνταλλάσῃ τὰ προϊόντα τοῦ κτήματός του ἀντὶ μεγαλυ-
τέρου ποσοῦ βιομηχανικῶν προϊόντων. Ὁ προλετάριος χρειάζε-
ται ὁσημέραι μεγαλυτέρον κόπον ἵνα διατρέφεται ἐπαρκῶς,
ὁ δὲ γαιοκτῆμων δύναται νὰ κατασκαταλᾷ ὀλιγὰ εὐκολώτερον
τὸ πρεῖδόν τῆς ἐργασίας τοῦ πρώτου· ὁ ἀριθμὸς τῶν προλετα-

ρίων— κάλλιον εἶπεν τῶν δούλων, εἴτινες ἐργάζονται διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν πλουσίων— αὐξάνει συνεχῶς. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἡ προσωπική του ἀξία, ἀλλ' ὁ ἐλαττωματικὸς ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας ὅστις καθιστᾷ ὀλονὲν πλουσιώτερον τὸν κληρονομοῦντα περιουσίαν, γαίας καὶ οἰκίας. Ὁ κοινωνικὸς οὗτος ὀργανισμὸς θέτει τὴν καλλιεργήσιμον γῆν εἰς χεῖρας ὀλίγων γαιοκτημόνων καὶ ἐπισωρεύει εἰς τὰς μεγαλοπόλεις τοὺς προλεταρίους τοὺς στερηθέντας τοῦ μεριδίου των ἐπὶ τῶν γαιῶν.

Δημιουργεῖν καὶ νέας περιουσίας διὰ τοῦ ἐμπορίου, τῆς κερδοσκοπίας ἢ τῆς μεγάλης βιομηχανίας. Ἄς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς σπανίας ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ τύχη φέρει εἰς ἓν ἄτομον μέγαν πλοῦτον, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως, ἐπὶ παραδείγματι, χρυσορυχείων, ἀδαμάντων, πηγῶν πετρελαίου κλπ., τὰς ὁποίας, χάρις εἰς τὰς ἐπικρατούσας περὶ ἰδιοκτησίας ιδέας, δύναται ὁ ἐφευρέτης νὰ κρατήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ τὰς ἐκμεταλλευθῇ πρὸς ὄφελός του. Αἱ ἐξαιρετικαὶ οὗτοι περιπτώσεις δύνανται ἄλλως τε νὰ ἐνδιαφέρουν ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως τὴν ἐπιστήμην ἀπεδεικνύουσαι σφαιρὰν μίαν ἄλλην οἰκονομικὴν πολιτικὴν θεωρίαν ἣτις θεωρεῖ τὸ κεφάλαιον ὡς ἐπισωρευθεῖσαν ἐργασίαν. Ποίαν ἐργασίαν ἀντιπροσωπεύει, λοιπὸν, εἰς ἀδάμας ἴσου μεγέθους μὲ τὸν Κοχινὸρ, τὸν ὁποῖον εἰς τυχοδιώκτης τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς εὗρισκει τυχαίως καὶ τὸν πωλεῖ ἀντὶ πολλῶν ἑκατομμυρίων; Εἰς καθηγητῆς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας δὲν θὰ διστάσῃ ν' ἀπαντήσῃ ὅτι τὸ κειμήλιον τοῦτο εἶνε ἀνταμοιβὴ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἔσκαψε διὰ νὰ τὸ πάρῃ. Ἡ ἐπιστήμη δύναται ν' ἀρκεσθῇ εἰς τοιαύτην ἐξήγησιν καὶ θὰ ἱκανοποιηθῇ· ἀλλ' ὁ κοινὸς νοῦς ἀπορρίπτει τοιαύτην ἐπιστήμην, ἐπινοηθεῖσαν ὑπὸ βλακῶν πρὸς χρῆσιν ἡλιθίων ὅπως συγκαλύψῃ καὶ δικαιολογήσῃ διὰ φράσεων κενῶν τὰς ἀδικίας τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Τὸ νόμιμον ἐμπόριον εἶνε ἡ συναλλαγή μεταξὺ τοῦ παραγωγοῦ καὶ τοῦ καταναλωτοῦ καὶ πληρῶνεται διὰ τὴν μεσολάησιν

του ταύτην, θέτον εἰς τὸν λογαριασμὸν τοῦ τελευταίου ἀγοραστοῦ, ὑπὸ τύπον αὐξήσεως τῆς τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος, φόρον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτοον σημαντικόν· ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν μας τοιοῦτον ἐμπόριον εἰς πολὺ ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις προάγει εἰς μεγάλα πλοῦτη. Πλείστοι ἄνθρωποι ἀρκούνται νὰ κερδίζουσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἢ νὰ ἐξασφαλίζουσι μετρίαν εὐημερίαν, ἐνῶ ὁ μετὰξὺ τῶν ἐμπόρων συναγωνισμὸς εἶνε μέγιστος καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς μεγάλα κέρδη. Ἡ γενικὴ τάσις τοῦ μικροῦ ἢ μεγάλου ἐμπορίου εἶνε ἡ κατάργησις ὄλων τῶν περιττῶν διαμέσων, ἵνα τεθοῦν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀμεσώτεραν συνάφειαν ὁ καταναλωτῆς καὶ ὁ παραγωγός, καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος ἀπὸ τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον προσέθεσαν οἱ διάμεσοι. Ἐν τούτοις εἰς πολλὰς περιπτώσεις εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ τιμὴ τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν κάλυψιν τῶν ἐξόδων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν ἔμπορον ἐὰν κητορθῶσι νὰ παραλύσῃ ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμὸν. Ἐκεῖνος ὅστις, ὑπὸ δυσχερεῖς συνθήκας καὶ διὰ μέσου πολλῶν κινδύνων, μεταβαίνει νὰ προμηθευθῇ ἐμπορεύματα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς, ἢ ἀπὸ τοὺς ἀγρίους λαοὺς τῆς Ἀσίας, θὰ δυνήθῃ νὰ πωλήσῃ τὰ ἐμπορεύματά του εἰς μέγα κέρδος, διότι ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶνε πρόθυμοι, χάριν τοῦ πλοῦτου, νὰ ἐκθέσουν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν των ἢ τὴν υἰείαν των. Ἐπὶ τινὰ χρόνον, θ' ἀφήσουν μόνον τὸν ριψοκίνδυνον ἐπιχειρηματίαν εἰς τὸ ἐμπρικὸν ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς κατέκτησεν. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ ἄνευ συναγωνισμοῦ ἐκμετάλλευσις δὲν θὰ διαρκέσῃ πολὺ, διότι οἱ κίνδυνοι ἐλαττοῦνται, ἐφόσον συνεχίζονται καὶ ἐπέρχεται ἐξοικείωσις εἰς αὐτούς, ἢ δὲ πρότερον ἀπροσπέλαστος χώρα περιέρχεται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ γενικοῦ συναγωνισμοῦ. Ἐντὸς 20—30 ἐτῶν, ἡ πηγὴ αὕτη τοῦ μεγάλου πλοῦτου θὰ στερεύσῃ ἔντελως. Οἱ ἔμποροι θὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Κίνας, μὲ ὅσην εὐκολίαν εἰσέδυσαν εἰς πᾶσαν χώραν τῆς Εὐρώπης καὶ

τῆς Ἀμερικῆς· θὰ ὑψώσουν ἐκεῖ τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς καὶ θὰ καταβιδάσουν τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως, ὅσον θὰ τοῖς εἶνε δυνατόν ἀνευ ζημίας· καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ ἐλεφαντόδοντος εἰς τὸ Κόγκον ἢ τοῦ βάμβακος εἰς τὴν Κίναν, θ' ἀποδίδῃ μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ὅπως δηλαδὴ τὸ ἀκίνδυνον καὶ εἰρηνικὸν ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς πόλεις.

Δύναται τις ἐπίσης νὰ πραγματοποιήσῃ ὑτέρογκα κέρδη διὰ τῆς μονοπωλήσεως ἐνὸς εἴδους ἀπαραιτήτου εἰς τὸν καταναλωτὴν εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀγοραστὴς ὀφείλει ἢ νὰ στερηθῇ τοῦ εἴδους τούτου, ἢ νὰ τὸ πληρώσῃ εἰς τὴν ζητουμένην ὑπέρμετρον τιμὴν. Ἀλλὰ τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἐξέρχεται τῆς νομιμότητος καὶ ἀποτελεῖ ἐκδιασμόν, τὸν ὅποιον νομοθεσαὶ τινὲς (ὡς ἡ Γαλλικὴ) θεωροῦν ὡς μονοπωλιακὴν κερδοσκοπίαν ἀξιοτιμώρητον. Τοῦτο μᾶς φέρει εἰς τὴν δευτέραν πηγὴν τοῦ πλοῦτου, τὴν κερδοσκοπίαν.

Ἡ κερδοσκοπία εἶνε ἓξ τῶν μᾶλλον ἀφορήτων καὶ νοσηροτέρων φαινομένων τοῦ οἰκονομικοῦ ἡμῶν ὄργανισμοῦ. Ἐμδριθεῖς τινες μελετηταὶ θεωροῦντες ἐξοχὸν πᾶν ὅ,τι ὑψίσταται, ἐζητήσαν νὰ ὑπεραμυνθοῦν τῆς κερδοσκοπίας· τὴν ἔκριναν ἀνεγκαίαν καὶ ἐκηρύχθησαν μάλιστα ὑπὲρ αὐτῆς. Θὰ ἀποδείξω ὅμως εἰς τοὺς ζαλισμένους αὐτοὺς ὑπὲρ πολλὰς ἀρχῆς ἀγωνίζονται. Ὁ κερδοσκόπος διαδραματίζει ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ τὸ μέρος ἐνὸς παρασίτου μὴ παραγόντος οὐδέν, μὴ προσφέροντος ὡς ὁ ἔμπορος τοῦλάχιστον τὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμφισβητητίμου· ὑπηρεσίης τοῦ μετολαθοῦντος καὶ περιορισμένου μόνον εἰς τὸν διὰ τοῦ δόλου ἢ τῆς βίας σφετερισμὸν ἀπὸ τοὺς πραγματικῶς ἐργαζομένους τοῦ καθαρώτερου μέρους τῆς ἐργασίας των. Ὁ κερδοσκόπος εἶνε ληστὴς τῶν μεγάλων ὀδῶν ἀπογυμνῶν κυριολεκτικῶς· ἐπὶ μικρᾷ ἀποζημιώσει τοὺς παραγωγοὺς καὶ τὰ προϊόντα των καὶ ἀναγκάζων διὰ τῆς βίας τοὺς καταναλωτὰς ν' ἀγοράσουν ἀπ' αὐτοῦ κατὰ πολὺ ἀκριβώτερον. Τὸ ὄπλον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκδέρει παραγωγοὺς καὶ καταναλωτὰς, εἶνε δίκωπον καὶ διομάζεται: «ὑπερτίμητις καὶ ὑπε-

τίμησις». Ἴδου πῶς τὸ μεταχειρίζεται. Ἐὰν σκοπεύῃ νὰ γυμνώσῃ τὸν παραγωγόν, πωλεῖ μίαν ἡμέραν ἐμπορεύματα, τὰ ὅποια δὲν ἔχει, εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς ἀγορᾶς, ὁ ἰσχυόμενος νὰ τὰ παραδόσῃ εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν, ἐνὸς μηνός, τριῶν μηνῶν. Ὁ ἀγοραστὴς φυσικῶς ἀπευθύνεται εἰς τὸν κερδοσκόπον, ἀπλῶν τὸν παραγωγόν, διότι ὁ δεύτερος πωλεῖ ἀκριβώτερον. Ὁ παραγωγὸς μένει μὲ τὸ ἐμπόρευσμά του καὶ δὲν ἔχει τότε παρά δύο δρόμους ν' ἀκολουθήσῃ. Ἐὰν εἶνε πλούσιος καὶ δύναται ν' ἀναμένῃ ἀνευ ζημίας, διὰ νὰ πωλήσῃ τὰ προϊόντα του, ὁ κερδοσκόπος δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν προθεσμίαν τὰ προϊόντα εἰς τὴν χαμηλὴν τιμὴν, τὴν ὅποian προσεδόκα· θὰ ἀναγκασθῇ νὰ τὰ πληρώσῃ εἰς τὴν τιμὴν, τὴν ὅποian θὰ τοῦ ζητήσῃ ὁ παραγωγός, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ κλέπτης κλέπτεται. Ἐὰν, τοῦναντίον, ὁ παραγωγὸς εἶνε ἀναγκασμένος νὰ ἐκποιήσῃ ἀμέσως τὰ ἐμπορεύματά του, τοῦθ' ὀπερ συμβαίνει συχνότερον, πρέπει νὰ ὑποβιδάσῃ τὰς τιμὰς του μέχρι δτου εὐρη ἀγοραστὰς· ὀφείλει, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ ζητῇ ὀλιγώτερα τοῦ κερδοσκόπου, ὅστις θὰ εἶνε κατ' ἀνάγκην ὁ ἀγοραστὴς τότε, διότι ὁ καταναλωτὴς ἔκαμεν ἤδη τὰς προμηθειὰς του ἀπὸ τὸν κερδοσκόπον, ὅστις οὕτω θ' ἀποκτήσῃ τὰ ἐμπορεύματα εἰς τιμὴν κατωτέραν ἐκείνης εἰς ἣν θὰ τὰ πωλήσῃ. Ὁ παραγωγὸς ἴσως καταστραφῇ, ἀλλ' ὁ κερδοσκόπος ἀφήρσεν ἐκ τῆς πλευρᾶς του τὴν λίτραν τοῦ κρέατος, ὡς ὁ Ἑβραῖος τοῦ Σαίξπηρου.

Ἐὰν τοῦναντίον, ὁ κερδοσκόπος θέλῃ νὰ ληστεύσῃ τὸν καταναλωτὴν, ἀγοράζει ὅσα ἐμπορεύματα εὐρη, εἰς ἣν τιμὴν ζητήσῃ ὁ παραγωγός· δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο ἀνευ δυσκολίας, διότι ἡ ὑπόθεσις δὲν τοῦ στοιχίζει οὔτε ὀβολόν· δὲν πληρώνει τοῖς μετρητοῖς, ἀλλ' ὀρίζει μόνον προθεσμίαν ἐξοφλήσεως, μετὰ ἑβδομάδας ἢ μῆνας. Ὁ κερδοσκόπος χωρὶς νὰ προκαταβάλλῃ λεπτόν γίνεται κάτοχος τῶν ἐμπορευμάτων καὶ, ὅταν ὁ καταναλωτὴς θελήσῃ ν' ἀγοράσῃ τοιαῦτα, ὀφείλει νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν κερδοσκόπον ὅταν ἴηποτε τιμὴν τοῦ ζητήσῃ. Ὁ κερδοσκόπος διὰ τῆς

μιάς χειρός λαμβάνει τὸ χρήμα τοῦ καταναλωτοῦ καί, ἀφοῦ βάλῃ εἰς τὰ θυλάκιά του ὅσα δυνήθῃ περισσότερα, διὰ τῆς ἀλλῆς χειρός πληρώνει τότε τὸν παραγωγόν. Καί οὕτως ὁ κερδοσκόπος χωρὶς νὰ ἐργασθῇ γίνεται πλούσιος καὶ ἰσχυρός, χωρὶς ποσῶς νὰ ὠφελήσῃ τὸ σύνολον· ἀποκτᾷ ἀπεριόριστον πλῆθος, διαθέτουσαν ὀλόκληρα κεφάλαια. Ἐάν πτωχὸς τις ἐργάτης θελήσῃ νὰ καταστῇ ἀνεξάρτητος, συναντᾷ μυρίας δυσκολίας διὰ νὰ δανεισθῇ τὸ μικρὸν ποσὸν ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ προμηθευθῇ τὰ ἐργαλεία του καὶ τὰς πρώτας ὕλας καὶ διὰ νὰ συντηρηθῇ μέχρις οὗ πωλήσῃ τὰ πρώτα προϊόντα του. Ἐάν ὁμοίως τοῦναντίον, θρασύς τις ἀποφασίσας νὰ ζῇ ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων, θελήσῃ νὰ κάμῃ κερδοσκοπικὰς ἀγοραπωλίας οἱ παραγωγοὶ καὶ οἱ καταναλωταί, χωρὶς νὰ παρακληθοῦν κἂν τίθενται εἰς τὰς διαταγὰς του. Λέγουσιν, ὅτι δὲν διατρέχουν κανένα κίνδυνον, ὅτι ἡ χορηγηθεῖσα πίστις εἶνε ἀπλῶς θεωρητικὴ, ὁ παραγωγὸς δὲν παραδίδει τὸ εἶδος του ἀλλὰ παρέχει μόνον τὴν βεβαίωσιν ὅτι θὰ τὸ παραδῶσῃ εἰς ὀρισμένην ἡμέραν καὶ εἰς τιμὴν ὀρισμένην, ὑπὸ τὸν ὅρον, ἐγγυεῖται, ὅτι θὰ καταβληθῇ τὸ ἀντίτιμον εἰς μετρητὰ· ἐξ ἄλλου ὁ καταναλωτὴς δὲν προπληρώνει τὸ ἀντίτιμον τοῦ ἐμπορεύματος, ἀλλὰ ὑπόσχεται μόνον ὅτι θὰ πληρώσῃ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ παραλάβῃ τὸ ἐμπόρευμα. Ἄλλ' ἡ θεωρητικὴ αὕτη πίστις εἶνε ἀρκετὴ διὰ νὰ δυνήθῃ ὁ κερδοσκόπος ἐκ τοῦ μηδενὸς νὰ δημιουργήσῃ σκανδαλώδη πλοῦτη.

Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἐργαζόμενοι εἶνε φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν κερδοσκόπον. Ὅλοι αἱ ἀνάγκαι μας προβλέπονται, ὅλα τὰ εἶδη τῆς καταναλώσεως προηγοράσθησαν ἐπὶ πιετώσει ὑπὸ τῆς κερδοσκοπίας καὶ ἐπωλήθησαν εἰς ἡμᾶς τοῖς μετρητοῖς, ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβώτερον. Δὲν δυνάμεθα νὰ φάγωμεν ἐν τεμάχιον ἄρτου, νὰ κλίνωμεν τὴν κεφαλὴν ὑπὸ μίαν στέγην, νὰ καταθέσωμεν μερικὰς οἰκονομίας, χωρὶς νὰ πληρώσωμεν φόρους εἰς τὸν κερδοσκόπον ἐπὶ τῶν δημητριακῶν, ἐπὶ τῶν κτημάτων, ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, ἐπὶ τῶν ἀξιών τοῦ χρηματιστηρίου. Ἢδὴ ὁ φόρος,

τὸν ὅποιον πληρώνομεν εἰς τὸ κράτος εἶνε ἀρκετὰ βρῦς, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἐλαφρότερος ἐκείνου, τὸν ὅποιον καταβάλλομεν εἰς τὴν κερδοσκοπίαν. Ἐπειράθησαν νὰ ἐπαινέσωσι τὸ χρηματιστήριον ὡς ἴδρυμα ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον. Εἶνε ἀπλῶς τερατώδες. Τί ! Τὸ χρηματιστήριον εἶνε ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον; Μήπως περιορίσθη ποτὲ εἰς τὰ θεωρητικὰ του ὅρια; Ὑπῆρξε ποτὲ ἀπλῶς ἡ ἀγορά, ἐν ἣ ὁ καλῆς πίστεως ἀγοραστὴς συναντᾷ τὸν καλῆς πίστεως πωλητὴν καὶ ἐν ἣ ἔντιμος ζήτησις ἀντιμετωπίζει εἰλικρινῆ προσφορὰν; Παρεβολὴ τοῦ χρηματιστηρίου πρὸς δηλητηριώδες δένδρον παρέχει ἀμυδρὰν μόνον καὶ ἀτελεῖ αὐτοῦ εἰκόνα, διότι καθιστᾷ ἀντιληπτὴν μίαν μόνον ἐποψίν τῆς δράσεώς του, ἣτοι τὴν ἐπίδρασιν ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν τοῦ λαοῦ. Τὸ χρηματιστήριον εἶνε σπήλαιον ληστῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἱ νεώτεροι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι τῶν λησιάρχων τοῦ μεσαίωνος ἐγκαθιδρύονται καὶ ἀποκεφαλίζουσιν τοὺς διαβάτας. Ὅπως οἱ λήσταρχοι, καὶ οἱ κερδοσκόποι τοῦ χρηματιστηρίου σχηματίζουσιν ἐν εἶδος ἀριστοκρατίας τρεφομένης ἐκ τῆς λαϊκῆς μάζης, ὅπως ἐκεῖνοι οἰκειοποιοῦνται τὸ δικαίωμα τοῦ φορολογεῖν πειρατικῶς τὸν ἔμπορον καὶ τὸν τεχνίτην· εὐτυχέστεροι τῶν ἐρχιληστῶν οὐδένα κίνδυνον διατρέχουσιν νὰ κρεμασθοῦν ὡς λωποδύται συλλαμβανόμενοι ἐπ' αὐτοφώρῳ λωποδυτοῦντες.

Παρηγοροῦνται οἱ ἄνθρωποι ἐνίοτε μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ κερδοσκοπία εἰς κρίσιμους στιγμὰς χάνει διὰ μιάς τῶν ὅτι συνέλιξε διὰ πολυετοῦς ληστείας. Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε γοητεία, δελεάζουσα τὴν ἠθικὴν τῶν ἱεροκηρύκων, ἐπιθυμούντων νὰ βλέπουν τὴν τιμωρίαν ὡς συνέπειαν τοῦ ἐγκλήματος. Καὶ ὅταν ἀκόμη κρίσις τις ἀναγκάσῃ τὴν κερδοσκόπον ν' ἀφήσῃ τὴν λείαν του, δὲν θὰ δυνήθῃ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ τοῦ νὰ μὴ διήγην, ἕως τότε, εἰ πολλὰ ἔτη ἰσως, ζωὴν σκανδαλωδῶς πολυτελεῖ, δι' ἐξόδων τῶν ἐργαζομένων μελῶν τῆς κοινωνίας. Ὁ κερδοσκόπος εἶνε πιθανὸν εἰς τὸ τέλος νὰ χάσῃ τὴν περιουσίαν του, ἀλλ' ὅσα τυχὸν ἔφαγε καὶ ἔπινε, τὸν καμπανίτην τὸν ὅποιον ἐσκόρπισε ποταμηδόν, τοὺς σωροὺς τοῦ χρυσοῦ, τὸν ὅποιον ἔχασεν ἐπὶ τῆς πρασίνης τραπέ-

ζης, τὰς ὥρας τὰς ὁποίας διήλθε μὲ τὰς ἐρωμένας του, οὐδεμίαν δύναμιν ἐν τῷ κόσμῳ θὰ δυνηθῆ νὰ τὰς ἀποζημιώσῃ. Ἄλλως τε, πᾶσα κρίσις δὲν εἶνε καταστραπτική παρὰ μόνον εἰς τινὰς κερδοσκόπους καὶ ὄχι εἰς ὅλους γενικῶς. Τοῦναντίον, αἱ κρίσεις εἶνε μεγάλαι ἐορταὶ διὰ τὴν κερδοσκοπίαν, εἶνε εὐκαιρία νὰ ἐξασθενίσωσι διὰ μιᾶς ὅλην τὴν παραγωγικὴν καὶ οἰκονόμον μαζάν ἑνὸς λαοῦ ἢ ἑνὸς μέρους τοῦ κόσμου. Τότε τὸ μέγα κεφάλαιον ἀνοίγει τὸ θηριώδες στόμα του καὶ καταβροχθίζει ὄχι μόνον τὴν μικρὰν περιουσίαν τοῦ κοινοῦ, ὅπερ ἐπιζητεῖ μίαν τοποθέτησιν τῶν ἐκ τῶν οἰκονομιῶν ὀλίγων χρημάτων του, ἀλλὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν μικροτέρων παικτῶν, οἵτινες, ἐν τῇ χρηματιστηρίῳ, περιστοιχίζουσιν τοὺς μεγάλους παίχτας, ὅπως οἱ ποντικοὶ τὸν λέοντα. Οἱ μεγάλοι ἐκπεσμοὶ τοῦ χρηματιστηρίου προκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, τὸ ὅποion τὰς ἐκμεταλλεύεται. Τὸ μέγα κεφάλαιον ἀγοράζει μὲ ἐκπτώσιν ὅλας τὰς ἀξίας καὶ κατόπιν τὰς μεταπωλεῖ μὲ τεράστιον κέρδος, μόλις παρέλθῃ ἡ θύελλα, εἰς τοὺς ἰδίους ἐκείνους, παρὰ τῶν ὁποίων τὰς ἠγόρασεν εἰς τιμὴν πανικοῦ! Κατόπιν, εἰς ἄλλην κρίσιν, τὰς ἀγοράζει μὲ τιμὰς ἐξευτελιστικὰς καὶ τὰς μεταπωλεῖ εἰς ὑπερόγκους τοιαύτας. Ἐπαναλαμβάνει τὸ σκληρὸν τοῦτο παιγνίδιον κατὰ μακρὰς ἢ βραχείας περιόδους—ἀναλόγως τῶν περιστάσεων—καθ' ὅσον εἰ ἐργάται καὶ οἱ παραγωγοὶ κατορθώνουν νὰ γεμίσουν πάλιν τὰ συρτάρια, εἰς τὰ ὁποῖα φυλάττουν τὰς οἰκονομίας των. Αἱ οἰκονομικαὶ κρίσεις εἶνε κανονικαὶ θλίψεις ὑδραυλικοῦ ἐμβόλου, δι' ὧν τὸ μέγα κεφάλαιον ἀντλεῖ ἐν εἴδει σέφωτος, διὰ τὰς ἰδέας του θεξαμενάς, τὸ ὅλικόν περισσεύμα τῆς ἐργασίας τοῦ λαοῦ.

Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς κερδοσκοπίας λέγουσιν: ὁ κερδοσκόπος παίξει νόμιμον πρόσωπον εἰς τὸ οἰκονομικὸν δράμα· τὸ κέρδος του εἶνε ἀμοιβὴ μείζονος διορατικότητος, νοσημονεστέρως προβλέψεως, ταχυτέρας κρίσεως καὶ μεγαλυτέρας τόλμης. Τὸ ἐπιχειρημα-

ἀξίζει νὰ σημειωθῆ. Ὅσοι λοιπὸν ἐπειδὴ ὁ κερδοσκόπος διαθέτει μέσα πληροφοριῶν ἀπρόσιτα εἰς τὸ πολὺ κοινόν, ἐπειδὴ φρεσίνεται τὰς ζημίας ὀλιγώτερον ἑνὸς ἐντίμου ἀνθρώπου ὅστις κάμνει οἰκονομίας, ἐπειδὴ ἐκτιμᾷ ἐπιδειξιώτερον ἐκείνου τὰς διαφορὰς πιθανότητος, ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπογυμνώσῃ τὸν ἐργάτην τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας του καὶ νὰ ἐπισωρεύῃ πλοῦτη μένων ἐντελῶς ἀργός! Τὸ δικαίωμα λοιπὸν τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κερδοσκόπος ἔχει καλλίτερα ὄπλα: πληροφορίας, μεγαλυτέραν τόλμην—τὴν τόλμην νὰ παίξῃ τὰ χρήματα τῶν ἄλλων—περισσοτέραν δύναμιν—τὴν δύναμιν τῆς κρίσεως καὶ τοῦ πνεύματος. Ἄλλὰ τότε, ὡς ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ὁ προλετάριος ἔχει καλλίτερα ὄπλα: ἐπαναληπτικὰ τυφέκια καὶ βόμβας ἐκ δυναμίτιδος, ὅτι ἔχει καὶ μεγαλύτερον ἀκόμη θάρρος—τὸ θάρρος νὰ διακινδυνεύῃ τὴν ζωὴν του—καὶ δύναμιν ἀνωτέραν—τὴν δύναμιν τῶν μυῶν καὶ τῶν ὀστέων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἰ ὑπέρμαχοι τῆς κερδοσκοπίας ὀφείλουν ν' ἀναγνωρίσουν εἰς τοὺς προλεταρίους τὸ δικαίωμα, ὅπως, καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειράν των, ἀπογυμνώσουν τοὺς κερδοσκόπους. Ἄλλως, ἡ θεωρία των, διὰ τῆς ὁποίας θέλουσιν νὰ νομιμοποιήσουν τὴν κερδοσκοπίαν, εἶνε ψεῦδος.

Ἡ τρίτη πηγὴ μεγάλου πλοῦτου εἶνε ἡ μεγάλη βιομηχανία. Κατ' αὐτὴν ὁ ἰδιοκτήτης ἢ ὁ διαχειριστὴς κεφαλαίου ἐκμεταλλεύεται τοὺς ἡμερομισθίους ἐργάτας, οἱ ὅποιοι ἐκμισθώνουν εἰς αὐτὸν τὴν ἐργατικὴν των δύναμιν. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῆς δυνάμεως ταύτης—ἀξίας ἐκδηλουμένης διὰ τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων του καὶ τοῦ καταδαλλομένου ἡμερομισθίου—ἀποτελεῖ τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου· καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, τὸ κέρδος τοῦτο εἶνε δυσανάλογον καὶ μεροληπτικόν. Τὸ κέρδος τοῦτο συνήθως ὀρίζουν ὡς ἀμοιβὴν τῆς διανοητικῆς ἐργασίας τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἴδού ἡ ἀπάντησις· ἡ διανοητικὴ ἐργασία, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ τεχνικὴ καὶ ἐμπορικὴ διεύθυνσις μεγάλου τινὸς ἐργαστασίου οὐδόπως δύναται νὰ συγ-

κριθῆ με τὴν ἐργασίαν τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ τὴν φιλολογικὴν παραγωγὴν, μόλις δυναμένη νὰ παραβληθῆ με τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν ἀνωτέρου τινὸς ὑπαλλήλου τοῦ Κράτους ἢ ἐνὸς ἐπιστάτου, προσώπων δηλαδὴ τῶν ὁποίων ὁ μισθὸς πολὺ ἀπέχει τοῦ εἰσοδήματος ἐνὸς μεγάλου ἐργαστασιάρχου. Οὕτε πάλιν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου ὡς ἀπλοῦν τόκον τοῦ κεφαλαίου του· διότι οὐδεὶς ἐργαστασιάρχης καθορίζει τὴν τιμὴν τῶν προϊόντων του, εἰς τρόπον ὥστε, μετὰ τὴν προαφαίρεσιν τῶν ἐξόδων, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ μισθοῦ τῆς διανοητικῆς του ἐργασίας, νὰ τοῦ μένη κέρδος 4 ἢ 5 %^ο, ὅσοι εἶνε σήμερον ὁ τόκος εἰς τὴν συνήθη τοποθέτησιν τῶν χρημάτων· τοῦναντίον ὅμως ἡ τιμὴ αὕτη καθορίζεται, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ συναγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν ἐργαστασιάρχων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τῆ βάσει τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης προσφορᾶς τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Ὁ ἐργαστασιάρχης ποθεῖ, πρὸ παντός, νὰ πληρώσῃ τὸν ἐργάτην ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον καὶ νὰ λάβῃ κατόπιν ἐκ τοῦ ἀγοραστοῦ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον κέρδος. Ἐὰν ἡ συρροὴ τῶν ἐργατῶν τοῦ ἐπιτρέπη νὰ τοῦ μισθώσῃ με γελόιον ἡμερομισθιον καὶ ἐὰν ἡ ἔλλειψις ἀνταγωνισμοῦ, ἢ ἄλλαι περιστάσεις, τῷ ἐπιτρέπωσι νὰ πωλήσῃ πολὺ ἀκριβὰ τὰ προϊόντα του, εὐδ' ἐπὶ στιγμὴν θὰ διατάσῃ νὰ κερδίσῃ ὅχι τὰ 4 ἢ 9 %^ο, ἀλλὰ 100 % καὶ πλέον. Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐργάτου ὑπὸ τοῦ κεφαλαιούχου λέγουσι ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ κέρδη τοῦ ἐπιχειρηματίου θὰ ἐπτώχυνε τὸν ἐργαστασιάρχην, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπλούτιζε τοὺς ἐργάτας· δὲν θὰ ὑψωνε εἰμὴ κατ' ἐλάχιστον τὰ ἡμερομισθία, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις κατ' ὀλίγους ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν. Ὡραῖον ἐπιχείρημα, μὰ τὴν ἀλήθειαν! Δὲν πρόκειται ὅτι ὁ ἐργάτης φορολογεῖται κατ' ὀλίγα λεπτά τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ὅτι φορολογεῖται πρὸς ὄφελος τοῦ κεφαλαιούχου. Ἴσως ὁ ἐργάτης νὰ ἐκέρδιζε μόνον ὀλίγα λεπτά ἐπὶ πλέον, ἐὰν ἐλάμβανε καθ' ἐκάστην εἰς χρῆμα ὅλα τὰ κέρδη τῆς ἐργασίας

του. Ἄλλ' ἐν τίνι δικαιώματι τὸν ἀναγκάζει νὰ προσφέρῃ δῶρον, ἔστω καὶ ἐλάχιστον ποσὸν ἐκ τῆς ἐργασίας του, εἰς ἐπιχειρηματίαν, λαβόντα ἤδη τοὺς τόκους τῶν κεφαλαίων του καὶ τὸν ὑπέρμετρον μισθὸν τῆς προβληματικῆς αὐτοῦ διανοητικῆς ἐργασίας; Ἐπιθέσατε, ὅτι νόμος τις ἐπιβάλλει εἰς ἕκαστον κάτοικον τοῦ Γερμανικοῦ κράτους νὰ πληρώνῃ κατ' ἔτος ἀνά ἕν λεπτὸν πρὸς ὄφελος οἰουδήποτε προσώπου, ὅχι ὅμως ὡς ἀμοιβὴν ὑπηρεσιῶν, παρασχεθεισῶν εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅχι ὡς μισθὸν εἰς ἀντάλλαγμα ἐργασίας τινός, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς δῶρον. Τὸ οὕτως εὐνοούμενον πρόσωπον θὰ ἐλάμβανεν ἐτήσιον εἰσόδημα ἡμισυ περίπου ἑκατομμύριον φράγκων· ἕκαστος φορολογούμενος τί θὰ ἐπλήρωνεν; ἕν λεπτὸν κατ' ἔτος—ἐντελῶς ἀσήμαντον ποσόν. Ἐν λεπτὸν! εἶνε τόσο μικρὸν τὸ ποσόν, ὥστε δὲν ἀξίζει νὰ γίνεταί λόγος. Καὶ ὅμως ὅλον τὸ ἔθνος σύσσωμον θὰ ἐξηγείρετο μετὰ κραυγῶν ἀγανακτικῆσεως κατὰ τοιοῦτου αὐθαϊρέτου καὶ ἀδίκου νόμου. Ὁ οἰκονομικὸς λοιπὸν νόμος ἐπιβάλλει εἰς μίαν μερίδα τοῦ ἔθνους, τὴν πτωχοτέραν, εἰς τοὺς προλεταρίους, φόρον ὅχι ἐνὸς λεπτοῦ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον 30—40, πολλάκι δὲ καὶ 200—300 φράγκων κατ' ἔτος πρὸς ὄφελος τοῦ αὐτοῦ εὐνοούμενου προσώπου· ὅσοι δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν φόρον αὐτὸν εὐρίσκουν τὸν νόμον τοῦ πολὺ φυσικόν. Ἡ ἀδικία καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις εἶνε ἡ αὐτὴ· ἀλλ' ἡ ἀδικία κατὰ τῶν προλεταρίων γίνεται ἐλάχιστα ἢ οὐδόπως αισθητῆ, διότι ἐξασκεῖται ἀπ' αἰώνων, διότι κατέστη ἕξις καὶ ἴσως διότι δὲν παρουσιάζει τὴν παράδοξον ὄψιν, τὴν ὅποیان ὀφείλει νὰ περιβληθῇ πᾶσα ἀλήθεια, διὰ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς στενάς διανοίας.

Εἶδομεν λοιπὸν ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, τὰ μεγάλα-πλούτη ἀποκτώνται διὰ τῆς αἰκισιοποιήσεως τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων καὶ οὐδέποτε διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας. Ἡ ἐργασία ἐνὸς ἑκάστου ἀτόμου γενικῶς ἐπιτρέπει μόνον εἰς αὐτὸ νὰ συντηρηταί, ἐνίοτε νὰ οἰκονομῇ μερικὰ χρήματα διὰ τὸ γῆρας του ἢ δι' ἐνδεχομένην ἀσθένειάν του, σπανίως δὲ νὰ ἐπιτύχῃ λογικὴν τινα εὐημερίαν. Ἴατροί, δικηγόροι, συγγραφεῖς, ζωγράφοι καὶ δρα.

μικροί ἤθοποιοὶ εἶνε ἀληθῆς ὅτι δύνανται νὰ πωλῶσι τόσον ἀκριβῶς τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας των, ὥστε νὰ φθάσουν ἐτήσιον εἰσόδημα ἀνερχόμενον εἰς ἓν ἑκατομμύριον καί, εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των, ἄνευ κερδοσκοπίας, ἄνευ παρανόμου κέρδους, πιθανὸν νὰ ἔχουν συλλέξη περιουσίαν εἰκοσιν ἑκατομμυρίων. Ἄλλ' εἰς ὅλον τὸν κόσμον μόλις εὗρισκονται διακόσιοι τοιοῦτοι εὐτυχεῖς ἄνθρωποι, ἴσως μάλιστα νὰ μὴ ὑπάρχουν οὔτε ἑκατόν. Τὰ δὲ πλούτη των, ἐὰν τὰ ἐξετάσῃ τις ἐκ τοῦ πληθύν, ἔχουν κάποιον χαρακτηρὰ παρασιτικόν, ἐκτὸς τοῦ πλούτου τῶν συγγραφέων. Ὅταν εἰς συγγραφεὺς κερδίξῃ ἓν ἑκατομμύριον φράγκων, διότι τὸ βιβλίον τὸ ὁποῖον ἔγραψεν, ἐπωλήθη εἰς ἓν ἢ δύο ἑκατομμύρια ἀντιτύπων, τὸ ἑκατομμύριον ἐκεῖνο τῶν φράγκων παριστᾷ τὸ ἀντίτιμον τῆς διανοητικῆς ἐργασίας, τὸ ὁποῖον ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης καταβάλλει ἐκουσίως καὶ προθύμως. Ἄλλ' ὅταν εἰς ζωγράφος πωλῇ μίαν του εἰκόνα 500 χιλιάδας φράγκων, ὅταν εἰς χειρουργὸς λαμβάνῃ 50 χιλιάδας φράγκων διὰ μίαν ἐγχείρησιν, ἢ εἰς δικηγόρος διὰ μίαν δίκην, ἢ ὅταν μία ἀοιδὸς λαμβάνῃ 20 χιλιάδας φράγκων διὰ μίαν παράστασιν, τὰ ποσὰ ταῦτα δὲν εἶνε ἡ ἔκφρασις τῆς γενικῆς συγκαταθέσεως τοῦ λαοῦ ἀλλὰ δεικνύουσιν ἀπλῶς, ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον μία μειονότης ἑκατομμυριοῦχων οἵτινες ἀπέκτησαν τὰ πλούτη ὄχι διὰ τῆς ἐργασίας των καὶ στεροῦνται τοῦ μέτρου τῆς ἐκτιμῆσεως ἑνὸς ἔργου—ἐκανοιοῦντες μίαν των πρόσκαιρον ἰδιοτροπίαν χωρὶς νὰ συλλογισθῶσι τὰ διατεθέντα πρὸς τοῦτο ποσὰ καὶ ἐπιζητοῦντες νὰ προμηθευθοῦν, εἰς πείσμα τῶν ἀντιζήλων των, ἀντι οἰουδήποτε ποσοῦ, τὰ σπάνια ἔργα, ὡς εἶνε π. χ. μία εἰκὼν ζωγράφου, ἓν ἄμα τῆς δαίνα καλλιτέχνηδος, ἢ ἐπίσκεψις τοῦ τάδε δικαστήμου ἰατροῦ ἢ ἡ ὑπεράσπισις τοῦ δαίνα διαπρεπεῖος δικηγόρου.

Ἐξαιρουμένων ὅμως τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες ἀσκοῦντες ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα, ἐπιτυχάνουν κατὰ τρόπον ἐντελῶς ἐξαιρετικόν, δὲν ὑπάρχει οὐδεμίαν παράδοσιν τοῦ γενικοῦ κανόνος, καθ' ὃν αἱ μεγάλαί περιουσίαι προέρχονται ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἄλλων καὶ δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν ἄλλην

προέλευσιν. Ἐὰν ἡ ἀξία τῆς περιουσίας τῆς κληρονομηθείσης ὑπὸ τοῦ γαιοκτήμονος αὐξάνῃ, τοῦτο συμβαίνει, διότι ὁσημέραι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀποσπωμένων ἐργατῶν γίνεται περισσότερος, διότι ἡ βιομηχανία ἐπεκτείνεται πάντοτε περισσότερο, διότι αἱ μεγάλαί πόλεις ὑπερεκχειλίζουσι, διότι ἡ ἐργασία τῆς πεπολιτισμένης κοινωνίας τείνουσα πρὸς τὴν βιομηχανίαν, ὀψώνει τὴν τιμὴν τῶν τροφίμων, καθ' ὃ μέτρον καταδιβάσει τὴν τιμὴν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων: μὲ ἄλλας λέξεις, διότι ἄλλοι ἐργάζονται καὶ ὄχι ὁ ἴδιος ὁ γαιοκτήμων. Ὁ κερδοσκόπος, ἐπισσώρευων ἑκατομμύρια, τὰ ἀποκτᾷ διὰ τῆς καταχρησεως μιᾶς ὑπερτέρας δυνάμεως—τῆς ἐνομαζομένης: δόλου, πληροφοριῶν, σχέσεων—διὰ τῆς ὁποίας γυμνώνει τοὺς ἐργαζομένους καὶ ἐξοικονομοῦντας, ὅπως ὁ ὀπλισμένος ληστής τοὺς ταξειδιώτας. Ὁ βιομήχανος ἐπιχειρηματίας, ὅστις γίνεται Κροῖσος, ὀφείλει τοῦτο εἰς τὴν μεθοδικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι δίκην κατοικιδίων ζῶων, δέχονται ἀντι τῆς ἐργασίας των, νομὴν καὶ σταθλον καὶ ταῦτα ὅσον τὸ δυνατόν φειδωλότερον, ἐνῶ ὁ ὀλικὸς καρπὸς τῆς ἐργασίας των εἰσέρχεται εἰς τὰ θυλάκια τοῦ κυρίου των. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ὑπερβολικὴν καὶ συνεπῶς σφαλερὰν φράσιν τοῦ Prudhom: «ἡ ἰδιοκτησία εἶνε κλοπή.» Δὲν δύναται τις νὰ παραδεχθῇ τὸν ὀρισμὸν τοῦτον ὡς ὀρθόν, ἐκτὸς ἐὰν δεχθῇ ὡς βάσιν τὸ σόφισμα ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει, ὑπάρχει δι' ἑαυτὸ ἀντλοῦν ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπάρξεώς του τὸ δικαίωμα ν' ἀνήκῃ εἰς ἑαυτὸ. Οὕτως ἐκλαμβανομένων τῶν πραγμάτων, κλέπτομεν τὸν ἀέρα τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, τὸν ἰχθὺν τὸν ὁποῖον ἀλιεύομεν ἀλλὰ καὶ ἡ χελιδὼν εἶνε κλέπτρια συλλαμβάνουσα μίαν μυγαν καὶ ὁ σκώληξ ἐπίσης κλέπτει, τρώγων τὴν ρίζαν ἑνὸς δένδρου. Οὕτω λοιπὸν ἡ φύσις ἐλη κατοικεῖται ἀπὸ ἀρχικλέπτας: πᾶν ὅ,τι ζῇ, ἢτοι πᾶν ὅ,τι προσλαμβάνει ἐκ τῶν ἐξωθεν καὶ ἀφομοιώνει ὀργανικῶς τὰς οὐσίας, αἵτινες δὲν τῷ ἀνήκουσιν, κλέπτει διαρκῶς. Ἐν μόνον τεμάχιον πλατίνης, τὸ ὁποῖον δὲν λαμβάνει οὔτε ὀλίγον ὀξυγόνον ἐκ τοῦ ἀέρος διὰ νὰ δξειδωθῇ,

μόνον τούτο θὰ ἦτο μοναδικὸν παράδειγμα τιμιότητος ἐκ τῆς γῆνης σφαίρας.

Ὁχι! Ἡ ἰδιοκτησία ἢ προσερχομένη ἐκ τῆς βιομηχανίας, δηλαδή ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς ὀρισμένου ποσοῦ ἐργασίας ἀντὶ ἀναλόγου ποσοῦ χρημάτων, ἢ ἰδιοκτησία αὕτη δὲν εἶνε κλοπή. Ἀλλὰ τὸ μέγα κεφάλαιον, ἢ συσσώρευσις εἰς χεῖρας ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἐν ἄκομον, ὅσον καλῶς καὶ ἂν ἀμειψθῆ ἢ ἐργασία του, ἀδυνατεῖ ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἰδίας του παραγωγῆς, τὸ μέγα τούτο κεφάλαιον ἀποτελεῖ κλοπὴν διαπραχθεῖσαν εἰς βάρος τῶν ἐργατῶν.

Ἡ μειονότης τῶν κλεπτῶν, δι' εὐ, ὀλόκληρος ἢ κοινὴν ἐργάζεται, εἶνε ἰσχυρῶς ὀργανωμένη. Πρῶτον ἔχει εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσιν τῶν συμφερόντων τῆς τὴν νομοθεσίαν, ἣτις ἀπὸ αἰῶνων εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῆς. Ἐνώπιον ἐκάστου νόμου τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν δύναται τις νὰ φωνάξῃ μετὰ τοῦ Μολλιέρου: «Ἐἶθε χρυσοχόας, κύριε Jossot, εἶθε πλούσιος ἀνθρώπος, κύριε νομοθέτα, ἢ ἐλπίζεται νὰ γίνετε καὶ διὰ τούτου διακηρύσσετε ἐγκληματικὸν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ σᾶς ἐμποδίσῃ ν' ἀπολαύσετε ἢ νὰ καταχρασθῆτε τῆς περιουσίας σας». Πᾶν ὅ,τι δύναται ὁ ἀνθρώπος νὰ οἰκαιοποιηθῆ ἄνευ φανερᾶς βίας εἶνε καὶ μένει ἰδικόν του. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ ἱστορία περιουσίας τινὸς ἀνάγεται εἰς ληστείαν ἢ κλοπὴν, ἢ κατάκτησιν, ἢ ἀρπαγὴν τῶν περιουσιῶν τῆς ἐκκλησίας, εἴτε εἰς πολιτικὴν δήμευσιν, τὸ ἐγκλημα ἀποβαίνει τίτλος ἰδιοκτησίας ἀκαταμάχητος, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐλήφθῃ πρόνοια νὰ διατηρηθῆ ἢ περιουσία ἐπὶ τόσα ἔτη. Ὁ νόμος ὁ θέτων εἰς κίνησιν τοὺς χωροφύλακας δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν ἑκατομμυριαῦχον, ὅστις προσλαμβάνει ὡς σύμμαχον τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ ζητεῖ ἀπὸ τῆς θρησκείας κλειθρον διὰ τὸ χρηματοκιβώτιόν του, εἰσάγων εἰς τὴν ἱεράν κατήχησιν μίαν φράσιν, ἣτις κηρύσσει τὴν ἰδιοκτησίαν ἱεράν καὶ ἐγκλημα κολάσιμον διὰ τοῦ πυρὸς τῆς Κολάσεως τὴν ἐπιθυμίαν τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον. Διαστρέφει μάλιστα καὶ τὴν ἠθικὴν, διὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ εἰς τὰς ἐγωϊστικὰς του βλέψεις, θέλων νὰ πείσῃ σαδερῶς τὴν ἐργα-

ζομένην πλειονότητα, τὴν ὁποῖαν ἐκμεταλλεύεται, ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε ἀρετὴ καὶ ὁ μόνος προσρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶνε ἡ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλειτέρα ἐργασία. Πῶς συνέβη ὡστε τὰ καλύτερα καὶ ἐντιμότερα πνεύματα ν' ἀναγνωρίζουν τὴν τοιαύτην παραδοξότητα ἐπὶ τόσους αἰῶνας τώρα; Ἡ ἐργασία εἶνε ἀρετὴ; Κατὰ ποῖον φυσικὸν νόμον; Οὐδεὶς ὀργανισμὸς εἰς τὸν κόσμον ἐργάζεται διὰ τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἰδίαν του προσωπικὴν συντήρησιν καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ εἶδους, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν καὶ μόνον καὶ καθόσον μόνον ὁ σκοπὸς οὗτος τὸ ἐτιβάλλει. Λέγουν πολλοὶ κεφαλαιοῦχοι, ὅτι τὰ ὄργανα διετηροῦνται ὕγιᾶ καὶ ἀναπτύσσονται μόνον διὰ τῆς ἐργασίας καὶ ὅτι λόγῳ τῆς ἀδρανείας ἀτροφοῦν καὶ ἐκφυλίζονται. Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐξυπηρετούσης τοὺς μεγάλους κεφαλαιοῦχους ἠθικῆς ἠρύσθησαν τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο ἐκ τῆς φυσιολογίας, παραλείπουν ὅμως νὰ εἴπουν ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ ἐργασία καταστρέφει τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πολὺ ταχύτερον τῆς ἀργίας. Ἡ ἀνεσις, γλυκεῖά τις νωθρότης, εἶνε ἀπείρως φυσικώτεροι, πλεον εὐχάριστοι καὶ πλεον ποθητοὶ εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅπως καὶ εἰς ὅλα τὰ ζῷα, παρὰ ἡ ἐργασία καὶ ἡ κόπωση δὲν εἶνε παρὰ ὀδυνηρὰ ἀνάγκη τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Ὁ ἀφελὴς ἐφευρέτης τοῦ παραδείσου τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐνέησε τοῦτο εὐφυῶς οὗτος διηγεῖται ὅτι οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι ἔζων εἰς κατάστασιν πρωτοτόνου εὐτυχίας, χωρὶς κόπον καὶ παρυσίᾳ τὴν ἐργασίαν, ἣτις προκαλεῖ τὸν ἰδρωτὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου, ὡς σκληρὰν τιμωρίαν διὰ τὸ στροπατορικὸν ἁμάρτημα. Ἡ φυσικὴ ἢ ζωολογικὴ ἠθικὴ θὰ συνηγόρει ὅπερ τῆς ἀναπαύσεως ὡς περὶ ὑπερτάτης ἱκανοποιήσεως, δὲν θὰ παρείχε δὲ εἰς τὸν ἀνθρώπον τὴν ἐργασίαν ὡς πολύτιμον καὶ ἐπιθυμητὸν δῶρον, εἰμὴ ἐφόσον ἡ ἐργασία εἶνε ἀπαραίτητος διὰ τὴν φυσικὴν του ὑπαρξιν. Ἀλλ' ἡ ἠθικὴ αὕτη δὲν θὰ ἦτο συμφέρουσα εἰς τοὺς ἐκμεταλλευτὰς. Τὸ συμφέρον αὐτῶν ὑπαγορεύει, ὅπως ἡ μεγάλη λαϊκὴ μάζα ἐργάζεται περισσότερον ἢ ὅσον ὑπάρχει ἀνάγκη δι' ἑαυτὴν καὶ παράγῃ πλείονα τῶν ὅσων ἀναγκαιοῦσι πρὸς ἰδίαν χρῆσιν. Αὐτὸ

ἀκριβῶς θέλουν νὰ σφετερισθοῦν, ἤτοι τὸ πλεόνασμα τῆς ἐργασίας τῶν πολλῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατήργησαν τὴν φυσικὴν ἠθικὴν καὶ ἐπενόησαν ἄλλην, ἣν κατώρθωσαν νὰ ἐπιβάλου διὰ τῶν φιλοσόφων των, νὰ ἐξυμνήσουσιν διὰ τῶν ἱεροκηρύκων των καὶ νὰ τὴν ψάλλουσιν διὰ τῶν ποιητῶν των. Τὴν ἠθικὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀργία εἶνε μήτηρ πάσης κακίας, ἡ δὲ ἐργασία εἶνε ἀρετὴ, ἡ ἀρίστη μάλιστα πασῶν τῶν ἀρετῶν.

Ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἐκμεταλλεῦται ἀντιφάσκουσι πρὸς ἑαυτοὺς κατὰ παραδοξότατον τρόπον. Ἀποφεύγουσιν ἐπιμελῶς νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸν ἴδιον αὐτὸν ἠθικὸν κώδικα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀποδεικνύουσιν πόσον σοβαρῶς λαμβάνουσι αὐτὸν ὡς ὄψι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Ἡ ἀργία μόνον διὰ τοὺς πτωχοὺς εἶνε ἐλάττωμα, διὰ δὲ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ ἐκμεταλλεῦτάς, εἶνε ἐνδείξις ἀνωτέρας φύσεως καὶ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς ὕψηλης τῶν περιωπῆς. Ἡ ἐργασία, τὴν ὁποῖαν ἡ διπρόσωπος ἠθικὴ των ἀναγορεύει ὡς ἀρετὴν, εἶνε συγχρόνως, κατὰ τὴν ἴδιαν των ἀντίληψιν, μίᾳ ἀτιμίᾳ καὶ συνεπιφέρει κοινωνικὴν μειονεκτικότητα. Ὁ ἐκατομμυριοῦχος κτυπᾷ οἰκειότατα τὸν ὤμον τοῦ ἐργάτου, ἀλλὰ τὸν ἀποκλείει ἐκ τῆς συναναστροφῆς του, ἡ δὲ κοινωνία, ἣτις ἀπεδέχθη τὴν ἠθικὴν καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν κεφαλαιούχων, ἐκθειάζει τὴν ἐργασίαν διὰ λαμπρῶν φράσεων, ὀρίζει εἰς τὸν ἐργάτην τὴν τελευταίαν θέσιν, φιλεῖ τὴν γιγαντοφοροῦσαν χεῖρα καὶ πτόει τὴν ἐκ τῆς ἐργασίας τυλώδη, θεωροῦσα τὸν ἐκατομμυριοῦχον ὡς ἡμίθεον, τὸν δὲ ἡμερομισθιον ὡς παρῖαν. Διατί; Δια δύο λόγους: Πρῶτον ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἰδεῶν τοῦ μεσαίωνα, καὶ δεύτερον διότι ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία θεωρεῖται ἐν τῷ πολιτισμῷ τοῦ αἰῶνος μας, συνώνυμος μὲ τὴν ἔλλειψιν μορφώσεως.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ ἀργία ἦτο τὸ προνόμιον τῆς εὐγενείας, δηλαδὴ τῆς ἀνωτέρας τάξεως τῶν κατακτητῶν, ἡ δὲ ἐργασία ἦτο ἡ ἀναγκαστικὴ ὑποχρέωσις τῶν λαῶν, δηλαδὴ τῆς κατώτερας τάξεως τῶν ἠττημένων καὶ ὑποτελῶν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ἐργασίας ἀνεγνωρίζοντο οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων,

εἴτιες, ἐπὶ τοῦ παιδίου τῆς μάχης, ἔδειξαν ἀνδρισμὸν καὶ δύναμιν μικροτέραν τῶν ἄλλων· ὁ κύριος, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπαρξίν του διὰ τιμαριωτικῆς περιουσίας ἢ διὰ τοῦ εἴφους του, μετεχειρίζετο τὸν παραγωγικὸν ἐργάτην μὲ περιφρόνησιν, ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην μὲ τὴν ὁποῖαν συμπεριφέρονται οἱ Δευκοὶ πρὸς τὰς Πακούας καὶ ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς συναίσθησεως τῆς φιλεικτικῆς ὑπεροχῆς. Σήμερον εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀργία καὶ ἡ ἐργασία ἔπαυσαν πλέον νὰ εἶνε τοιοῦτου εἴδους διακριτικὰ σημεῖα. Οἱ ἐκατομμυριοῦχοι δὲν εἶνε ἀπόγονοι τῆς φυλῆς τῶν κατακτητῶν, οὔτε οἱ ἐργάται εἶνε τέκνα ὑποτελοῦς λαοῦ. Ἄλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὅπως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας, ἡ ἱστορικὴ πρῶληψις ἐπέζησε τῶν συνθηκῶν, ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ὁ δὲ πλούσιος, ὁ συντηρούμενος ὑπὸ τοῦ πτωχοῦ, ὃν ἐξαναγκάζει νὰ ἐργάζεται διὰ τὸν ἑαυτὸν του, βλέπει εἰς τὸν πτωχὸν—καὶ τώρα ὅπως κατὰ τὸν μεσαίωνα ὁ εὐπατρίδης ἐν τῷ δούλῳ—ἐν εἶδος κατοικίδιου ζώου καὶ ὄχι ἀνθρώπου ἀληθῆ καὶ ὁμοίαν του.

Ἐπὶ πλέον, ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία, κατὰ τὸν πολιτισμὸν μας, κατέστη συνώνυμος πρὸς τὴν ἔλλειψιν μορφώσεως. Ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ ὀργάνωσις καθιστᾷ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαιδεύσιν ἀπρόσιτον εἰς τὸν μὴ ἔχοντα χρήματα. Τὸ τέκνον τοῦ πτωχοῦ μόλις δύναται νὰ φοιτήσῃ εἰς τὸ δημόσιον σχολεῖον, διότι ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἐργασίαν, μόλις θελήσῃ τις νὰ τὸν προσλάβῃ. Ἴδου ἐν παράδειγμα τῆς παραδοξότητος τῶν ἰσχυόντων καθεστώτων. Τὰ πολυδάπανα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα συντηροῦνται ὑπὸ τῆς Πολιτείας, δηλαδὴ ὑπὸ τῶν φορολογουμένων—τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν προλεταρίων—ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν ἐκατομμυριοῦχων, ἀλλὰ εἶνε προσιτὰ μόνον εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶνε πλούσιοι, ἔφ' ὅσον τοῦλάχιστον χρειάζεται διὰ νὰ ζήσουσιν μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἢ εἰκοστοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας των ἀνευ ἐξασκήσεως τέχνης τινός. Συνεπῶς ὁ προλετάριας δὲν κατώρθωσε νὰ τύχῃ ὁ υἱὸς του ἀνωτέρας τινός μορφώσεως, διότι εἶνε πολὺ πτωχὸς διὰ τοιαύτην ἐπιχείρησιν· καὶ ὁμοίως ἐκπαιδεύει δι'

ἐξόδων του τὸν υἱὸν τοῦ πλουσίου, ἀφ' οὗ πληρώνει καὶ αὐτὸς διὰ νὰ συντηροῦνται ὑπὸ τῆς πολιτείας τὰ σχολεῖα τῆς μέσης καὶ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως. Οἱ Ἄγγλοι τοῦλάχιστον καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ εἶνε λογικὴ μέχρι τινὸς σημεῖου. Τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῶν δὲν εἶνε προσιτὰ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ τοῦλάχιστον δὲν συντηροῦνται δι' ἐξόδων ὅλου τοῦ κόσμου· συντηροῦνται δι' ἰδιωτικῶν ἐπιχορηγήσεων ἢ ἰδρύνονται διὰ δωρεῶν. Ἄλλ' εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς πολιτείας, κατὰ τὸ σῶμα τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ λαοῦ ὑπὸ μικρᾶς μειονότητος, ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις τροφοδοτεῖται ἐκ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ, δηλαδή ἐκ τῶν κοινῶν ἀναγκαστικῶν συνεισφορῶν, ἐκ τῶν φόρων, ἐφ' οὓς τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς δὲν πορίζονται παρὰ εἰς ἐλάχιστον ἀριθμὸν προνομιοῦχων, μὴ ἀνερχομένων οὕτε εἰς 1% ἐπὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ποιοὶ δὲ εἶνε οἱ προνομιοῦχοι οὗτοι δι' οὗ τὸ κράτος συντηρεῖ σχολεῖα μέσης ἐκπαιδεύσεως, γυμνάσια, λύκεια, κολλέγια καὶ Πανεπιστημιακὰς σχολὰς διὰ δαπάνης πολλῶν ἐκάτομμυρίων; Μήπως εἶνε οἱ ἰκανώτεροι ἐξ ἐκάστης γενεᾶς; Μήπως τὸ κράτος λαμβάνει καμμίαν φροντίδα, ὅπως εἰσάγωνται εἰς τὰ σχολικὰ ἰδρύματα, ὅσοι θὰ ὑπεληθῶν καλλίτερον ἐκ τῶν μαθημάτων τῶν ἀδρῶς μισθοδοτουμένων καθηγητῶν; Δαμβάνει μέτρα ὅπως τὰς θέσεις τῶν εὐφυῶν νέων μὴ τὰς καταλαμβάνουν οἱ ἡλίθιοι; Ὅχι. Διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, τὸ κράτος κάμνει τὴν ἐπιλογήν του, χωρὶς ποσῶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ εὐφύστεροι μαθηταὶ δικαιούνται ἀνωτέρων σπουδῶν καὶ ἀνωτέρων θέσεων καὶ χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ ἄλλο τι ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν μαθητῶν. Ὁ πλέον ἡλίθιος καὶ ἀνεπίδεκτος μαθήσεως δύναται νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ κολλέγια καὶ τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια καὶ νὰ παραγεμίζεται μετὰ διδασκαλίας, χωρὶς ὑπέλειάν τινα διὰ τὸ γενικὸν καλόν, ἀρκεῖ τὰ πλοῦτη του νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰ ἐξοδα τῶν σπουδῶν· τοῦναντίον, ὁ εὐφύστερος νέος δὲν γίνεται δεκτὸς εἰς τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, ἐὰν στερεῖται τῶν ἀπαιτουμένων χρηματικῶν πόρων. Τοῦτο ζημιώνει τὰ μέγιστα τὸ ἔθνος, τὸ ὅποιόν κατ' αὐτὸ

τὸν τρόπον χάνει ἴσως ἓνα Γκαίτσε, ἓνα Κάντιον ἢ ἄλλον τινὰ μέγαν ἄνδρα.

Τὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ δεινὰ συνδέονται ἀδιασπᾶστως εἰς φθολὸν κύκλον χωρὶς ἀρχὴν καὶ τέλος. Ὁ ἐργάτης περιφρονεῖται, διότι δὲν εἶνε πειραιευμένος, δὲν δύναται ὁμως νὰ ἐκπαιδευθῇ διότι ἡ μόρφωσις ἀπαιτεῖ χρήματα, ὧν οὗτος στερεῖται. Οἱ πλούσιοι ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς—ἀποκλείσαντες τοὺς πτωχοὺς—ὄχι μόνον ὅλας τὰς ὀλικὰς ἀπολαύσεις, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς πνευματικὰς. Ἐὰν ὑπέριστα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις, ἡ ποίησις, ἡ κλλιτεχνία ὑπάρχουν μόνον διὰ τοὺς πλουσίους· ἡ ἐκπαίδευσις εἶνε ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων καὶ μᾶλλον καταθλιπτικῶν προνομίων των. Ἐὰν ὁμως, παρὰ πάντα ταῦτα, ἐν τέκνον τῶν κατωτέρων τάξεων ἀποκτήσῃ τὴν ἀνωτέραν μόρφωσιν καὶ διὰ στερήσεων ἢ ἐξευτελισμῶν, ἐπαιτοῦν ἢ καταβάλλον ὑπερῶνθρωπος προσπάθειας ἀποκτήσῃ δίπλωμα Πανεπιστημίου, δὲν ἐπαιέρεται πλέον εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πατέρων του, δὲν συντρέχει τὴν κοινωνικὴν πρόληψιν, ἣτις δίδει εἰς τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν τὴν τελευταίαν θέσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ σειρᾷ· θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο παρέχων τὸ παράδειγμα ἀνθρώπου ἀσχολουμένου εἰς χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ κατέχοντος μόρφωσιν ἀνωτέραν ἐνὸς δημοσίου ὑπαλλήλου, ὁ ὅποιος μουντζουρώει ἔγγραφα, ἢ ἐνὸς σχολαστικοῦ καθηγητῶ. Ἄλλ' ὁ δὲν τὸ κάμνει· σπεύδει καὶ αὐτὸς νὰ ἐπικυρώτῃ τὴν πρόληψιν, περιφρονεῖ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, ζητῶν νὰ καταλάβῃ θέσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν προνομιοῦχων καὶ ἐπιχειρῶν νὰ τρέφεται καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ. Ἐπάρχουν χειρωνακτικαὶ ἐργασίαι αἵτινες ἐξασκούμεναι μετὰ τινος ἐπιτηδειότητος δύνανται ν' ἀποδώσουν ἀκόπως 4 χιλιάδας περίπου φράγκα κατ' ἑτος· ἀφ' ἑτέρου, τὰ ἐννέα δέκατα τῶν θέσεων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους, τοῦ δήμου, τῶν σιδηροδρομῶν, τοῦ ἐμπορίου, μάλισ ἀποφέρουσι ἐτήσιον εἰσόδημα 3 χιλιάδων φράγκων ἕνευ πολλῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἐγγράμματος ἐν ταῦτοις προτιμᾷ ἀδιστακτικῶς τὴν δουλείαν τοῦ γραφείου

μετὰ τῶν 3 χιλ. φράγκων ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὰς 4 χιλιάδας. Καὶ τοῦτο, διότι ὡς ὑπάλληλος ἀνήκει εἰς τὴν προνομιοῦχον τάξιν τῶν πεπαιδευμένων, εἰς τοὺς φιλισταίους τῆς μορφώσεως ἐνῶ, ὡς ἐργάτης, εἶνε ἔκτος τῶν ἐκλεκτῶν κύκλων τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας. θεωρεῖται βάρβαρος μὴ ἀναπνέων εἰς τὴν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ μορφωμένου ἀνθρώπου. Ἄλλως θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα ἐὰν μίαν ἡμέραν ὁ ἐγγράμματος ἔφερε τὴν καθιερωμένην ἐργατικὴν μπλοῦζαν ἢ μὲ τὸν Ὀράτιον ἀνά χειρας ἔβχλε τὴν δερματίνην ἐμπροσθέλλαν τοῦ τεχνίτου, ἢ ἐὰν ὁ σπουδαστὴς μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν τοῦ γινόμενος σιδηρουργὸς ἢ ὑποδηματοποιὸς θὰ ἠδύνατο, ὅταν τὸ ἔσπερας ἐτελείωνε τὴν ἐργασίαν του, νὰ ὀμιλῇ εἰς κύκλοι καλλιτεχνικόν, ἀπαράλλακτα ὅπως ἕνας εἰσηγητῆς ἢ ἄμισθος ὑπάλληλος τῆς πρωθυπουργικῆς ὑπηρεσίας. Ἡ ἐντιμος ἐργασία ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὴν αὐτὴν ἀξιοπρέπειαν, εἴτε ἐνασχολεῖται εἰς τὴν κατασκευὴν ἐπανωφορέων, εἴτε στρώνει σιδηροδρομικὰς γραμμάς· διότι ἐὰν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἦτο ἴση, ὁ μηχανικὸς τὸ ἔσπερας μετὰ τὴν ἐργασίαν του, οὐδεμίαν ὑπεροχὴν θὰ εἶχεν ἀπέναντι τοῦ ράπτου. Ἄλλ' ὁ ἐγγράμματος οὐδὲν ἐκ τούτων πράττει ὅπως φέρῃ τὴν λογικὴν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀφήνει τὴν μπλοῦζαν νὰ παραμένῃ ὡς στολὴ τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ προτιμᾷ νὰ πεινᾷ ὑπὸ ἐνδύμα τετριμμένον, παρὰ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ ἐνδύεται κατὰ τὴν ὀρεξίν του. Ἐκ τούτου πηγάζει μία τῶν βχυτέρων μορφῶν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος· ἡ συσώρευσις ἀνθρωπίνου ὕλικου εἰς ὅλα τὰ ἐλεύθερα λεγόμενα ἐπαγγέλματα.

Ἐνεκα τῶν κυριαρχουσῶν ιδεῶν, ὁ μορφωμένος ἀνθρώπος ἔχει πολὺ ὑψηλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ δὲν καταδέχεται νὰ κατέλθῃ εἰς κατώτερον στρώμα τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, εἰς τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας, ἀλλ' ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς κοινωνίας νὰ τὸν τρέφῃ ὡς κύριον. Ἡ κοινωνία ὅμως δὲν ἔχει, εἰμὴ πολὺ περιορισμένην ἀνάγκην τοῦ εἶδους τῆς ἐργασίας, τὴν ὅποσαν ἐκτελεῖ ὁ ἐπιστήμων καὶ συνεπῶς εἰς τὰς παλαιὰς πεπολιτισμένας χώρας τὸ ἥμισυ τοῦ-

λάχιστον τῶν ἐπιστημόνων εἶνε καταδικασμένον εἰς τὸ νὰ ποθῆ καὶ νὰ ἐλπίζῃ, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του, χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε, καὶ νὰ παλαίῃ δι' ἕν ἄθλιον τεμάχιον ἄρτου, διατρέχον τὸν κίνδυνον ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης καὶ νὰ βλέπῃ τὰ συμπόσια τῶν προνομιοῦχων καὶ νὰ σφιγγῇ διὰ λωρλοῦ τὴν κοιλίαν του. Φιλάνθρωποι τινες ἐθεώρησαν τὴν πανώλην (1) καὶ τὸν πόλεμον ὡς θείας εὐεργεσίας, διότι ἐκκενώνουν θέσεις καὶ δημιουργοῦν διὰ τοὺς ἐπιζῶντας καλλιτέρας συνθήκας ὑπάρξεως· οἱ αὐτοὶ φιλάνθρωποι ἐθεώρησαν τὴν ἐκπαίδευσιν ὡς δυστύχημα, τὸν δὲ πολλαπλασιασμόν τῶν σχολῶν τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαίδευσως, ὡς κακούργημα κατὰ τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν, διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκπεσμένων, τῶν δυσηρεστημένων, τῶν ἐμπρηστῶν καὶ τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν πραγμάτων κατὰστάσει οἱ φιλάνθρωποι οὗτοι δὲν ἔχουν ἄδικον. Καὶ δὲν θὰ ἔχουν ἄδικον ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον, ἐφόσον τοῦλάχιστον ὁ ἐγγράμματος θὰ αἰσθάνεται ταπεινώσιν διὰ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, ἐπειδὴ ὁ ἐργάτης περιφρονεῖται, ἐφόσον ὁ μορφωμένος θὰ βλέπῃ ἐν τῷ διπλώματι εἶδος συναλλαγματικῆς ἐξοφλητέας ὁδηθὲν ὑπὸ τῆς κοινωνίας, ἠναγκασμένης νὰ τὸν συντηρῇ ὡς παράσιτον τῶν σιλουσίων, — ἕως ὅτου ἡ παιδεία θὰ τὸν καταστήσῃ δεκάκις δυστυχέστερον ἀφ' ὅ,τι θὰ ἦτο, ἐὰν δὲν ἐσπούδαζε καὶ ἐμενεν ἡμερομίσθιος ἐργάτης. Μία μόνον θεραπεία ὑπάρχει, καὶ αὕτη συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρωμεν τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς

(1) Ὁ Μαίστερλιγκ εἶπε τὸ ἑξῆς, μεταξὺ ἄλλων, ὠραῖον. « Ὑπὴρξεν ἔποχῃ καθ' ἣν ἡ πανώλης ἐθεωρεῖτο μοιραῖον καὶ ἀναπόφευκτον κακόν, ὀργὴ θεία, ἣν ὄφειλον οἱ ἄνθρωποι νὰ ὑποστώσιν ἀγογγύστως. Σήμερον ἡ Δημοσία ὑγιεινὴ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει ταύτην. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ διὰ τὴν πτωχείαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀθλιότητα. Θεωροῦνται μοιραῖα, καλῶς ὅμως καὶ βαθέως ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, ἡ πτωχεία δὲν ἔχει περισσοτέρους λόγους ὑπάρξεως ἀπὸ τὴν πανώλην. (σ. τ. μ.).

τὸν φυσικὸν τῆς προορισμόν. Πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ κατανοήσουν ὅτι ἡ μόρφωσις, ἢ τὴ καθ' ἑαυτήν, ἐγκλείει ἐντὸς τῆς ἐπαρκῆ ἀνταμοιβῆν τῶν προσπαθειῶν, αἵτινες κατεβλήθησαν πρὸς ἀσκόνησιν αὐτῆς, καὶ ὅτι δὲν ἔχει τις τὸ δικαίωμα ν' ἀναμένῃ ἀπ' αὐτῆς καὶ ἄλλην ἀνταπόδοσιν, καθότι ἡ μόρφωσις δὲν μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ ἄλλην παραγωγικὴν ἐργασίαν. Ὁ ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος ἔχει συνείδησιν πληρεστέραν καὶ πλουσιωτέραν τῆς προσωπικότητός του, ἐννοεῖ καλύτερον τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, αἱ καλλιτεχνικαὶ συγκινήσεις καὶ αἱ πνευματικαὶ ἀπολαύσεις εἰνε προτιμώτεραι εἰς αὐτόν· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ ζωὴ του εἰνε εὐρυτέρα καὶ ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῆς ζωῆς τοῦ ἀμαθοῦς. Εἰνε ἀχαριστία νὰ ζητῇ τις ἀπὸ τῆς παιδείας, ἐκτὸς τοῦ πολυτίμου ἐσωτερικοῦ πλουτισμοῦ του, καὶ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον· πρέπει νὰ κερδίσῃ ταῦτα δι' ἐργασίας τῶν χειρῶν του. Ἄλλ' ἐνῷ ἀπ' ἐνὸς ὁ ἀνεπτυγμένος δὲν ὀφείλει νὰ περιφρονῇ τὴν ἄμεσον παραγωγὸν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν, ἀπ' ἑτέρου καὶ ἡ κοινὴν ὀφείλει νὰ καταστήσῃ προσιτὴν τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς ὅλους, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός των. Τὸ πρῶτον βῆμα ἐγένετο ἐν τῇ ἀναγκαστικῇ ἐκπαιδεύσει ὄλων ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ. Τὸ ὑποχρεωτικὸν σχολεῖον εἰνε λίαν ἀτελεῆς ἀπαρχή. Πῶς θά-λουεν νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς πτωχοὺς γονεῖς νὰ στέλλουν τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον, μέχρις ἡλικίας δέκα ἢ δώδεκα ἐτῶν, ἀφοῦ δὲν εἰνε εἰς θέσιν νὰ τὰ θρέψουν καὶ νὰ τὰ ἐνδύσουν, καὶ ἀφοῦ ἀναγκάζονται νὰ τὰ τοποθετοῦν εἰς ἐργασίας διὰ νὰ συντρέχουν εἰς τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας; Εἰνε ὀρθόν, εἰνε λογικὸν νὰ λέγῃ τὸ κράτος: «νὰ μάθῃς ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ἀλλὰ δὲν θὰ προχωρήσῃς περισσότερο!»; Διατί ἡ ὑποχρεωτικὴ φοίτησις περιορίζεται μόνον εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν; Διατί δὲν ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν; Ἡ ἐμάθεια ἢ εἰνε ἔλλειψις ἐπικίνδυνος, ὅχι μόνον διὰ τὸ ἄτομον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, ἢ δὲν εἰνε. Ἐὰν δὲν εἰνε, διατί ὑποχρεώγουν τὰ παιδία εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν; Ἐὰν

δὲ εἰνε ἔλλειψις, διατί δὲν τὴν θεραπεύουν, ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον, δι' εὐρυτέρας ἐκπαιδεύσεως; Ἡ ἐμάθησις τῶν νόμων τῆς φύσεως δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα μὲ τὸν Πυθαγόρειον νόμον; Ὁ μέλλον ἐκλογεὺς, ὅστις θὰ συντελέσῃ μεθαύριον διὰ τῆς ψήφου του εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῶν τυχῶν τῆς πατρίδος του, δὲν ἔχει ἀνάγκην ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις τῆς ἱστορίας, τῆς πολιτικῆς τῶν οἰκονομικῶν ἐκιστημῶν; Δύναται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐδίδαξαν, ν' ἀρυσθῇ ὅλην τῆς τῆς χρησιμότητα, ἐὰν δὲν τὸν ὠδήγησαν μέχρι τῆς κατανοήσεως τῶν ἀριστουργημάτων τῆς πεζῆς καὶ ἐμμέτρου φιλολογίας; Διότι ἡ κατανόησις αὕτη προϋποθέτει μόρφωσιν τοῦλάχιστον εἰς ἐκπαιδευτήριον μέσης ἐκπαιδεύσεως. Διατί, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δὲν καθιστοῦν ὑποχρεωτικὴν καὶ τὴν μέσῃν ἐκπαίδευσιν; Τὸ κώλυμα εἰνε καθαρῶς ὕλικόν. Ὁ πτωχὸς ἄνθρωπος, ὅστις μετὰ τῶν κόπων τρέφει τὸ τέκνον τοῦ μέχρις ὅτου περατώσῃ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνθίσξῃ νὰ τὸ συντηρῇ μέχρις ἡλικίας δέκα ὀκτὼ ἢ εἴκοσι ἐτῶν. Εἰνε ὑποχρεωμένος νὰ καρπωθῇ ὀφελήματα, ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον, ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ τέκνου του. Ὅπως λοιπὸν καταστῇ γενικὴ καὶ ἡ μέση ἐκπαίδευσις, ὡς εἰνε στοιχειώδης, θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὀργανωθῇ ἡ ἐργασία τῆς νεολαίας, συμφώνως πρὸς τὸν κανονισμὸν ἐκπαιδευτικῶν τινῶν ἰδρυμάτων τῆς Ἀμερικῆς, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ μαθηταὶ μετὰ τῆς παιδείας ἐξασκοῦνται καὶ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὰ χειροτεχνικὰ ἐπαγγέλματα, ὅσον ἐπιτυχῶς ὥστε δύνανται νὰ συντηροῦνται ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας των, ἢ τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο ἀπείρως λογικώτερον καὶ καλύτερον— θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποχρεωθῇ ἡ κοινότης ὅχι μόνον τὴν ἐκπαίδευσιν ν' ἀναλάβῃ ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλικὴν συντήρησιν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας.

«Τοῦτο εἰνε καθαρὸς κομμουνισμός!», θ' ἀνακράξουν μετὰ τρόμου, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ κρατοῦτος αὐτοῦ ἐγωῖσμοῦ, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν σημερινὸν οἰκονομικὸν καθεστῶς. Θὰ ἠδύναμην νὰ τοὺς καθησυχάσω λέγων: Ὅχι, αὐτὸ δὲν εἰνε κομμουνισμός,

εἶνε ἀλληλεγγύη. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἀποστρέφομαι τὰ λογοπαίγνια, μάλιστα, παραδέχομαι ὅτι εἰς τὸ μέτρον τοῦτο ὑπάρχει ὀλίγος, κομμουνισμός. Ἀλλὰ μήπως δὲν ζῶμεν ἐν πλήρει κομμουνισμῷ; Δὲν εἶνε κομμουνισμός, εἴταν τὸ κράτος σπουδάζει δωρεὰν διὰ τὰ παιδιά ἀπὸ ἡλικίας ἕξ ἕως δώδεκα ἐτῶν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ; Ἡ πνευματικὴ τροφή δὲν εἶνε καὶ αὐτὴ μία τροφή; Δὲν στοιχίζει; Ἡ δότις τῶν πολιτῶν δὲν παρέχει τὰ πρὸς ταῦτα χρήματα;

Καὶ ὁ στρατός; Δὲν εἶνε καθαρὰ κομμουνιστικὴ ἔκφρασις; Ἡ δότις τῶν ἀτόμων δὲν συντηρεῖ ὀλόκληρον γενεὰν νέων, ἡλικίας εἴκοσι μέχρις εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, παρέχουσα εἰς αὐτοὺς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ὅσον καὶ σωματικὴν τροφήν καὶ κατοικίαν καὶ ἀμφίσειν; Διατί τάχα θὰ ἦτο δυσκολώτερον ἢ ὀλιγώτερον λογικὸν νὰ συντηρῆται διὰ κοινῆς δαπάνης ἐν ἑκατομμύριον παιδίων καθ' ὅλον τὸ στάδιον τῶν σπουδῶν των μέχρι τοῦ πανεπιστημίου, παρὰ ἡμισυ ἑκατομμύριον νέων, οἵτινες διανύουν τὴν στρατιωτικὴν των θητείαν; Αἱ δαπάναι δὲν θὰ ἦσαν μεγαλύτεραι. Ὁ στρατός δὲν ἔχει, διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εὐημερίαν ἐνὸς ἔθνους, σημασίαν μεγαλυτέραν ἐκείνης τὴν ὅποιαν ἔχει ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις τῆς ἀνεπτυγμένης γενεᾶς. Ἄλλως τε, διατί νὰ μὴ ἐπιδιώκωνται συγχρόνως καὶ οἱ δύο οὗτοι σκοποὶ; Διατί νὰ μὴ τρέφωνται καὶ νὰ μὴ ἐνδύωνται δαπάναις τοῦ κράτους ὅλοι οἱ νέοι μέχρι τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἢ δεκάτου ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας των, παρεχομένης εἰς αὐτοὺς τῆς κατωτέρας καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, ταυτοχρόνως μετὰ τῆς στρατιωτικῆς μορφώσεως; Ἡ ἐθνικὴ ἐργασία θὰ ἐξησφάλιζεν οὕτω τοὺς πολυτιμωτέρους βραχιόνας τῶν ἐργατῶν ἡλικίας 20—23 ἐτῶν, ἀντὶ τῶν ἀδυνάτων παιδικῶν βραχιόνων· καὶ ἡ ὠφέλεια αὕτη θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς τὴν πρόσθετον δαπάνην, τὴν ὅποιαν θ' ἀπῆται μία στρατιὰ μαθητῶν, ἀντὶ τοῦ σημερινοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ ἐξησκημένοι δυνάμεις καταδικάζονται εἰς ἀργίαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, χωρὶς ν' ἀποδίδουν τίποτε.

Ἐν τοιοῦτον σύστημι, διὰ νὰ εἶνε πλήρες, ἀπαιτεῖ καὶ μίαν

ἄλλην φροντίδα ἀκόμη. Πᾶς εὐφυῆς νέος δὲν ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν ἀνωτέραν μόρφωσιν ἢ τάσιν νὰ καταστῆ σοφός. Ἐὰν τὸ κράτος ἀνάλαβῃ τὴν συντήρησιν ὅλης τῆς μαθητικῆς νεολαίας καὶ καταστήσῃ τὴν ἐκπαίδευσιν προσιτὴν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πτωχοτέρους ἀκόμη, πρέπει νὰ ἐπιδλέπῃ ἀγρόπνως ὅπως τὸ εὐεργέτημα τοῦτο ἐφαρμόζεται μόνον εἰς ὄσους εἶνε ἀξιοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας ἐκάστου ἔτους, δεόν νὰ ἐνεργῶνται ἀδυστηρόταται ἐξετάσεις εἰς ὅλας τὰς τάξεις· μόνον οἱ εὐδοκίμοι μαθηταὶ θὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ εἰσάγωνται εἰς ἀνωτέρας σχολάς. Οὕτω λοιπὸν ἐκείνος, ὅστις δὲν θὰ εἶνε ποσῶς προικισμένος ἐκ φύσεως, θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σχολεῖον, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἐλαφρὸν φορτίον γνώσεων, ἀρκετὸν ὅμως διὰ τὴν ἱκανότητά του· ὁ μετριώτερον προικισμένος ἐκ τῆς φύσεως θ' ἀποκομίσῃ μέρος ἢ καὶ ὅλας τὰς γνώσεις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως· ὁ δὲ προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὴν πνευματικὴν πρόοδον θὰ γίνεταί δεκτὸς εἰς τὴν ἀνωτέραν παιδείαν, εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς, τεχνικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς σχολάς. Οὕτως, ἡ ἀνωτέρα μόρφωσις θὰ γείνη κοινὸν κτήμα ὅλου τοῦ λαοῦ, ἀντὶ νὰ εἶνε ὅπως τώρα, προνόμιον τῶν πλουσίων. Τότε ἡ μπλοῦζα τοῦ ἐργάτου δὲν θὰ εἶνε σημεῖον χυδαιότητος καὶ ὁ ἀνεπτυγμένος οὐδόλως θὰ διεκινδύνευε, εἴν ἐζήτει τὰ πρὸς τὸ ζῆν εἰς τὴν ἀμεσον παραγωγικὴν ἐργασίαν. Θὰ ἐμποδισθῇ οὕτω ἡ πλήρωσις τῶν ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων ὑπὸ αὐθαδῶν μετριοτήτων· τὸ ἀληθὲς τάλαντον κατ' ἀνάγκην θὰ δόσῃ διὰ σειράς διαγωνισμῶν, ἀπλᾶς καὶ πασιφανεῖς ἀποδείξεις τῆς ἱκανότητός του καὶ θὰ ἔχη ἐν τῷ διπλώματί του ἀπόλυτον ἐξασφάλισιν ἐντίμου κέρδους. Οἱ ξεπεσμένοι (déclassés) θὰ ἐλλείψουν καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἡ ἐντὸς μαύρης ραδιγκάτας πενομένη δυστυχία. Μὲ ὀλίγας λέξεις μία τῶν κινδυνωδεστέρων ἀεργῶν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος θὰ λαθῇ.

Παρὰ τὴν μειονότητα τῶν ἀεργῶν πλουσίων, τῶν ζώντων ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων, καὶ παρὰ τὸ σύνολον τῶν ἀχρήστων ἀνδρῶν, οἵτινες νομίζουν ὅτι δύνανται ἐκ τινος διπλώματος, ν'

ἀντλώσι τὸ δικαίωμα νὰ ζοῦν παρασιτικῶς, εἶδομεν τὸν βιομήχανον ἐργάτην ἀποσπώμενον ἐκ τοῦ ἐδάφους, ὅπερ τὸν τρέφει φυσικῶς. Ὅπόσον ἀξιοθρήνητος μορφή, ἐν μέσῳ τοῦ τόσον ἐξυμνηθέντος πολιτισμοῦ μας, ἢ μορφή αὐτῆ τοῦ προλεταρίου! Ἐφοβερά μορφή κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ μας καθεστῶτος! Συχνάκις ἀναφέρονται ὅλαι αἱ γραμμαί, εἰς τὰς ὁποίας ὁ La Bruyère περιγράφει τὸν δουλοπάροικον Γάλλον ἀγρότην τῆς ἐποχῆς του: «Βλέπει κανεὶς μερικά ἄγρια ζῶα, ἄρρυνα καὶ θήλας, διεσπαρμένα εἰς τοὺς ἀγρούς, μαύρα, ἰσχνὰ καὶ ἠλιοκαῆ, προσηλωμένα εἰς τὴν γῆν, ἣν ἀνασκάπτουν καὶ ὀργώνουν μὲ ἀκαταμάχητον πείσμα· ἔχουν ἓν εἶδος ἐνάρθρου φωνῆς, ὅταν δὲ ἐγείρωνται ἐπὶ τῶν ποδῶν των, παρουσιάζουν μορφήν ἀνθρωπίνην· καὶ, πραγματικῶς, εἶνε ἄνθρωποι. Ἀποσύρονται τὴν νύκτα εἰς τινὰς τρώγλας, εἰς τὰς ὁποίας ζῶσι μὲ μαύρον ἄρτον, ὕδωρ καὶ ρίζας. Ἀπαλλάσσουν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τοῦ κόπου τῆς σπορᾶς, καλλιέργειας καὶ συγκομιδῆς διὰ νὰ ζήσουν, ὥστε νὰ εἶνε ἀντάξιτοι τοῦ ἄρτου ἐκείνου, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἐσπειραν (1): Ἡ περιγραφή αὕτη ἀρμόζει εἰς τὸν ἡμερομίσθιον ἐργάτην τῆς ἐποχῆς μας. Οὗτος ἀθλίως τρεφόμενος, γεμίζων τὸν στόμαχόν του μὲ γεώμηλα καὶ ἐφθαρμένα κρέκτα, δηλητηριαζόμενος διὰ νοθευμένης ρακῆς, ἐν τῇ ὁκλαζῇ ζητεῖ τὴν ψευδαίσθησιν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ κορσμοῦ, κακῶς ἐνδεδυμένος καὶ φέρων ἐνδυμα μακρόθεν προδίδον τὴν ἀπόκληρον πτωχὴν του κατάστασιν, καταδικασμένος εἰς ρυκαρότητα, ἐνεκεν ἐλλείψεως χρόνου καὶ χρημάτων, περιορίζεται καὶ καταφεύγει εἰς τὰς βρωμερωτέρας καὶ σκοτεινοτέρας γωνίας τῶν μεγαλουπόλεων. Ὅχι μόνον δὲν λαμβάνει μερίδιον ἀπὸ τὰ καλύτερα κρεῖδοντα τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἄηρ καὶ τὸ φῶς, τὰ ὁποία ὑπάρχουν ἐν ἀφθονίᾳ δι' ὅλας τὰς ζώσας ὑπάρξεις δίδονται εἰς αὐτὸν γλισχρῶς καὶ ἀνεπαρκῶς, ἢ

καὶ τοῦ λείπου ἐντελῶς. Ἡ ἀνεπαρκὴς τροφή του καὶ ἡ ἀνευμέτρου κατάχρησις τῶν δυνάμεων του τὸν ἐξαντλοῦν, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ τέκνα του γεννῶνται ραχητικά, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀποθνήσκει προῶρως, συνήθως μετὰ μακρὰν καὶ ἐπώδυνον νόσον. Ἡ ἀνθυγιεινὴ του κατοικία καθιστᾷ αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα του θύματα τῶν χοιράδων καὶ τῆς φυματιώσεως. Ἡ κατάστασις του ὁμοιάζει ἢ μᾶλλον εἶνε χειροτέρα ἀπὸ τὴν τοῦ δούλου τῆς ἀρχαιότητος· εἶνε μὲν καὶ ἐκεῖνος συντετριμμένος, ἐξαρτώμενος ἀπὸ τοὺς κυρίους του, ἀλλὰ δὲν δύναται, ὅπως ὁ ἀρχαῖος δούλος, νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τοῦ σταύλου καὶ τῆς διατροφῆς, ἅτινα οἱ κύριοι παρεῖχον δωρεὰν εἰς τοὺς δούλους, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους· ἔχει εἰς εἰςμετρον τὴν ἀτυχίαν νὰ συναισθάνεται τὴν ἀνθρωπίνην του ἀξιοπρέπειαν καὶ τὰ φυσικά του δικαιώματα, ἐνῶ δὲν εἶχε τὴν συναίσθησιν ταύτην ὁ συνάδελφός του τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ θέσις του εἶνε χειροτέρα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγρίου, ὅστις περιπλανᾶται ἀνὰ τὰ παρθένα δάση τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας. Περιμένει, ὅπως καὶ ἐκεῖνος, καὶ ζῆ ἀπὸ τῶν ἰδίων του δυνάμεων, χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμίαν βεβαιότητα περὶ τῆς αἰσίου καὶ ὑπακείμενος εἰς τὴν πείναν, ἐάν, ἐπὶ τινὰς ὥρας, δὲν ἐπιτύχῃ τίποτε· ἐξ ἄλλου στερεῖται τῆς ἰσχυρᾶς ἀπολαύσεως, τὴν ὁποίαν ἐξασφαλίζει εἰς τὸν ἀγρίον ἢ πλήρης χρησιμοποίησις ὅλων τῶν φυσικῶν καὶ διανοητικῶν του δυνάμεων, εἰς τὴν πάλιν κατὰ τῶν φυσικῶν ἐμποδίων, ἦται τῶν ζῶων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τέλος ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸ κράτος, ὅπερ δὲν ἐπιφυλάσσει εἰς αὐτὸν εἰμὴ ἀλύσεις καὶ δαρμούς, μέγα μέρος τῆς ἐργασίας του, τῆς μόλις ἐπαρκούσης, δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ὁ πολιτισμός, ὅστις τῇ ὑπόσχεται ἐλευθερίαν καὶ εὐημερίαν, μόνον εἰς αὐτὸν δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον του. Ὁ ἐργάτης ἀπεκλείσθη τῶν πολυτιμοτέρων ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ νεωτέρα ὑγιεινὴ, ἣτις καθιστᾷ τόσον εὐχάριστον τὴν κατοικίαν τοῦ πλουτοῦ δὲν φθάνει ποσῶς μέχρι τῆς τρώγλης τοῦ ἐργάτου· ὁ ἐργάτης ταξειδεύει εἰς βαγόνια τετάρτης θέσεως τῶν σιδηροδρόμων, ὅπως ἄλλοτε ἐταξίδευε πεζός, ἢ ἐπὶ κάρ-

(1) Ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς Stoviff λέγει ὅτι, στεροῦνται εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἐκ τῆς ἀκριβοῦς, οἷτις τὸν ἐσπειραν, τὸν ἐκαλλιέργησαν καὶ τὸν παρήγαγον (σ. τ. μ.).

ρου σκεπασμένου με δέρματα προβάτων και συρομένου υπό ισχυρότατου ἵππου· αἱ ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης δὲν φθάνουν μέχρι τῆς ἀντιλήψεώς του, τὰ ἀριστουργήματα τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως δὲν τοῦ παρέχουν καμμίαν εὐχαρίστησιν, διότι δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτούμενην μόρφωσιν διὰ νὰ 'κατανοήσῃ' καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ μηχαναὶ, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε ν' ἀποτελοῦν δι' αὐτὸν εὐεργέτημα, καθιστῶσιν ἐπαχθεστέραν μᾶλλον ἢ ἐλαφροτέραν τὴν δουλείαν του.

Ἄσφαλώς, εἶνε μεγάλη πρόοδος πρὸς τὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ ὑποταγῆ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὅλων τῶν χειρονακτικῶν ἐργασιῶν· τὸ σπουδαιότερον καὶ ὑπέρτερον μέρος τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε αἱ μύες, ἀλλ' ὁ ἐγκέφαλος. Κατὰ τὴν μυϊκὴν δύναμιν, ὁ ἀνθρώπος εἶνε κατώτερος τοῦ βοῦς καὶ τοῦ ἡμιόνου, ὅταν λοιπὸν ζητοῦν παρ' αὐτοῦ μηχανικὴν ἐργασίαν, τὸν υποβιάζουσιν εἰς φορτηγὸν ζῶον. Ἡ μηχανὴ ἐπενοήθη διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν λύτρωσιν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐργάτου. Καὶ ὅμως μέχρι τοῦδε ἡ μηχανὴ συνετέλεσεν εἰς τὴν πληρυστέραν ὑποδούλωσιν αὐτοῦ. Πράγματι, μὴ ἔχων ἰδίαν γῆν καὶ συνεπῶς μὴ δυνάμενος νὰ λάβῃ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς φύσεως τὴν μερίδα τῶν προϊόντων, ἥτις τοῦ εἶνε ἀπαραίτητος, εἶνε ἠναγκασμένος, καὶ τώρα ὅπως καὶ πρὶν, νὰ υποβάλλῃ τὴν μυϊκὴν του δύναμιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς βιομηχανίας συναγωνιζόμενος ἀτελῶς, ταπεινῶς καὶ ἀσθενῶς πρὸς τὴν μηχανήν.

Δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνθρωπίνην ἀλληλεγγύην, εἰμὴ ἐκ τῶν πολλῶν ὑποχρεώσεων ἃς αὐτὸς τῷ ἐπιβάλλει, ἐνῶ μόλις τῷ ἀαρέχει ἐν δικαίωμα. Ἐὰν δὲν εὕρισκῃ ἐργασίαν διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς δυνάμεις του, ἢ ἐὰν ἡ ἀσθένεια τὸν ἀναγκάσῃ εἰς ἀπραξίαν, ἢ κοινωνία ἀναμφιδόλως φροντίζει δι' αὐτόν· τοῦ παρέχει ἐλεημοσύνην, ἐὰν ἐπαιτῇ, τὸν ρίπτει εἰς μίαν κλίνην νοσοκομείου, ἐὰν ἔχει πυρετόν· τὸν εἰσάγει ἐνίοτε εἰς ἀσυλόν, ἂν τὸν καταπονῇ τὸ γῆρας· ἀλλὰ μὲ ποῖον ἀπεχθῆ καὶ δυσάρεστον μορφασμὸν ἐκπληροῖ ἡ κοινωνία τὰ καθήκοντά της ταῦτα! Αἱ ταπεινώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑποβάλλει τὸν περιθαλ-

πόμενον, εἶνε περιστότεραι ἀπὸ τὰ τεμάχια τοῦ ἄρτου, τὰ ὅποια δίδει εἰς αὐτόν· ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς κατασιέλλει τὴν πείνάν του καὶ καλύπτει τὴν γυμνότητά του, ἀφ' ἑτέρου ἀποφαίνεται ἢ κοινωγία ὅτι τὸ νὰ δεχθῆ κανεὶς εὐεργεσίαν παρ' αὐτῆς εἶνε μέγιστη ἀτίμωσις καὶ ἐπιδεικνύει μεγάλην περιφρόνησιν πρὸς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος ἐπεκαλέσθη τὴν εὐσπλαγχνίαν τῆς. Εἰς τὸν προλετάριον εἶνε ἀδύνατον νὰ κάμῃ ἐξ ἰδίων του οικονομίας διὰ τὰς ἡμέρας τῆς δυστυχίας, τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ γῆρατός του. Ἄφοῦ δὲν κερδίζει οὔτε ὅσα τοῦ εἶνε ἀναγκαῖα, πῶς νὰ βάλῃ κατὰ μέρος; Δὲν δύναται οὔτε νὰ σκεφθῆ νὰ ζητήσῃ ἡμερομισθίον ἐπαρκές καὶ ἐξασφαλίζον περίσσευμα διὰ τὰς πλέον ἐπείγουσας ἀνάγκας του, καθότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποκλήρων εἶνε μέγιστος καὶ καθημερινῶς αὐξάνει καὶ οὕτω ὁ προλετάριος ἔχει πολλοὺς ἀνταγωνιστάς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐδέχοντο, ἀντ' αὐτοῦ, νὰ ἐργασθοῦν μὲ κατώτερον ἡμερομισθίον μόλις ἐπαρκοῦν διὰ νὰ μὴ ἀποθάνουν ἀμέσως τῆς πείνης. Ὁ προλετάριος δὲν δύναται ποσῶς νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασιν. Δὲν τοῦ χρησιμεύει εἰς τίποτε νὰ εἶνε δραστήριος, ὅσον ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν δυνάμεων του· εἰς οὐδὲν τὸν ὠφελεῖ καὶ ἂν ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς ἱκανότητάς του· οὐδέποτε θὰ κατορθώσῃ τι πλέον τοῦ νὰ ἱκανοποιήσῃ λίαν περιωρισμένως τὰς πλέον ἐπείγουσας ἀνάγκας του, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἐλάχιστον ὄριον τοῦ ἡμερομισθίου βασιζέται ἐπὶ τῆς ἐντονωτάτης ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐργατικῆς ἱκανότητος τοῦ ἐργάτου. Ὅσον πλειότερον ἐργάζεται ὁ προλετάριος, τοσοῦτον ἐπιδεινοῖ τὴν θέσιν του. Τοῦτο φαίνεται παράδοξον, ἀλλ' εἶνε ἀκρίβεστατον. Ἐὰν ὁ ἐργάτης παραγάγῃ περισσότερον, ἢ ἄξια τοῦ προϊόντος του ἐλαττοῦται καὶ τὸ ἡμερομισθίον μένει τὸ αὐτὸ ἐὰν δὲν ἐλαττωθῆ μάλιστα. Ὁ ἐργάτης ἐντείνων τὰς δυνάμεις του, φθείρει τὸν ἑαυτόν του καὶ ὑποτιμᾷ τὴν ἐργασίαν του. Τοῦτο δὲν θὰ συνέβαινεν ἐὰν ἡ παραγωγή τῆς μεγάλης βιομηχανίας καθωρίζετο κατὰ τὸ μέτρον τῆς ζήτησεως. Τότε δὲν θὰ ὑπῆρχεν ὑπερπαραγωγή· ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν δὲν θὰ ἠλάττωνε τὴν ἀξίαν των· διὰ τὴν αὐξηθεῖσαν ἐργασίαν του, ὁ προλετάριος

θὰ ἐλάμβανε μεγαλύτερον ἡμερομισθιον. Ἄλλ' οἱ κεφαλαιοκράται διαστρεβλῶσιν τὴν φυσικὴν ἐκδήλωσιν τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων. Εἰς ἐπιχειρηματίας ἰδρύει ἐργαστάσιον καὶ πκράγει ἐμπορεύματα, ὅχι διότι ἀνταποκρίνεται εἰς καμμίαν ἀνάγκην, ἀλλὰ διότι κατέχων ἐν κεφάλαιον, θέλει νὰ λαμβάνῃ τόκους καὶ γνῶριζει κάποιον γείτονά του πλουτίσαντα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπὸ παρόμοιον ἐργαστάσιον. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοτροπία ἢ ἡ ἔλλειψις εὐφυΐας, ἀντικαθιστᾷ τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους καὶ ἡ ἀγορὰ ὑπερπληροῦται προϊόντων διότι ἐν ἄτομον, ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῶν ἑκατομμυρίων, ἠκολούθησεν ἀπατηλὰ ἴχνη. Ἀναμφιδόλως, ἡ πλάνη τιμωρεῖται· ὁ ἐπιχειρηματίας καταδιβάσει τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων του, μέχρις ὅτου ὑποκόψῃ ὀλοσχερῶς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐργαστασιάρχαι τοῦ αὐτοῦ προϊόντος πίπτουν μετ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὀλοκλήρου κλάδου τῆς βιομηχανίας ἐκρήγγυται κρίσις γενικὴ ἢ τοπικὴ. Τὸ ἀληθὲς ὅμως θόμα εἶπε ὁ προλετάριος, ὅστις, μέχρις ὅτου ὁ ἐργοδότης του ἐξαντλήσῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ σταματήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του, εἶπε ὑποχρεωμένος νὰ ἐγάζεται ἡμέρας περισσότερον, ἀντὶ ἡμερομισθίου διαρκῶς ἐλαττομένου καὶ ὅστις, μετὰ τὴν ἐκδασιν τοῦ ἀνίσου τούτου ἀγῶνος μεταξὺ προπορίας καὶ ζήτησεως, στερεῖται ἐπὶ μακρὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου του.

Ἴδου λοιπὸν ἐν συντόμῳ ἡ δρᾶσις τοῦ προλεταρίου καὶ τοῦ ἐπιχειρηματίου τῆς μεγάλης βιομηχανίας· ὁ πρῶτος καθιστᾷ εἰς τὸν δεῦτερον δυνατόν τὴν ἀποθησαύρισιν μεγάλων κεφαλαίων· τὰ κεφάλαια ἔχουν ἀνάγκην χρησιμοποίησεως καὶ νομίζουσι δι' ἡ ταιαύτη χρησιμοποίησις ἐγκείται εἰς τὴν ἰδρύσιν νέων ἐργαστασιῶν, ἣτις συνεπάγεται τὴν ὑπερπαραγωγὴν καὶ τὸν σφοδρὸν ἀνταγωνισμόν, τοῦ ὁποίου φυσικὴ συνέπεια εἶνε ἡ ὑποτίμησις τοῦ βιομηχανικοῦ εἶδους καὶ ἡ ἐλάττωσις τῶν ἡμερομισθίων· τέλος ἐκρήγγυται ἡ κρίσις, ἡ ὁποία στερεῖ τὰς ἐργάτας τοῦ ἄρτου των. Οὕτως ὁ βιομηχανικὸς δοῦλος καθιστᾷ τὸν κύριόν του πλούσιον· εἰς ἀνταπόδοσιν οὗτος τοῦ παρέχει κατ' ἀρχὰς γλίσχως καὶ μεμψιμοιρῶν τὸν ἄρτον ὃν εἰς τὸ τέλος

τοῦ ἀφαιρεῖ ἐντελῶς. Δὲν εἶναι τοῦτο μίαν ὥρα ἐκδήλωσις τῆς δικαιοσύνης, ἣτις διέπει τὴν σημερινὴν οἰκονομικὴν κατὰστασιν;

Γ'.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς βιομηχανίας.
—**Ποῦ θὰ καταλήξῃ ἡ πυρετώδης καὶ ἀχαλίνωτος βιομηχανικὴ παραγωγὴ.**

Τὸ πρῶτον ὅμως ζήτημα, τὸ ὁποῖον τίθεται πρὸ ἡμῶν, εἶνε τὸ ἐξῆς: Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη κατὰστασις, κατ' ἀνάγκην εἶνε ὅ,τι εἶνε; Εἶνε δηλαδὴ ἀποτέλεσμα νόμου φυσικοῦ, ἀνεκκλήτου, ἢ συνέπεια τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς στενότητος τῶν ἀνθρωπίνων βλέψεων; Διατί μίαν μειονοψηφίαν ἔχει τὸ μονοπώλιον τῆς ἀπολαύσεως ὄλων τῶν ἀγαθῶν διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ὁποίων ἴσως οὔτε ἐκοπίασε κἄν; Διατί μίαν ἄλλην τάξιν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων εἶνε καταδικασμένη εἰς τὴν πείναν καὶ τὰς παντοειδεῖς στέρησεις; Ἐνταῦθα θίγομεν τὴν σοβαρωτέραν ὄψιν τοῦ προβλήματος. Πρόκειται νὰ μάθωμεν ἐὰν οἱ πτωχοὶ πεινώσιν ἐπειδὴ ἡ γῆ δὲν παράγει δι' αὐτοὺς ποσότητα τροφῆς ἐπαρκούς, ἢ ἐπειδὴ ἡ τροφή αὕτη μολοῦντι ὑπάρχει, δὲν φθάνει μέχρις αὐτῶν. Δοιπὸν! Δυνάμεθα ν' ἀποκρούσωμεν τὴν δευτέραν περὶ πτωσιν, διότι, ἐὰν αἱ πηγαὶ τροφῆς ἦσαν ἐπαρκεῖς δι' ὅλους καὶ εἰς καλὴν ποιότητα, ἢ μερὶς ἢ ἀναλογοῦσα εἰς τὸν πτωχὸν θὰ ὤφειλε νὰ μείνῃ ἀχρησιμοποίητος, ἂν οὗτος δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἀλλ' ἡ πέτρα δεικνύει ὅτι δὲν συμβαίνει τοῦτο. Ἐκαστον ἔτος καταναλίσκει ὅλην τὴν συγκομιδὴν τῶν δημητριακῶν καὶ τῶν λοιπῶν παντὸς εἶδους φυτικῶν τροφῶν· ὅταν ἔρχεται ἡ νέα συγκομιδὴ, ἢ παλαιὰ εἶνε σχεδὸν πάντοτε ἐξηντηλημένη, χωρὶς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὀλόκληρος ἢ ἀνθρωπότης νὰ εἶχε φάγη περισσότερον, οὔτε κἄν ἐπαρκὲς ποσόν. Οὐδέποτε ἠκούσθη μέχρι τοῦδε, ὅτι ὁ σῖτος ἀφέθη κάπου νὰ σαπίσῃ,

διότι οί κάτοχοί του δέν ἐγνώριζον ποῦ νά τόν διαθέσουν ἢ δεῖ κρέατα ἐβρώμησαν δι' ἔλλειψιν ἀγοραστῶν. Εἶνε ἐμολογουμένως ἀληθές ὅτι οἱ πλούσιοι καταναλίσκουν περισσότερα εἶδη τῶν ἔσων χρειάζονται διὰ τὰς ἀνάγκας των, ἀλλά μεταξὺ τῶν εἰδῶν τούτων τὰ οὐσιωδέστερα, ἦτοι αἱ τροφαί, ἀποτελοῦν ἐλάχιστον μέρος. Ὁ ἑκατομμυριοῦχος σπαταλᾷ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὰς ἰδιοτροπίας του, τὴν ἀλαζονείαν ἢ τὴν ματαιοδοξίαν του· ἀπορρίπτει ἐνδύματα μόλις φορεθῶν· κτίζει οἰκίας ἀνωφελούς ἐκτάσεως καὶ πληροῖ αὐτὰς περιττῶν ἐπίπλων· ἀποσπᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς παραγωγικὰς ἐργασίας καὶ τοὺς κρατεῖ εἰς τὴν ἐνοχον ἀργίαν τῶν λακέδων, τῶν ἀκολούθων μεγάλων κυριῶν, τῶν ἀμαξηλατῶν ἢ κυνηγῶν κλπ., ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς τροφῆς, ἐξοδεύει τὸ πολὺ πρὸς τετραπλάσιον ἢ ὅσον θ' ἀπηγεῖτο διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του. Ἐάν ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ὑπάρχει ἓν ἑκατομμύριον τοιούτων ἀσώτων ἀνθρώπων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των, οὗτοι ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς πέντε ἑκατομμύρια ἀτόμων καταναλίσκοντα τροφὰς ἐξαρκούσας δι' εἴκοσιν ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ἦτοι, ἐκτὸς τοῦ ἀναγκαίου εἰς αὐτὰ ποσοῦ σπαταλοῦν καὶ τὴν τροφήν δέκα πέντε ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἀκόμη. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ γεγονός ὅτι δεκαπέντε ἑκατομμύρια ἀνθρώπων δέν εὐρίσκουν τροφήν, ἢ ὅτι τριάκοντα ἑκατομμύρια ἄτομα εὐρίσκουν μόνον τὸ ἡμισυ τῆς ἀπαραιτήτως ἀπαιτουμένης τροφῆς των. Ἀλλὰ γνωρίζομεν ὅτι εἰς μόνην τὴν Εὐρώπην, ὁ ἀριθμὸς τῶν δυστυχῶν λιμοκτονούντων εἶνε διπλάσιος, ὑπερβαίνων τὰ ἐξήκοντα ἑκατομμύρια, καὶ συνεπῶς ἀναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἄλλην ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ γῆ δέν παράγει ἐπαρκῆ ποσότητα τροφῶν δι' ὅλους καὶ διὰ τοῦτο, μέρος τῆς ἀνθρωπότητος εἶνε ἀνεκκλήτως καταδικασμένον εἰς τὴν δυστυχίαν.

Ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται ἐκ φυσικῶν αἰτιῶν; Ἡ γῆ δέν παράγει μεγαλυτέραν ποσότητα τροφῶν, διότι εἶνε φυσικῶς ἀδύνατον; Ὁχι. Δέν παράγει ἐπαρκῆ τροφήν, διότι δέν τῆς ζητεῖται.

ται. Ὅταν ἡ ἠθικὴ τῶν κεφαλαιούχων εὐρεθῇ πρὸ τοῦ προβλήματος τῆς δυσαναλογίας μεταξὺ τῶν πεινῶντων στομάτων καὶ τῆς ὑπαρχούσης ποσότητος τροφῆς πρὸς διατροφήν των, δέν βραδύνει νὰ εὕρῃ μίαν λύσιν· δέν θὰ ἐρευνήσῃ πολὺ διὰ νὰ εὕρῃ τὸν θαυμάσιον Μάλθον, ὅστις θὰ εἴπῃ ἀπροκαλύπτως: «Ἡ γῆ δέν δύναται πλέον νὰ διαθρέψῃ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων; Λοιπὸν ἢ δέν μένει ἄλλο, παρὰ νὰ ἐλαττωθῶν τὰ πλήθη ταῦτα». Καὶ ἤρχισε νὰ συνιστᾷ τὴν γεννητικὴν ἀποχὴν, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ προτείνῃ, ὅπως ἐκτέμνωνται ἢ εὐνουχίζωνται τὰ ἄτομα τὰ γεννώμενα ἀνευ εἰσοδημάτων καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ μετασχηματίσῃ τὴν ἀνθρωπότητα κατὰ τὸ σύστημα τῶν κοινωνιῶν τῶν μυρμηκῶν καὶ τῶν μελισσῶν, ὅπου μόνον μικρὸς ἀριθμὸς ἀτόμων ἔχουσι τὸ προνόμιον τῆς τεκνοποιήσεως, ἐνῶ τὸ μέγα πλήθος στερεῖται γένους· τὸ πλήθος τοῦτο μόνον δικαίωμα ἔχει νὰ ἐργάζεται διὰ τὰ τελείως ἀνεπτυγμένα ἄτομα. Ἐν τοιούτῳ κοινωνικῷ ὀργανισμῷ τίποτε δέν θὰ ἔλειπε διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἑκατομμυριοῦχου. Ἀναστρέψατε τὴν πρότασιν καὶ εἰπέτε: «Ἡ ποσότης τῶν τροφῶν δέν ἐπαρκεῖ πλέον διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Πολὺ καλὰ, πρέπει ν' ἀδξήσωμεν τὴν ποσότητα!» Ἴδου μία ἰδέα, ἣτις δέν ἐπῆλθεν εἴτε εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ εὐσεβοῦς Μάλθου, εἴτε εἰς τοὺς ἀπηχοῦντας τοὺς λόγους του· καὶ ἐν τούτοις θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπλούστατον φάρμακον τῶν οἰκονομικῶν δεινῶν. Θὰ ἠδύνατο ἀνθρώπος ἔχων τὸν κοινὸν νοῦν νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶνε ἀδύνατον ν' ἀδξῆθῃ ἢ εἰς τὸ τροφίμα παραγωγή τῆς γῆς; Ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει, μερικοὶ ἀριθμοὶ θὰ ἤρκουν νὰ τὸν πείσουν τάχιστα. Ἡ Εὐρώπη ἐπὶ 9,710,340 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων διατρέφει ἀτελέστατα 316 ἑκατομμύρια κατοίκων, διότι προσφεύγει εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Ἀλγερίαν, τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ τὴν Αὐστραλίαν διὰ προμήθειαν μεγάλης ποσότητος σίτου καὶ κρέατος, ἐξάγουσα ἢ ἰδίᾳ μόνον οἶνον, σαρδέλλας καὶ ὀλίγα ἄλευρα· καὶ ὁμως, παρὰ τὴν ἐξ ἄλλων ἠπείρων εἰσαγωγὴν ταύτην, ἡ Εὐρώπη ἀφήγει μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νὰ λιμοκτονῇ. Ἄρα ἡ

Ευρώπη επισκοπούμενη ἐν τῷ συνόλῳ της, φαίνεται, κατ' ἐπιφασιν, ὅτι δὲν δύναται νὰ διατρέψῃ ἐπαρκῶς 32 ἄτομα ἐπὶ ἑκάστου τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου τῆς ἐκτάσεώς της. Ἀλλὰ τὸ Βέλγιον συντηρεῖ 5,536.000 κατοίκους ἐπὶ 29,455 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Εἰς τὴν χώραν ταύτην λοιπὸν ἐν τετραγωνικὸν χιλιομέτρον ἐπαρκεῖ πλήρως εἰς τὴν διατροφήν 200 ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, ἤτοι ἐπαρκεῖ διὰ τὸ ἑξαπλάσιον περίπου τοῦ μέσου ἔρου ὅσον ἀφορᾷ ὁλόκληρον τὴν Ευρώπην. Ἐὰν ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς Ευρώπης ἐκαλλιεργεῖτο ὅπως τὸ τοῦ Βελγίου, θὰ ἠδύνατο ἀντὶ τῶν 316,000.000 ἀνθρώπων - ὅσοι εἶνε οἱ κάτοικοι αὐτῆς - νὰ διατρέφῃ 1,950,000.000 ἀνθρώπους, δηλαδή ἀριθμὸν κατὰ πολὺ μείζονα τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ὁλοκλήρου τῆς γῆτινῆς σφαίρας ἢ, ἐὰν ἐλαμβάνετο φροντίς μόνον διὰ τὰ 316,000.000 τῶν κατοίκων της, ἢ Ευρώπη θ' ἀπέδιδε τόσην τροφήν, ὥστε εἰς ἕκαστον ἄτομον ν' ἀναλογῆται πᾶσαν τροφίμων ἑξαπλάσιον τοῦ ἀπαιτουμένου δι' ἀνεπὶτονον ἐπαρκείαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν τροφήν,

Ἴσως ἤθελέ τις παρατηρήσῃ, ὅτι ἀκριβῶς τὸ Βέλγιον δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας του καὶ εἶνε ὑποχρεωμένον νὰ εἰσάγῃ. Ἔστω ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ Βέλγιον προμηθεύεται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μέγα μέρος τῆς τροφῆς τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὸν πληθυσμὸν του ὅπως δῆποτε ἐπαρκεῖ νὰ διατρέψῃ 150 ἄτομα εἰς ἕκαστον τετραγωνικὸν χιλιομέτρον. Ἐὰν ἡ ἀναλογία αὕτη ἐτηρεῖτο εἰς ὅλην τὴν Ευρώπην, αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ διατρέψῃ 1,485,000.000 κατοίκων, ἤτοι ἀριθμὸν πάλιν ὑπερβαίνοντα ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς γῆς. Ἄς λάβωμεν ἄλλο παράδειγμα. Ἡ Κίνα, ἐκτὸς τῶν κτήσεών της, ἔχει ἑκτασιν 4,024.890 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων εἰς τὰ ὅποια κατοικοῦσι 405.000.000 ἀνθρώποι. Ἀλλὰ ἕκαστον τετραγωνικὸν χιλιομέτρον διατρέφει πλέον τῶν 100 ἀνθρώπων, τοὺς διατρέφει δὲ τελείως, διότι ἡ Κίνα, χωρὶς νὰ εἰσάγῃ ποσὴν τροφίμων, ἐξάγει μεγάλας ποσότητας ὀρυζῆς, κόνσερβῶν, τεύου κλπ. Ἐπίσης ἡ Κίνα, κατὰ τὴν κοινήν ἐμολογίαν ὅλων τῶν περιηγητῶν, δὲν ὑποφέρει ἀπὸ πείναν καὶ δυστυχίαν, εἰμὴ κατὰ τινὰ ἔτη σιτοδείας καὶ τότε πάλιν

ἐνεκα τῆς ἀτελείας τῶν μέσων συγκοινωνίας, διότι ἡ συνολικὴ ποσότης τῆς παραγωγῆς ἐπαρκεῖ διὰ τὸ σύνολον τῶν κατοίκων της, καὶ οὐδεὶς θὰ ὑπέφερον, ἐὰν ἦτο εὐκόλος ἡ μεταφορὰ τῶν τροφίμων ἐκ τῆς μιᾶς ἐπαρχίας εἰς τὴν ἄλλην. Ἐὰν λοιπὸν ἡ Ευρώπη ἦτο τόσον καλῶς καλλιεργημένη ὅσον ἡ Κίνα, θὰ ἠδύνατο νὰ διατρέψῃ 1.000,000.000 περίπου ἀνθρώπων, ἀντὶ τῶν 316,000.000, τὰ ὅποια ἐπίσης τρέφονται τόσον κακῶς, ὥστε ἑκατοντάδες χιλιάδων ἐξ αὐτῶν μεταναστεύουν, κατ' ἔτος, διὰ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου.

Καὶ διατί δὲν ζητοῦν περισσότερα ἀπὸ τὴν γῆν, ἀφοῦ ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι δύναται αὕτη ν' ἀνταποκριθῆ πλήρως εἰς τὴν ζήτησιν; Διατί δὲν προσπαθοῦν νὰ παραγάγουν τροφήν ἀρκετήν ὥστε νὰ πλέουν ὅλοι οἱ ἀνθρώποι εἰς τὴν ἀφθονίαν; Δι' ἕνα καὶ μόνον λόγον: Διότι τὸ κεφάλαιον ἔδωκεν εἰς τὸν σολιτισμὸν μας ἀνάπτυξιν ψευδῆ καὶ παρὰ φύσιν. Πᾶς πολιτισμὸς ἀπομακρύνει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τῆς τροφικῆς παραγωγῆς καὶ τὸν φέρει πρὸς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ φυσικὴ κρατία διδάσκει ὅτι ὁ μόνος πραγματικὸς πλοῦτος μιᾶς χώρας ἔγκειται εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ ἔδαφους ἢ θεωρία ὅμως αὕτη, ἀπὸ εἶδος αἰῶνος χαρακτηρίζεται ὡς πλάνη ὑπὸ τῆς ἐπισήμου οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἣτις ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐγωϊστικῆς καὶ κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Τὸ τέκνον τοῦ ἀγροῦ ἀρνεῖται τοὺς βώλους τῆς γῆς, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀφθονίαν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος, διὰ νὰ ριφθῆ ἐντὸς τῶν θανασίμων εἰρηκτῶν τοῦ ἐργοστασίου καὶ τῶν ἐργατικῶν συνοικιῶν τῶν μεγαλουπόλεων. Ὡσαύτως καὶ ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης, ἐν τῷ συνόλῳ της θεωρουμένη ἀποσπᾶται ὁλονὲν τοῦ τροφοδότου πεδίου τῶν ἀγρῶν καὶ ἐγκλείεται ἐν τῇ μεγάλῃ βιομηχανίᾳ, ἐν ἣ ἀσφυκτιᾷ, πνίγεται καὶ λιμοκτονεῖ.

Ὅλον τὸ συγκεντρωτικὸν πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἐφευρετικὴ της δύναμις, οἱ λογισμοὶ της, ἡ ἐπιμονὴ της ἐν τῇ ἀναζητήσει καὶ τῇ ἐρεύνη, τὸ πᾶν κατευθύνεται εἰς τὴν βιομηχανίαν. Εἶδομεν τ' ἀποτελέσματα: αἱ μηχαναὶ γίνονται ὁλονὲν θαυμασιώτεραι, αἱ μέθοδοι τῆς ἐργασίας τελειότεραι ἢ παραγωγή με-

γαλυτέρα. Διὰ τὴν τροφικὴν παραγωγὴν οὐδὲν ἐφευρετικὸν πνεῦμα ἀσχολεῖται. Ἐὰν ἡ παραγωγὴ αὕτη ἀπησχόλει τὸ ἡμῖσι τοῦλάχιστον τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν ἰδιοφυϊῶν, αἵτινες ἀφιερώνονται εἰς τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν, ἡ ἀθλιότης θὰ ἐξέλπειν ἐκ τῆς γῆς. Ἄλλ' ὁ τόσον σπουδαῖος οὗτος κλάδος τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος ἔχει παραμεληθῆ μέχρι βαθμοῦ προκαλοῦντος κατάπληξιν. Ἐχομεν πολιτισμὸν ἀνώτερον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν βιομηχανίαν, ἐνῶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς εὐρισκόμεθα εἰς κατάστασιν βάρβαρον. Εἴμεθα—καὶ εὐλόγως—ὑπερήφανοι, διότι εἰς τὴν βιομηχανίαν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιώμεν μετὰ καταπληκτικῆς ἐφευρετικότητος καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ φαινομενικῶς ἀχρηστά ὑπολείμματα, ἀλλ' ἀφήνομεν νὰ χάνεται τὸ ἡμῖσι τῶν περιττωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης διατροφῆς· τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπονόμων τῶν πόλεων χάνεται ἀδίκως, ἐκβάλλαν εἰς τοὺς ποταμούς, τοὺς ὁποίους δηλητηριάζει, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ὑπὸ μορφὴν ὀστρακοδέρμων καὶ ἰχθύων δὲν μᾶς ἀποδίδει οὔτε τὸ χιλιοστὸν τῶν ὕδων λαμβάνει ἀπὸ ἡμᾶς.

Ἡ κατασπατάλησις ἑκατομμυρίων τόννων πολυτίμων ἀποχωρημάτων εἶνε γελοῖα συγχρόνως καὶ ἀξιοθρήνητος, ἐὰν σκεφθῆ κανεὶς μετὰ πόσης προσοχῆς ζυγίζουσι καὶ τὰς ἐλάχιστας σταγόννας τοῦ θειϊκοῦ ὀξέος εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν χημικῶν προϊόντων καὶ τὴν σπουδὴν, μεθ' ἧς ὁ ἐφευρέτης προσπαθεῖ ν' ἀποκτήσῃ διπλωμα εἰρησιστεχνίας διὰ τὴν ἐπιτυχή ἐπινόησιν τῆς χρησιμοποίησεως τῶν σκουπιδιῶν τῶν ἐργοστασίων. Σεμνυνόμεθα διότι ὑπετάξαμεν τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως εἰς τὴν διάθεσίν μας καὶ ἀνεχόμεθα νὰ μένουν ἀκαλλιέργητα ἑκατομμύρια τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μολονότι γνωρίζομεν ὅτι οὐδὲν ἔδαφος μένει κατ' ἀνάγκην ἔρημον, ἀφοῦ πᾶν ἔδαφος ἐκτὸς ἴσως τῶν πολιτικῶν χωρῶν δύναται, διὰ τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ὕδατος νὰ καταστῇ γόνιμον, ἐπιδεικνύομεν δὲ ἀλαζονικῶς τὰ ἐν τῇ γῇ μεταλλεῖα τοῦ ἀνθρακος καὶ τοῦ χαλκοῦ, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνορυχθῆ εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς καὶ δὲν κοκκινίζομεν ὅταν βλέπωμεν τοὺς γυμνοὺς βράχους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπος, ὅστις ἔσκαψε τὰ μεταλλεῖα, οὐδὲν δύναται

νὰ προσπορισθῆ, καθὼς λέγουν. Δυνάμεθα νὰ κατευθύνωμεν τὸν κεραυνὸν καὶ μόλις εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐλάχιστον πολλοστημόριον τῶν εἰς τροφὰς θησαυρῶν τῶν Ὠκεανῶν, οἵτινες περιβάλλουν κατὰ τὰ τρία τέταρτα τὴν γῆν. Εἰς ἐποχὴν, ἡ ὁποία παράγει θαύματα μηχανικά, ὅπως εἶνε τὰ βιομηχανικά μας μηχανήματα καὶ τὰ τελευταῖα ὄργανα, πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη ἐν Εὐρώπῃ ἔλη, ποταμοὶ ἀνευ ἰχθύων, ἐδάφη ἀκαλλιέργητα, ἀγροὶ χέρσοι;

Ἄλλὰ δὲν θέλω νὰ ἐπιμείνω περισσότερον ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν, διότι νομίζω ὅτι ἀπέδειξα, ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους εἶνε ἡ θυσιασθεῖσα θυγάτηρ τοῦ πολιτισμοῦ. Αὕτη μόλις προχωρεῖ ἐν βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ, καθ' ἕν χρόνον ἡ βιομηχανία προχωρεῖ ἑκατὸν βήματα. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀνεκάλυψαν ἐν Εὐρώπῃ, ἀπὸ αἰῶνων ἤδη, ὅπως καταστήσουν πλουσιωτέραν τὴν τροφοδοσίαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἶνε ἡ εἰσαγωγὴ τῶν γεωμήλων, ἧτις ἐπιτρέπει εἰς τὸν προλετάριον νὰ νομίζῃ ὅτι χορταίνει, ἐνῶ πράγματι βραδέως συντήκεται τὸ σῶμά του ἐλλείψει θρεπτικῶν οὐσιῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα, ὁ κεφαλαιοῦχος δύναται νὰ ἐλαττώσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον ὄριον τὸ ἡμερομισθιον τοῦ βιομηχανικοῦ τοῦ δούλου. Οἱ κῆποι, οἱ λαχανόκηποι, τὰ θερμοκήπια τῶν μηκύτων ἀποδεικνύουν ποίας ποσότητος τροφῆς δύναται ν' ἀποδώσῃ καὶ ἡ ἐλάχιστη γωνία γῆς· ἐὰν ἀντὶ τοῦ ἀρότρου μετεχειρίζοντο περισσότερον τὴν ἀξίνην καὶ τὸ φυάρι, ἕνα τεμάχιον γῆς, ἔχον τὸ μέγεθος χειρομανδηλίου, ἀσφαλῶς θὰ ἐξήρκει διὰ τὴν συντήρησιν ἑνὸς ἀνθρώπου· ἀλλ' ἡμεῖς ὑποφέρομεν ἀπὸ ἐλλείψιν τροφῆς, τὰ τρόφιμα καθίστανται ὀλονὲν ἀκριβώτερα καὶ ὁ βιομηχανικὸς ἐργάτης εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην πάντοτε νὰ παρατείνῃ τὴν ἐργάσιμον ἡμέραν του διὰ νὰ χορτάσῃ. Ἡ φύσις δεικνύει εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅτι δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἀνευ τῶν ἀγρῶν, ὅτι ἔχει ἀνάγκην αὐτῶν ὡς ὁ ἰχθύς τοῦ ὕδατος· ὁ ἀνθρώπος βλέπει ὅτι βαίνει πρὸς τὴν καταστροφὴν του, ἀπομακρυνόμενος τῆς ἀδλακος τοῦ ἀρότρου, ὅτι μόνον ὁ χωρικὸς ἀναπαράγεται ἀνευ διακοπῆς, μένει ὑγιής καὶ ἀκμαῖος, ἐνῶ ἡ πό-

λις αποξηραίνει τὸν μυελὸν τῶν κατοίκων τῆς, τοὺς καθιστᾷ ἀσθενεῖς καὶ ἀγόνους, τοὺς καταστρέφει ἀνεπισηπτεῖ μετὰ δύο ἢ τρεῖς γενεάς, εἰς τρόπον, ὥστε ὅλαι αἱ μεγάλαι πόλεις ἐνὶ ἐκατὸν ἔτων θὰ μετεβάλλοντο εἰς κοιμητήρια χωρὶς ἓνα κάτοικον ζῶντα, ἐὰν οἱ ἀποθνήσκοντες δὲν ἀντικαθίσταντο, διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἀγροτῶν ἐρχομένων ἐκ τῶν χωρίων εἰς τὰς πόλεις, οἵτινες ὡσαύτως δὲν μένουσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον, ἐγκαταλείποντες τοὺς ἀγρούς νὰ ἔρχωνται εἰς τὰς πόλεις, ἀποσπώμενοι ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς ζωῆς καὶ ἐναγκαλιζόμενοι τὸν θάνατον.

Ἄλλ' ἰδοὺ ἐπιφαίνεται ὁ καθηγητῆς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὁ ὁποῖος μᾶς διδάσκει θαρραλέως ὅτι τὸ μέτρον τῆς προόδου τῆς μεγάλης βιομηχανίας μιᾶς χώρας εἶνε συγχρόνως καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς καὶ ὅτι βιομηχανία πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς ἓν κράτος εἶνε μέγα εὐεργέτημα, καθιστῶσα τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα εὐθηνὰ καὶ προσιτὰ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πτωχοτέρους τῶν πολιτῶν. Ἴδοὺ ἐν ἓκ τῶν μᾶλλον διαδεδομένων καὶ ἀναισχυντοτέρων ψευδῶν. Ἐἰς τὸν διάβολον ἢ εὐθηνία τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων! Οὐδένα ἐξυπηρετεῖ, ἐκτὸς τοῦ ἐπιχειρηματίου ἢ τοῦ παραγγελιοδόχου. Εἰδόμεν ἤδη πῶς ἐπιτυγχάνεται ἢ εὐθηνία αὕτη διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν κεφαλαιούχων, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ ἔξοδα ὑφίσταται ὁ ἐργάτης, διὰ τῆς ἐγκληματικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως. Ὁ ἐργάτης ὀφείλει νὰ μένη ἀπησχολημένος μὲ τὴν μηχανὴν 10 12 14 ἡσως ὥρας καθ' ἑκάστην ὅπως τὸ βαμβακερὸν γίνῃ τόσον εὐθηνὸν ὅσον εἶνε. Φθάνει εἰς σημεῖον νὰ μὴ αἰσθάνεται ἂν εὐρίσχεται εἰς τὴν ζωὴν. Διέρχεται τὴν ζωὴν του ἐντὸς τῶν γυμνῶν τοίχων ἐνὸς ἐργοστασίου, παραδεδομένος εἰς μίαν σειρὰν ἐντελῶς αὐτομάτων κινήσεων, πάντοτε τῶν ἰδίων. Εἶνε ἡ μόνη ζῶσα ὑπαρξίς εἰς τὸ σύμπαν, ἣτις, διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς, ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ ἐργασίαν ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς τῆς. Μὲ τὴν θυσίαν τῆς ποσότητος ἐργασίας, βεβαίως τὸ ἐμπόρευμα γίνεται εὐθη-

νότερον, γίνεται ὅμως καὶ χειρότερον. Ὅλη ἡ βιομηχανική μας πρόοδος ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς πρώτης καλλιτέρας ὕλης, δι' ἄλλης ἤτιον καλλῆς, καὶ εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν χειροτέρευσιν τοῦ κατασκευαζομένου εἴδους. Διατί; Διότι ἡ πρώτη ὕλη, ἐφόσον εἶνε ὀργανικῆς φύσεως, προέρχεται δηλαδὴ ἐκ τοῦ φυτικοῦ ἢ ζωϊκοῦ βασιλείου, ἀποκτᾶται μόνον ἐπὶ καταβολῇ τοῦ ἀντιτίμου εἰς ποσὸν ἀνθρωπίνης ἐργασίας, καὶ συνεπῶς εἶνε πολὺ ἀκριβή. Ἡ γῆ δὲν ἀφήνει ν' ἀπατηθῇ παράγει βάμβακα, λινόν, ξύλα, κάνναβι, ἐνόσφ λαμβάνει ὡς ἀντάλλαγμα ἐργασίαν καὶ λίπασμα. Ἐπίσης δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν ἀγελάδα ἢ τὸ πρόβατον προϊόντα δυσανάλογα τὰ ζῶα ταῦτα παράγουν γάλα, ἔριον, δέρμα, κρέας, ὀπλάς, ἀναλόγως τῆς τροφῆς, ἣν λαμβάνουν. Μόνον ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἡλιθιώτερος τῆς γῆς καὶ ἀφελέστερος τοῦ προβάτου καὶ τῆς ἀγελάδος δίδων τὴν μυϊκὴν καὶ νευρικὴν αὐτοῦ δύναμιν εἰς εὐτελεστέραν τιμὴν τῆς ἀξίας των. Ὁ ἐπιχειρηματίας λοιπὸν ἔχει συμφέρον νὰ οἰκονομῇ τὴν πρώτην ὕλην, ἣτις εἶνε πολύτιμος καὶ νὰ σπαταλᾷ τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν, ἣν πληρώνει πολὺ εὐθηνά. Ἐξευτελίζει λοιπὸν τὴν ποιότητα, ἐλαττώνει τὴν ποσότητα τῆς πρώτης ὕλης καὶ παρέχει εἰς τὸ ἐμπόρευμα λαμπρὰν ἐξωτερικὴν ὄψιν διὰ μεθόδων κατεργασίας ἐπιμόχθων ἢ περιπλόκων, δηλαδὴ δι' ὑπερβολικῆς σπατάλης ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Εἰς τὰ βαμβακερά, π. χ. τὰ ὅποια ὁ Ἄγγλος βιομηχάνος προσφέρει εἰς τὴν ἀγοράν, ὑπάρχουν ὀλίγιστα ἴνες πολυτίμου βάμβακος καὶ πλείστη ποσότης ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Καὶ τὸ ἐμπόρευμα πωλεῖται, εὐθηνά. Διότι ὁ ἐργοστασιάρχης δὲν εἶνε ὀποχρεωμένος ν' ἀποζημιώσῃ ἀδρῶς τοὺς βιομηχανικοὺς δούλους του, ὅπως ὀφείλει ν' ἀποζημιώσῃ τὴν γῆν, ἢ ὅποια τοῦ προμηθεύει τὸν βάμβακα.

Οὐδόλως εἶνε ἀπαραίτητον νὰ εἶνε τόσον εὐθηνὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, διότι ἐκ τῆς εὐθηνίας προέρχεται ἡ ἀσκοπος μεγάλη κατανάλωσις. Καὶ αὐτὸς ὁ πτωχὸς ἀκόμη, εἰς τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν ἀντικαθιστᾷ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἐπιπλά του συχνότερον ἢ ὅσον θὰ ἦτο ἀπαραίτητον ἀπορρίπτει πράγματα,

τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀκόμη καὶ χρησιμοποιοῦνται μάλιστα, ὅπως ἀποδεικνύει τὸ εὐρὸ ἐμπόριον μεταχειρισμένων ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἐξάγονται ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὰς ὑπερωκεανίους χώρας. Παρὰ τὴν εὐθηνίαν τῶν ἀντικειμένων τούτων, ὁ Εὐρωπαϊκὸς εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους, ἐξοδεύει ὡς ἐάν ἦσαν ἀκριβώτατα, ἀλλ' ἐάν ἦσαν ἀκριβώτατα, θὰ τὰ ἐχρησιμοποιοῦσε περισσότερο χρόνον. Ἴδού λοιπὸν τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς περιφήμου εὐθηνίας, τὸ καύχημα τοῦ οἰκονομικοῦ μας βίου! Διὰ τὸν καταναλωτὴν δὲν σημαίνει οὔτε ἀνακούφισιν, οὔτε εὐκονομίαν, διότι χρησιμεύει εἰς τὸ ν' ἀξάνῃ τὴν τυραννικὴν συνήθειαν τῆς σπατάλης. Διὰ τὸν παραγωγόν, εἶνε πραγματικὴ κατάρρα, διότι υποβιβάζει ὅλον ἐνδὸν περισσότερο τὴν τιμὴν τῆς ἐργασίας καὶ τὸν ἀναγκάζει εἰς ὅλον ἐνδὸν μεγαλυτέρους ἀγῶνας. Οὕτω λοιπὸν πᾶν ἄτομον, μὴ ἀνῆκον εἰς τὴν μειονότητα τῶν ἀέργων καὶ τὸ ὅποσον εἶνε συγχρόνως παραγωγὸς ἐνδὸν προϊόντος καὶ καταναλωτὴς ἄλλων προϊόντων, οὐδὲν ἄλλο κερδίζει ἐκ τῆς τόσο ἐξυμνηθείσης μεγάλης βιομηχανικῆς προόδου, εἰμὴ ὅτι λαμβάνει μέρος εἰς ἓν εἶδος μανιώδους κυνηγίου εἰς τὸ ὅποσον ἕκαστον ἄτομον εἶνε συγχρόνως κυνηγὸς καὶ θήραμα εἰς τὸ ἄγριον τοῦτο βιομηχανικὸν κυνήγιον πίπτει ἐπὶ τέλους ἐξηντηγμένος καὶ ἀσθμαίνων. Μακροτέρα λοιπὸν καὶ σκληροτέρα ἐργασία τοῦ παραγωγοῦ, παράφρων καὶ ἐγκληματικὴ σπατάλη τῶν προϊόντων ὑπὸ τῶν πλουσίων, ἴδου τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης βιομηχανικῆς ἀκαπτόξεως, τῆς διευθυνομένης πρὸς τὴν τεραστίαν εὐθηνὴν παραγωγὴν ἐμπορευμάτων.

Ἄς υποθέσωμεν, π. χ. ὅτι τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα γίνονται τετράκις ἀκριβώτερα τῆς σημερινῆς τιμῆς των, ἐνῶ διὰ μιᾶς εὐφυοῦς ἐπινοήσεως ἐφευρετικοῦ πνεύματος, ἡ τιμὴ τῶν τροφίμων δὲν ἀξάνει. Τί τὸ κακὸν καὶ ποῦ τὸ βλέπετε; Ὅχι μόνον οὐδαμοῦ βλέπω κακὸν τι, ἀλλὰ καὶ εὐρίσκω μέγιστα πλεονεκτήματα. Ἐκαστον ἄτομον θ' ἀνανεώσῃ τὰ ἐνδύματά του ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ οὐχὶ τετράκις, καὶ τὰ ἐπιπλά του μετὰ παρέλευσιν

εἴκοσιν ἔτων καὶ ὄχι ἀνὰ πέντε ἔτη. Ὁ βιομηχανικὸς ἐργάτης θὰ λαμβάνῃ ἡμερομίσθιον τετραπλάσιον τοῦ σημερινοῦ· δηλαδή, ἐάν σήμερον πρέπει νὰ ἐργασθῇ δώδεκα ὥρας, διὰ νὰ δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας του, τότε θὰ τῷ εἶνε ἀρκετὴ πρὸς τοῦτο μόνον τριῶν ὥρῶν ἐργασία. Ἀριθμητικῶς δὲν θὰ μείνουν εἰς τὴν ἴδιαν θέσιν ὅπως καὶ πρὶν· οἱ δαπάναι ἕκαστου καταναλωτοῦ δὲν θὰ ὑποσταθῶν ἀξομειώσιν. Ἀλλὰ θὰ ἐπιτευχθῇ τεραστίον ἀποτέλεσμα· ὁ ἐργάτης ἀπὸ δοῦλος θὰ καταστῇ ἀνὴρ ἐλεύθερος. Ἡ πολυτέλεια, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἔχει σήμερον ἐντελῶς ἀποκλεισθῇ ἢ εὐμάρεια θὰ εἶνε προσιτὴ τότε εἰς αὐτόν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι θὰ δύναται νὰ λάβῃ μέρος εἰς ὑψηλοτέρας ἀπολαύσεις τοῦ πεπολιτισμένου βίου, νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὰ θεάτρα καὶ τὰ μουσεῖα· θὰ δύναται ν' ἀναγινώσκῃ, νὰ συνδιαλέγεται, νὰ ἐνδουλοποιῇ· θὰ παύσῃ νὰ εἶνε ἀνόητος μηχανὴ καὶ θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ ὡς ἄνθρωπος μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Πρέπει νὰ κραυγάζετε πρὸς τοὺς ἐργάτας: «Σᾶς συναρπάζει ἰλιγγιώδης κυκλῶν ἐνδὸς φοβεροῦ φαύλου κύκλου. Φύγετε, ἄλλως θὰ κυλισθῆτε εἰς τὸ βάθος τῆς ἀδύσσου. Ὅσον περισσότερο ἐργάζεσθε σήμερον, τόσο τὰ προϊόντα σας γίνονται εὐθηνότερα, τόσο ἡ κατανάλωσις γίνεται παράφρων καὶ αὐριον θὰ εὐρεθῆτε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐργάζεσθε ἀκόμη περισσότερο διὰ νὰ κερδίσετε τὸν ἄρτον τῆς ἀθλιας ζωῆς σας. Παύσατε νὰ ἐργάζεσθε! Παραδοθῆτε εἰς τὴν ἀνεσιν! Ἐλαττώσατε τὴν ἐργασίαν σας εἰς τὸ τέταρτον, εἰς τὸ ἡμισυ! Τὰ κέρδη σας θὰ εἶνε τὰ ἴδια, ἐάν ἕκαστος δὲν καταναλώσῃ εἰμὴ ὅσον εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ καταναλώσῃ καὶ δὲν ἐργάζεται εἰμὴ ὅσον πρέπει!»

Οἱ καθηγηταὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας δὲν εἶνε τῆς αὐτῆς γνώμης. Φοβοῦνται τὴν ἀργίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐδαμοῦ ἄλλοθι βλέπουν τὴν σωτηρίαν, εἰμὴ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Ἡ θεωρία των συνεψίζεται εἰς δύο ἀρχάς: «Καταναλώσατε ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο, ἀδιαφοροῦντες ἐάν ὑπάρχῃ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη· παράγετε ὅσον τὸ δυνα-

τὸν περισσότερα εἴτε χρειάζονται εἴτε δὲν χρειάζονται τὰ προϊ-
όντα. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ δόκτορες δὲν εὗρισκουν διαφορὰν μεταξύ
πυροτεχνήματος προωρισμένου νὰ ἐκτραγῆ εἰς καπνοὺς, πρὸς κα-
τάπληξιν ἀνοήτων τινῶν ἀργοσχόλων, καὶ μηχανῆς τινος ἧς
παράγει καθ' ἕλρον τὸ ἔτος κλίνας καὶ κιθώτια. Τὸ πυροτέχνημα
στοιχίζει 60 χιλιάδας φράγκα καὶ ἀντιπροσωπεύει, ἐκτὸς τῶν
πρώτων ὀλῶν, τὴν ἐτησίαν ἐργασίαν 50 ἐργατῶν, οἵτινες, καθ'
ἕλρον τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, εἶχον ἐκθέσει τὴν ζωὴν των εἰς
κλιδυρον. Ἡ μηχανὴ στοιχίζει 12 χιλιάδας φράγκα. Ὁ οἰκονο-
μολόγος ὑπολογίζει μετὰ σοβαρότητος καὶ λέγει· τὸ πυροτέ-
χνημα στοιχίζει πέντε φορές περισσότερον τῆς μηχανῆς· οἱ ἐρ-
γάται καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπίσης
ἐπιφελῶς· ἡ παραγωγὴ τοῦ πυροτεχνήματος ἐπλούτισε τὴν χώ-
ραν ὅσον πέντε μηχαναί· ἐάν ἦτο δυνατὸν ν' ἀσχοληθοῦν ἐν ἑκα-
τομμύριον ἐργάται εἰς τὴν παραγωγὴν ἐνδὸς δισεκατομμυρίου
πυροτεχνημάτων ἐτησίως, οἱ σοφοὶ δόκτορες θὰ ἠδύναντο νὰ
συγχαροῦν τὴν χώραν αὐτὴν διὰ τὴν ἀκμάζουσαν βιομηχανίαν
τῆς καὶ τοὺς ἐργάτας διὰ τὴν εἰς τὴν ἐργασίαν ἐπίδοσιν των καὶ
τὴν παραγωγικότητά των.

Κατὰ τύπους ὁ συλλογισμὸς αὗτος εἶνε ἀναντίρρητος. Κατ'
οὐσίαν ὅμως εἶνε σόφισμα τοῦ χειρίστου εἶδους. Ἀναμφιδόλως,
ἐάν, ἀντὶ ἐνὸς φυσίγγιου, ἠδύνατό τις νὰ λάβῃ τόσα χρήματα
ὅσα θὰ ἐλάμβανεν εἰς ἀντάλλαγμα μιᾶς ὄρνιθος, τὸ φυσίγγιον
θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν ἀξίαν μὲ τὴν ὄρνιθα καὶ συνεπῶς, ὅστις κατα-
σκευάζει ἐν φυσίγγιον, ἀξάνει τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον κατὰ πρῶτον
ἴσον μὲ τὸν τρέφοντα μιᾶν ὄρνιθα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ψεῦδος. Ὅχι,
δὲν εἶνε ἀδιάφορον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ εἶδος τῆς παραγω-
γῆς· δὲν εἶνε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἴδιον, ἐάν τις κατασκευάζῃ
φυσίγγια ἢ τρέφῃ ὄρνιθας. Ὅχι· ὁ ὁδηγὸς τῶν Ἀλπεων δὲν
ἔχει διὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἴδιαν σπουδαιότητα μὲ τὸν ὁδη-
γὸν μιᾶς θεριστικῆς μηχανῆς, μολονότι εἶνε πιθανὸν ὁ πρῶτος
νὰ μισθοδοτῆται περισσότερον τοῦ δευτέρου. Γνωρίζω ὅτι μὲ
τοιαύτας διακρίσεις πατάσεται ὀλόκληρος ἡ βιομηχανία εἰδῶν

πολυτελείας. Δὲν διστάζω λοιπὸν νὰ διακηρύξω, ὅτι οὐδεὶς ἔχει
τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτῆ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἰδιοτροπιῶν του,
ἐφόσον αἱ πραγματικαὶ ἀνάγκαι τῶν ἄλλων μέγουν ἀνικανοποίη-
τοι. Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητῆ ἀπὸ τὸν ἐργάτην τὴν κατα-
σκευὴν πυροτεχνήματος, παραδείγματος χάριν, ὡς ἀνεφέραμεν,
ἐνῶ ἄλλοι πεινοροῦν, διότι ὁ ἐργάτης ἀπεσπάσθη τῆς γεωργίας, ἢ
νὰ καταναγκάζῃ τοὺς ἐργάτας ἐνδὸς ἐργοστασίου νὰ ἐργάζωνται 14
ὥρας διὰ τὴν παραγωγὴν εὐθηνῶ βελούδου, ὅπως ἐνδύονται οἱ
πλούσιοι. Τὸ μέγα οἰκονομικὸν συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος
δὲν εἶνε ἡ παραγωγὴ προϊόντων ἀγοραζομένων εἰς τινα τιμὴν,
ἀλλ' ἡ διὰ τῆς παραγωγῆς τούτων ἱκανοποίησις τῶν ἀλη-
θῶν ἀναγκῶν τῆς. Δύο εἶνε αἱ πραγματικαὶ καὶ ἀληθεῖς ὀργα-
νικαὶ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τῆς διατροφῆς καὶ ἡ τῆς ἀναπα-
ραγωγῆς. Ἡ πρώτη ἔχει σκοπὸν τὴν συντήρησιν τοῦ ἀτόμου, ἡ
δευτέρα, τὴν διατήρησιν τοῦ εἶδους. Φαινομενικῶς, θὰ ἠδύναμεθα
νὰ ἐνώσωμεν τὰς δύο ταύτας ἀνάγκας εἰς μιᾶν καὶ μόνην καὶ ν'
ἀποσβέσωμεν ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ἀπολύτως ἀπαραιτήτων
ἀναγκῶν τὴν τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο ἀπλῆ
ἐπίφασις. Τὸ ἐνστικτὸν τῆς συντηρήσεως τοῦ εἶδους εἶνε
ἰσχυρότερον τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ἀτομικῆς συντηρήσεως καὶ τοῦτο
διότι ἡ ζωϊκὴ δύναμις καὶ ἡ πλήρωσις τῆς ζωῆς τοῦ εἶδους εἶνε
ἰσχυρότεραι τῶν ἀτομικῶν ἐνστικτῶν. Μέχρι τοῦδε οὐδέποτε
συνέβη σιμαντικὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων, ὀλόκληρος φυλὴ, π. χ. νὰ
ἐμποδισθῇ ἀπολύτως, ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ἀπὸ τὴν
ἱκανοποίησιν τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς διατηρήσεως τοῦ εἶδους. Παρό-
μοιον γεγονός θὰ συνέβαινεν, ἐάν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς
ὀλόκληρον ἔθνος γενικὴ καὶ αὐστηρὰ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς γε-
νετησίου ἐνεργείας καὶ τότε θὰ παρουσιάζετο τοιαύτη ἐκρηξίς
παθῶν καὶ ἀνωμαλιῶν, ὥστε συγκρινόμεναι πρὸς αὐτάς, αἱ φρι-
κωδέστεραι σκηναὶ τῆς πείνης θὰ ἐφαίνοντο παιδικαὶ ἀστεϊότη-
τες. Ὁ ἀνθρώπος λοιπὸν πρέπει νὰ ἱκανοποιῇ τὰς δύο μεγάλας
ὀργανικὰς ἀνάγκας του, ὅλα τὰ ἄλλα εἶνε δευτερεύοντα. Ἐν
ἀτομον, ὅταν εἶνε χορτάτον καὶ δὲν κρυώνει, ὅταν ἔχῃ στέγην

διὰ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ τὴν βροχὴν καὶ παρὰ τὸ πλευρόν του ἔχη σύντροφόν τινα τοῦ ἑτέρου φύλου, δύναται νὰ εἶνε ὄχι μόνον εὐχαριστημένον, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως εὐτυχές. Ἐν ἄτομον, τὸ ὅποιον πένεται, δὲν δύναται νὰ εἶνε εὐχαριστημένον οὔτε εὐτυχές, καὶ ἐὰν ἀκόμη περιεπάτει μὲ χρυσοποικιλτα ἐνδύματα ἀνὰ τὰ μουσεῖα τοῦ Βατικανοῦ ἢ παρηκολούθει μιαν συμφωνικὴν συναυλίαν. Τοῦτο εἶνε τόσο καταφανές, ὥστε φαίνεται ἀφελής ὅστις προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀποδείξῃ· εἶνε τὸ ἠθικὸν συμπέρασμα τοῦ μύθου ἐκείνου τοῦ ἀλέκτορος, ὅστις ἐθλίβετο διότι δὲν ἦτο κόκκος κέχρου ὁ ἀδάμας τὸν ὅποιον εὐρήκε ἀνασκαλεύων τὸ χῶμα. Καὶ ὅμως ἡ ἀπλουστάτη αὕτη ἀλήθεια ὑπερβαίνει τὸν ὀρίζοντα τῆς ἐπισήμου πολιτικῆς οἰκονομίας· οὐδεὶς καθηγητῆς τῆς ἀξιοσεβάστου αὐτῆς ἐπιστήμης ἐσκέφθη ἀκόμη νὰ ἐξελέγξῃ τὰς θεωρίας του μὲ τὴν ἐπιλοικὴν φρόνησιν τοῦ ἀγαθοῦ La Fontaine. Ὁ μῦθος αὗτος τοῦ ἀλέκτορος καὶ τοῦ ἀδάμαντος ἐφαρμοζόμενος εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος σημαίνει: ὀλιγώτερα βαμβακερὰ τοῦ Manchester καὶ μαχαιρουπήρουνα τοῦ Sheffield καὶ περισσότερον ἄρτον καὶ κρέας.

Ἡ πρᾶξις δὲν ὀ' ἀργήσῃ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα ἡ θεωρία παρέλειψε μέχρι τοῦδε: ὀ' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι παράδοξοι αἱ ἀρχαὶ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, αἵτινες σήμερον θεωροῦνται ἀπρόσβλητοι. Ἡ ἐργασία, ἐξωθῆθῆ ἤδη πανταχοῦ πέραν τοῦ λογικοῦ ὁρίου καὶ παράγει πολὺ πλεόν τοῦ ἀναγκαίου. Σχεδὸν ἕκαστον πεπολιτισμένον κράτος ἐπιζητεῖ νὰ ἐξαγάγῃ βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τρόφιμα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἤρχισε νὰ ὑπάρχῃ ἔλλειψις χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας νὰ ἐξαχθοῦν τὰ παραγόμενα βιομηχανικὰ προϊόντα· δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν ἀνευ ὑπερβολῆς, ὅτι ἡ μεγάλη βιομηχανία τῶν κυριωτέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης δὲν ἐργάζεται πλέον εἰμὴ διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ κατάσταση αὕτη δὲν δύναται καρὰ νὰ ἐπιδεινωθῇ. Ὅσα κράτη δὲν ἔχουν ἀκόμη ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν, θὰ τὴν ἀποκτήσουν ἐντὸς ὀλίγου. Θὰ βελτιωθοῦν περισσότερον αἱ μέθο-

δοὶ τῆς ἐργασίας, ὀ' ἀδξηθοῦν αἱ μηχαναὶ καὶ θὰ τελειοποιηθοῦν. Καὶ ἔπειτα; Ἐπειτα ἕκαστη χώρα θὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς καὶ θὰ ἔχη περίσσευμα βιομηχανικῶν προϊόντων, τὸ ὅποιον θὰ θέλῃ νὰ πωλήσῃ εἰς τὴν γειτονικὴν χώραν, ἣτις ὅμως δὲν θὰ ἔχη ἀνάγκην αὐτοῦ. Ὁ τελευταῖος Μαύρος τοῦ Κόγκου θὰ ἔχη πλέον τὰς 50 δάρδας τοῦ βαμβακεροῦ καὶ τὸ δπλον του, ἕκαστος δὲ Παπούας θὰ φέρῃ ὑποδήματα καὶ ὑποκάμισα ἐκ πεπισμένου χάρτου. Ὁ Εὐρωπαῖος θὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον γ' ἀγοράζῃ καθ' ἑβδομάδα καινουργῆ ἐνδύματα καὶ ὀ' ἀναγινώσκῃ τὴν ἐφημερίδα του, ἐνῶ εἰδικὸν μηχανήμα θὰ τοῦ στρέφῃ τὰς σελίδας. Ταῦτα θὰ εἶναι διὰ τοὺς οἰκονομολόγους, οἵτινες ὄνειρεύονται ἀπερίοριστον παραγωγὴν, ἀμετρον κατανάλωσιν καὶ ἄσκοπον βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν, ὁ χρυσοῦς αἰὼν, καθ' ὃν εἶναι αἱ χώραι θὰ καλύπτονται ὑπὸ βιομηχανικῶν καπνοδόχων, καθὼς σήμερον καλύπτονται ὑπὸ δένδρων, οἱ λαοὶ θὰ τρέφονται διὰ χημικῶν προϊόντων, ἀντὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ κρέατος, θὰ ἐργάζονται 8 ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον καὶ ὀ' ἀποθνήσκουν χωρὶς νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἔζησαν. Ἀλλ' ἴσως δὲν θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀναμεινωμεν τὸν χρυσοῦν τοῦτον αἰῶνα, διὰ νὰ ἴδωμεν προβάλλουσαν, εἰς πολλὰ μέρη, τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ὑπερβολικὸς καὶ ἀποκλειστικὸς αὐτὸς βιομηχανισμὸς εἶνε μία ὀμαδικὴ αὐτοκτονία τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι ἡ πολιτικὴ οἰκονομία ἰσχυρίζεται πρὸς ὑπεράσπισίν τῆς, εἶναι ψεῦδος καὶ αὐταπάτη. Κατενοήθη ἤδη, ὅτι μία χώρα, ἣτις ἐξάγει σίτον, ἐὰν ἐξαντλή τὸ ἔδαφός τῆς χωρὶς νὰ ἐπανορθώσῃ καθ' ὀιονδήποτε τρόπον τὰς ἀναλωθείσας δυνάμεις τοῦ ἔδαφους, καθίσταται ὀσημέραι πτωχοτέρα, ἔστω καὶ ἂν εἰσαγῇ ἔτησίως ὀλοκλήρους τόννους χρυσοῦ. Οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐννοήσουν τέλος τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ ἐξαγωγή μυϊκῆς καὶ νευρικῆς δυνάμεως ὑπὸ μορφῆν βιομηχανικῶν προϊόντων καθιστᾷ διὰ παντὸς πτωχὸν ἕνα λαόν. Ὁ ἐργάτης τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐργοστασίου εἶνε, ἀπὸ τῆς σήμερον, ὁ δούλος τοῦ μαύρου τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, καταπραῦτων τὴν πεινᾶν του καὶ τὴν δίψαν του διὰ γεωμήλων καὶ οἶνοπνεύματος, διερχόμενος τὴν ζωὴν του

ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀναφυχῆς ἐν μέσῳ μηχανῶν καὶ θνήσκων φθισικῶς, ἐνῷ ὁ ἄγριος ζῆ πολὺ καλύτερον. Ἡ πυρετώδης ἐργασία ἢ σκοποῦσα οὐχὶ τὴν παραγωγὴν τῆς σωματικῆς τροφῆς, ἀλλὰ τὴν βιομηχανικὴν ὑπερπαραγωγὴν, παράγει ἐπὶ τέλους ἐν ἔθνος λιμοκτονούντων πλουσιῶν εἰς χρήματα. Ὁ κόσμος τότε δὲν θὰ δύναται νὰ βλέπῃ μίαν χώραν ἐν ἣ ἐκάστη καλύθη θὰ ἔχη καὶ ἐν κλειδοκύμβαλον τοῦ τελευταίου συρμοῦ, ἐν ἣ ὁ πληθυσμὸς θὰ εἶνε πάντοτε ἐνδεδυμένος δι' ὀφασμάτων καινουργῶν, ἀλλ' ὁ ὅποιος δυστυχῶς δὲν θὰ ἔχη αἷμα εἰς τὰς φλέβας του καὶ θὰ εἶνε φθισικὸς καὶ ραχιτικὸς.

Δ'.

Ὅχι κοινωνισμός. — Ὅχι κληρονομικότης, ἀλλὰ προσωπικὴ ἐνέργεια. — Τὸ κράτος γενικῶς ἰδιοκλήτης δι' ὅλους. — Συμπεράσματα τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος.

Τὸ αἰσθημα τοῦ ἀφορήτου χαρακτηῖρος τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως εἶνε γενικόν. Ὁ ἀπόκληρος προλετᾶριος, τοῦ ὁποῦ ἢ σκέψις αἰωνίως φέρεται, ἐνεκα τῆς πείνης του, εἰς τὸν ἴδιον πάντοτε κύκλον ἰδεῶν, ἀναγνωρίζει ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν του δημιουργεῖ πλοῦτη, τῶν ὁποῶν ἀπαιτεῖ τὸ ἀνήκον αὐτῷ μερίδιον. Ἐχει ἄδικον ὅμως νὰ στηρίξῃ τὰς ἀξιώσεις του ταύτας εἰς διαφόρους θεωρίας μὴ ἀνεχομένας κριτικῆν. Δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ἐπὶ ἐνὸς καὶ μόνου φυσικοῦ καὶ ἀληθοῦς ἐπιχειρήματος, τοῦτέστιν ἂν ἔχη τὴν δύναμιν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κατὰσχῃ τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα παράγει, χωρὶς ἢ μειονότητος τῶν πλουσιῶν νὰ δύναται νὰ τὸν ἐμποδίσῃ καὶ συνεπῶς ἂν ὁ προλετᾶριος δικαιούται νὰ κρατήσῃ πᾶν ὅτι τοῦ χρειάζεται ἐκ τῆς ἐργασίας του, ἢν ἐκμεταλλεύονται οἱ ἀντίκαιοι.

Τὸ μοναδικόν τοῦτο ἐπιχείρημα εἶνε ἡ βᾶσις τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος. Χάρις εἰς αὐτό, τὰ ἀσθενέστερα ἄτομα καὶ οἱ ἀσθενέστεροι λαοὶ κατήντησαν δοῦλοι τῶν ἰσχυροτέρων, αἱ δόλιοι καὶ οἱ οὐδὲν ἱερὸν καὶ ὄσιον ἔχοντες ἄνθρωποι ἔγιναν ἐκτομμυριοῦχοι καὶ τὸ κεφάλαιον ἢ ἀπόλυτος κυρίαρχος δύναμις τοῦ κόσμου. Ἡ μειονότης τῶν ἀέργων καὶ τῶν ἐκμεταλλευστῶν στηρίζεται καθημερινῶς εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, ἵνα ἀποκρούσῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐκμεταλλευστῶν ἐργατῶν. Μόνον ὁ προλετᾶριος, οὕτινος τὸ πνεῦμα παρ' ἄλλην τὴν ριζοσπαστικὴν τάσιν του, μένει προσηλωμένον εἰς τὰς νομοταγεῖς καὶ ἠθικὰς ἰδέας τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ διστάζει νὰ μεταχειρισθῆ τὸ ἀκαταμάχητον τοῦτο ἐπιχείρημα, τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς φυσικῆς τάξεως τοῦ κόσμου καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ τὸ νόμιμον τῶν ἀξιώσεων του διὰ μυρίων μωρολογιῶν, ἐκ τῶν ὁποῶν ὁ κομμουνισμὸς εἶνε ἢ μάλλον διαδεδομένη. Ὁ προλετᾶριος καθίσταται λοιπὸν ἀπερισκέπτως τυχαδιώκτης εἰς ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποῦ μοιραίως θὰ ὑποκύψῃ, ἐνῷ ἡ κεφαλαιοκρατία δὲν δυσκολεύεται πολὺ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶνε παράλογοι αἱ οὕτω διατυπούμεναι ἐργατικαὶ θεωρίαι. Πράγματι, ὁ κομμουνισμὸς, ὅπως τὸν παραδέχονται καὶ τὸν πρεσβεύουν ὅλοι αἱ σοσιαλιστικαὶ σχολαί, εἶνε ἀποκῆμα φαντασίας παραδιδομένης εἰς κόφους δνειροπολήσεις, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Κοινοκτημοσύνη οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐὰν ἀνατρέξῃ τις εἰς τὴν ἱστορίαν, θὰ παρατηρήσῃ λείψανα θεσμοῦ τινος περὶ ἰδιοκτησίας, τὸν ὁποῖον μόνον μετὰ ἐπιπολαίαν ἐξέτασιν θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῆ ὡς κομμουνισμὸν ἀλλὰ παρατηρούμενος ἐκ τοῦ πλησίον ὁ ἐν λόγῳ θεσμὸς εὐρίσκεται ὅτι βασιίζεται ἀπολύτως ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς προσωπικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐὰν εἰς μίαν ομάδα ἀτόμων ὑπάρχῃ, λόγῳ κοινῆς καταγωγῆς ἢ ἄλλης αἰτίας, ἀπόλυτος ἐνότης καὶ στενωτάτη ἀλληλεγγύη, μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε μία οἰκογένεια ἢ κοινότης ἢ καὶ φυλὴ ὁλόκληρος ἀκόμη ν' ἀποτελῆ σχεδὸν ἐν πρόσωπον ἐν τῇ ἐνώσει τῆς, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ συν-

— ὄσωπον συμμετέχει εἰς τὴν ἀδαιρέτον συν-
 , τὴν ὁποῖαν δὲν δύναται ἔν ἐκ τῶν μελῶν
 ἀ σφετερισθῆ πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων. Κοι-
 ου εἴδους ἀπαντᾶται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς
 ρ>, τὴν Κροατοσλοβενικὴν οἰκιακὴν κοινότητα
 ἢ κοινοκτημασοῦνη αὕτη διαφέρει ἀπολύτως
 ἤτοι τῆς συστηματικῆς καὶ παγκοσμίου κοι-
 ἢ ἀπόδειξις εἶνε εὐκολος. Ἐὰν τρίτος τις
 εἰς τῆς ἀλληλεγγύου κοινότητος ἐπιχειρήσῃ
 κοινῶν πραγμάτων ἢ ἰδῆ ἀμέσως ὄλην τὴν
 τα, τὴν Μίρ νὰ ἐξεγερθῆ πάνοπλος ἐναν-

ες ἔχουν τόσον βαθὺ τὸ συναίσθημα τῆς προ-
 ρς, ὥστε θίγονται ἐκ τῆς καταπατήσεως τῶν
 μμάτων των τόσον πολὺ ὅσον θίγεται καὶ εἰς
 , ὅσάκις ἀφαιρεῖται τὸ βελάντιόν του. Ἡ
 ἰδιοκτησία, ἣτις, κατ' ἀρχὴν, δὲν εἶνε κομμου-
 : πρωτόγονος μορφή τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας,
 καὶ ὑπάρχη, εἰμὴ ἐφόσον ὄλοι οἱ ἐνδιαφερόμε-
 συναίσθησιν τῆς ἀλληλεγγύης των, αἱ δὲ
 τῆς αὐτῆς φύσεως ἀπολύτως" τότε τὰ ἀτομικά
 νται εὐκόλως νὰ συγκριθοῦν μεταξύ των καὶ
 δύναται νὰ προκύψῃ διὰ τὴν ἀξίαν τῶν
 οὔτε διὰ τὴν ἀποζημιώσιν εἰς ἣν ἕκαστον μέ-
 Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἐμφανίζεται ἡ κατανομή τῆς
 κραγωγῆ καθίσταται διάφορος, τότε ἐπιβάλλε-
 ος ὀρισθῆ μία ἀναλογία μεταξύ τῶν ἀνομοιο-
 οῦ χρησίμων προϊόντων καὶ προσδιορισθῆ τὸ
 στη ἐργασία δίδει δικαίωμα εἰς ἀμοιβήν. Τότε
 ἰσία πρέπει νὰ λάβῃ τέλος καὶ ἡ ἰδιοκτησία
 ομική.

τὰ προβλήματα θέλουσιν ἐπιλυθῆ οὐχὶ ἐν
 , ὅστις δὲν ἀποτελεῖ φυσικὴν κατάστασιν εἰμὴ

μόνον ὅταν πρόκειται περὶ πολὺ κατωτέρων ὁμαδικῶν ὀργα-
 νώσεων, μὴ δυνάμενος νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τόσον ἀνωτέραν ἐκδή-
 λωσιν ζωῆς, ὁποῖα εἶνε ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία. Ὅχι μόνον εἰς
 τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ζώων ἢ ἀτομικὴ
 ἰδιοκτησία εἶνε ἡ φυσικὴ κατάστασις, ἢ ἐνστικτος, ἢ ἀραιομένη
 τὴν ζωὴν τῆς ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἱκανοποιεῖν τὰς ἀτομικὰς ἀ-
 νάγκας. Ἐκαστον ζῶον τρέφεται ἢ πολλὰ ζῶα ἔχουν ἀνάγκην κα-
 τοικίας, εἴτε φυσικῆς εἴτε τεχνητῆς. Τὸ ζῶον θεωρεῖ ὡς ἰδιο-
 κτησίαν του τὴν τροφήν του, τὴν φωλεάν του καὶ τὴν κολίτην
 ταῦ, τὴν ὁποῖαν εὖρεν ἢ παρεσκεύασε μόνον του. Αἰσθάνεται,
 ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε ἰδικά του καὶ εἰς οὐδέναν ἄλλον ἀνήκουσιν·
 δὲν ἐπιτρέπει ἄνευ ἀντιστάσεως νὰ τοῦ τὰ κλέψῃ ἄλλο ζῶον. Ἡ
 ἐκ τοῦ ζῆν γενομένη διορατικότης καὶ φροντίς διὰ τὸ μέλλον,
 ἄγει εἰς τὴν εὐρυσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ εἰς
 τὴν ἐντάσιν τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ἀποκτήσεως ἰδίας ἰδιοκτησίας. Τὸ
 ἀρπακτικὸν ζῶον, ὅπερ τρέφεται μόνον με νωπὸν κρέας, δὲν
 λαμβάνει ὡς ἰδιοκτησίαν του ἐκ τοῦ πλήθους τῶν θυμάτων του,
 παρὰ μόνον ὅσον χρειάζεται δι' ἐν γεῦμα. Ἐξ ἀντιθέτου τὸ τρω-
 κτικὸν, ζῶον εἰς χώρας ὅπου τὸν χειμῶνα οὐδὲν βλαστάνει, ἀφαι-
 ρεῖ ἐκ τῆς ἀφθόνου ἀποθήκης τῆς φύσεως, πολὺ περισσότερα
 τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀμέσων αὐτοῦ ἀναγ-
 κῶν· κατὰ γενικὸν κανόνα μάλιστα λαμβάνει τόσα, ὅσα δὲν
 δύναται νὰ καταναλώσῃ οὔτε δλόκληρον τὸν χειμῶνα καὶ ἂ εἰ
 ἀποχρῶντος λόγου ἐλαττώνει τὰς εἰς τρῶφιμα προμηθείας τῶν
 ἄλλων ὁμοίων του, γινόμενον οὕτω ἐγώσιτῆς κεφαλαιοῦχος. Ὡ-
 σαύτως δὲ καὶ οἱ σκίουροι, οἱ ἀρουραῖοι μῦες κλπ. ἐπισωρεύουν
 διὰ τὸν χειμῶνα μεγάλας ποσότητας καρπῶν καὶ παντὸς εἴδους
 σπόρων, τοὺς ὁποῖους συνήθως δὲν καταναλίσκουν μέχρι τῆς
 ἀνοιξεως, ὅποτε δύνανται νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς ἀνάγκας των εἰς
 τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ δάση. Δὲν δημιουργοῦν μόνον ἀτομικὴν ἰδιο-
 κτησίαν, ἀλλ' ἀποκτοῦν καὶ πλουσίαν περιουσίαν, δηλαδὴ κατέ-
 χουν περισσότερα τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὰς ἀνάγκας των. Ὁ
 ἀνθρώπος ἀνήκει εἰς τὴν τελευταίαν κατηγορίαν τῶν ζώων, ἅτινα

ἀναγκάζονται νὰ λαμβάνουν πρόνοιαν διὰ τὸ μέλλον ἢ ἀπόκτησις ἀτομικῆς περιουσίας, ἢ αὐξήσις αὐτῆς πέραν τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν καὶ ἢ ὑπεράσπισις τῆς κατὰ τῶν ἄρπακτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ἄλλων, εἶνε διὰ τὸν ἄνθρωπον ζωτικαὶ πράξεις, ἐνστικτικὰ προσερχόμενα ἐκ τοῦ θεμελιώδους ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντηρήσεως· τὰ ἐνστικτικὰ ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἐκριζωθοῦν καὶ θὰ ἐξέλκων μὲ ἀκατάβλητον ἐντασιν κατὰ πάσης νομοθεσίας, ἥτις θὰ προσεπάθει νὰ τὰ καταστείλῃ, Καὶ ἔμως, ἐὰν ἡ προσωπικὴ ἰδιοκτησία εἶνε κάπως φυσικὸν πρᾶγμα, καὶ συνεπῶς ἐν δύνανται νὰ καταργηθῇ, ἐν τούτοις παρατηρεῖται ἀδικαιολόγητος εὐρυνσις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, κατὰ τῆς ὁποίας ἡ λογικὴ ἐξεγείρεται καὶ ἥτις δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ διὰ φυσικῶν ἐπιχειρημάτων· ἡ ἀδικαιολόγητος αὕτη εὐρυνσις εἶνε ἡ κληρονομικότης. Τὸ ἐνστικτικὸν τῆς διατηρήσεως τοῦ εἴδους ἐξώθει ἀναμφιδόλως τὰ ζωϊκὰ ὄντα νὰ μεριμνῶσι διὰ τοὺς ἀπογόνους των καὶ νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς συνθήκας ζωῆς ὅσον τὸ δυνατὸν εὐνοϊκωτέρας. Ἄλλ' ἡ μέριμνα αὕτη οὐδέποτε ἐπεκτείνεται πέραν τοῦ σημείου, καθ' ὃ τὰ μικρὰ θ' ἀναπτυχθῶσιν ἀρκετὰ, ὥστε νὰ δύνανται μόνον ν' ἀναλάβουν τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ὅπως καὶ τὰ μεγάλα. Εἰς τὸν σπόρον τοῦ φυτοῦ ἐνυπάρχει ἄμυλον καὶ εἰς τὸ αὐγὸν λεύκωμα ἀκριβῶς τόσον ὅσον χρειάζεται τὸ σπέρμα νὰ τραφῇ κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ζωῆς του. Τὸ μαστοφόρον ζῶον παρέχει τὸ γάλα του εἰς τὰ τέκνα του μόνον ἐφόσον χρόνον ἐκεῖνα δὲν δύνανται νὰ ἐπιδιώξουν τὴν εὐρεσιν τροφῆς μόνον των· τὸ πτηνὸν παύει νὰ φέρῃ τροφήν εἰς τοὺς νεοσσούς των, μόλις οὗτοι ἐξασφαλίσουν τὴν πρώτην πτήσιν των. Μόνον ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ παρατείνῃ τὴν χορήγησιν ἀμόλου, λευκώματος, γάλακτος καὶ τροφῆς ἐπὶ μακρὰν σειρὰν γενεῶν· μόνος ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ κρατῇ τοὺς ἀπογόνους του μέχρι τοῦ ἀπωτάτου μέλλοντος εἰς ἐμβρυακὴν (1) κατάστασιν, κατὰ τὴν

(1) Ἡ ἐμβρυακὴ αὕτη κατάστασις ἐπεκτείνεται ἰδίως εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς σφαιρας τῶν μαμμοθρέπτων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσώτων, οἵτινες, ὡς κομψὰ ἀλλ' ἀναδρα κοινωνικὰ παρὰσιτα, διατρέφονται

ὅποιαν τὸ μικρὸν τρέφεται ὑπὸ τῶν γονέων του καὶ δὲν ἀγωνίζεται μόνον του διὰ τὴν συντήρησιν του. Ὁ γεννήτωρ ἀπέκτησε περιουσίαν καὶ θέλει μετὰ θάνατον νὰ τὴν ἀφήσῃ εἰς τὴν οἰκογένειάν του, διὰ νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ, εἰ δυνατὸν διὰ παντός, τῆς φροντίδος, ὅπως δημιουργήσῃ περιουσίαν μόνη τῆς. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἄρνησιν ὅλων τῶν φυσικῶν νόμων καὶ ἄρδην ἀνατροπὴν τῆς παγκοσμίου τάξεως, ἥτις κυριαρχεῖ ἐφ' ὅλης τῆς ὀργανικῆς ζωῆς καὶ ἀπαιτεῖ, ὅπως πᾶν ζωϊκὸν ὄν δημιουργήσῃ μόνον τὴν θέσιν του εἰς τὴν μεγάλην τράπεζαν τῆς φύσεως ἢ νὰ ὑποκύψῃ!

Ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης γεννῶνται ὅλα τὰ δεινὰ τῆς οικονομικῆς ζωῆς καὶ, ἐνῶ αὕτη ἐπιρρίπτει ἐπὶ μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν τὴν ἄραν τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἀπωλείας, τιμωρεῖ συγχρότως καὶ τοὺς δημιουργοὺς τῆς. Εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ τοὺς πλουσίους τὸ νὰ κρατοῦν ἀσυνειδήτως μὲ ἐγκληματικὸν ἐγωϊσμὸν τὰ πλούτη συσσωρευμένα, μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως ἐξασφαλίσουν εἰς τὰ τέκνα των βίον ἀργὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν ἀπολαύσεων· διότι οὐδέποτε ἐπιτυγχάνουν τοῦ σκοποῦ των. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι, ἀνευ παραγωγικῆς ἐνεργητικότητος, οὐδεμία περιουσία δύναται νὰ ἐπεκταθῇ εἰς πολλὰς γενεάς. Περιουσία κληρονομηθεῖσα δὲν μένει ποτὲ εἰς μίαν οἰκογένειαν, καὶ αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια τοῦ Ρότσιλδ δὲν δύνανται νὰ σώσουν ἀπὸ τὴν δυστυχίαν οὔτε τοὺς ἀπογόνους του, πέραν τῆς ἕκτης ἢ ἑβδόμης γενεᾶς, ἐὰν οὗτοι δὲν ἔχουν τὰ προσόντα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχον τὰ ἑκατομμύρια, θὰ ἤρχον εἰς αὐτοὺς νὰ δημιουργήσουν μίαν πολὺ καλὴν θέσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ἀμελικτος νόμος θεραπεύει τὴν παθολογικὴν διαταραχὴν ἥτις γεννᾶται ἐν τῇ οικονομικῇ ζωῇ τῆς κοινωνίας, ἐκ τοῦ ὑπερφυσικοῦ γεγονότος τῆς κληρονομικότητος τῶν περιουσιῶν. Ἄτομα οὐδέποτε εὐρεθέντα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀσκήσουν τὸ πρωταρχικώτερον ὀργανικὸν των

ταὶ ἀπὸ τῶν γονέων των, χωρὶς ὁ ὄξυς ἀγὼν τοῦ βίου νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ ν' ἀναπτύξουν τὰς πνευματικὰς καὶ φυσικὰς αὐτῶν δυνάμεις διὰ τοῦτο μένουν ἐμβρυα ψυχολογικὰ (σ. τ. μ.).

ένστικτον, τὸ ένστικτον τῆς αὐτοδημιουργίας, χάνουν ταχέως τὴν ἱκανότητα τῆς διατηρήσεως τῆς περιουσίας των καὶ τὴν δύναμιν ὅπως ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν ἀρπακτικῶν τάσεων καὶ τῶν παγίδων τῶν ἀνευ περιουσίας ἀνθρώπων. Ἐάν ὅλοι οἱ ἀπόγονοι οἴκογε νείας τινος εἶνε φύσεις μετριώταται, καὶ μένουν μακρὰν πάσης δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς δράσεως, διάγουν δὲ ἀφανεῖς καὶ λησμονημένοι ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, τότε μόνον δύνανται νὰ ἐλπίζουν ὅτι θὰ διατηρήσουν σώαν καὶ ἐκεραίαν τὴν περιουσίαν τὴν ὅποیان ἐκληρονόμησαν. Ἄλλ' ἐάν ἡ οἰκογένεια αὕτη γεννήσῃ ἄτομον πεπροικισμένον, μέχρις ὅριου τινὸς διὰ φαντασίας καὶ ὑπερβαίνον κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ, τὸ κοινὸν μέτρον, ἔχον φιλόδοξα πάθη, καὶ θέλον νὰ διαλάμψῃ ἢ ἀπλῶς νὰ αἰσθανθῇ ἑαυτὸ ζῶν, τότε ἢ ἐλάττωσις ἢ καὶ ἢ έντελής καταστροφή τῆς κληρονομηθείσης περιουσίας εἶνε ἀναπόφευκτος, διότι ὁ ἀπόγονος οὗτος, ἔνεκα τῆς ἀεικινήτου ζωῆς του, εἶνε μᾶλλον ἀνίκανος νὰ κερδίσῃ καὶ ἐν μόνον λεπτόν, ὅπως ἀντικαταστήσῃ τὰ ὅσα ἐξώδευσε διὰ τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς ἰδιοτροπίας του. Συμβαίνει ἐν τῇ περιουσίᾳ δηλαδὴ ὅ,τι καὶ ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Οὗτος ὀφείλει νὰ ἔχῃ ζωϊκὴν δύναμιν ἂν θέλῃ νὰ ζήσῃ, διότι ἄλλως, μόλις ἡ ζωὴ παύσῃ ἐν τοῖς κυττάροις του, γίνεται λεία ἀποσυνθέσεως· καταδροχθίζεται ὑπὸ μικροσκοπικῶν καὶ μακροσκοπικῶν ὄντων, αἵνα ἐν τῇ ἀναζητήσῃ τῆς λείας των πληροῦσιν ὅλην τὴν φύσιν. Οὕτω λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ μία περιουσία, μὴ συγκρατούμενη ὑπὸ τινος δραστηρίας δυνάμεως τῆς οικονομικῆς ζωῆς, ἀποθνήσκει κατατρογωμένη ὑπὸ τῶν ἀκορέστων ὀργανισμῶν τῆς ἀποσυνθέσεως, τῶν παρασίτων, τῶν ἀπατεῶνων, τῶν ἀγυρτῶν καὶ τῶν κερδοσκοπῶν. Δύνανται νὰ προφυλάξωσι τεχνητῶς ἀπὸ τὴν καταστροφήν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τὸ πτώμα ἐνὸς ὀργανικοῦ ὄντος· τὰ μὴ ὀργανικὰ πτώματα προφυλάσσονται ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν δι' ἀντισηπτικῶν, τὰ δὲ περιουσιακὰ δι' ἐξαιρετικῶν νόμων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διατηρήσεως τῶν κληρονομικῶν περιουσιῶν ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν καταπιστευμάτων.

Τὰ καταπιστεύματα εἶνε μία ἐπινόησις, ἀποδεικνύουσα διὰ

τρόπου περιέργου, ὅτι οἱ ἐγωῖσται πλούσιοι ἔχουν πάντοτε ἐν ἀόριστον συναίσθημα περὶ τοῦ ἐκτρόπου χαρκατήρος τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος. Ὁ διαθέτης αἰσθάνεται ὅτι διαπράττει ἔγκλημα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅτι ἡ φύσις θὰ τὸν τιμωρήσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους του διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν νόμων τῆς καὶ ζητεῖ νὰ τῆς ἀντιτάξῃ ἐν τελευταίον πρόχωμα· γνωρίζει ὅτι τὰ τέκνα του δὲν θὰ ἔχουν ἀρκετὰ σιδικροὺς βραχίονας, διὰ νὰ κραιτήσουν τὴν κληρονομίαν των μόνον καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν προσκολλήσῃ εἰς τὸ σῶμά των διὰ μέσων ἐπιτυχῶν. Ἄλλὰ καὶ τὰ καταπιστεύματα χάνουν ἐπὶ τέλους τὴν συντηρητικὴν των δύναμιν καὶ δὲν δύνανται πλέον τὰ σώσουν τὰ πλούτη ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν οἰκογένειαν ἀπὸ τὴν καταστροφήν.

Ἡ μεταβίβασις λοιπὸν τῆς κληρονομίας πρέπει νὰ καταργηθῇ. Τοῦτο εἶνε ἡ μόνη φυσικὴ καὶ συνεπῶς ἡ μόνη ἐφικτὴ θεραπεία ὅλων τῶν οικονομικῶν δεινῶν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Πιρόμοιον μέτρον ἴσως ἤθελε φανῆ ἐκ πρώτης ὄψεως ριζικώτατον, σχεδὸν ὅσον ἡ ἀτλή καὶ καθαρὰ δήμευσις τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἐνδελεχεστέρα ὅμως παρατήρησις ἀποδεικνύει τὸ μέτρον τοῦτο ὡς λογικὸν συμπέρασμα τῶν ὑπαρχόντων φαινομένων οὐδένα ἀνησυχούντων. Αἱ χῶραι, αἱ ὅποιαι εἶνε προσηλωμέναι μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ἰσχυρογνωμοσύνης εἰς τὴν φεουδαλικὴν ὀργάνωσιν, διετήρησαν τὸ δικαίωμα τοῦ πρωτοτόκου· δηλαδὴ ἡ ἀποκλήρωσις τὴν ὅποیان ἐγὼ ζητῶ ὡς μέτρον γενικὸν δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀπογόνους, ἐφαρμόζεται συστηματικῶς δι' ὅλα τὰ ἄλλα τέκνα πλὴν τοῦ πρωτοτόκου. Οὕτω ὁ συντηρητικώτατος ὁμότιμος Ἄγγλος πραγματοποιεῖ μιαν ἰδέαν, ἣν χίλιοι ἀναγνώσται θὰ θεωροῦν ἴσως ὡς ἐκτάκτως ἐπαναστατικὴν. Ἄλλ' ἐκὼ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀδίκον καὶ πρωτίστως τίποτε τὸ ἀδύνατον ἐν τῷ θεσμῷ, καθ' ὃν πάντα τὰ τέκνα—ἐκτὸς τοῦ πρωτοτόκου—τοῦ Ἄγγλου εὐπατρίδου, ἀποκλείονται τῆς ἀναλόγου μερίδος τῆς πατρικῆς οὐσίας, διατὶ νὰ εἶνε ἀδίκος ἢ νὰ θεωρεῖται ἀδύνατος ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τούτου εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ τέκνα ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πλουσίων; Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Ἄγγλος

εὐπατρίδης ἀποκληρῶν τὰ δευτερότοκα τέκνα του παρέχει εἰς αὐτὰ ἕτερον ἀγαθόν, τὴν ἐκπαίδευσιν, ἣτις ἐπιτρέπει αὐτοῖς νὰ σταδιοδρομήσουσιν ἐπιτυχῶς ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄλλ' ἐὰν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κατόχου, πᾶν ὅ,τι ἔχει οὗτος περιέρχεται εἰς τὴν δλότητα, τὸ κράτος τότε δύναται νὰ δώσῃ εἰς ὅλην τὴν νεολαίαν τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσιν καὶ ἀνατροφὴν ἀναλόγως τῆς δυνάμεώς των. Ὁ ἀποκληρωθεὶς υἱὸς τοῦ πλουσίου θ' ἀπολαύῃ τότε τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν μετὰ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ ἐνὸς Ἑγγλοῦ ὁμοτίμου. Ὁ Ἑγγλος ὁμοτίμος, ἄλλως τε, κάμνει καὶ ἄλλο ἀκόμη ὑπὲρ τῶν τέκνων του, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀφήνει περιουσίαν· χρησιμοποιοῖ τὰς σχέσεις του καὶ τὴν θέσιν του, ἵνα ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὰ ἐν τῇ πολιτικῇ ἢ δημοτικῇ ἢ ἰδιωτικῇ διοικήσει θέσεις τινας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπικερδεῖς. Οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀλληλεγγύης ἐξασφαλίζει εἰς τὸ ἄτομον βοήθειαν σχεδὸν μεγαλυτέραν ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἐξασφαλίζει μίᾳ ἀνεξάρτητος περιουσία. Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ἡ τοιαύτη ἀλληλεγγύη εἶνε στενὴ καὶ ἐγωϊστικὴ· εἶνε ἀλληλεγγύη μιᾶς μικρᾶς τάξεως ἀνθρώπων, σκοποῦσα τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς πλειονότητος πρὸς ὄφελος μερικῶν παρασίτων. Ἄς ὑποθεθῇ ὁμως ὅτι οἱ δεσμοὶ τοιαύτης ἀλληλεγγύης συνδέουσιν ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν καὶ ὅτι συνάπτονται ὄχι παρασιτικῶς, ἀλλὰ διὰ μίαν ὀφέλιμον πρᾶξιν· ὡς ὑποθεθῇ ὅτι ἐν κράτος ἐξασφαλίζει εἰς ὅλην τὴν νεολαίαν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ—ἐὰν οἱ γονεῖς τῶν νέων δὲν ἐπαρκοῦν— παρέχει τὴν συντήρησίν των μέχρις ὅτου φθάσουν εἰς ἡλικίαν κατάλληλον διὰ νὰ ἐργασθοῦν καὶ ὅτι χορηγεῖ εἰς αὐτούς, ὅταν φθάσουν εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, ὅλα τὰ μέσα καὶ τὰ ἐργαλεῖα διὰ μίαν ἀνεξάρτητον ἐργασίαν. *Εἰς μίαν τοιαύτην γενικὴν ἀλληλεγγύην, ἕκαστον ἄτομον δὲν εἶνε προικισμένον καλύτερον ἐνὸς δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ σημερινοῦ Ἑγγλοῦ ὁμοτίμου; Καὶ εἶνε, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀδικία ἢ ἐπιστροφή τῆς πατρικῆς περιουσίας εἰς τὸ κράτος;*

Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἰδέας ταύτης θὰ συνήντα ἀμέσως μυρίας ὁσας δυσκολίας. Οἱ γονεῖς θὰ προσεπά-

θοῦν, διὰ δωρεῶν ἐν ζωῇ, νὰ διαφύγουν τὸν νόμον αὐτὸν τῆς ἀποκληρώσεως, τὸ δ' ἐκράτος δυσκόλως θὰ ἠμποδίζεν ὅπως μέγξ μέρος τῆς πατρικῆς περιουσίας μεταδιδασθῇ εἰς τὰ τέκνα. Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε ἐπουσιῶδες, διότι ὁ τρόπος, καθ' ὃν βλέπουν οἱ ἀνθρώποι τὰ πράγματα, θὰ μετεβάλλετο ῥιζικῶς· οἱ γονεῖς θ' ἀνεγνώριζον ὅτι, εἰς τὸ νεωστὶ διοργανωθὲν κράτος, ἡ ἔλλειψις περιουσίας δὲν φέρει τὴν δυστυχίαν καὶ τὸν κίνδυνον εἰς τὰ τέκνα, τὸ δὲ ἐνστικτον τὸ ὠθεῖν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ φέρουν εἰς τὸν κόσμον τοὺς ἀπογόνους ὡς εἰσοδηματίας θὰ ἐξησθένει ἐπαισθητῶς. Ὁ ἔλεγχος τῶν ἀξιών, ἐκ τῶν ὁποίων προφανῶς σύγκειται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς κινητῆς περιουσίας, δὲν εἶνε οὔτε ἀδύνατος, οὔτε δύσκολος· τὰ ἐπιπλα, τὰ ἔργα τέχνης καὶ τὰ πολυτιμα ἀντικείμενα θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀπαλλαγθοῦν τῆς δημεύσεως ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ νὰ μείνουν εἰς τὰ τέκνα ὡς ἀνάμνησις τῶν γονέων των, ὅσον ἀπορᾶ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν, αὕτη ἀδυνατεῖ νὰ διαφύγῃ τὸν νόμον. Αὐτὸ εἶνε τὸ σπουδαῖον καὶ οὐσιῶδες σημεῖον τοῦ συστήματος. Ὀλόκληρος ἡ χώρα μετὰ τῶν οἰκοδομῶν τῆς, τῶν ἐργοστασίων τῆς, τῶν ὁδῶν, τῶν μέσων συγκοινωνίας κλπ., θὰ ἦτο ἰδιοκτησία ἀνασταλλοτριώτος τῆς δλότητας καὶ εἰς τὸ τέλος ἐκάστης γενεᾶς ἡ ἰδιοκτησία αὕτη θὰ ἐπεστρέφετο ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐκαστος ἀνθρώπος ζητῶν δύναται νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς πολιτείας ἰσοδῶς γαίαν τινα, ἢ κατάστημα, ἢ ἐργοστάσιον, ἢ μερίδιον τούτων, καὶ νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν δλότητα ἀνάλογον ποσὸν κατ' ἔτος. Τοῦτο δὲ καὶ πάλιν δὲν εἶνε ἐπαναστατικὸς νεωτερισμὸς ἀνευ προηγουμένου, ἀλλ' ἀπλῶς λογικὴ ἀνάπτυξις συνθηκῶν ὑπαρχουσῶν ἤδη εἰς πολλὰ μέρη, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἑγγλίαν καὶ Ἰταλίαν. Ὑπάρχουν ἐκεῖ μεγάλοι γαιοκτήμονες, οἵτινες δὲν καλλιεργοῦν μόνοι τὰς γαίας των, ἀλλ' ἐνοικιάζουσιν τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν εἰς ἄλλους. Οὐδὲν δ' ἐμποδίζει τὴν κοινωνίαν νὰ ἐκτείνῃ εἰς ὅλους τοὺς καλλιεργητὰς καὶ τοὺς ἐργοστασιάρχας τοῦ ἔρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους οἱ Ἑγγλοὶ ἐνοικιασταὶ καλλιεργοῦν τὰ κτήματα, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑπάρχῃ παρὰ εἰς καὶ μόνος ἡ γαιοκτημῶν· τὸ Κράτος. Τοιαύτη ὀργάνωσις

ἐπιτρέπει εἰς τὸ ἄτομον ἢ ἀποκτήσῃ προσωπικὰς περιουσίας, καίτοι αὐταὶ δυσκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ φθάσουν τὰς τεραστίας περιουσίας τῶν ἐκμεταλλευτῶν καὶ παρασίτων τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ δραστήριος καὶ ὁ μᾶλλον πεπρωτισμένος ἄνθρωπος θὰ εὕρισκῃ εἰς ἕνα βίον εὐρύτερον τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς ἱκανότητός του, ὁ μέτριος ἢ ὁ χαῦνος θὰ ὀφείλῃ νὰ περιορισθῇ εἰς μικρότερον εἰσόδημα, μόνον δὲ ὁ ἄεργος θὰ ἴδῃ τὸν ἑαυτὸν του καταδικασμένον εἰς τὴν στέρησιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Μεγάλῃ συσσώρευσις κεφαλαίων εἶνε ἀδύνατος εἰς χεῖρας ἑνὸς μόνου γαιοκτῆμονος, διότι ἀπλούστατα ὁ ἐπιχειρηματίας μετὰ μεγάλης δυσκολίας θὰ εὕρισκῃ ἐργάτας, καθότι ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἐργασθῇ, ἀφοῦ δύναται νὰ λάβῃ ὁ ἴδιος γαίαν παρὰ τοῦ κράτους, δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ ἐκμισθώσῃ τὴν ἐργασίαν του εἰς ἄλλον καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς ἕνα ἐπιχειρηματίαν. Ἀναγκαῖα συνέπεια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ συστήματος τούτου θὰ εἶνε ὅτι δὲν θὰ ζητῇ τὸ ἄτομον παρὰ τοῦ κράτους γῆν μεγαλυτέραν ἐκείνης τὴν ὅποιαν θὰ δύναται αὐτὸς μετὰ τῆς οἰκογενείας του νὰ καλλιεργήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐμποδισθῇ ἢ ὑπερβολικῆ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας πρὸς ζημίαν τῆς τροφικῆς παραγωγῆς. Ἀφοῦ ἕκαστον ἄτομον θὰ δύναται νὰ γίνῃ καλλιεργητὴς μετὰ τὸς εὐκολίας μετ' ὄψεως καὶ ὁ ἐργάτης, δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην τῆς βιομηχανίας ἐκτὸς μόνου, ἐὰν αὕτη εἶνε εἰς αὐτὸν συμφερωτέρα τῆς γεωργίας καὶ οὕτω πῶς θὰ λείψῃ ὁ συναγωνισμὸς τῶν ἐργατῶν, οἵτινες τῶρα περιέχονται ἀπὸ ἐργοστασίου εἰς ἐργοστάσιον, διὰ ἢ ἀντικαταστήσῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον μὲ ὀλιγώτερον ἡμερομισθιον, ἀρκούμενοι ὅλοι εἰς τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς. Πραγματικαὶ δυσχέρειαι θὰ παρουσιάζοντο μόνον ἐὰν ἠϋξάνεν ὑπερβολικῶς ὁ πληθυσμὸς, ἢ ἢ γῆ καθίστατο ἀνεπαρκής. Τότε τὰ καλλιεργήσιμα ἐδάφη καὶ τὰ ἐργοστάσια δὲν θὰ ἐπῆρκουν εἰς ὅλας τὰς αἰτήσεις καὶ μέρος τῆς νεολαίας θὰ ἐζήτει τὴν ἄρσιν τῆς δυσχερείας ταύτης εἰς τὴν μετανάστευσιν. Ἐνταυτικωτέρῃ ὁμοίως καλλιέργεια τῆς γῆς δύναται ἢ ἀναβάλλῃ τὴν ἀνάγκην ταύτην εἰς πολὺ μεμακρυσμένον μέλλον.

Ἀναμφιδόλως τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ἕν εἶδος κομμουνισμοῦ. Ἐν πάσῃ ὁμοίως περιπτώσει ὀφείλω νὰ πληροφορήσω ἐκείνους οἵτινες ἐφρικίασαν ἴσως ἐπὶ τῇ λέξει ταύτῃ, ὅτι ζῶμεν ἕν πλήρῃ κομμουνισμῷ οὐ μόνον ἐνεργητικῶς ἀλλὰ καὶ παθητικῶς, ὅτι δὲν ἔχομεν τὴν κοινοκτημοσύνην τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὴν κοινοκτημοσύνην τῶν χρεῶν. Οὐδεὶς ἀντιδραστικῶς ἐπτοήθη ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἕκαστος πολίτης, διὰ μόνων τῶν δεσμῶν τοῦ πρὸς τὸ Κράτος εἶνε χρεώστης ποσοῦ τινος, ὅπερ ἐν Γαλλίᾳ, παραδειγματικὸς χάριν, ἀνέρχεται εἰς 600 περίπου φράγκα κατὰ κεφαλὴν. Διατί λοιπὸν θὰ ἐτρόμαζον, ἐὰν, διὰ ριζικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ πολίτης ἀπὸ χρεώστου καθίστατο κάτοχος ἀντιστοίχου περιουσίας, ἐὰν τὸ Κράτος δὲν εἶχε μόνον γενικὰ χρέη, ἀλλὰ καὶ γενικὴν περιουσίαν, ἐὰν δὲν ἐπέβαλλε μόνον φόρους εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλὰ διένεμεν ἐπίσης τὰ ἀγαθὰ εἰς αὐτούς, ὡς πράττει ἤδη διὰ μικρὸν μόνον ἀριθμὸν ἀνθρώπων; Τὸ κράτος ἔχει ἤδη μικρὰν τινα περιουσίαν, παντοειδῆ ἀνάκτορα, δάση, κτήματα, πλοῖα κλπ. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει ἀπρόσωπος περιουσία, ἣτις δὲν κατανέμεται μετὰ ἕξω τῶν πολιτῶν, ἀποτελεῖ ἤδη ἐφηρμοσμένον κομμουνισμόν, ἀλλὰ δὲν φαίνεται σαφῶς ὁ κομμουνισμὸς οὗτος εἰς τὴν πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων, μόνον καὶ μόνον διότι οἱ πολιτικοὶ μας θεσμοί, χρονολογούμενοι ἀπὸ τοῦ μεσαίωνα ὑποστηρίζουν τὴν ἰδέαν ὅτι ἢ γενικὴ περιουσία εἶνε ἀτομικὴ τοῦ δεῖνα ἢ γεμόνος ἢ τοῦ τάδε ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους. Τὸ δημόσιον χρέος, ὁ δημόσιος πλοῦτος, οἱ φόροι δὲν εἶνε αἱ μόναι μορφαί, ὑφ' ἧς ὁ κομμουνισμὸς ὑφίσταται παρ' ἡμῶν. Εἶδη τινὰ πιστώσεως οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ καθαρὸς κομμουνισμὸς. Ὅταν ἕν ἄτομον δανείζῃ χρήματα εἰς ἄλλο, ἢ δίδῃ εἰς αὐτὸ ἐκ τῆς προσωπικῆς του περιουσίας ἕν γραμματίον, ὅπερ οἱ ἄλλοι θεωροῦν ὡς ἰσοδύναμον μὲ μετρητὰ χρήματα ἢ πρᾶξις αὕτη εἶνε ἀνταλλαγὴ ἀτομικῶν περιουσιῶν· ὅταν ὁμοίως μία τράπεζα παρέχῃ πιστωτικὰ γραμματία—εἰς πολλὰς μάλιστα τραπέζας τὸ ποσοῦν τῶν πιστωτικῶν γραμματίων ὑπερβαίνει τὸ ἕν τρίτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν γραμματίων—ὅταν χορηγῇ εἰς ἕν ἄτομον ἐπὶ

τῇ ὑπογραφῇ τοῦ δανείου εἰς γραμμάτια, διὰ τῶν ὁποίων τὸ δανειζόμενον ἄτομον δύναται νὰ προμηθευθῇ ὅ,τι θελήσῃ, αὐτὸ εἶνε πράξις καθαρῶς κομμουνιστικῆ. Ἡ τράπεζα δὲν δίδει ἐργασίαν ἀπακτηθεῖσαν καὶ ἀποθησαυρισθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς, δηλαδὴ χρῆμα, ἀλλὰ ἐν ὁμόλογον ἐργασίας ἤδη συντελουμένης. Τὸ γεγονός ἐστὶ τὸ ὁμόλογον ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους τοὺς πολίτας γενικῶς καὶ ὅτι αὐτοὶ παρέχουν διάφορα εἶδη ἀπέναντι γραμματίων πληρωτέων ἅμα τῇ ἐμφανίσει ἀποτελεῖ ἐν δείγμα σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης καὶ μίαν ἐπιβεβλῶσιν τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ, τὸ ἄτομον κέκτηται δικαιώματα ἐπὶ μέρους τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν, ἔστω καὶ ἐὰν ἀντὶ τοῦ μέρους τούτου δὲν προσέφερεν ἀντίτιμον προϊόντος ἐκ τῆς προσωπικῆς του παραγωγῆς.

Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ κράτος ὅλων τῶν περιουσιῶν μετὰ τὸν θάνατον τῶν κτετόχων των, θ' ἀποτελέσῃ μίαν γενικὴν περιουσίαν σχεδὸν ἀνεξάντλητον, χωρὶς νὰ καταργήσῃ καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ ἀτόμου, τὸ ὅποιον θὰ ἔχῃ μίαν ἀτομικὴν καὶ μίαν κοινὴν ἰδιοκτησίαν, ὅπως ἔχει δύο ὀνόματα, τὸ βαπτιστικὸν καὶ τὸ οἰκογενειακόν. Ἡ κοινὴ ἰδιοκτησία μετὰ τὴν ὁποῖαν τὸ ἄτομον θὰ γεννᾶται, θὰ εἶνε δι' αὐτό, οὕτως εἶπεν, τὸ οἰκογενειακόν του ὄνομα· ἡ ἰδιοκτησία, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀποκτήσας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του καὶ τὴν ὁποῖαν αὐτὸς μόνος θὰ ἐκμεταλλεύεται, θὰ εἶνε τὸ βαπτιστικόν του ὄνομα· ἀμφότεραι δὲ θ' ἐπεργάζονται τὴν οἰκονομικὴν του προσωπικότητα, ὅπως ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ἀπεργάζονται τὴν ἀστικὴν. Τὸ ἄτομον, ἐργαζόμενον δι' ἑαυτό, θὰ ἐργάζεται συγχρόνως καὶ διὰ τὸ ὄλον. Ἡ συνολικὴ περιουσία θ' ἀποτελέσῃ τὴν κολοσιαιάν παρακαταθήκην, ἥτις ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν μὲν θὰ ἔρχεται ἐπίκουρος εἰς τὰ ἐλλείμματα τῶν δὲ καὶ ἡ ὁποῖα εἰς ἐκάστην γενεάν θὰ ἐξισώνῃ διὰ τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν τὰς ἀνισότητας αἵτινες πάντοτε θ' ἀναπαράγονται καὶ τὰς ὁποῖας σήμερον ἡ κληρονομικὴ διάθεσις τῶν περιουσιῶν ἐγκαθιστᾷ ἐμμόνους καὶ ὄλον ἐν μεγαλυτέρας ἐν ἐκάστη γενεᾷ.

Ἡ ἀνακαίνισις αὕτη τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ, ὑποστηριζομένη ἄλλως τε ὑπὸ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, εἶνε ἀπαραίτητος. Μία μόνη θεμελιώδης ἀρχὴ πρέπει νὰ ἀρχῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλη παρά ὁ ἀτομικισμός, δηλ. ὁ ἐγωϊσμός, ἢ μᾶλλον ἡ ἀλληλεγγύη τ. ἔ. ὁ φιλαλληλισμός (ἀλτροϊσμός). Σήμερον, οὔτε ὁ ἀτομικισμός, οὔτε ἡ ἀλληλεγγύη ἐπικρατοῦν καθ' ὅλην τὴν λογικὴν σημασίαν των· ἐπικρατεῖ ἐν μίγμα καὶ ἐκ τῶν δύο ἀπολύτως παράλογον. Ἡ ἰδιοκτησία ὀργανώθη ἐν ὀνόματι τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ ὁ ἐγωϊσμός φθάνει ἐν τῇ κληρονομίᾳ εἰς τὸ ἔσχατον αὐτοῦ ὄριον, ὅχι μόνον ἰδιοποιούμενος διὰ τῆς βίας ἢ τοῦ δόλου πᾶν ὅ,τι δύναται, ἀλλὰ καὶ ἐπιζητῶν νὰ διατηρήσῃ διὰ παντός τὴν λείαν, ἀποκλείων τὴν ὀλότητα ἀπὸ πάσης ἀπολαύσεως. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ κατέχων δὲν δίδει εἰς τὸν μὴ κατέχοντα τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ὄπλον τὴν ἀρχὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἐφείλει τὰ πλούτη του. Ἡ περιουσία ἐκτῆθη καὶ διατηρεῖται ἐν ὀνόματι τοῦ ἀτομικισμοῦ, ὑποστηρίζεται ὅμως ἐν ὀνόματι τῆς ἀλληλεγγύης. Ὁ πλούσιος ἀπολαύει δυσαναλόγου μερίδος ἐκ τῶν ἀγαθῶν, αἶψα ἠδυνήθη νὰ σφετερισθῇ; ἀλλ' ἐὰν ὁ πτωχὸς θελήσῃ νὰ εἶνε ἐπίσης, ἐγωϊστῆς καὶ ἀτομικιστῆς, θέτων χεῖρα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ πλουτοῦ, τὸν φυλακίζουν ἢ τὸν κρεμοῦν. Ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς τοκογλυφίας καὶ τῆς κερδοσκοπίας, ἐπιτρέπουν τὰς ἀπαισιωτέρας σκευωρίας τῆς ἐγωϊστικῆς ἀπληστίας, τὰς ὁποῖας ὅμως ἀπαγορεύουν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς κλοπῆς καὶ τῆς ληστείας. Ἡ αὕτη ἀρχὴ εἰς τοὺς μὲν εἶνε σιροτέρημα, εἰς τοὺς δὲ ἐγκλημα.

Ἡ ὀγιῆς λογικὴ ἐξανίσταται κατὰ τῆς ἀσυνεπείας ταύτης. Δέχομαι νὰ κηρύσσω τὸν ἐγωϊσμόν, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἔχουν τὸ θάρρος νὰ τὸν ἐπιδοκιμάζω εἰς πᾶσαν περιστάσει. Ἐὰν εἶνε δίκαιον νὰ ζῇ ὁ πλούσιος ἐγωϊστικῶς ἐν τῇ ἀργίᾳ, διότι ἠδυνήθη ν' ἀρπάσῃ γαλας ἢ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων, πρέπει νὰ εἶνε δίκαιον ἐπίσης, ὅπως καὶ ὁ πτωχὸς ἐν τῷ αὐτῷ ἐγωϊστικῷ δικαιώματι φονεύῃ τὸν πλούσιον καὶ κατάσχη

τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας του, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ἔχη τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν. Μὲ τοιαύτην λογικὴν ἀναμφιβόλως ἡ κοινωνία θὰ ἔδαινε πρὸς τὴν καταστροφὴν καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐγίνοντο ἄθροισμα ἀγρίων θηρίων πλανωμένων ἐντὸς τῶν δασῶν καὶ ἀλληλοσπαρασσομένων. Ὅστις δὲν θεωρεῖ τὴν κατάστασιν ταύτην ὡς τὸν ιδεώδη σκοπὸν τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως δὲν ἔχει νὰ κάμῃ ἄλλο τι, παρὰ νὰ δεχθῇ τὴν ἄλλην ἀρχήν, τὴν ἀλληλεγγύην. Τότε δὲν θὰ λέγῃ πλέον: ἕκαστος δι' ἑαυτόν, ἀλλ' ἕκαστος δι' ὅλους καὶ ὅλοι δι' ἕκαστον. Τότε ἡ κοινωνία θὰ θεωρῆ καθήκον τῆς νὰ διατηρῆ καὶ νὰ ἐκπαιδεύῃ τὴν νεολαίαν, ἣτις δὲν ἤλθεν ἀνόμη εἰς κατάστασιν νὰ κερδίξῃ τὸν ἄρτον τῆς. θὰ φροντίξῃ διὰ τὸ ἀνίκανον γῆρας, θὰ συντρέξῃ τὴν ἐνδεια, οὐδέ θὰ ἀνέχεται τὴν πενίαν εἰμὴ ὡς τιμωρίαν τῆς ἐκουσίας ἀργίας. Ἀλλ' ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων τούτων δὲν θὰ εἶνε ἐφικτὴ εἰμὴ ὑπὸ ἓνα ὄρον: τὴν κατάργησιν τῆς κληρονομικότητος τῶν ἀγαθῶν.

Τὰς μεγάλας καταστροφὰς αἷτινες μᾶς ἀπειλοῦσιν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐκπέδου, δὲν θὰ εἶνε πλέον δυνατὸν ἐπὶ μακρὸν ν' ἀναχαιτισωμεν. Ἐφόσον τὸ πλῆθος ἐπίστευεν, ἦτο δυνατόν νὰ παρηγορηθῆ διὰ τὴν εἰλίγειον ἀθλιότητα μὲ ἀορίστους ὑποσχέσεις οὐρανίας εὐτυχίας. Σήμερον ὁμῶς, ὁπότε τὰ φῶτα διαδίδονται, καθ' ἑκάστην περισσότερον καὶ εὐρύτερον, θὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἐλαττοῦται ἡσμέραι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπομονητικῶν ἀνθρώπων οἵτινες εὕρισκον εἰς ἓν ἄζυμον τὸ ἀντιστάθμισμα ἐνδὲς γεύματος, καὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἔν γραμματίον εἰς διαταγὴν τοῦ ἱερέως, διὰ μίαν θέσιν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀποτελεῖ τὸ ἀντιστάθμισμα εἰς ὅς καλοῦ ἀγροῦ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Οἱ πτωχοί, μετροῦντες τὸν ἀριθμὸν τῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλουσίων βλέπουν ὅτι εἶνε περισσότεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν δευτέρων, ἐξετάζοντες δὲ τὰς πηγὰς τοῦ πλοῦτου, βλέπουν ὅτι ἡ «κερδοσκοπία, ἡ ἐκμετάλλευσις καὶ ἡ κληρονομία δὲν δικαιολογοῦνται περισσότερον ὑπὸ τῆς λογικῆς ἢ ὅσον ἡ ληστεία καὶ ἡ κλοπή, ὅς τόσον αὐστηρῶς τιμωρεῖ ὁ νόμος. Διὰ τῆς προϊούσης ἀποκληρώσεως τῶν μαζῶν αἰτι-

ναι ἀποσπῶνται ἐκ τῶν ἐργασιῶν τῆς γῆς καὶ διὰ τῆς αὐξούσης ἀποθησαυρίσεως τῶν περιουσιῶν εἰς τινὰς μόνον χεῖρας, αἱ οἰκονομικαὶ ἀδικίαι γίνονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀφόρητοι. Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τὰ πλῆθη θὰ αἰσθανθοῦν μαζὶ μὲ τὴν πείναν καὶ τὰ ἀπώτερα αὐτῆς αἰτία, δὲν θὰ ὑπάρξῃ πλέον ἐμπόδιον τὸ ὅποσον νὰ μὴ δύνανται νὰ ὑπερπηθήσουν ἢ ν' ἀνατρέψουν διὰ νὰ χορτάσουν. Ἡ πείνα εἶνε ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων στοιχειωδῶν δυνάμεων, ἐναντίον τῶν ὀφίων, ἐπὶ τέλους, δὲν χρησιμεύουσιν εἰς τίποτε οὔτε ἡ ἀπειλή, οὔτε ἡ πειθῶ. Ἡ πείνα εἶνε ἐπίσης ἡ δύναμις ἐκείνη ἣτις πιθανώτατα θὰ κατακρημνίσῃ τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα μέχρι τῶν θεμελίων, τὰ ὅποια εἶνε ἡ πρόληψις καὶ ὁ ἐγωϊσμός, οἰκοδόμημα τὸ ὅποσον μόνον ἡ φιλοσοφία ἀδυνατεῖ ν' ἀνατρέψῃ.

ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Α'.

Τὸ ἐνστικτὸν τῆς ἀναπαραγωγῆς τοῦ εἴδους.—
Ἐγωῖσμός καὶ αὐτοθυαία.—Ἐρως.—Ἡ
ἀνήθικος κωμωδία τοῦ αἰσθήματος.

Ἄνθρωπος ἔχει δύο ἰσχυρὰ ἐνστικτὰ κυριαρχοῦντα τῆς ζωῆς του καὶ παρέχοντα τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς δόξας αὐτοῦ τὰς πράξεις : τὸ τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τὸ τῆς συντηρήσεως τοῦ εἴδους. Τὸ πρῶτον ἐκδηλοῦται ἐν τῇ ἀπλουσιότητι αὐτοῦ ἐκφάνσει διὰ τῆς στείνης, τὸ δεύτερον ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἔρωτος. Αἱ δυνάμεις αἵτινες δρῶσι κατὰ τὰς λειτουργίας τῆς θρέψεως καὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς δὲν προσκίπτουν ἀκόμη εἰς τὴν ἀντίληψίν μας, μένουσιν σκοτεινὰ, βλέπομεν ὅμως καθαρὰ τὰ ἀποτελέσματά των.

Ἄγνοοῦμεν διατί ἐν ζωϊκῶν ὄν συμπληρῶναι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐντὸς ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἐτῶν καὶ ὄχι ἐντὸς μεγαλυτέρου ἢ μικροτέρου· διατί ὁ μεγαλόσωμος καὶ ἰσχυρὸς ἵππος δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς ἡλικίαν μείζονα τῶν τριάκοντα πέντε ἐτῶν, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ζῶν μικρότερον καὶ ἀσθενέστερον τοῦ ἵππου, δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ ἑβδομήκοντα· διατί ὁ μικρότερος κίραξ ζῆ μέχρι διακοσίων ἐτῶν, ἐνῶ ἡ χήνα, πολὺ μεγαλυτέρα του, ζῆ μόνον εἴκοσι ἔτη. Ἐκείνο ὅμως τὸ ὅποσον γνωρίζομεν,

εἶνε ὅτι ἕκαστον ὄν εἶνε προωρισμένον ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του δι' ὠρισμένην ζωϊκὴν διάρκειαν, ὅπως ἐν ὠρολόγιον εἶνε χορδισμένον δι' ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα. Μία ἀπρόοπτος ἐπίδρασις ἐξωτερικῶν δυνάμεων εἶνε πιθανὸν νὰ συντάμη τὴν ζωϊκὴν διάρκειαν ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ ζώου, δὲν δύναται ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τὴν παρατείνῃ.

ὑποθέτομεν ὅτι καὶ τὰ εἶδη εἶνε ἐπίσης ὠργανωμένα δι' ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον· ὅπως τὰ ἄτομα, οὕτω καὶ τὰ εἶδη γεννῶνται εἰς ὠρισμένην στιγμήν, ἀναπτύσσονται, φθάνουν εἰς τὴν προσδιορισμένην ἀκμὴν των καὶ χάνονται. Ὁ ζωϊκὸς κύκλος ἐνὸς εἴδους εἶνε ἀπροσδιορίστου διάρκειας, οὕτως ὥστε οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται, δι' ἀμέσου παρατηρήσεως, νὰ ὀρίσουν οὔτε τὴν ἀρχὴν οὔτε τὸ τέλος του. Ἡ παλαιοντολογία ὅμως παρέχει πολλὰ γεγονότα καὶ στηρίγματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασιζόμενοι δύναμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὸν παραλληλισμὸν τῶν νόμων τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ εἴδους. Ἐνόσω τὸ ἄτομον δὲν ἐξήντησε τὴν ζωτικὴν δύνειν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐπροκίσθη ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, ἀγωνίζεται μετ' ὅσης δύναται προσπαθείας, ἵνα συντηρηθῇ καὶ προφυλαχθῇ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του· ἐάν ἡ ζωτικὴ του δύνεις ἐξαντληθῇ, ἐάν δὲν αἰσθάνεται πλέον ἀνάγκην τροφῆς, οὔτε ἐπιθυμίαν ἀμύνης : καὶ ἀποθνήσκει. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριδῶς τρόπον ἐκδηλοῦται ἡ ζωτικὴ δύνεις ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἐφόσον ἡ ζωτικότης τοῦ εἴδους εἶνε ἰσχυρὰ, ἕκαστον ἄτομον, τελείως σχηματισμένον, τείνει δι' ὅλων του τῶν δυνάμεων, νὰ ἐνωθῇ μετὰ ἄτομα τοῦ ἀντιθέτου φύλου. Ὅταν ἡ ζωτικότης τοῦ εἴδους ἀρχίσῃ νὰ ἐλαττοῦται, τὰ ἄτομα καθίστανται πλέον ἀδιάφορα διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ τέλος παύουν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην τῆς. Ἐχομεν ἐν τῇ ἐγωῖσμῳ καὶ τῇ αἰσθήματι τῆς ἀλληλεγγύης εἰς τοὺς κόλπους ἐνὸς εἴδους, ἢ εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν ἢ ἑλοκλήρων λαῶν ἐν βέβαιον μέτρον τῆς ζωτικῆς δυνάμεως. Ὅσον περισσύτερα εἶνε τὰ ἄτομα τὰ θέτοντα τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ὑπεράνω παντὸς καθήκοντος ἀλληλεγγύης, παντὸς ἰδεώδους τῆς

ἀναπτύξεως τοῦ εἴδους, τόσον ἐγγύτερον εἶνε τὸ τέρμα τῆς ζωτικότητος. Τοῦναντίον, ὅσον περισσότερα εἶνε τὰ ἄτομα τὰ ἔχοντα τὸ ἐνστικτον τοῦ ἠρωϊσμοῦ τῆς ἀφιλοκερδίας καὶ τῆς αὐτοθυσίας, τόσον ἰσχυροτέρα εἶνε ἡ ζωτικὴ δύναμις ἐνδὸς ἔθνους (1). Ἡ παρακμὴ, ὅχι μόνον τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λαῶν ἀρχεται διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τοῦ ἀλανθάστου τούτου σημείου τῆς ἐξάντλησεως τῆς ζωτικότητος τοῦ εἴδους· ἡ ἐξάντλησις τῆς ζωτικότητος τοῦ ἀτόμου θὰ ἐπακολουθήσῃ τάχιστα, ἐὰν δὲν ἀνασταλῇ διὰ διασταυρώσεων, ἢ ἄλλων εὐνοϊκῶν μετασχηματισμῶν. Ὅταν φυλὴ τις ἢ ἔθνος φθάσῃ εἰς τὸ τελικὸν σημεῖον τοῦ σταδίου τῶν, «τὰ ἄτομα χάνουν τὴν δύναμιν τοῦ ἀγαπᾶν ὕγιως καὶ φυσικῶς». Τὸ οἰκογενειακὸν πνεῦμα χάνεται. Οἱ ἄνδρες ἀποφεύγουν τὸν γάμον, εὗρισκοντες δύσκολον νὰ φέρωσι τὴν εὐθύνην μιᾶς ἄλλης ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ ν' ἀπασχολῶνται μὲ ἄλλην ἀνθρωπίνην ζωὴν. Αἱ γυναῖκες φοβοῦνται τὰς δδύνας καὶ τὰ δυσάρεστα τῆς μητρότητος καὶ προστρέχουσι, καὶ ὑπανδρευμένοι ἀκόμη, εἰς τὰ μᾶλλον ἀνήθικα μέσα, διὰ νὰ μὴ ἀποκτήσωσι τέκνα. Τὸ ἐνστικτον τῆς ἀναπαγωγῆς, μὴ ἔχον πλέον ταύτην ὡς σκοπὸν ἐκλείπει εἰς τοὺς μὲν καὶ διαστρέφεται εἰς τοὺς ἄλλους φοβερὰ. Ἡ συνουσιακὴ κρᾶξις, ἡ ὑψίστη λειτουργία τοῦ ὁργανισμοῦ, ἣν εὖτος ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ πρὸ τῆς τελείας τοῦ ὀριμότητος καὶ μετ' ἧς εἶνε συνδεδεμένοι αἱ ζωηρότεραι συγκινήσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος, κατέπεσεν εἰς «ἀτιμοτάτην ἀτέλειαν», καθ' ἣν δὲν σκοποῦν πλέον τὴν διατήρησιν τοῦ εἴδους, ἀλλ' ἀπλῶς ἀτομικὴν τινα ἡδονήν, ἀνευ ἀξίας διὰ τὸ ὄλον. Ἐκεῖ ἀκόμη ἐνθα ὁ ἔρωσ ἐμφανίζεται ὡς ἀποτελε-

1) Ὁ Mandstas ὡσαύτως ἀφιέρωσε θαυμασίας σελίδας, μελετῶν τὰς σχέσεις τῆς φιλοπατρίας τῶν ἀτόμων πρὸς τὴν δύναμιν τῆς φυλῆς, τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἀπαρτίζουν. Ὁ ἀληθὴς ἔρωσ καὶ ἡ ἀληθὴς φιλοπατρία εἶνε αἱ δύο λάμπειαι αἱ προσερχόμεναι ἀπὸ τὸ βάθος τῆς δυνάμεως τῆς φυλῆς (σ. τ. μ.).

σμα ἕξεως, δὲν εἶνε ἔνωσις δύο ἀτελῶν ἀτομικότητων εἰς ἓν ἄτομον εἶδος τελειοτέρου σχηματίζοντος ἐν ὄλον, δὲν εἶνε ἡ μετατροπὴ μιᾶς μεμονωμένης καὶ ἀγόνου ζωῆς εἰς μίαν διπλὴν καὶ γόνιμον, δυναμένην νὰ παραταθῇ ἀτελευτήτως εἰς τοὺς ἀπογόνους, δὲν εἶνε ἡ διεσθυσίς τῆς ἀτομικῆς ζωῆς ἐν τῇ εὐρείᾳ ζωῇ τοῦ εἴδους, ἡ ἀσυνείδητος μετάδοσις ἀπὸ τοῦ ἐγωϊσμοῦ εἰς τὴν ἀλληλεγγύην. «Ὅχι, δὲν εἶνε τίποτε ἐξ αὐτῶν. Εἶνε περίεργός τις ἀνησυχία, ἀκατάληπτος καθ' ἑαυτήν, καὶ συνεπῶς ἀνεπίδεκτος κατευνασμοῦ, κατὰ τὸ ἥμισυ ὀνειροπόλησις, κατὰ τὸ ἄλλο ἥμισυ ὑστερία, ἀναπόλησις, μίμησις πραγμάτων τὰ ὅποια τὸ ἄτομον ἀνέγνωσεν ἢ ἤκουσε, νοσηρὰ καὶ αἰσθηματικὴ φαντασία, ἐν εἶδος παραφροσύνης (1). Τὰ παρὰ φύσιν ἐλαττώματα ἐξαπλοῦνται· ἀλλ' ἐνῶ ὁ ἀναιδὴς ὀργιάζει ἐν τῷ κρυπτῷ δημοσίᾳ ἐπιδεικνύει σεμνοτυρίαν ἐκτάκτως εὐχίσθητον. Ἀκολουθῶν τὴν παροιμίαν καθ' ἣν «δὲν πρέπει νὰ ὀμιλῇ τις περὶ σχοινοῦ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κρεμασθέντος», ὁ λαός, ἐπειδὴ ἔχει συνείδησιν κακὴν καὶ ἐγκληματικὴν δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν γεννητικὴν ζωὴν καὶ αἰσθανόμενος βδελυρότατα τὰ ἐκ πράξεων ἢ παραλείψεων ἀμαρτημάτων του, ἀποφεύγει μὲ ἀγωνίαν κκυόργου ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντος νὰ θίξῃ ἔσιω καὶ πόρρωθεν τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς ὅσα λέγονται καὶ ὅσα γράφονται. Τοιαύτη εἶνε ἡ εἰκὼν τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων μιᾶς φυλῆς, ἣτις ἐφθασεν εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῆς ζωτικῆς τῆς δυνάμεως, εἴτε ἐνεκα φυσικῆς φθορᾶς, ἣτις εἶνε συνέπεια τοῦ γήρατος, εἴτε ἐνεκα συνθηκῶν ζωῆς δυσμενῶν, εἴτε ἐνεκα τῆς ἐπιδράσεως νόμων βιαθερῶν καὶ παραφύρων.

Ἐὰν ἤδη παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ μορφή τῶν σχέσεων τῶν δύο

(1) Ὑπάρχει εἰδικὴ φρενίτις, *démence précoce*, τῆς ὁποίας τὸ σπουδαιότερον μέρος ἀποτελεῖ ἡ ἡ β η φ ρ ε ν ι τ ι ς, προκαλουμένη ἐκ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν γεννητικῶν λειτουργιῶν. Μεταξὺ τῆς φρενιτιδος ταύτης καὶ τοῦ ὑγινοῦς ἔρωτος τῶν ὑγιῶν ἀνθρώπων, κυμαίνονται οἱ περὶ τῶν πρόκειται ἡμιπαράφρονες (σ. τ. μ.).

φύλων, εἰς τοὺς κόλπους ἑνὸς λαοῦ, παρέχει τὸ μέτρον τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ τούτου καὶ ἐὰν ἐφαρμόσωμεν τὸ μέτρον τοῦτο εἰς τὰ πεπολιτισμένα κράτη τῆς Δύσεως, θὰ φθάσωμεν εἰς τὰς μάλλον τρομερὰς βεβαιώσεις. Τὸ ψεῦδος τῶν οικονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν ἐδηλητηρίασεν ὡσαύτως καὶ τὴν ἐρωτικὴν ζωὴν, ἐνῶ δὲ τὰ φυσικὰ ἔνστικτα ὀφείλουσι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν διατήρησιν καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ εἴδους, τοῦναντίον διεστράφησαν καὶ παρεξέκλιναν τῆς φυσικῆς τῶν ὁδοῦ· αἱ μέλλουσαι γενεαί, εἰς τὸ μάλλον ἀνεπτυγμένον πνευματικῶς μέρος τῆς ἀνθρωπότητος, ἐθυσιάσθησαν ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸν κυριαρχοῦντα ἐγωϊσμόν.

Εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς, ἡ ἀνθρωπότης ἐν ἀρχῇ ἠσθάνθη ἐξ ἔνστικτου καὶ κατόπιν ἐνόησε διὰ τῆς λογικῆς, ὅτι εὐδὲν ἐνδιαφέρει αὐτὴν τόσον ὅσον ἡ ἰδία τῆς διάρκειά· ὅλα δὲ τὰ αἰσθητά καὶ ὅλα αἱ πράξεις αἰτινὲς σχετίζονται μὲ τὸ πρωταρχικόν τοῦτο συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος ἔσχατον καθ' ὅλους τοὺς χρόνους τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀσχολιῶν τῆς. Ὁ ἔρως ἀπετέλει σχεδὸν τὸ ἀποκλειστικὸν ἔρρισμα «τῆς φιλολογίας» εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς καὶ εἰς ὅλους τοὺς λαούς· εἶνε, ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ στοιχεῖον ἐκείνου τῆς φιλολογίας, τὸ ὅποιον κρατεῖ διαρκῶς αἰχμάλωτον τὸ πλῆθος τῶν ἀναγνωστῶν ἢ ἀκροατῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἔρωτος, ἡ ἔνωσις νέου ἀνδρὸς μετὰ νεαρᾶς κόρης εἰς ἓν νόμιμον ζεῦγος περιεβλήθη—κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν ἡρώων καὶ ἐθίμων, κατόπιν δὲ ὑπὸ τῶν γραπτῶν νόμων—μὲ ἐπισήμους τελετάς, προπαρασκευὰς καὶ διατυπώσεις, περισσότερο ἀπὸ πάσης ἄλλης πράξεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, περισσότερο καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν ἐφήδων, ὅστις ὁμοίως διὰ τὰς βαρβάρους φυλάς, τὰς εὐρισκομένας διαρκῶς ἐπὶ ποδὸς πολέμου, ἀπολαύει μεγίστης σπουδαιότητος. Διὰ τῶν διατυπώσεων, αἰτινὲς συνοδεύουσιν τὸν γάμον, ἡ πολιτεία ἐξησφάλισε πάντοτε τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων τῶν μελῶν τῆς, ἢ ἐ ἐπισιμότητος, μεθ' ἧς διεξάγεται ἡ ἔνωσις ἑνὸς ἐρωτευμένου ζεύγους, ἔπρεπε νὰ ἐμπνέη εἰς τὸ ζεῦγος τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ ἔνωσις τοῦ δὲν εἶνε

ἄπλη ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις, γέθμα, κυνήγιον, μουσικὴ ἢ χορευτικὴ ἔσπερις, ἀλλὰ γεγονός· ὑψίστης δημοσίας σπουδαιότητος ἐξασκῶν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῆς κοινότητος. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ, ὅσον τὸ δυνατόν τὸν ἔρωτα ἀπὸ τοῦ νὰ καταστήσῃ ἄπλη διάσκέδασις, διὰ νὰ τονίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο τὴν ὑψηλὴν του ἀποστολήν, ἤτοι τὴν διατήρησιν τοῦ εἴδους, ἡ κοινωνία, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνατολῆς τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνεγνώρισε κατ' ἀρχὴν, ὡς μόνους ἐντίμους καὶ ἀξίας τῆς ἐκτιμήσεώς τῆς ἐκείνας μόνον τὰς σχέσεις μετὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, τῶν ὁποίων ὁ σοβαρὸς χαρακτήρ καθιερώθη δ. ἀ δημοσίως τελετῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς λοιπὰς, τὰς στρουμένας το αὐτῆς καθιερώσεως, σχέσεις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἢ κοινωνία πάντοτε ἐπέμφθη καὶ ἐτιμώρησε ταύτας διὰ τῆς περιφρονητέως τῆς, πολλάκις διὰ ποινῶν.

Καὶ ἐν τῷ ὑψηλῷ ἡμῶν πολιτισμῷ ἐπίσης, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τὸ γεννητικὸν ἔνστικτον ὀφείλει νὰ καλέσῃ τὴν κοινωνίαν ὡς μάρτυρα ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ καταστήσῃ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτοῦ ἀξίαν περιφρονητέως καὶ ἀτιμωτικὸν πάθος, καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτῆς· καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ μόνη ἐπιτρεπομένη ὑπὸ τῶν νόμων μορφή σχέσεων μετὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικός εἶνε ὁ γάμος. Ἴδωμεν ἤδη, τί διαπράττει ἐν τῷ γάμῳ τὸ ψεῦδος τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ὁ γάμος ἐγείνεται εἰς ὕλικὸς διακανονισμὸς ἐν τῷ ὅποιῳ ὁ τολεῖται τόσον ὀλίγη θέσις διὰ τὸν ἔρωτα, ὅση καὶ ἐν τινι συμβολαίῳ μετὰ δύο κεφαλαιούχων ἀνχλαμβανόντων κοινὴν ἐπιχείρησιν. Ὁ γάμος ἐξαιρουμένη νὰ ἔχη ὡς ἀρχὴν τὴν διατήρησιν τοῦ εἴδους καὶ νὰ προὑποθέτῃ θεωρητικῶς τὴν ἀμειδίαν ἔλξιν δύο ἀτόμων διαφόρου φύλου· ἐν τῇ πράξει ὁμοίως ὁ γάμος συνάπτεται οὐχὶ διὰ τὴν μέλλουσιν γενεάν, ἀλλὰ διὰ τὸ «ἄτομικὸν συμφέρον τῶν συμβαλλομένων ἀτόμων». Ὁ σημερινὸς γάμος, κυρίως εἰς τὰς λεγομένας ἀνωτέρας τάξεις, «στερεῖται πάσης ἠθικῆς» καθιερώσεως καὶ παντὸς ἐπομένως ἀνθρωπολογικοῦ λόγου. Ἐνῶ ὁ γάμος ὀφείλει νὰ εἶνε ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀλληλεγγύης, ἐν τούτοις εἶνε ἡ κήρεσις τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ὅσοι νυμφεύονται δὲν σκοπεύουσιν εἰς

τὴν νέαν τῶν κατὰστασιν νὰ ζήσουν ὁ εἷς διὰ τὸν ἄλλον καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ νὰ εὐρωσι εὐνεϊκωτέρας συνθήκας διὰ τὴν ἐξακολούθησιν ζωῆς ἀμειψίμου καὶ ἀπηλλαγμένης ἐδθηνῶν. Ὑπανδρεύονται διὰ νὰ δημιουργήσουν νέαν θέσιν καὶ περιουσίαν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν οἰκογενειακὴν ἐστίαν μᾶλλον εὖ ἀριστον, διὰ νὰ κταλάβουν καὶ διατηρήσουν κοινωνικὴν τινα θέσιν, διὰ νὰ ἰκανοποιήσουν μίαν ματαιοδοξίαν, διὰ ν' ἀπολαύσουν προνομίων καὶ ἐλευθεριῶν, ὡς ἡ κοινωνία ἀπαγορεύει εἰς τὰς ἀνυπάνδρους καὶ ἀναγνωρίζει εἰς τὰς ὑπάνδρους γυναῖκας. Ὑπανδρευόμεναι τὰ συλλογίζονται ὅλα: κτὴν αἰθουσαν καὶ τὸ μαγειρεῖον, τὸν περιπατον καὶ τὰ θαλάσσια λουτρά, τὴν αἰθουσαν τοῦ χοροῦ καὶ τὴν αἰθουσαν τοῦ φαγητοῦ· ἐν μόνον πράγμα δὲν σκέπτονται, τὸ μόνον οὐσιώδες: τὸν κοιτῶνα, τὸν βωμὸν τοῦτον ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξέλθῃ τὸ μέλλον τῆς οἰκογενείας τοῦ λαοῦ, τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ παρακμὴ δὲ καὶ ἡ καταστροφὴ δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ εἶνε ὁ κληρὸς τῶν λαῶν ἐκείνων, εἰς τοὺς γάμους τῶν ὁποίων θριαμβεύει ὁ ἐγωϊσμὸς τῶν συζύγων καὶ εἰς τοὺς ὁποίους τὸ τέκνον εἶνε ὄψρον τῆς φύσεως μὴ ἐπιθυμητόν, τὸ πολὺ πολὺ ἀδιάφορον, μία συνέπεια δυσκόλως ἀποφευγομένη, ἀλλ' ἐντελῶς ἐπουσιώδες συμπλήρωμα.

Ἴσως ἀντίκειται τις ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἐν φυσικῇ καταστάσει διάγοντας λαοὺς, δηλαδὴ τοὺς ζῶντας ὑπὸ πρωτογόνους συνθήκας, οἱ πλεῖστοι τῶν γάμων συνάπτονται ὅπως καὶ εἰς τὸν σημερινὸν πολιτικόν. Καὶ εἰς ἐκείνους ἐπίσης ἡ κλίσις δὲν παίζει ρόλον εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν αἰδρογύνων. Εἰς τὴν μίαν φυλὴν ὁ ἀνὴρ νυμφεύεται νέαν, τὴν ὁποίαν βλέπει διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὸν γάμον. Εἰς τὴν ἄλλην φυλὴν ὁ νέος ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ νυμφευθῇ, ἀπάγει ἀπὸ τὴν γειτονικὴν φυλὴν τὴν πρώτην γυναῖκα, τὴν ὁποίαν θὰ δυνήθῃ ν' ἀρπάσῃ. Ἐκεῖ ὅπου ἐκλέγεται ἡ σύζυγος, ἡ ἐκλογή γίνεται κατόπιν συζητήσεων, αἵτινες οὐδὲν κοινὸν ἔχουν μὲ τὸν ἔρωτα. Λαμβάνουν μίαν νέαν γυναῖκα, διότι εἶνε γνωστὸν εἰς τὴν φυλὴν ὅτι εἶνε συνηθισμένη νὰ ἐργάζεται, ὅτι ἠξεύρει νὰ φυλάττῃ καλά τὰ ζῆν, ὅτι νήθει καὶ ὀφθαλμοὺς μὲ

ἐπιτηδειότητα. Καὶ ἐκεῖ λοιπὸν ἡ διατήρησις τῶν φυλῶν ἀνατίθεται εἰς τὴν τυφλὴν τύχην ἢ τὸν ἐγωϊσμόν· ἐν τούτοις οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι εἶνε πλήρεις νεανικῆς ἀλκῆς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν, χωρὶς ποσῶς νὰ παραβλάπτεται ἀπὸ τὴν τοιαύτην πραγματικὴν κατὰστασιν ταχέως προοδεύει.

Ἀπαντῶμεν ὁμῶς εἰς τὴν ἐνστάσιν ταύτην ὅτι ὁ γάμος ὁ στηριζόμενος ὄχι ἐπὶ τοῦ ἔρωτος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς παραδόσεως, δὲν ἔχει παρὰ τοῖς ἐν φυσικῇ καταστάσει λαοῖς, τὰς οὐτὰς λυπηρὰς συνέπειας, τὰς ὁποίας ἔχει εἰς πεπολιτισμένα ἔθνη, διότι εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς τὰ ἄτομα ἐλάχιστα διαφέρουν ἀλλήλων φυσικῶς καὶ διανοητικῶς. Εἰς ὅλους τοὺς ἀνδρας, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς γυναῖκας ἐπικρατεῖ ὁ τύπος τῆς φυλῆς. Ὅλα τὰ ἄτομα εἶνε ὡς νὰ ἐχύθησαν ἐντὸς τοῦ ἰδίου τύπου καὶ ὁμοιάζουν μεταξὺ τῶν μέχρι συγχύσεως μόλις διακρινόμενης τῆς ἀτομικότητος· ὅλοι ἀνετρέφησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἐπομένως ἡ διαλογή δὲν εἶνε ποσῶς ἀπαραίτητος κατὰ τὴν σύναψιν τῶν γάμων· καθ' οἷονδὴποτε τρόπον καὶ ἂν συζευχθοῦν οἱ γονεῖς, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶνε σχεδὸν τὸ ἴδιον. Μία μεγάλη ὁμοιότης ἀτόμων ἀποκλείει ὄχι μόνον τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐφικτὸν ὄρισμένου ἔρωτος. Τὸ ἐνστικτὸν λοιπὸν τῆς ἀναπαραγωγῆς δὲν ἐγείρει τότε εἰς τὸ ἄτομον, εἰμὴ τὸν γενικὸν πόθον τοῦ ν' ἀποκτήσῃ ἐν ἄλλο ἄτομον τοῦ ἀντιθέτου φύλου· δὲν ἀτομικοποιεῖται, ἐν μιᾷ λέξει δὲν ἐξικνεῖται εἰς τὴν ὑψηλοτέραν τοῦ ἐκδήλωσιν, ὁποῖος ἀκριβῶς εἶνε ὁ ἔρως πρὸς ἐν ὄρισμένον ἄτομον καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο. Ὁλόκληρον τὸ ἐν φύλον ἔχει μίαν ροπὴν πρὸς ὀλόκληρον τὸ ἕτερον φύλον καὶ εἶνε ἀδιάφορον εἰς τὸν ἀνδρα, ἂν θὰ νυμφευθῇ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην γυναῖκα, ὅπως καὶ εἰς τὴν γυναῖκα εἶνε ἀδιάφορον, ἂν θὰ ὑπανδρευθῇ τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα ἀνδρα. Ἐὰν εἰς ἓνα λαὸν διάγοντα ἐν φυσικῇ καταστάσει ἀναφανῇ ἄτομόν τι πολὺ διάφορον τῶν ἄλλων καὶ διαπρέπον μεταξὺ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς φυλῆς κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ διανοητικὰ αὐτοῦ προσόντα, ἡ διαφορὰ αὕτη θὰ ἔχη ἀντίκτυπον ζωηρότατον τοῦ ὁποίου ἀμυδρὰν μόλις ἰδέαν δυνάμεθα νὰ συλλάβω-

μεν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι εἴμεθα συνηθισμένοι νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀνθρώπους ἀτομικῶς διαφέροντας μεταξὺ των. Ὁ μέγας ζωολογικὸς νόμος τῆς ἐπιλογῆς θὰ προβάλλῃ μὲ φυσικὴν δύναμιν ὁ πόθος πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἀνωτέρου τούτου ἀτόμου θὰ λάθῃ διαστάσεις πάθους φοβεροῦ καὶ θυελλώδους καὶ θὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἀκράτητας. Εἰς τοὺς πεπολιτισμένους ὅμως λαούς, παρ' οἷς τὰ ἄτομα διαφέρουν πολὺ μεταξὺ των, τὰ πράγματα ἐκτυλίσσονται κατὰ διάφορον τρόπον. Εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, τὰς ἀπαιδεύτους, ἢ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας, τὸ ἐνστικτον τῆς ἀναπαραγωγῆς εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐκδηλοῦται μᾶλλον ὡς γενικὴ τις κλίσις πρὸς τὸ ἕτερον φύλον, καὶ οὐχὶ ὡς προτίμησις πρὸς ὠρισμένον ἄτομον· παρ' ὅλας τὰς αἰσθηματικὰς διηγήσεις ποιητῶν τινῶν οἱ ὅποιοι εἶνε ἄστοχοι παρατηρηταί, εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις εἶνε σπανιώτατος ὁ σφοδρὸς ἔρως πρὸς ὠρισμένον πρόσωπον. Εἰς τὰς ἀνωτέρας ὅμως τάξεις, ὅπου τὰ ἄτομα εἶνε πολὺ ἀνεπτυγμένα, καὶ διακρίνονται μεταξὺ των παρουσιάζοντα τύπους ἰδιαιτέρους σαφῶς χαρακτηρισμένους, τὸ γεννητικὸν ἐνστικτον ἀποβαίνει ἀποκλειστικὸν καὶ δύσκολον ἐν τῇ ἐκλογῇ καὶ πρέπει ν' ἀποβαίνῃ τοιοῦτον, διὰ νὰ εἶνε ἰσχυρὰ καὶ βιώσιμος ἢ μέλλουσα νὰ γεννηθῇ γενεά».

Ἐνταῦθα ὁ γάμος, ἦτοι ὁ μόνος ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπιτρεπόμενος τρόπος τεκνοποιήσεως, πρέπει νὰ εἶνε ἀποτέλεσμα ἔρωτος. Διότι ὁ ἔρως εἶνε ὁ μέγας ρυθμιστὴς τῆς ζωῆς τοῦ εἴδους, εἶνε ἡ ὠθοῦσα τὸ εἶδος δύναμις πρὸς τελειοποίησιν καὶ ἐμποδίζουσα τὴν φυσικὴν του καταστροφὴν (1). Ὁ ἔρως εἶνε τὸ ἐνστικτον μιᾶς ὑπάρξεως, ἀναγνωρίζουσης ὅτι ὀφείλει νὰ σχηματίσῃ ζεύγος

(1) Ἐν τῇ α' Ὑγειεινῇ τῶν Νεύρων καὶ τῶν Ψυχικῶν λειτουργιῶν ἀναγιγνώσκει τις, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Meismann καὶ Hartmann. — () ἔρως εἶνε ἡ δύναμις τῆς συνεχείας, ἢ θετικῶς ἐμφανιζομένη νὰ προσκατεύσῃ τὰ δίκαια τοῦ εἴδους ἐναντίον τῶν φαντασιοπληξιῶν τῶν ἀτόμων. Τὸ «ἔρωτικὸν ἐνστικτον» εἶνε καὶ προγενέστερον καὶ ἀρχέγονον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ὄντων, ὅπερ ὠθεῖ ταῦτα, ἀνεξαρτήτως νῆς ἡδονῆς

μὲ ἄλλην ὑπαρξιν τοῦ ἑτέρου φύλου, ὅπως τελειοποιηθοῦν αἱ καλαὶ ἰδιότητές των καὶ ἐκλείψου· τὰ ἐλαττώματά των, οὕτω δὲ ὁ τύπος τοῦ εἴδους των παραμείνῃ ἀθικτος ἢ καὶ βελτιωθῇ εἰς τοὺς ἀπογόνους. Τὸ ἐνστικτον τῆς ἀναπαραγωγῆς εἶνε καθ' ἑαυτὸ τυφλὸν καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀσφαλοῦς ὁδηγοῦ, τοῦ ἔρωτος, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ φυσικοῦ του σκοποῦ, ἦτοι τῆς διατηρήσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ εἴδους. Ἐὰν ὁ ὁδηγὸς οὗτος λείψῃ καὶ ἡ ἔνωσις ἐγένετο, οὐχὶ δι' ἀμοιβαίας ἐλξεως, ἀλλ' ἐκ τύχης, ἢ ἐκ συμφερόντων ξένων πρὸς τὸν φυσιολογικὸν τῆς σκοπὸν, τὸ προεῖδον τῆς διασταυρώσεως γονέων ἐντελῶς ἀνομαλίων πρὸς ἀλλήλους εἶνε πάντοτε ἀδιάφορον, καὶ ἄσχημον διὰ τὸ μέλλον τοῦ εἴδους. Τὰ τέκνα κληρονομοῦν τὰ ἐλαττώματα τῶν γονέων καὶ τὰ ἐπαυξάνου· τοῦναντίον αἱ ἀρεταὶ τῶν γονέων ἐξασθενοῦν εἰς τὰ τέκνα καὶ ἐξουδετερώνονται ἀμοιβαίως· γεννᾶται δὲ οὕτω μία φυλὴ ἄνευ ἀρμονίας, κατεστραμμένη ἐσωτερικῶς, ὀπισθοδρομικὴ, κκαταδικασμένη εἰς ταχεῖαν ἐξοφάνισιν. Μόνον ἡ φωνὴ τοῦ ἔρωτος δύναται νὰ εἴπῃ εἰς τὸ ἄτομον ὅτι ἡ ἔνωσις αὐτοῦ μετ' ἄλλου ὠρισμένου ἀτόμου τοῦ ἀντιθέτου φύλου θὰ εἶνε ἐπιθυμητὴ, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς διατηρήσεως καὶ τελειοποιήσεως τοῦ εἴδους, ἢ ὅτι θὰ εἶνε ἀξιόθρηνητος.

Ὁ Γκαίτε διὰ δύο λέξεων κατενόησε καὶ καθώρισε θαυμασίως τὴν οὐσίαν τοῦ ἔρωτος, ἐνῶ ὀγκώδεις τόμοι συγγραμμάτων οὐδὲν περισσότερο δύνανται νὰ προσθέσουν. Αἱ λέξεις αὗται εἶνε: *Ἐκλεκτικὴ συγγένεια*. (1). Ὁ ὀρισμὸς ἐλήφθη ἐκ τῆς χημείας καὶ συνδυάζει στενώτατα τὰς μεγάλας στοιχειώδεις ἐνεργείας τῆς φύσεως πρὸς ἓν φαινόμενον, τὸ ὅποτον παρτηρεῖται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὅπερ μυστικοπαθῶς περιεγράφῃ ὑπὸ τῆς ὕστε-

εἰς τὴν ἀναπαραγωγικὴν ἐργασίαν. Ὁ δὲ ἔρως εἶνε μυστηριώδης τις ἀρμονία, ὡς ὁ ἦχος καὶ ὁ ἐναρμόνιος βωμὸς τῶν αἰολικῶν ἀρπῶν ὡς πᾶν ὅ,τι εἶνε αἰωνίως ἀφθαστον ἀκαταληπτον, ἀνέκφραστον, μὴ συλλαμβανόμενον ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ὡς ἡ μυστηριώδης ἠχὼ μιᾶς μακρονῆς πολὺ ἀπομεμακρυσμένης πατερίδος. (σ. τ. μ.).

(1) «Les affinités électives»

ρικής φαντασίας τῶν ποιητῶν. Ἡ χημεία ὀνομάζει ἐκλεκτικὴν συγγένειαν τὴν ἔλξιν δύο σωμάτων πρὸς παραγωγὴν τρίτου σώματος, τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸν ἔχει τὰς ἰδιότητες αὐτοῦ (χρῶμα, συνοχήν, εἰδικὸν βάρος, ἐπίδρασιν ἐπὶ ἄλλων σωμάτων κτλ.) εἶνε ἐντελῶς διάφορον τῶν δύο ἀρχικῶν σωμάτων. Δύο σώματα, μὴ διατελοῦντα μετοξὺ τῶν εἰς σχέσιν ἐκλεκτικῆς συγγενείας, δύνανται αἰωνίως νὰ μένωσιν εἰς στενωτάτην ἐπαφήν, ἀλλ' ἢ ἐπαφῆ αὐτῆ θὰ εἶ.ε. χωρὶς ζωὴν καὶ ἄγονος καὶ δὲν θὰ συντελέσῃ εἰς νέον τινὰ σχηματισμὸν ἢ εἰς δυνάμικόν τι ἀποτέλεσμα. Τοῦναντίον, ὅταν δύο σώματα ἔχουν μετοξὺ τῶν σχέσιν ἐκλεκτικῆς συγγενείας, ἀρκεῖ ἀπλῶς νὰ προσεγγίσουν διὰ νὰ παραγάγουν «ὠρὰ καὶ γόνιμα» φαινόμενα δραστηρικῆς ἐνεργείας.

Ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς εἶνε θέατρον παρομοίων φαινομένων. Δύο ἄτομα ἀσκοῦν ἐπίδρασιν τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ἐχουν ἐκλεκτικὴν συγγένειαν, ἀγαπῶνται, φέρονται ἀνυπομόνως τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο καὶ γίνονται πηγὴ νέων πλασμάτων. Ἐὰν δὲν ἔχουν τὴν συγγένειαν ταύτην, μένουσιν ψυχρὰ καὶ χωρὶς καμμίαν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν. Βλέπομεν ἐν τῇ φύσει ἀρχικὰς συμφορὰς ἰδιότητος τῆς ὕλης, τὰς ὁποίας δὲν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν. Διατί τὸ ὄξυγόνον ἐνοῦται μὲ τὸ κάλιον; Διατί τὸ ἄζωτον δὲν ἐνοῦται μὲ τὸν λευκόχρυσον; Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὴν αἰτίαν; Καὶ διὰ τί εἰς ἀνήρ ἀγαπᾷ τὴν δεῖνα γυναῖκα καὶ ὄχι τὴν ἄλλην; Διατί μία γυνὴ ἐπιθυμεῖ τὸν τάδε ἄνδρα ὠρισμένως καὶ ἀποστρέφεται τὸν ἄλλον; Προφανῶς διότι ὁ λόγος τῆς ἔλξεως ἢ τῆς ἀδιαφορίας ταύτης εἶνε καθαρῶς χημικός, ἔχει τὴν βάσιν του εἰς τὸν μάλλον ἐνδύμυχον «χημισμόν» τῆς ὑπάρξεως καὶ ἀπορρέει ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν, ἐξ ὧν καὶ αἱ ὀργανικαὶ ἰδιότητες τῆς ζωῆς. Ὁ γάμος ὀμοιάζει πρὸς δοχεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκλεισθησαν δύο διάφορα σώματα, δύο χημικαὶ ἀτομικότητες· ἐὰν ὑπάρχῃ μετοξὺ τῶν ἐκλεκτικὴ συγγένεια, τὸ δοχεῖον πληροῦται ζωῆς· ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τοιαύτη, τὸ δοχεῖον πληροῦται θανάτου. Ἀλλ' εἰς τὰς νεωτέρας ἐνώσεις, ποῖος διανοεῖται καὶ φροντίζει περὶ τῆς ἐκλεκτικῆς συγγενείας;

Δύο μόνον εἶδη σχέσεων μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὑπάρχουν· ἢ σχετίζονται πρὸς ἀμοιβαίαν φυσικὴν ἔλξιν καὶ τότε ἔχουν πάντοτε ὡς σκοπὸν, συνειδητὸν ἢ ἀσυνειδητὸν, τὴν ἀναπαραγωγὴν, ἢ ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν ἔχει δι' αὐτοὺς κυριαρχοῦσαν σπουδαιότητα καὶ ἐπιζητοῦν ἀπλῶς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἐγωῖσμοῦ, ἀδιάφορο, ὑπὸ ποίαν μορφήν. Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν σχέσεων εἶνε δικαιολογημένον καὶ ἠθικόν· τὸ δεῦτερον σχηματίζει τὴν μεγάλην κατηγορίαν τῆς πορνείας «ὅφ' οἰανδῆποτε μορφήν καὶ ἀνπαρίστανται αἱ σχέσεις αὗται ἐξωτερικῶς». Ἡ διεφθαρμένη ὑπαρξίς, ἥτις τὴν νύκτα εἰς τὰς ὁδοὺς μιᾶς μεγαλουπόλεως, παραδίδεται ἀντὶ ὀλίγων χρημάτων εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διαδάκτην, τοῦ ὁποίου μάλιστα δὲν διακρίνει τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκ τοῦ σκότους, ἢ ὑπαρξίς αὐτῆ ἐκπορνεύεται. Ὁ ἀχρεῖος ὄστις ἐρωτοτροπεῖ πρὸς μίαν τρελλὴν γραίαν πλουσίαν καὶ πληρώνεται τοῖς μετρητοῖς διὰ τὰς ἐρωτοτροπίας του ἐκπορνεύεται καὶ αὐτός· δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἢ αὐτῆ λέξις δι' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις. Ἀλλ' ἐρωτῶ: Ποία διαφορὰ ὑπάρχει μετοξὺ ἀνδρὸς συντηρουμένου ὑπὸ τῆς ἐρωμένης του καὶ ἐνδὸς ἄλλου ἐρωτοτροποῦντος πρὸς μίαν πλουσίαν κληρονόμον ἢ πρὸς τὴν θυγατέρα σημαίνοντός τινος πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν αἰσθάνεται τὸν ἐλάχιστον ἐρωτᾶ, ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον ὅπως ἐπιτύχῃ μετὰ τῆς χειρὸς τῆς πλουσίας ἢ θέσιν. Ποῦ ὑπάρχει ἡ διαφορὰ μετοξὺ τῆς ἀναισχύντου, τῆς πωλουμένης καθ' ὁδὸν εἰς ἓνα ἄγνωστον, δι' ὀλίγα χρήματα, καὶ τῆς ἀγνῆς μεμνηστευμένης, ἥτις παρίσταται πρὸ τοῦ βωμοῦ μετὰ προσώπου, τὸ ὁποῖον δὲν ἀγαπᾷ, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον, εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ ἐναγκαλισμοῦ τῆς, τῆς προσφέρει κοινωνικὴν θέσιν ἢ τουαλέττας, κοσμήματα, ὑπηρέτας, ἢ ἀπλῶς τὸν πενιχρὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Τὰ ἐλατήρια εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, εἶνε τὰ αὐτὰ, ὁ τρόπος ἐνεργείας ὁ αὐτός· ἄρα, κατὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἢ ὀνομασία τῶν δύο τούτων περιπτώσεων πρέπει νὰ εἶνε ἡ αὐτῆ.

Μήτηρ ἀτολαύουσα γενικῆς ἐκτιμήσεως ὡς λίαν ἐρίτιμος δέσποινα καὶ νομίζουσα ἐξυτὴν ὡς ἀύστηρὸν ἡθῶν, παρουσιάζει

εἰς τὴν θυγατέρα τῆς πλούσιον μνηστῆρα, πρὸς ἣν αὕτη αἰσθάνεται φυσικὴν ἀδιαφορίαν, προσπαθεῖ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἀδιαφορίαν ταύτην διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιτηδείων προτροπῶν: «Θὰ ἦτο παραφροσύνη ν' ἀποδιώξωμεν μίαν τόσον ἀξιόλογον τύχην καὶ ἀνοησία νὰ περιμένωμεν ἄλλην τοιαύτην εὐκαιρίαν ἢ ὅποια ἴσως δὲν θὰ μᾶς παρουσιασθῇ διὰ δευτέρην φοράν. Μία νέη κόρη πρέπει νὰ σκέπτεται πρακτικῶς καὶ ν' ἀφήσῃ κατὰ μέρος ὅλα τὰ ἀνόητα ρωμαντικὰ ὀνειροπολήματα». Ἡ ἀξιολόγος καὶ παραδειγματικὴ αὐτὴ μήτηρ εἶνε μία μεσίτρια, εἶνε «οὔτε ὀλιγώτερον οὔτε περισσότερον» μεσίτρια, οὐδόπως διαφέρουσα ἀπὸ τὴν ἀπαισίαν γραῖαν προαγωγόν, ἣτις, καθημένη εἰς ἓνα μπάγκον δημοσίου περιπάτου, ψιθυρίζει εἰς τὸ αὐτὶ τῶν ἀέργων μικρῶν ραπτριῶν προτάσεις ἀτίμους, δι' ἃς ἐκτίθεται καὶ εἰς δικαστικὰς κατὰδίωξεις. Ὁ κομψευόμενος ὑποψήφιος γαμβρός, γενόμενος δεκτὸς ὅπως ἰδιαιτέρως εἰς ὅλας τὰς αἰθούσας, ὅστις εἰς τὰς στροφὰς τοῦ κοιτιδίου καταδιώκει πλούσιόν τι θήραμα καὶ ὁμιλεῖ μὲ γλυκὰ μάτια καὶ μελιτώδεις ἀποχρώσεις τῆς φωνῆς εἰς τὴν πλουσίαν κληρονόμον, ὅστις ἀναβάλλει τὴν ἐξόφλησιν τῶν δανειστέων του διὰ τὴν ἐπαύριον τοῦ γάμου του καὶ πληρώνει «τὴν ἐρωμένην του» ἐκ τῆς ληθθείσης προικῆς, αὐτὸς λοιπὸν ὁ κομψευόμενος εἶνε τόσο ἀχρεὺς, ὅσον εἶνε καὶ ὁ «διευθυντὴς χαμαιτυπελοῦ» τὸν ὅποιον καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἀστυφύλαξ μετ' ἀηδίας πλησιάζει. Ἡ κόρη, ἣτις πωλεῖ τὸ σῶμά της, διὰ νὰ ζήσῃ μίαν γραῖαν μητέρα ἢ μικρὸν παιδίον «εἶνε ἠθικῶς ἀνωτέρα» τῆς ἐρυθριώσης παρθένου, ἣτις ἀνέρχεται τὴν συζυγικὴν κλίτην διὰ τὸν σάκκον τῶν χρημάτων, διὰ τὴν ἰκανοποίησιν τῆς ἀνοήτου ἀπληστίας τῶν χορῶν, τῶν θλασσίων ἐκδρομῶν καὶ τῶν λοιπῶν ψυχαγωγικῶν πολυδαπάνων θερινῶν ἱαματικῶν λουτρῶν. Ὁ δὲ ἀνὴρ ὁ πληρώωνων τοῖς μετρητοῖς ἐκάστοτε τὴν στιγμιαίαν φιλίαν του πρὸς ἣν κατόπι στρέφει τὴν ράχιν ἀπατάται ὀλιγώτερον καὶ εἶνε λογικώτερος καὶ φρονιμώτερος τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἀγοράζει διὰ νομίμου γάμου καὶ ἐφ' ὄρου ζωῆς μίαν παλλακίδα, ἣτις ἀπαραλλάκτως ὅπως ἢ ἄλλη, ἔχει τὸ χρῆμα ὡς σκοπόν. «Πᾶσα σχέσις μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ

γυναικὸς συναπτομένη διὰ λόγους ὀλικούς ἢ ἐξ ἄλλων ἐγωϊστικῶν ὑπολογισμῶν εἶνε πορνεία· οὐδεμίαν δὲ ἔχει σημασίαν ἐὰν ἢ ἔνωσις αὕτη ἐγένετο τῇ συνδρομῇ ἱερέως ἢ δημοσίου ὑπαλλήλου ἢ ἀπλῶς διὰ τῆς μεσιτείας μιᾶς καθαριστρίας τῶν θεωρείων θεάτρου.

Ἐν τούτοις αὐτὸς εἶνε ὁ χαρακτήρ ὅλων σχεδὸν τῶν γάμων· ὑπάρχουν σπάνια ἐξαιρέσεις κατὰ τὰς ὁποίας εἰς ἀνὴρ καὶ μία γυνὴ ἐνοῦνται κατὰ τοὺς νομίμους τύπους, χωρὶς ἄλλο ἐλατήριον, χωρὶς ἄλλον πόθον, παρὰ διὰ ν' ἀνήκουν ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον διὰ τοῦ ἔρωτος. Αὐτοὶ οἱ ἀνδρες καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες γίνονται ὁ περιγελῶς τῶν ἠλογικῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι συμβουλεύουν τὴν νεότητά νὰ λαμβάνῃ προφυλάξεις ἀπὸ τοιοῦτου εἴδους παραφροσύνας. Αἱ νεάνιδες ἀνατρέφονται ἀπὸ τοὺς προνοητικοὺς γονεῖς των καὶ πιέζονται νὰ καταπνίξουν τὰς ἐπικινδύνους φυσικὰς σκιρτήσεις τῆς καρδίας των καὶ νὰ ρυθμίζουν τὴν ἐρωτικὴν γλυκύτητα τοῦ βλέμματός των ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τοῦ εἰσοδήματος τῶν νέων· ἐὰν ἢ ἐρωτοτροπία τῆς κόρης δὲ ἀρκῆ, μήτηρ καὶ θεία ἐρχονται συνεπίκουροι καὶ ὑποβοηθοῦν διὰ σχετικῶν κυκλωτικῶν κινήσεων τὰς προσπάθειάς τοῦ ἀθώου παιδίου. Ἄλλως συμβαίνει τὰ πράγματα εἰς τὰς πλουσίας νεάνιδας, αἱ ὅποια δὲν θηρεύουν ἀλλὰ παίζουν τὸ πρόσωπον τοῦ θηράματος. Ἵπάρχει ἰδιαιτέρα τάξις ἀνδρῶν ἣτις θέτει εἰς ἐνέργειαν τὴν προικοθηρίαν εὐσταχώτατα καὶ μὲ ὅλους τοὺς κανόνας τῆς τέχνης. Ἄλλοι φοροῦν παντελόνι καὶ σακκάκι ἀμέμπτως κομμένα, λαϊμοδέτας χρώματος καὶ σχήματος ἐκλεγέντων μετ' ἐπιμελείας καὶ ἓνα μονόελον στερεωμένον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἑνὸς τῶν ὀφθαλμῶν· ἄλλοι ἔχουν κατασπρώσει τὰ μαλλιά των καὶ ἀρωματίζονται μὲ ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ἀρώματα· ἄλλοι χορεύουν ἐκτάκτως ὄραϊα, φλυαροῦν διὰ τὰ ἀθλητικὰ παιγνίδια καὶ γνωρίζουν τὰς ἀργασχόλους κακολογίας τῶν παρασκηνίων· μόλις προχωρήσουν ὀλίγον, προσφέρουν ἀφθονα δῶρα ἀπὸ ἀνθοδέσμας καὶ γλυκίσματα χωρὶς νὰ εἶνε ὀλιγώτερον φιλόργυροι εἰς ἐρωτικὰς ἐπιστολάς κεζὰς καὶ ἐμμέτρους. Τῇ βοήθειᾳ τούτων ὁ χρυσοῦς φασιανδὸς

συλλαμβάνεται εύκόλως, τὸ δὲ ἄθῳον πλάσμα τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι ἔπαιξε τὸ μέρος του εἰς ἓν λυρικὸν δράμα, κατανοεῖ ἀργότερον, ὅτι διέπρεψε μόνον ὡς συντελεστής μιᾶς ἀριθμητικῆς πράξεως. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ἔνθα ἀμφοτέρω τὰ μέρη κατέχουν τὴν αὐτὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ περιουσίαν, κατ' ἀρχὰς δὲν γίνεται ἄλλο τι ἀπὸ λογαριασμούς, καταμετρήσεις καὶ ζυγίσεις. Οὕτε λαμβάνουν κἄν τὸν κόπον ν' ἀρνηθοῦν τὰ ἀληθῆ αἰτία τῆς διὰ τοῦ γάμου ἐνώσεως. Συνενοδοὶ δύο περιουσίας, δύο ἐπιτρόας καὶ δύο κοινωνικὰς θέσεις. Ἐκεῖνος θέλει ν' ἀποκτήσῃ μιαν οἰκοκυράν, ἣτις ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς του θέσεως, νὰ τοῦ μαγειρεύῃ τὴν σοῦπᾶν του, νὰ τοῦ ράπτῃ τὰ κουμπιὰ τοῦ ὑποκαμίσου του ἢ νὰ ἠξεύρῃ νὰ φέρῃ κομψῶς μεταξωτὸν φόρεμα καὶ νὰ προεδρεύῃ μὲ χάριν εἰς ἐπίσημόν τι γεῦμα· ἐκεῖνη θέλει ν' ἀποκτήσῃ σύζυγον, ὅστις νὰ ἐργάζεται δι' αὐτήν, ἢ νὰ τὴν ὀδηγῇ εἰς τοὺς ἀνακτορικοὺς χοροὺς καὶ νὰ τῆς παρέχῃ τὰ μέσα νὰ δέχεται τὸν καλὸν κόσμον εἰς τὴν οἰκίαν τῆς. Ὅταν ἡ κοινωνικὴ θέσις καὶ ἡ περιουσία εἴνε ἀνίστοι, τότε ἡ εἰλικρινεῖα αὐτῆ ἐλλείπει καὶ παρίσταται ἡ ἀνάγκη τοῦ ψεύδους εἰς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον μέρος. Ἡ πτωχὴ νεᾶνις κρύπτει τὸν ἔρωτά της πρὸς τὸν σάκκον μὲ τὰ χρήματα· ὁ δὲ προικαθῆρας κρύπτει τὴν ἀδυναμίαν του πρὸς τὸ χρυσόφαρον. Ἡ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια καταγοῦσι τοῦλάχιστον τὸν θλιβερὸν τοῦτον θρίαμβον, ἀφοῦ ὁ ἐγωϊσμός, ὅστις παρεξέκλινε τὸν γάμον τοῦ ἀληθινοῦ του σκοποῦ, ἀναγνωρίζει κατ' ἀρχὴν τὸν σκοπὸν τοῦτον θεωρῶν ἀναγκαῖον νὰ ὑποδυθῇ τὸ προσωπεῖον τοῦ ἔρωτος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεών των.

«Ποία ἡ τύχη» τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, οὔτινες συνήψαν τοιοῦτους γάμους; Οἱ ἠθικῶς καὶ φυσικῶς ἐκφυλοὶ ἀπόγονοι τῶν ἀνευ ἔρωτος καὶ τρυφερότητος ἀλλὰ δι' ὄλικὸν συμφέρον συζευχθέντων γεννητόρων, ἀνατραφέντες χωρὶς τρυφερότητα, εἴνε ἐκπτώτοι ὀριστικῶς τῆς λειτουργίας τοῦ ἔρωτος καὶ δύνανται νὰ γηράσουν χωρὶς νὰ ἀποθανῶσιν τὴν ἐσωτερικὴν πτώχευσιν τῆς ζωῆς των. Ὁ ἀνὴρ φροντίζει διὰ τὸ «μέγαρόν του» καὶ

διὰ τὸν «στόμαχόν του», ἀποκτᾷ μεγάλην εἰδικότητα προκειμένου περὶ οἴνων καὶ σιγάρων, διὰ τῆς γενναιοδωρίας του κατακτιᾷ τὴν προτίμησιν τῶν χορευτριῶν, θαυμάζεται καὶ ἐκτιμᾶται εἰς τὰς λέσχας καὶ ἀποθνήσκει πλήρης τιμῶν, δυνάμενος νὰ γράψῃ ἐὰν ἦτο εἰλικρινῆς ἐπὶ τοῦ τάφου του τὰς ἐξῆς λέξεις: «Ὁ μόνος ἔρως τῆς ζωῆς μου ὀπῆρξεν ὁ πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου ἔρως.» Ἡ γυνὴ ἐπινοεῖ μόδας ἀνοήτους, ζητεῖ νὰ ὑπερβῇ τὰς ὁμοίας της εἰς παράφρονα ἀσωτείαν, νυχθημερὸν ὀνειρεύεται φορέματα, κοσμήματα, ἐπιπλα καὶ ἀμάξας, ραδιουργεῖ, ψεύδεται, κακολογεῖ ἄλλας γυναῖκας, προσπαθεῖ διὰ σατανικοῦ μίσους νὰ καταστρέψῃ τὴν ἰδιαιτέραν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων καὶ ἀφήνει ὀπισθὲν της, καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπάρξεώς της, ἐὰν τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας της ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς διαθέσεις της, βαθεῖα ἴχνη καταστροφῆς καὶ τρόμου, ὡσὰν νὰ ἐνέσκηψεν ἐπιδρομὴ ἀκρίδων ἢ πανωλεθρία πανώλους. Ἀμφοτέροι, ἐκεῖνος καὶ ἐκεῖνη, παραμένουν ἀπὸ διανοητικῆς ἀπόψεως εἰς τὰς αὐτὰς σκοτεινὰς καὶ δηλητηριασμένας σφαίρας. Εἴνε ὀργανισμοὶ ὀλέθριοι ἢ φοβούμενοι τὸν ἄερα, διαδίδουν παντοῦ τὴν νόσον, ἀποσυνθέτοντες τὴν κοινωνίαν καὶ καταστρεφόμενοι ἐν τῇ σήψει ἣν προὐκάλεσαν.

Οἱ ἐκφυλοὶ ἀπαντῶσι κυρίως εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, τυγχάνοντες αἰτίον καὶ αἰτιατὸν συγχρόνως τῆς ἐγωϊστικῆς ὀργανώσεως τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Εἰς αὐτὰς δὲν ἐνοῦνται διὰ τοῦ γάμου ἔνεκα ἀμοιβαίας κλίσεως ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν περιουσίαν. Οὕτω λοιπὸν ἡ θέσις καὶ ἡ περιουσία διατηροῦνται, ἀλλ' οἱ κάτοχοι των ἀπόλλυνται. Ἡ κατάργησις τοῦ ἔρωτος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐγωϊσμοῦ — αἱ δύο κυριαρχοῦσαι τάσεις εἰς τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα — ἐὰν ἐγενικεύοντο, θὰ ἐπέφερον τὴν ταχείαν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους. Τὸ ἐνστικτὸν λοιπὸν τῆς διατηρήσεως τοῦ εἴδους ἐκδηλοῦται εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἰκογένειαι θεμελιωμέναι ἐπὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως ἔρωτος «ἐκρίζουσιν ἀμειλίχτως». Ἡ γενικὴ καὶ ταχεία

ἐξαφάνισις τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν δὲν ἔχει πασῶς ἄλλην αἰτίαν.

Παρὰ τοῖς ἐκφύλοις βλέπει τις καὶ ἀνθρώπους ἱκανοὺς μὲν διὰ τὴν ζωὴν καὶ καταλλήλους εἰς ἔρωτα, ἀλλ' οἷτινες εἴτε ἐνεκὸν ἀπαιδευσίας καὶ ἀπερισκεψίας, εἴτε ἐνεκὰ φόβου πρὸς τοὺς κινδύνους τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, ἐν μέσῳ κοινωνίας χυδαίως ἐγωϊστικῆς, συνῆψαν γάμον «λαογόνος», διότι οὕτως ὀνομάζεται τὸ παραλογώτερον εἶδος γάμου, ὑπερ ἡδύνατό τις νὰ φαντασθῆ. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀργὰ ἢ γρήγορα τιμωροῦνται διὰ τὸ ἔγκλημά των, τὸ διαπραχθὲν κατὰ τοῦ θεμελιώδους νόμου τῆς ἐπιλογῆς καὶ ὅσον ἀργότερον ἐπέλθῃ ἢ τιμωρία των, τόσον σκληροτέρα εἶνε. Τὸ ἔνστικτον τοῦ ἔρωτος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκριζωθῆ ἀπὸ τὴν καρδίαν των, ζητεῖ διὰ συνεχοῦς καὶ λίαν ἐπιπόνου προσπάθειας, νὰ εὑρῇ διέξοδον καὶ νὰ ἐκφύγῃ τῶν ψυχρῶν κοινωνικῶν συμβάσεων. Ἐνδέχεται νὰ συμβῇ ἐν τοιοῦτον ἄτομον νὰ μὴ συναντήσῃ εἰς τὴν ζωὴν του ἄλλο ἄτομον τοῦ ἀντιθέτου φύλου, μὲ τὸ ὅποιον νὰ ἔχῃ ἐκλεκτικὴν συγγένειαν· τότε ὁ γάμος ἐξακολουθεῖ εἰρηνικῶς φαινομενικῶς μόνον καὶ αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεις, αἷτινες συνήφθησαν ἐξ ἀπλοῦ ὀπολογισμοῦ, διατηροῦνται ἀρμονικαὶ κατὰ τύπους· ἡ ζωὴ των ὅμως εἶνε τετραγαμμένη καὶ ἀτελής· ἔχουν διαρκῶς τὸ σκληρὸν αἰσθημα μιᾶς ἀγωνιώδους προσπάθειας, ἐλπίζοντες πάντοτε διὰ κάποιο μέλλον θὰ ἔλθῃ νὰ πληρώσῃ τὸ κενὸν τῆς ζωῆς των, ἢ δὲ ὑπαρξίς των θὰ ποθῆ κάτι, τὸ ὅποιον δὲν θὰ εὑρίσκῃ ποτὲ εἰς τὰς ἱκανοποιήσεις τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς φιλοδοξίας, ὅσον λαμπραὶ καὶ ἂν εἶνε, διότι μόνον ὁ ἔρως θὰ ἡδύνατο νὰ παράσχω τοῦτο. Τὰ ἄτομα ταῦτα, ὅπως καὶ οἱ ἐκφυλοὶ, καθ' ὅλην των τὴν ζωὴν, στεροῦνται πάσης πτήσεως πρὸς τι ἰδεῶδες, ἀλλὰ καθίστανται, καὶ τῶν ἐκφύλων δυστυχέστερα, διότι ἔχουν πάντοτε σαφῆ συνείδησιν τῆς ἀνάγκης ἢ δικαίου τοῖς λείπει. Δὲν εἶνε τυφλοὶ ἀλλ' ἄνθρωποι μὲ ὑγιεῖς ὀφθαλμοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀφῆρέθη τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Οὕτω συμβαίνει πάντοτε εἰς τὰ ἄτομα ταῦτα, ὅταν ἢ τύχῃ δὲν τὰ ἐδηγήσῃ πλησίον ἄλλων ἀτόμων,

πρὸς τὰ ἑποῖα τὰ συνδέει ἐκλεκτικὴ συγγένεια. Ὅταν ὅμως συναντήσουν τὴν ἐκλεκτικὴν των συγγένειαν, ἢ καταστροφή εἶνε ἀναπότρεπτος. Ἡ σύγκρουσις τοῦ συζυγικοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ σφοδροῦ πάθους πρὸς ἑωσιν μὲ τὴν ἐκλεκτικῶς συγγενῆ ὑπαρξίν ἐκρήγνυται μετὰ σφοδρότητος· ὁ ἔρως ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ γάμου· ὁ εἰς ἢ ὁ ἄλλος, ὀφείλει νὰ ὑποκύψῃ ἐν τῷ ἀγῶνι. Δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ τρίτη λύσις οἰκροτέρα καὶ συνεπῶς συνηθεστέρα καθ' ἣν ὁ γάμος φαίνεται μένων ἀναλλοίωτος ἀλλ' ὁ ἔρως πληροῖ τοὺς πόθους του ἀλλαχοῦ.

Συνεπῶς τὸ ἔρων ἄτομον ἢ καταστρέφει βιαίως τὸν γάμον ἢ καταπολεμῇ καὶ πνίγῃ τὸν ἔρωτά του στραγγαλίζον τὴν εὐτυχίαν τῆς ζωῆς του ἢ ἀπατᾷ τὸν σύντροφον τῆς συζυγικῆς του ζωῆς καὶ γίνεται μοιχός. Αἱ ταπειναὶ φύσεις κατευθύνονται ἀμέσως πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην λύσιν· αἱ εὐγενεῖς ἔμως ὑφίστανται ὅλας τὰς πικρίας τῆς ἐξεγέρσεως κατὰ τῶν προλήψεων τῆς κοινωνίας καὶ τῶν συγκρούσεων μεταξὺ πάθους καὶ καθήκοντος. Ἐὰν ἡ κοινωνία ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν πραγματικῶν φυσικῶν νόμων καὶ ἦτο ἀλληλεγγύως ὀργανωμένη, θ' ἀπένεμε τὸ δίκαιον εἰς τὸν ἔρωτα καὶ θὰ ἐκράυγαζε πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους· «Ἄφοῦ ἀγαπᾶσθε, ἐνωθῆτε!» Ἀλλ' ἡ ἐπίσημος κοινωνία, ἣτις κυριαρχεῖται ὑπὸ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, κατέστη ἐχθρὰ τοῦ εἶδους καὶ ὡς τοιαύτη ἐκλαμβάνει τὸ ζήτημα τοῦ γάμου καὶ λέγει ἐπιτακτικῶς εἰς τοὺς παλαιόντας· «Παραιτηθῆτε!» Ἀλλά, παρὰ τὴν ἐξαχρείωσιν τῆς, διατήρησε τὴν συνείδησιν ὅτι τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ παραιτηθῆ τοῦ ἔρωτος, διότι ἡ πράξις αὕτη θὰ ἐσήμαινε παραίτησιν ἀπὸ τῆς ζωῆς, καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ παραγγελία τῆς δὲν μέλλει νὰ ἐκτελεσθῇ, ἐπειδὴ ἰσοδυναμεῖ μὲ αὐτοκτονίαν· προσθέτει λοιπὸν μὲ χαμηλὴν φωνὴν καὶ ἡμικλείουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς· «Τοῦλάχιστον, μὴ προκαλήσιε δημόσιον σκάνδαλον!» Οὕτω τέλος ὁ ἔρως ἀνοίγει τὸ στάδιόν του, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς ὑποχωροῦντας εἰς τὴν ὑποκρισίαν τῆς κοινωνίας, οἷτινες ἀντὶ νὰ κέκτῃναι τὸ ἔργον τὸ ἐξυψοῦν καὶ ἐξευγενίζον τὴν ψυχὴν, κοθιστώσι τοῦτο πηγὴν ἰξευτελισμοῦ

τῶν χαρακτήρων, διότι τοὺς κρατεῖ εἰς τὸ ψεῦδος, τὴν ἐπιπορικίαν καὶ τὴν προσποίησην.

Ἐν τῇ γάμῳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασίν του, ἐπιτελεῖται παράδοξός τις ἐπιλογή ἀτομικότητων· ἀκριβῶς αἱ ἀριστοὶ καὶ ἰσχυρότεροι τοῦτων καὶ συνεπῶς αἱ πολυτιμώτεροι διὰ τὸ εἶδος, ὡς παράγοντες τῆς ἐπιλογῆς, ἀπαξιοῦσι νὰ δεχθῶσι λύσεις χυδαίας καὶ ἀνηθίκους· μὴ θέλουσαι νὰ ψευδῶσι προδοτικῶς πρὸς μίαν ἐπισήμως δοθεῖσαν ὑπόθεσιν, μὴ ἔχουσαι τὸ πρὸς τοῦτο θάρρος ἢ μὴ δυνάμεναι νὰ διαλύσουν δημοσίᾳ τὸν νόμιμον γάμον αὐτῶν καταστρέφονται βραδέως ὑπὸ τοῦ ἔρωτός των, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ ὠφελῆθῃ τὸ εἶδος. Αἱ κοινὰ φύσει τοῦναντίον, τῶν ὁποίων ἡ ἀειδιότης εἶνε μικρᾶς ἀξίας διὰ τὸ εἶδος, διαφεύγουν τὸ μαρτύριον καὶ ἱκανοποιοῦν τὴν καρδίαν των εἰς βάρος τῆς συνειδήσεώς των.

Ὁ κατὰ συνθήκην λοιπὸν γάμος, τοῦτέστι τὰ $\frac{1}{10}$ τῶν συναπτομένων εἰς τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς τῆς Εὐρώπης γάμων, ἀπεργάζεται μίαν κατάστασιν κατὰ βάθος ἀνηθικὴν καὶ θλαθρίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς κοινωρίας. Θέτει ἀργὰ ἢ γρήγορα τοὺς συνάπτοντας αὐτὸν εἰς σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν ἐνόρκως ὁμολογηθέντων καθηκόντων καὶ τοῦ ἀνεξαλείπτου ἔρωτος, ἀφήνων εἰς αὐτοὺς μόνον τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς. Ἄντι νὰ εἶνε διὰ τὸ εἶδος πηγὴ ἀνανεώσεως, εἶνε δι' αὐτὸ μέσον βραδείας αὐτοκτονίας.

Β'.

Ἡ κωμῳδία τοῦ αἰσθηματος.— Συνέχεια.

Ὅπως ὁ γάμος, ὑποληφθεὶς κατ' ἀρχάς, ὡς ἡ μόνη παραδειγματὴν μορφή τοῦ ἔρωτος, μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀπώλεσε τελείως τὴν ἀξίαν του, καὶ κατέστη τὸ μέγιστον τῶν κοινωνικῶν ψευδῶν. Ὑπανδρεύονται συνήθως χωρὶς νὰ λάθωσιν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀμοιβαίαν κλίσιν, ὁ νέος δὲ καὶ ἡ νεανίς φέρονται τυ-

πικῶς ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ τῆς φιλολογίας ὄλων τῶν γλωσσῶν νὰ παραδεχθῶσι τὸν ἔρωτα ὡς τελείως διάφορον τοῦ γάμου καὶ μάλιστα, κατὰ κανόνα, ἀσχετον καὶ ἀντίθετον τοῦ γάμου. Ἐνοῦντες διὰ τῆς στέψεως τὰς χεῖράς των ἐπιφυλάσσονται, εὐσυνειδήτως ἢ ἀσυνειδήτως, εἰς τὸ μυχιώτερον βάθος τῆς ψυχῆς των, ὅπως μὴ ἐπηρεασθῶσιν αἱ καρδίαι των ὑπὸ τῆς διατυκώσεως ταύτης. Τὸ λάθος τῆς καταστάσεως ταύτης ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Ἡ ὀργάνωσις αὕτη ἔχει ὡς βάσιν τὸν ἐγωϊσμόν καὶ δὲν γνωρίζει παρά μόνον τὸ ἀτομον καὶ ὄχι τὸ εἶδος, ἢ ἀπασχόλησίς της περιορίζεται εἰς τὸ ἄμεσον μόνον συμφέρον τοῦ ἀτόμου, παραμελοῦσα τελείως τὸ συμφέρον τοῦ εἴδους· συνεπάγεται μίαν ἐκμετάλλευσιν ἀρπακτικὴν θυσιάζουσα τὸ μέλλον διὰ τὸ παρόν, καὶ μὴ ἔχουσα μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν αὐτῆς συμβούλων, πρακτόρων καὶ ὑποστηρικτῶν της, οὔτε ἓνα μόνον συνήγορον τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Τί ἐνδιαφέρει, τὴν ὀβτως ὀργανωμένην καινωνίαν, ἐὰν ἡ ἀναπαραγωγὴ διεργηθῆται ὑπὸ τὰς πλέον δυσμενεῖς συνθήκας; Ἡ ζωσα γενεὰ δὲν σκέπτεται εἰμὴ ἑαυτήν, καὶ μόνον ὅταν δύναται νὰ διέρχεται τὴν ζωὴν της κατὰ τὸν μᾶλλον εὐχάριστον τρόπον, ἐκπληροῖ τὸ πρὸς ἑαυτὴν καθήκον της καὶ αὐδεμίαν ἄλλην ὑποχρέωσιν ἀναγνωρίζει. Ἡ μέλλουσα γενεὰ θὰ σκέπτεται ὡσαύτως δι' ἑαυτήν, καὶ ἐὰν ἐκ σφάλματος τῶν γεννητόρων της ἐκπέσῃ πνευματικῶς καὶ φυσικῶς, τόσον τὸ χειρότερον δι' αὐτήν! Τὰ τέκνα τοῦ ἀνευ ἔρωτος γάμου εἶνε «ἀθλία πλάσματα». Ἀλλὰ τί ἐνδιαφέρει ταῦτα; Ἄρκει ὅτι αἱ γονεῖς των ἱκανοποίησαν τὰ συμφέροντά των ἐν τῇ γάμῳ. Τὰ τέκνα τοῦ ἀνευ ἔρωτος γάμου εἶνε σχεδὸν θλαθύματα τῆς κοινωνικῆς προγραφῆς τῶν μητέρων των καὶ γίνονται μάρτυρες τῶν δεσποζουσῶν προλήψεων. Τί πειράζει; Ἄρκει ὅτι οἱ γονεῖς των εὔρον εἰς τὰς ἀπηγορευμένας σχέσεις εὐχαριστοὺς στιγμάς. Ἡ ἀνθρωπότης ἐκλείπει ἐκ τοῦ ὀρίζοντος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ αἰσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, τὸ ἀνηκὸν εἰς τὰ πρωταρχικὰ ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἀνωτέρων

ζών, εκφυλίζεται, ή δδύνη τοῦ πλησίον δέν ταραάσει πλέον τήν αἰτόλαυσιν τοῦ ἐκπτώτου ἀνθρώπου καί αὐτή ἀκόμη ή σκέψις μετά τῆς παρούσης γενεᾶς ἴως παύου, ὑφισταμένα καί ή ἀνθρωπότης δέν θά ἐπειθε τήν κοινωνίαν ν' ἀλλάξη εἶδος ζωῆς, ἐν τῇ ὁποία τὸ ἄτομον δύναται νά εὔρεθῇ στιγμιαίως εὐτυχές. Οὕτως, τὸ γεννητικόν ἐνστικτον ἐγένετο ἀντικείμενον ἐγαίστικῆς ἐκμεταλλεύσεως, καί ἐπειδὴ τυγχάνει τὸ ἰσχυρότερον ὄλων, δύναται νά κερδοσκοπήσωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ. Ἴδου, διατί ἀνὴρ καί γυνή προσπαθοῦσιν ἐκ τῆς ἀγίας πράξεως τῆς διατηρήσεως καί τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος, νά προσπορισθῶσι, εἰ δυνατόν, πηγὴν περισσοτέρων προσωπικῶν εἰσοδημάτων. Τί ἄλλο θά ἠδύνατο νά ἀνομένη τις, ἀπὸ τὸν πεπολιτισμένον ἀνθρώπον, ὅστις θεωρεῖ τὸν γάμον ὡς καταφύγιον καί ἐκφράζεται περὶ τοῦ γάμου ὡς ἐξῆς, π. χ. «ποῖον συναικείον εἶνε τὸ συμφερότερον ;» Πείθεται σχεδὸν ὅτι ὁ κόσμος μόνον λόγῳ τοῦ χρήματος ἐκτιμᾷ τὸ ἄτομον, βλέπει τὸν πλούσιον συμποσιάζοντα, καί τὸν Δάζαρον, καί σήμερον ἀκόμη, ὅπως καί κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Παλ. Διαθήκης καθήμενον εἰς τὸ χῶμα πρὸ τῆς θύρας τοῦ πλουσίου καί λιμοκτονοῦντα· γνωρίζει τὴν βίαιαν σφοδρότητα τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος καί τὰς δυσχερείας τῆς νίκης· γνωρίζει ὅτι μόνον εἰς τὸν ἑαυτόν του καί εἰς μόνας τὰς δυνάμεις του ὀφείλει νά ὑπολογίζῃ· ἐάν ὑποκύψῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, δέν πρέπει ν' ἀναμένη, ἐκ μέρους τοῦ κράτους, καμμίαν βοήθειαν. Τί τὸ ἐκπληκτικὸν λοιπόν, μετά τ' ἀνωτέρω, ἐάν τὸ ἄτομον ἐξετάζῃ ἐκάστην πράξιν τῆς ζωῆς, συνειπῶς καί τὸν γάμον, συμφώνως πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον ; Διατί νά λάβῃ σοβαρῶς ὅπ' ὄψιν του τὸν ἔρωτα, κατὰ τὴν ἐκλογὴν συζύγου ; Διότι θά ὠφελῆθῃ ή ἀνθρωπότης ; Καί τί τὸν ἐνδιαφέρει ή ἀνθρωπότης ; Τί πράττει ή ἀνθρωπότης ὑπὲρ αὐτοῦ ; Μήπως τοῦ δίδει τροφήν ὅταν πεινᾷ ; Μήπως φροντίζει νά τοῦ δίδῃ ἐργασίαν, ὅταν δέν ἔχει τοιαύτην ; Μήπως χορταίνει τὰ τέκνα του, ὅταν ζητοῦν ἄρτον ; Καί ἀν ἀποθάνῃ, μήπως θά φροντίσῃ ή ἀνθρωπότης διὰ τὴν χήραν του καί τὰ ὄρφανά του ; Ὁχι. Ἀφοῦ λοιπόν

ή ἀνθρωπότης δέν ἐκπληροῖ αὐδὲν ἐκ τῶν καθηκόντων τῆς τούτων πρὸς αὐτόν, ὀφείλει καί αὐτὸς νά φροντίσῃ μόνον διὰ τὸν ἑαυτόν του, θεωρῶν τὸν ἔρωτα ὡς μίαν εὐχάριστον διασκέδασιν διὰ νά περνᾷ τὸν καιρὸν του καί, ἐάν νυμφευθῇ, νά μὴ σκέπτεται ἄλλο τι εἰμὴ τὴν σημαντικὴν αὔξησιν τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν. Ἡ συνέπεια τῶν ἰδεῶν τούτων εἶνε ὁ ταχὺς ἐκφυλισμὸς τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ τὸ ἄμεσον θῆμα τῆς ἀνωμάλου ταύτης κητασιάσεως εἶνε ή γυνή. Ὁ ἀνὴρ δέν ὑποφέρει πολὺ, διότι ἐάν δέν αἰσθάνεται ἑαυτόν ἀρκούντως ἱκανὸν ή ἐάν δέν ἔχῃ τὸ θάρρος ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς δημιουργίας μιᾶς οἰκογενείας ἐν μέσῳ κοινωνίας ἐχθρικῶς διακειμένης καί ἐκμεταλλευτρίας, ἐνῷ προσεδόκα ὑποστήριξιν, δύναται νά μείνῃ ἄγαμος, χωρὶς, ἐκ τούτου, νά παρλιτηθῇ τῆς ἱκανοποιήσεως ὄλων αὐτοῦ τῶν ἐνστικτῶν, διότι ή ἀγαμία δέν εἶνε συνώνυμος τῆς ἐγκρατείας. Ὁ ἄγαμος δικαιούται σιωπηρῶς ὑπὸ τῆς κοινωνίας ν' ἀπολαύῃ ὅσων τῶν ἐκ τῶν γυναικῶν συγκινήσεων, ὅπως καί ὅπου θέλει· τὰς τέρψεις ταύτας ἀποκαλεῖ ἐγαίστικῶς ἐπιτυχίας καί τὰς περιθάλλει διὰ ποιητικοῦ φωτισμοῦ· τὸ ἀξιέραστον ἐλάττωμα τοῦ Δὸν Ζουάν διεγείρει κάποιον σύμμικτον αἰσθημα ἐπιζήλου συμπαθείας καί κρυφίου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐάν ὁ ἀνὴρ ἐνυμφεύθῃ ἄνευ ἔρωτος, ἀποκλειστικῶς καί μόνον χάριν ὄλικῶν συμφερόντων, ή συνήθεια τῇ ἐπιτρέπει νά ζητήσῃ δεξιά καί ἀριστερά τὰς συγκινήσεις, τὰς ὁποίας δέν εὕρισκει πλησίον τῆς γυναικὸς του ή ἐάν ρητῶς δέν τῇ ἐπιτρέπεται τοῦτο, δέν τὸ θεωρεῖ ὅμως καί ἐγκλημα ἀποκλειον αὐτόν τῆς κοινωνίας τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἄλλοια εἶνε ή θέσις τῆς γυναικὸς εἰς τοὺς πεπολιτισμένους λαούς· ή γυνή εἶνε ὀποχρεωμένη νά βλέπῃ ἐν τῷ γάμῳ τὸν μόνον αὐτῆς προορισμὸν. Μόνον εἰς τὸν γάμον δύναται νά εὕρῃ τὴν ἱκανοποίησιν ὄλων τῶν ἀναγκῶν τῆς. Ὄφείλει νά ὑπανδρευθῇ διὰ νά τῆς ἐπιτραπῇ νά ἐξασκήσῃ ὅλα τὰ φυσιολογικά τῆς δικαιώματα ὡς ἄτομου τελείως ἀνεπτυγμένου, διὰ νά δυνηθῇ νά καθιερωθῇ ὡς μήτηρ καί πολλάκις διὰ νά σωθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δέν συμβαίνει πράγματι εἰς

μίαν μικράν μειονότητα γυναικῶν, ἤτοι εἰς τὰς πλουσίας νεάνιδας, ἀλλὰ μολονότι αὐταὶ ἔχουν συνήθως συναίσθησιν τῆς βραδείας ἀνηθικότητος τοῦ ἀνευ ἔρωτος γάμου καὶ ὁ πόθος τοῦ νὰ ὑπανδρευθοῦν ἄνδρα τῆς ἐκλογῆς των εἰς πλείστας ἐξ αὐτῶν φθάνει σχεδὸν μέχρι μανίας, ἐνῶ θεωροῦν ὡς προικαθήρας ὄλους τοὺς ὑποψηφίους γαμβρούς, ἐν ταύτοις καὶ αὐταί, κατὰ γενικὸν κανόνα, δὲν εἶνε ἀπηλλαγμέναι τῆς ἀπαισίας διαφθορᾶς, ἣς ἐτεσεν ἐν τῷ γάμῳ τὸν ἀκράτητον ἐγωϊσμόν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἔρωτος. Ὑπάρχουν πολλοὶ ἀρκετοὶ δειλοὶ ἀναμένοντες νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς των, διὰ πλουσίου εἰσοδήματος ἐκ τοῦ γάμου. Αὐτοὶ θὰ προσπαθήσουν δι' ὄλων τῶν δυνατῶν μέσων νὰ κατακτήσουν τὴν πλουσίαν κόρην, ὅχι διότι τὴν ἀγαποῦν, ἀλλὰ διότι ἐποφθαλμιῶν τὴν περιουσίαν τῆς. Δὲν τοῖς στοιχίζει δὲ τίποτε νὰ κολακεύσουν ὄλας αὐτὰς τὰς παραδοξότητες. Ἐὰν ἡ πλουσία κόρη θέλῃ ἔρωτα, θὰ τὸν ὑποκριθῶσι τοσοῦτον φλογερώτερον ὅσον ὀλιγώτερον τὸν αἰσθάνονται· καὶ εἶνε λίαν πιθανὸν ἢ νεαρὰ καὶ ἀπειρος πλουσία κληρονόμος, νὰ προσφέρῃ τὴν χεῖρά τῆς εἰς τὸν μᾶλλον ἀνάξιον τῶν μνηστήρων, εἰς ἐκεῖνον, ὅστις συνηθέστερον εἶνε ὁ ἐπιτηδειότερος καὶ ἐπιμονώτερος ἠθιοποιὸς τοῦ ἔρωτος. Θ' ἀναγνωρίσῃ καὶ αὐτὴ βεβαίως, ἀλλὰ πολὺ ἀργά, ὅτι συνεζεύχθη ὅχι ἄνδρα, μετὸν ὅποιον τὴν συνδέει ἐκλεκτικὴ συγγένεια, ἀλλ' ἄνδρα ἀπληστον χρήματος· θ' ἀναγκασθῇ λοιπὸν ἢ νὰ λησμονήσῃ τὸν ἔρωτα ἢ νὰ ζητήσῃ αὐτὸν ἐκτὸς τοῦ γάμου, διὰ μέσου πολλῶν κινδύνων καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν νὰ περιφρονηθῇ ἐκ μέρους τῶν ἠθικολόγων ἐπικριτῶν. Ἀλλ' αἱ πλούσιαι κορασίδες ἀκοτελοῦν μικράν μειονότητα μόνον, αἱ πλείσται δὲ τῶν νεανίδων εἶνε ἠναγκασμέναι ὑπὸ τῆς σημερινῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, νὰ ἐλπίζουσιν εἰς ἕνα σύζυγον ὡς εἰς τὸν μόνον δυνατὸν σωτήρᾶ των ἀπὸ τοῦ αἵσχους καὶ τῆς δυστυχίας.

Καὶ ποία εἶνε ἡ τύχη τῆς ἀνυπάνδρου κόρης; Τὸ κοιῶς ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὴν παρατσουκλι τῆς γεροντοκόρης προκαλεῖ εἰρωνείας. Ἡ οἰκογενειακὴ ἀλληλεγγύη γενικῶς δὲν διαρκεῖ

μέχρι τῆς ὀρίμου ἡλικίας τῶν τέκνων. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ ἀποχωρίζονται· ἕκαστος ζητεῖ ν' ἀκολουθήσῃ μόνος ἴδιον δρόμον εἰς τὴν ζωὴν, ἢ συμβίωσις εἶνε δι' ὄλους ὀχληρὸν βάρος καὶ ἢ νεᾶνις ἣτις εἶνε ἀρκετὰ λεπτή, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἐνοχλῇ ἕνα ἀδελφόν τῆς ἢ μίαν ἀδελφήν τῆς, κυρίως ὅταν εἶνε ὑπανδρευμένοι, ἀναγκάζεται νὰ μένῃ μόνη ἐν τῷ κόσμῳ πολὺ περισσότερον ἀπομεμονωμένη ἢ ὅσον εἶνε ὁ Βεδούτνος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Πρέπει νὰ ζήσῃ εἰς τὴν ἴδιαν ἀδτιῆς ἐστίαν; Θὰ ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ πάντων καὶ κανεὶς δὲν θὰ γύρισῃ νὰ τὴν κυττάξῃ, διότι οὐδεὶς ἄρρηγ φίλος θὰ δυνηθῇ νὰ μέινῃ μαζὶ τῆς, διὰ τὸν φόβον ὅτι θὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς κηκο-λογίας τῶν γειτόνων· αἱ φίλαι μεταξὺ γυναικῶν εἶνε σπάνιαι καὶ σχεδὸν ἀντίθετοι εἰς τὴν γυναικεῖαν φύσιν· ἄλλως τε ἢ ἐγκαταλειμμένη νεᾶνις δὲν θὰ ζητήσῃ παρηγορίαν εἰς τὰς ὁμοιοπαθεῖς ἐν τῇ ἀτυχίᾳ φίλας τῆς, πράγμα τὸ ὅποιον θὰ ἠϋ-ξανε περισσότερον τὴν μελαγχολίαν καὶ πικρίαν τῆς θλιβεραῖς ἡδῆ ἐστίας. Οἱ κύριοι πάντοτε πρόθυμοι εἰς συμβουλάς θὰ τῆς εἴπωσι νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς φλυαρίας τοῦ κόσμου καὶ νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὴν τὰς συμπαθείας, ὅπου καὶ ἂν τὰς συναντᾷ· Ἀλλὰ μετὸν ποῖον δικαίωμα οἱ τόσον φρόνιμοι καὶ συγκαταβατικοὶ οὗτοι κύριοι ἔχουν τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ μίαν πτωχὴν καὶ ἀδύνατον κόρην νὰ παρκιτηθῇ ὀριστικῶς τῆς ἐκνοποιήσεως ἐκεῖνης, τὴν ὅποιαν καὶ ὁ ἰσχυρότατος ἀνὴρ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν συναίσθησιν ὅτι ἀπολαβεῖ τῆς ἐκτιμήσεως καὶ τῆς ὑπολήψεως τῶν ὁμοίων του; Βεβαίως ἢ ὑπόληψις εἶνε ἀπολύτως οὐσιώδες ἀγαθὸν καὶ ἢ γνώμη τῶν ἄλλων παίζει ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ ἐξωτερικῇ ζωῇ τοῦ ἀτόμου σπουδαιότατον πρόσωπον. Καὶ ἢ κόρη, ἣτις δὲν εὔρε σύζυγον, θὰ στερηθῇ ἐντελῶς τοῦ ἀγαθοῦ τούτου, καὶ θὰ διέλθῃ τὴν ζωὴν τῆς μεταξὺ ξένων, ὀλιγώτερον ἐλευθέρᾳ καὶ μᾶλλον τῆς ὑπάνδρου γυναικὸς ἐκτεθειμένη εἰς τὴν ραδιουργίαν; Ἐν τῇ ὀδυνηρᾷ ἀγωνίᾳ τῆς θὰ μεριμνᾷ διαρκῶς διὰ τὴν ὑπόληψίν τῆς, τὴν ὅποιαν ἢ κοινωνία ἀπαιτεῖ ἀμεμ-πτον, χωρὶς ὅμως νὰ παρέχῃ ὡς φυσικὸν ἀντάλλαγμα ἕνα σύζυ-

γον. Ὁ ἀγαμος φοιτᾷ εἰς τὰ καφενεῖα, τὰ οἰνοπωλεῖα, τὰς λέσχας, τὰ ὅποια ἀναπληροῦν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν οἰκογένειαν· μεταβαίνει εἰς περίπατον μόνος, ταξειδεύει μόνος καὶ ἔχει ἀπειρα μέσα εἰς τὴν διάθεσίν του διὰ ν' ἀποζημιωθῇ, ἀφοῦ ἡ κατοικία του εἶνε κενή καὶ στερεῖται ἔρωτος συζυγικοῦ ἢ φιλικοῦ. Ὅλα αὐτὰ τὰ παρηγορητικὰ μέσα ἀπαγορεύονται εἰς τὴν νεάνιδα ἥτις εἶνε καταδικασμένη νὰ εἶνε φυλακισμένη εἰς τὴν μελαγχολικὴν ἀπομόνωσιν καὶ τὴν στέρησιν. Ἐὰν ἔχη προσόδους τινὰς δυσκόλως θὰ τὰς ἀβξήσῃ· εἶνε πιθανώτατον νὰ τὰς ἐλαττώσῃ ἢ καὶ νὰ τὰς ἀπωλέσῃ ἐντελῶς, διότι ἐκ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν ἠθῶν εἶνε πολὺ ὀλιγώτερον τῶν ἀνδρῶν ὠπλισμένη διὰ τὴν διοίκησιν ἢ μᾶλλον διὰ τὴν υπεράσπισιν τῆς περιουσίας της κατὰ τῶν πολυαρίθμων παγίδων. Ἐὰν ἔμεινε χωρὶς περιουσίαν, τότε ἡ σκοτεινὴ εἰκὼν καθίσταται ἀπελπιστικὴ. Ἐλάχιστα ἀνεξάρτητα καὶ ὀπωσδήποτε ἐπικερδῆ ἐπαγγέλματα εἶνε ἀνοικτὰ διὰ τὴν γυναῖκα. Ἡ κόρη τοῦ λαοῦ κερδίζει τὸν ἀθλιὸν ἄρτον της, χωρὶς ποτὲ νὰ γνωρίσῃ τί λέγεται ἀνεξχρησία· οἱ ἐξευτελισμοὶ μεταβάλλουν τὸν χαρακτήρα της. Ἐὰν καταφύγῃ εἰς τὴν ἐλευθέρην χειροτεχνικὴν ἐργασίαν, λιμοκτονεῖ· ἐὰν ἐργασθῇ μὲ ἡμερομίσθιον, κερδίζει κατὰ μέσον ὄρον τὸ ἡμισυ τῶν ὄρων κερδίζει εἰς ἀνήρ, μολονότι ἔχει τὰς αὐτὰς φυσικὰς ἀνάγκας. Ἡ κόρη ἢ ἀνήκουσα εἰς ἀνωτέραν τάξιν ἐκλέγει τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας, ἢ ἐννευήκοντα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὑποδουλώνεται καὶ αὐτῇ ἐπίσης ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς παιδαγωγοῦ. Εἰς τινὰς χώρας ὑπάρχουσι θέταις τινὲς δημόσιαι ἀνοικταὶ εἰς τὴν ὑπαλληλίαν, εἰς τὰς ὁποίας μία κόρη μορφωμένη καὶ δραστηρὰ οὐδέποτε εἶνε δυνατὸν νὰ αἰσθανθῇ, ὅτι ἀκολουθεῖ μίαν ἐσωτερικὴν κλίσιν της, ἥτις καὶ μόνη καθιστᾷ τὴν πτωχεῖαν ὑποφερτὴν· ἀλλὰ καὶ πάλιν ὀλίγοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ γίνουσι δεκταὶ εἰς τὴν δημοσίαν ὑπαλληλίαν. Αἱ ἄλλαι μένουσι πτωχαί, ἀθλιαί, ἀχθὸς εἰς ἑαυτὰς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, συντετριμμέναι ὑπὸ τῆς συναίσθησεως ὅτι εἶνε ἀχρηστοὶ τελείως, θλιβόμεναι διὰ τὴν στέρησιν τῆς ζωῆς των, ἀδυνατοῦσαι νὰ παράσχουν εἰς τὴν νεότητά των μίαν

χαράν, νὰ ἐξασφαλίσουν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον δι' ἐκάστην ἡμέραν καὶ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως διὰ τὸ γηράς των. Καὶ ὅμως ἡ νέα κόρη ἥτις φυτοζωεῖ ἐπὶ τῇ σκληρᾷ ἐγκαταλείψει, πρέπει νὰ καταβάλλῃ διαρκῶς υπεράνθρωπον δύναμιν χαρακτηήρος. Ἐχομεν τὴν ἀξίωσιν ὅπως ἡ συντετριμμένη ἐσωτερικῶς αὐτὴ ὑταρξίς, ἡ ριγῶσα ὑπὸ τὸ ψῦχος, ἡ πεινώσα καὶ φρίττουσα, ὅταν σκέπτεται τὰς ἡμέρας τοῦ γήρατος, ἀναδειχθῇ ἡρώς. Ἡ πορνεία τὴν ἔλκει καὶ τὴν ἀπωθεῖ, εἰς ἕκαστον δὲ βῆμα ἡ δειλαστικὴ ἀπάτη τῇ ἐμφανίζεται ὑπὸ μυρίας ὄψεις καὶ ὑποβολάς.

Ὁ ἀνὴρ, ὁ ἀποφεύγων ν' ἀναλάβῃ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑποχρεώσεις καὶ κηρύττων ὅτι ὁ ἔρως εἶνε δῶρον ἀνευ ἀμοιβαιότητος, διὰ τοῦ ἀτίμου τοῦ ἐγωϊσμοῦ στήνει διαρκῶς παγίδα εἰς τὴν νεαρὰν κόρην τόσῳ μᾶλλον ἐπικινδύνους, καθόσον ἔχει μυστικοὺς συμμάχους τοῦ τὰ ἰσχυρότερα τῶν ἐνοστίκτων. Ἡ ἀγαμος κόρη δὲν ὀφείλει μόνον νὰ ὑποφέρῃ τὴν μόνωσιν καὶ τὴν δυστυχίαν, νὰ παλαίσῃ κατὰ τῶν φλογερῶν πόθων τοῦ ἀνδρός, τοῦ ἰσχυροῦ, τοῦ ἀποφασισμένου καὶ ἀκτακονήτου ἀντιπάλου, ἀλλ' ὀφείλει ὡσαύτως νὰ καταπνίξῃ καὶ τὰς ἰδίας της κλίσεις, τὰς ἰδίας της ὁρμάς καὶ τὰς ἐπαναστάσεις τῶν φυσικῶν τῆς ἐνοστίκτων κατὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρισίας τῆς κοινωσίας. Διὰ νὰ μείνῃ ἀμετάβλητος εἰς μίαν τόσον θλιβεράν κατάστασιν, ἀπαιτεῖται ἡρωϊσμός, ὃν μόλις εἰς ἀνὴρ ἐπὶ χιλίων δυνατὸν νὰ ἔχη. Καὶ ποῖα ἢ ἀνταπόδοσις δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας τῆς νεαρᾶς κόρης; Οὐδεμία. Ἡ γεροντοκόρη, ἥτις διὰ μέσου ὄλων αὐτῶν τῶν δυσχερειῶν ἐζησεν ὡς ἀγία, δὲν εὐρίσκει τοῦλάχιστον οὐτε ἀποζημιωσίν τινα εἰς τὸ ἐνδόμυχον συναίσθημα τῆς ὑπακοῆς καθ' ὅλην τὴν σκληρὰν ζωὴν τῶν στέρησεών της, εἰς μέγαν τινα τῆς φύσεως νόμον. Μία ἐνδόμυχος φωνή, ἥτις, καθ' ὅσον γηράσκει, γίνεται ἐντονωτέρα, τῆς λέγει: διατί ἐπάλαισες; εἰς τί σοῦ ἐχρησίμευσεν ἡ νίκη; ἡ κοινωσία μὲ τὰς ἀμειλίκτους καὶ ἐγωϊστικὰς ἀρχάς της εἶνε ἀξία σεβασμοῦ ἐπὶ ζημίᾳ τῆς εὐτυχίας τῆς ζωῆς σου. Δὲν θὰ ἦτο ἀπείρως προτιμώτερον διὰ σὲ νὰ ὑποχωρήσῃς ἀνευ ἀντιστάσεως;

Ἐάν μία νεάνις, φοβουμένη παρομοίαν τύχην, δώσῃ τὴν χεῖρά της εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης πρὸς αὐτὸν συμπαθείας, βεβαίως δὲν θὰ ἔχη ἄδικον, διότι πάντοτε ὁ γάμος θὰ εἶνε δι' αὐτὴν εὐτυχέστερος τῆς μέχρι γήρατος ἀγαμίας. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν θὰ μείνῃ ἀτιμώρητος διὰ τὸ ψεῦδος τοῦτο, διότι ἀφοῦ δὲν εἶνε διὰ τὸν σύζυγόν της οὔτε πιστὴ σύζυγος, οὔτε ἀφωσιωμένη αἰκοδέσποινα, θὰ ὑπακούῃ διαρκῶς εἰς τὸν ἄσβεστον ἐρωτικὸν πόθον τῆς καρδίας της, καὶ θὰ ρίπτεται εἰς τὸν τράχηλον τοῦ πρῶτου τυχόντος, ὅστις θὰ ἐφαίνεται ἱκανὸς ν' ἀπασχολήσῃ τὸ ἀργόσχολον πνεῦμά της· καὶ ἐάν ἴσῃ ὅτι ἠπατήθη, θὰ στραφῇ πρὸς ἄλλον, κυλιομένη τοιουτοτρόπως εἰς τὸν κατήφορον τὸν ὀδηγοῦντα εἰς τὸ αἰσχος καὶ τὴν ἠθικὴν καταστροφὴν. Τόσον τὸ καλλίτερον δι' αὐτὴν, ἐάν εἶνε μόνον φιλάρεσκος καὶ προσπαθῇ μὲ τὰς κομψὰς φιλαρεσκείας της εἰς τοὺς χορούς, τὰς ἐσπερίδας καὶ τὰς ἄλλας κοσμικὰς συναθροίσεις νὰ προσελκύσῃ ξένους ἄνδρας, νὰ δοκιμάζῃ τὴν γοητευτικὴν της δύναμιν καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἐλκυστικὴν ἱκανότητα τῶν ἀνδρῶν. Τότε δὲν σκέπτεται παρὰ μόνον τὸν ἑαυτὸν της, φροντίζει μόνον διὰ τὸ ἴδιον αὐτῆς συμφέρον καὶ δὲν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν ζωὴν εἰμὴ προσωπικὰς ἀπολαύσεις. Δὲν δύναται νὰ βλέπῃ ἐν τῷ ἐγωισμῷ της τὸν παρὰ τὸ πλευρόν της σύζυγον, δὲν θὰ ἀβέβαιται καὶ δὲν θὰ ταυτίζῃ τὴν ζωὴν της πρὸς τὴν ἰδικὴν του. Ἡ αἰκία ὑπάρχει μόνον δι' αὐτὴν. Σπαταλᾷ τὸ χρήμα, χωρὶς νὰ συλλογισθῇ μὲ πόσον κόπον τὰ ἐκέρδισεν ὁ σύζυγός της. Δὲν ὑπανδρεύθη εἰμὴ ἀπλῶς καὶ μόνον ὅπως ζῆ ἀμέριμος καὶ ἀνέτως· τόσον δὲ τὸ χειρότερον διὰ τὸν σύζυγόν της, ὅστις διέπραξε τὴν ἀνοησίαν νὰ συζευχθῇ γυναῖκα, χωρὶς νὰ βεβαιωθῇ προηγουμένως διὰ τὸν ἔρωτά της! Ἐσχηματίσθη τοιουτοτρόπως εἰς φαῦλος κύκλος μὴ περικλείων εἰμὴ πικρίας.

Ὁ ἐγωιστικὸς ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας καθιστᾷ εἰς τὸ ἄτομον τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς τόσον ἐπίπονον καὶ ἀπειχθῆ, ὥστε οὔτε ὁ ἀνὴρ, οὔτε ἡ γυνὴ ζητοῦσιν ἐν τῷ γάμῳ τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ μόνον τὴν ὀλικὴν ἐξασφάλισιν. Ὁ ἀνὴρ προικοθηροῦ ἢ ἄνευ πε-

ριουσίας νεάνις φοβουμένη τὴν ἀπομόνωσιν δίδει τὴν χεῖρά της εἰς τὸν πρῶτον παρουσιασθῆσόμενον ἄνδρα, ὅστις εἶνε ἱκανὸς νὰ τὴν θρέψῃ ἀπεβαίνουσα οὕτω μετὰ τὸν γάμον της, ἐν πολυτελεῶς καὶ δαπανηρὸν ζῶον, στερούμενον πάσης πραγματικῆς ἀξίας διὰ τὸν κάτοχον καὶ παρέχον μόνον ἀφορμὴν εἰς μεγάλας δαπάνας. Πολλοὶ ἄνδρες δυνάμενοι νὰ διατηρήσουν μίαν γυναῖκα καὶ νὰ τὴν καταστήσουν εὐτυχῆ, ὑποχωροῦσι πρὸ τοιούτων ἐνώσεων καὶ μένουσιν ἄγαμοι· τοιουτοτρόπως ἴσως ἀριθμὸς γυναικῶν καταδικάζεται εἰς ἀγαμίαν· αἱ ἐλπίδες των ὅτι θὰ εὑροῦν σύζυγον ἐλαττοῦνται, ἢ σπουδῆ των ὅπως νυμφευθοῦν ἀπεβαίνει συνεπῶς ζωηροτέρα, τὸ ζήτημα τοῦ ἔρωτος παρορᾶται ἐπὶ μᾶλλον περισσότερον, ἢ δὲ γάμος συναπτόμενος ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ἀπογοητεύει περισσότερον τοὺς ἀνυπάνδρους νέους. Σύζυγος καὶ γυνὴ εἶνε ἐχθροὶ μετὰξὺ των καὶ ζητοῦν ἀμοιβαίως διὰ παγίδων νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν ἀλλήλους. Οὐδεὶς εἶνε εὐτυχής· οἱ μόνον δὲ οὔτινες τρίβουν μετ' εὐχαριστήσεως τὰς χεῖράς των εἶνε ὁ καθολικὸς ἐξομολογητὴς καὶ οἱ καταστηματαρχαὶ εἰδῶν νεωτερισμοῦ, διότι ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δημιουργεῖ εἰς αὐτοὺς περισσοτέρους καὶ κατάλληλοτέρους πελάτας.

Γ'.

Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς.— Ἡ μονογαμία.
— Ἡ χειραφέτησις.

Ὁ σημερινὸς οικονομικὸς ὀργανισμὸς εἶνε μὲν ἡ κυριώτερα αἰτία, ἐνεκα τῆς ὁποίας τὸ ζήτημα τοῦ γάμου κατέστη ψεῦδος· ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ ἡ μόνη. Μέγα μέρος τῆς εὐθύνης, ἐν τῇ ἀντιθέσει μετὰξὺ τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ γάμου, καὶ ἐν τῇ διαρκῇ συγκρούσει μετὰξὺ τῶν φυσικῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν κατὰ συνθήκην ἐξαναγκασμῶν, ἀνήκει βεβαίως καὶ εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν εἰς ἀμφοτέρω τὰ φύλα ἐρωτικὴν ἠθικὴν, ἣτις εἶνε συνέπεια τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἠθικὴ αὕτη θεωρεῖ τὴν γεννε-

τήριον πράξιν ὡς ἔγκλημα καθοσιώσεως καὶ καλύπτει τὸ πρόσωπον πρὸ αὐτῆς, ὡς πρὸ φρικώδους τινὸς πράγματος, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐμποδίζῃ νὰ ρίπτωνται πρὸς αὐτὴν κρυφίως λαίμαργα βλέμματα ἐπιθυμίας καὶ τηρεῖ σιγὴν συνωμότητος ἐνώπιον παντὸς ὅ,τι σχετίζεται μὲ αὐτὴν ἢ τὴν ὑπενθυμίζει. Τοῦτο εἶνε τερατώδες καὶ ἀνήκουστον! Τοιαύτη ἠθικὴ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν θὰ ἠδύνατο νὰ σταθῇ ἐὰν πάντες οἱ ἄνθρωποι ὑψοῦντο ὑπεράνω αὐτῆς καὶ τὴν ἐθεώρουν ὡς μὴ ὑπάρχουσαν. Δὲν στηρίζεται ἐπὶ οὐδεμιᾶς φυσικῆς βέσεως καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει οὔτε σκιάν δικαιολογίας. Διατί μία ὀργανικὴ λειτουργία, ἢ σπουδαιότερα ὄλων, ὡς ἔχουσα σκοπὸν τὴν διατήρησιν τοῦ εἶδους, θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἠθικὴ ἄλλων λειτουργιῶν, αἵτινες σκοποῦσι τὴν διατήρησιν τοῦ ἀτόμου; Διατί τὸ νὰ τρώγῃ κανεὶς καὶ νὰ πίνῃ καὶ νὰ κοιμᾶται εἶνε πράξεις νόμιμοι, δύναται νὰ ὀμιλῇ περὶ αὐτῶν δημοσίᾳ καὶ δικαιούται νὰ τὰς ἐκτελῇ φανερά, ἐνῶ ἡ συνουσία θεωρεῖται ἔγκλημα καὶ αἰσχος, τὸ ὅποτον πρέπει ν' ἀποκρύπτεται καὶ νὰ μὴ ἀνομολογῆται; Ἡ ἡβη δὲν εἶνε ἡ στέψις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἡ ἀναπαραγωγὴ δὲν εἶνε ὁ ὑψηλότερος αὐτῆς ὄργανος καὶ ἡ ἐνδοξοτέρα αὐτῆς ἐκδήλωσις; Ὅλαι αἱ ζῶσαι ὑπάρξεις, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα αἰσθάνονται ἐν τῇ συνουσίᾳ τὴν ὑπεροχωτέραν διαθεβαίωσιν τῆς ζωτικῆς τῶν δυνάμεως καὶ λαμβάνουσιν ὑπερηφάνω; ὡς μάρτυρα ὀλόκληρον τὴν φύσιν: τὰ ἄνθη διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἀρωμάτων τῶν, τὰ πτηνὰ διὰ τοῦ ὠραίου ἄσματος τῶν, αἱ πυγολαμπίδες διὰ τῆς ἀκτινοβολίας τῶν λάμπσεως, τὰ μαστοφόρα διὰ τῆς βοῆς τῆς ἐρωτικῆς τῶν ἀναζητήσεως καὶ τοῦ θορύβου τῶν συνουσιακῶν συμπλοκῶν τῶν. (1) Μόνος δὲ ὁ ἄνθρω-

(1) Ὁ Hartmann ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ ἔργῳ «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀουβειδήτου» ἀφιερῶν ἐξόχους σελίδας ἐπὶ τοῦ ἐρωτικῶν τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ζῶων εὐρίσκων εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ζῶων κατὰ τὰς ἐρωτικὰς αὐτῶν ἡμέρας τὴν ἀσυνείδητον ἐκδήλωσιν τῆς τάσεως τῆς φύσεως πρὸς τὴν τελειοποίησιν [σ. τ. μ.].

πος ὀφείλει νὰ ἐρυθριᾷ διὰ τὸ ἰσχυρότερον αἰσθημὰ του καὶ νὰ κρύπτῃ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτοῦ, ὡς νὰ ἦτο κακούργημα!

Τοιαύτη ἄλλως τε δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ἡ γνώμη τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Ἰαρτοφρος δὲν ἦτο πάντοτε ὁ διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς. Δὲν ὀμιλῶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ διατελοῦντος εἰς φυσικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου. Πολιτισμοὶ πλούσιοι, λίαν ἀνεπτυγμένοι πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς, ἀπειρώως ἀνώτεροι εἰς τὴν ἰδανικότητα τοῦ νεωτέρου ἡμῶν πολιτισμοῦ, ὁ Ἰνδικὸς π. χ. καὶ ὁ ἑλληνικὸς Ἰσταντο, ὅσον ἀφορᾷ τὰς γεννητησίους σχέσεις εἰς ἐπίπεδον φυσικὸν καὶ δὲν περιέβαλλον δι' οὐδεμιᾶς προλήψεως τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις, ἐτίμων τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν ἐν τῷ συνόλῳ του, δὲν ἐθεώρουν οὐδὲν ὀργανον αἰσχυρότερον τῶν ἄλλων, δὲν ἐφοβοῦντο διόλου τὴν γυμνότητα, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τὴν παρετήρουν μὲ βλέμματα ἀγνὰ καὶ ἄνευ τῆς ὀπισθοβουλίας τῆς διαφθορᾶς. Ἐδλεπον ἐν τῇ ἐνώσει τῶν δύο φύλων ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῆς αὐξήσεως, τῆς ἀπαιτούσης κατ' ἀνάγκην τὴν συνουσιακὴν πράξιν, πράξιν εὐγενῆ, ἰδιαιτέρως ὑψηλὴν καὶ μὴ γεννώσαν εἰς ὑγιᾶς πνεῦμα οὐδένα συνδυασμὸν κακοῦθων σκέψεων. Ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ Ἰνδικὸς πολιτισμὸς δὲν εἶχον διαστρέψει καὶ συσκοτίσει ὡς ὁ ἡμέτερος τὰ πρωταρχικὰ ἐνστικτὰ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐκ τούτου κατείχοντο ὑπὸ σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ὄλως φυσικῶν πρὸς τὴν πράξιν τῆς γεννήσεως, τῆς πηγῆς ταύτης πάσης ἐν τῷ σύμπαντι ζωῆς. Ἐτίμων τὰ ὀργανα, διὰ τῆς ἀμέσου συνδρομῆς τῶν ὀποίων ἐπιτελεῖται ἡ πράξις αὕτη, καὶ ἀνήρτων ὀμοιώματά τῶν εἰς τοὺς ναοὺς, τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν (1), ὡς σύμβολα γονιμότητος ἑδημιούργουν ἰδιαιτέ-

(1) Εἰς τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, δύναται εἶς νὰ ἴδῃ εἰς τὰς στήλας τοῦ ἱεροῦ, ἀνάγλυφα τὰ γεννητικὰ ὀργανα τῶν δύο φύλων ἐν ἀπλῇ καὶ φυσικῶσάτῃ ἐνώσει. Ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει τι κακὸν καὶ ἀνήθικον. Μόνον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σκέψει γεννᾶται μὲ τὴν πρόληψιν (σ. τ. μ.).

ρας θεότητας τῆς ἀναπαραγωγῆς, πρὸς δ, ἀνέπεμπον λατρείαν, ἢ ὁποία μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἠθικῆς παρακμῆς ἐξεφυλισθη εἰς χυδαίαν καὶ ἄσκοπον φιληδονίαν. Ἡ νεότης περιστοιχισομένη ὑπὸ τοιούτων συμβόλων, ἅτινα ὤφειλον νὰ διεγείρουν εἰς αὐτὴν τὸν πόθον τῆς γνώσεως, δὲν ἠδύνατο νὰ παραμένῃ εἰς τὴν ἀγνείαν αὐτὴν τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν, ἥτις εἶνε εἰς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τῆς ἰδικῆς μας ἀνατροφῆς. Ἡ διάνοια ἦτο εἰς θέσιν νὰ νοῆ σαφῶς τὰ φαινόμενα τῆς γεννητοῦ ζωῆς μόλις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὴν ἐνδιαφέρουν, ἦτο δὲ ἀδύνατον ἢ φαντασία νὰ παρεκκλίνῃ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ὅπως καταστῆ νοσηρὰ, διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξετίθετο εἰς τὰ βλέμματα πάντων δὲν εἶχε πλέον τὴν γοητείαν τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ ἀπηγορευμένου· ἢ δὲ ἀνευ προλήψεων νεότης ἦτο ἠθικωτέρα καὶ κατὰ πολὺ μᾶλλον ἀπηλλαγμένη τῶν προῶρων ἐπιθυμιῶν τῆς σημερινῆς νεότητος. Αὐτὴ ἀληθῶς παρ' ὅλας τὰς προφυλάξεις δὲν δύναται νὰ κρατηθῇ εἰς τὴν νομιζομένην σωστικὴν ἀγνείαν, ἀλλ' ἀντλεῖ τὰς γνώσεις τῆς κρυφίως ἐκ τῶν μᾶλλον μεμαλυσμένων σηγῶν, καὶ συνεπῶς ἐν μέσῳ διεγέρσεων δηλητηριαζουσῶν τὸ πνεῦμα καὶ καταστρεφουσῶν τὸ νευρικὸν σύστημα.

Ἡ ριζικὴ μεταβολὴ τῶν ἰδεῶν περὶ ἠθικῆς, εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιδράσεως, ἣν αἱ χριστιανικαὶ ἰδέαι ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος. Τὰ θεμελιώδη δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ἐκτίθενται εἰς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς θρησκείας ταύτης, ἀντιφάσκουσι καταπληκτικῶς μετὰ τῶν καὶ ἀναχωροῦν ἀπὸ δύο προϋποθέσεις ἐντελῶς διαφόρους, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε ν' ἀλληλοαποκλείωνται, ἐὰν ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἰδρῦετο ὑπὸ τινος λογικοῦ διανοουμένου καὶ εἶχε συνειδησιν τοῦ ἔργου τῆς. Ἀφ' ἑνὸς κηρύττουν: «Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» καὶ ἀν' ἀκόμη εἶνε ἐχθρὸς σου, ἀφ' ἑτέρου διδάσκουν ὅτι ἐπίκειται τὸ τέλος τοῦ κόσμου, ὅτι ἡ σαρκικὴ ἀπόλαυσις εἶνε μέγιστον ἀμάρτημα, ὅτι ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἢ μᾶλλον εὐπρόσ-

δεκτος εἰς τὸν Θεὸν ἀρετὴ καὶ ὅτι ἡ ἄκρα ἀγνεία εἶνε ἢ πλέον ἐπιθυμητὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον ἀνήγαγε τὸ φυσικὸν ἐνστικτὸν τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀλληλεγγύης εἰς θρησκευτικὸν παράγγελμα καὶ ἠνόνησε τὴν διατήρησιν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀλλὰ ἀπαγορεύων ταυτοχρόνως τὴν ἐρωτικὴν ἀγάπην, κατέστρεψε τὸ ἴδιόν του ἔργον, κατέδρασε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς καταστροφὴν, ἐπιδείξας κατὰ τῆς φύσεως ἐχθρότητα, τὴν ὁποῖαν—διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν γλῶσσάν του—μόνον ὡς σατανικὴν δύναμιν νὰ ὀνομάσω. Τὸ δόγμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον ἔπρεπε νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα, διότι ἀπηυθύνετο εἰς τὸ ἰσχυρότερον αὐτῆς ἐνστικτὸν: τὸ ἐνστικτὸν τῆς διατηρήσεως τοῦ εἴδους. Τοῦναντίον, τὸ δόγμα τῆς ἀγνείας θὰ παρακώλυε τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας, ἐὰν αὕτη δὲν ἰδρῦετο εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ κοινωνία ἦτο ἐντελῶς διεφθαρμένη, ὅποτε ἐπεκράτει μόνον ὁ ἄτιμος ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ γεννητοῦ ζωῆς, παρεκτραπέσσα τοῦ φυσικοῦ τῆς προορισμοῦ εἶχε καταστῆ πηγὴ κακοῦ ἠδονῶν, μολυσμένη ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη, βδέλυγμα τῆς συνειδήσεως τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων.

Πράγματι, δταν παρῆλθεν ἡ παρακμὴ αὕτη καὶ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἦτο πλέον τὸ ἀντίρροπον τῆς ἐκφυλισμένης Ρωμαϊκῆς κοινωνίας, δὲν ἐθεώρησεν ἐπάναγκες νὰ διαμαρτυρηθῇ δι' ὑπερβαλοῦσης ἀρετῆς κατὰ τῆς μεγίστης κακίας· ἡ ἐκκλησία δὲν ἐπέβαλλε πλέον εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ μισάνθρωπον δόγμα τῆς ἀγνότητος, ἀλλὰ τὸ ἐφύλαξε δι' ὀλίγους ἐκλεκτοὺς μόνον: τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰς καλογραίας. Ἐκαμε μάλιστα πρὸς τὴν φύσιν τὴν παραχώρησιν ν' ἀναγάγῃ τὸν γάμον εἰς θρησκευτικὸν μυστήριον. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ὁμολογία τῆς ἀγνείας τῶν μοναχῶν καὶ τῶν καλογραιῶν δὲν ἠμπόδισε τὰ ἐρωτικὰ ὄργια τὰ ὁποῖα συνέβαινον ἀκριβῶς εἰς τὰ μοναστήρια· κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα, ὅποτε ὁ Χριστιανισμὸς ἐξήσκει τὸ δεσποτικώτερον κράτος τοῦ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἐκτροχιασμὸς ἦτο σχεδὸν τόσος ὅσος καὶ κατὰ τὴν

ἐποχὴν τῆς Ρωμαϊκῆς παρακμῆς. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἐντολὴ τῆς ἐγκρατείας δὲν ἐξετελέσθη ποτὲ κατὰ γράμμα, εἰμὴ μόνον ὑπὸ προσώπων κατεχομένων ὑπὸ θρησκευτικῆς παραφροσύνης, ἧτις συνοδεύει πάντοτε σχεδὸν ἀλλοιώσεις καὶ παθήσεις τῆς γεννητοῦ ζωῆς, διότι προέρχεται ἐκ τῶν αὐτῶν παθολογικῶν ἀλλοιώσεων τοῦ ἐγκεφάλου (1). Κατ' ἀρχὴν ὁμοῦς ὁ Χριστιανισμὸς οὐδέποτε παρητήθη τοῦ δόγματος τούτου, ἐνῶ ἡ ἐκκλησία κατέταξε μεταξὺ τῶν ἀγίων τοὺς συζύγους, οἵτινες κατὰ τὴν μακρὰν ἐν κοινῶν γάμου συμβίωσιν δὲν ἤλθον ποτὲ εἰς συνουσίαν· θεωρητικῶς, αἱ γεννητοὶ σχέσεις εἰς τὰ ὅμματα τῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦν ἁμάρτημα, μολονότι τὰς ἀνέχεται εἰς τὴν πραγματικότητά. Ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν αἰώνων ἡ σταθερὰ αὕτη ἐπίδρασις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἤγαγε τὴν ἀνθρωπότητα ἐκεῖ ὅπου αὕτη εὐρίσκεται σήμερον: εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ γεννητοὶ ἔρως τῶν δύο φύλων εἶνε αἰσχος, ὅτι ἡ ἐγκράτεια εἶνε ἀρετὴ, ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ θεμελιώδους ἐνστικτοῦ πάσης ζωῆς ὑπάρξεως εἶνε ἁμάρτημα ἀξίον πάσης τιμωρίας.

Καὶ ὑπὸ τῶν χριστιανισμὸν δὲν ὑπάρχουν ἐπιθυμίαι ὀλιγώτεροι τῶν ὄσων ὑπῆρχον ὑπὸ τὴν εἰδωλολατρειαν· οὔτε ὀλιγώτερον ἐπιζητοῦν, οὔτε μετὰ ὀλιγωτέρας χαρᾶς ἀνευρίσκουν οἱ ἄνδρες τὴν εὐνοίαν τῶν γυναικῶν· ἀλλὰ τὸ πρὸς αὐτὰς αἰσθημα δὲν εἶνε ἀγνὸν καὶ ἐξηυγενισμένον ὑπὸ τῆς καρδίας, οὔτε συναισθάνονται ὅτι παραδίδονται εἰς ἀξιέπαινον πρᾶξιν· τοῦναντίον συνοδεύονται ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι κατεχόμενοι ὑπ' αὐτοῦ βαίνουσιν ἐπὶ ἀπηγορευμένων ἀτραπῶν, ὅτι μελετῶσιν ἐγκλήματα τὰ ὅποια πρέπει νὰ τηρηθοῦν μυστικά. Αἰσθάνονται ὅτι καταναγκάζονται ὑπὸ τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς προσποιήσεως νὰ μὴ ἀποκαλύψουν τὸν φυσικὸν σκοπὸν τοῦ ἔρωτός των, ὅστις εἶνε ἡ ἀπόκτησις τοῦ ἀγαπω-

(1) «Υστερία» εἶνε ἡ μήτηρ τοῦ ἀσκητισμοῦ, ὃν ἐπολέμησεν ὁ Νίτσι, καὶ τῆς ἀπολύτου ἐγκρατείας. Ὁ δὲ Lombroso ἀπέδειξε τοῦτο θετικώτερον εἰς τὰς μελέτας του περὶ τῆς ἐγκληματολογικῆς ἀνθρωπολογίας (σ. τ. μ.)

μένου προσώπου ἀναγκαζόμενοι νὰ ψεύδωνται διαρκῶς πρὸς ἑαυτοὺς, πρὸς τὸ ἀγαπώμενον ὃν καὶ πρὸς ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ἄρκετὰ ἐξηυτελισμένους. Ἡ Χριστιανικὴ ἠθικὴ δὲν παραδέχεται τὸν ἔρωτα καὶ ἂν ἀκόμη εἶνε νόμιμος· εἰς δὲ τοὺς θεσμοὺς τοὺς διεπομένους ὑπὸ τῆς ἠθικῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τὸν ἔρωτα. Ἡ Χριστιανικὴ ἠθικὴ ἐπηρέασε τὸν γάμον. Κατὰ τὰς γνώμας τῶν θεολόγων, ὁ γάμος δὲν εἶχε τίποτε τὸ κοινὸν μετὰ τὸν μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρωτα. Ὅταν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ στεφανώνωνται, τοῦτο γίνεται διὰ νὰ τελεσθῇ ἐν μυστήριον, ὄχι διὰ νὰ ἀνήκουν ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον διὰ τοῦ ἔρωτος. Ἐὰν δὲν ἤνοῦντο καθόλου διὰ τοῦ γάμου, θὰ ἦτο ἀρεστότερον εἰς τὸν Κύριον. Ὁ ἱερεὺς, ὅστις πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου στεφανώνει τὸ ζεῦγος τῶν μεμνηστευμένων ἔρωτᾶ τὴν γυναῖκα, ἐὰν συγκατατίθεται ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ἄνδρα ὡς σύζυγον καὶ νὰ τὸν ὑπακούῃ ὡς εἰς κύριόν της. Δὲν τὴν ἔρωτᾶ, ἐὰν τὸν ἀγαπᾷ, διότι δὲν ἀναγνωρίζει ὡς νόμιμον τοιοῦτον αἰσθημα καὶ δι' αὐτὸν ἡ ἔνωσις, τὴν ὅποیان εὐλογεῖ, στηρίζεται εἰς τὴν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν τῶν συζύγων, ἧτις δίδεται πρὸ τοῦ βωμοῦ καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανικοῦ ἐνστικτοῦ ὅπερ ὄθει δύο ὑπάρξεις τὴν μίαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἄλλης καὶ συνδέει τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην.

Ἡ τοιαύτη κοινωνικὴ κατάστασις εἰς τὸ ζήτημα τῆς γεννητοῦ ζωῆς διέπεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν ἐκείνην τῆς Χριστιανικῆς θεωρίας, καθ' ἣν εἶνε ἐγκληματικὸς ὁ σαρκικὸς ἔρως, δηλαδὴ ὁ μόνος φυσικὸς καὶ ὕγιης ἔρως. Ὁ γάμος εἶνε ἱερός· οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴν περὶ συζυγικῆς πίστεως, ἔστω καὶ ἂν ἡ πίστις αὕτη εὐδελίαν εὐχαρίστησιν προξενῇ εἰς τὰς καρδίας τῶν συζύγων. Ἡ γυνὴ ὑπανδρεύεται χωρὶς ἔρωτα καὶ βραδύτερον γνωρίζεται μετὰ τινος ἀνδρὸς, ὅστις διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ της ἔρωτικὸν πάθος· ἡ κοινωνία δὲν παραδέχεται ὅτι εἶνε τοῦτο δυνατόν. Πῶς! ἡ γυναῖκα ἀγαπᾷ! Αὐτὸ δὲν εἶνε, δὲν πρέπει, δὲν εἰμφορεῖ νὰ εἶνε δυνατόν! Τοιοῦτον πρᾶγμα, ὅπως ὁ ἔρως, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτήν. Ἡ γυναῖκα εἶνε ἔγγα-

μος· μόνον αὐτὸ δύναται νὰ σκέπτεται. Ἔχει ἄνδρα, μὲ τὸν ὅποιον τὴν συνδέει τὸ καθήκον, ἕπερ ἀνέλαθεν ἐνόρκως· ἐκτὸς τοῦ καθήκοντος τούτου οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον διὰ τὴν γυναῖκα. Ἐὰν παραβῇ τὸ καθήκον, τῆς τοῦτο εἶνε ἐνοχος καὶ ἐπιθέτει ἐπ' αὐτῆς τὰς χεῖρας ἡ ἀστυνομία καὶ περιπίπτει εἰς τὴν καταφρόνησιν ὅλων τῶν εὐφρονούντων ἀνθρώπων. Ἡ κοινωνία δίδει εἰς τὸν ἄνδρα τὸ δικαίωμα νὰ φονεύσῃ τὴν ἀπιστήσασαν σύζυγον καὶ, ἂν ἀναδειχθῇ πολὺ ἐπιεικῆς, ὑπάρχουν οἱ δικασταί, οἱ ὅποιοι θὰ καταδικάσουν καὶ θὰ στείλουν εἰς τὴν φυλακὴν τὴν ἀπιστον γυναῖκα πρὸς παραδειγματισμόν.

Μία νεάνις καταλαμβάνεται ὑπὸ ἔρωτος πρὸς τινὰ ἄνδρα· ὑπακούει εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς φύσεως, χωρὶς ν' ἀναμένη τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ἰσρέως ἢ τοῦ πολιτικοῦ ὑπαλλήλου· Φεῦ! τὴν ἀποβάλλουν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν εὐυπολήπτων ἀνθρώπων. Τὸ τέκνον τῆς, ὁ ἄθῳος καρπὸς τοῦ σφάλματός τῆς, θὰ φέρῃ ἐφ' ὅρου ζωῆς ἀνεξάλειπτον κηλίδαν. Καὶ ἡ κλοπὴ ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῆς κοινωνίας· ἀλλ' οἱ δικασταὶ ἐνλίπε αἰσιθάνονται οἶκτον πρὸς ἕνα κλέπτην, ὅστις περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κλέψῃ ἕνα ἄρτον, καὶ τὸν ἀπαλλάσσουν τῆς ποινῆς. Ὡστε ἡ κοινωνία ἀναγνωρίζει ὅτι κάποτε ἡ πείνα εἰμπορεῖ νὰ εἶνε ἰσχυροτέρα τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐπιβληθέντων νόμων. Ἀλλὰ δὲν συγχωρεῖ τὴν γυναῖκα, ἡ ὅποια παρὰ τὸν δεσμόν τοῦ γάμου, ἂν εἶνε ὑπανδρος, ἄνευ τοῦ γάμου ἂν εἶνε παρθένος, ἠγάπησε. Δὲν συγχωρεῖ ποσῶς οἰανδήποτε παράδασιν τοῦ νόμου τῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἐρρύθμισε τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Δὲν θέλει νὰ κατανουηθῇ ὅτι ὁ ἔρως, ὅπως ἡ πείνα, εἶνε ἄρκετὰ ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ παραδιάσῃ τὸν γραπτὸν νόμον. Δὲν φέρεται λοιπὸν κανεὶς εἰς τὸ σημεῖον νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ νόμος οὗτος ἐθεσπίσθη διὰ ἐξηγητῶν καὶ κατεσκληρότων γερόντων ἢ εὐνούχων; Εἶνε δυνατὸν τοιοῦτοι νόμοι νὰ διέπουν ἐπὶ αἰῶνας ἤδη τὴν κοινωνίαν, εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας οἱ ἐσχατόγηροι καὶ οἱ εὐνοῦχοι ἀποτελοῦν ἐλαχίστην μειονότητα, καὶ ἧτις περιλαμβάνει εἰκοσαεταὶς νεάνιδας καὶ εἰκοσιτετραεταὶς νέους;

Ἄλλ' ὅχι! τοιαῦται ἰδέαι δὲν ἐπικρατοῦν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἧτις συμβιβασθεῖσα φιλικῶς μὲ τὸν ἀπάνθρωπον νόμον καὶ τὴν ἀκαρδὸν ἠθικὴν προσποιεῖται ὅτι σέβεται δημοσίᾳ, ἐνῶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐμπαίζει, καὶ τὸν νόμον καὶ τὴν ἠθικὴν. Ἡ ἀρνησις αὐτῆς ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὸν ἔρωτα εἶνε καθαρὰ ὑποκρισία. Πρὸ τοῦ δικαστοῦ, τοῦ καταδικάζοντος τὴν πόρνην, πρὸ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς κυρίας, τῆς ἀποβαλοῦσης τὴν διαφθαρεῖσαν κόρην τῆς, ἡ κοινωνία ἀποκαλύπτεται, ἐνῶ χειροκροτῇ φρενητιωδῶς τὸν ποιητὴν τοῦ ψάλλοντα τῶν ἄνευ γάμου ἔρωτα· ἐνῶ δὲ ἕκαστος κηρύσσει δημοσίᾳ μὲ στόμφον ὅτι εἶνε ἀμάρτημα τὸ ὑποχωρεῖν εἰς τὰς παρορμήσεις τῆς καρδίας, ἐν τῷ κρυπτῷ ἀκολουθεῖ ὁ ἴδιος μετὰ χαρᾶς αὐτὰς τὰς παρορμήσεις, χωρὶς νὰ νομίζῃ ὅτι γίνεται μὲ αὐτὸ χειρότερος... Ἡ θεωρία τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς ὑπάρχει ἀκόμη, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διότι ἐν τῇ πράξει οὐδεὶς τὴν ἀκολουθεῖ. Ἀπέραντος συνωμοσία συγκρατεῖ ὀλόκληρον τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα καὶ ἐνώνει ὅλα τὰ μέλη τῆς εἰς μυστικὴν συμμαχίαν, τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἐν τῇ ὁδῷ ὑποκλίνονται πρὸ τοῦ δόγματος τῶν θεολόγων, ἀλλ' ἐν τῷ θωματίῳ τῶν θυσιάζον εἰς τὴν φύσιν καὶ ἐπιτίθενται ἀμειλικτῶς ἐναντίον ἐκείνου ὅστις ἐξανίσταται ἀναφανδὸν ἐναντίον τοῦ γενικοῦ ψεύδους καὶ ἔχει τὸ θράσος νὰ κηρύττῃ ἐν δημοσίᾳ πλατεῖα τοὺς θεούς, τοὺς ὁποίους λατρεύει,—ὅπως τοὺς λατρεύει ὅλος ὁ κόσμος,—ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς οἰκιακῆς του ἐστίας.

Διὰ νὰ ἐξετάσωμεν τὸν γάμον ἄνευ προκαταλήψεως ὀφείλομεν, ὅσον καὶ ἂν εἶνε δύσκολον, ν' ἀπαλλαγώμεν τῶν προλήψεων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐζήσαμεν, καὶ τῶν ἰδεῶν τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς, αἵτινες στενῶς συνδέονται μὲ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον σκεπτόμεθα. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θεολόγον, ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς δημιουργητὴ τῆς φύσεως συνδεόμενον μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου· ἐὰν θέλωμεν νὰ κρίνωμεν τὴν νομιμότητα ἐνὸς ἀνθρωπίνου θεσμοῦ, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν ὁ θεσμὸς οὗτος στηρίζεται ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν καὶ ζωτικῶν ἐνστικτων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν ἐφαρμόσωμεν τὸν κανόνα τοῦτον

εις τὸν θεσμόν τοῦ γάμου, εἶνε λίαν ἀμφίβολον ἂν θ' ἀνθέξῃ εἰς τὴν κριτικὴν, καθότι θὰ εἶνε δυσκολωτάτη ἢ ἀπόδειξις ὅτι ὁ σημερινὸς γάμος εἶνε φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς εἶδομεν, ἢ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας καθιστᾷ τὸν γάμον συμφεροντολογικὸν ψεῦδος καὶ ἡ Χριστιανικὴ ἠθικὴ ἀρνεῖται ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν ἔρωτα. Ἀλλὰ προβάλλει ἐν ἔσχατον καὶ λυπηρότατον ζήτημα: ὁ γάμος εἶνε ψεῦδος μόνον διότι εἰς τὰ περισσότερα συζυγικὰ ζεύγη, δὲν πρόκειται ν' ἀποκτηθῇ ἐν ἄτομον, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ ὕλικῆς ἀπόψεως ἐν μέλλον; εἶνε δὲ καταναγκασμὸς μόνον διότι δὲν παραδέχονται ὅτι ὑπάρχει καὶ κάποιον αἰσθημα ὄνυμαζόμενον ἔρως, παρὰ μόνον ἐὰν ὁ δεσμὸς εὐλογηθῇ ὑπὸ τοῦ ἱερέως; Ὁ γάμος, ὡς ὑφίσταται σήμερον ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ ἀνθρωπότητι, δὲν εἶνε μᾶλλον, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἐν εἶδος παρὰ φύσιν σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο φύλων; Ὡς δεσμὸς ἰσόδιος, δὲν θὰ ἦτο ἐπίσης ὁ γάμος ψεῦδος, ἐὰν δὲν συγῆπτετο πάντοτε ἐξ ἔρωτος καὶ ἐὰν δὲν παρεῖχεν εἰς τὰ πάθος ὅλα τὰ φυσικὰ του δικαιώματα;

Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῶν δύο φύλων, σήμερον ἀπεμακρύνθημεν τόσον πολὺ τῆς φυσικῆς καταστάσεως, ὥστε μᾶς εἶνε ἐξαιρετικῶς δύσκολον νὰ διαγνώσωμεν μετὰ βεβαιότητος, τί εἶνε τὸ φυσιολογικῶς ἀναγκαῖον καὶ τί τὸ τεχνητῶς διαστραφέν καὶ καταλήξαν διὰ τῆς παρελεύσεως τῶν αἰώνων εἰς τὸ νὰ προσλάβῃ τὴν φαινομενικότητα τῆς φυσικότητος. Προσεκτικὴ παρατήρησις μᾶλλον ἐνδαμύχων συγκινήσεων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τοῦ ἀνωτέρου ζωϊκοῦ βίου ὀδηγεῖ εἰς συμπεράσματα λίαν ἀποθαρρυντικὰ διὰ τοῦς ὀπαδοὺς τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ γάμου, ὅστις, ὡς ἐξελιχθῆ μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, βασανίζεται κατ' ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ἀποκλειστικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς μονογαμίας. Ἀλλ' ἡ μονογαμία δὲν φαίνεται ὡς φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, φαίνεται δὲ ἐπίσης, ὅτι ἀρχῆθεν ὑφίσταται κάποια ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ ἀτομικοῦ ἐνστίκτου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη προκαλεῖ ἀδιακόπους συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ αἰσθηματος καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ καθιστᾷ

τὸν γάμον διηνεκὲς ψεῦδος. Οὐδεμίαν μεταρρυθμίσειν θὰ ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τόσον ὥστε ἡ ἐξωτερικὴ μονογαμικὴ ἔνωσις τῶν δύο συζύγων ν' ἀποθῇ εἰς ἕλας τὰς περιστάσεις συνώνυμος τῆς ἐσωτερικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς φυλετικῆς κλίσεως τοῦ ἐνός πρὸς τὸν ἄλλον.

Γενικῶς ὁ ὀργανισμὸς τοῦ γάμου στηρίζεται ὡς ἠθέλησα ν' ἀποδείξω, ἐπὶ τῆς ὀπωσδήποτε σαφοῦς ἰδέας, ὅτι τὸ συμφέρον τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ εἶδους ἀπαιτεῖ ποῖαν τινα ἐπίβλεψιν τοῦ γεννητικοῦ ἐνστίκτου ἐκ μέρους τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ τὸ συμφέρον τοῦτο οὐδόλως ἀπαιτεῖ ἰσόδιον ἔνωσιν μεταξὺ ἐνός μόνου ἀνδρός καὶ μ.ἄς μόνου γυναικός. Τελευταίη ἔνωσις δὲν ἐπιβάλλεται οὔτε ὑπὸ τοῦ ἀτομικοῦ ἐνστίκτου. εἶνε ἀπλῶς ἀποτέλεσμα τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς κοινωνίας καὶ ἐπομένως ἐξίσου παροδική, ὅσον καὶ ὁ οἰκονομικὸς οὗτος ὀργανισμὸς. Ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ γάμος ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὴν μορφήν τῆς μονογαμίας, ἰδέα σαφῶς στηριζομένη ἐπὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ἠθῶν, παρήχθη βεβηλῶς ἐκ τοῦ ἐξῆς συλλογισμοῦ: «Ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἣτις δὲν ἀναγνωρίζει οὔτε τὴν ἐλάχιστην οἰκονομικὴν ἀλληλεγγύην, ἐν ἣ ἕκαστος ἐργάζεται δι' ἑαυτὸν μόνον καὶ ἀφήνει τὸν πλησίον του νὰ χάνεται χωρὶς νὰ ἐνοχλῇ τὴν σκέψιν του μὲ αὐτόν, τὰ τέκνα θ' ἀποθάνωσι τῆς πείνης ἀνευ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ὑπὸ τῶν γονέων των. Ἡ μήτηρ ἀδυνατεῖ μόνη νὰ συντηρήσῃ τὰ τέκνα της, διότι ἐν τῇ αὐτῇ ἐγωῖστικῇ κοινωνίᾳ, ἡ γυνὴ ὡς ἀσθενεστέρη ἀποκλείεται τελείως ὑπὸ τοῦ καταχρωμένου τῆς δυνάμεώς του ἀνδρός, ὅλων τῶν ἐπικερδῶν καὶ εὐκόλων ἐπαγγελμάτων, ἣτις τῶν ἐπαγγελμάτων, τὰ ὅποια θὰ ἠδύνατο αὐτὴ νὰ ἐξασκήσῃ, καὶ ἡ ἐργασία της μόλις θὰ ἤρκει διὰ νὰ τραφῇ μόνη ἢ ἰδίᾳ. Συνεπῶς εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξαναγκασθῇ ὁ ἀνὴρ νὰ συντρέξῃ τὴν γυναῖκα εἰς τὴν διατροφήν τῶν τέκνων. Ἀλλ' ὁ καταναγκασμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ ἀσκηθῇ δραστηκῶς, εἰμὴ μόνον ἐὰν κατασκευασθῇ μίαν ἐνωτικὴν ἄλυσος μεταξὺ τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός, τὴν ὅποιαν οὗτος θέλει νὰ καταστήσῃ μητέρα. Καὶ ἡ ἄλυσος αὕτη εἶνε ὁ ἰσόδιος γάμος. Καὶ ὅπως καταστήσῃ δυνατὸν

νά εξαναγκασθῆ εὐκόλως ἕκαστος πατήρ νά φροντίζῃ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, δέον ἕκαστος ἀνὴρ νά ἀποκτιᾷ τέκνα ἐκ μιᾶς μόνον γυναικὸς καὶ ἕκαστη γυνὴ νά ἔχῃ τοιαῦτα ἐξ ἑνὸς μόνου ἀνδρός. Ἴδου ἡ μονογαμία. Ἦδη τὸ πρᾶγμα εἶνε σαφές καὶ ἀπλοῦν. Θέλεις ν' ἀποκτήσῃς γυναῖκα; Ὡρατα πρέπει λοιπὸν ἐκ τῶν προτέρων νά ὑποχρεωθῆς νά ἐργάζεσαι ἰσοβίως διὰ τὴν γυναῖκα καὶ διὰ τὰ τέκνα, τὰ ὅποια πιθανὸν νά γεννηθοῦν ἐκ τῶν σχέσεών σου. Ἐάν βραδύτερον βαρυνθῆς αὐτὴν τὴν γυναῖκα, τόσον τὸ χειρότερον διὰ σέ. Τὴν ἐπήρες καὶ ὀφείλεις νά τὴν συντηρήσῃς. Ἐάν ἐπέσθῃς ἀργότερον ὅτι ἠπατήθῃς εἰς τὴν ἐκλογὴν σου, ὅτι ἠπατήθῃς ἀκόμη νομίσας ὅτι τὴν ἠγάπας, δὲν σημαίνει τίποτε ὄφειλες νά σκεφθῆς ὠριμώτερον. Αἱ δικαιολογίαι σου δὲν ἰσχύουν. Ἀγαπᾷς μὲ φλογερὸν πόθον ἄλλην; Αὐτὸ δὲν μάς ἐνδιαφέρει ὀφείλεις νά ὑποσιῆς τὴν γυναῖκά σου καὶ τὰ τέκνα σου διότι ἐγὼ ἡ κοινωνία δὲν ἐπιτρέπω ν' ἀπαλλαγῆς ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὰ τέκνα της διὰ νά μοῦ τὰ φορτώσῃς εἰς τὴν ράχιν μου! »

Ἐὸ ἐναστικτὸν τῆς διατηρήσεως τοῦ εἴδους δὲν παύει λειτουργοῦν ἐφόσον τὸ εἶδος ἔχει ζωτικὴν δύναμιν. Ὁ μόνος τρόπος, διὰ τοῦ ὁποῖου μία οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς σημερινῆς κοινωνίας, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ἐγωῦσμοῦ, δύναται νά ἐξασφαλίσῃ τὴν ζωὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, εἶνε ἢ ἰσόβιος μονογαμία. Τὰ οἰκονομικὰ καθεστῶτα ὄφειλον νά καθορίσουν καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ γάμου, ὅστις ἐν τῇ πράξει ἐγένετο μέσον ἐκανοποιήσεως τοῦ ἐγωῦσμοῦ τῶν γονέων, ἀφοῦ δὲν ἐπιτελεῖται δι' ἔρωτος, οὔτε συμφῶνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἐκλογῆς τῶν εἰδῶν καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀπογόνων, καὶ ὅστις θεωρητικῶς λογίζεται καθεστῶς ἐξυπηρετοῦν τὸ συμφέρον—τὸ κακῶς ἐννοούμενον συμφέρον—τῆς διατηρήσεως τοῦ εἴδους καὶ δημιουργηθὲν οὐχὶ διὰ τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ διὰ τὰ τέκνα. Ἡ γενεὰ τῶν ἐφήδων συσιάζεται θεωρητικῶς χάριν τῶν νεογεννητῶν ἢ τῶν μὴ εἰσέτι γεννηθέντων· αἱ δὲ στομαχικαὶ ἀνάγκαι τῶν μικρῶν προτιμῶνται ἀπὸ τὰς ἀνάγκαις τῆς καρδίας τῶν μεγάλων· τοῦτο μάλιστα

ἐφαρμόζεται ἄνευ οἴκτου εἰς τὰς χώρας, αἱ ὅποια διατελοῦν ὑπὸ τὸ ἀπόλυτον κράτος τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας, καὶ ἦτοιν ἀπανθρώπως εἰς τὰς χώρας, ὅπου ἡ χειραφέτησις μετέδωκεν ἰδέας φυσικωτέρας καὶ ἀνθρωπινωτέρας. Ὁ καθολικισμὸς θεωρεῖ τὸν ἔρωτα ὡς ἁμάρτημα, δὲν ἐπιτρέπει τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου, καὶ δὲν παραδέχεται ὅτι δύο ἄτομα εἶνε δυνατόν νά ἠπατήθῃσαν ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ ἐκτιμήσει των ἢ καὶ ἀν' ἠπατήθῃσαν, δὲν νομίζει ὅτι ἡ εὐτυχία τῆς ζωῆς των δύναται ν' ἀπαιτήσῃ τὸν χωρισμὸν τοῦ συζυγικοῦ ζεύγους. Οἱ ἄλλοι λαοὶ οἱ χειραφετηθέντες τοῦ καθολικισμοῦ παραδέχονται ὅτι ὑπάρχει ὁ ἔρως, ὅτι ἔχει δικαιώματα, ὅτι δύναται νά ἐκδηλωθῇ καὶ ἐκτὸς τοῦ γάμου· ἀλλὰ τὸν παραδέχονται χωρὶς προθυμίαν καὶ μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ· ἐπιτρέπουν τὸ διαζύγιον, μετὰ μυρίων ὁμῶς δυσκολιῶν καὶ διατυπώσεων· καταδιώκουν τοὺς διεζευγμένους συζύγους διὰ μυσαρῶν προλήψεων φθάνοντες μέχρι τῆς σκληρᾶς καὶ ἀνοήτου ἀποφάσεως τοῦ νά μὴ ἐπιτρέπουν τὸν δεῦτερον γάμον μετὰ τοῦ προσώπου ἐκείνου, τοῦ ὁποῖου ὁ ἔρως ἐπέφερε τὸ διαζύγιον.

Ἰπὸ τὴν ἐποψίν τῆς ἐγωῦστικῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, τοῦτο εἶνε λογικώτατον· τοῦναντίον ἀπὸ φυσιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἀπόψεως, προβάλλονται αἱ σοβαρώτεραι ἐνστάσεις. Ὁ γάμος συνάπτεται διὰ βίου. Ἄς λάβωμεν τὴν εὐνοϊκωτέραν περίπτωσιν καθ' ἣν οἱ δύο σύζυγοι ἀγαπῶνται πραγματικῶς. Ὁ ἔρως οὗτος δύναται νά διαρκέσῃ ἐφ' ὅρου ζωῆς; εἶνε δυνατόν νά διαρκέσῃ τόσον μακρὸν χρόνον; Οἱ δύο σύζυγοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νά ὑποσχεθοῦν ἀμοιβαίαν πίστιν μέχρι θανάτου; Δὲν θὰ ἐνεργήσουν μετ' ἀπερισκεψίας καὶ κουφότητος ἐάν βεβαιώσουν ὅτι τὰ αἰσθήματά των θὰ παραμεινουν ἀναλλοίωτα; Οἱ συσκοτίσαντες τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ τρόπον σχεδὸν ἀνεξήγητον ποιηταὶ δὲν διστάζουν ν' ἀπαντήσουν ὅτι κατὰ τὴν πεπολιθῆσιν των, ὁ ἀληθινὸς ἔρως διαρκεῖ αἰωνίως. «Καὶ εἰπέ μας πῶς τελειώνει ὁ ἔρως;»—«Ὁ ἔρως ὅστις εἰμπορεῖ νά τελειώσῃ, δὲν εἶνε ἔρως», ἀνακράζει ὁ Ered Halm. Δὲν ἦτο ἔρως! Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε εὐχολογία νά τὸ λέγῃ τις κατόπιν ἐορτῆς. Πᾶς σοβαρὸς

άνθρωπος θὰ εἶνε εἰς θέσιν ν' ἀναφέρῃ εἰς τὸν ἄφρονα ποιητὴν μύρια παραδείγματα ἐρωτικῶν σχέσεων, οἵτινες συνήφθησαν φλογερώτατα ἀλλ' ἐν τούτοις ἐψυχράνθησαν τάχιστα καὶ τελείως. Ἐὰν ὁ ποιητὴς ἐπιμένῃ νὰ μᾶς λέγῃ, ὅτι «δὲν ἦτο ἀληθὴς ἔρως ἐκεῖνος!», πρέπει νὰ μᾶς καθορίσῃ τότε, πῶς ἐννοεῖ τὸν πραγματικὸν ἔρωτα, πῶς τὸν διακρίνει ἀπὸ τὸν ἔρωτα, ὅστις δὲν εἶνε τοιοῦτος, ἀφοῦ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γενέσεώς του καὶ κατὰ τὴν βραχείαν ἄλλως τε διάρκειαν τῆς ἀνθήσεώς του ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἄλλον ἔρωτα, τὸν πραγματικόν, ὅπως μίαν σταγῶν ὕδατος πρὸς ἄλλην· εἰς ὅσους συλλαμβάνει, προκαλεῖ τὰς αὐτὰς συγκιήσεις, τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὰς αὐτὰς πράξεις, παρουσιάζεται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας θερμῶν ἢ χειρονομιῶν ἐξάψεως καὶ ἀπελπισίας, τρυφερότητος καὶ ζηλοτυπίας. Βεβαίως ὑπάρχουν περιπτώσεις τινες ἔρωτος, καθ' ἃς οὗτος παύει συγχρόνως μετὰ τῆς ζωῆς. Αὐστηρὸς τις κριτικὸς θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς περιπτώσεις, εἰς τὴν τοιαύτην διάρκειαν τοῦ ἔρωτος, συνέτρεξαν πιθανῶς συνθήκαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐνοϊκαί, ἤτοι ἡ δύναμις τῶν ἔξεων, ἡ ἔλλειψις ἀνησυχιῶν καὶ πειρασμῶν, τέλος πάντων ἐπιδράσεις ἀνεξάρτητοι τῆς θελήσεως τῶν δύο ἀτόμων. Ἐν τούτοις τὰς περιπτώσεις τούτας, καθ' ἃς ἡ ἰσόβιος μονογαμία εἶνε κατάστασις ἀληθῶς φυσικῇ καὶ δικαιολογημένῃ, βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ, διότι ἡ ὁρατὴ ἐξωτερικὴ ἁρμονία δὲν παύει ποτὲ νὰ εἶνε ἡ πραγματικὴ ἔκφρασις τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων. Αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται πάντοτε ἀπνευτώνται, ἀλλ' εἶνε σπανιώταται—καθὼς καὶ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ τὸ ἀνομολογοῦσιν. Ἀλλὰ τί ὀφείλουσι νὰ πράξωσιν ἀναρίθμητα ζεύγη, τὰ ὅποια νομίζοντα κατ' ἀρχὰς ὅτι ἀγαπῶνται σοβαρῶς, βεβαιοῦνται μετὰ τινος μηνῶς ἢ μετὰ τινος ἔτη, ὅτι εἶχον ἀπατηθῇ; Πρέπει νὰ σπεύσωσιν νὰ ἐνωθοῦν ἰσοβίως! Ἄλλ' ἐντὸς ὀλίγου θὰ παύσωσιν ν' ἀγαπῶνται καὶ ἡ ἔνωσις των θὰ εἶνε τόσον ἀνυπόφορος, ὅσον καὶ ἐὰν ἐξ ἀρχῆς συνεδέοντο ἀνευ ἀμοιβαίου ἔρωτος. Ἡ δὲν ὀφείλουσι νὰ συζευχθοῦν, ἐὰν δὲν ἔχουν ἀκράδαντον πεποιθήσιν ὅτι ὁ ἔρως των θὰ διαρκέσῃ μέχρι θανά-

του; Αὐτὸ θὰ ἦτο δυσκολώτατον· ὁ πραγματικὸς χαρακτήρ τοῦ αἰσθήματος δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ παρὰ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου· οἱ ἐρασταὶ πρέπει νὰ περιμένουν μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου των, διὰ νὰ εἴπουν μετὰ βεβαιότητος· «ὁ ἔρως μας ὑπῆρξε τῷ ὄντι ἀληθὴς, διαρκέσας καθ' ὅλην μας τὴν ζωὴν, δυνάμεθα δὲ τώρα, ἐν πλήρει πεποιθήσει νὰ... ἐνταφιασθῶμεν ὁμοῦ». Ἐὰν ἦτο ἀπαραίτητος ὁρος τοῦ γάμου· τοιαύτη ἀπόδειξις, τόσον στερεὰ καὶ δύσκολος, ἡ ἀνθρωπότης θὰ ὤφειλεν ἀτλούστατα νὰ παραιτηθῇ ὀριστικῶς τοῦ γάμου. Εἶνε εὐτύχημα διὰ τὸν Ρωμαῖον καὶ τὴν Ἰουλιέτταν, διότι ἀπέθανον νέοι. Ἐὰν ἡ τραγωδία δὲν ἐτελείωνεν εἰς τὴν 5ην πράξιν, δὲν εἴμιχι βέδχιος ἐὰν δὲν θὰ ἠκούομεν νὰ γίνεται λόγος μετ' ὀλίγον χρόνον περὶ σκηνηῶν καὶ φιλονεικιῶν μεταξὺ τοῦ χριτωμένου νεαροῦ ζεύγους, θὰ ἐφοδοῦμεν μάλιστα μήπως μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν ὁ Ρωμαῖος ἀπέκτα ἐρωμένην, ἡ δὲ Ἰουλιέττα μήπως ἐπαρηγορεῖτο διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην εἰς τὰς ἀγκάλας βερονάζου τινος εὐπατρίδου. Θὰ ἦτο φρικτὴ μίαν δίκην περὶ διαζυγίου· ἐπίλογος τῆς σκηνης τοῦ ἐξώστου! Προχωρῶ μάλιστα ἀκόμη περισσότερο· ὅτι ἀσφαλῶς θὰ συνέδαινεν ὅ,τι εἶπαν, ἐπειδὴ ὁ Ρωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλιέττα, ὅπως τοῦς ἐγνωρίσαμεν ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ, ἦσαν νεώτατοι, πλήρεις παθῶν καὶ συγκινήσεων, καὶ δὲν ἐσκέπτοντο μὲ πολλὴν κρίσιν, ἦσαν δὲ καὶ πολὺ εὐμετάβολοι· τὸ διαζύγιον θὰ ἐπήρχετο βεβχιότερον, διότι ὁ ἔρως, ὅστις γεννᾶται εἰς ἕνα χορὸν ἐπὶ τῇ θέᾳ ὥραλου τινος προσώπου, δὲν ἐπιζῆσιν συνήθως, ὡς γνωρίζομεν πάντες, πολλὰς νύκτας, εἰς τὴν αὐγὴν τῶν ὀπείων νομίζει τις ὅτι ἀκούει τὴν «κηδόνα καὶ οὐχὶ τὸν κορυδαλόν». Ἄλλ' ἔνεκα τούτου ὁ Ρωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλιέττα ἠγαπῶντο ὀλιγώτερον; τίς θὰ ἐτόλμα νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ; Ὄφειλον λοιπὸν νὰ μὴ ὑπανδρευθοῦν; Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο θανάσιμον ἁμάρτημα, ὅπερ ἔποψιν τόσον ἠθικὴν ὅσον καὶ ποιητικὴν. Ἐὰν μολαταῦτα ὁ γάμος των ἀπετύγχανε, δὲν θὰ ἦτο τοῦτο ἀπόδειξις κατὰ τοῦ ἔρωτός των ἀλλ' ἐναντίον τοῦ λόγου τῆς ὑπάρξεως τοῦ γάμου ὑπὸ ἔποψιν ἀνθρωπολογικῆν.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ἐπὶ δέκα χιλιάδων ζευγῶν, μόλις ὑπάρχει ἓν, καθ' ὃ ἀνὴρ καὶ γυνή ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως καὶ ἀποκλειστικῶς καθ' ὅλον τὸν βίον των. Ἀλλὰ ὑπάρχουν βεβαίως καὶ ἑννέα χιλιάδες ἐννεακόσια ἐνενήκοντα ἑννέα ζεύγη, ὧν τὰ μέλη εἰς τινὰ στιγμήν, ἠσθάνθησαν ζωηρὸν ἀμοιβαίον ἔρωτα καὶ ἐπιθυμίαν νὰ ἐνωθοῦν, ὅτι θὰ ἦσαν εὐτυχῆ, ἐὰν τὸ κατώρθωναν καὶ δυστυχῆ ἐὰν δὲν τὸ ἐπετύγχανον· ἀλλὰ μετὰ χρονικὸν τι διάστημα, μακρὸν ἢ βραχὺ ἀναλόγως, ἐφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ τρέφουν αἰσθήματα ὅπως διάφορα, καὶ σχεδὸν ἀντίθετα τῶν ἀρχικῶν πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς θερμῆς των συμπαθείας. Τὰ ζεύγη ταῦτα δικαιούνται νὰ συζευχθοῦν; Βεβαίως. Ἡ ἔνωσις των μάλιστα θὰ ἦτο πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ εἴδους. Ἀλλ' ἡ ἰσθμὸς μονογαμία καὶ συνεβιάζετο μὲ τὴν εὐτυχίαν των; Οὐδαίς θὰ ἐτόλμα νὰ τὸ βεβαιώσῃ.

Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε ζῷον μονογαμικόν, ὅλα δὲ τὰ καθεστηκότα συστήματα τὰ βασιζόμενα ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς μονογαμίας εἶνε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἔδωχλῆρά εἰς αὐτήν. Αἱ ἐκ παραδόσεως ἰδέαι βεβαίως ἐρριζωμέναι, ὡς μεταδιδόμεναι ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, οὐδὲν ἀντιλέγουσιν κατὰ τοῦ γεγονότος τούτου. Ἐντείνετε τὴν ἀκοήν. σας καὶ ἀκροασθῆτε προσεκτικῶς τὰς μᾶλλον ἀποκρούφους φωνὰς τῆς καρδίας τῶν ἐρώντων· τὸ ἀγαπώμενον πρόσωπον πληροῖ πράγματι τελείως τὴν καρδίαν τοῦ ἐρώντος, ὥστε νὰ μὴ ὑπολείπεται οὐδεμίαν θέσιν δι' ἐπιθυμίαν ἢ ἀπλὴν προσοχὴν πρὸς ἄλλο πρόσωπον; Δὲν τὸ παραδέχομαι. Πᾶς εἰλικρινῆς ἄνθρωπος θὰ ὁμολογήτῃ ὅτι ἀνὴρ καὶ γυνή καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν παροξυσμὸν προσφάτου ἔρωτος, φυλάττουσιν ἐν τῇ ψυχῇ των γωνίαν τινὰ σκοτεινὴν καὶ ἀδιαπέραστον, ὅπου δὲν εἰσδύουσι αἱ ἀκτῖνες τοῦ στιγμιαίου πάθους καὶ ὅπου κρύπτονται τὰ σπέρματα ἄλλων συμπαθειῶν καὶ ἄλλων πόθων. Ἀπὸ ἐντιμότητα βεβαίως συγκρατοῦν ἐπιμελῶς τὰ σπέρματα ταῦτα, εἰς ὃ δὲν ἐπιτρέπουν ν' ἀναπτυχθοῦν ἀμέσως, μολονότι ἔχουν τὴν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς των καὶ αἰσθάνονται ὅτι τὰ σπέρματα ταῦτα θ'

ἀπέκτων ἰκμάδα, ἐὰν δὲν ἠμποδίζετο ἡ ἐξάνθησις των. Ὅσον ἐκπληκτικὸν καὶ ἂν φανῆ, ἐγὼ ὀφείλω νὰ βεβαιώσω ὅτι δύναται τις ν' ἀγαπᾷ συγχρόνως πολλὰ πρόσωπα μετὰ τῆς αὐτῆς σχεδὸν τρυφερότητος, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ ψευσθῆ, ἐὰν βεβαιώσῃ ἕκαστον τῶν προσώπων τούτων περὶ τοῦ κατέχοντος αὐτὸν πάθους, διότι ἔσον ἐρωτευμένος καὶ ἂν εἶνε πρὸς ἓν πρόσωπον, τοῦτο δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ εἶνε ἐπιδεκτικὸς τῆς ἐπιδράσεως ὁλοκλήρου τοῦ φύλου. Ὁ ἀνὴρ καθὼς καὶ ἡ γυνή, ὅσον ἐρωτευμένοι καὶ τιμιοὶ καὶ ἂν εἶνε, αἰσθάνονται πάντοτε τὴν φυσικὴν ἑλξιν πρὸς τὸ ἀντίθετον φύλον, καὶ δὲν ἀπαιτοῦνται εἰμὴ εὐνοῦκαὶ ὀπωσδήποτε περιστάσεις ὅπως ἡ σαγκόσμιος αὕτη ἑλξίς ἀπολεῖ ἢ ἀφετηρία νέας συμπαθείας πρὸς ὄρισμένον ἄτομον, καθὼς ὁ πρῶτος ἔρωτος των δὲν ἦτο βεβαίως εἰμὴ ἢ συγκέντρωσις τῆς γενικῆς κλίσεως πρὸς τὸ ἕτερον φύλον, εἰς ἓν ὄρισμένον πρόσωπον, συνήθως τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον παρουσιάσθῃ εὐκαιρία νὰ γνωρίσῃ τις καλῶς.

Πρέπει νὰ ἐπαναλάβω ὅτι καὶ πάλιν ἔχω ὅπ' ὄψιν μου ἄνδρας ἄγιους καὶ γυναῖκας. ἄθώας, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ εἶνε κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ των, Δὲν ἐννοῶ τὰς γυναῖκας, αἱ ὅποιοι ἐγεννήθησαν μὲ διαθέσεις νὰ γίνουσι εταῖραι οὔτε ταῦς ἄνδρας οἵτινες ἦλθον εἰς τὸν κόσμον ταῦτον διὰ νὰ καταντήσουσι ἐκλυτοὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶνε πολὺ μεγαλύτερος ἐκείνου ὃν παραδέχεται ἡ κοινὴ δικαιοσύνη ἠθικῆ. Ἀπόλυτος πῖστις δὲν εἶνε ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὔτε φυσιολογικῆ ἀνάγκη τοῦ ἔρωτος, ἐὰν δὲ τὴν ἀπαιτῆ τις, τὴν ἀπαιτεῖ ἕνεκα ἐγωῖσμοῦ. Τὸ ἄτομον θέλει νὰ κυριαρχῆ μόνον ἐπὶ τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου, νὰ τὸ ἀπασχολῆ τελείως, νὰ τὸ ἀπολαύῃ ὡσαύτως, ν' ἀνεύρῃ ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν του εἰκόνα, διότι τοῦτο εἶνε ἡ μεγαλυτέρα ἀπόλαυσις τοῦ ἐγωῖσμοῦ. Καθὼς αἰσθάνεται τις ἰδιαιτέρως τὴν δυνάμιν του, δταν νικᾷ τὸν ἀντίπαλόν του εἰς τὴν ἐλευθέραν πάλην ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα, οὕτως αἰσθάνεται μετὰ μείζονος ἐντάσεως καὶ ἠδονῆς τὴν ἀτομικότητά του, δταν ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ μόνος ἀπόλυτος κάτοχος ἄλλου τινος προσώπου. Ἡ ἀπαιτήσις λοιπὸν τῆς πῖστεως

οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπαίτησις τῆς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύσεως τῶν ὀρίων τῆς ἐπιδράσεως ἑνὸς ἀτόμου ἐπὶ τινος ἄλλου, ὀρίων τῆς στενότητος τῶν ὀρίων ἢ ζηλοτυπία εἶνε τὸ ὀδυνηρὸν συναίσθημα. Δύναται τις ἐπομένως νὰ εἶνε ζηλότυπος χωρὶς ν' ἀγαπᾷ ποσῶς, καθὼς εἶνε δυνατόν νὰ ποθῇ ὅπως νικήσῃ ἕνα ἀντίπαλόν του, διὰ τῆς ἐπιδεξιότητός του καὶ τῆς δυνάμεώς του, χωρὶς νὰ τὸν μισῇ. Καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται περὶ τῆς ματαιοδοξίας τοῦ ἀτόμου ὅπως αἰσθανθῇ ἑαυτὸ ἰσχυρότερον· εἶνε ζήτημα ψυχικῆς ὑπεροχῆς καὶ γυμναστικῆς· ἀπαιτοῦσι δὲ τὴν πίστιν, χωρὶς νὰ θεωρήσουν ὡς ἐκ τούτου ἑαυτοὺς ὑποχρεωμένους εἰς ἀμοιβαιότητα. Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς ἀμοιβαιότητος εἶνε ἢ πειστικωτέρα ἀπόδειξις τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ ἢ ἢ πίστις δὲν ζητεῖται διὰ τὸν φυσικὸν σκοπὸν τοῦ ἔρωτος, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀναπαραγωγῆς, ἀλλ' ὅτι εἶνε μία συνθήκη τεχνητῶς παραχθεῖσα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, προῖόν τῆς φιλοτιμίας, τῆς ματαιοδοξίας καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ὀργανικῆς ἀνάγκης, θὰ ἐθεώρουν τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς καθήκον τόσον ἀπαραβίαστον, ὅσον καὶ τὴν τῆς γυναικός· ἀλλ' ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ἀξιώσεως καθαρῶ· ἐγωῖστικῆς, ὁ ἐγωῖσμός τοῦ ἰσχυροτέρου ἐνίκησε τὸν ἐγωῖσμόν τοῦ ἀσθενεστεροῦ, ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἡθῶν· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ εἶνε ἰσχυρότερος, ἐδημιούργησε τοὺς νόμους, τὰ ἡθῆ, τὰ πάντα, πλεονεκτικὰ μὲν δι' ἑαυτὸν, μειονεκτικὰ δὲ διὰ τὴν γυναῖκα. Ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς γυναικὸς ἀκόλυτον πίστιν, ἀλλὰ δὲν ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα ν' ἀξιῶσῃ καὶ ἐκείνη τὸ αὐτό. Ἐὰν ἡ γυνὴ λησμονῇ πρὸς στιγμὴν τὴν πίστιν τῆς, διαπράττει σφάλμα βεβύ, τοῦ ὀρίου ἢ μᾶλλον ἐπεικῆς τιμωρία εἶνε ἡ γενικὴ περιφρόνησις· ἐὰν ὁ ἀνὴρ δειχθῇ ἀπιστος, διαπράττει ἀπλῶς ἕνα χαριτωμένον παραπάτημα, τὸ ὀρίον ὁ νόμος δὲν τιμωρεῖ, διὰ τὸ ὀρίον ὁ κόσμος γελᾷ κρυφίως καὶ μετὰ συμπαθείας, ἢ δὲ γυνὴ τὸ συγχαρῆ μετὰ δακρύων καὶ φιλημάτων, ὑποτιθεμένου ὅτι τὸ λαμβάνει ὑπὸ σοβαρὰν ἐποψίν. Ἡ ἀδικία αὕτη τῶν δύο μέτρων καὶ σταθμῶν ἀξάνει κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον πρέπει νὰ

λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀμαρτάνουσα γυνὴ εἶνε πάντοτε παθητική, ὑποκύπτουσα εἰς τὸν πειρασμὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς δυνάμεως ἰσχυροτέρας τῆς ἀντιστάσεώς τῆς, ἐνῶ ὁ ἀνὴρ, ὅταν ἀμαρτάνῃ, ὀρᾷ ἐνεργητικῶς· τὸ πράττει διότι θέλει νὰ τὸ πράξῃ. Ἰωσήφ δὲν ἐμφανίζονται πολλοὶ ἐκτὸς τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ αἱ κυριαὶ Πετεφρῆ εἶνε πολὺ σπάνιαι. Ὁ ἀνὴρ ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ σφάλματος, τὸ ζητεῖ ἐκυσίως καὶ τὸ διαπράττει ἐκ προμελέτης ἀναπτύσεων ὅλας τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπερνικῶν τὴν προβαλλομένην ἀντίστασιν.

Εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁ ἀνδρικός ἐγωῖσμός ἐξικνεῖται εἰς τὸ μέγιστον αὐτοῦ ὄριον ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐκεῖ τόσον ἀπολύτως ἀντιλαμβάνονται τὴν κατοχὴν τῆς γυναικός, αὐξάνουσι τόσον πολὺ τὴν ἀπαίτησιν περὶ πίστεως, ὥστε ἀναγκάζουσι τὴν χήραν καὶ τὴν μνηστῆν ἀκόμη, ν' ἀκολουθήσουν εἰς τὴν πυρὰν τὸν ἀποθανόντα σύζυγον ἢ μνηστῆρα, ὁ στερούμενος ὅμως τῆς γυναικός του, ἀνὴρ δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ τίλλῃ οὐδὲ τρίχα τῆς κεφαλῆς του δύναται δὲ ὑπὸ τὰς γενικὰς ἐπιδοκιμασίας, νὰ μεταβῇ κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς ἐπικηδείου τελετῆς εἰς νέαν γαμήλιον κλίην. Ἐν Εὐρώπῃ, ὁ ἀνδρικός ἐγωῖσμός δὲν περιεβλήθη τόσον ἀπαισίας μορφᾶς· μόνον δὲ αἰσθηματικοὶ τινες καὶ ὑστερικοὶ ποιηταὶ ἐφθασαν νὰ διακηρύξουν τὴν μετὰ θάνατον πίστιν ἐπιζῶσαν τοῦ προσφιλοῦς προσώπου καὶ μᾶς παρουσιάζουσι ἐρωτευμένους καταδικάζοντας ἑαυτοὺς εἰς αἰώνιον πένθος καὶ αἰώνιαν ἐγκράτειαν, διότι δὲν ἐνυμφεύθησαν τὴν λατρευτὴν ὑπαρξίν ἢ διότι ἡ λατρευτὴ των ἀπέθανεν. Τοῦλάχιστον οἱ ὄνειραπόλοι εὗτοι εἶχον τὴν φρόνησιν ν' ἀπαιτήσουν τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις παρ' ἀμφοτέρων τῶν μελῶν τοῦ ζεύγους. Ἐν πάσῃ ὁμοίως περιπτώσει, οἱ νοήμονες ἀναγνώσταί των ἐν πιστεύουσι εἰς αὐτὰς τὰς φαντασίας καὶ, ἂν τὰς ἐκλάβουν ὡς ἀπομιμήσεις ἐκ τῆς πραγματικότητος, θεωροῦν τὰ ὄντα ταῦτα ὡς νοσηρὰ καὶ ἐκφυλὰ, παριστάοντα τὴν παθολογικὴν κατάστασιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματός των ὡς ποιητικὴν ἀρετὴν. Τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθιμα παραδέχονται θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ὅτι ὁ ἔρος δύναται

νά παύση, ότι δύναται τις ν' ἀγαπήνη πολλάκις καὶ ὅτι ἡ πίστις δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπιζῇ τοῦ ἔρωτος· δέχονται δηλαδή ἀπολύτως ὅτι μία χήρα δύναται νὰ ὑπανδρευθῇ καὶ πάλιν. Ἐάν ἡ γυνὴ ἦτο ἰσχυροτέρα τοῦ ἀνδρός, αἱ ἰδέαι μας περὶ τῆς πίστεως θὰ ἦσαν ἐντελῶς διάφοροι. Ἡ ἐλαφρότης τῆς γυναικὸς θὰ ἐθεωρεῖτο ἀξιολάτρευτος ἀδυναμία μὲ μίαν εὐχάριστον ὄψιν, ἐνῶ ἡ ἀπιστία τοῦ ἀνδρός θὰ εἶχε κεφαλαιώδη σπουδαιότητα. Θὰ ἀπῆλθον παρὰ τοῦ ἀνδρός μετὰ τὸν γάμον, καὶ ἰδίως πρὸ τοῦ γάμου, τὴν ἀπόλυτον ἀγνότητα, τὴν ὁποίαν ἀπαιτοῦν σήμερον παρὰ τῆς γυναικὸς. Ὁ Δὸν Ζουάν θὰ ἐλέγετο Δόνα Ζουάνα καὶ θὰ ἐχύναμεν πύρινα δάκρυα ἐπὶ τοῦ πτωχοῦ ἐκείνου καὶ ἀθώου Ὁθέλλου, τὸν ὅποιον ἡ Μαύρη Δεσδοχιμόνα θὰ ἐστραγγάλιζεν ἐν τῇ ἀγρίᾳ τῆς ζηλοτυπίας.

Δὲν παραγνωρίζω βεβαίως τὰς μεγίστας δυσχερείας, τὰς ὁποίας συναντᾷ τις, ἵνα καταστήσῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν φυσικὴν διάρκειαν τοῦ ἔρωτος ἀνεξάρτητον τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν σημερινῶν ἐθίμων. Ἐάν ἀποβλέψῃ εἰς τὰ ἀνώτερα ζῶα, πείθεται εὐκόλως ὅτι παρ' αὐτοῖς τὸ αἰσθημα τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ διαρκεῖ ὅσον καὶ ὁ ὄργασμός, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει, δὲν παρατείνεται εἰμὴ μέχρι τέλους τοῦ διαστήματος, τὸ ὅποιον δύναται παρ' αὐτοῖς νὰ κληθῇ μὴν τοῦ μέλιτος· τέλος, ὅτι ἡ συζυγικὴ πίστις, ἣτις ἀπαντᾷται εἰς τινὰ μόνον εἶδη, δὲν ἐπιζῇ τῆς γεννήσεως τοῦ τέκνου. Ὅσον ματαίως καὶ ἀν ἐπαρθῇ τὸ ἀνθρώπινον ἡμῶν γόητρον, ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναλογιῶν πρὸς τὸ ζωϊκὸν βασιλείον, ὅπερ διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ ἄνθρωποι ζωτικῶν νόμων, δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν τὰς ἀνθρωπίνας ἕξεις, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἐάν αἱ ἀναλογίαι αὗται εἶνε φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι ἢ τεχνηταὶ καὶ αὐθαίρετοι. Ἡ παραβολὴ αὕτη μᾶς φέρει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἔρως μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ καταπαύει, ὅπως καταπραῦνεται ἡ πείνα, ὅταν φάγῃ τις, καὶ ὅτι ἡ γέννησις τοῦ βρέφους κλείει ὀριστικῶς διὰ τὴν γυναῖκα μίαν σκηνὴν τῆς ἐρωτικῆς τῆς ζωῆς. Δύναται νὰ ἐπακολουθήσῃ ἄλλη μὲ νέαν ἐρωτικὸν διάκοσμον. Ἐάν τοῦτο,

κατὰ τὸ φαινόμενον, εἶνε ἀληθές καὶ φυσικόν, προκειμένου περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἔρωτος, ἡ διαρκὴς μονογαμία δὲν θὰ ἔχῃ οὐδεμίαν ὀργανικὴν δικαιολογίαν· καὶ θὰ ὀφείλῃ εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις, μετὰ τὸν μὴνα τοῦ μέλιτος, ἢ, τὸ πολὺ, μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ νεογνοῦ, ν' ἀποθῇ ἔνωσις περιττὴ, ἐν ψεῦδος, καὶ νὰ προκαλῇ συγκρούσεις μεταξὺ τῆς ἐρωτικῆς κλίσεως καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ γάμος κατ' ἀρχὰς εἶχε συναφθῇ ἐξ ἔρωτος.

Ἀναμφιβόλως, πληθὺς ἐπιχειρημάτων ἀντιτάσσεται κατὰ τοιαύτης ἀποδείξεως, ἧς τὸ λογικὸν συμπέρασμα δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο παρὰ ἡ κατάργησις τοῦ γάμου καὶ ἡ ἐτάνοδος εἰς τὴν ἐλευθερίαν σύζευξιν, καθὼς συμβαίνει εἰς τὰ ζῷα. Ἴδου τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων. Δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος, λόγῳ τοῦ φυσικοῦ τοῦ ἐνστικτοῦ, νὰ εἶνε πολύγαμος καὶ νὰ θέλῃ νὰ συνάπτῃ ἐρωτικὰς σχέσεις μὲ πλείονα τοῦ ἑνὸς ἄτομα τοῦ ἀντιθέτου φύσικου· ἔχει ὁμοῦς ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλα ἐνστικτα, ἀκριδῶς δ' ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ προσπάθεια τοῦ πολιτισμοῦ νὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον πῶς θὰ δύναται νὰ πολεμῇ καὶ νὰ κατανικᾷ τὰ ἐνστικτά του, ὅταν τὰ νομίζῃ βλαβερὰ. Ἀτυχῶς τὸ ἐπιχειρημα τοῦτο δὲν πείθει, διότι πρέπει πρῶτον ν' ἀποδειχθῇ ἐάν τὸ πολυγαμικὸν ἐνστικτον θὰ ἔδραπε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος· μόνον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ ἐδικαιούετο ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸ θεωρήσῃ ἐπιβλαβές. Κατόπιν πρέπει νὰ δειχθῇ ἐάν ὁ πολιτισμός, ὅστις ἐπέτυχεν νὰ δαμάσῃ τὰ λοιπὰ ἐνστικτα, κατάρθωσεν ποτὲ νὰ καταπνίξῃ τὸ πολυγαμικὸν ἐνστικτον, μολονότι ἡ Ἐκκλησία τὸ ἠπέλιθεν διὰ τῶν βασάνων τῆς Κολάσεως καὶ ὁ νόμος μετὰ τῆς ἠθικῆς διὰ τῆς καταδίκης. Εἰς τὰς πεπολιτισμένους χώρας, ὁ ἀνὴρ ζῇ πολυγαμικῶς, εἰς πείσμα τῆς νομίμου μονογαμίας. Ἐπὶ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν εἶνε ζήτημα ἀνθὰ εὑρεθῇ εἰς ὅστις θὰ δύναται νὰ ὀρκισθῇ, ἐν τῇ ἐπιθανατίᾳ κλίνῃ του, ὅτι καθ' ἑλπὴν του τὴν ζωὴν δὲν ἐγνώρισεν πλείονας τῆς μίας γυναικὸς· ἐάν ἡ ἀρχὴ τῆς μονογαμίας ἀκολουθεῖται αὐστηρότερον ὑπὸ τῆς γυναικὸς, τοῦτο δὲν σημαίνει πάντοτε ὅτι καὶ αὕτη δὲν αἰσθάνεται τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν παρῶθῃ, ἀλλ' ὅτι οἱ φύλακες

τῆς ἐπισήμου ἠθικῆς ἐπιβλέπουσιν πολὺ προσεκτικώτερον τὰς γυναῖκας καὶ τιμωροὺν πολὺ αὐστηρότερον τὰς ἐπαναστάσεις των παρὰ τὰς τῶν ἀνδρῶν. Ἐνστικτικὸν τόσον ἐπιμόνως καὶ τόσον ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰ ἔθιμα ἀνθιστάμενον δεῖται νὰ ἔχη θεμέλιον πολὺ βαθύτερον τῶν ἄλλων ἐνστικτικῶν, τῶν ὁποίων ὁ πολιτισμὸς κατῴρθωσε νὰ κυριαρχήσῃ.

Ἴδού ἕτερον ἐπιχείρημα μελίζονος βαρύτητος. Ὁ ἀνθρώπινος ἔρως, ὅστις κατ' οὐσίαν δὲν εἶνε ἄλλο τι, εἰμὴ ὁ πόθος τῆς ἀποκτήσεως ἐνὸς ὠρισμένου προσώπου τοῦ ἀντιθέτου φύλου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπαραγωγῆς, εἶνε μολαταῦτα καὶ κατὰ περισσότερον: εἶνε καὶ μίαν χαρὰ, ἣν αἰσθάνεται τὸ ἠθικὸν μέρος τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου: εἶνε ὡσαύτως καὶ μίαν φίλιαν. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ ἔρωτος ἐπιζῆ τοῦ φυσιολογικοῦ στοιχείου. Βεβαίως ἐκεῖνο τὸ ὅποιον αἰσθάνεται τις διὰ τὸ ἀγαπώμενον πλάσμα μετὰ τὴν ἀπόκτησιν δὲν εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἠσθάνετο πρότερον. Εἶνε ὅμως πάντοτε κατὰ τι ἰσχυρὸν καὶ ὑψηλόν, δυνάμενον νὰ δημιουργήσῃ τὸν πόθον καὶ μάλιστα τὴν ἀνάγκην μιᾶς ἰσοβίου συμβιώσεως ἀπαιτουμένης οὐχὶ ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου, δηλαδή τῆς ἀναπαραγωγῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἣν ἔχει αἰτιόμον τι ἀνωτέρας μορφώσεως, ὅπως συναναστρέφεται μετ' ἄλλου αἰτιόμου ὁμοειδούς μορφώσεως. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πιστοτάτῃ ψυχῇ, ὅσον ἰσχυρὸν καὶ ἀνὴν ἦτο τὸ αἰσθημα ἐν τῇ ἀρχῇ του, ὁ ἔρως ὑφίσταται μετὰ τὸν μῆνα τοῦ μέλιτος ἢ τὸ πρῶτον τέκνον, τὴν μεταβολὴν ἐκείνην, ἐν ἣ ὁὐδεὶς μὲν αἰσθάνεται ὅτι αἱ ἀλύσεις τοῦ γάμου τὸν βιβρῶνουν ἀκόμη, ἀλλ' ἣτις δὲν εἶνε, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, προφυλακτικὸν ἀπολύτως ἀσφαλὲς κατὰ τῆς ἐμφανίσεως ἐνὸς νέου αἰσθηματος.

Καὶ ἄλλαι ἐπίσης περιπτώσεις διευκολύνουν τὴν θέλησιν εἰς τὴν πάλιν κατὰ τῶν πολυγαμικῶν ἐνστικτικῶν. Ἐὰν ἡ συμβίωσις δύο αἰτιόμων τὰ ὅποια ἠγαπήθησαν πρὸς στιγμὴν καὶ ἀπέδειξαν ἐκ τούτου ὅτι ἔχουν ἁρμονικὰς διαθέσεις μεταξύ των, εἰάν, λέγω, ἡ συμβίωσις αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἡ ζωὴ αὕτη ἀποβαίνει ἕξις διευκολύνουσα σπουδαίως τὴν οὐζυγικὴν πίστιν. Μετὰ

τινα χρόνον ἴσως νὰ μὴ αἰσθάνωνται πλέον οὔτε τὸν ἐλάχιστον ἔρωτα πρὸς ἀλλήλους, οὔτε μάλιστα τὴν ἐλάχιστην φιλίαν, ἡ κοινότης ὅμως θὰ ὑφίσταται καὶ θὰ ὑφίσταται στερεὰ μάλιστα. Καθὼς εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀπολιθώσεως, ὅλα τὰ πρωτογενῆ στοιχεῖα μιᾶς ρίζης δένδρου, παραδείγματος χάριν, ἐξαφανίζονται βαθμηδὸν καὶ ἀντικαθίστανται ὑπὸ λιθωδῶν οὐσιῶν, αἵτινες ὑπεισέρχονται εἰς τὴν θέσιν τῶν ὀργανικῶν μορίων, μέχρις ὅτου δὲν μένει πλέον τίποτε φυτικόν, ἐκτὸς τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῆς ρίζης, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῶν αἰσθημάτων ταύτων ἡ συνήθεια ὑπόλως ἀντικαθίσταται, μόνον πρὸς μόνον, τὸν ἐκλείποντα ἔρωτα, καὶ, ὅταν αὐτὸς ἐξαφανίζετα ἐντελῶς, ἡ μορφή τοῦ ζωτικοῦ δεσμοῦ τῶν δύο αἰτιόμων ὑφίσταται. Ἡ μορφή αὕτη τοῦ δεσμοῦ τῶν δύο αἰτιόμων μολονότι ἄσχημος καὶ ψυχρά, δύναται τοῦλάχιστον νὰ ἀνθῆξῃ καὶ νὰ διατηρηθῇ.

Τὰ ἐκ τοῦ γάμου γεννηθέντα τέκνα γεννῶσι νέαν τρυφερὰν ἀγάπην μεταξύ τῶν γονέων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παιδίων αὐξάνει νέος ἔρως ὅστις συνένωει καὶ συνδέει ἐκ νέου τοὺς γονεῖς, ὅπως ἂν ἀναρριχώμενον φυτὸν περιπτύσσεται διὰ τῶν μακρῶν του κλώνων δύο δένδρα, τὰ συνδέει καὶ τὰ καλύπτει διὰ δροσεροῦ φυλλώματος καὶ ἀνθέων, καὶ ὅταν ἀκόμη ταῦτα ἴστανται ξηρὰ καὶ μαραμμένα. Ἐκτὸς τούτου, προϊούσης τῆς ἡλικίας καὶ διαρκούντος τοῦ γάμου, τὸ γεννητικὸν ἐνστικτικὸν ἐξασθενεῖ ἐνεκα λόγων φυσικῶν, εἰάν δὲ τὰ σπέρματα τῶν ἐρωτικῶν κλίσεων δὲν ἀποθάνουν καὶ δὲν ἐκλείψουν, δύνανται ὅμως ἡ θέλησις καὶ ἡ κρίσις νὰ κατευνάσσουν τὴν ἀνάπτυξιν των εὐκολώτερον καθ' ὅσον παρέρχονται τὰ ἔτη. Τέλος, μετὰ τὴν αὐγὴν ἐνὸς ἔρωτος ἀπομένει καθ' ὅλην τὴν ζωὴν γλυκεῖα καὶ βαθειὰ τις ἀνάμνησις διαθέτουσα ἡμᾶς εὐγνωμόνως πρὸς τὸ ἀγαπηθὲν πρόσωπον καὶ συνδέουσα ἡμᾶς ζωηρότερον μετ' αὐτοῦ. Δι' ὅλους τοὺς λόγους τούτους δύνατον νὰ εἶνε εὐάριστος γενικῶς σύζευξις τῶν ἀνθρώπων ἢ ἰσόβιος μονογαμία καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ φυσικαὶ καὶ ἠθι-

καὶ αὐτοῦ διαθέσεις ἤθελον ὠθήσει αὐτὰς εἰς πολλαπλὰς σχέσεις ταῦτοχρόνως ἢ διαδοχικὰς.

Ἄλλ' ὑπάρχουν πάντοτε πολλὰ περιπτώσεις, καθ' ἃς οὐδὲν δύναται νὰ προφυλάξῃ τὸ ἄτομον ἀπὸ νέον αἰσθημα, οὔτε ἡ φιλία ἢ τις συνοδεύει τὸν ἔρωτα οὔτε ἡ ἐξ αὐτοῦ γενομένη εὐγνωμοσύνη, οὔτε ἡ ἐξίς, οὔτε ἡ ἡλικία, οὔτε ὁ δι' ἀμφοτέρους δεσμός τῶν τέκνων. Τότε ἡ συζυγικὴ πίστις ἐκλείπει καὶ ἡ δικαιολογία τοῦ γάμου ἐξαφανίζεται. Ἡ κοινωνία παραδεχομένη ὅτι δύναται νὰ συμβῶν ταῦτα καὶ εἰς τὰς πλέον ἀνεπτυγμένας χώρας ἐθέσπισε τὸ διαζύγιον. Ἡ φύσις ὅμως διὰ τούτου δὲν ἀνέκτησε τὰ δικαιώματά της, ἡ δὲ ὑποκριτικὴ πρόληψις ἐμμένουσα ἀστυρῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μονογαμίας καταδιώκει τοὺς διαζευχθέντας συζύγους καὶ τοὺς ἀτιμάζει καταδιδάξουσα αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν εἶνε ἀπολύτως ἐντιμοί. Δειλοὶ τινες καὶ κάπως ἀσθενεῖς φύσεις φέρονται ἐκ τούτου εἰς τὸ σημεῖον νὰ προτιμοῦν τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, προτιμοῦν ν' ἀπατήσουν τὸν σύζυγον ἢ τὴν σύζυγόν των μᾶλλον ἀντὶ νὰ ἐξηγηθοῦν εὐκρινῶς μετ' αὐτῶν καὶ ἀποφεύγουσαι τὴν τύχην τῶν διαζευγμένων, συμπτύσσονται δειλῶς εἰς μίαν ἔνωσιν μεμολυσμένην ἣτις καθίσταται ἐγκληματικὴ. Ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ συνειθίσῃ νὰ ἐκτιμᾷ εἰς τοὺς διαζευγμένους, χαρακτῆρας γενναίους καὶ εὐκρινεῖς, μὴ συνάπτοντας ἀτιμωτικὸν συμβόλαιον μετὰ τὴν συνείδησίν των καὶ θραύοντας ἀποφασιστικῶς τοὺς τύπους, μόλις οὔτοι παύσουν πλέον νὰ ἔχουν δι' αὐτοὺς σπουδαίαν σημασίαν καὶ μόλις τὰ φυσικὰ των αἰσθήματα ἐξαναστώσι κατ' αὐτῶν. Μόνος ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀντιλήψεως γενικευόμενος θ' ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν τὰ δικαιώματά της, εἰς τὸν γάμον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν υγιείαν, θ' ἀφήρει ἀπὸ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς ἀστασίας τὸ πρόσωπόν τοῦ ἔρωτος καὶ θὰ καθίστα τὴν μοιχείαν ἐγκλημα καθιστώσεως διαπραττόμενόν μόνον ὑπὸ τῶν χυδαιότερων καὶ τῶν κακοηθεστέρων φύσεων.

Ἐσκέφθημεν ἐάν ἡ ἰσόβιος μονογαμία δύναται νὰ εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐάν δὲν εἶνε προωρισμένη

ν' ἀποβῇ μεριμῶς θάττον ἢ βράδυον ἐν ψεῦδοι, ἔστω καὶ ἂν ὁ γάμος συνήφθη τὸ πρῶτον ἐξ ἔρωτος. Ἄλλ' ἀτυχῶς πόσον εὐρισκόμεθα μακρὰν ἀκόμη ἀπὸ τοῦ σημείου νὰ ἐννοήσῃ ἡ κοινωνία τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μελέτης τοῦ θέματος τούτου! Πρὶν ἐπιχειρήσωμεν νὰ λύσωμεν τὸ ὑπέρτατον ἀνθρωπολογικὸν ζήτημα—ἐάν δηλαδὴ ὁ ἀνθρώπος ἀγαπᾷ ἅπαξ καὶ ἐν μόνον πρόσωπον τοῦ ἀντιθέτου φύλου διὰ τὴν ἀσκησίαν τῶν φυσικῶν του ἐνστικτῶν, ὀφείλομεν πρωτίστως νὰ ἐπιτύχωμεν, ὥστε ἕκαστος γάμος νὰ ἔχη ὡς ἀναγκαίαν βίαιον τὸν ἔρωτα καὶ ἕκαστος ἐπίσημος δεσμός, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνώσεως, νὰ βασιίζεται ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης. Ἄλλ' ὁ παρῶν οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας ἀνθίσταται εἰς τοῦτο. Ἐφόσον ὁ ἀνὴρ δὲν εἶνε βέβαιος ὅτι θὰ εὕρισκεν ἐργασίαν καὶ συνεπῶς μίαν εὐχάριστον ἀνεσίαν, πάντοτε θὰ ζητῇ ἐν τῷ γάμῳ τὴν ὀλικὴν του ἀνεξαρτησίαν καὶ, ἐάν δὲν δύναται νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, θὰ προτιμᾷ τὰς εὐτελεῖς ἱκανοποιήσεις, τὰς ὁποίας τοῦ προσφέρει ἡ πορνεία ἢ τὰς φευγαλέας σχέσεις αἰετινές δὲν τοῦ παρέχουσι ποσῶς εὐθύναν ἢ ἐλάχιστας καὶ ἀσημάντους. Ἐνέσφ δὲ ἡ γυνὴ ἀγεται εἰς τὸν γάμον, ὡς πρὸς τὸν μόνον αὐτῆς σκοπὸν, θὰ τὸν δέχεται πάντοτε, χωρὶς νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν ἔρωτα διακινδυνεύουσα νὰ καταστῇ μετ' ὀλίγον δυστυχῆς ἢ νὰ καταστραφῇ ἠθικῶς.

Ἡ τύχη τῆς γυναικὸς ἰδίως, οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον θὰ μεταβληθῇ ὑπὸ τῶν ἐμπειρικῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐκθειάζουν τὴν χειραφέτησιν τῶν γυναικῶν, ὡς φάρμακον τῆς βαρυτάτης τῶν κοινωνικῶν νόσων. Δὲν θὰ ἐμβαθύνω εἰς τὴν κριτικὴν τῆς τολαύτης χειραφετήσεως· θὰ παρατηρήσω μόνον ἐν συντομίᾳ, ὅτι τῶν δύο φύλων εὐρισκομένων ἐν ἴσῃ σχεδὸν μοίρᾳ, ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν θὰ ἐνεφανίζετο ὑπὸ μορφᾶς πολὺ φρικωδεστέρας τῶν σημερινῶν. Ἡ γυνὴ καθισταμένη σοβαρῶς ἢ ἀντίπαλος τοῦ ἀνδρὸς εἰς πολλὰ βιομηχανικὰ ζητήματα, θὰ συντριβῇ ὑπ' αὐτοῦ, ἀνευ οἴκτου ὡς ἀσθενεστέρη. Ὁ ἰσλαμισμὸς εἶνε ἐπινόησις ὀφειλομένη εἰς τὴν εὐζωλίαν καὶ τὴν ἀνεσίαν. Ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ πείρα ἐξαλείφουν τὸ αἰσθημα τοῦτο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις αἱ γυναῖκες

ὀπολοῦν μόνις φαντασθῶσι κοινωνίαν, ἐν τῇ ὁποῖα ἡ γυνὴ ἢ ἀγωνίζεται μετὰ τοῦ ἀνδρὸς διὰ τὸ τεμάχιον τοῦ ἄρτου. Ὁ ἀνὴρ θὰ ὀφείλῃ νὰ ἐκτελῇ τὰς δυσκολωτέρας καὶ τὰς ἀναγκαιοτέρας ἐργασίας· θὰ τὰς ὑπεριμῆ ἀπέναντι τῶν ἐργασιῶν τῆς γυναικὸς καὶ, ὅπως καὶ σήμερον, ἡ γυναικεία ἐργασία θὰ πληρώνεται ὀλιγώτερον. Διὰ τί; Διότι ὁ ἀνὴρ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλῃ εἰς νόμον τὸν ἰδικόν του τρόπον ἀντιλήψεως καὶ νὰ ἐπιτυχάνῃ τὸν θρίαμβον τῆς θελήσεώς του· αὐτὸς εἶνε ὁ μόνος λόγος. Ἐν τῷ πολιτισμῷ ἡ γυνὴ ἔχει θέσιν ὑψηλὴν καὶ θαυμάσιαν, διότι δέχεται, διότι εὐχαριστεῖται νὰ εἶνε τὸ συμπλήρωμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ν' ἀναγνωρίζῃ τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν. Ἐάνθρωπος ἀποπειραθῇ ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ὑπεροχὴν ταύτην, ταχέως ἢ ἀναγκασθῇ νὰ αἰσθανθῇ τὴν πραγματικότητά της. Ἡ γυνὴ, τελείως χειραφετημένη, ἀνεξάρτητος τοῦ ἀνδρὸς καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀντίπαλος αὐτοῦ, ἕνεκά συμφερόντων ἢ ἀναγκασθῇ ταχέως νὰ ὑποχωρήσῃ. Θὰ διεξαχθῇ τότε ἀγὼν καὶ ἀγὼν κτηνώδης· ποῖος ἢ ἀναδειχθῇ νικητὴς; Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου δὲν ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία. Ἡ χειραφέτησις θὰ εἰσαγάγῃ ἀναγκαίως διαφορὰς ἀνωτέρας καὶ κατώτερας φυλῆς· μετὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ εἶνε καλλίτερον τῆς γυναικὸς ὀπλισμένος διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ᾔτο νὰ περιπέσῃ ἡ γυνὴ εἰς δουλικὴν κατάστασιν χειροτέραν ἐκείνης, εἰς ἣν θέλει νὰ τὴν ἀπολυτρώσῃ. Ὁ σκοπὸς τῶν διδασκόντων τὴν χειραφέτησιν εἶνε νὰ καταστήσουν τὴν γυναῖκα ἱκανὴν νὰ ζῇ ἀνεῦ συζύγου καὶ νὰ παραιτηθῇ τοῦ γάμου. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς θεραπείας ἐνδὸς κακοῦ ἔχει τὴν αὐτὴν ἀξίαν μὲ ἐκείνον καθ' ὃν ὁ φιλόσοφος, εἰς ἐποχὴν λιμοῦ τινος π. χ., θὰ ἐπρότεινε τὰ καταλληλότερα μέσα, ὅπως ἀπολέσουν οἱ ἄνθρωποι τὴν συνήθειαν τοῦ τρώγειν. Πρόκειται νὰ δοθῇ τροφή εἰς τοὺς πεινῶντας καὶ ὅχι νὰ μάθουν πῶς δύνανται νὰ περάσουν ἀνεῦ τροφῆς.

Καὶ οἱ, περίεργοι συνήγοροι τῶν θυμάτων τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ διευκολύνετε τὰς γυναῖκας εἰς τὴν

περιφρόνησιν τοῦ γάμου, ἀλλ' ὀφείλετε νὰ ἐξασφαλίσετε εἰς αὐτὰς τὴν φυσικὴν των θέσιν ἐν τῇ ἐρωτικῇ ζωῇ τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐδήλωσα ὅτι εἶνε καθήκον τῆς κοινωνίας νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν παιδίων, νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὰ πλήρη τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ, καθόσον εἶνε ἀνάγκη, τὴν συντήρησιν των, μέχρις ὅτου θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ κερδίζουσιν μόνα των τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὡσαύτως θεωρῶ καθήκον τῆς κοινωνίας νὰ προστατεύῃ τὰς γυναῖκας, τὰς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ἀναπαγωγὴν ἀπὸ τῶν φυσικῶν στερήσεων. Ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ προστατεύῃ καὶ νὰ συντηρῇ τὴν γυναῖκα. Ἡ δρᾶσις τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ ζωῇ τοῦ εἴδους εἶνε νὰ κερδίσῃ τὸν ἄρτον, νὰ συντηρῇ καὶ νὰ προστατεύῃ τὴν παρούσαν γενεάν· ἐνῷ ἡ δρᾶσις τῆς γυναικὸς εἶνε ἡ διατήρησις τοῦ εἴδους, ἡ προστασία τῶν μελλουσῶν γενεῶν, ἡ βελτίωσις τοῦ εἴδους διὰ τῆς ἐπιλογῆς· προκαλεῖ μετὰ τῶν ἀνδρῶν τὴν σάλην, τῆς ὁποίας αὐτὴ εἶνε τὸ γέρας καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ ἐπιδεξιότεροι μαχηταὶ κατακεῖθον τὸ πολυτιμότερον ἐπαθλόν. Κατὰ τὴν παιδικὴν τῆς ἡλικίαν, ἡ γυνὴ πρέπει ν' ἀπολαύῃ τοῦ γενικοῦ εὐεργετήματος τῆς ἐκπαίδευσως τῆς νεολαίας, βραδύτερον δὲ θὰ δικαιοῦται, ἐάν ἔχῃ ἀνάγκην, νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃται ἡ ζωὴ, εἴτε εἰς τὴν πατρικὴν στέγην, εἴτε εἰς εἰδικὰ ἰδρύματα. Πρέπει ἡ κοινωνία νὰ αἰσθανθῇ τέλος πάντων ὅτι εἶνε αἰσχος μίᾳ γυνὴ νέα ἢ γράϊα, ἀδιάφορον ἂν εἶνε ὠραία ἢ ἀσχημος, νὰ μένῃ ἐνδεὴς ἐντὸς τῶν κόλπων ἐνδὸς πολιτισμένου κράτους. Ἐν κοινωνίᾳ, ἣτις θὰ ἀκολουθῇ τὰς ἀρχὰς ταύτας, ἡ γυνὴ δὲν θὰ στερῆται τοῦ ἐκτουσίου ἄρτου, θὰ γνωρίζῃ ὅτι ἐγγαμος ἢ ἀγάμος θὰ εἶνε προφυλαγμένη ἀπὸ τὰς στερήσεις· τὰ παιδία θὰ ἀνατρέφονται καὶ θὰ συντηρῶνται ὑπὸ τοῦ κράτους· ὁ δὲ ἀνὴρ δὲν θὰ δύναται νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἢ ἀποκτῆσκέσις μὲ ὄσας γυναῖκας θέλει ἀναλόγως τῶν χρημάτων του· διότι αἱ γυναῖκες δὲν θὰ εἶχαν πλέον ἀνάγκην τούτων διὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐν τοιαύτῃ κοινωνίᾳ, ἡ γυνὴ θὰ ὀπανδρεῦεται μόνον ἐξ ἐρωτος· αἱ γηραιαὶ δεσποινίδες θὰ εἶνε τόσον σπάνιαι, ὅσον καὶ οἱ γέροντες ἀγαμοὶ, οἱ ὅποιοι ἤδη,

εις ἀκόλαστον βίον, ἀπολαύουν ἑλῶν τῶν ἡδονῶν τοῦ γάμου, ἀνευ τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν ἠθικῶν του περιορισμῶν. Ἡ πόρνεια δὲν θὰ στρατολογήῃ πλέον εἰμὴ ἐλαχίστην μισοψηφίαν ἐκρύβλων πλασμάτων, ὧν τὰ διαστραμμένα ἔνστικτα δὲν παραδέχονται οὐδεμίαν πειθαρχίαν, τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ ζήσουν παρὰ εἰς τὸ αἰσχος καὶ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὰ ὅποια δὲν ἔχουν οὐδεμίαν σπουδαιότητα διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ εἴδους. Ἐὰν τὰ ὑλικά συμφέροντα παύσουν νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς τὸν γάμον, ἐὰν ἡ γυνὴ δύναται ἐλευθέρως νὰ ἐκλέγῃ καὶ δὲν ὀφείλῃ πλέον νὰ πωλῆται, ἐὰν ὁ ἀνὴρ εἴνε ἠναγκασμένος νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν εὐνοϊαν τῆς γυναικός, διὰ τῆς ἀξίας του καὶ ὄχι διὰ τῆς κοινωνικῆς του θέσεως καὶ τῆς περιουσίας του, τότε ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου θὰ δύναται ἀπὸ ψευδοῦς, ὁποῖος εἴνε, νὰ καταστῇ ἀληθής· τότε εἰς πάντα ἐναγκαλισμὸν θὰ προτινεύῃ τὸ ὑπέροχον πνεῦμα τῆς φύσεως, ἕκαστον τέκνον θὰ ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον περιβεβλημένον ἐν εἴδει φωτοστροφάνου μὲ τὴν ἀγάπην τῶν γονέων του καὶ θὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τοῦ λίκνου του ἀκόμη, τὸ ἀνεκτίμητον δῶρον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἰκανότητος πρὸς τὴν ζωὴν, δῶρον, τὸ ὁποῖον ἕκαστον ζεῦγος ἐνούμενον ἐντὸς τῆς ἐκλεκτῆς του συγγενείας προσφέρει εἰς τοὺς ἀπογόνους του.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΙΚΡΑ ΨΕΥΔΗ

Δ'.

Ἡ κοινὴ γνώμη.— Ὁ τύπος.— Τὸ δημοσιόγραφικὸν ψεῦδος.

Ὁ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς τὰ λοιπὰ ζῶα τὰ ζῶντα ἀγεληδόν, ἔχει ἀνάγκην νὰ ζῇ μετὰ τῶν ὁμοίων του ἐν κοινωνίᾳ, δύναται μόνον νὰ μάς κάμῃ νὰ κατανοήσωμεν μερικὰς ἐκ τῶν μᾶλλον ἀρχηγόνων καὶ οὐσιωδεστέρων λεπτομερειῶν. Αἱ λεπτομέρειαι αὗται θὰ παρέμενον ἐντελῶς ἀνεξήγητοι, ἐὰν ὑποθέτομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἴνε ζῶον μονάζον καὶ φύσει ἀνεξάρτητον, καὶ ἐὰν παραδεχόμεθα ὡς πραγματικὴν τὴν εἰκόνα τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, τὴν ὅποιαν τινὲς ἀνθρωπολόγοι κακῶς πληροφορημένοι, ἀλλὰ μὲ ζωηρὰν φαντασίαν μᾶς περιέγραψαν· μᾶς τὸν παρῆστησαν ὡς ὀρεσίδιον κυνηγόν, ἐχθρὸν τοῦ εἴδους, πλανώμενον μόνον διὰ μέσου τῶν δασῶν καὶ ὀπλισμένον διὰ λιθίνων πελέκων καὶ μαχαιρῶν. Ἐν ταῦτοις τὸ ἔνστικτον τῆς ἀλληλεγγύης ἐγεννήθη ἀκριβῶς ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ζῇ ἐν κοινωνίᾳ· ἡ ἐγωϊστικὴ ἀνατροφή, ἣτις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ, ἔσχε τὴν δύναμιν νὰ ἐξασθενίσῃ καὶ νὰ διαταράξῃ τὸ ἔνστικτον τοῦτο, ὄχι ὁμῶς καὶ νὰ τὸ ἐξαλείψῃ, διότι τὸ ἔνστικτον τοῦτο οὐδένα σκοπὸν θὰ εἶχε, συνεπῶς δὲ οὔτε καὶ λόγον ὑπάρξεως εἰς ὃν, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις καὶ αἱ ἀνάγκαι του θὰ ὠδήσουν εἰς ἕνα βίον μονήρη, χωρὶς καμμίαν σχέσιν μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ

χωρίς ν' απασχολείται εἰς ἄλλο τι εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἰδίων του κλίσεων καὶ συμφερόντων. Τὸ ἐνστικτοῦ τῆς ἀλληλεγγύης ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὅλας τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς πράξεις του ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἰδέαν τοῦ γένους, τῆς φυλῆς, καὶ διερωτᾶται: «Τί θὰ εἴπωσιν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτοῦ;» Ἄσκει μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν σκέψεων του καὶ τῶν πράξεων του ἡ ἐντύπωσις τὴν ὅποιαν θὰ προκαλέσουν οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις του παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐπὶ ἐκάστου ἀτόμου ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπιρροήν, τῆς ὁποίας οὐδόλως δύναται ν' ἀπαλλαγῆ. Ἐὰν ἐνίοτε τὰ άτομα ἐξάπτωνται κατ' αὐτῆς, ἢ ἐξέγερσις αὐτῆς ὁμοιάζει μὲ τὰς πολιτικὰς ἐκείνας ἀντιπολιτεύσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπικαλοῦνται τὸν καλῶς πληροφορημένον βασιλέα κατὰ τοῦ κακῶς πληροφορημένου βασιλέως· ἔχει ὡς σκοπὸν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ὄχι τὴν ὑπέρθασιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀλλὰ τὴν τροποποίησιν αὐτῆς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ συμφωνήσῃ ἐπὶ τέλους μὲ τὴν ἰδέαν ἐκείνου ὅστις διαμαρτύρεται κατ' αὐτῆς. Ὁ χαράσσειν δι' ἑαυτὸν ἰδίαν ὁδόν, τὸ πράττει μὲ τὴν κρυφίαν ἐλπίδα ὅτι εἰς τὸ τέρμα τοῦ μονήρους ὁδού του, ὅσον μακρὰν καὶ ἂν εἴνε τοῦτο, θὰ ἐπανεύρῃ κόσμον τινα ἀνθρώπων. Ὁ Τίμων ζητεῖ νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἴνε τελείως ἀδιάφοροι εἰς αὐτόν· ἀλλ' εἰς τὸ βάθος ὅλης τῆς συμπεριφορᾶς του, εἰς τὸ βάθος τῆς ὑπάρξεώς του, ἐλπίζει εἰς μιαν ἀνθρωπότητα ἄνταποκρινομένην εἰς τοὺς πόθους καὶ τὰς τάσεις του καὶ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύνατο οὗτος ν' ἀποτελέσῃ μέρος. Ὁ πόθος νὰ ἀρέσῃ κανεὶς εἰς τὴν κοινὴν γνώμην εἴνε, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἰσχυρότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς αὐτόσυντηρήσεως· διότι οἱ πλείστοι θυσιάζουσι τὴν ζωὴν των, ὄχι διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ ἴδια συμφέροντά των, οὔτε διὰ ν' ἀποσοδήσουν προσωπικὸν κίνδυνον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελέσουν πρᾶξιν, διὰ τὴν ὁποῖαν οἱ ἄλλοι θὰ ὁμιλοῦν μετ' ἐπαίγων· μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ κοινὴ γνώμη δημιουργεῖ τοὺς ἥρωας. Οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων εἴνε γεννημένοι νὰ βυθίζουσι εἰς τὸ ἀφανὲς μέρος τῆς φυλῆς διὰ ν' ἀφήσουν εἰς ἄλλους τὴν διεύθυνσιν

τῆς πορείας, τὴν ἐκλογὴν τῶν στάσεων, τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρῶν τῆς ἀναχωρήσεως καὶ τῆς ἀναπαύσεως καὶ τὴν τακτικὴν τῆς προσβολῆς καὶ τῆς ἀμύνης. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἰς ὅλην των τὴν ζωὴν δὲν ἔχουν ἄλλο ἐλατήριο ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων· δὲν ἔχουν ποτὲ τὴν τόλμην ν' ἀκολουθήσουν τὰς ἰδίας αὐτῶν ἰδέας καὶ νὰ σχηματίσουν ἀτομικὴν αἰσθησίν· ἀπὸ τὰ μέγιστα ἕως τὰ ἐλάχιστα ζητήματα, ὑπακούουν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ἀπὸ τοῦ χρώματος τοῦ λαιμοδέτου των μέχρι τῆς ἐκλογῆς τῆς συζύγου των· ἀποφασίζουσι τὰ πάντα λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀπὸ τῶν ὁποίων, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν, τολμοῦν ν' ἀποστρέψουν τὸ πλήρες ἀγωνίας βλέμμα των.

Δι' ἰσχυρὰ ἀτομικότητες, οἱ φυσικοὶ ὀδηγοὶ τῶν φυλῶν, τολμοῦν μᾶλλον νὰ εἴνε αὐτοὶ οὔτοι καὶ οὐχὶ ἄλλοι, ὑπακούοντες εἰς τὰς ἰδίας των σκέψεις καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν ἐπιδοκιμασίαν ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἐὰν τοὺς παρατηρήσῃ κανεὶς προσεκτικώτερον, βλέπει ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐπίσης εἰς οὐδὲν ἄλλα στηρίζονται, εἰμὴ εἰς τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπιτύχουν, ἄμεσως ἢ ἀργότερον, τὴν ἐπιδοκιμασίαν, ἢ ὄχι ἄλλων ἀλλὰ τοῦλάχιστον τῶν ἀρίστων. Ἀπαιτεῖται ἔπιτακτον θάρρος διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τις ὑψηλοφρόνως μιαν πεποιθήσιν, ἐὰν γνωρίζῃ ὅτι, ἡ πεποιθήσις του αὕτη ἀντιτίθεται πρὸς ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ περιβάλλον, νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαια τοῦ κάτω λαοῦ, ὅπως ὁ γεννηθεὶς ἀριστοκράτης Καιλίνας, ἢ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Παπικῆς Ρώμης, ὅπως ὁ Λούθηρος, μολονότι εἶχε φιλιότητα μητέρα, νομίζουσαν αὐτὸν καταδικασμένον εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ τῆς κολάσεως. Ἄλλ' οἱ ἥρωες οὗτοι παρηγοροῦντο μὲ τὴν σκέψιν ὅτι θὰ συμφωνήσῃ μὲ αὐτοῦ· μικρὰ τις μειοψηφία, ἐξ ἧς ἠλπιζον νὰ σχηματίσουν πλειοψηφίαν. Ἄλλοι πάλιν ἥρωες δὲν εὔρον, μετὰ τῶν συγχρόνων των, οὔτε τὴν συμπαθειάν τῆς μειοψηφίας· καὶ ὅμως ἐνισχύοντο εἰς τὸν ἀγῶνά των κατὰ τῶν κρατουσῶν ἀντιλήψεων ὑπὸ τῆς ἐπιδοκιμασίας ἑνὸς μόνου ὄντος, μιᾶς γυναικὸς π. χ., ἑνὸς φίλου, ἑνὸς παιδίου· ἢ καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔλειπεν αὐτῇ ἡ παρηγορία ἐνισχύοντο ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι

ἡμέραν τινὰ ἢ ἀνθρωπότης θὰ κτασθῆ δικαιότερα καὶ νοημονε-
στέρα καὶ, ἀφοῦ τοὺς λιθοβολήσῃ ζῶντας, θὰ τιμήσῃ τὴν μνή-
μην των.

Νομίζω ὡς ἀπολύτως ἀπαράδεκτον εἶναι ἀνθρώπος ἔχων ἀκε-
ραίας τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις, διὰ τὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν ἰδίαν
του νεοίθησιν, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιμένῃ τόσον πολὺ ὥστε νὰ τίθε-
ται ἀντιμέτωπος τῆς κοινῆς γνώμης, ἐφ' ὅσον θὰ εἶνε ἀπολύτως
βέβαιος ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνέργειά του θὰ καταδικάζεται πάντοτε
ὑπὸ πάντων, ἐφόσον ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅτι ὅλοι
θὰ τὸν περιφρονοῦν καὶ θὰ τὸν ἀπεχθάνονται αἰωνίως, ὡς προ-
δότην, δειλὸν ἢ κακοήθην. Ματαίως ἢ ἀναζητήσατε τὸν ἥρωα ἢ
τὸν μάρτυρα, ὃ ὅποιοι διὰ μίαν ἰδέαν, ἣτις θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ
ὡς δικαία, θὰ ἠνείχετο τὸν ὀριστικὸν καὶ ἀμετάκλητον ἀποκλει-
σμόν του ἐκ τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῇ φρικώδει ἀπομονώ-
σει ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἦτοι τὸ γενικὸν τοῦτο μῖσος
ἢ τὴν ἀποστροφήν. Δὲν θὰ τὸν εὔρετε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οἷτι-
νες ἔχουν ὑγιᾶ νοῦν, διότι ἡ κοινὴ γνώμη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ
ἡ συνείδησις τοῦ εἴδους, καθὰς ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις
εἶνε ἡ ἔκφρασις τῆς κοινῆς γνώμης ἐν τῷ ατόμῳ. Τὸ ζῶν
ἔνστικτον τῆς διατηρήσεως τοῦ γένους ἀναγκάζει φυσικῶς τὴν
κοινήν γνώμην, ὅταν αὕτη ἀφίεται εἰς τὸ φυσικὸν τῆς συναί-
σθημα καὶ δὲν συσκοτίζεται ἐκ τῶν προλήψεων, νὰ μὴ ἐπιδοκι-
μάζῃ κατὰ γενικὸν κανόνα, εἰμὴ τὰς πράξεις ἐκεῖνας αἱ ὁποῖαι
ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ὠφελοῦν τὸ συμφέρον τοῦ εἴδους καὶ νὰ μὴ
καταδικάζῃ τὰς πράξεις ἐκεῖνας, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ προκύψῃ διὰ
τὸ εἶδος ζημίαι, κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἀμεσος. Ἦτοι, ἡ
συνείδησις εἶνε συνήγορος τῶν συμφερόντων τοῦ εἴδους ἐν πάσῃ ἀν-
θρωπίνῃ ψυχῇ, ὃ ἀντιπρόσωπος δὲν ἀποστέλλει ἡ κοινὴ γνώμη
ἐν ἐκάστῳ ατόμῳ, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ αἰτομον συνδέεται πάντοτε
μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἂν ἀκόμη τοῦτο ζῆμόνον εἰς ἔρημόν τινα
νῆσον ἐν μέσῳ τοῦ Ὠκεανοῦ. Τὸ «κατηγορηματικὸν πρόσταγμα»
τοῦ Kant οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἡ φωνὴ τοῦ ἐνδομόχου τούτου
ἀντιπροσώπου τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐπίσης ὅστις ἐκτελεῖ τι, τὸ

ὅποion ἐνόμισεν ὡς καλόν, ἔστω καὶ ἐναντίον τοῦ προσωπικοῦ
του συμφέροντος, ἐκεῖνος ἐπίσης ὅστις, ἐκπληρῶν τὸ καθήκον
του, ἀποθνήσκῃ ὡς ἀφανὴς ἥρωας, χωρὶς ἐλπίδα νὰ κατασθῆ γιω-
στή καὶ νὰ ἐκτιμηθῆ ἢ πράξις του, ἐνεργεῖ τοιαυτοτρόπως, διότι
αἰσθάνεται ἐν ἐχυτῷ παρόντα πάντοτε ἓνα μάρτυρα τοῦ ἡρωϊσμοῦ
του, διότι ἀκούει μίαν φωνὴν ἐπιδοκιμάζουσαν αὐτὸν ἐπισήμως,
ἐξ ὀνόματος τῆς ἀνθρωπότητος, διότι αἰσθάνεται τὴν ἀσφαλῆ πε-
ποίθησιν, ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη εἶνε ἐντελῶς μὲ τὸ μέρος του καὶ
ὅτι μόνον τυχέως ἐμποδίζεται νὰ τῷ ἐκφράσῃ δημοσίᾳ τὴν ἐπι-
δοκιμασίαν της. Κατηγορηματικὸν λοιπὸν πρόσταγμα, συνεί-
δησις καὶ κοινὴ γνώμη εἶνε, κατ' οὐσίαν, τὸ αὐτό· εἶνε
τύποι, δι' ὧν τὸ αἰτομον βεβαιοῖ τὴν ἀλληλεγγύην τοῦ εἴδους.

Ἄλλοτε ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο τι ἀσύλληπτον· δὲν ἦτο ὀρισμένη
οὔτε κατὰ τὸ σῶμα, οὔτε κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς γραμμάς· δὲν
ἐγνώριζον πῶς ἐγεννᾶτο· συνίστατο ἐκ μυρίων λεπτολογιῶν, ἐκ
μιας λέξεως ἑνὸς ἡγεμόνος ἢ μεγάλου τινος προσώκου, ἐκ μιας
κινήσεως τῆς κεφαλῆς, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἐν τῷ καπηλείῳ ση-
ματικὸν μέλος ἑνὸς σωματείου, ἐκ τῆς φλυαρίας μιας κουμπάρας,
κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπισκέψεων, ἢ εἰς τὴν ἀγοράν, ἢ εἰς τὴν
ἀγρυπνίαν. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν προσελάμβανε ὀρισμένην μορφήν,
εἰμὴ μόνον ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τῆς τιμῆς, ἣτις εἰσῆχθη οὐχὶ ὑπὸ
τοῦ γραπτοῦ νόμου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνηθείας· ἕκαστον σωματεῖον
ἐξήσκει τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην ἐπὶ τῶν μελῶν του· μία δὲ ἀπό-
φασις τῆς δικαιοδοσίας τῆς τιμῆς ἐξεμηδένιζεν ἠθικῶς τὸ μέλος,
κατὰ τοῦ ὁποίου ἐξεδίδοτο χωρὶς τὸ μέλος τοῦτο νὰ δύναται νὰ
ἐγκαλέσῃ αὐτὴν ἐνώπιον ἀνωτέρου δικαστηρίου· τὸ ἐξεμηδένιζεν
ἀσφαλέστερον πάσης καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ἀληθοῦς τινος
δικαστηρίου. Σήμερον τοῦναντίον ἡ κοινὴ γνώμη εἶνε δύναμις
στερεά, προικισμένη δι' ὄργανου τὸ ὅποion ὅλος ὁ κόσμος ἀνα-
γνωρίζει ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτῆς· τὸ ὄργανον τοῦτο εἶνε ὁ τύπος.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ τύπου, ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ, εἶνε
παμμεγίστη· ἡ δὲ ὑπαρξὶς καὶ ἡ θέσις τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἐν τῇ
ζωῇ τοῦ ατόμου καὶ τῆς κοινωνίας, χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν

μας καλύτερον όλων τῶν θυμωσίων ἀποκαλύψεων, αἵτινες μετέβαλον ἐκ βάθρων τοὺς φυσικοὺς καὶ πνευματικοὺς ὄρους τῆς ὑπόθεως ἡμῶν. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς δημοσιογραφίας συμπύκνει μὲ τὰς ἀνακαλύψεις ταύτας καὶ τυγχάνει ἐν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, καὶ ἐπομένως ἡ ἔννοια τῆς προόδου τῶν ἀνακαλύψεων τούτων εἶνε ἀναπόσπαστος τῆς ἔννοιας τῆς ὑπάρξεως τῶν σημερινῶν ἐφημερίδων. Ἄς φαντασθῶμεν τὸν αἰῶνά μας μὲ σιδηροδρόμους, τηλεγράφους, τηλέφωνα, φωτογραφίαν, κυροβόλα Κρούπ, ἀλλὰ χωρὶς ἄλλας ἐφημερίδας πλὴν τῶν ἐβδομαδιαίων φύλλων τῶν ἀγγελίων καὶ τῶν πρακτικῶν, ὅπως ἦσαν αἱ ἐφημερίδες τοῦ παρελθόντος αἰῶνος· ἐξ ἄλλου ἂν φαντασθῶμεν τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὕρισκοντο οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅποτε ἐχρειάζετο κανεὶς δέκα ἡμέρας δὲ νὰ μεταβῇ διὰ τῶν παλαιῶν λεωφορέων ἀπὸ Παρισίων εἰς Βερολίνον, ὅποτε ὑπῆρχον οἱ λύχνοι καὶ τὰ κηροφάλλιδα, αἱ τσακμακόπετραι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι τότε ὑπῆρχον αἱ σημεριναὶ πολιτικαὶ ἐφημερίδες· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐποχὴ μας θὰ ὁμοιάζετο πολὺ περισσότερον πρὸς τὰς κερωχημένας ἐποχάς, κατὰ τὴν πρώτην μάλιστα περισσότερον τῆς δευτέρας, καὶ ὅτι ἡ φυσιογνωμία ἦν πρᾶσιδαι εἰς τὸν τύπον εἰς τὴν ἡμετέραν μὲρψωσιν, διακρίνει ταύτην ἀπὸ τῆς προηγουμένης σφίστερον παντὸς ἄλλου χαρακτηρισμοῦ τῆς νεωτέρας ζωῆς. Τὴν ἀναμφισβήτητον σπουδαιότητα τοῦ τύπου τὴν ὠνόμασαν «τετάρτην δύναμιν τῆς πολιτείας», δηλαδή δύναμιν, ἣτις μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων ἐξουσιῶν, τοῦ βασιλέως, τῆς Γερουσίας καὶ τῆς Βουλῆς, νομοθετεῖ καὶ κυβερνᾷ. Καὶ εὐλόγως, διότι εἶνε βέβαιον, ὅτι σήμερον ἐν οὐδεμίᾳ Εὐρωπαϊκῇ πολιτεῖᾳ δύναται τις νὰ κυβερνήσῃ διαρκῶς καὶ σταθερῶς ἄνευ τῆς συνεργασίας τοῦ τύπου, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐναντίον τῆς πολεμικῆς τοῦ ἀντιδράσεως, καθὼς δὲν δύνανται νὰ τηρηθοῦν οἱ νόμοι ἄνευ αὐτοῦ. Ὁ Διμίλιος de Girardin, εἰς μίαν στιγμὴν παραδόξου φαιδρότητος ἠρνήθη τὴν δύναμιν τοῦ τύπου. Οἱ μύωπες πιθανὸν νὰ τὸν δικαιώσουν· οἱ βλέποντες ὁμῶς ὀλίγον μακρότερα θὰ κινήσουν τοὺς ὄμους. Βεβαίως, τὸ δεῖνα φύλλον δὲν θὰ δύναται πάντοτε

νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἰδέας τοῦ· πιθανὸν ἢ μεγαλυτέρα ἐφημερίς τοῦ κόσμου νὰ ζητήσῃ εἰς μάτην τὴν ἀπόλυσιν ἐνὸς βαναύσου κλητήρος ἀπὸ μίαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, κατὰ μείζονα λόγον εἶνε πιθανὸν νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ψήφισιν ἐνὸς νόμου, τὴν ἐδραίωσιν ἢ τὴν ἀνατροπὴν ἐνὸς ὑπουργείου, τὴν ἐγκρισιν τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης πολιτικῆς. Ἄλλ' ἐὰν ὅλαι αἱ ἐφημερίδες ἐνὸς κράτους ἐπιδιώκουν ἐπιμόνως ἓνα σταθερὸν σκοπὸν, ἐὰν ἐπὶ μῆνας ἢ ἔτη ἐπαναναλαμβάνουν ἀκαταπονήτως ἰδέας ἐκφραζομένας διὰ τρόπον γενικοῦ, ἐὰν ἐπαναφέρουν πάντοτε τοὺς ἀναγνώστας τῶν εἰς τὴν γενικὴν ἀπεψιν, οὐδὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῶν, οὔτε ἡ νομοθεσία, οὔτε ἡ κυβέρνησις, οὔτε ἡ ἠθικὴ, οὔτε αἱ φιλοσοφικαὶ ἀκόμη θεωρίαι.

Ποῦ βασιζέται ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ἐπιρροή τοῦ τύπου; Προσεπάθησαν νὰ τοῦ ἀναθέσουν ὡς σπουδαιότεραν ἀποστολὴν τοῦ τὸ νὰ χρησιμεύῃ ὡς μεσίτης τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων. Νομίζω ὅτι εἶνε περιττὸν ν' ἀσχοληθῶμεν μὲ ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι προσέχουν μόνον εἰς τὰς στήλας τῶν ἀγγελίων καὶ τῶν διαφημίσεων. Ἡ ἐφημερίς παρέχει εἰς τὸ κοινὸν καὶ εἰδήσεις· ἀλλ' οὔτε ἐπ' αὐτῶν στηρίζεται ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιρροή του· ὡς ἀπλή χρονογραφικὴ ἀφήγησις τῶν συμβάντων τῆς ἡμέρας· ἡ ἐφημερίς δὲν θὰ ἦτο ἀξία μεγαλυτέρας προσοχῆς ἀπὸ τὸν κουρέα τοῦ χωρίου, ὁ ὅποιος ἀμιλλᾶται πρὸς αὐτὴν εἰς τὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν μετάδοσιν ὅλων τῶν εἰδήσεων. Ἐφημερίς περιέχουσα μόνον ξηρὰς εἰδήσεις περὶ τῶν γεγονότων δὲν θὰ προεκάλεῖ ἀνησυχίας εἰς οὐδεμίαν κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ἀπέσπασῃ ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Ἄλλοι ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν τύπον νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ πλήθους, εἰς τὴν ἐκλαΐχευσιν τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἡ κυρία ἀποστολή του, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἐκλαΐχευσις τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων ὑπὸ τοῦ ἡμερησίου τύπου δὲν ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ πείρα ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ἀριστον λαϊκὸν ἐπιστημονικὸν φύλλον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀναγνώστων πολὺ ὀλιγώτερον τῆς χειροτέρας ἐκ τῶν πολι-

τικῶν ἑφημερίδων. Ἡ δύναμις τῆς ἑφημερίδος ἐν τῷ κράτει καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐν τῷ πολιτισμῷ δὲν στηρίζονται οὔτε εἰς τὴν ρεκλάμαν, οὔτε εἰς τὴν εἶδησιν, οὔτε εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἄρθρον ἀλλὰ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἰθύνουσαν πολιτικὴν ἢ τὴν φιλοσοφικὴν προσπάθειαν καὶ σκέψιν, ἣτις διαφαίνεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον σαφῶς, ὅχι τόσον εἰς τὸ κύριον ἄρθρον, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ταξινόμησιν τῆς εἰδησεογραφίας, εἰς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον ἐμφανίζονται, διατυπῶνται καὶ καταχωροῦνται αἱ εἰδήσεις. Ἐὰν ὁ τύπος ἡσχολεῖτο μόνον εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν γεγονότων, θ' ἀπέβαινεν ἀπλοῦν μέσον ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἔχον ἐλαχιστὴν σπουδαιότητα διὰ τὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο μόνον· ἐλέγχει καὶ σχολιάζει τὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας, κρίνει τὰς πράξεις, τοὺς λόγους ἀκόμη καὶ τὰ ἀποφασισθέντα ἢ μὴ σχέδια τῶν ἀνθρώπων, στιγματίζει ἢ ἐπαινεῖ τοὺς μὲν, ἐνθαρρύνει ἢ ἀπειλεῖ τοὺς δέ, τοὺς συνιστᾷ εἰς τὸν λαὸν ἵνα τοὺς ἀγαπᾷ καὶ τοὺς μιμῆται, ἢ ἵνα τοὺς μισήσῃ καὶ τοὺς περιφρονήσῃ· ἐκπροσωπῶν οὕτω τὴν κοινὴν γνώμην μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν δικαιωμάτων, τιμωρεῖ διὰ τῆς προγραφῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξουθενώσεως ἀντιποιοῦμενος ἐν μιᾷ λέξει τὴν ἀρμοδιότητα τῆς κοινῆς συνειδήσεως.

Ἀλλὰ, θὰ ἐρωτήσῃ τις, ποῖος λοιπὸν κατέχει τὰ ὑψίστα προσόντα τῆς κοινῆς γνώμης καὶ πόθεν τὰ ἔλαβε; Μὲ τί δικαίωμα ὁ τύπος προσπαθεῖ ἐξ ὀνόματος τοῦ γενικοῦ συμφέροντος νὰ κυβερνήσῃ, νὰ κρίνῃ, ν' ἀνατρέπῃ ὑφιστάμενα καθεστῶτα, νὰ ἰδρύῃ ἰδεώδη ἠθικῆς καὶ νομοθεσίας; Πόθεν ὁ δημοσιογράφος λαμβάνει τὴν νέαν ταύτην ἐντολήν; Αἱ κυβερνήσεις διετύπωσαν τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἅμα τῇ πρώτῃ ἐμφάνισι τύπου ὄντων ἐν ὀνόματι τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ἐπειδὴ οὐδέποτε ἔτυχον ἱκανοποιητικῆς ἀπαντήσεως, ἔκτοτε κατεδίωξαν τὸν τύπον καὶ προσεπάθησαν νὰ τὸν ἐξαφανίσουν, ἢ, ἐὰν τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, τοῦλάχιστον νὰ τὸν κρατοῦν ὑποχείριον, νὰ τὸν φιμώσουν, ἢ νὰ τὸν δέσμεύσουν. Τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἀντίθετον τῶν τοιούτων κυβερνητικῶν ἀποπειρῶν, ἡ δὲ ἐλευθερία τοῦ τύπου κα-

τέστη πανταχοῦ μία τῶν πρώτων καὶ μᾶλλον ἐπιτακτικῶν ἀξιῶσεων τοῦ λαοῦ. Τὸ φρόνημα τοῦτο ὡς πᾶν λαϊκὸν φρόνημα σχεδὸν εἶνε ὀρθὸν καθ' ἑαυτὸ καὶ βασιζέται ἐπὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος· ἀλλ' εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἀπεδείχθη ἐλάχιστα λογικόν. Ὅταν οἱ λαοὶ ἀπῆτουν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, ἐπίστευον εἰς τὴν ἠρημνευον τὴν ἐξῆς ἀρχήν: «ἡ δημοσία γνώμη, ἢτοι ἡ σκέψις, τὸ αἶσθημα καὶ ἡ συνείδησις πάντων, ἔχουν ἐπὶ ὅλων τῶν ζητημάτων τὸ μεγαλύτερον κῆρος ἵνα κρίνουν τελεσιδικῶς τὰ κοινὰ συμφέροντα· εἶνε τερατιῶδες ν' ἀφαιροῦν ἢ νὰ περιορίζουν ἀπὸ τὴν ὕψηλὴν ταύτην αὐθεντίαν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ τὴν ἐμποδίσουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράζῃ τὴν κρίσιν τῆς, διότι ταῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν καταπίεσιν τοῦ συνόλου· εἶνε ὑπερβασία ἐνὸς μόνου ἀτόμου ἢ μικρᾶς μειοψηφίας ἣτις ἐπιδιώκει βιαίως νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς θέλησιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ συνόλου· ὁ λαὸς δὲν δύναται ν' ἀνεχθῇ τοῦτο, διότι οἱ πολῖται εἶνε ἄνθρωποι ἐλεύθεροι καὶ θέλουν νὰ κανονίζουσιν αὐτοὶ τὰς τύχας των». Διὰ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου, οἱ λαοὶ ἐξέθεσαν εἰς κίνδυνον τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀρχῆς· ἐξέτειναν τὰς συνεπείας μιᾶς προϋποθέσεως, τὴν ὅποιαν ἐνόμιζον ἀποδεδειγμένην, ἐνῶ ἐιρόκειτο ν' ἀποδείξουν τὴν ὀρθότητα αὐτῆς. Ἡ ἀρχή, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὅποιας ὁ λαὸς ἀπαιτεῖ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, εἶνε ὅτι κοινὴ γνώμη καὶ τύπος εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ἀλλ' ἰδοὺ ἀκριβῶς τὸ ζήτημα τὸ ὅποιον ἠρνήθησαν διαρρήδην πάντοτε αἱ κυβερνήσεις ν' ἀναγνωρίσουν ἔχουσαι πρὸς τοῦτο περισσοτέρους λόγους παρ' ὅσους εἶχεν ὁ λαὸς νὰ τὸ διακηρύτῃ.

Αἱ κυβερνήσεις δὲν ὑποτάσσονται ὀλιγώτερον τῶν ἀτόμων εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ὅταν αὕτη ἐκδηλοῦται νομίμως καὶ ἄνευ ἐνδοιασμῶν. Ἀλλὰ ἡ κοινὴ γνώμη εἴρσκει τὴν νόμιμον καὶ ἀσφαλῆ ἐκδήλωσιν τῆς ἐν τῷ τύπῳ; Διὰ ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, πρέπει νὰ ἴδωμεν τί εἶνε μία ἑφημερίς, πῶς γεννᾶται καὶ πῶς γίνεται. Ὁ πρῶτος τυχόν, εἰς ἀχθοφόρος, εἰς τυχοδιώκτης, εἰς κερδοσκόπος, δύναται, ἐὰν ἔχῃ χρήματα, ἢ ἐὰν εὖρη συνεταιίρους νὰ ἐκδώσῃ μεγάλην τινὰ ἑφημερίδα, νὰ συγκεντρώσῃ περὶ

ἑαυτὸν πολυάριθμον ἐπιτελεῖτον ἐξ ἐπαγγέλματος δημοσιογράφων καὶ νὰ καταστῆ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, δύναιμι ἀσκοῦσα μέγα κύρος ἐπὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν βουλῶν, ἐπὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλολογίας, ἐπὶ τοῦ χρηματιστηρίου καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλά, θὰ εἴπη τις, ἐὰν μία νέα ἐφημερίς ἀποκτῆ δύναμιν, τοῦτο τὸ κατορθώνει ἀσφαλῶς διὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς κυκλοφορίας, ἣτις προϋποθέτει ὅτι ἡ ἐφημερίς γράφεται ὑπὸ διακεκριμένων ἀνδρῶν καὶ ἐκφράζει ἰδέας ἀρεστὰς εἰς τὸ κοινόν· δὲν εἶνε δὲ πολὺ πιθανόν ὅτι ἄνθρωποι ἔχοντες κάποιο τάλαντον θὰ δύνανται νὰ διατελοῦν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς ἀγούρου· τοῦτο ἐξασφαλίζει τὴν ἠθικότητα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς ἐφημερίδος. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶνε πιθανόν τὸ κοινόν νὰ γραφῆ συνδρομητικῆς ἢ νὰ γίνῃ ἀναγνώστῃς μιᾶς ἐφημερίδος, ἐὰν δὲν συμφωνῆ μὲ τὰς ἰδέας ἐκείνων οἱ ὅποιοι τὴν συντάσσουν· τοῦτο δὲ πάλιν εἶνε μία ἐγγύησις ὅτι ἡ ἐφημερίς ἐκφράζει πράγματι τὴν κοινὴν γνώμην. Ὁ ἀναγνώστῃς ἀγοράζων τὴν ἐφημερίδα, ἐκλέγει, οὕτως εἰπεῖν, τοὺς συντάκτας τῆς ὡς ἐκδηλοῦντας τὴν γνώμην του· ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πωλουμένων φύλλων μιᾶς ἐφημερίδος, εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν ψήφων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ κοινὴ γνώμη ἀναθέτει τὴν ἀντιπροσώπευσίν τῆς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐφημερίδος· ἐκάστη ἀνανέωσις συνδρομῆς σημαίνει συγχρόνως ἀνανέωσιν τῆς ἐντολῆς καὶ τοῦ δικαιώματος ὑπὲρ ἧς ἔχει ὁ συντάκτης νὰ ὁμιλῆ ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἐφημερίδος.

Ἡ σκέψις αὕτη φαίνεται ἀσφαλῆς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ ἴχνος ἀληθείας. Ἡ πεῖρα διδάσκει ὅτι, παντοῦ καὶ πάντοτε δύνανται τις διὰ τῶν χρημάτων νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συνεργασίαν διακεκριμένων ἀλλ' ἄνευ χαρακτηῆρος λογογράφων εἰς μίαν ἐφημερίδα. Κατὰ δωδεκάδας δυνάμεθα ν' ἀπαριθμήσωμεν πρῶτην ἀγγελιοδότας, τοκογλύφους καὶ δολίους χρωκόπους, ἐγκληματίας καταδικασθέντας ἄλλοτε, τυχοδιώκτας, δολοφονοῦς, ἀμαθεῖς, σαλιανθρώπους, οἱ ὅποιοι ἴδρυσαν μεγάλας ἐφημερίδας, ἐστρατολόγησαν τοὺς διαπρεπεστέρους καλὰ μους

καλά μους καὶ διηύθυναν τὴν ἐπιχειρήσιν των συμφέρων πρὸς τὰ χυδαῖά των αἰσθήματα, πρὸς τὴν ἰδίαν ἀνηθικότητα των, τὴν ἔλλειψιν ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων.

Ἀλλ' οὕτε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδρομητῶν ἢ τῆς κυκλοφορίας δύναται νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν ἐφημερίδων, διότι γνωρίζομεν ὅτι εἰς ἀσυνείδητος ἐπιχειρηματίας δὲν ἔχει παρὰ νὰ κερδοσκοπήσῃ ἐπὶ τῶν ἀθλῶν καὶ μικροπρεπῶν ἐνοστικῶν τοῦ πλήθους, παρὰ τὰς εὐγενεῖς καὶ ἀγαθὰς αὐτοῦ τάσεις, βέβαιος ὡς ὅτι θὰ ἐξασφαλίσῃ ἀριθμὸν τινα ἀγοραστῶν καὶ ἀναγνωστῶν. Τίς δὲν γνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν ἐφημερίδες γράφουσαι αἰσχρολόγους ἐλευθεριότητας, ραδιούργους φλυαρίας ἢ προσπαθοῦσαι μὲ τὰς σκανδαλώδεις παραδοξότητας τῆς γλώσσης των καὶ τὰς ἀσελεγεῖς εἰκόνας των, νὰ διεγείρουν τὴν κακοήθειαν τῶν ἀναγνωστῶν, ἢ προσφέρουσαι ἀπλῶς λαχεῖα δι' ὧν ὑπόσχονται δῶρα καὶ κέρδη χρηματικὰ εἰς αὐτούς; Ὅλα τὰ φύλλα, διὰ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπαισχύντων τούτων μέσων, δύνανται ν' ἀποκτήσωσι μεγάλην κυκλοφορίαν καὶ συνεπῶς μεγάλην ἐπιρροήν. Εἶνε μάλιστα πιθανόν αἱ ἐφημερίδες αὗται ν' ἀποκτήσωσι μεγαλυτέραν κυκλοφορίαν καὶ νὰ ἐξασκοῦν μεγαλυτέραν ἐπιρροήν ἀπὸ τὰς εὐπρεπεῖς ἐφημερίδας, αἵτινες γράφουν ὅ,τι γνωρίζουν θετικῶς, δὲν δημοσιεύουν εἰδήσεις εἰμῆ ὅταν οἱ συντάκται εἶνε βέβαιοι περὶ τῆς πηγῆς των καὶ αἱ ὅποιοι ἔχουσι στερεὰς ἠθικὰς ἀρχάς, μὴ ἀπειθυνόμεναι οὐδέποτε εἰς τὰ χυδαῖα ἐνοστικὰ τῶν ἀναγνωστῶν των, ἀλλὰ τοῦναντίον προσπαθοῦσαι ν' ἀναπτύξωσι τὰς εὐγενεῖς ἐκείνων τάσεις.

Λοιπὸν ἡ δημοσιογραφικὴ αὕτη ἐπιρροή εἶνε δικαιολογημένη; Ὁ συντάκτης ἑνὸς ἐλευθεριάζοντος φύλλου ἢ ἐκμεταλλευσμένου τὰ μικρὰ ἔρωτικά σκάνδαλα, ἔχει πραγματικῶς ἐπίσημον λαϊκὴν ἐντολήν νὰ προσβάλλῃ ἐνώπιον ἑκατὸν χιλιάδων ἀναγνωστῶν τὴν κυβέρνησιν, νὰ κρίνῃ τὰς πράξεις τοῦ πολίτου, νὰ διευθύνῃ τὴν κοινὴν γνώμην, νὰ ὠτῆ τὸ δημόσιον πνεῦμα εἰς ὁδὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον λαμπρὰν ἀλλὰ καταστρεπτικὴν; Ἴδου μίαν τῶν παραδοξοτέρων ἀντιφάσεων τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Αἱ νεώτεροι ἰδέαι ἐξανίστανται ἐναντίον πάσης ἐξουσίας ἐν τῷ κράτει, μὴ ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Δὲν παραδέχονται μάλιστα οὔτε αὐτὴν τὴν θεῖαν χάριν τῆς ἐλέφ Θεοῦ μοναρχίας, καὶ περιορίζουσι, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων διὰ τῆς ψήφου τῶν ἐκλογέων. Τὸ ὑπουργεῖον διορίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος, ἀλλὰ τῇ ἐκπεφρασμένῃ συναινέσει τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ ψηφοθηρήσῃ. Ὁ δημοσιογράφος ἀσκεῖ ἐξουσίαν πρακτικῶς ἴσην πρὸς τὴν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος καὶ τῆς κυβερνήσεως· ἔχει ὑπουργικὰ καὶ βουλευτικὰ δικαιώματα καὶ ἐν τούτοις δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ διορισθῇ παρ' οὐδενός. Ἔινε ἡ μόνη ἐν τῷ Κράτει δύναμις, ἣτις δὲν ἔχει ἀνάγκη οὐδεμιᾶς ἐπικυρώσεως. Γίνεται μόνος τοῦ ὅτι εἶνε, δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὴν δύναμίν του ὅπως θέλει, χωρὶς νὰ ἔχη οὐδεμίαν εὐθύνην διὰ τὰς ὑπερβολὰς ἢ τὰ μεγάλα σφάλματα, εἰς τὰ ὅποια ὑποκίπτει. Δὲν εἶμαι ὑπερβολικός. Ἐπιπόλαιοι καὶ ἀσύμμετροι δημοσιογράφοι παρεσκευάσαν καὶ προῦκάλεσαν ἐπαναστάσεις καὶ πολέμους, ἐπισύραντες ἐπὶ τοῦ ἔθνους αὐτῶν ἢ ἐπὶ ξένων ἐθνῶν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν (1). Ἐὰν ἦσαν βασιλεῖς θὰ ἐξωρίζοντο. Ἐὰν ἦσαν ὑπουργοὶ θὰ καταδικάζοντο εἰς θάνατον. Ἀλλ' εἶνε δημοσιογράφοι, καὶ ὡς τοιοῦτοι, ἔμειναν ἀπολύτως ἡσυχιοὶ, μόνον διατηρηθέντες σῶοι καὶ ἀβλοβεῖς ἐκ τῆς γενικῆς καταστροφῆς ἣν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προῦκάλεσαν. Δὲν εἶνε ἀξίον ἀπορίας διατί οἱ ἄνθρωποι ἀνέχονται τοιαύτην ἀθάλακτον ἀρχὴν καὶ τοιοῦτον δεσποτισμὸν ἀνευ τῆς ἐλαχίστης προσπάθειας πρὸς ἐξέγερσιν, ἐνῶ καταδιώκουν ἀπεινώτως ὅλας τὰς ἄλλας τυραννίας.

Ἡ κατάσταση δὲν φαίνεται ὀλιγώτερον ἀνώμαλος, ἐὰν ἀφή-

(1) Ἐνθυμούμεθα ὅλοι κατὰ τὸν ἀτυχῆ ἐλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, πόσον εἶχε συντελέσει ὁ τύπος διὰ τῶν «ὑποβολῶν» του καὶ τῶν «ψευδῶν πληροφοριῶν» εἰς τὴν ἐπελευθερωτικὴν καταστροφὴν. Τὸ πᾶν ἐκλονίσθη, ἢ κινδυνώσῃς ἔπαιον, ὅλοι ἐτραυματίσθημεν ἠθικῶς καὶ ὀλικῶς καὶ μόνον ὁ τύπος, ἠύξῃσε τὴν κυκλοφορίαν του ! (σ. τ. μ.).

σωμεν κατὰ μέρος τὴν πολιτικὴν ἐπίδρασιν τοῦ τύπου καὶ ἐξετάσωμεν τὴν κοινωνικὴν του ἐπιρροήν. Ὁ δικαστής, εἰς ὃν παρέχομεν τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτῃ ὡς κύριος τὴν τιμὴν μας, τὴν περιουσίαν μας, τὴν ἐλευθερίαν μας, ἔχει ἀνάγκη ἐμβριθῶν μελετῶν, πολυετοῦς ἐξασκήσεως καὶ νομίμου διορισμοῦ, δεσμεύεται ὑπὸ νόμων αὐστηρῶν, αἱ δὲ πλάνας του ἢ αἱ ὑπερβασαὶ του ἐλέγχονται ἀμέσως καὶ, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, ἐπανορθοῦνται. Ὁ δημοσιογράφος δύναται νὰ βλάψῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ μάλιστα τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἐνὸς πολίτου· δύναται νὰ προσβάλλῃ τὴν ἀτομικὴν του ἐλευθερίαν, καθιστῶν ἀδύνατον τὴν παραμονὴν αὐτοῦ εἰς ὄρισμένον τόπον· καὶ ἀσκεῖ τὸ δικαστικὸν τοῦτο δικαίωμα του χωρὶς νὰ ἔχη προηγουμένως σπουδὰς, χωρὶς προηγουμένον διορισμὸν, χωρὶς νὰ ἔχη νὰ προσφέρῃ ἐγγύησιν οὐδεμιᾶς ἀμεροληψίας, οὐδεμιᾶς εὐσυνειδήτου ἐρεῦνης. Ἰσχυρίζονται βεβαίως, ὅτι ὁ τύπος θεραπεύει τὰ κακὰ τὰ ὅποια προξενεῖ καὶ ὅτι ὁ πολίτης εἶνε, κατ' ἀρχὴν, ὀπλισμένος ἐναντίον τοῦ δημοσιογράφου, διὰ τοῦ περὶ τύπου νόμου. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος στηρίζεται ἐπὶ βάσει ἐπισφαλούς. Μία προσβολὴ διαπραττομένη ἐν τινὶ ἐφημερίδι ἐναντίον ἰδιώτου εἴμπορει νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὸν ζημίαν ἐντελῶς ἀνεπανόρθωτον. Οἰαδήποτε ἀναίρεσις ἢ ἐπανόρθωσις τῶν γραφέντων δὲν ἀρκεῖ νὰ παράσχῃ εἰς τὸν πολίτην πλήρη ἱκανοποίησιν, διότι πολλοὶ ἀναγνώσται ἀναγνώσαντες τὴν προσβολὴν δυνατὸν νὰ μὴ ἀναγνώσουν τὴν ἐπανόρθωσίν της, ἣτις θὰ δημοσιευθῇ εἰς ἄλλο φύλλον τῆς ἐφημερίδος· ἄλλοι δὲν θὰ προσέξουν τὴν διάψευσιν ἀπὸ κουφότητα· ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει, ἡ προσβληθεῖσα τιμὴ τοῦ πολίτου θὰ μένη διὰ παντὸς κηλιδωμένη ἐν τῇ συνειδήτῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἱκανοῦ ἀριθμοῦ πολιτῶν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἔταν εἰς ἰδιώτης ἐγείρη δικαστικὴν ἀγωγὴν κατὰ μιᾶς ἐφημερίδος. Μία ἐφημερίς δύναται πολλαπῶς νὰ προσβάλλῃ ἐν ἀτομον, χωρὶς νὰ παρέχῃ ἀφορμὴν εἰς δικαστικὴν ἐπέμβασιν· καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ δημοσιογράφος τύχῃ τόσον ἀδέξιος, ὥστε νὰ ἐκτεθῇ εἰς καταδίκην,

ἢ καταδίκη του κατὰ γενικὸν καιὸνα δὲν θὰ εἶνε ποσῶς ἀνάλο-
γος τῆς βαρύτητος τῆς προσβολῆς.

Ἡ κατάσταση αὕτη ἐξηγεῖ διατί, ὄχι μόνον ὅλοι οἱ ἀντι-
δραστικοί, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ φιλελεύθεροι εἶνε κεκηρυγμένοι ἢ
κρύφιοι ἐχθροὶ τοῦ τύπου, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον λυσσώδεις,
καθ' ἃσον ἡ δύναμις τοῦ τύπου τοὺς ἀιαγκάζει νὰ κρύπτουν τὰ
πραγματικὰ αἰσθήματά των καὶ νὰ ὑποκρίνονται ὅτι τρέφουν
πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ ἐκτίμησιν. Οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων
ἀναγνωρίζουν μὲν ὅτι ὁ τύπος δὲν εἶνε κατ' ἀνάγκην ἢ ἔκφρασις
τῆς κοινῆς γνώμης, ἐνώπιον τῆς ὁποίας καὶ μόνῃς ὑπακλίνονται,
ἀλλ' ὅτι, εἶνε ἴσως τὸ συνηθέστερον πρὸς τῆς ἀμαθείας, τῆς
ἐπιπολαιότητος, τῆς μοχθηρίας, τῆς μικρονοίας ἢ τῆς ἀνηθικό-
τητος ἐνὸς ἀτόμου, καὶ ὅμως, δὲν ἔχουσιν ὀλιγοτέραν δειλίαν
τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων καὶ συμπερίζονται καὶ αὐτοὶ τὸ ἐκικρα-
τοῦν ψεῦδος παραδεχόμενοι τὸν τύπον ὡς τὸ αὐθεντικὸν ὄργανον
τῆς κοινῆς γνώμης καὶ συνταυτίζοντες αὐτὸν μὲ τὴν δημοσίαν
γνώμην. Πῶς τὸ ψεῦδος τοῦτο δύναται ν' ἀντικατασταθῇ διὰ μιᾶς
ἀληθείας; Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐμποδιοθεῖν οἱ ἄρπαγες ἀπὸ τοῦ
νὰ οἰκαιοποιουθῶν τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν μόνῃ ἢ ἀληθῆς κοινῇ
γνώμῃ ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀσκῆ εἰς ἀνδρῶν εἰς οὓς παρέσχεν
ιδιαιτέρως τὴν ἐξουσίαν ταύτην; Αὐτὸ εἶνε ἐν ἑκ τῶν σπουδαιο-
τάτων ζητημάτων τοῦ παρόντος, τὰ ὁποῖα αἱ κυβερνήσεις, ἀπὸ
αἰῶνων ματαίως προσπαθοῦν νὰ λύσουν. Ὑπάρχει βεβαίως ἐν μέ-
σον κατάλληλον: ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Ἀλλὰ
τὸ μέσον τοῦτο δὲν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ καὶ
εἶνε μάλιστα ἀνήθικον, διότι θέτει τὴν καλὴν διάθεσιν ἐνὸς ὁπαλ-
λήλου εἰς τὴν θέσιν τῆς καλῆς θελήσεως ἐνὸς δημοσιογράφου.
Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιορισθοῦν διὰ νόμων αἱ ἐλευθερίαι τῆς σκέ-
ψεως: θὰ εἶνε δὲ ὑποκρισία καὶ ψεῦδος σχετικὸν μὲ τὰ παγκό-
σμια ψεύδη τὸ νὰ θελήσῃ τις νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ
τοῦ νὰ ἐκφράζῃ ἐλευθέρως καὶ φανερώς τὰς ιδέας του. Τὸ κρά-
τος ὅμως ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπαγορεύῃ εἰς ἕν ἄτομον νὰ ὁμιλῇ
ἐξ ὀνόματος ὄλων, ὅταν μάλιστα δὲν ὁμιλῇ εἰμὴ μόνον ἐξ ὀνό-

ματός του, καὶ νὰ προσδίδῃ οὕτως εἰς τὰς ιδέας του σκέψεις βαρῦ-
τητα καὶ ἀξίαν, αἵτινες κατ' οὐδένα τρόπον ἀνήκουσιν εἰς αὐτόν.
Ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, καθ' ἣν ὅλοι οἱ ἀναγνώσται
θὰ εἶνε ἄρκετὰ μορφωμένοι καὶ ἱκανοὶ νὰ κρίνουν, διὰ νὰ δια-
κρίνουν μόνον τὴν διαφοράν ἢ: ἢς ὑπάρχει μεταξὺ μιᾶς μεμονω-
μένης φωνῆς καὶ τοῦ ἐκλάμπρου λόγου τῆς κοινῆς γνώμης. Τότε
θὰ ἀναγινώσκονται μόνον αἱ ἐφημερίδες ἐν αἷς; ἢ κοινῇ γνώμῃ
εὕρσκει πραγματικῶς τὴν ἐνδόμυχον σκέψιν τῆς καὶ θὰ περιφρο-
νηθοῦν ἐκεῖνοι, ἐν αἷς ματαιόδοξοί τινες θ' ἀρέσκονται εἰς τὴν
ιδίαν των φλυαρίαν. Τότε θὰ ἔχουν ἐπιρροὴν μόνον οἱ δημοσιο-
γράφοι ἐκεῖνοι, εἰς οὓς ὁ λαὸς, λόγῳ τῶν προτερημάτων τοῦ πνεύ-
ματός των καὶ τοῦ χαρακτήρός των, θ' ἀναγνωρίσῃ τὸ δικαίωμα
νὰ διδάσκουν, νὰ κρίνουν καὶ νὰ μορφώνουν: οἱ λοιποὶ, ἰδιοποι-
ούμενοι δημόσιον ρόλον, θὰ διεγείρουν ἀπλῶς τὸν γέλωτα. Ἀλλὰ
τότε θὰ εἶνε περιττὸν ἐπίσης νὰ περιορίζεται τὸ δικαίωμα τῆς
ἐξασκήσεως τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος εἰς μόνους τοῦς ἔχοντας
δίπλωμα ἱατρικῆς, διότι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουν ἄρκετὴν φρόνη-
σιν, ὥστε νὰ συμβουλεύονται μόνον ἐπισημόνας καὶ ν' ἀποφεύ-
γουν τοὺς ἀγύρτας. Τότε καὶ οἱ πλείστοι νόμοι δὲν θὰ εἶνε ἀκα-
ρίτητα, ἀποῦ συνήθως δὲν ἔχουν ἄλλον προορισμόν, παρὰ νὰ
συμπληρῶνουν τὴν ἀτελεῆ κρίσιν τῶν πολιτῶν διὰ τῆς νοημονε-
στέρως φρονήσεως τοῦ νομοθέτου. Μέχρις ὅτου ἡ μόρφωσις καὶ
ἡ εὐθυκρισία ὄλων ὑψωθῇ μέχρι τοῦ ἰδεώδους τούτου βαθμοῦ,
εἶνε κἄπως ἀναγκαῖα ἢ προστατευτικὴ ἐπέμβασις τῆς νομοθεσίας.
Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν περιορισμοὶ εἰς τὰ βιβλία, τὰς
πραγματείας, τὰς τοιχοκολλήσεις, εἰς τὰς κυκλοφορούσας δια-
φημιστικὰς ἀγγελίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐν ἄτομον παρουσιάζεται
εἰς τὸ κοινὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα του ἢ ὑπὸ τὴν εὐθύνην ἐνὸς ἐκδότου,
καὶ ζητεῖ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἀτομικῶν του γνωμῶν. Πρέπει νὰ
ἔχη ἕκαστος τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῇ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ πρὸς
τοῦς συμπολίτας του καὶ νὰ λέγῃ εἰς αὐτοὺς ὅ, τιδήποτε θέλει.
Ἐὰν προσβάλλῃ τὴν τιμὴν ἐνὸς πολιτοῦ, συκοφαντῶν αὐτόν, πρέ-
πει νὰ ἀναγκάζεται νὰ δίδῃ δημοσίᾳ καὶ ἐπισήμως ἱκανοποίησιν,

ἐπανορθῶν τὸ προσγεγόμενον ἄδικον διὰ διαρκῶν καὶ παντοειδῶν δημοσιεύσεων· νὰ καταχωρῆται π. χ., ἀναίρεσις τῶν γραφέντων εἰς ἄλλας τὰς ἐφημερίδας μιᾶς πόλεως ἢ μιᾶς ἐπαρχίας, ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, νὰ τοιχοκολλᾶται κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα καὶ συγχρόνως νὰ ἀπαγγέλλεται συχνὰ εἰς δημοσίους τόπους· ἐὰν ὁ συκοφάντης δὲν ἔχη νὰ πληρώσῃ τὰ ἐξοδα τῶν δημοσιεύσεων τούτων πρέπει νὰ καταδικάζεται εἰς καταναγκαστικά ἔργα, μέχρις ὅτου ἐξοικονομήσῃ τὸ ἀναγκαῖον δι' αὐτὰ ποσὸν ἐργαζόμενος εἰς τὰς φυλακάς.

* Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα διὰ τὰ περιοδικὰ τὰ ἀπευθυνόμενα πρὸς ὠρισμένον διὰ τῆς συνδρομῆς κύκλον ἀναγνωστῶν καὶ ἀποτελοῦντα δημόσιον βῆμα ἐξησφαλισμένον δι' ὀτιδήποτε γράφουν. Τοιοῦτον βῆμα ἀποτελεῖ δημόσιον ἴδρυμα, τὸ ὅποιον ὀφείλει νὰ ὑπάγεται εἰς δημόσιον ἔλεγχον, ὅπως ἄλλ. τὰ δημόσια καθεστῶτα τὰ ἀφορῶντα τὸ φυσικόν, διανοητικόν καὶ ἠθικόν ἀγαθὸν τῶν πολιτῶν. Διὰ νὰ ἰδρυθῇ μία σχολή, ἕν φαρμακεῖον, ἕν νοσοκομεῖον, ἕν θέατρον, ἀπαιτεῖται κυβερνητικὴ ἄδεια, ἢ ἐπιτευξίς τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν πλείστων διατυπώσεων αἵτινες ἐπεβλήθησαν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κοινοῦ. Οὕτως ἔπρεπε καὶ ἡ ἐφημερίς νὰ ὑποβληθῇ τοῦλάχιστον εἰς τὰς αὐτάς μὲ τὰ ἰδρύματα διατυπώσεις. Διὰ τὴν ἴδρυσιν μιᾶς ἐφημερίδος ἔπρεπε ν' ἀπαιτεῖται εἰδικὴ ἄδεια ἀλλὰ ἄδεια ἐξαρτωμένη ὄχι ἐκ τῆς ἀρεσκείας μιᾶς ἀρχῆς, ἀλλὰ χορηγουμένη δι' ἐντολῆς τοῦ λαοῦ. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐρισθῇ διὰ νόμου, ὅτι ὁ ὑποψήφιος δημοσιογράφος πρέπει νὰ ἔχη ὠρισμένην ἡλικίαν, ἐγγυωμένην διὰ τὴν ὠριμότητά του, ἢ διαγωγή του νὰ εἴνε ἀμειψτος καὶ νὰ προσκομίσῃ ἀποδείξεις ὅτι κατέχει σχετικὴν μόρφωσιν. Μόνον ὁ κατέχων τὰ προσόντα ταῦτα θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τῶν συμπολιτῶν του καὶ νὰ ζητήσῃ ὅπως τὸν ἐκλέξουν δημοσιογράφον δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας. * Ὄταν ἀπαξ λάβῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὁ δημοσιογράφος θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ γράφῃ ὅ,τι τοῦ ἀρέσει· ἀλλὰ θὰ ἀφηρηθεῖ παρ' αὐτοῦ ἡ ἐντολή, ἐὰν καταδικάζετο ἐπὶ συκοφαντία, ἢ διότι ἔγραψεν ὅ,τι ἠθελε καὶ θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος

νὰ ζητῇ παρὰ τοῦ λαοῦ ἀνανέωσιν τῆς ἐντολῆς, ἀνὰ πᾶσαν διετίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, εἰς ἀγνωστὰς ἢ ἀνθρώπος ἐκφέρων ἰδέας ἀντιπαθητικὰς εἰς τὸ κοινόν, πολὺ δυσκόλως θὰ κατάρθωνε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν λαϊκὴν ἐντολὴν διὰ τὸ στάδιον τοῦ δημοσιογράφου· ὁ οὕτω ἀποτυγχάνων ὑποψήφιος δημοσιογράφος θὰ εἶχε πάντοτε τὸ δικαίωμα νὰ ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του, ὡς ἐλεύθερος συγγραφεὺς. * Ὅστις κατέχει μίαν τοιαύτην λαϊκὴν ἐντολὴν θὰ συναντᾷ πράγματι ὀλιγωτέρας δυσκολίας διὰ νὰ εὕρῃ ἐφημερίδα εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἐργασθῇ, ἀπὸ τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας συναντᾷ σήμερον εἰς ἰατρὸς ἢ δικηγόρος ἢ καθηγητὴς ἢ μηχανικός, διὰ νὰ δημιουργήσουν πελατεῖαν ἢ νὰ καταλάβουν μίαν δημοσίαν θέσιν ἢ ν' ἀναλάβουν τὴν κατασκευὴν μιᾶς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἡ λαϊκὴ ἐντολή θὰ εἶχε κύρος διὰ τὴν διοικητικὴν περιφέρειαν, ἢ ὅποια τὴν παρεχώρησε, δηλαδή δι' ὀλόκληρον τὸ κράτος, ἂν τὴν ἐντολὴν ἔδωσεν ἡ ψῆφος τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας, διὰ τὴν περιφέρειαν δὲ τοῦ νομοῦ, ἂν ἡ πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἐψήφισε.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας ἐνὸς σχετικοῦ νομοσχεδίου. Ἡθέλησα ἁπλῶς νὰ χαράξω, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τὸ σύστημα, τοῦ ὁποίου ἡ πραγματοποίησις θὰ παρεῖχε πράγματι εἰς τὸν δημοσιογράφον τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλῇ ἐξ ὀνόματος βλῶν, καὶ τὸ κύρος τῶν λοιπῶν ἀξιωματιῶν, τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ λαοῦ, τοῦ δικαστοῦ, τοῦ καθηγητοῦ, καὶ θὰ ὑπεχρέωνε συγχρόνως τὸν λαὸν νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ τὸν ὀνομάσῃ ἐντολοδόχον του. Τότε ὁ τύπος θὰ ἦτο ἀληθῶς ὅ,τι ἤδη ψευδῶς ἰσχυρίζεται ὅτι εἶνε, δηλαδή νόμιμον ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ θὰ κατεῖχε, λίαν δικαίως καὶ νομίμως, ἐν τῷ σημερινῷ πολιτισμῷ καὶ τῷ δημοσίῳ βίῳ, τὴν μεγίστην θέσιν, τὴν ὁποίαν σήμερον σφετερίζεται.

B'.

Ἡ μονομαχία. — Μία θαυμασία λύσις
τοῦ ζητήματος.

Ἡ υποδούλωσις ὄλων σχεδὸν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν κοινὴν γνώμην εἶνε ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ἐν τῶν παραδοξοτέρων υπολειμμάτων ἐνός βαθμοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις πρὸ πολλοῦ ὑπερεπηδήθη, — ἦτοι ἡ μονομαχία. Ἡ μονομαχία δεικνύει ὅτι τὸ ἐνστικτὸν τῆς αὐτοσυντηρήσεως εἶνε ἀσθενέστερον τοῦ κοινωνικοῦ ἐνστικτοῦ· διότι ἐὰν ἦτο ἰσχυρότερον, ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἐξέθετε ποτὲ τὴν ζωὴν του εἰς προφανῆ κίνδυνον θανάτου, ἀπλῶς καὶ μόνον ὅπως οἱ ὅμοιοί του, ὧν ἕκαστος ἰδιαιτέρως τοῦ εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορος, σχηματίσωσιν ἐν τῷ συνόλω καλὴν περὶ αὐτοῦ ἰδέαν, καὶ τῷ ἐπιτρέψωσιν νὰ ἔχῃ θέσιν μεταξὺ τῶν. Ἡ μονομαχία εἶνε ἡ ἀρνήσις ὄλων τῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ παρ' ἡμῖν πολιτισμός, προσερχομένη ἐκ τῆς εἰσβολῆς μιᾶς πρωτογόνου βαρβαρότητος ἐντὸς τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν μας συστημάτων, ὅσον ἀνεπτυγμένα καὶ ἂν ᾖσι ταῦτα κατὰ τὰ λοιπὰ.

Ἐν τῇ γενέσει τῆς ἡ μονομαχία βεβαίως εἶχε τι τὸ φυσικὸν καὶ δεδικαιολογημένον, ἀνήκον εἰς τὰ πρῶτα ἀνθρωπολογικὰ ἢ μάλλον ζωολογικὰ φαινόμενα καὶ μὴ παριστώσα εἰμὴ τὴν ἀπλουστεράν μορφήν τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, ἐν ᾧ εὕρισκομεν τὴν πηγὴν πάσης ἀναπτύξεως. Ὄταν ὁ πρωτογόνος ἄνθρωπος εὕρισκεν ἐν τινὶ ἄλλῳ ἀνθρώπῳ, ἐμπόδιον διὰ τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς ἀνάγκης ἢ μιᾶς ἰδιοτροπίας, τὸν ἐπολέμει ἀμέσως. Κατεδίωκεν ἢ ἐφόβησε τὸν ἀντεράστην του, διὰ τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς γυναικός, τὸν κλέπτειν τῶν καρπῶν του ἢ τὸν ἰδιοκτήτην καλλιτέρας καλύβης. Ἡ πάλιν ἦτο σοβαρῶς ἐνδιαφέρουσα καὶ ὅλα τὰ ὅπλα ἦσαν ἀξιόλογα. Ὁ ἰσχυρότερος ἐστραγγάλιζε τὸν ἀσθενέστερον, ὁ πανουργότερος ἐγέλα τὸν ἀφελέστερον καὶ ὁ ἄγρυπνος

κατελάμβανε τὸν ἀμέριμον κοιμώμενον. Ἐξετίθεντο μὲν εἰς κίνδυνον, ἀλλ' ἀπέδλεπον καὶ εἰς τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ κακὰςτασις αὕτη, καθ' ἣν ὄφειλεν ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ μὴ καταστραφῇ, νὰ εἶνε ἰσχυρότερος, καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις καὶ ἀπέναντι ὄλων τῶν ἄλλων χωριστά, ἐπαυσεν ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δικαιοσύνης. Βεβαίως ἡ ἰσχὺς εἶνε ἐπίσης ἡ βᾶσις τοῦ δικαίου, τὸ ὅποιον ἔχει ὡσαύτως τὰς βαθυτέρας του ρίζας εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἀσθενέστερος ὄφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν ἰσχυρότερον καὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν νόμον του. Ἀλλ' ἡ πρόοδος ἐν τῇ ἀναπτύξει ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου πρὸς τὸ δίκαιον τῆς πεπολιτισμένης κοινωνίας, ἐγκείται ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι ἀνάγει τὸ ἀρχικῶς ἀτομικὸν δίκαιον τῆς δυνάμεως, εἰς ἀρχὴν γενικὴν, ἧς ἡ πραγματοποιήσις δὲν ἐξαρτᾶται πλέον ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀτόμου. Ὁ βάρβαρος ἔλεγε: «Αὐτὸ μοῦ ἀνήκει, διότι ὀπῆρξα ἀρκετὰ ἰσχυρὸς διὰ νὰ τὸ ἀρπάξω, καὶ οὐδεὶς θὰ δυνηθῇ σήμερον νὰ μοῦ τὸ ἀφαιρέσῃ, διότι θὰ φονεύσω ὅποιον ἀποπειραθῇ νὰ τὸ κάμῃ». Ἡ δὴλωσις αὕτη θὰ ἦτο ὀρθὴ ἐὰν ὁ βάρβαρος εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, καὶ ψευδὴς ἐὰν εὕρισκετο ἀπέναντι ἀντιπάλου ἰσχυροτέρου. Ἐλθεν ὁ πολιτισμός καὶ ἐγένικευσε τὴν δὴλωσιν ἐκείνου εἰπὼν: «Αὐτὸ σοῦ ἀνήκει καὶ οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ σοῦ τὸ ἀφαιρέσῃ». Ἐκτοτε ἡ δὴλωσις αὕτη ἦτο ἀληθὴς καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις. Ἡ ὀρθότης τῆς δὲν ἐξηρτάτο πλέον ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνου, ὅστις ἠθελε νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ, διότι, ἐὰν τὸ ἀτομον ἦτο πολὺ ἀσθενὲς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν του καθ' ἐνός ρωμαλεωτέρου διεκδικητοῦ, ἐκάλει τὴν κοινωνίαν βοηθόν, ἥτις ἐν πάσῃ περιπτώσει ἦτο ἰσχυρότερα τοῦ ρωμαλεωτέρου ἀδικούντος. Τὸ ἀτομον ὄχι μόνον δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ δίκαιόν του διὰ τῆς προσωπικῆς του δυνάμεως, ἀλλ' οὐτεὶ κἂν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο παραδιάζον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς κοινωνίας, ὅστις ἐπιτρέπει εἰς μόνην τὴν κοινωνίαν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης, ὡς αὕτη ἐθεμελίωσε, καὶ ἀπαγορεύει εἰς τὸ ἀτομον νὰ ἀμυγθῇ προσωπικῶς.

Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆ τοῦ δικαίου ἀφῆκεν ἀπολύτως ἄθικτον τὴν μονομαχίαν. Ὁ νόμος προστατεύει τὴν ἰδιοκτησίαν, δὲν προστατεύει ὅμως καὶ τὴν ζωὴν. Τὰ ἔθιμα καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύουν τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ὄρολογίου ἀνθρώπου τινός. Τὰ ἔθιμα ὅμως ἐπιτρέπουν καὶ ὁ γραπτὸς νόμος δὲν ἀπαγορεύει εἰς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, ἐὰν χειρίζεται καλῶς τὸ ξίφος ἢ τὸ περιστροφον, νὰ φονεύῃ τὸν ἄλλον, μολονότι ἡ ζωὴ εἶνε πολυτιμότερα τοῦ ὄρολογίου. Ἐφόσον οἱ ἄνθρωποι ἐπίστευον εἰς προσωπικοὺς θεοὺς καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν διευθέτησιν τῶν τοῦ κόσμου, ἡ μονομαχία εἶχεν ἀκόμη κάποιον λόγον. Θεωρητικῶς τότε ἡ μονομαχία δὲν ἐσήμαινε τὴν δύναμιν τοῦ γρόνθου· οἱ ἀντίπαλοι καὶ οἱ μάρτυρες τῶν μετέβαινον εἰς τὸν τόπον τῆς μονομαχίας, ἔχι μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἰσχυρότερος ἢ ἐπιδεξιώτερος θὰ ἐφόνευε τὸν ἀσθενέστερον ἢ τὸν ἀδεξιώτερον, ἀλλὰ μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὁ Θεὸς θὰ εἶδιδε τὴν νίκην εἰς τὸ δίκαιον καὶ ὁ εὐρισκόμενος ἐν τῷ ἀδίκῳ θὰ εἶχεν ἐνώπιόν του ὅχι ἕνα ἀπλοῦν ἀντίπαλόν του, ἵσως ἀσθενέστερόν του, ἀλλὰ τὴν ὑπερφυσικὴν δύναμιν καὶ τὸν παγκόσμιον Κύριον καὶ Κριτὴν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἡ μονομαχία εἶνε δικανικὸς θεσμὸς καὶ ὄχι θρῆσκος τῆς ἰσχύος. Ἀλλ' ὁ δικανικὸς οὗτος χαρακτήρ ἐκλείπει ἀφ' ἑαυτοῦ ἐν κοινωνίᾳ, ἥτις δὲν πιστεύει εἰς προσωπικὸν θεὸν οὔτε εἰς ὑπερφυσικὰς ἐπεμβάσεις δι' ὑποθέσεις ἰδιωτικὰς. Ὁ μορφωμένος μονομάχος γνωρίζει ὅτι δὲν ἴσταται κλησίον του οὐδεὶς ἀόρατος προστατῆς, καὶ δταν ἀκόμη ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ δικαίου του, καὶ δὲν φοβεῖται μήπως παλαίσῃ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐὰν αὐτῆ τὸ ξίφος ὑπὲρ ἀδίκου ὑποθέσεως. Ὅθεν ἡ μονομαχία δὲν εἶνε πλέον παρὰ κυνική σφιστεία δλων τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου καὶ ἀποκλήρυξις τοῦ πρωτογόνου νόμου, ὅστις ἀκλόουσιατα καὶ ἀφελέστατα θέτει τὴν ζωὴν τοῦ ἀσθενεστεροῦ εἰς χεῖρας τοῦ ἰσχυροτέρου.

Ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας προλήψεις αὐτῆς καὶ παραφροσύνας, ἡ κοινωνία εἶνε τελείως ἀσυνεπής, καὶ ἐν τῇ στάσει τῆς ἀπέναντι τῆς μονομαχίας τὴν αὐτὴν ἀκολουθεῖ πορείαν. Ἀφοῦ ἐπιτρέπει, ἢ μάλλον ἀπαιτεῖ, ὅπως τὰ μέλη τῆς ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἰδέας

τοῦ ἀγρίου ἀνθρωποφάγου καὶ ὅπως ἀπειλώσῃ τὴν ζωὴν δλων ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἀρέσκωσιν εἰς αὐτούς, ὀφείλει ὡσαύτως νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τὰς ἄλλας συνηθείας τῆς ἀγριότητος τῶν πρωτογόνων ἀνθρώπων. Ἀφοῦ εἰς τὸ οὐσιωδέστερον ζήτημα ἐξέρχεται τοῦ πολιτισμοῦ, εἶνε γελοῖον καὶ ἀνέητον νὰ φροντίζη διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ παραιτητῆται τῆς ἐλευθερίας τῶν κινήσεών της. Ἀπὸ ἐμὲ ἐξαρτᾶται νὰ ἐκλέξω ἐὰν θέλω νὰ εἶμαι πεπολιτισμένος ἄνθρωπος ἢ ἐρυθρόδερμος· ἐὰν ἀποφασίσω τὸ δεύτερον, πρέπει νὰ γίνω κατ' ὅλα ἐρυθρόδερμος. Θέλω τότε νὰ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιοῦν, κατὰ τοῦ ἀντιπάλου μου, ὅλα τὰ μέσα τὰ ὁποῖα θὰ δύναμαι νὰ διαθέτω. Θέλω νὰ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὸν παραφυλάξω καὶ νὰ βυθίσω τὸ μαχαίρι μου εἰς τὴν ράχην του, ἐὰν δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸν ἀντικρύσω κατὰ πρόσωπον, κλιών τὴν νόκτα τὴν οἰκίαν του καὶ στραγγαλίζων αὐτὸν ἐν τῇ ταραχῇ. Περιμένω καὶ ἐγὼ τὰ ἴδια ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου μου καὶ προφυλάσσομαι. Ἄς λάβῃ καὶ αὐτὸς τὰ μέτρα του, ὅσον εἴμπορεῖ καλύτερα! Ἐπὶ ποίας ἀρχῆς θέλει νὰ στηριχθῇ ἡ κοινωνία, διὰ νὰ μὴ ἀπαγορεύσῃ νὰ στήνω ἐνέδρας καὶ νὰ κλιῶ τὰς οἰκίας τῶν ἀντιπάλων μου; Ὅχι βεβαίως ἐπὶ τοῦ κρατοῦντος νομικοῦ καθεστῶτος, διότι, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχη τοιοῦτον καθεστῶς, τοῦτο ὀφείλει πρωτίστως νὰ ἀπαγορεύῃ εἰς δύο ἀνθρώπους νὰ ἀπειλοῦνται ἀμοιβαίως διὰ θανάσιμου πλήγματος, ἐνεκεν αἰτίας, κατὰ γενικὸν κανόνα ματαίας ἢ εὐτελοῦς.

Ἀλλ' ὄχι! Ἡ κοινωνία δὲν γνωρίζει λογικὴν. Ἐπιβάλλει τὴν προσωπικὴν ὑπεράσπισιν, ἀλλ' ἀπαγορεύει ταῦτοχρόνως νὰ εἶνε τελεσφόρος ἢ ὑπεράσπισις αὐτῆ. Ὁ μονομάχος ὀφείλει, ὡς ὁ ἐρυθρόδερμος, νὰ διακινδυνεύῃ τὴν ζωὴν του, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑπακούῃ, ὅπως ὁ ἐρυθρόδερμος, εἰς ὅλας τὰς παρορμήσεις τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Πρέπει νὰ γίνῃ μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ ζῶον ἀγρίον καὶ κατὰ τὸ ἄλλο ἥμισυ νὰ μείνῃ ἄνθρωπος λεπτεπιλέπτως καὶ πολιτισμένος. Οὕτω σὰς θέλει ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ λογικὴ τῆς κοινωνίας. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς κύριος δὲν σὰς ἀποδίδει τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν ἢ σὰς κάμνει

ἀπρεπεῖς ἀστειότητος· τὸ ἀπλούστερον διὰ σᾶς εἶνε νὰ τὸν περιφρονήσετε ἢ τὸ πολὺ·πολὺ νὰ τιμωρήσετε τὴν ἀναίδειάν του δι' ἑνὸς ραπίσματος. Δὲν δύνασθε ἡμῶς νὰ ἐνεργήσετε τοιουτοτρόπως. Ὅφείλετε νὰ προκαλέσετε τὸν αὐθάδη εἰς μονομαχίαν καὶ νὰ ἐκθέσετε τὴν ζωὴν σας εἰς κίνδυνον. Ἀλλὰ σεις διήλθατε τὴν ζωὴν σας σκυμμένοι ἐπὶ τῶν βιβλίων καὶ δὲν ἔχετε ἰδέαν φονικῶν ὄπλων πλὴν τοῦ ψαλιδίου διὰ νὰ κόπτετε τοὺς ὄνυχάς σας, ἐνῶ ὁ προσβαλὼν ὑμᾶς εἶνε ἄεργος διελθὼν τὴν νεότητά του εἰς αἰθούσας ὀπλομαχητικῆς καὶ εἰς σκοπευτήρια· εἰσθε ὁμολογουμένως ἀξιολύπητος, διότι δὲν ἔχετε ἐλπίδας ἐπιτυχίας ἢ νίκης· ἀλλ' ὀφείλετε νὰ κτυπηθῆτε, ἔχετε ὕψηλὰ καὶ ἱερὰ καθήκοντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· εἰσθε τὸ στήριγμα τῆς οἰκογενείας σας· ἡ σύζυγός σας καὶ τὰ τέκνα σας εἶνε χαμένα, ἐὰν ἀποθάνετε, ἐνῶ ὁ ὄδριστός σας εἶνε μόνος ἢ πλούσιος καὶ δὲν πρόκειται νὰ διακινδυνεύσῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης παρὰ μόνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ ὄχι τὴν ζωὴν ἄλλων ὑπάρξεων προσφιλῶν. Ὅλιγον ἐνδιαφέρουσι πάντα ταῦτα· μονομαχήσατε, φονεύσατε ἢ φονευθῆτε, διότι ἐὰν δὲν τὸ κάμετε, θὰ εἰσθε δειλὸς καὶ ἀτιμὸς ἄνθρωπος. Ἐὰν φονευθῆτε καὶ ἡ σύζυγός σας ἐπαιτήσῃ, αἱ θυγατέρες σας γίνουσι ἑταῖραι καὶ τὰ τέκνα σας κακοποιοί, ἢ ὅλοι αὐτοὶ ἀποθάνουσι τῆς πείνης, δὲν ἔχετε νὰ περιμένετε ἀπὸ κανένα οἴκτου ἢ βοήθειαν (1). Ἀλλ' ἐὰν διὰ τοὺς λόγους τούτους δὲν θελήσετε νὰ ἐκθέσετε τὴν ζωὴν σας εἰς κίνδυνον ἐν μονομαχίᾳ, σᾶς πτύομεν ὅλοι κατὰ πρό-

(1) Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἀγνοεῖ, φλίνεται, ὅτι ἐν τινι γνωστῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἑλλάδος κρατεῖ ἔθιμον, τὸ ὡς δίκην νόμου ριζοβολήσαν, τῶν ἀκατανοήτων ἀντιποίνων, ἀσκούμενον ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν τοῦ ἐκ μονομαχίας ἢ ἄλλως πως φονευθέντος κατὰ τῶν συγγενῶν ἢ ἀμέσων κληρονόμων τοῦ φονέως, τοῦ κύρους τοῦ ἔθιμου διασκαδόντος ἐπὶ τρεῖς γενεάς. Συνεπῶς τὰ ἐκ τοῦ ἔθιμου τῆς μονομαχίας ἀθῆα θύματα τοῦ συγγραφῆως διατρέχουσι καὶ τὰς συνεπείας τοῦ ἐτέρου ρηθέντος ἔθιμου, ἐξαναγκαζομένων τῶν πλεισίων νὰ ἐκπατριζῶνται πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀντιποίνων | (σ. τ. ἐ.).

σωπον. Οὕτως ὁμιλεῖ ^ἡ κοινωρία καὶ, ὅστις θέλει νὰ ζήσῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ὀφείλει νὰ ὑποκλίνεται πρὸ τῶν φρικτῶν τούτων ἰδεῶν.

Ἡ μονομαχία διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τὰ ἔθνη μας κυρίως ἕνεκα τοῦ μελιταρισμοῦ. Δὲν εἶνε ἀπλή σύμπτωσης τὸ γεγονός ὅτι εἰς τοὺς μόνιμους στρατεύς ὑπάρχει ρητὸς νόμος ἀποτάσων ἐπαισχύντως τὸν ἀξιωματικόν, ὅστις δὲν μονομαχεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς ἀνάπτει τὸ σιγάρων του. Ὁ πόλεμος εἶνε ἐκκλησιεὶς πρὸς τὴν ἰσχύν, ὡς ἐπικρατεστέραν τοῦ δικαίου, καὶ συνεπῶς εἶνε στιγμιαία ἀναστολή τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀναδρομὴ εἰς τὴν πρωτόγονον κατάστασιν. Τί τὸ ἐκπληκτικὸν λοιπόν, ἐὰν οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἄνθρωποι τοῦ πολέμου μεταφέρωσι τὰς στρατιωτικὰς τῶν ἀρχῶν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν τῶν βίον, καὶ ἐὰν βλέπουσι εἰς τὴν σπάθην τῶν καὶ τὸ περίστροφον τὸν μόνον κώδικα τῶν κοινωνικῶν τῶν σχέσεων, εἰς δὲ τὸ τυφέκι καὶ τὸ τηλεβόλον τὸν μοναδικὸν κώδικα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν; Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, εὐρίσκομεν στοιχεῖα διὰ νὰ πολεμήσωμεν τὴν χυδαίαν αὐτὴν πρόληψιν. Ὁ κάλλιστος τρόπος ὅπως καταδειχθῇ σαφῶς μίᾳ παραδοξότης καὶ ἀνασχευασθῇ αὕτη, εἶνε ἡ παρακολούθησις αὐτῆς μέχρι τῶν τελευταίων τῆς συνεπειῶν. Ἄς υποθέσωμεν ὅτι ἀποφοριστικοὶ τινες ἄνθρωποι δέχονται τὴν πρόσκλησιν εἰς μονομαχίαν, θέτουσι ἐκτὸς μάχης τὸν ἀντιπαλόν των δι' οἰουδή ποτε τρόπου, καὶ ἀφήνονται κατόπιν νὰ συλληφθῶν καὶ νὰ ἐδηγηθῶν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπου ὁμιλοῦσιν οὕτως πρὸς τοῦ δικαστῆς : « Ἔμμι ἄνθρωπος πολιτισμένος καὶ ὄχι κυνηγὸς ἀγριελάφων τῆ λιπίνης ἐποχῆς. Αἱ ἰδέαι μου εἶνε πολιτισμέναι. Σέβομαι τὸν νόμον καὶ φρονῶ ὅτι ἡ μόνη ἀρμοδία ἀρχὴ διὰ νὰ ἐφαρμαζῇ τὸν νόμον καὶ νὰ τιμωρῇ τὰς παραβάσεις του εἶνε ὁ δικαστῆς. Ἀτυχῶς εἰς ἄνθρωπος μὲ ἔφερε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντικαταστήσω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν νόμον καὶ τὸν δικαστὴν καὶ νὰ ζητήσω τῆ προστασίαν μου εἰς τὰ ὄπλα. Ἐν ὀλίγοις ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς διέκοψε τὴν ἐμὲ τὰς ὀμαλὰς συνθήκας τῆς πεπολιτισμένης ζωῆς καὶ ἐκήρυξεν ἐναντίον μου τὸν πόλεμον.

Μὴ δυνάμενος νὰ πράξω ἄλλο τι ἐδέχθην καὶ διεξήγαγον τὸν πόλεμον ἀκριβῶς ὅπως ὀρίζουν τὰ διεθνή νόμιμα μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Τὸ ἔργον τῆς διπλωματίας λαοῦ τινος, ἕστις διεξάγει πόλεμον, εἶνε ν' ἀσχολῆται μὲ τὴν εὐρείαν συμμείχων. Εὐρον καὶ ἐγὼ συμμάχους. Συγχαίρω ἑμαυτὸν διὰ τὴν διπλωματικὴν ταύτην ἐπιτυχίαν. Κατώρθωσα νὰ συνάψω συμμαχίαν μὲ δύο παλαιστὰς τοῦ ἵπποδρομίου, τρεῖς διδασκάλους τῆς ὀπλομαχητικῆς καὶ πέντε πεπειραμένους σκοπευτὰς. Τὸ καθῆκον ἐνὸς στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ εἶνε νὰ παρουσιάζεται παντοῦ πρὸ τοῦ ἐχθροῦ μὲ ὑπερέρας δυνάμεις. Ἐξεπλήρωσα καὶ ἐγὼ εὐσυνειδήτως τὸ καθῆκον τοῦτο. Ἡ νίκη εἶνε ἀσφαλῶς μὲ τὸ μέρος ἐκείνου, ὃ ὀκοίος ἐκτελεῖ τὰς ταχυτέρας κινήσεις καὶ εἶνε ἐπιδεξιώτερος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἡ κίνησίς μου ὑπῆρξε ταχύτερα τῆς κινήσεως τοῦ ἀντιπάλου μου. Τὸν προκατέλαβα μετὰ τῶν συμμάχων, καθ' ἣν στιγμὴν αὐτὸς οὔτε κἀν τὸ ἀνέμενε. Μοῦ παρεκονεῖτο, ὅτι δὲν τοῦ εἶχα καθορίσει τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς συναντήσεως, ἀλλ' ὃ ἰσχυρισμὸς οὗτος μοῦ ἐφάνη ἀστεῖος. Εἰς οὐδὲν ἐγχειρίδιον τῆς νεωτέρας στρατιωτικῆς τέχνης εἶδον ὅτι εἶνε ἐν χρήσει ὃ καθορισμὸς τῶν συνθηκῶν, ὅπ' ἂς δίδονται αἱ ἀποφασιστικαὶ μάχαι μεταξὺ δύο ἀντιπάλων στρατῶν. Ὅπως πάντοτε, ὃ Θεὸς ὑπῆρξε μὲ τὸ μέρος τῶν ἰσχυροτέρων. Καὶ ἐνίκησαμεν τὸν ἀντίπαλόν μας· θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὸν φονεύσωμεν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπράξαμεν· ἠθελήσαμεν νὰ μείνωμεν μέχρι τέλους πολιτισμένοι διαξιφισταί. Ἠνάγκασα μόνον τὸν ἠττηθέντα νὰ καταβάλλῃ ἀποζημίωσιν, νὰ πληρώσῃ τὰ ἐξόδα τοῦ πολέμου, δηλαδὴ τὴν ἀμοιβὴν τῶν συμμάχων μου καὶ μερικὰς φιάλας αἴνου. Μέχρις ἔστου ἐκπληρώσῃ τοὺς βρους τούτους τῆς εἰρήνης, τὸν ἐκρατήσαμεν ὑπὸ τὴν βίαν τῶν ὀπλων μας. Μόνον ἀφοῦ ἐπλήρωσε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, τὸν ἀφήκα ἐλεύθερον. Ἴδου τὸ πᾶν. Ἀφοῦ μοι ἐπέβαλε πόλεμον ἰδιωτικόν, τὸν διεξήγαγον διπλωματικῶς, στρατηγικῶς καὶ οἰκονομικῶς καθ' ὅλους τοὺς ἀνεγνωρισμένους κανόνας».

Βεβαίως, ἕστις ἐμελλε νὰ ὀμιλήσῃ τοιοῦτοτρόπως, θὰ κατεδι-

κάζετο ἴσως δι' ἐκδιασμένῃ ἢ διὰ σωματικὰς αἰκίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν βλάπτει, διότι πᾶσα πρόοδος ἐξαγοράζεται διὰ θυσιαῶν. Πόσα μεγάλα πνεύματα δὲν ἐδέχθησαν νὰ βασανισθοῦν ἢ νὰ ἀποθάνουν ἐπὶ τῆς πυρᾶς χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως! Μερικαὶ θυσίαι τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶνε σπουδαῖον πρᾶγμα, ὅταν δι' αὐτῶν καὶ μόνων θριαμβεῖ ὃ πολιτισμὸς κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ τὸ λογικὸν κατὰ τῆς ἀνοησίας. Ἐάν ἐν τινι χώρᾳ παρουσιάζοντο ἑκατὸν ἀνθρωποὶ σοβαρῶς ἀποφασισμένοι νὰ θυσιασθοῦν καὶ νὰ πραγματευθῶσιν οὕτω ἐπὶ τὸ παραδοξότερον περὶ μονομαχίας, θὰ ἐδλέπομεν, ἐντὸς ὀλίγου, ἐξαφανιζόμενον τὸ ἔθιμον τοῦτο, τὸ ὀποῖον ἀνάγεται εἰς τὴν ἀγριωτέραν βαρβαρότητα καὶ τὸ ὀποῖον μολαταῦτα ἢ ἐποχὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἦν διατρέχομεν, θωπεύει μετὰ τόση ἐρωτοτροπίας.

Γ.

Τὰ καθ' ἡμέραν κοινωνικὰ ψεύδη.—

Ἡ αἰωνία δειλία.

Παρὰ τὰ μεγάλα ψεύδη, πόσα μικρὰ τοιαῦτα δὲν διεισδύουν καὶ δὲν περικαλύπτουν τὴν ζωὴν μας ὀλόκληρον! Ὅμοια μὲ μούχλαν, φέρουν πανταχοῦ τὴν ἀπασύνθεσιν καὶ τὴν σῆψιν· δὲν δύναται ὁμως νὰ γίνῃ ἄλλως. Ἐάν τις ἐγεννήθῃ καὶ ἠνδρώθῃ ἐντὸς τοῦ ψεύδους, διαρκῶς περιστοιχιζόμενος ἀπὸ ψεύστας, εἴαν ὀφείλῃ νὰ ψεύδεται ὀσάκις ἀνοίγῃ τὸ στόμα του διὰ νὰ ὀμιλήσῃ δημοσίᾳ, ἢ νὰ ἔρχεται εἰς σχέσιν μὲ τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἡμῶν καθεστῶτα, εἴαν ἔχῃ συνηθίσῃ νὰ ἐνεργῇ πάντοτε καὶ νὰ ὀμιλῇ ἀντιθέτως πρὸς τὰ αἰσθητά καὶ τὰς σκέψεις του, νὰ ὀποφείῃ ὡς ὀλως φυσικὴν τὴν διαρκῆ ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν πεποιθήσεών του καὶ τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς ζωῆς, καὶ νὰ βλέπῃ ἐν τῇ ὀποκρισίᾳ κοσμικὴν φρόνησιν καὶ καθῆκον ἀστικὸν πῶς, παρ' ὀλα ταῦτα, εἶνε δυνατόν νὰ διατηρήσῃ εὐθὺν χαρακτῆρα, νὰ εἶνε εἰλικρινὴς ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ μετ' ἄλλων ἀνθρώ-

των και ἀληθῆς ἐν τῇ ἰδιωτικῇ του ζωῇ; Ψευδόμεθα εἰς τὸν περίπατον και τὰς αἰθούσας, ὅπως ψευδόμεθα και εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὰς ἐκλογικὰς συνελεύσεις, τὰς ληξιαρχικὰς πράξεις και εἰς τὸ χρηματιστήριον.

Ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ἔχουν αὐτὸν τὸν χαρακτήρα τοῦ ψεύδους. Ὅλαι αἱ σχέσεις αὗται στηρίζονται ἐπὶ τῆς κοινωνικότητος και τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ ἀνθρώπου, γεννηθεῖσαι ἐκ τοῦ πόθου ὅπως εὖτος περιστοιχίζεται ὑπὸ συντρόφων τοῦ εἶδους του και ἀποφεύγῃ τὴν ἀπομόνωσιν ὡς κατάστασιν ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καταδεικνύουν ἀκόμη τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐκδηλοῦσαι τὴν εὐχαριστήσιον τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ νὰ συναναστρέφονται ἀλλήλους πρὸς τὴν ἀμοιβαίαν συμπάθειάν των. Ὅταν συναντᾷ τις γνῶριμον πρόσωπον, τὸ χαιρετᾷ, δηλαδὴ τοῦ ἐκφράζει εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας του. Ὅταν δέχεται ἐπισκέψεις, ἀποδεικνύει ὅτι εἶνε εὐτυχῆς και ὑποχρεώνει τὸν ἐπισκέπτην νὰ παραμείνῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο και τὸν παρακαλεῖ νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως. Δίδουν ἑορτὰς διὰ νὰ παράσχουν εἰς τοὺς ὁμοίους των τὴν εὐκαιρίαν παικίλων εὐχαριστήσεων· διοργανώνουν συμπόσια διὰ νὰ τοὺς φαιδρύνουν· τοῖς προσφέρουν δῶρα. Ἐάν τοῖς συμβῇ τι εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον, σπεύδουν νὰ τοὺς ἴδουν διὰ νὰ τοὺς συγχαροῦν ἢ νὰ τοὺς παρηγορήσουν. Ἐάν ἔχουν ἀρκετὸν καιρὸν νὰ τοὺς ἴδουν, τοὺς ἐπισκέπτονται διὰ νὰ βεβαιωθοῦν περὶ τῆς υγείας των και νὰ τοὺς ἐρωτήσουν, ἐάν ἔχουν ἀνάγκην κανενὸς πράγματος. Ἴδου ἡ θεωρητικὴ σημασία τῶν ἐν χρήσει τύπων τῆς κοινωνίας.

Ἄλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι σχεδὸν πάντα σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εἶνε ὑποκρισία και ψεῦδος. Εὐχόμεθα καλὴν ἡμέραν εἰς ἕνα διαδάτην και δὲν μᾶς κάμνει καμμίαν ἐντύπωσιν ἐάν μάθωμεν ὅτι, ὅταν μᾶς ἄφητεν οὗτος, ἔθραυσε τοὺς δύο τοῦ πόδας. Προσκαλοῦμεν ἕνα ἐπισκέπτην νὰ ἐκπνέλθῃ ταχέως εἰς τὴν οἰκίαν μας και αἰσθονόμεθα, μόλις τὸν ἀντικρύσωμεν, τὸ αἰσθημα τὸ ὁποῖον θὰ ἐδοκιμάζαμεν θίγοντες ἀκουσίως ἕνα ὄφιν. Διοργανοῦμεν ἑορτὰς και προσκαλοῦμεν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους περιφρονοῦμεν,

μισοῦμεν και κακολογοῦμεν ἢ οἷτινες ἐπὶ τέλους μᾶς εἶνε τόσον ἀδιάφοροι, ὅστε δὲν θὰ ἐκίνοῦμεν οὔτε τὸ μικρὸν δάκτυλόν μας διὰ νὰ τοὺς προξενήσωμεν μίαν εὐχαριστήσιον. Μεταβαίνομεν εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν ἄλλων και καταναλίσκομεν εἰς ἀνοήτους φλυαρίας ὥρας ὀλοκλήρους τὰς ὁποίας εὐχαριστικῶς θὰ διηρχόμεθα και μῶμενοι· μειδιῶμεν ἐπεικῶς καταστέλλοντες ὀχληρὸν χάσμημα και ἀπευθύνομεν φιλοφρονήματα, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν πιστεύομεν οὔτε μίαν λέξιν. Εὐχαριστοῦμεν τὴν οἰκοδέσποιναν διὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν και εὐγενῆ τῆς πρόσκλησιν, ἐνῶ κατὰ βάθος τὴν στέλλομεν εἰς ἕλους τοὺς διαδόλους και διαβεβαιοῦμεν τὸν οἰκοδεσπότην περὶ τῆς διαρκούς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς μας, ἐνῶ τὴν ἐπαύριον ἀκριβῶς παραγγέλλομεν εἰς τὸν ὑπηρέτην μας νὰ τοῦ κλείσῃ τὴν θύραν, νὰ ἔλθῃ νὰ μᾶς ζητήσῃ σοβαρὰν ἐκδούλευσιν. Ἐπισκεπτόμεθα ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους ἀηδιάζομεν μόνον και μόνον διότι τοῖς χρεωστοῦμεν μίαν ἐπίσκεψιν· κατὰ τὰ Χριστούγεννα και εἰς ἄλλας περιστάσεις προσφέρομεν δῶρα, και καταρώμεθα διότι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποβαλλώμεθα εἰς τοιαύτας δαπάνας. Σχετιζόμεθα μετὰ φαινομενικῆς ἀφοσιώσεως μὲ ἀνθρώπους περὶ τῶν ὁποίων σκεπτόμεθα και λέγομεν ὅσα κακὰ ἠμποροῦμεν, ἐνῶ γνωρίζομεν ὅτι και ἐκεῖνοι μᾶς μεταχειρίζονται ἀπολύτως διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου. Ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως ταύτης τῆς εὐλικρινείας, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, ἥτις θεωρητικῶς συμπληρώνει τὴν ἀτομικὴν ζωὴν και αὐξάνει τὴν εὐημερίαν ἐνὸς ἐκάστου, καθίσταται πράγματι πηγὴ διαρκούς ἐνοχλήσεως και στενοχωρίας· δσάκις ἐρχόμεθα εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν ἐμοίων μας, συναποφέρομεν μεθ' ἡμῶν τὴν ἀνίαν, τὴν δυσἀρέσκειαν, τὸν φθόνον, τὴν περιφρόνησιν, τὴν σύγχισιν, τὴν εἰρωνείαν, ἐν μιᾷ λέξει τὰς μᾶλλον ὀχληρὰς και δυσἀρέστους ἐντυπώσεις.

Και ὅμως, ἐκουσίως καταδικαζόμεθα εἰς αὐτὰ τὰ δυσἀρεστα και τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων τῶν λεγομένων ἀνωτέρων τάξεων, ἐξαντλεῖται τελείως εἰς τὴν κοσμικὴν ζωὴν, ἥτις, γνωρίζουν κάλλιστα, ὅτι δὲν δύναται νὰ τοῖς παράσχῃ οὔτε χαρὰν, οὔτε ἐνθουσιασμόν, οὔτε ἠθικὴν τόνωσιν. Τί τοὺς ὤθει εἰς τὴν

έξαντλητικήν και άτελειώτον ταύτην κωμωδίαν κατά τήν όποιαν όφείλουν νά μείδωσιν έκει όπου θά έπεθύμουν νά έτριζον τους όδόντας και νά δεικνύωνται άγαπητοί προς άνθρώπους οί όποιοι δέν τοις άρέσουν; Είς τό βάθος όλων αύτών τών σημερινών συνθηκών όπάρχει ό έγωϊσμός. "Ο εις έχει άκόμη τήν όρεξιν νά διακριθῆ εις τόν κόσμον και τρέχει εις τās έορτάς και τās δεξιώσεις, εις τās ράουτ τών άποδειπνων (après dîner) και τās έν στενή κύκλῳ έσπερίδας διά ν' άποκτήσῃ γνωριμία, τās όποιας έλπίζει νά μετατρέψῃ εις προστάσιας διά νά διαπραγματευθῆ ένα καλόν γάμον, διά ν' άποκτήσῃ δόξαν και διά νά επιτύχῃ άσφαλέστερον και εύκολώτερον διά τών άδυναμιών και τών έλαττωμάτων τών άλλων ό,τι δέν θά ήδύνατο ν' άποκτήσῃ διά τῆς ιδίας του αξίας. Άλλος πάλιν κατέκτησε μιαν θέσιν και καταδικάζεται εις κόπους και έξοδα, διά νά ραδιοουργήσῃ τους συναδέλφους του ή απλώς διά νά τους λυπήσῃ, διά νά δώσῃ εις τόν κόσμον μεγαλυτέραν ιδέαυ περί του πλούτου του, του γοῦ τρου του και τῆς έπιρροῆς του, διά νά συγκεντρώσῃ περί έαυτόν κόλακας, διά νά ικανοποιησῃ έν όλίγοις δι' όλων τών μέσων τήν ματαιοδοξίαυ του. Έν τῷ μέσῳ τών ανθρώπων οί κύριοι οὔτοι τών σαλονιών δέν βλέπουν παρά έν μόνον πρόσωπον: τό ιδιόν των και έν τῇ ζωηροτέρα συζητήσῃ, ένῶ φαίνονται ότι άκούουν και προσέχουν εις τās ιδέας τών άλλων, λησμονοῦντες τους έαυτούς των, δέν σκέπτονται και δέν άκούουν παρά μόνον τόν έαυτόν των. Ούτως ό έγωϊσμός διαστρέφει τās άθωοτέρας σχέσεις τών ανθρώπων προς άλλήλους και καθιστᾷ ψευδεϊς όλας τās κοινωνικάς έθιμοτυπίας, ως έδημιούργησε τό ένστικτον τῆς αλληλεγγύης.

ΤΕΛΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ

Είδομεν διατι παν τό περιστοιχιζον ἡμᾶς εἶνε ψεῦδος και ὑποκρισία· εἶδομεν κατὰ πῶτον τρόπον παίζομεν κωμῳδίαν κατὰ βίθος ἀνήθικον, όταν εἰσερχώμεθα εἰς τήν ἐκκλησίαν ἢ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, εἰς τήν αἴθουσαν τοῦ κοινοβουλίου ἢ εἰς τό δημαρχεῖον εἶδομεν πῶς ἡ νοημοσύνη μας και ἡ λογική μας, τό έν ἡμῖν αἰσθημα τῆς ἀληθείας και τῆς δικαιοσύνης ἐξανίσταται ἐναντίον όλων τών πολιτικῶν και οικονομικῶν καθεστώτων, ἐναντίον όλων τών σημερινῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κοινωνικοῦ και ἔρωτικοῦ ἡμῶν βίου. Περιπλανήθημεν ἐπί μακρόν ἀνά τήν ἀπελπιστικήν σκοτίαν τών ἐρειπίων και τών γελοίων λειψίων τοῦ θεατρικοῦ διακόσμου. Εἶνε ἐπὶ τέλους καιρός, ὅπως τό φῶς και ἡ βία ἐνός φιλεξένου ασύλου μας ἀναξωρογοιήσῃ και μᾶς παρηγορήσῃ.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς νέας ἀντιλήψεως περί τοῦ κόσμου και τών ἀρχαίων συστημάτων, θλίβει βαθέως πάντα πεπολιτισμένον ἄνθρωπον, ἕκαστος δὲ τείνει και ποθεῖ ζωηρῶς νά ἐκφύγῃ και νά σωθῆ ἀπὸ τήν συνεχῆ ταύτην δόνησιν. Εἴθισται νά γεμίζουν ὅτι ὑπάρχουν δύο μέθοδοι ἀνευρέσεως τῆς ἀπολοσθείσης εὐτυχίας και ὅτι δύνανται οἱ ἄνθρωποι νά ἐκλέγουν τήν μιαν ἐκ τῶν δύο. Ἡ μία εἶνε ἀποφασιστική ἀναδριμῆ προς τὰ ὀπίσω, ἡ ἄλλη ἀποφασιστική πρόδος προς τὰ ἔμπρός. Θά ἔπρεπε ἡ νά διῶθῃ ἡ εὐσία εἰς τοὺς τύπους, οἵτινες τήν ἀπώλεσαν, ἢ νά τοὺς κατασχίσουν τελείως και νά τοὺς πετάξουν. Ἄς διδαχθῇ λοιπὸν ὁ λαὸς ν' ἀρχίσῃ ἐκ νέου νά πιστεύῃ ὡς προσελκυσθῆ προς τās ἐκκλησίας· ὡς στερεωθῆ ἡ δύναμις τῶν βασιλέων, ὡς ἀδξηθῆ τό γόητρον τῶν

Ιερών, ὡς λησμονηθεῖν αἱ ἐπαναστάσεις, ὡς καὶ τὰ βιβλία τῶν ἐλευθέρων σκέψεων, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐλευθέρως διανοσόμενοι ὡς κρημνισθεῖν αἱ ἔδραι τῆς διδασκαλίας καὶ ὡς ἐγερθεῖν ἀμβωνες ἱεροκηρύκων, ὁ λαὸς ὡς παρακολουθῆ, ὡς προσεύχεται, ὡς ἀναπέμπῃ εὐχαριστίας καὶ ψαλμοὺς καὶ ὡς ὑπακούῃ εἰς τὴν αὐθεντίαν ὡς τέρπεται εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐορτὰς ὡς ἐντρυσθῆ εἰς τὰς βιογραφίας τῶν ἁγίων, ὡς διδάσκειται μὲ ἱστορίας θαυμάτων, ὡς ἐλεῖ ὁ πλούσιος τὸν πτωχόν, ἐὰν εἰς ἡ ἐλεημοσύνη αὐτῆ ἐν εἶναι ἐπαρκῆς καὶ ὁ πτωχὸς δὲν χορταίνῃ, ὡς λάβῃ ὑπομονήν, μέχρις οὗτο εἰσελθῆ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὗτο καθημερινῶς θὰ τῷ προσφέρεται ψητὸν καὶ οἶνος. Οὕτω πως ἡ εὐτυχία θὰ βασιλεύσῃ καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς γῆς ὅστις θὰ ἔχῃ κἀτι, θὰ τὸ ἀπολαύῃ ἐν ἡσυχίᾳ, ὅστις δὲν θὰ ἔχῃ τίποτε, θὰ διατηρῆ τὴν ἐλπίδα ἄλλης ζωῆς καλλιτέρας ὁ δυσηρηστημένος ἄνθρωπος θὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν ἢ μεταναστεύσῃ εἰς μίαν ἔρημον νῆσον, ἐὰν δυνηθῆ νὰ εἴρῃ τοιαύτην εἰς τι μέρος τῆς γῆς. Ἄλλως, ὡς σαρωθεῖν ὅλα αὐτὰ τὰ ράκη τῶν μεσαιωνικῶν συστημάτων ὡς μεταχειρισθεῖν τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ραββίνους, ὡς χυδαίους ἀγύρτας, ἐὰν τοὺς θεωροῖν τοιούτους ὡς ἐκδιώξουν τοὺς βασιλεῖς ἐκ τῶν ἀνακτόρων των, ἐὰν τοὺς θεωροῖν τερνιτοὺς τύπους ἢ σφετεριστὰς τῆς ἀρχῆς ὡς διαγραφθεῖν ὅλοι εἰ νόμοι, οἵτινες δὲν εὐνοῦνται νὰ κρημνισθεῖν πρὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐλέγχου καὶ εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των ὡς βασιλεύσῃ ἡ λογικὴ καὶ τὸ δίκαιον. Ἴδε δὲ αἱ δύο προτεινόμεναι μέθοδοι. Οἱ δὲ ἀδελφοὶ τῆς πρώτης καταπολεμοῦν τοὺς ἀδελφούς τῆς δευτέρας καὶ ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τῇ ἀπελπιστικῇ σχηματίζεται ἡ μόνη βᾶσις τῆς συγχρόνου πολιτικῆς καὶ διανοητικῆς ἡμῶν ζωῆς.

Λοιπόν, ἡ ἀφειρητρία τῆς πάλης ταύτης μεταξύ τῶν δύο κομμάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἰσχυρίζεται ὅτι θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην, εἶνε πλάνη. Διότι δὲν ὑπάρχουν δύο μέθοδοι, ἀλλὰ μία καὶ μόνη. Νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ παρελθόν εἶνε ἀδύνατον, καὶ ὡς εἶνε ἀδύνατον καὶ νὰ στομα-

τῆζωμεν ἐκεῖ οὗτο εὐδοκίμομεθα. Δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ βαδίσωμεν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ὅσον ταχύτερον βαδίσωμεν, τόσον ἐνωρίτερον θὰ φθάσωμεν τὸν σκοπὸν τὸν ἐξασφαλίζοντα τὴν εὐτυχίαν. Εἶνε ἀληθές ὅτι οἱ συνήγοροι τοῦ παρελθόντος τείνουν ἐπίσης πρὸς τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Θὰ ἠδύνατό τις ἀκόμη νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὅλος ὁ κόσμος θὰ εὐρίσκετο εἰς καλλιτέραν θέσιν, ἐὰν ἐπανηρχόμεθα εἰς τὰς ἰδέας τοῦ μεσαιωνοῦ ἢ τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀρχαϊστῶν, ἀφοῦ τὸ σύστημά των εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῆ; Οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην δύναμις δύναται νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπως ἀποκηρύξῃ τὰς κτηθελσας ἀληθείας, διότι τοῦτο εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ψυχικῆς ἀναπτύξεως. Τὸ παιδίον ἐν τῇ ἀθωότητι αὐτοῦ καὶ τῷ ἀνευθύνῳ του, εἶνε βεβᾶτως εὐτυχέστερον τοῦ ἐφήβου ἢ εἶνε ὠραιότερον, ἀγαπητότερον, πλήρες περισσοτέρας ζωῆς καὶ χαρᾶς. Δύναται ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἢ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν, νὰ ποθήσῃ τὰς ἀπολαύσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας; Εἰς μᾶτην, διότι ἀφοῦ αὐταὶ ἀπαξ διέγρυσαν καὶ παρήλθον διὰ παντός, οὐδεμίαν προσπάθειαν τῆς θελήσεώς μας εἰμπορεῖ πλέον νὰ τὰς ἐπαναφέρῃ. Δύνασθε νὰ φρονεῦσατε τὸν ἔφηβον, ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῆτε νὰ τὸν ἀναπλάσατε παιδίον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπίσης εἶνε ἀδύνατον νὰ γίνῃ εἰς σημερινὸς ἄνθρωπος ὁποῖος ἦτο πρὸ χιλίων ἢ δύο χιλιάδων ἐτῶν, διότι πᾶσα γνώσις, πᾶν φῶς, ἐπήλθεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ τὸ στάδιον τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεώς τῆς, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας τῶν ζωτικῶν τῆς δυνάμεων. Τὸ νὰ θέλῃ τις ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν δράσιν τῶν στοιχειωδῶν τούτων δυνάμεων, θὰ ἦτο τόσον ἀνόητον, ὅσον τὸ νὰ ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ νὰ στρέφεται περὶ τὸν ἄξονά τῆς. Δὲν δύναται τις νὰ πιστεύῃ ὅτι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι κατεκτήθησαν τυχαίως καὶ ὅτι ἠδύναντο ἐπίσης νὰ μὴ ἐφευρεθῶν, διότι αὐταὶ ἀπορρέουσι ἐκ τῆς ὠριμότητος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ δὲν ἐπενόηθησαν εἰμὴ ὅταν ὁ πολιτισμὸς ἐφθάσεν εἰς ὠρισμένην ἡλικίαν. Δύναται νὰ ἐπιβραδυνθῆ ἢ ἀνακάλυ-

φικαι καὶ ἡ διάδοσις, δύναται νὰ ἐπιταχυνθῇ αὐτῇ, μολοῦντι τῇ ἐπιτάχυνσι δὲν εἶνε τόσο πιθανὴ ὅσον ἡ ἐπιβράδυνσις· ἀλλ' οὐδέποτε θὰ κατωρθοῦτο νὰ ἐμποδισθῇ διὰ παντός ἡ ἀνακόλυψις ἐκείνη. Τοῦτο εἶνε τόσο σαφές, ὥστε οὐδεὶς δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς εἶνε δυνατόν νὰ χρειάζεται ἀπόδειξις ἢ καὶ ἀίτη βεβαίωσις. Ἐάν τις ἐβεβαίωνε δημοσίᾳ, ὅτι δύναται νὰ καθιστῶ κατ' ἔτος τοῦ ἀνθρώπου νεωτέρους, θὰ τὸν ἐκλείναν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸ φρενοκομεῖον. Καὶ ὅμως ὑποστηρίζουν κατὰ παράδειγμα, προκειμένου περὶ κυβερνητικοῦ προγράμματος· πολλοὶ ἀκούου μετὰ σοφροῦτος τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις συνιστᾷ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰς ἀρχαίας θεολογικο-φευδαλικὰς ἐδέας, διὰ τὴν ἵκασιν τῶν νόσων τῆς ἐποχῆς. Αὐτὸ δὲν ἰσοδυναμεῖ μετὰ συμβουλήν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὴν ἄριμον ἡλικίαν εἰς τὴν εὐτυχῆ παιδικὴν ἡλικίαν τῆς καὶ νὰ γίνῃται νεωτέρη καθ' ἕκαστον ἔτος;

Ὅχι! Αὐτὸ δὲν εἶνε σοφρὸν· καὶ ὅμως πρόκειται περὶ μεγάλων ζητημάτων, τὰ ὅποια δὲν δυνάμεθα ἢ σοβαρῶς νὰ πραγματευθῶμεν. Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἦτο κατὰ πολλὰ εὐτυχέστερα, ἔσαν, ἐν τῇ βαθυτάτῃ ἀμαθείᾳ τῇ, ἐν τῇ μίσει διανοητικοῦ ἐρξοντος πλήρους χυδῶν πλάνων καὶ ἡλιθίων δαιμονιῶν, διήγε βίον ἀμυθῆ καὶ φυτικόν· ἀλλ' ἡ παιδικὴ αἰωνία εὐτυχία παρήλθε, εἶνε δὲ τόσο ἀνωφελές, ὅσον καὶ μωρόν, τὸ νὰ θέλῃ τις τὴν ἐπάνοδον τῆς. Ἡ σωτηρία λοιπὸν τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἐγκεῖται εἰς τὸ παρελθόν. Τὸ παρὸν τῆς εἶνε ἀφόρητον καὶ συνεπῶς ἐρείλει τὸ πᾶν νὰ προῖδῃ ἀπὸ τὸ μέλλον. Ἐκεῖνο τὸ ὅποσον καθιστᾷ τὸ παρὸν ἀφόρητον, εἶνε, ὡς εἶδομεν, ἡ ἐσωτερικὴ καταθλιπτικὴ ὀδύνη καὶ διχόνοια παντός πεπολιτισμένου ἀνθρώπου· εἶνε ἡ ἀντίθεσις τῶν σκέψεων καὶ τῶν πράξεων μας, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐκδηλώσεών των· ἡ διαρκὴς ἀσυνφωνία μεταξὺ τῆς μορφῆς καὶ τῆς οὐσίας. Ἡ ἀνάγκη ὅπως ἔχωμεν δύο ὑπάρξεις, μίαν ἐσωτερικὴν καὶ μίαν ἐξωτερικὴν, εὐρισκομένης εἰς διχρῆ ὄγκρουν μεταξὺ των, ἀγεί εἰς καταβάλλωσιν ἡθικῆς δυνάμεως ὑπερανθρώπου καὶ μᾶς ἐξενταί. Ἐπ'

ὅσον δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν φωνήν, ἣτις ζητεῖ τὸν λόγον τῶν πράξεών μας, θὰ γινώμεθα δυστυχεῖς καὶ ἀνήσυχτοι, τοσοῦτον μάλλον, καθόσον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιβάλωμεν σιγὴν εἰς τὴν φωνὴν αὐτήν. Ἡ πάλῃ τῆς πεποιθήσεως καὶ τῆς ὑποκρισίας μας μᾶς διεραθίζει διαρκῶς καὶ μᾶς καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐτυχίαν. Διότι αὐτὴ ἀποκλείεται ἀπολύτως, ὡς προϋποθέτουσα ἐσωτερικὴν γαλήνην καὶ ἁρμονίαν, τοῦτέστιν ἔλλειψιν ὀδυνηρῶν σπαραγμῶν καὶ ἡρεμίας ψυχικῆν.

Ἐπάρχει βαθειὰ τις ἐννοια εἰς τὴν ἰδέαν τῆς εὐτυχίας, τὴν ὅποιαν σχηματίζουν οἱ Ἴνδοι, ἰδέαν ἣτις παρίσταται ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς Νιρβάνης. Νιρβάνη εἶνε ἡ ἀπόλυτος ἀνάπαυσις ἢ ἡδονικὴ χαλάρωσις τοῦ πνεύματος, ἣτις παράγεται εἰς ἐκείνον ὅστις δὲν ἔχει πλέον οὔτε ἐπιθυμίαν, οὔτε ἐλπίδα, καὶ ὁ ὅποιος δὲν βλέπει ἐκτὸς ἑαυτοῦ οὐδὲν σημεῖον τὸ ὅποσον νὰ τὸν ἐλκῶν ἢ νὰ τὸν ἀπωθῇ. Εἶνε κατάστασις εὐτυχίας, τὴν ὅποιαν δὲν δύναται οὔτε νὰ φαντασθῇ ὁ πεπολιτισμένος ἀνθρώπος, ὁ συνεχῶς τυραννόμενος ὑπὸ δίνης ἰδεῶν. Τοιαύτη δὲ κατάστασις δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰμὴ διὰ δύο τρόπων, ἢ διὰ τῆς ἀπολύτου ἀγνοίας, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα στερεῖται ἀκόμη καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων ὀργάνων, ὅπως ἀντιληφθῇ σημεῖα ἔλξεως ἢ ἀπίσεως ὁ πάρχοντα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ἢ διὰ τῆς ἀπολύτου γνώσεως, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα τυγχάνει τόσο εὐρέως καὶ πλουσίως ἀνεπτυγμένον, ὥστε νὰ ἐννοῇ ἐν ἑαυτῷ πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει, εἰς τρόπον ὥστε ἐκτὸς ἑαυτοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπολύτως τὸ δυνάμενον νὰ διεγείρῃ ἐν ἑαυτῷ κίνησιν τινα, ἐλπίδα, πόθον, φροντίδα. Βεβαίως ἡ δευτέρα αὐτῇ κατάστασις εἶνε διὰ τὸν ἀνθρώπον ἰδεώδης ἀίετικόν· διότι οὗτος οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ καθέξῃ πᾶσιν ἀλήθειαν, ν' ἀναγάγῃ τὰ σύνθετα φαινόμενα εἰς τοὺς ἀπλοῦς αὐτῶν νόμους καὶ νὰ καταστῇ ὁ ἀπόλυτος σοφός, εἰς τὸ βλέμμα τοῦ ὀποίου ἡ ποικιλία τῶν παγκοσμίων φαινομένων νὰ βεβαιοῦται ὡς λογικὴ καὶ ἀναγκαία. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτην κατάστασιν ἀπὸ πολλοῦ κατέλιπεν ὁ ἀνθρώπος, διότι δὲν εἶνε πλέον ἀμαθής, βλέ-

πει τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ συντελούμενα φαινόμενα, ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἐλπίζει ἐπὶ τὴν ἐπιστήμην, καὶ τείνει πυρετωδῶς πρὸς ἓνα σκοπὸν, ὅστις τὸν ἐλκύει καὶ ὅπου ἐλπίζει νὰ εὕρῃ τὴν εὐτυχίαν. Τὸ χεῖριστον λοιπὸν, τὸ ὅποιον ἔχει νὰ πράξῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ, εἶνε νὰ ἀναστείλῃ τὴν ὁρμὴν του πρὸς τὴν πρόοδον καὶ νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν δυνάμιν του εἰς πάλιν ἐναντίον τῆς ἰσχυρᾶς ἔλξεως τῆς φυσικῆς του ἀναπτύξεως. Ἡ πάλιν αὕτη δὲν εἶνε μόνον παράλογος, ἀλλ' εἶνε καὶ ἀπειρῶς ἐξαντλητικὴ καὶ ἀλγεινὴ. Ὁ τόσον διαδεδομένος καιροσκοπισμὸς (opportunisme) φοβεῖται τὰς ριζικὰς λύσεις καὶ θέλει νὰ συγκρατῇ εἰς τὸ ψεῦδος τὴν ἀπληστον ἀληθείως ἀνθρωπότητα καὶ ἐν τῇ πάλιν ταύτῃ τῶν ἀρχαίων τύπων καὶ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν ὑπερασπίζει τὰς δευτέρας, ἀνευ τοῦ πόθου ν' ἀδικήσῃ τοὺς πρώτους. Εἶνε συγχρόνως ὁ σκληρότερος ἐχθρὸς καὶ τοῦ ἀθροπίνου γένους καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἐκεῖνο τοῦ ὅκαλου πρὸ παντὸς ἔχει ἀνάγκη ἢ ἀνθρωπότης εἶνε νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ζῇ συ φώνως πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀντιλήψεώς της. Τὰ παλαιὰ συστήματα πρέπει νὰ ἐκλείψουν ἀφίλοντά θεσιν εἰς τὰ νέα, τὰ σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν, τὰ θεραπεύοντα τὸ ἄτομον ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἀλγεινὴν του κατάθλιψιν καὶ καθιστῶν τοῦτο πάλιν ἀληθινὸν καὶ τίμιον. Βεβαίως, ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτῶν δὲν θὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὐτυχίαν τῆς Νιρβάνας, τῆς ἀκόπου ἀναπαύσεως, τῆς ἀνευ πόθων μακαριότητος, διότι ἡ ἀπόλυτος αὕτη εὐτυχία εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ὀργανικὴν ζωὴν, ἣτις εἶνε συνώνυμος μὲ τὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ ἀνάπτυξις προϋποθέτει ἀγῶνα πρὸς τι μὴ ἀποκτηθὲν ἀκόμη, συνεπὲς ἔλλειψεως ἱκανοποιήσεως διὰ τὸ μέχρι τοῦδε ἀποκτηθὲν ἢ ἔλλειψις ὅθεν ἱκανοποιήσεως εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ αἰσθημα τῆς ἀπολύτου εὐτυχίας. Τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ συναισθάνεται τὴν ἔλλειψιν τῆς ἱκανοποιήσεως ταύτης τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἀποτελεῖ μέρος ἐνὸς μεγάλου συνόλου, τοῦ γένους, καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεώς του ἐργάζεται περισσότερο διὰ τὸ σύνολον καὶ

ὀλιγώτερον διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν τελειοποιητικῶν του ἐργασιῶν δὲν ὤψελον αὐτὸ τὸ ἄτομον, ἀλλὰ τοὺς κληρονόμους του· ἐκάστη γενεὰ παλαίει διὰ τὴν ἐπομένην, ἕκαστος δὲ ὀργανισμὸς ἰδιαιτέρως παλαίει διὰ τὴν ὀλότητα· ὅθεν τὸ ἄτομον δὲν θὰ δυνηθῇ ποτὲ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αἰσθημα τῆς ὀριστικῆς αὐτοῦ τελειοποιήσεως, τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἰδεώδους, τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν μόχθων του. Τὸ αἰσθημα τοῦτο, ὑποτιθεμένου ὅτι δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἰδέαν αὐτοῦ, δύναται νὰ νοηθῇ μόνον ἀπὸ τὸ γένος τὸ ὅποιον εἶνε μία ὀλότης, καὶ οὐδέποτε ὑπὸ τοῦ ἀτόμου, καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἴσως ἡμέραν τινά, εἰμὴ ἐν ἰδεῶδει τινὶ σταδίῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς παγκοσμία τις διάθεσις χαρακτηρίζουσα τὸ γένος. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀπόλυτος εὐτυχία δὲν εἶνε ἐπικτῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἄτομον δύναται τουλάχιστον ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἐνστικτον τῆς ἀναπτύξεώς του καὶ νὰ αἰσθανθῇ ὅτι διευθύνεται πρὸς τὸν τελικὸν αὐτοῦ σκοπὸν, τὸ ἰδεῶδες. Τὸ αἰσθημα τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως εἶνε ἤδη προαπόλαυσις τοῦ συναισθήματος τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀπόλυτον εὐτυχίαν, τὴν ὅποιαν εἶνε ἀδύνατον νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος. Εἶνε τὸ ἴδιον, ὅπως ὁ ἔχων ζωηρὰν ἀνυπομονησίαν νὰ φθάσῃ εἰς ὀρισμένον μέρος, εἶνε ἤδη ἠσυχος καὶ εὐχαριστημένος, ὅταν ἡ ἀμαξοστοιχία τὸν φέρῃ ταχέως εἰς τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου του.

Ἴδου λοιπὸν τί δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν. Πρέπει ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ μὴ προβάλλωμεν τεχνητὰ ἐμπόδια εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς προόδου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, καὶ νὰ μὴ καταστήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἐπιπονωτέραν καὶ ἀλγεινότεραν, διατηροῦντες καὶ ὑποστηρίζοντες τὰ γηράσαντα συστήματα, ἅτινα ἤδη ὑπερέβη ὁ ἄνθρωπος. Τὰ συστήματα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν· ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ πέσουν (1), θὰ ἦτο δὲ εὐεργε-

(1) Τὰ συστήματα ταῦτα θὰ πέσουν ἐπ' ἑαυτῶν, ἀναπτυσσομένου

τημα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἐὰν ἐξηφανίζετο ἀμέσως εἰς ἐρείπια ἐκεῖνο τὸ ὅπολον εἶνε προγεγραμμένον νὰ καταστραφῇ ἢ τοῦλάχιστον συνετέμνετο ὅσον τὸ δυνατὸν ἢ δυσάρεστος περίοδος τῆς κατεδαφίσεώς των. Ἐδρισκόμεθα ἐν τῇ μέσῃ τῆς ἐποχῆς ταύτης τῆς κατεδαφίσεως μεθ' ἄλων τῶν ἐνοχλήσεων τῆς σκόνης κτλ. Ἴσως μία γενεά, ἴσως καὶ περισσότεραι θὰ εἶνε ἀκόμη καταδικασμένοι εἰς τὴν θλιβερὰν ταύτην κατάστασιν, θὰ ἐπέλθῃ ὁμοίως ἐπὶ τέλους ἢ ποθητῇ ἁρμονίᾳ καὶ εὐημερίᾳ. Ἡμεῖς εἴμεθα τὰ θύματα δι' ἡμᾶς δὲν θὰ ἀναπετασθῶσιν αἱ μεγαλοπρεπεῖς αἰθούσαι τῶν νέων ἀνακτόρων διὰ τὴν ἀνίδρυσιν τῶν ὁποίων ἡμεῖς ἐργαζόμεθα. Ἄλλ' αἱ μέλλουσαι γενεαὶ θὰ κατοικήσουν ἐν τῇ μεγάρῳ τούτῳ ὑπερήφανοι, ἤρεμοι καὶ φαιδραὶ, πρᾶγμα τὸ ὅπολον οἱ προκάτοχοι αὐτῶν δὲν ἠτύχησαν ν' ἀπολάβωσιν.

Ἡ ἀνθρωπότης τείνει νὰ ἐξευγενισθῇ καὶ ὄχι νὰ καταπίσῃ ἢ ἀνάπτυξις τῆς τὴν καθιστᾷ καλυτέραν καὶ τελειοτέραν, ὄχι δὲ χειροτέραν καὶ χυδαιότεραν, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ συκοφάνται αὐτῆς. Διὰ μέσου τῆς καθαρᾶς καὶ διαυγοῦς ἀτμοσφαιρας τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κόσμου ἢ ἀνθρωπότης διαβλέπει τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀναπτύξεώς της σαφέστερον καὶ μᾶλλον ἀκτινοβόλον παρ' ὅσον τὸ εἶλεπε διὰ μέσου τῶν πυκνῶν νεφῶν καὶ τῆς ὀμίχλης τῆς δεισιδαιμονίας. Ἴδοῦ παλὰ ἀπάντησις πρέπει νὰ δίδεται εἰς τοὺς εἰλικρινῶς πιστεύοντας, ὅτι ἀνευ θρησκείας δὲν δύναται νὰ διάρξῃ ἠθικὴ, οὔτε ἰδεῶδες καὶ ὅτι ἀνευ δεσποτικοῦ κράτους, ἐγωϊστικῆς ἰδιοκτησίας καὶ γάμου ἐχθρικοῦ πρὸς τὸν ἔρωτα, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πολιτισμός. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀπαταιῶνας οἱ ὅποιοι χωρὶς πεποίθησιν λέγουν ταῦτα, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἔχουν συμφέρον νὰ διατηρηθῇ ἡ καθεστηκυία τάξις, δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ συζητῇ κανεὶς με' αὐτούς. Οἱ φιλόανθρωποι, οἱ ἔχοντες τρυφερὰν τὴν καρδίαν, ἀλλὰ βραχεῖαν τὴν δρασιν, οἷτι-

ὄλονδ' τοῦ λαοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, καθὼς ἀκριβῶς ἀναλύονται οἱ πόθοι θερμαινομένης τῆς ἀτμοσφαιρας (σ. τ. μ.).

νες ἀνησυχῶν διὰ τὸ μέλλον νομίζοντες ὅτι διαβλέπουν εἰς τὸ μέλλον μίαν ἀχαλίνωτον χυδαιότητα, ἐν εἶδος ἐπανόδου εἰς τὴν κτηνώδη κατάστασιν, ὥς μέλωσιν ἡσυχοὶ. Ἡ ἀνθρωπότης ἀνευ ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, ἀνευ δεσποτισμοῦ καὶ ἐγωϊσμοῦ θὰ εἶνε ἀπειρῶς ἠθικωτέρα τῆς σημερινῆς, ἣτις ἱκετεύει τὸν Θεόν, ἀλλὰ διατηρεῖ συγχρόνως καὶ τὴν πυρίτιδα ξηρᾶν. Ἡ πρόοδος διδάσκει εἰς τὸν ἀνθρώπου ἀληθείας, αἱ ὅποια ἐκ πρώτης ὄψεως ἠχοῦσιν κακῶς εἰς τὰ ὠτά του, τὰ ὅποια εἶνε ἀκόμη πλήρη ψευδῶν κολακειῶν. Τοῦ λέγει : «Εἶσαι ὄν ἐμψυχον ἀνηκον εἰς ἐν γένος, δὲν λέγεται ἀνθρωπότης. Διέπεσαι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς φυσικῶν νόμων, ὅφ' ὧν διέπονται καὶ αἱ λοιπαὶ ζῶσαι ὑπάρξεις. Ἡ θέσις σου ἐν τῇ φύσει εἶνε ἐκείνη, ἣν δύνασαι νὰ κατακτήσῃς διὰ καλῶς προσηρμοσμένης χρήσεως ἄλων τῶν δυνάμεων τοῦ ὀργανισμοῦ σου. Τὸ γένος εἶνε μόνος μᾶλλον ἀνεπτυγμένη, ἣς ἀποτελεῖς μέρος, εἶνε πλήρης ὀργανισμός, τοῦ ὁποίου σὺ εἶσαι ἐν κύνταρον. Ζῆς διὰ τῆς μεγάλης ζωῆς τῆς Ἀνθρωπότητος, ἢ ζωϊκῆς δύνამις αὐτῆς σὲ παρήγαγε καὶ σὲ διατηρεῖ μέχρι τοῦ θανάτου σου ἢ κινήσις αὐτῆς σὲ συναρπάξει εἰς τὰ ὕψη της, αἱ ἱκανοποιήσεις της εἶνε ἡ χαρὰ σου». Τοῦτο ὅμως κολακεύει ὀλιγώτερον τὴν φιλαυτίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς λόγους ἐνδὲς ἀγύρτου, ὅστις λέγει : «Εἶσαι ὁ εὐνοούμενος ἐνδὲς παντοδυνάμου παγκοσμίου κυριάρχου, ὅστις ὀνομάζεται Θεός' ἔχεις θέσιν προνομιούχου ἐν τῷ κόσμῳ καὶ δύνασαι ν' ἀποκτήσῃς καὶ ἄλλα ἀκόμη πλεονεκτήματα, ἐὰν μοῦ πληρώσῃς τὴν δεκάτην καὶ ὁπακούῃς εἰς τὰς ἐντολάς μου».

Ἄλλ' ἐὰν ἡμέραν τινὰ ἔλθῃ εἰς ὄριμον κατάστασιν ὥστε ν' ἀναγνωρῆσθαι ὅτι ἡ παιδικὴ εὐχαριστήσις, ἣν παρέχουσιν αἱ μάταιαι κολακείαι, εἶνε ἀναξιοπρεπεῖς ἀδυναμία, ἐὰν μελετήσῃ καλλίτερον τὸ δόγμα τῆς προόδου καὶ τῆς θεολογίας, θὰ πεισθῇ εὐκόλως ὅτι ἡ πρόοδος εἶνε ὠραιότερα καὶ μᾶλλον παρήγορος. Τοῦ ἀρραίνει τὸν οὐρανόν, ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα, ὅποιας σχέσεις βαθείας καὶ ἐνδομύχους δὲν τοῦ ἐξασφαλίζει με' τὴν ἀγαπημένην γῆν ! Καταργεῖ τὰς σχέσεις του με' τὸν Θεόν, τοὺς ἄγγελους, τοὺς

ἀγγέλους και τὰς λοιπὰς μυθικὰς ὑπάρξεις, ὡς οὐδέποτε εἶδεν, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν τοῦ δίδει εἰς ἀντάλλαγμα τὴν Ἀνθρωπότητα ὀλοκλήρον, ὡς οἰκογένειαν τοῦ προσφέρει ἑκατομμύρια ὀμάλμων ἀδελφῶν και συγγενῶν οἱ ὅποιοι ὀφείλουν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, βοήθειαν και προστασίαν· ὁ δὲ κοινὸς οὗτος δεσμὸς τῆς ἀλληλεγγύης γίνεται εἰς αὐτὸν αἰσθητὸς δι' ὄλων του τῶν αἰσθήσεων. Καταπολεμεῖ ἢ πρόδοδος τὴν ἀλαζονικὴν ἀξίωσιν του διὰ τὴν αἰωνίαν ζωὴν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀφίνει ν' ἀπελπισθῆ διὰ τὴν πεπερασμένην του φύσιν, δικάσκουσα αὐτὸν ν' ἀρκεῖται εἰς ὅ,τι ἀποτελεῖ ἀσήμαντον ἐπεισόδιον ἐν τῇ μόνη οὐσιώδει κινήσει τῆς παγκοσμίου ζωῆς και καταδεικνύουσα εἰς αὐτὸν τὸ δυνατὸν τῆς ἀτελευτητου διαρκείας τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀπογόνοις, οἵτινες παρηλθὸν ἀπὸ αὐτὴν.

Καταστρέφει τὴν ὑφισταμένην ἠθικὴν βεβαίως, τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ αὕτη εἶνε αὐθαίρετος, ἐπιπόλαιος και ἀπλούστατος ἀνήθικος. Δὲν δίδει ἐξήγησιν διατι ἀλλὰς μὲν πράξεις ἀποκαλεῖ καλὰς, ἀλλὰς δὲ κακάς. Ὡς ἐλατῆριον τῶν καλῶν πράξεων θέτει τὴν ἐξασφάλισιν μ' αἷς θέσεως ἐν τῷ παραδείσῳ και διὰ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῶν κακῶν πράξεων ἐπισείει ὡς φόβητρον τὰς φλόγας τῆς κολάσεως, διὰ νὰ μὴ ἐκτίθενται δὲ εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ δόλου οἱ ἄνθρωποι, οἱ μοχθηροὶ μὲν κατὰ βάθος ἀλλὰ δεικνυόμενοι ἀγαθοὶ ἐξωτερικῶς, ἡ θρησκευτικὴ ἠθικὴ ἐμβάλλει εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδέαν διὰ ὅ Θεὸς βλέπει και ἀκούει τὰ πάντα, ἐτάζων νεφροὺς και καρδίας ἀνθρώπων. Ἡ θρησκευτικὴ οὕτη ἠθικὴ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ και τοῦ φόβου τῶν σωματικῶν ποινῶν, ἐπὶ τῆς ἐλπίδος τῶν ὀφελιμάτων τοῦ παραδείσου και τοῦ φόβου τῶν φλογῶν τοῦ ἔδου. Ἡ ἠθικὴ αὕτη εἶνε καλὴ διὰ τοὺς ἐγωῖστας και τοὺς δειλοὺς, κυρίως ὀμως διὰ τὰ παιδία, τὰ ὅποια συγκρατοῦνται διὰ τοῦ μαστιγίου και ἔταν ἀκλήμη δίδονται εἰς αὐτὰ ὑποσχέσεις διὰ ζαχαρωτά.

Ἀντὶ τῆς ἠθικῆς ταύτης, ἣτις ἀπειθῶνεται εἰς τὰ ἀθλιώτερα ἐνστικτα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πρόδοδος ἐγκαθίστα τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης, ἐκ τῆς ὀποίας ἀπορρέει

νέα τις ἠθικὴ ἀσυγκρίτως βαθυτέρα, ὀψηλοτέρα και φυσικωτέρα. Αὕτη λέγει: «Πρῶντε πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος, και ἀποφενγε πᾶν ὅ,τι τὴν βλάπτει ἢ τὴν λυπεῖ». Ἐχει δι' ἐκάστην ἐρώτησιν και τὴν σχετικὴν λογικὴν ἀπάντησιν: «Τί εἶνε καλόν;» Ἡ θεολογία λέγει: «Πᾶν ὅ,τι ἀρέσκει τῷ Θεῷ». Ὁ ὀρισμὸς οὗτος δὲν εἶνε καταληπτὸς εἰς ὄσους τοῦλάχιστον δὲν πιστεύουν διὰ ὅ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τὰς σκέψεις του. Ἡ ἠθικὴ ὀμως τῆς ἀλληλεγγύης λέγει: «Καλὸν εἶνε πᾶν ὅ,τι γενικευόμενον θὰ ἐδημιούργει διὰ τὸ γένος εὐναῖκαιέρας συνθήκας ὑπάρξεως». — «Τί εἶνε κακόν;» Ἡ θεολογία ἐπαναλαμβάνει: «Πᾶν ὅ,τι ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει». Ἐντὶ ἡ ἠθικὴ τῆς ἀλληλεγγύης λέγει: «Κακὸν εἶνε ἐκεῖνο, ὀπερ γενικευόμενον θὰ ἐδρακε τὴν ζωὴν τοῦ γένους». «Διατί ὀφείλω νὰ πράττω τὸ καλὸν και νὰ ἀποφεύγω τὸ κακόν;» Ἡ θεολογία λέγει: «Διὸτι τὸ θέλει ὁ Θεός». Ἐντὶ ἡ ἠθικὴ τῆς ἀλληλεγγύης λέγει: «Διὸτι δὲν δόνασαι νὰ πράξεις ἄλλως». Τὸ γένος, ἐνὸσφ κέκτηται τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ἔχει ὀσαύτως τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως αὐτοῦ· και τοῦτο σὲ ἀναγκάζει νὰ ἀποφεύγῃς πᾶν ὅ,τι βλάπτει και νὰ πράττης πᾶν ὅ,τι τοῦ εἶνε ὀφέλιμον. Τὸ ἐνστικτον τοῦτο εἶνε κατ' ἀρχὰς ἀσυνείδητον, ἀλλ' ὀψοῦται μέχρι τῆς συνειδήσεως. Ὄταν ἡμέραν τινὰ ἡ ζωτικὴ δύναμις τοῦ εἶδους θὰ ἐξαντηθῆ, τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως αὐτοῦ ἐπίσης θὰ ἐξασθενίση. Τότε αἱ ἰδέαι τοῦ καλοῦ και τοῦ κακοῦ θὰ ἐκλείψουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, δὲν θὰ ὑπάρχη πλέον πράγματι ἠθικὴ και ἡ ἐξάλειψις τῆς ἠθικῆς θὰ γείνη αἰτία ἀμέσου θανάτου τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὸ ἔσχατον αὐτῆς γῆρας. Θὰ διαπράξη τότε κυριολεκτικῶς αὐτοκτονίαν!»

«Και ποία θὰ εἶνε ἡ ἰκανοποίησις ἢ ἡ τιμωρία τῶν πράξεῶν μου;» Ἡ θεολογία ἀπαντᾷ διὰ τοῦ παραδείσου και τῆς κολάσεως, ἢ δὲ ἠθικὴ τῆς ἀλληλεγγύης λέγει ἀπλῶς: «Ἀφοῦ ἀποτελεῖς μέρος τῆς ἀνθρωπότητος, πᾶσα εὐημερία αὐτῆς θὰ εἶνε και ἰδική σου, καθὼς και πᾶσα ὀδύνη τῆς θὰ εἶνε και ἰδική σου ὀδύνη. Ἐὰν συνεπῶς πράττης πᾶν ὅ,τι εἶνε καλὸν δι' αὐτὴν, προσ-

φέρεις ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου. Ἐὰν πράττης πᾶν ὅ,τι εἶνε κακόν, δι' αὐτοῦ βλάπτεις τὸν ἑαυτὸν σου. Ἡ ἀνθηρὰ ἀνθρωπότης εἶνε ὁ παράδεισός σου, ἡ δὲ κατεστραμμένη εἶνε ἡ κόλασίς σου. Ἐπειδὴ τὸ ἐνστικτὸν τῆς αὐτοσυντηρήσεως τοῦ εἴδους εἶνε ἡ πηγή τῶν πράξεών σου, θὰ πράττης ἐξ ἐνστικτοῦ τὸ καλὸν καὶ θ' ἀποφεύγῃς τὸ κακόν, ἐνόσω τὸ πνεῦμά σου θὰ εὑρίσκειται εἰς φυσιολογικὴν κατάστασιν. Δὲν θ' ἀρχίσῃς νὰ ὁμιλῇς κατὰ τῆς φυσικῆς ἠθικῆς εἰμὴ ὅταν θὰ γέλῃς θῦμα τοῦ νοσηροῦ ἐκφυλισμοῦ, ὅστις ὠθεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναπηρίαν καὶ αὐτοκτονίαν.

Ἴδου ἡ σύντομος κατήχησις τῆς φυσικῆς ἠθικῆς, ἥτις πηγάζει ἐκ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ εἴδους. Ἡ ἠθικὴ αὕτη εἶνε ἡ μόνη ἣν ἀληθῶς συνησθάνθη ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης· ὅλαι αἱ ἐπίλοιποι ἠθικαὶ ἀρχαὶ ὅ,ν ὑπῆρξαν ποτὲ τίποτε ἄλλο παρά ὑποκρισία, αὐταπάτη καὶ ὄλος τῶν ἄλλων. Ἡ φυσικὴ ἠθικὴ περιλαμβάνεται εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Rabbi Hillel: «Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν», εἰς τὴν ρῆσιν τοῦ Εὐαγγελίου, καθ' ἣν πρέπει νὰ συγχωρῶμεν καὶ ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, καὶ τέλος εἰς τὸ κατηγορηματικὸν πρόσταγμα τοῦ Κάντ. Ὅστις δῆποτε καὶ ἂν ἐξήτησε ἀσφαλὲς θεμέλιον διὰ τὴν ἠθικὴν ὡς ἰδρυτῆς θρησκείας ἢ φιλόσοφος, πάντοτε προσέκρουεν εἰς τὴν αἰωνίαν ταύτην ἀρχὴν τῆς ἀλληλεγγύης· διότι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶνε θεμελιώδες στοιχείον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, εἶνε ἐν ἑκ τῶν φυσικῶν ἐλατηρίων τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. Μόνοι αἱ θρησκεῖαι ἐνεῖναι αἰτινες ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀλληλεγγύης ἐδιγνούργησαν τὸ κύριον αὐτῶν δόγμα. μόνοι αὐταὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχουν σαγκρόσμιον ἐξάπλωσιν καὶ νὰ διαρκέσωσιν ἐπὶ μακρόν. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀφθαρτος αὕτη ἀρχὴ εἶνε ἐκείνη, ἥτις συνύψωνε καὶ συνεκράτει καὶ τὰ λοιπὰ δόγματα τῆς θρησκείας, καθὼς τὸ ἕλαφρόν ἀέριον μετρωρίζον ὑψηλὰ τὸ ἀερόστατον συνυψώνει μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὰ ἄλλα βαρύτερα αὐτοῦ σώματα. Ἐὰν ἡ θεολογικὴ ἠθικὴ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς φυσικῆς ἠθικῆς καὶ ὁ χριστιανισμὸς ὑπὸ τῆς ἀλληλεγγύης, ἐπιτελεῖται ἀπλῶς ἔργον ἐξαγνισμοῦ καὶ ἀπλοποιήσεως· θὰ ἴδιατηρηθῇ πᾶν ὅ,τι ἡ θρη-

σκεία ἦντλησεν ἐκ τῶν πρωταρχικῶν ἐνστικτῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀφομαιώσασα ταῦτα, καὶ θ' ἀπορριφθοῦν τὰ ἐρθαρμένα περικαλύμματα καὶ αἱ μεταμφιέσεις αἱ ὑποκρύπτουσαι τὴν ἀληθῆ οὐσίαν.

Ἄλλ' ἡ ἀλληλεγγύη δὲν πρέπει νὰ καταστῇ μόνον ἡ πηγὴ πάσης ἠθικῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ γέλῃ ἐπίσης καὶ ἡ πηγὴ ὅλων τῶν συστημάτων. Οἱ ὑπάρχοντες τύποι εἶνε ἡ ἔκφρασις τοῦ ἐγωῖσμοῦ· ἡ ἀλληλεγγύη εἶνε ἐκείνη, ἥτις θὰ καθορίσῃ τοὺς νέους τύπους οἱ ὅποιοι θὰ κληθοῦν ν' ἀντικαταστήσουν τοὺς ὑπάρχοντας. Ὁ ἐγωῖσμός δὲ ἐγείρει εἰς τὸν ἀνθρώπον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κυριαρχῇ τῶν ἄλλων, ἄγει εἰς τὸν δεσποτισμὸν, δημιουργεῖ τοὺς βασιλεῖς, τοὺς κατακτητὰς, τοὺς ὀπουργοὺς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐμπαθῶν διὰ τὰ συμφέροντα τῶν κομμάτων, ἐνῶ ἡ ἀγάπη τοῦ γένους ἐμπνέει εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸν πόθον τοῦ νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν δόξα, δδηγεῖ εἰς τὴν αὐτονομίαν, εἰς τὴν ἐλευθέραν διάθεσιν τῶν ἑαυτοῦ, εἰς νομοθεσίαν σκοποῦσαν μόνον τὸ γενικὸν καλόν. Ὁ ἐγωῖσμός εἶνε ἡ αἰτία τῶν χειρότερων ἀδικιῶν ἐν τῇ διανομῇ τῶν ἀγαθῶν, ἐνῶ ἡ ἀλληλεγγύη συντελεῖ τόσον εἰς τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἀδικιῶν τούτων, ὥστε ὁ καθ' ἡμέραν ἄρτος καὶ ἡ ἐκπαίδευσις νὰ εἶνε ἐξησφαλισμένα εἰς πάντα ἀνθρώπον ἐπιδεκτικὸν μορφώσεως καὶ φιλίεργον. Ὁ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως θὰ διαρκέσῃ ὅσον καὶ ἡ ζωὴ, καὶ θὰ εἶνε πάντοτε ὁ λόγος πάσης ἀναπτύξεως καὶ πάσης τελειοποιήσεως· θὰ περιβληθῇ ὅμως μορφὰς ἀπαλοτέρας καὶ θὰ εἶνε ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν σημερινὴν ἀχαλίνωτον ὁρμὴν ὅ,τι εἶνε ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν συγκρινόμενος πρὸς τὸν στραγγαλισμὸν τῶν ἀνθρωποφάγων. Τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν, τοῦ ὁποῦ οἱ διακριτικοὶ χαρακτήρες εἶνε ἡ ἀπαισιοδοξία, τὸ ψεῦδος καὶ ὁ ἐγωῖσμός, βλέπω νὰ διαδέχεται πολιτισμὸς ἀληθείας, ἀγάπης τοῦ πλησίον καὶ εὐημερίας. Ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ὁποία τῶρα εἶνε ἀφηρημένη τις ἰδέα, θὰ εἶνε τότε γεγονός. Εὐτυχεῖς αἱ γενεαὶ τοῦ μέλλοντος! Θωπεύμεναι

ἀπὸ τὸν καθαρὸν ἀέρα τοῦ μέλλοντος καὶ λουόμενοι ἐντὸς τῶν
διαγωγῶν αὐτοῦ ἀκτίγων, θὰ δυνηθῶσι νὰ ζήσωσιν ἐν τῇ κόλπῃ
τῆς ἀδελφικῆς ταύτης ἐνώσεως, εὐλικρινεῖς, μορφωμένοι, ἀγα-
θαὶ καὶ ἐλεύθεροι !

Τ Ε Δ Ο Σ